HIERONYMI ZANCHII BERGOMATIS

EPISTOLARVM

LIBER SECVNDVS:

CONTINENS EPISTOLAS FAmiliares; Itemque Orationes quaſdam, in diuerſis Academiis, de materiis Theologicis habitas.

Cum Indice rerum & verborum.

HANOVIÆ
Apud Guilielmum Antonium,
MDCIX.

ELENCHVS EPISTOLARVM THEOLOGICARVM, QVÆ IN ſecundo libro continentur.

IAcobi Sturmii, nomine Scholarcharum Scholæ Argentinenſis, ad H. Zanchium 1
Zanchii ad Scholarchas Academiæ Argentinenſis 2
Eiusdem ad Edmundum Grundallum Epiſcopũ Londinenſem 4
Eiusdem, ad Generoſum virum Henr. Knollum 6
Eiusdem ad Henricum Bullingerum 7
Bullingeri ad Zanchium 11
Zanchii ad Bullingerum 14
Eiusdem ad eundem 20, 21, 23, 25, 28, 31, 33, 38
Bullingeri ad Zanchium 40
Eiusdem ad eundem 40
Wolfg. Halleri ad Zanchium 42
Zanchii ad Wolfgangum Hallerum 46
Conradi Geſneri ad Zanchium 49
Ioannis Sturmii ad Henr. Bullingerum 50
Zanchii ad Bullingerum 51
Zanchii ad Iacobum Herbrandum 55. ad Edmundum Grundallum Epiſcopum Londinenſem 55. ad Simonem Sulcerum 57. ad Andrea Hyperiũ 59 ad Doct. Iunium Baſil. 60. ad Ioſiam Simlerũ 62 ad Simonem Sulcerum, & Huldericum Coccium compoſitores 63. ad Ioannem Caluinum 64
Ioannis Caluini ad Wilhelmum Holbrachum concionatorẽ Gallicum Argent. 77. ad Zanchiũ 78, 79

* 2

Zanchii ad Dauidem Chailletum 81. ad Edmundum Grundallum 87

Edmundi Grundalli ad Zanchium 95

Zanchii ad Edmundum Grundallum 96

Edmundi Grundalli ad Zanchium 97

Zanchii ad Henr. Bullingerum 98. ad Ioannem Garnerium 99. ad Franciſcum Pythium Capellam 102. ad Ioannem Sturmium 107. ad Ioannem Caluinum 107

Wolf. Muſculi ad Zanchium 110. ad eundem 111

Zanchii ad Wolf. Muſculum 111, 114, 116

Eiuſdem ad eundem, & ad reliquos tum verbi Miniſtros, tum Scholæ Profeſſores 116. ad Muſculum 121. ad eundem 123, 126. ad Philip. Melancht. 130. ad Ambroſ. Blaurerum 134. ad Cardinalem Lotharingium Carolum Guiſium 140

Eiuſdem ad collegium Thomanum Argent. 145. ad Ioannem Sturmium 147, 149

Ioannis Sturmii ad Zanchium 152

Zanchii ad Ioan. Wolfium Tigurinum 156

Ioannis Wolfii ad Zanchium 156

Eiusdem ad eundem 158

Zanchii ad Martinum Borrhaum 159. ad Ioannem Sturmium 160, 162, 164

Caluini ad Zanchium 169

Bezæ ad Zanchium 171

Andreæ Hyperii ad Ioan. Oporinum 171

Ioannis Pincieri ad Ioan. Oporinum 172

Iuſti Vulteii ad Zanchium 174

Ioannis Pincieri ad Zanchium 177

Wigandi Orthii ad Zanchium 180

Zanchii ad Wolfgang. Weiſſenbergium Baſilienſ. 182

Eiuſdem ad Scholarchas Argentinenſes 184

Ioan-

Ioan. Stöſſelii ad Danielem Oeſiandrum 190
Huberti Langueti ad Zanchium 198
Iacobi Schegkii ad Zanchium 199
Eiusdem ad Ioannem Sturmium 202
Iacobi Rugeri ad eundem 203
Henr. Bullingeri ad eundem 205
Thomæ Blaureri ad Zanchium 206
Zanchii ad Theobaldum Theodoricum Quæſtorem Thomanum 208
Ioan. Sturmii ad Marbachium 211
Eiuſdem ad Theobaldum Theodoricum 220
Eiusdem ad Petrum Sturmium 221
Eiusdem ad Melchiorem Speccerum 223
Ioannis à Laſco ad Zanchium 230
Zanchii ad ipſum 231, 234.
Benedicti Aretii ad Zanchium 237. *ad eundem* 239
Zanchii ad ipſum 240
Eiusdem ad Nobiliſſimum & Ampliſſimum virum Franciſcum Walſignanum, Sereniſſimæ Angliæ Reginæ Secretarium 241
Eiusdem ad Theodorum Bezam 241. *ad eundẽ* 244. 248, 249, 251
Vlyſſis Martinengi ad Zanchium 252
Zanchii ad Bezam 255
Bezæ ad Zanchium 256
Zanchii ad illam Bezæ epiſtolam reſponſio 257
Eiusdem ad eundem 261, 262, 264
Bezæ ad Zanchium 266
Ioſiæ Simleri ad Zanchium 268
Zanchii ad Simlerum 269
Eiusdem ad eundem 270
Conradi Geſneri ad Zanchium 271
Zanchii ad Conradum Geſnerum 272

Eiusdem ad Cornelium Dodo Alcmarinum 273
Petri Vireti, nomine totius Eccleſiæ Lugdunenſis, ad Zanchium 274
Zanchii ad Pet. Viretum, & reliquos Eccleſiæ Lugdunenſis Miniſtros 275
Eiusdem ad eoſdem 277, 279
Eiusdem ad Ioan. Sturmium 282, 284, 289, 292
Zanchii ad Dauidem Chailletum 293, 295
Eiusdem ad Matthiam Erbium paſtorem in Rabſtein 299. ad eundem 302, 305, 307, 309
Eiusdem ad Iuſtum Vulteium 311
Eiuſdem ad D. Garnerium 313
Eiusdem ad D. Iuellum Epiſcopum Sariſburienſem 315
Eiusdem ad Magnificum & Generoſum Comitem Ludouicum à Witgenſtein 319
Comitis Ludouici Witgenſteinii ad Zanchium 322
Zanchii ad D. Ioannem Piſtorium, Seniorem Nidanæ Eccleſiæ Paſtorem 335
Eiusdem ad Nobiliſſimum & Ampliſſimum virum D. Andream Dudithium 337
Eiusdem ad N. 329
Henrici Bullingeri ad Zanchium 335
Eiusdem ad eundem 334
Ludouici Lauateri ad H. Zanchium 336
Zanchii ad Lauaterum 337
Lauateri ad Zanchium 339
Zanchii ad Lauaterum 341
Eiusdem ad eundem 342, 344
Lauateri ad Zanchium 345
Zanchii ad Lauaterum 346
Eiusdem ad eundem 346
Lauateri ad Zanchium 348

Zanchii

Zanchii ad Lauaterum 349
Eiusdem ad eundem 350,351
Eiusdem ad Magnificam & Illuſtriſſ. D. Elizabetham Illuſtr. Principis Tranſſyluaniæ vxorem 352
Eiusdem ad Illuſtriſſimum Principem Guilhelmum Landgrauium Haſſiæ, &c. 355
Eiusdem ad Illuſtrem & Generoſum Baronem D. Ladiſlaum Guſtaffi: & ad Magnificã Dominam Margaretham Torgæ, &c. 358
Ieremiæ Baſtingii ad Zanchium 361
Eiusdem ad eundem 362
Zanchii ad Baſtingium 365
Eiusdem ad Ioannem Taffinum 367
Senatus Antuerpienſis ad Zanchium 369
Zanchii ad hunc Senatum 370
Eiusdem ad Miniſtros Eccleſiæ Antuerpienſis 372
Danielis Toſſani ad Zanchium 374
Eiusdem ad eundem 377,378
Zanchii ad Lambertum Danæum 379
Danæi ad Zanchium 381
Eiusdem ad eundem 383,386,388 391
Zanchii ad Danæum 393
Danæi ad Zanchium 395
Eiusdem ad eundem 397,398,402
Simonis Golartii nomine totius Eccleſiæ & Scholæ Geneuenſis ad Zanchium & reliquos Profeſſores 403
Danæi ad Zanchium 404
Zanchii ad Danæum 406
Franciſci Hotomanni ad Zanchium 408
Senatus & Academiæ Lugdunenſis ad Zanchiũ 409
Danæi ad Zanchium 413
Zanchii ad Caſparum Olenianum 415

Ob. Giphanii I.C. ad Zanchium 516
Thomæ Eraſti Medici ad Zanchium 418
Zanchii ad Regnerum Alberda 421
Guilhelmi Stuckii ad Lauaterum 423
Stuckii ad Zanchium 426
Chriſtophori Pezelii ad Zanchium, Vrſinum & Toſſanum 431
Zanchii ad Chriſtophorum Pezelium 436
H. Zāchii, ad Læliū Zāchiū, Equitē & Doctorē 444
Eiusdem ad Widebramum 448

Indiculus Orationum *Zanchii, quas de materiis Theologicis, diuerſis temporibus habuit.*

Prima, de aperiēdis in Eccleſia, Scholis, deq; opera S. literarum ſtudiis cumprimis danda 450
Secunda, de conſeruando in Eccleſia puro puto Dei verbo, &c. 483
Tertia, de officio docentium & diſcentium, tū in Eccleſiis, tum in Scholis 525
Quarta, continens petitionē facultatis publicè docendi, & ornamentorum doctoratus 553
Quinta, de dignitate ſtudii Theologici 564
Sexta, continens explicationem vaticinii Iacobi Patriarchæ, *Gen.* 49. 579
Septima, de legum neceſſitate & vſu, deq; Magiſtratus & officio & autoritate 614
Octaua, de vetuſto more leges quotannis ſolenniter recitandi 633
Nona, continens explicationem dicti Apoſtolici 1. Tim. 3. *Magnum eſt, ſine controuerſia pietatis myſterium*, &c. 638
Decima, De vitandis diſſidiis in Eccleſiis & Scholis. 657

HIERO-

HIERON. ZANCHII THEOLOGI CLARISSMI, *EPISTOLARVM* THEOLOGICARVM *LIBER II.*

Jacobus Sturmius nomine Scholarcharum Scholæ Argentinenſis H. ZANCHIO S.

Literæ vocationis ad profeſſionem in Schola Argentinēſi.

SCripſit ad nos Cælius Secundus, te animum à noſtra Republ. Hieronyme Zanchi, non alienum gerere, neque recuſare nobiſcum viuere, eâ quâ fuit *Petrus Martyr* cōditione. Gratiſſimum id fuit nobis cognoſcere, præſertim notatis iſtis virtutib⁹, quas in te Cælius eſſe ſcribit & affirmat. Primum igitur, quod officii noſtri eſt, gratiā habemus de hac tua voluntate. Deinde idē tibi, quod Petro Martyri, & quod felix fauſtumq; ſit Eccleſiæ & Scholæ noſtræ munus, eandemq; diſciplinæ functionē damus atq; cōmittimus. Promittimus etiam eadem ſtipendia, & laborum cōſimiles fructus. Et, quantum in nobis eſt, curabimus, vt non minus apud nos libenter futurus ſis, quàm Petrus Martyr fuerit. Itaq; rogamus, vt & libenter venias, & venias quàmprimū. Viaticum, quantum iter illud requirit, tibi à Procuratore Brechtherorū, Martino Voglero, Venetiis in ædibus Germanorū nu-

merabitur, cùm primùm poſtulabis. Vale, Argentorat. 25. Februar. Anno LIII.

Iacobus Sturmius ſuo & Collegarum nomine.

H. ZANCHIVS
Scholarchis Academiæ Argentinenſis, S.

ACcepi literas veſtras, Clariſſime Iacobe, cæteriq; nobiliſſimi Scholarchę, eas quidē breues, ſed pietatis tamen, beneuolentiæ atq; officii plenas. Pietatis quidem, quando accerſendis aliis etiam verbi Miniſtris, vtpote non contenti iis doctiſſimis, tamen, quos apud vos habetis permultos, miro vos deſiderio promouendi etiam atq; etiam in veſtra vrbe Euangelii, accenſos eſſe declaratis. Beneuolentiæ autem in me, quando animum erga vos meum, literis verè docti ac pii Cælii noſtri ſignificatum, tam gratum vobis ac charum fuiſſe teſtamini; idq; non verbis tantùm, ſed etiam re ipsâ, literis pro amplo viatico miſſis. Officii verò, quando tam officiosè ac perliberaliter mihi, quæ veſtra eſt de nobis Italis honeſtiſſima opinio (hoc vt de cæteris taceam, acceptum ferimus honeſtiſſimæ Petri Martyris vobiſcum conſuetudini) eandem & functionem, & conditionem, quam habuit apud vos idē vir doctiſſimus, veſtriq; obſeruantiſſimus Petrus Martyr, offertis: Pietatem igitur vobis gratulor; de beneuolentia & officio gratias ago; functionē verò & conditionem oblatam, imò commiſſam, recipio. Quanquam enim ea eſt meis ſanè viribus impar; quippe qui

pe qui non modò non perfectè, ſed ne mediocriter quidem illis præditus ſum virtutibus, quæ tanto muneri dignè obeundo neceſſariæ ſunt: tamen poſteaquam animaduerto, me & à Domino Deo, cui reluctari nec volo, nec debeo, nec poſſum, ad hoc munus, (quo nihil minus cogitabam aut ſperabam) vocari: & à vobis, quorum beneuolentia & amicitia longè mihi eſt chariſſima, diligi; idcirco eam non ſolùm non recuſo, ſed libenter accipio; idque fretus Dei gratia, & veſtræ pietatis prudentia. Primùm enim ſpero, à quo ad hoc muneris fui per vos accerſitus, ab eodem mihi ſubminiſtratum iri indies ea, quæ muneri tanto, ſi non omni, ſaltem aliqua ex parte abſoluendo, fuerint neceſſaria. Deinde confido, quicquid per me Dominus præſtare voluerit, id totum vos æqui boniq; conſulturos; certos nimirum, quod quicquid per eundẽ Dominum Deum mihi licuerit præſtare, totum illud ego libenter ſim præſtiturus.

Cæterùm remitto ad vos literas illas, quas mihi ad Martinum Voglerum viatici nomine, pro veſtra liberalitate, vel potius magnificentia, miſiſtis. Etſi enim mihi fuerunt gratiſſimæ, pro quibus etiam gratias ago; ſunt tamen nunc ſuperuacaneæ, quandoquidem ſum Baſileæ, quo nuper Geneuâ appuli, iter alioquin ſuſceptum in Angliam, quò literis Petri Martyris præceptoris mei obſeruandiſſimi inuitabar, confecturus, niſi literis Cælii Secundi fuiſſem veſtro nomine reuocatus. Me enim ſi vobis morem gererem, Petro etiam Martyri, veſtri amantiſſimo,

rem gratam facturum. Quòd verò rogatis, vt & libenter, & quamprimum ad vos veniam; & hæc Dei vocatio, & iſta veſtra in me beneuolentia, & mea erga vos animi propenſio ac obſeruantia faciunt, vt venturus ſim libenter, iuſſum verò veſtrum, vt quamprimum. Interim obſecro vos, viri ornatiſſimi, vt pergatis (ſicut facitis) & pietati, quo magis ac magis in veſtra vrbe promoueatur, ſtudere; & quemadmodum ciues alios veſtros, ita & me beneuolētiâ veſtrâ complecti ac proſequi. Valete per Chriſtum.

H. ZANCHIVS

Edmundo Grindallo, Epiſcopo Londinenſi S.

MItto ad te, Reuerēde Epiſcope & Domine, iudicium de diſſidio Eccleſiarum in Cœna Domini, meum, quod Generoſo Dn. Knollo cōpatri meo, certis de cauſis dicaui. Non compoſueram quidē illud eo animo, vt inuulgaretur, quēadmodum tu ipſe potes tùm ex breuitate, tùm ex ſtylo, coniicere: ſed quoniam amici, inter quos Sturmius, ità probarunt, vt me coëgerint inuulgare: malui morem gerendo amicis videri imperitus, quam reluctando, in Eccleſias ipſas eſſe ingratus. Tu igitur exemplum hoc accipies, vt teſtimonium obſeruantiæ erga te meæ. Mittam breui, vt ſpero, meliora & copioſiora. Dominus ſicut anteà vos, ità hoc anno nos, hoc eſt, Eccleſiam meam Clauennenſem, viſitauit peſtilentiâ. *Meam* dixi, vt intelligas, me non ampliùs profiteri Argentinæ, ſed miniſtrum agere Clauennæ,

uennæ, quæ eſt in foribus Italiæ: ac propterea *Clauenna* appellatur: quod oſtii ex Italia in Germaniam, & viciſſim è Germania in Italiam, ſit clauis. Cur verò diſceſſerim tandem Argentinâ, intelliges ex libro, quem breui ad vos etiam mittam. Tu noſti, cur bonus Martyr piæ memoriæ, non potuerit ampliùs eſſe Argentinæ: ac proinde ad Tigurinos conceſſerit. Ego præter illam ἀνθρω-ποδουλείαν, habui alias etiam graues cauſſas. Qua de cauſſa ego diſceſſi, de eadem etiam, Gallicana Ecclesia, quæ Argentinæ erat, fuit diſſipata: non ampliùs ſunt contenti illi boni Domini, vt ſi quis velit apud ſe vel profiteri vel miniſtrum agere, Auguſtan. Confeſſioni ſubſcribat: ſed volunt etiam, vt in omnibus & per omnia, & quò ad Auguſtan. Confeſſionis intelligentiam, & quo ad Scripturarum interpretationem, cum ſuis concionatoribus ſinè vlla diſceptatione conſentiat. Autorem noſti; Dominus miſereatur illius vrbis. Nihil non feci, vt meam retinerem ſtationem: hac tantùm de cauſſa, vt veterem illius Eccleſiæ doctrinam, quam noui eſſe Chriſtianam, in Schola ſaltem retinerem. Sed quid agas: cùm Dominus vult aliquem populum propter ſuas iniquitates punire? Negotium illud mei affinis Laurentii Limacii: tibi commendo. Vale opt. pater & amice ſingularis. Menſe Auguſto 1564. Ex montibus Clauen.

H. Zanchivs.

H. ZANCHIVS

Generoſo viro Henrico Knollo Compatri S.

MEVM de diſſidio Eccleſiarum in Cœna Domini iudicium, quod tibi, obſeruandiſſime compater, in eum finem dicaui, vt publicum ſit idemque perpetuum grati mei erga te animi teſtimonium; dederam optimo & diligentiſſimo, adde & doctiſſimo omnium Typographo *Iohan. Oporino*, pulcris typis excudendum. Sed quià, vt video, non potuit à Cenſoribus facultatem hunc libellum imprimendi (cauſſam tu ipſe cogita) impetrare, eum dedit Typographo Mylhuſiano. At is, ſiuè oſcitantiâ, ſiuè imperitiâ, plenum erratis in lucem miſit: id quod vehementer mihi diſplicuit. Quarè coactus fui, quotquot habui exemplaria, manu emendare. Emendatum igitur exemplum vnum ad te mitto, & rogo, vt boni conſulas has paucas chartulas. Miſiſſem plura exemplaria ad reliquos amicos, ſi, qui voluiſſent ferre, nactus fuiſſem. Cetera, valemus omnes Dei beneficio: & tua profilia iam ablactata, garrit, diſcurrit, ſimiam agit. De diſceſſu meo Argentinâ, credo te ab aliis iam pridem intellexiſſe: ſed cauſſam fortaſſis minimè. Ea fuit, vt vno verbo dicam propter quam bonus quoque piæ memoriæ Petrus Martyr, longè ante me Tigurum diſceſſerat; indigna ſcilicet Chriſtiano ac multò magis Theologo ἀνθρωποδουλεία: cùm igitur vidiſſem, mihi non ampliùs licere liberè docere; neque eam tueri doctrinam, quam ante me, viri doctiſſ.

doctiſſ. Bucerus, Capito, Martyr, Caluinus, è fonte S. literarum hauſtam, in ea Schola auditoribus multos annos propinauerant; immò quam ego etiam annos 9. ibidem in lectionibus tradiderã; & publicis diſputationibus defenderam; renunciaui priori conditioni; & nouam, nimirùm Clauennenſis Eccleſiæ miniſterium amplexus ſum. Dominus verò mirabiliter meam adflixit Eccleſiam, immò totum oppidum peſtilentiâ: quâ duas ferè partes abſtulit, vna tantùm relicta; vt etiam eſt apud Zachariam. Sed hæc peſtis, non tantum hìc, ſed alibi quoque multis in locis, tam in Germania, vt Baſileæ; quam in Gallia, vt Lugduni, graſſatur. Dominus noſtri omnium miſereatur. Italia vacua eſt ab hoc malo: ſed caritate annonæ laborat. Tua commater, multam tibi ſalutem dicit. Ego verò ſaluere iubeo amicos: atque inprimis Generoſ. Dom. Wrottum & Koocum, deinde etiam Hetonem, compatres meos. Vale.

H. ZANCHIVS

Pietate & doctrina ornatiſſimo ac clariſſimo viro, Henrico Bullingero, S.

HViuſce menſis 15. optime pater Bullingere, Wirtembergenſis, quocum præter multos equites, erat vnus ex Landtgrauii liberis; deinde etiam ipſius Ducis filius, *Brentius, Jacobus Andreæ*, & Brentii filius, Argentinâ venit Tabernas. Eodem die, eô venerunt Guiſiani fratres quatuor, Dux, Cardinalis Lotharingus; Cardinalis Guiſius; & magnus prior Franciæ. Colloquium fuit habitum inter eos, quibus de

rebus, ignoro. cauſſas tamen huius colloquii aliquot ſcio. Vna fuit, vt ſe purgarent Guiſiani apud Principem Wirtembergēſem, & per ipſum, apud reliquos, de quibuſdam calumniis de ſe ſparſis & ſcriptis. Altera, vt Lotharingus ex colloquio cum Brentio, fieret certior, quibuſnam in rebus conſentiant & diſſentiant, vt aliqua ratio ineundæ concordiæ inueniri poſſit. Tertia fuit, vt ſe in gratiam Wirtembergenſis & per ipſum in gratiam reliquorum Principum Germaniæ inſinuaret; & ità aditum ſibi pareret ad conuentus Principum, tamquam Princeps Imperii, propter Epiſcopatum Metēſem. Profecturus enim eſt ad Concilium; & impetraturus, vt mittatur Legatus ad Principes Germaniæ. Interfui ego vni illius concioni, ea pura fuit. Fui deinde ab ipſomet accerſitus, & cum eo locutus. ſummum in eo deſiderium animaduerti pacis & concordiæ inter omnes Eccleſias. Dominus quidem nouit omniū corda: ſed ego tantùm de illis, quæ audiui ex ipſius ore, loquor. Reliqua manent inter ipſos ſecretiſſima. Meum iudicium hoc eſt, Cardinalem vel ſeriò reſipuiſſe, atque vti Paulum, è lupo factum eſſe agnum; & ex perſecutore, protectorem Euangelii: vel, ſi ſimulat: (caritas tamen iubet bene ſperare) hac ſimulatione vnum hoc curare, vt ſcilicet veterem maculam ab ſe abſtergat, atque ità gratior factus Gallis, in Galliam redire, ibique tutior eſſe poſſit. De cauſſa verò noſtra res ità habet. Adii Principem Wirtebergenſem, rogaui, efficeret vt concionatores

veniant

veniant mecum in collocutionem. annum eſſe elapſum, ex quo hæc cauſſa agitatur; & numquam vel amicum colloquium ab ipſis impetrare me potuiſſe: me aũt nihil cupere; nihil petere, quam vt in luce omnia agantur, cauſſa cognoſcatur; & fiat id quod iuſtitia atque æquitas poſtulat. Reſpondit, ſe non eſſe benè informatum de hac cauſſa. dixi ego, me paratum eſſe ipſius Celſitudini omnia explicare, cùm viſum illi fuerit commodũ. Nunc, inquit, tempus non eſt. Ex vultu & reſponſo ſatis animaduerti; verum eſſe quod dixit, *ſe non eſſe bene informatum, quia peſſimè eſt informatus.* Secretò poſteà egit cum XII. viris. Brentium rogaui, vt vellet ſuam autoritatem interponere; incẽdium eſſe magnum & maximi momenti. illum poſſe reſtinguere, ſi velit; me illum eligere in arbitrum: cùm perpetuò recuſaret, petii, ſaltem daret aliquid conſilii, hoc etiã recuſauit. Sed quid ſecretò actum ſit contra me, ex iis quæ geſſit Marbachius mox poſt diſceſſum Ducis, eodem die, coniicere licet. In cõuentu paſtorum, maximâ contentione damnauit doctrinam de *Prædeſtinatione*, & Martyrem, Caluinum, ac Bezam, appellauit ſinè vllo pudore, non dicam. Vrſit vbiquitatem; aſſerens, niſi confiteamur, *vbicunque eſt diuinitas, ibi eſſe humanitatem; negari vnionem naturarum, & totam Chriſtianam religionem euerti.* aſſenſi ſunt omnes. Solus noſter paſtor & Conradus reſtiterunt, & ſunt proteſtati. Erant ibi quidam examinandi & confirmandi in miniſterio; adacti ſunt ad ſubſcribendũ ſententiæ Marbachii, datâ manu: cùm tamen lis adhuc ante Magiſtratum pendeat. Tres etiã è collegio expulit

ſuo arbitratu, inter quos erat vnus Veteranus, qui mihi ſcribebat; illum ego recepi ad me. Iactat deinde, breui ſententiam latum iri à Senatu, & patefactum iri toti orbi veritatem. Quidam hodiè ad me retulit, cauſſam eſſe in malo ſtatu, propter commendationem Principis, & operâ Brentii. Non dubito adhuc de iuſtitia Senatus: ſed ſi: Chriſtus tamen nō cadet ſuâ cauſâ. Sturmius eſt conſtans. miſerat ad Brentium, tùm cùm hìc erat Argentinæ; tùm cùm eſſemus Tabernis, petitum colloquium: perpetuò ille dedit verba. Caſu tamen in palatio Cardinalis eum offendit, ità vt ille coactus fuerit hunc audire. Brentius præter alia dixit Sturmio: primum, *Non debuiſſes*, inquit, *facere te partialem in hac cauſſa*: deinde, *Miror te in iſta ſenecta velle fieri theologum*. Ad primum, ſic Sturmius: Verè me feci partialem; quià partitus ſum aures meas: & vnam dedi Marbachio; & alteram Zanchio. defendere autem Zanchium, ne inauditus damnetur, tenebar duplicis collegii vinculo. ad alterum ſic: Miraris igitur, quod in mea ſenectа curé proficere in cognitione Chriſti? Id quod dixeram, cauſſam eſſe malo ſtatu, ità ſe habet. Curatum eſt, ne vllo modo admittatur diſputatio. Noui præter eà habeo nihil. Te rogo: vt horum nouorum facias participes non ſolum noſtrum reuerendum ſenem & patrem, reliquoſque iſtic fratres & amicos: ſed etiam tuis literis D. Iacobum Rugerum Scaphuſiæ. Dominus Ieſus te, totamque tuam Eccleſiam & fratres conſeruet ac protegat. Vale. 1562.

Tui obſeruantiſs. H. Zanchius.

HEN-

HENRICVS BVLLINGERVS HIEronymo Zanchio S. D.

DVdum per alios haud dubiè, intellexiſti, Hieronyme chariſſime frater, venerandũ & chariſſimũ meũ Compatrẽ Martyrem, relictis nobis in difficultatibus & miſeriis, feliciter ad cœleſtia gaudia migraſſe ad Dominũ, cui fideliter ſeruiuit. Nũc igitur agitur de ſucceſſore illi ſurrogando, cũq; multorũ animi in te inclinent, vt qui illi⁹ diligens ſis diſcipulus, ſanæ doctrinæ Euãgelicæ fidelis aſſertor, ad profitẽdũq;, ad docẽdũ & diſputãdũ ſatis inſtruct⁹, experiri his meis literis apud te volui, ſi quãdo agatur de eligẽdo ſucceſſore Martyris, & tu nomineris, quid de te Ampliſſimo Magiſtratui, & collegio Miniſtrorũ polliceri poſſim. peto itaq; abſq; mora, & per primũ quẽq; tibi oblatũ nunciũ, ad me diligẽter & ſignificãter, ita vt legere poſſim, animi tui ſententiam perſcribas.

Neceſſariũ verò inprimis erit, vt mihi ſignifices, an citra Eccleſiæ & Scholæ Argentoratẽſis detrimentũ diſcedere poſſis, in qua ſtipendiũ quidem habes, profeſſionẽ verò nullã habes. Nollem⁹.n. aliis facere, quod nobis nollemus fieri: Quod ſi citra damnũ Eccleſiæ & Scholæ, & bona cũ gratia Magiſtratus & ſcholarcharũ diſcedere licebit, feres tecũ procul dubio teſtimoniũ ab illis acceptũ bonum, quod noſtris commonſtrare queas.

Apud nos verò q̃ tibi omnia ſint obeunda, non eſt quod multis exponã. Scio, quam Martyr beatę memorię, functionẽ ſuſtinuerit, cui tu in laborib. & ſtipendio ſuccedes. Stipendiũ tamen hui⁹ anni. vſque ad natalem Iohan. Bapt. benignè Martyris

viduæ donatum eſt. Inde verò & labores & ſti-
pendium vnà progredientur. Quanquam mal-
lem te citiùs, ſi deligereris, aduenire.

Requirimus verò talem modis omnibus vi-
rum, qualis fuit Martyr noſter, hominem labori-
oſum, pacificum, benignum, non negligentem,
contentioſum & rixoſum, qui pacem inter fra-
tres alat, non diſcordiam ſerat. Hominem præ-
terea requirimus ſimplicem & expoſitum, non
inuolutum variis opinionibus & quæſtionibus
interminabilibus, non intentum rebus curioſis
& nihil facientibus ad ſalutem. Ac progreſſus eſt
Martyr noſter in exponendis literis ſacris expedi-
tè, non inhæſit vni alicui capiti, nedum loco ſcri-
pturæ alicui, dies aliquot & menſes, quod alioqui
à doctis viris ſæpe ſolet fieri. Cupimus autem nos
in Schola noſtra progredi Profeſſores, & textum,
quem vocant, benè explicari, & commodè appli-
cari rebus præſentibus, vt inde luculentus fructꝰ
redeat ad diligentes auditores: Et, ſi quando in
locum aliquem communem egrediuntur, breui-
ter & methodicè eum explicari, & maturè in viã
regredi. Adiungeris autem collega D. Ioſiæ Sim-
lero, charo meo genero, quem mirum in modum
Martyr noſter amauit, & cũ quo in ſumma con-
cordia vixit.

Quæ noſtræ Eccleſiæ fides, confeſſio, & do-
ctrina ſit, non eſt quòd ſcienti multis referam. Iu-
rant autem Miniſtri & Profeſſores omnes, ſe ni-
hil dicturos aut aſſerturos contra ſcripturam Ca-
nonicam, ſe denique perſeueraturos in noſtra illa
doctrina, neque vnquam quicquam in hac no-
ſtra Eccleſia innouaturos, aut noua dogmata nõ-
dum

dum collata cum ſynodo, ſcripturiſque explicata & confirmata ac recepta, propoſituros. Quæ quidem omnia tibi, vt & Martyri, non iniqua, ſed maximè neceſſaria videri arbitror.

Et quidem perſtitit Eccleſia Tigurina, per Dei gratiam à prima ſui inſtitutione cõſtans ſemper, in eadem fide & doctrina, neque vnquam mutauit quicquam, quod tamen nonnullæ ſolent, frequentiùs quàm iuſtum ſit & commodum, in dogmatibus, aut ritibus. Fuit hactenus per ſingularem Dei gratiam, pacifica ſemper & concors, neque diſſidia & concertationes inter fratres exortæ, Eccleſiam afflixerunt, & conturbarunt Rempub. Hanc felicitatem à Domino nobis perpetuam concedi peroptamus, & quantum quidem poterimus, ſtudiis intentiſſimis retinere ſtudebimus: ac te ſimiliter affectũ fore, ſi ad nos concederes, nobis pollicemur.

Iſta aũt omnia candidè tibi referimus, ne quid rerum noſtrarum & inſtituti noſtri, neſcias: denique vt rectiùs de rebus hiſce omnibus tecum deliberes, ac tandem animum illum tuum omnis pietatis, pacis & honeſtatis cupidum, libentiùs ad nos inclines, & maturè de tua erga nos voluntate perſcribas.

Inprimis autem orabis Dominum vnà nobiſcum, vt is noſtri miſertus, nobis, Eccleſię, & Scholæ virum det integrum, ſimplicem, piè doctum, docteque & religiosè pium, conſtantem fortemque, pacificum idem, & qui ſit ſecundùm cor Dei. Cui te chare frater vnà cum tuis commẽdo. Præſtaret etiam me ſcire, quali ſis inſtructus familia. Vale æternùm colende Domine & frater chariſ-

ſime. Salutabis clariſſimos viros D. Ioannē Sturmiū, D. Conradū Hubertū, D. Daſypodiū, & cęteros. Si quid habes certi de reb. Galliæ vel Angliæ, & de Comitiis Francofurdianis, aut de aliis reb' memoratu dignis, cōmunica obſecro. Milites & militū Duces Fœderatorū noſtrorū, ſuis hominibus nihil niſi fauſta ſcribunt; noſtrorū res omnes deploratas eſſe cōmemorāt, & in procliui vt corruant, cùm & pecuniâ deſtituantur, & commeatu vel prouentu. Ego tamen meliora ſpero, donec tu, qui ex Gallia, certa habere potes, eadem mihi (quod abſit) affirmaueris. Verùm, vt vt res illa cadat, negotium hoc Dei eſt omnipotentis. Concilium Tridenti progreditur pertinaciſſimè, & iam nouum habet aurigam Cardinalem Lotharingiū, Guiſii Hammani Galliæ fratrē. Venit is non ita pridem cum multis Epiſcopis, Abbatibus & Doctoribus Tridentum. Dominus diſſipet conſilia impiorum, & firmet veritatem ſuam. Tiguri XVI. Decemb. 1561.

Henricus Bullingerus
Tigurinæ Eccleſiæ Miniſter,
Frater & ſymmyſta tuus.

H. ZANCHIVS HENRICO
Bullingero S.

NOn potui non cōmunicare tuas literas, opt. & reuer. pater, cū Sturmio noſtro, viro nō tā mei quā tui etiā, inprimis verò Chriſti & Chriſtianæ doctrinæ, amantiſs. & ſtudioſiſſimo. Is re prudenter & maturè cōſiderata, tandē ità iudicauit: Non eſſe quidē è re mea, ſi oblatam conditionē recuſem: interim tamē, ſi ità eam recipiam, vt antequam

requam de noſtra cauſſa iudicium aliquod à Dominis fiat, hinc diſcedam; cauſſam Chriſti turpiter à me deſeri, immò perditum iri: fratres omnes, qui meo͠ hactenùs pro bona cauſſa fortiter pugnarũt, ſolos in acie, immò & in magno diſcrimine, cùm perpetua mei infamia, nec citra crimen ingratitudinis relinqui; aduerſariis victoriam in manum dari; & materiam de nobis barbarè triumphandi præberi: oſtium Pelagianiſmo; Vbiquitariæ hæreſi; papiſticæ manducationi; artolatriæ, & aliis erroribus in Scholam noſtram ità aperiri, vt nulla ſpes reliqua videatur illud deinceps occludendi: Gallicanam quoque Eccleſiam in diſcrimen non paruum coniici: denique non ſolùm nobis & huic Scholæ atque Eccleſiæ; ſed aliis quoque per Germaniam, qui eandem cauſſam nobiſcum ſuſtinent atque defendunt; meo immaturo hinc diſceſſu, periculum creari. Sibi itaque videri neceſſarium propter cauſſam Chriſti, vt hîc vſque ad exitum cauſſæ, conſtans permaneam: vtile autem mihi, vt, ſi fieri poſſit, res differatur vſque ad Iohannis, quod ſpes ſit, intra iſtud tempus cauſſam noſtram, exitum aliquem habituram. Hæc, eſt Sturmii noſtri ſententia, à qua; præſertim quod primum membrum attinet, recedere nõ poſſum, quod Chriſtiana mihi eſſe videatur, & quod cũ ea conſentiat exhortatio, qua Illuſtriſſimus elector Palatinus nuper Francofurti hortatus eſt me, ne ſcilicet hinc ante exitum cauſſæ diſcedam, quod diſceſſus meus, magnum præiudicium bonæ cauſſæ facturus ſit & damnum ſibi ſimul & aliis allaturus.

Mihi quidem nil moleſtius, nihil grauius, nihil

& vitæ meæ pernicioſius, quam hîc inter tot & tales hoſtes, qui pugnam tamen & certamen detrectant, continuis animi moleſtiis confici: ſed ſpectatis iis, quæ prudenter à Sturmio quoque perpenſa ſunt: quà conſciẽtiâ poſſim ante exitũ cauſſæ, hanc ſtationem deſerere, non video. Verum quidem eſt, me otiari, h.e. publicè non profiteri: interim tamen otia mea non ſunt otioſa; & noſtra, h. e. Sturmii & meâ præſentiâ, impediuntur aduerſarii, ne ante victoriam triumphent: patientiâ verò, cogentur tandem illi, quorum intereſt, aliquid de hac cauſſa definire. Neceſſarium itaq; omnino mihi quoq; eſſe videtur, vt vſque ad exitum cauſæ, in mea maneam ſtatione. Neque exiſtimo, te, quæ tua eſt pietas atque prudentia, aliter iudicaturum.

Ceterùm, quià non à me petis, an ante Iohannis, ſi in locum optimi præceptoris & patris mei, à vobis eligar, migrare ad vos poſſim, nec ne; ſed quænam ſit mea voluntas: iccircò & ad hoc & ad alia quæ ſcribis, ità breuiter & ordine reſpondeo: Primum, Si aut de cauſſa noſtra, ſecùs quã ipſius bonitas poſtulat, pronunciatum fuerit; aut ſi ità nobiſcum agetur, vt nobis non liceat ſanam doctrinam ab aliis iniuſtè damnatã, iuſtè defendere, nullo modo ſum diutiùs hîc manſurus: ſed iuxta præceptum Chriſti, excuſſo puluere de pedibus meis, concedam eò vbi liceat veritatem, & verbis & ſcriptis defendere, & vbi animo quieto & ſpiritu hilari, poſſim vitam meam in legitima vocatione tranſigere. Proinde ingentes habeo tibi Reuerende pater, & omnib. aliis ſymmiſtis & collegis cariſſimis, pro veſtra in me voluntate, gratias.

gratias. Ac certè licèt alibi quoq; Dei beneficio, mihi offerantur conditiones: nullibi tamen libẽtiùs vixero quam iſtîc, ſi ità & Domino & vobis viſum fuerit: idque multis de cauſſis, quas nunc recenſere, opus non eſt. Illa certè eſt non poſtrema, quod præter conſenſum in vera doctrinæ, quanta ſit & veſtra & veſtri Magiſtratus beneuolentia, cùm generatim erga nationem noſtrã, tùm ſpeciatim erga demortuum patrem Martyrem & optimum ac reuerendum ſenem N. & me, ſatis diù & multùm ſenſimus ac ſentimus. Sed quid ſi Sturmius quoque me ſequatur, vel potiùs ego ipſum? is enim conſtituit, ſe ad vos conferre, &, ſi fieri poſſit, prædium aliquod ſibi apud vos comparare, & ibi tamquam in quodam Tuſculano, totum ſe S. literarum ſtudio conſecrare, & contra aduerſarios ſuum ſtylum in hac ſenecta pro Chriſto exercere. Sed hoc cupit interim celari, donec videat, quem exitum habitura ſit cauſſa. Si igitur, vt antè dixi, aliter cadat cauſſa noſtra quam ipſa meretur: non ſolùm ego, ſed etiam Sturmius, libentiſſimè vobiſcum viuemus. Si verò ita controuerſia noſtra componatur, vt nobis quoque liceat veritatem tueri: Sturmius quidem manebit, ego verò faciam, quod tu ipſe conſultiùs gloriæ Dei futurum iudicaueris. Nam tuo iudicio, Sturmium quoque aſſenſurum eſſe, non dubito: quoniam etſi mei ſit amans, ſicut ego viciſſim ipſius obſeruantiſſimus ſum; ſcio tamen, illum amantiorem eſſe gloriæ Dei, quam aut vllius hominis, aut etiam ſui. Atque hæc de primo quod à me petis, dicta & aſſeuerata ſunto.

Ad tertium de muniis obeundis: Noui ex parte,quæ illa ſint; ac quod meam quidem voluntatẽ attinet,operæ & laboris nihil illa detrectat. Illud verò tãtum ego doleo, quod non ſim par illis muniis dignè obeundis. Optimè aũt & Christianè factum à vobis fuit, quod in honorem optimi Martyris, piæ viduæ proſpexeritis. Me verò nihil retinet aut retinere poteſt,quin ad vos aduolem, niſi noſtra,immò Chriſti cauſſa. Crede mihi, opt. pater Bullingere, multò grauior eſt noſtra cauſſa,& noſtri ſpiritus moleſtia, quam vt credi poſſit. Quid vis ampliùs? tantùm, vt defendant, corpus Chriſti, quià glorioſum eſt; non eſſe in certo loco: non puduit pauonem noſtrum proximis diebus pro concione dicere; poſt iudicium vniuerſale, nullum futurum vel in cœlo, vel in terra locum. credo, voluiſſe concludere, ſtultitiam eſſe, cogitare de locis corporum beatorum. Summa: ſolutus eſt Satan.

Quod autem attinet ad quartum, talem vos expetere ſucceſſorem qualis fuit Martyr, vehementer probo veſtrum deſiderium: ego quoq; tales exopto collegas. Sed vbi terrarum alius inuenietur Martyr? Laborem, diligentiam, ſtudiũ, ſinceritatem doctrinę, amicitiam, pacem, promittere alii quoq; poſſunt,& verò etiã præſtare; ſed tãtã tamq; variam & multiplicem eruditionem atq; doctrinam; tantam prudentiam in dandis conſiliis; tantam morũ ſuauitatem in quotidiana conſuetudine; tãtam patientiam in ferendis iniuriis; tantam deniq; non ſolùm in Scripturis interpretãdis; ſed in aliis etiã reb. omnib. dexteritatẽ, quis poſſit ità promittere, vt etiã reipſa præſtet? contẽdere quidem & eniti, vt conſequar, poſſum; ſed

Laus P. Martyris.

vt reipsâ aſſequar, hoc opus atq; hic labor omninò mihi eſt impoſſibilis. At verò tali collega, qualis eſt ſuauiſſimus & doctiſſimu *Joſias*, nihil mihi optatius: ſi carus fuit noſtro Martyri, non poterit mihi non eſſe cariſſimus; & ſi pacificè cum eo vixit optimus Martyr, ego quoq; promitto omnẽ pacem atque concordiam. Quòd orta ſint inter Marbachium & me diſſidia, norunt omnes boni, vnde, quando, per quos, quibus de rebus; & quamobrẽ excitata fuerint: per quos etiã ſteterit quin ſint compoſita, quæ componi potuerunt.

Venio nunc ad quintum, quod eſt de veſtra fide, Confeſſione, doctrina. Ago hîc tibi gratias: quod id de me ſentias, quod de viro bono & puræ doctrinæ ſtudioſo, ſentiri debet. Hoc tibi, D. Bullingere, ſinè vlla adulatione affirmo, iccirco tua ſcripta Buceri & Martyris, vt de aliis taceam, mihi vehementer placuiſſe ſemper: quod præter perſpicuitatem ſermonis, & puritatem doctrinæ & autoritates Scripturarum, ipſorum etiam Patrum, quo ad eius fieri potuit: teſtimoniis illuſtrare illa ſoliti eſtis. Conſuetudinem veſtram, vt nihil in Eccleſia aut Schola cum aſſeueratione doceatur, quod priùs in Synodo non proponatur & S. Scripturarum teſtimoniis apertè demonſtretur; atque ità à Synodo ipſa approbetur: hanc, inquam, conſuetudinem veſtram, ità probo, vt illam cupiam vbique ſeruari. eſt enim ea vtiliſſima, laudatiſſima, antiquiſſima. Ac precor Deum patrem per Ieſum Chriſtum: vt iſtam Eccleſiam, in ea in qua hactenùs perſtitit conſtans, iuxta verbum Domini, doctrina retineat; & vt hoc fiat, te diu nobis ſeruet incolu-

mem, & quos habetis pios paſtores ac profeſſores, eoſdem cuſtodiat; quos verò & quales deſideratis, concedat.

Familia mea hæc eſt. Eſt mihi vxor, & nuper nata filiola; famulus vnus, doctus & pius iuuenis, propter ſcriptiones inprimis mihi neceſſarius, duæ ancillę, ſed vna poſſum & cupio liberari. Vale, & prolixitatē meam boni conſule: neque enim prolixis & ſuccoſis literis breuiter atque aridè reſpondere potui. Quia verò ad te prolixiùs, non mihi vacauit aliis ſcribere, vt noſtro Ioſiæ, Lauatero, quorum literis adhuc teneor reſpondere: reſpondebo aūt mox, & per alium nūtium primo quoque tempore, literas mittam. Cupio itaque me per te apud ipſos excuſari. Iterùm vale: & omnes meo nomine ſaluere iube.

H. Z. EIDEM BVLLINGERO.

BReui, vt ſpero, videbo vos, opt. pater Bullingere. Quid Senatus reſponderit Legato Eccleſiæ Clauennenſis, audies ex ipſo. Exſultant aduerſarii: triſtantur amici. Ego ago gratias Deo, quod tandem me hinc, vbi nihil ampliùs poteram Eccleſiæ Chriſti prodeſſe, eripiat, & eò, vbi ſpero operam & miniſterium meum haud fore infructuoſum, vocarit. Saltem inde potero cauſſam bonam, quæ oppreſſa hîc fuit annos duos cū dimidio, cum ædificatione Eccleſiæ tueri. reliqua coràm. Dominus Ieſus, te diu incolumem nobis ſeruet. ô miſeram Chriſti Eccleſiam, quæ ſubinde veteribus & opt. patribus ac doctoribus orbatur; à nouis verò, imperitis ac furioſis homini-

minibus inuaditur, dilaniatur. Miſereatur Deus ſui populi. Amen. Quanto dolore conficiar, quod in tali ſtatu hanc relinquam Scholam, immò totam ciuitatem, euerſâ etiam Eccleſiâ Gallicanâ, quæ annos circiter triginta puram hîc retinuit doctrinam ac religionem, tu meliùs potes cogitare, quam ego verbis exprimere. Vale igitur in Domino, & meo nomine ſaluta fratres, D. Ioſiam, & reliquos omnes. Argentinæ 7. Septemb. 1563.

H. Z. EIDEM.

NOn mediocri me cõſolatione affecerũt literæ tuæ opt. pater Bullingere, plenæ Chriſtinæ pietatis & caritatis. q̃ ob rẽ, multã etiã tibi habeo gratiã. quãquã vero multũ conſolationis attulerunt illæ: opus tamen habeo, vt tuis me precibus Deo omnis veræ conſolationis autori, cõmẽdes. Permulta quidem ſunt, quæ meum conſolãtur ſpiritum, vt quod ex hoc mundo & ſeculo nequam ſit erepta, illa quidem ſemper ſancta, nunc verò beata vxoris anima: quod tot tantiſque malis ſit liberata, quod tantâ animi fortitudine, quanta in heroicis viris & quidem Chriſtianis reperiri vix poteſt, tam grauem, tamque diuturnum morbum tulerit, ac pertulerit, ac tandem mortem ipſam ſæpiùs à ſe contemptam & irriſam ſuperarit: vt quod cũ admirabili in Chriſtum fiducia & certitudine de ſua per Chriſtum ſalute, incredibili, ad cœlum omni procul dubio euolarit: vt quod iam tamdiu à ſe optato & inuocato vero ſponſo ſuo Ieſu Chriſto, lætiſſima & feliciſſima fruatur, quæ quidem omnia, initiò quoque, immò & paulò ante quàm animam e-

De obitu vxoris H. Zanchii quæ filia fuit Cælii Secundi Curionis.

giſſet, ſummoperè illi ſum gratulatus & quotidiè ex animo gratulor, ac ſanctâ quadam æmulatione inuideo. Hæc omnia, fateor, multùm me conſolantur. vſque adeò tamen mihi cariſſima erat & ſuauiſſima perpetua illius conſuetudo, præſentia, adſpectus, modeſtia, grauitas, manſuetudo, honeſtas, atque inprimis pietas; vt cum iam tali tantaque coniuge, ſorore, filia, me orbatum videam, efficere nequeam, quin etiam nunc cato mea vehementer mæriat, lugeat, lacrymetur. ea enim mihi ſemper ante oculos obuerſatur: nec quam tam vehementer amabam, tam citò mihi memoriâ excidere poteſt. Nimium carnis adhuc geſto, video & ſentio. Si enim plus ſpiritus, quam carnis haberem; plus etiam ſpiritualis gaudii perciperem ex eius ad Chriſtum aſcenſu, quam doloris ex eiuſdem à nobis diſceſſu: maiorique afficerer lætitiâ, quod illam iam cum Chriſto & angelis eius, totque beatorum animorum millibus æternâ felicique fruitur vitâ: quam mærori conficiar, quod ego non ampliùs in hac mortali miſeraq; vita frui illius conſortio queam: ſed carnalis ſum venundatus ſub peccato. Tuis igitur precibus me Deo commendes, etiam atq; etiam rogo. vides enim quantoperè opus habeam illius ſpiritu.

Quæ ſcripſiſti de noſtro D.D. Petro, libentiſſimè legi, precorque Deum, vt eum diu non tam nobis, quam toti Eccleſiæ Chriſti conſeruet incolumem. Noua etiam de Mundo & præſertim de Papa, quod pro dignitate ſuæ beatitudinis tàm infeliciter res eius ſuccedant & tam

egro-

egregiè tractetur ab Hiſpano : non iniucunda fuere. perdat Deus illam beſtiam cum ſuo ſtabulo. Salutaui Petrum Alexandrum, qui grauiſſimè ęgrotauit & etiamnũ nõ omne euaſit periculum. viciſſim te peramanter & reuerenter ſalutat. Sturmium non potui adhuc domi inuenire; ſed faciam diligentèr officium. Vale & ſanctiſſimam vxorem tuam cum tota familia, generiſq; omnibus tuis lectiſſimis, meo nomine ſaluere iubebis. Argent. 8. Ianuarii 1557.

HIERON. ZANCHIVS EIdem S.

EST mihi obſeruandiſſime D. Bullingere, ſi vnquam, nunc certè maxime, ignoſcendum ab amicis, ſi tardiùs, quàm vellent, & amicitia videtur poſtulare, literas à me accipiant, cùm & ſim occupatiſſimus, & qui meas malè pictas deſcribat, non habeam. Certè, an te præter cæteros, & amem, & vt debeo, obſeruem, nec ne, tu ipſe ita noſti, vt nulla opus ſit aſſeueratione, aut probatione. Ergo facilè potes hinc colligere, quantum dolorem animo conceperim, cùm de obitu, poſt chariſſimæ vxoris, lectiſſimarum etiam filiarum audiui, vt interim de verè ſanctiſſimi, doctiſſimi, omnibuſque numeris abſolutiſſimi *Doctoris Conradi Geſneri*, omnibus bonis amiciſſimi, & totius Europæ ornamenti, à nobis in cœlum diſceſſu, nihil dicam. Neque hunc accepi dolorem illorum cauſsà, imò illis ex animo gratulor; ſed noſtrâ, ſed amicorum, ſed tua inprimis, quem in ipſa ſenecta, in qua maximè opus

habes ſolatio, video paulatim illis, à quibus ſolitus eras, curari, recreari, cõſolatione affici, in dies ſpoliari. Nouit Dominus, quantum tibi compatiar, tuamque doleam vicem, mi obſeruandiſſime pater Bullingere; præſertim cùm ſciam, etſi maximo ſpiritu Dei præditus ſis, prudentia atq; ſapientia, te tamen neque Deum eſſe, in quem nullus cadat dolor, neque etiam ſtipitem, ſenſu carentem, ſed hominem, eumque non Stoicum, ſed Chriſtianum. Cæterùm, quod te, ſcio, in iſtis tuis afflictionibus recreat atque reficit, idem illud mihi minuit atque mollit dolorem, Chriſtiana pietas, quâ ſcimus, nihil nobis contingere aduerſi, quod non ante Mundi conſtitutionem deſtinatum nobis à Patre fuerit, illudque non ad noſtri perniciem, ſed ad ſalutem, in Chriſto Ieſu. Quid ni autem velimus, quod vult Dominus. & lubenti animo amplectamur quod pater cœleſtis, nobis ad ſalutem deſtinatum, ſuo offert tempore? Hac fide & pietate firmatos, fieri non poteſt, quin Deus pater omnis conſolationis, cõſoletur non tantùm extra tribulationem, ſed in ipſa tribulatione, omniq; afflictione noſtra. ſit igitur huic Patri, per Chriſtũ, laus, honor, & gloria in ſempiternũ. Rogo te, vt hoc idẽ officii facias meo nomine, cũ D. Gualtero; & tuis generis, fratribus meis colẽdiſſimis, quòd ad ſingulos ſcribere mihi nõ vacet, omnibuſq; dicas ſalutem. πλευρίτης multos hîc ſuſtulit, videtur nunc remiſiſſe. De nouo Pontifice, vt ſcribã, non eſt opus, niſi ſpem eſſe, futurum vt plus iſte proſit Eccleſiæ ſuâ hypocriſi, quàm alii omnes obfuerunt ſuis ſceleratiſſimis vitiis, & ſtudiis huius ſeculi. Eſt hic ruſticanus,

Mora-

Monachus Dominicanus, inquiſitor, hypocrita inſignis, ſanctiſſimam verò ſimulat vitam. Circumferuntur multæ Epiſtolæ, populari ſermone ſcriptæ, de ſanctitate huius Antichriſti, geſtare illum adhuc induſium Monaſticum, laneum ſcilicet, & lineum recuſare, contentũ eſſe victu Monaſtico, duobus ſcilicet ouis, & ſcutella iuſculi, aut panis triti, ſuis nihil velle è patrimonio Eccleſiæ largiri: dicere, ſe nolle armis hæreticos expugnare, ſed precibus ad Deum, vitæ ſanctitate, & S. Bibliis: nolle ad munera Eccleſiaſtica, niſi literatos admittere, vitæq; honeſtæ homines: Eccleſiã non opus habere diuitiis, ſed viris doctis & ſanctis. Mira de hoc prædicantur, tantùm exſpectatur, vt miracula etiam edat, vt poſſimus dicere, hunc eſſe illum vltimum Antichriſtum, qui ſub finem Mundi exſpectatur. Vale.

AD EVNDEM.

SBinas à te, obſeruandiſſime pater Bullingere, eodem fermè tempore, accepi literas, ac vidi etiam, quæ de Galliis, ex literis Bezæ, ad Eraſtum exſcripſiſti. Quæ de Iugadinis, & capto bono fratre Paſtore Morbenienſi: hæc ad me fuſiùs noſter Thobias. Sunt hæc omnia huiuſcemodi, vt ardentes à nobis preces ad Deum poſtulent. Perfuit autem iucundum, quod de D. Simlero ſcripſiſti. Fuerit vtilis labor, noſtræ etiam Nationi, in qua multi laborant eodem morbo, & opus habent, quibus bona fiat medicina. Tracto nunc & ego idem argumentum. Sic Princeps iuſſit, vt Tranſyluanis fratribus opẽ feramus contra Blandratas, &c. Fuerit igitur admodum vtile, vt iis

nundinis prodeat liber D. Simleri. Exſpecto etiam tuos illos duos auctos libellos. Placet recitare, quid mihi olim Montalſinus ille Monachus, qui tandem combuſtus fuit Romæ propter Euangelium, de tuo libro, qui eſt *de origine erroris*, dixerit. Cum ego nunquam eũ legiſſem, aut vidiſſem librum, hortabatur ille, vt emeré: & ſi, inquiebat, non habes numos, erue tibi oculum dextrum, illoq; perſoluas, & lege ſiniſtro. Dei beneficio, mox reperi librum, ſeruatis tamen oculis, quia non pepercı loculis. Nam emi coronato, & mox ſuccum totum expreſſi meâ manu, quę ne ab Inquiſitoribus quidem poterat legi. Deinde, etiamſi legiſſent, non potuiſſent agnoſcere, vtrius eſſem ſententię. Nam redegeram totum ad formã queſtionum ſcholaſticarum, adiectis locis ex Cõciliis, & Scholaſticis, quid de iis reb⁹ ſentiret Romana Eccleſia. Eſt adhuc apud me. Hæc volui recitare, vt intelligas, quantam ceperim ego olim ex eo libro voluptatem & vtilitatem, & quanti factus fuerit à viris piis & doctis. Ignoſce tamen meis ineptiis.

Res Belgicæ ita ſe habent. Secundæ in hunc ſe habent modum. In hunc vſq; diem, variis velitationibus 20. ſigna aduerſariorũ, fuerunt à noſtris cæſa & fuſa, inter quæ fuerunt 12. Hiſpanorum: quotquot horum potuerunt noſtri, trucidarunt. Ex Anglia redierunt 7. millia Belgarum, & ſe adiunxerunt Comiti Ludouico, fratri Principis Vranii. De Gröninga varii ſunt rumores: alii captã, alii ſponte ſe dedidiſſe, alii neutrũ eſſe factum affirmant. Aliquot millia eorum, qui redierunt ex Galliis, ſecum abduxit Vranius, certum numerũ ignoro; aiunt quinq; millia. quod attinet ad veli-

tationes,

tationes, res noſtris hac vſq; haud infeliciter ceſſerunt. Sed quãtum ad tyrannidem Albani, quotidie recrudeſcit, & ex Hiſpanica fit infernalis. Nã quotidie aliquot tollit, & quidem potentiores & nobiliores. Hæ igitur ſunt res aduerſæ.

Bruxellis 29. Maii, fuerunt ii proſcripti, & eorum bona fiſco adiudicata.

Princeps Vranius, & Ludouicus Naſſouię Comes, & Vranii frater: Hochtruchſius: itẽ de Monte: item de Culenburg, Comites omnes. Item, Dominus de Bredenrod.

Iunii 1. capite plexi 18. Nobiles, cum duobus fratribus de Batenberg. Item, Dominus de Andelot.

Iunii 2. capite truncati Dominus de Willers, item Dominus de Du.

Iunii 5. Illuſtriſſ. Principi & Comiti Egmondano, & Comiti Hornio, qui erãt ex ſtatibus Imperii, amputata capita. Erat autem Egmondanus ſororius noſtri Illuſtriſſimi Principis.

Coniecti poſtea in carcerẽ pleriq; omnes, qui erant ex ſenatu Bruxellẽſi, & à quibus voluit Albanus ferri ſententiam contra ſupradictos. Nouæ quotidie crudelitates & tyrannides excogitantur ab Hiſpanis. Dominus miſereatur illius Nationis Belgicæ, & perdat Tyrannos.

Audimus & nos in Gallia res eſſe non bono loco. Quidam etiam ferunt, Philippum propediem vẽturum in Belgium, & exhæredaſſe filium. Treuirenſis Epiſcopus obſidet Treuirim vrbem. Vale & ſaluta fratres.

AD EVNDEM.

S. Conſtitueram venire Baſileam, optime pater Bullingere, propter certa negotia, inde verò Tigurum vſque, tum tui videndi, & de quodam negotio conſulendi, tum etiam vxoris Domini Doctoris Petri Martyris inuiſendæ gratia, excurrere. Atq; hæc eſt cauſſa, cur tuis ad me literis non citius reſponderim. Neq; enim opus fore iudicabam vlla per literas reſponſione, cùm ego coram multa tecum cōſtituiſſem breui communicare. Cæterùm locum in me habuit illud, quod vulgo fertur, *Homo proponit, Deus diſponit.* Quædā enim hîc paulò poſt, quàm ego ad iter me accinxiſſem, contigerunt, quæ me procul hinc abeſſe non permittebant. Nam præterquam, quòd & filia & vxor in quartanam inciderunt, Sturmius etiam noſter, propter ſuam de re Sacramentaria confeſſionem, in Schola purè, doctè, perſpicuè & liberè explicatam, à nonnullis vexari cœpit: in me verò vnum, tāquam illum, qui omnes (ſi Deo placet) ſeducam, & perturbem totum Iſraelem, tota ferè culpa transfertur. Vbi igitur vidi, mihi domi manendum eſſe, & quidnam Domini ſint vel dicturi, vel facturi, exſpectandum: nolui meā ad tuas literas reſponſionem differre diutiùs. Hanc verò meam tarditatem, audita iam illius cauſſa, rogo boni conſulas. Nunc ad rem.

Gratiſſimum mihi fuit ea quæ ſcripſiſti, audiuiſſe. & aueo intelligere, quomodo ſucceſſerit illud Pitachum, vt vocant, quod Curiæ fuiſſe habendum 14. Octob. ſcripſiſti. De rebus noſtris ſic habeto.

Cùm

Cùm vidiſſem mihi à paſtoribus omnē diſputationem,& omne amicum colloquium denegari,& interim tamen perpetuò, ex ipſis etiam pulpitis, tum quam docueram doctrinam damnari, tum me quaſi digito demonſtratum traduci,coactus veni Heidelbergam & Marpurgum, cumq; illis Theologis,de tota hac doctrina,quam noſtri damnarunt,contuli. Atq; illa quidem ab vtraque Academia fuit cōprobata, & aliis etiam ſcripturarum teſtimoniis cōfirmata: Ego verò,ſi diutius Argentinæ eſſe non poſſim, ad ſe vt veniam,atq; ibi doceam,rogatus fui: vſq; adeo magnus hæreticus ſui ab illis piis & doctis viris iudicatus. Elector quoque ipſe Palatinus,Princeps verè pius & humanus,quiq; verè ſingulari Dei beneficio datus eſt Germaniæ,& omnem promiſit beneuolētiam atq; opem,& literis datis,tum me,tum cauſſam meam,Dominis commendauit. Quàm grata hæc fuerint vnis,& ingrata aliis, tu ipſe potes cogitare. Delecti nunc ſunt quinq; Conſulares viri, duo Doctores,& ſcriba Ciuitatis, qui omnia Acta legant,vtriuſq; doctrinam examinent, rationes perpendant, & deinde, ſi qua inueniri poſſit compoſitionis formam,concipiant. Quod ad res Gallicanas attinet, credo te ſubinde literas, quibus de omnibus rebus certior fias, ex Gallia accipere;interim tamen non grauabor certa quędam noua, quæ ex præſide Pariſienſi, qui nuper huc venit,accepimus,ad te ſcribere.

Pridie Calend. Octob. in ędibus Regis Nauarræ diſputatum fuit placidè & amicè,inter noſtros & aduerſarios, de Cœna Domini, ſed nihil concluſum.

Die inſequenti, nempe Calend. Octob. diſputatum fuit de eadem re, idque in ædibus Epiſcopi *de Scens*, vt vtar voce Gallica, atq; in hanc formã, ſed Gallicè concluſum: *Quoniam fides præſentes efficit res promiſſas, & hæc fides vere apprehendit corpus & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Christi idq; virtute Spiritus S. hac de cauſſa, & hoc reſpectu, nos confitemur præſentiam corporis & ſanguinis ipſius Ieſu Chriſti in S. Cœna, in qua ipſe nobis offert & donat, & exhibit verè ſubſtantiam corporis & ſanguinis ſui, per operationem Spiritus S. & nos recipimus & comedimus ſpiritualiter per fidem illud proprium corpus, quod mortuum eſt pro nobis, vt ſimus os ex oſſibus eius, & caro de carne eius, idq; in hunc finem, vt viuificemur, & recipiamus totum illud, quod ad noſtram ſalutem requiritur.* Ita ferè ad verbum. In hanc Confeſſionem conſenſerunt tam illi, quàm noſtri. Erant autẽ ex Papiſtis duo Epiſcopi (ſi benè memini) & tres Sorbonici, iiq; præcipui Doctores. Ii tres nominãtur, D. Salignacus: D. D'eſpéce: & D. Bottellerius. Die inſequenti, nempe 2. Octob. in iiſdem ædibus eadem Confeſſio confirmata fuit. Confeſſionem hanc Gallicè nos habemus. Hac de cauſſa reliqui Papiſtæ ringi & tumultuari, & vt colloquium diſſiparetur, curaſſe. Item publico Conſilii Regii decreto cautum eſſe, ne poſthac vllæ Annatæ Romã mittantur. Ad hæc, cum Clero ita eſſe trãſactum, vt intra decem annos ſoluant Regi decies & ſexies centena millia Frãcorum: & illud præterea adiectum, vt ſi contingat bellum, liceat Regi dimidiam bonorum Eccleſiaſticorum partem vendere. Multis etiam in locis, fideles templa publica

ſibi

ſibi vſurpaſſe: Regem verò & Reginam conniuere. Hæc ex illo præſide.

Heroldus Regis venit ad nos, & dicit colloquium eſſe diſſipatum. Noſtri hîc libellum de tribus Sacramentis obtulerunt Senatui, vt eius cõſenſu imprimeretur. In eo in primis vigebãt præſentiam corporis Chriſti carnalem: & ad eã probãdam feces quaſcunq; ex Papiſtarum libris colligere potuerunt, congeſſerant: ac præter alia cuiuſdam Cardinalis, qui iurauerat, cùm ſumeret ſemel Euchariſtiam, ſe ſenſiſſe ſaporem in illo pane, teſtimonio nitebantur. Senatus ſtomachatus reiecit: atq; ita per hos homines, licet ex accidenti, veritas magis ac magis promouetur. Nihil præterea quod ſcribam, habeo noui. Me enim, quãtus quantus ſum, tuum eſſe, non eſt tibi nouum. Cupio verò ſalutem meo nomine dici, tum vxoribus, tuæ & D. Petri Martyris: tum doctis tuis generis, & aliis Reuerẽdis Paſtoribus, D. Geſnero & Friſio. Vale optime Pater. Dominus tibi augeat vires, & omnes ſuas benedictiones. Argent. 8. Nouemb. 1561.

T.T. H. Zanchius.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

S. Quòd tanti me facis, vt tuis ſubinde nouis aliquibus lucubrationibus me digneris & donis, gratias habeo & ago ex animo magnas, precorque Dominum, mihi aliquãdo præſtet, vt etiam referre poſſim. Fortaſſe breui te alioſq; noſtros iſthic fratres & doctos viros videbo. Cogito enim veſtras Thermas Badenſes inuiſere. quãquam nihil adhuc certi ea de re cõſtitui, neq; poſſũ, antequã audiã, quid Medici, ad quos vxorẽ

ducam, conſulant: Animus certè meus ad veſtras inclinat multis de cauſſis: facturus tamen ſum, quod vxori conſultius & ſalutarius illi iudicauerint. Interim tua pietas, vt cœpit, pergat Dominũ precari, eam mihi tandem reſtituat, finemq; huic noſtræ & longiori & grauiori, quàm vt ferre poſſimus cruci, imponat.

De Anglia accepimus hæc: Diuulgarant Papiſtæ ſuis falſis ſermonibus, idque procul dubio vel iuſſu, vel ſaltem conſenſu impiæ Iezabelis, Canthuarienſem recantaſſe, & ad Romanam Eccleſiam rediiſſe: & hanc confictam à ſe recantationem, falſis etiam quorundam teſtimoniis confirmari & deinde excudi curarunt. Vbi hæc ſanctus ille vir reſciuit, reclamauit, & apertè ac palam toti Regno fecit, ſe prorſus in ſuo hanc palinodiam eſſe confictam, nihil minus, quàm talem blaſphemam recantationem ſe vnquam cogitaſſe, quam hactenus in eo Angliæ Regno per gratiam Chriſti docuit & ptomouit, promoueriq; curauit doctrinam, eam etiamnum conſtanti fide ſe credere & confiteri, & ad mortem vſq; ſuo etiam ſanguine defenſurum & obſignaturum. Igitur 17. Martii retectis illorum impoſtorum commentis, doctor quidam impiiſſimus, nomen iam non teneo, mittitur à Regina Oxonium ad Canthuariẽſem. In quem finem? Literæ quæ poſtea datæ fuerunt Antuerpiâ ad D. Koocum declarant. Heri itaq; literas Antuerpiâ D. Koocus accepit, ſanctũ & pium illum Canthuarienſem, infracto animo conſtanti fide, & perpetua confeſſione Ieſu Chriſti & Euãgelicæ doctrinæ combuſtum, 21. Martii migraſſe ad Dominum. Sunt hîc qui quoniam hæ

literæ

literæ ſunt Antuerpiâ & ex Anglia nullæ, nó credunt, certò mortuũ eſſe: ſed tamen & D. Koocus, & alii permulti Angli, & D. etiam Petrus noſter, quoniam de miſſione illius Doctoris Londino Oxonium, & de commentitia illa palinodia, literas ex Anglia ipſa paulò antè acceperant, credunt verum eſſe, quod in iis literis Antuerpiâ miſſis ſcribitur. Habemus optime vir Dei, pro quo gratias agamus Deo, quòd tot tantorumq; virorum ſanguine, cùm alibi, tum præſertim in illo Anglicano Regno, ſacroſanctum Filii ſui Euangelium quotidie obſignare dignatur, ad confirmandam fidem noſtram, & ad inſtaurationem ſanctorum. Fieri non poteſt, quin ſolum illud tanto Martyrũ ſanguine irrigatum, lætas Domino ſegetes ferat, ex quibus Eccleſia Chriſti coaleſcat. Fieri etiam non poteſt, quin tantus ſanguis è terra clamet ad Dominum: *ô barbaram, impiam, & omnis humanitatis expertem meretricem.* Perdat illam Deus, & quàm citiſſimè ſua in illam iudicia patefaciat. Vale.

AD EVNDEM.

S. Gratiſſimũ mihi fuit heri optime pater Bullingere, ſummã eorum quæ ad literas D. Sulceri reſpondiſtis, vidiſſe: neq; certè ineptè fuit reſponſum: proinde neq; improbari illud planè poteſt, pręſertim ſi ità ſe res habeat, ſicut D. Sulcerus ad vos ſcripſiſſe videtur, nempe vos ita vocatum iri, ſi velitis, ad futuram ſynodum, vt quaſi debeatis vos vel aduerſarios in colloquium prouocare, vel vltrò in illorum colloquia vos ipſos ingerere, & quaſi in veſtram tantũ gratiam conuocanda ſis

ſynodus. Verùm,(vt ex D.D.Marbachio accepi) aliter ſe res habet: Principes aliquot verè pietatis ſtudioſos,multis de cauſſis exoptare,vt aliqua ratio bona inueniatur, quâ Eccleſiæ Germanicæ, cum Helueticis in doctrina pietatis,ac præſertim in re Sacramentaria conueniant: vel ſaltem ita inter ſe concilientur,vt poſthac alteræ alteras nec damnent,nec quouis modo inſectentur:iudicaſſe illos, rationem hanc commodiùs aut faciliùs reperiri non poſſe, quàm ſi viri præcipui, & doctiſſimi ab vtraq; parte delecti, ad amicũ aliquod colloquium conuocentur,vbi ipſimet viri docti, ab vtraq; parte delecti, amicè inter ſe de hac inuenienda ratione colloquantur & conferant: & quoniam certi non erant,an Heluetii vocati,vẽturi eſſent,voluiſſe, antequam ſynodum indicãt, de illorum voluntatibus fieri certiores: Proinde ſenatum noſtrum, qui curam hanc in ſe receperat,ad Senatum Baſilienſem, hac de re ſcripſiſſe, rogaſſe etiam, vt aliarum quoque Helueticarum Eccleſiarum voluntates circa hoc negotiũ,quales eſſent ſcrutarentur,& indicarent. Habes obſeruandiſſime Pater Bullingere, deſiderium piorum Principum: habes finem, in quem cupiant cogi hanc ſynodum:habes materiam,qua de aueant vos cum ſuis amicè colloqui. Iam cùm ita ſe res habeat, ſi ad tale colloquium, pro tali cauſſa, hoc tali tempore, quo pluſquam neceſſarium eſt tale colloquium Eccleſiæ Chriſti,vos viri doctiſſimi,& paſtores Eccleſiarum,quib⁹ nihil optatius eſſe debet,ſicuti nec eſſe confido,quàm vt Eccleſiæ omnes,ſi nõ in omnimoda doctrina,& omni

forma

forma dicendi,ſaltem in pace & charitate vniantur: ſi, inquam, vos ita vocati, venire recuſetis, perque vos ſtet, ne tam ſancta, atque ab omnibus piis tam diu deſiderata ſynodus congregetur, & tantum bonum, ſi fortè impetrari à Domino poſſit, hac via ſeu hoc colloquio tentetur: non video ſanctiſſime atque doctiſſime Bullingere, quis iſtud veſtrum conſilium probare poſſit: imò non video, quomodo vitare poſſitis, ne nō in piorum ferè omnium reprehenſiones incurratis. Nam vel illi dicent, vos nullo teneri deſiderio vniendarum Eccleſiarum, vos veſtra tantùm curare, vos contentos eſſe veſtra pace, vos deniq; , quod multi in Gallia nomine Sacramentariorum comburantur, nihili facere: quædam enim talia non ſine magno animi mei dolore, iam incipio, quáquam non mutus, ſubaudire. Vel vobis dicendum erit, vos quidem cupere concordiam & Eccleſiarum vnionem: ſed rationem, qua id fieri poſſit, vos nullam videre, nullam etiam ſpem eſſe futuræ concordiæ, propter cauſſas, quas in literis ad D. Sulcerum attuliſtis. Sed mi clariſſime D. Bullingere, præterquam quòd non omnes audient veſtras rationes, quàm prudenter etiam, & quàm piè illud dici poſſit, tu optimè vides, ſi rem diligenter perpendas. Faciendum enim nobis eſt officium noſtrum, parendum vocationi diuinæ, qualis certè, meo iudicio, iſta eſt, qua per Magiſtratus pios à Deo, ad ſanctā ſynodū, & Chriſtianum colloquiū, pro ſalute Eccleſiæ, paſtores & Doctores vocātur: deinde ſpe in Domino collocata, exitus toti⁹ negotii Domino eſt cōmittēdus.

Digitized by Google

Quid? Imò ſi humanis etiam conie ̃cturis & ratiocinationibus vti licet, maior hoc tempore, quàm vnquam, ſpes eſt concipienda, fore, vt in hoc colloquio cõtrouerſiæ multæ, & præſertim de re Sacramentaria, componantur. Nam & inter vos multò plures ſunt in præſentia viri doctiſſimi, & magnæ apud omnes autoritatis, quàm fortè vnquam fuerint, aut ſaltem pòſt futuri ſint: & inter alios, quos aduerſarios vocatis, nonnulli & quidẽ præcipui, noſtram ſequuntur ſententiam, Philippum dico, & quoſdam alios. Philippus etſi timidus eſt, ita vt ſæpenumero agat, quæ non probat, non dubito tamen, ſi in eodem & vos videat colloquio, & à vobis vrgeatur, quin omnibus virib⁹ conaturus ſit, vt veritas cauſſæ locum habeat: & quantum valeat ipſius autoritas apud Germanos præſertim, nouimus omnes. Mortuo Philippo, tantum certè boni exſpectari (ſecundùm hominem loquor) nõ poterit. Alii verò permulti ſunt, qui etſi rem non tam benè teneant, nõ longè tamen abſunt à veritate; & cùm ſint modeſti & veritatis amantes, facilè poterant in veram ſententiam trahi, vobis auditis coram. Nam plurimum etiam valere & vrgere præſtantiſſimorum virorum præſentiam, quis neſciat? præſertim verò, ſi aliqua dicendi forma vtamini, quæ & rei veritatem exprimat ac retineat, & illorum etiam infirmiorum imbecillitatem aurium non offendat, id quod certè negligendum non eſt, vbi affulget aliqua ſpes totius controuerſiæ componendę, & pàcis inter omnes Eccleſias conciliãdæ, modò ſemper à talibus locutionibus abſtineatur, quæ materiam aliquam confirmandæ idololatriæ præbeant.

ant. Quid enim pro ſalute Eccleſiarum tentandũ & faciendum non eſt? modò non pugnet cũ verbo Dei. Alii verò, fateor, quam plurimi ſunt rabioſuli, furioſuli, & ii ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, indoctuli: ſed ii cogentur à Deo, triumphante veritate, obmuteſcere, & in ordine ſe continere. Quòd ſi hæc, Deo propter noſtra peccata id nolente, obtineri non potuerint; iuſtificata ſaltem erit ſapientia à filiis ſuis, ac proinde aduentus veſter, nullo modo inutilis fuerit. Ego modeſtiſſimè, & ſinceriſſimè, & ſimpliciſſimè ſcribo quod ſentio: Nullam video vel Deo gloriam, vel Eccleſiæ vtilitatem, vel vobis laudẽ, ex iſta veſtra ſanctiſſimi colloquii detrectatione, exorituram. Sic iudicant omnes amici, & docti hîc viri, quotquot audiui. Vos eſtis (vt dicitur) in proprio facto. Date etiam aliquid amicorum veſtrorum iudicio. A vobis tantùm hoc petitur, vt omnib⁹ indicetis, quoad eius fieri poteſt, vos eſſe & fore paratiſſimos, ad quoduis amicum cum aliis Eccleſiarum Germanicarũ Paſtoribus, pro ſalute Eccleſiæ Chriſti colloquium, quoties fueritis accerſiti: & operam veſtram piis vel Principibus, vel Magiſtratibus ad Eccleſias ædificandas & vniendas, minimè & nunquam denegaturos.

Quæ igitur de præiudiciis priùs tollendis ſcribitis: iis etiam in ipſo colloquio, antequam ad alia progrederemini, facilius remedium inueniri poſſit, quàm extra colloquium. Iam ſuperuacaneum eſſe iudico, reſpondere ad quaſdam veſtras in literis ad D. Sulcerum, rationes. Non enim hîc diſputo tecum, optime pater, ſed tantùm & quid hîc audiuerim, & quid ego ſentiam de hoc nego-

tio,ſimpliciſſimè explicare,& vt filius totum hoc in ſinum patris deponere volui. Dominus Ieſus, qui ſuæ ſemper adeſt Eccleſiæ,quid pro Eccleſiarum vnione & ſalute faciendum ſit,& nobis & aliis,quorum intereſt conſulere Eccleſiis tantùm non conuulſis, per ſpiritum ſuum S. perſuadeat. Amen. Vale.

AD EVNDEM.

S. Decimanonâ huius menſis, Reuerēde pater Bullingere,pugnatum eſt,idq; propè Carnates,*Chartre* Gallicè. Fuit Condæo prælium ſecūdum. Nā interfecta ſunt ex hoſtibus,primum 4. millia Hiſpanorum; deinde Heluetii: peditatus Gallicus totus: itē equitatus leuis armaturæ vniuerſus:permulti illuſtres & nobiles captiui facti, inter quos eſt Cōneſtablius. Hi adducti ſunt Aureliā.Inter occiſos fuit Marſcalcus S.Andreæ;magnus prior Frāciæ,frater Guiſii,& filius alter Cōneſtablii.Inter vulneratos læthaliter eſtHommalius,& Dominus de Pieue,qui transfuga fuerat. Guiſius cum reliquis,fugâ ſibi conſuluit, & ſe recepit Lutetiam.

Poſt biduum,cùm bonus Condæus in quodā pago ſe cum peditatu reficeret, & equitatus Germanicus occupatus eſſet in præda & ſpoliis,à quibus auelli nullo modo poterat, atq; hæc reſciſſet Guiſius,maximâ & incredibili celeritate impetū talem ac tantum fecit in Condæum,vt pius Princeps,cùm videret ſe deſtitutū equitatu, quo poſſet impetum ſuſtinere, dediderit ſe, non Guiſio, ſed alteri filio Conneſtablii;ita captiuus ducebatur Lutetiam.Occiderunt vtrinq; ad quindecim millia.

millia. Nuncius venit die Natalis Domini Metas cum binis literis ad Gubernatorē, quarum vnas communicare noluit: in alteris erāt hæc noua: Victoria noſtrorum eſt, niſi quòd Princeps eſt captiuus. Contigit huic, quod alteri Borbonio in expugnatione Romana. Octo millia Anglorū nondum peruenerunt: erant tamen in itinere cis Rothomagum. Hæc feſtinātiſſimè volui ſignificare. De me ſatis in priorib. literis ſcripſi, & credo, quæ tua eſt prudentia atq; iudicium, ſatis potuiſſe, quę mea ſit voluntas, & quis erga vos animus, intelligere: me ſcilicet cupere vobiſcum viuere, quòd ſciā, nullibi gentium me felicius reliquum vitæ meæ tēpus tranſigere, quàm iſthic apud vos. Sed ſimul etiā potuiſti videre, quib. de cauſſis fieri nequeat, vt vel ante definitionē cōtrouerſiæ noſtrę, vel ſaltē ante meā proteſtationē alibi accipiā conditionem: quibus cauſſis hæc etiam accedit, quòd Senatus nō daret, nec dare poſſet mihi teſtimoniū puræ doctrinæ; id quod ſi faceret, iā finis impoſitus eſſet controuerſiæ. Quid.n. aliud, quàm hoc peto? Ego benè video, quàm detrimētoſa mihi ſit hęc mora, quoniā impedimēto eſt, ne vel hîc poſſim meā obire functionē, vel alibi aliā accipere cōditionē. Sed quid agā? Cùm Dominus ita velit me ſub hac cruce exercere & eruditiorē reddere. Speramus tamē breui, nō ſolùm ante Iohānis, ſed forte ēt ante Paſcha, finē aliquē bonū omnib. noſtris controuerſiis (non eſt enim vna tantùm) atq; moleſtiis impoſitum iri. Interim immortales vobis habeo gratias, & aueo inſeruire: neq; vnq̄ veſtræ iſtius in me volūtatis & beneuolentiæ ero immemor. Tria tantum doleo, veſtràm ſcholam

tanto orbatam eſſe non Doctore tantum, ſed vero parente. ô beatum virum! At miſeros nos! Alterum, me indigniorem eſſe, quàm vt in tanti viri locum ſubſtitui debeam, & imperitiorē, quàm vt tantæ Scholæ ſatisfacere poſſim. Poſtremò, tantis me hîc conſtringi vinculis, vt non ſtatim queam, ſicut cupio, ad vos aduolare, & quicquid poſſum, in veſtræ Scholæ vtilitatem conferre. Sed vos eſtis prudentes. Vale mi optime & Reuerende pater Bullingere.

H. BVLLINGERVS HIERON. Zanchio S.

Literas tuas breues à D. Staniſlao Iconio Polono accepi. Nec nunc quod ſcribā habeo, niſi Iohan. Valent. Gentilem captiuum Bernam duci. Captus eſt in pago *Ger*, ad lacum Lemānum. Anno 1558. reuocauit Arianiſmum; mox 1561. eundem defendit. In Poloniam deſcendit, & Eccleſias mirum in modum turbauit, Dominus rependet illi. Quæ allata ſunt Auguſtâ, quia ſcio te cupidum eſſe cognoſcendi hæc, hîc mitto. Tu viciſſim ſi quid rerum habes nouarum, communica. Viue, vale & ora pro nobis Dominum. Saluta Dominum Comitem Martinengum. Tiguri 5. Iulii, Anno 1566.

IDEM ZANCHIO S. P.

Literas tuas, vir clariſſime & Domine mihi colendiſſime 7. Nouemb. datas ante ferias Natalitias accepi. Eaq; quæ narras de Polonia hære-
ſibus

ſibus miſerè diſcuſſa, anteà literis mihi ex Polonia ſcriptis, eſt ſignificatum. Deum itaque ſedulò orabimus, vt is Eccleſiam illam liberet à peſte illa læt:fera.

Certiſſimum verò eſt aliquot ſectæ illius Corypheos periiſſe non ſine luculenta ſignificatione iræ Dei maximæ. Sed ne ſic quidem admoniti, reſipiſcunt multi. Scis tu quantum malum ſit pertinax contentio. Oportet autem in Italia fieri quod fit. Papam enim principem habet. Principem autem illum oportet lacerare membra Chriſti. Sed hic veniet cum gloria iudicaturus illum cum omnibus ſuis. Vix & ego dixero, quantum doloris ceperim ex morte D. Fabritii: Sed quando Domino ſic placuit, ſubiiciamus nos ſanctæ eius voluntati. Cupis audire quid cũm Valentino Gentile ſit actum. Cum is pergeret oẽs admonitiones contemnere, & multoties victus, errores blaſphemos ſuos nihilominus tueri, damnatus publicè, ductus & capitis ſupplicio eſt affectus. Erant qui ipſum incendio dignum clamarent, ſed gladio reſectum & illi caput impium. Ferox & pertinax fuit, donec in ſupplicii locum veniſſet, vbi demum criſtas demiſit & mœſtus periit. Et vtinam Blandrata cum ſuo Alciato vel reſipiſcat, vel mox ſic pereat. Dominus Ieſus infringat impios hominum talium conatus, & ſeruet Eccleſiam ſuam. Vale frater colende. Tiguri 6. Iannuarii, Anno 1567.

Digitized by Google

WOLFFGANGVS HALLERVS Hier. Zanchio S. P.

QVantum omnes nos, Zanchi Doctiſſime, quotquot in Tigurina laboramus Eccleſia, obitus præſtantiſſimi tui noſtriq; Martyris affecerit, atque indies afficiat, tam dici nequit, quàm ille modò nobis reſtitui non poteſt. Quo plus enim ob oculos reuocamus atq; cogitamus, qualis & quantus ille fuerit, tanto plus de eo amiſſo contriſtari lamentariq; cogimur. Fuerat nõ modò noſtræ Eccleſiæ lumen atq; columen, ſed totius Chriſti in toto orbe lampas Eccleſiæ ſplẽdidiſſima; quod ipſum facit, vt non modò nos, qui præſentẽ nobis amiſimꝰ tã doleamus: ſed vt oẽs quoque vbi vbi ſunt, iuſta συμπαθείᾳ meritò nobiſcum afficiantur. Atque in hunc Dominus, qui illum nobis dederat, abſtuliſſet, & exoptatiſſima ſalutis corona exantlato iſthoc curriculo coronaſſet, vix ſanè dolori modum inuenire atque ponere liceret. Tãta enim erat illius pietas, quam omnes ſuſpicerent; tanta eius eruditio, neruoſa efficaxque doctrinæ ratio, quam omnes ſtuperent; tanta morum vitæq; integritas, quam omnes admirarentur; tanta conſiliorum dexteritas, quam omnes obſeruarent; tanta etiam comitas & humanitas, vt hanc omnes celebrarent: ac breuibus, talis ac tantus ipſe erat, quem omnes ſuſpicerent ac reuerenter amarent. Quis ergo nonniſi præ Stoiciſſimis hominibus ἄστοργος, non ex animo doleret omnibus hiſce prædictis affluentem, tam properè nobis ereptum, & in medio quaſi tramite interceptum? ſed tamen Deum opt. Max. laudemus,

mus, illique agamus gratias, qui vel tamdiu hunc nobis conceſſerit, tantumque illum ſuæ Eccleſiæ prodeſſe voluerit. Sed eccum, quæ nos fors ex eius obitu affligat? vt non modò propter illum amiſſum dolore, ſed inſuper propter illum ereptũ de nouo aliquo Martyre inueniendo & ſubſtituendo modò nos torquere cogamur. Dominum quidem, à cuius inuocatione iſthoc ſemper faciendum eſt initium, oramus, ne nos pupillos eſſe ſinat: ſed vt ipſe Heliſæum, duplo huius tanti Eliæ ſpiritu præditum ſufficiat. Atque dum ea cura Scholarchæ noſtri torquentur, vnus tu, mi Zanchi, es, in quem omnium vota inclinare & deſinere videntur. In te enim D. Martyris ſpiritum, eruditionem, integritatem, magnanimitatem atq; mores, vt meritò de te ſubſtituendo cogitemus, hactenus obſeruauimus. Quia verò de tua volũtate certi non ſumus, multumq; timemus multis te, ne noſter eſſe velis, Martyris, inquam, ſucceſſor, præpediri rationibus, Ecce Dn. Bullingero noſtro, communi Scholarcharum decreto iniũctum fuit, vt per literas te ſollicitaret, atq; quæ tibi mens eſſet inueſtigaret, vt quando de tua voluntate nobis conſtaret, ſalutato Ampliſſimo Senatu Ciuitatis noſtræ vocationem tui ab illo peteremus. Etſi verò non dubitem, D. Bullingerum mira hoc in te propenſione, magnaq; diligentia facere: Volui tamen ego quoq; priuatim licèt, aliquid ſuper iſta re ſcribere, & pro meo in te animo propenſoq; deſiderio, quod tuæ ego ad nos vocationis nomine habeo, teſtando, quaſdamq; occaſiones cogitandi ſubminiſtrando, quò facilius apud te cogitare & conſtituere poſſis, quid è re tua futurum fiet.

Noſtra quæ ſit Eccleſia, ipſe noſti, & quæ noſtræ Scholæ ratio, itidem. Ea ſi minor videatur præ Argentinenſi, nihilo tamen ignobilior, propter Martyrem præcipuè, qui in ea docuit, atque in ea vitam ſuam claudi cupiuit, cenſenda erit. Doctrina noſtræ Eccleſiæ quæ ſit ipſe noſti. Eadem omnino, quæ tua, S. literarum teſtimoniis ſatis ſuffulta. Huius ratio libera eſt, non ad dicẽdos, aut non dicendos dogmatum terminos alligata, ſed vera, aperta, ſimplex. Fratres Eccleſiæ atque collegii idem ſentiunt, idem docent, neque eſt aliqua inter illos doctrinæ diſcrepantia atque diuerſitas. Viuimus in Ciuitate libera, in populo Heluetico, aperto, ſed tali quoque quem generat iſta Mundi ſenecta, in quo ipſo tamen melior potiorque pars, religionis atque honeſtatis amans hactenus ſemper in noſtra Repub. obtinuit.

Priuata ſi reputes, functionem D. Martyris æſtimabis ante omnia. Legebat ille alternis hebdomadibus, primùm cum D. Bibliandro, poſtea verò iſthoc & propter ſenium, & aduerſam cerebri conſtitutionem manumiſſo, cum D. Simlero, fido ſanè illi Achate, & collega dilectiſſimo. Vocatus ad conſiderationes ſuper dogmatibus aut rebus religionis conſtituendis habendas, præſentiſſimo ſemper animo atque conſilio intererat, in reliquis illi ſemper parcebatur. Interdum quoq; ſi minùs benè valeret D. Ochinus, Italicam quoque, ne doctrina verbi Dei careret, docebat Eccleſiam. Stipendium idem & par cum reliquis Collegii fratribus, *portionem* quam vocant, *Canonicam* habebat, non terrenas, ſed cœleſtes opes quæ-

quærere contentus. Quàm ampla veſtra ſint ſtipendia ignoro: noſtra tamen illa licet non adeo exuberent, tamen neceſſitati & honeſtati quoque ſeruire poſſunt. Non enim opes, ſed Chriſtum quærimus, præſentibus quæ Dominus dederit, contenti. Domus illius quæ & qualis ſit, ipſe noſti. Ea & ſucceſſorem illius, cum ſuo quale illud eſt onere manet. Ea verò non iſthoc nomine enumero, vt te priuatarum rerum deſiderio inprimis teneri exiſtimem; ſed vt ea paucis, quæ & ſucceſſorem manent, & quibus ipſe D. Martyr benè contentus fuerit, paucis perſtringam. Scio quidem in tam ampla ciuitate veſtra præter honeſtum & ſatis amplum fortè ſtipendium, domũque ſplendidam, eſſe fratres nonnullos dilectos, amicos charos, & multa alia, à quibus auelli ſit difficile: ſed tamen & in noſtra Eccleſia & ciuitate ſunt fratres concordes, amici fidi, domus & ſtipendium quod & neceſſitati & honeſtati ſeruiat. Plura nõ dico, ne moleſtus tibi velle eſſe videar. Tu tuam nobis doctiſſime & honorande vir, mẽtem aperi, an, ſi hoc ita Dominus voluerit, voluntatem ſuam per Ampliſſimi ſenatus noſtri aſſenſum confirmauerit, noſter eſſe velis, & quaſi hæres per omnia tuo noſtroque Martyri ſuccedere, vt nos Dei inuocatâ gratiâ, tuam vocationem in bonum noſtræ Eccleſiæ atque Scholæ vrgere atque efficere poſſimus. Amen. Mihi rogo ignoſcas, atque vt priuatim ad te iſthæc ſcripſi; ita priuatim ad me quoque aliquid reſcribas oro. Spero autem hæc ipſa arctiſſimæ aliquando inter nos futuræ coniunctionis occaſiones fore, quod Dominus faxit oro. Hæc properè, Tiguri 18. De-

cemb. 1562. Dominus Ieſus ſeruet te, teque nōſtrum quàm diutiſſimè eſſe velit. Amen.

Tui obſeruantiſſ. Wolfgangus Hallerus, Eccleſiæ Tigurinæ Miniſter, & Collegii præſes.

H. ZANCHIVS WOLFGANGO Hallero Tigurino S. D.

COmmemoratione tātùm obitus noſtri Martyris, beatæ memoriæ, optime & Reuerende Hallere, triſtiorem me effecerunt literæ tuæ. Quantùm enim doleam, non tam mea, quàm etiam veſtra, imò etiam totius Eccleſiæ cauſſa tanti viri obitum, etiam tacente me, tu ipſe cogitare potes, ſi perſuaſus es, me neque Stoicum eſſe, neque parum amantem veſtri, & totius Eccleſiæ, neque denique ignorare, qualem & quantum virum amiſerimus. Commemoratio igitur obitus illius, non poteſt non mihi ſemper renouare dolorem. Cætera, eædem tuæ literæ me non parum recrearunt ſignificatione veſtræ de me opinionis, veſtræque erga me voluntatis. Illud tantùm dolet, quòd maiorem vt video, plerique veſtrum de me concepiſtis opinionem atque exſpectationem, quàm vt ei ego poſſim vnquam ſatisfacere. Iam dudum quidem enitor, vt perſequar Martyris eruditionem, pietatem, ſpiritum, prudentiam: ſed quando vnquam aſſequar? Foret etiam mihi opus duplo maiore ſpiritu & doctrina mei Eliæ, hoc eſt, Martyris,

Digitized by Google

tyris, Præceptoris mei, cùm in dies augeantur hoſtes, contra quos eſt dimicandum, & intereant fortiſſimi Imperatores. Sed habuero, cur contentus eſſe debeam, ſi aliquantulum etiam minore me Deus donare velit & ſpiritu & doctrinâ, quàm in P. Martyre fuerit.

De voluntate autem mea quod petis, præter ea quæ tu ſcribis de conſenſu in doctrina, de libera Ciuitate, &c. permulta alia ſunt, quæ efficiunt, vt percupiam his aliquando animi moleſtiis liberari, & vobiſcum in pace, concordia, charitate, Chriſtianiſque conſolationibus viuere atque mori. Cur enim non malim inter amicos viuere, quàm inter non paucos hoſtes quotidie mori: & iſthic quotidianis piiſque conſolationibus affici, quàm hîc perpetuis animi cruciatibus confici? Non poſſes cogitatione aſſequi, quantus meo cordi ſit cruciatus, cùm ſubinde noua audio, noua video, non dicam quæ, &c. ô miſeram ac verè flebilem Eccleſiæ Scholæque mutationem! Quin cupiam igitur vobiſcum, & in Eccleſia iſthic, Italica viuere, non eſt cur dubites. Sed duo tantùm hîc conſideranda ſunt. Vnum, An antequam cauſſa noſtra, quæ iam multa habet capita, quòd propter illam, noua alia inter Capitulum noſtrum & Marbachium atque aliquot alios exorta ſint non leuia diſſidia: an, inquam, antequam hæc noſtra diſſidia ſint compoſita, vel aliquem habeant finem liceat mihi hanc meam ſtationem deſerere, fra-

tribus & collegis meis ſolis in pugna relictis? Nō video, quomodo per conſcientiam poſſim cauſſam tam iuſtam, tam bonam non priuatam, ſed nobis etiam & omnibus Chriſti Eccleſiis cōmunem deſerere, aut negligere. Extrahitur quidem, ſed patientiâ opus eſt. Alterum eſt, An ſi poſt exitum huius cauſſæ, per Dominos mihi licuerit veritatem hîc defendere, docere, ac retinere, licitū mihi ſit, veritatis oppugnatoribus, meo diſceſſu, cedere. Si non liceat veritatem tueri atque docere, extra controuerſiam eſt, mihi nullo modo hîc eſſe manendum: ſed potius iuxta præceptum Chriſti, excutiendum eſſe puluerem de pedibus, & eò, vbi locus ſit veritati, migrandum. Sed illud alterum, vobis iudicandum relinquo, & veſtrum etiam conſilium audire aueo. Nam nihil me hîc, cùm aliâs etiam aliò vocarer, retinuit, quàm hic ſcrupulus. An verò futurum ſit, vt illud mihi liceat, ignoro. ſperamus quidem controuerſiam hanc breui finem aliquem habituram, ſed qualem, ignoramus. Hoc etiam certò conſtitui apud me, ſi videam rem adhuc extrahi in longum, ante noſtras Nundinas proteſtari, & finem ego ipſe aliquem imponere.

Habes, mi Hallere, meum deſiderium, habes etiam quid de me promittere poſſim. Opus eſt precibus ad Dominum. Facite vos, quod Dominus vobis faciendum eſſe indicauerit: Ego paratus ſum illius obſequi voluntati. Quæ autem ſit eius voluntas, exitus ipſe docebit. Mouebit enim omnium corda, vt velint, quod ipſe decreuit. Ita à Domini voluntate pendeo. Ita viuo, vt paratus ſim, cùm voluerit mori. Ita maneo, vt paratus ſim,

ſim, cùm voluerit, lubenti animo diſcedere. Ita denique pugno, vt ſi ei placeat, cupiam quieſcere à pugna. Nihil præterea habeo quod ſcribam. Tantùm cupio in tuis precibus Eccleſiam hanc & me commendari. Vale.

T. H. Zanchius.

CONRADVS GESNERVS Hier. Zanchio S.

CONuenimus heri Clariſſime D. Doctor, & de ſubſtituendo in locum defuncti nuper D. Martyris profeſſore egimus, præſente vtroq; Cõſule, & Senatorib. duob. tandem vnanimiter viſum eſt, Excellētiam tuam vnā omnium optimè, doctiſſimè & grauiſſimè, hoc munere fungi poſſe; & propter tuam erga Eccleſiam noſtram beneuolentiā, de tua voluntate non dubitauimus: quàm facilè verò dimittereris, dubium nobis fuit: Speramus tamen, id quoque non difficulter futurum, & primo quoque tempore de voluntate tua certiores fieri cupimus; quâ intellectâ, res ad ſenatum deferetur noſtrum, quem non diffidimus ſententiam noſtram confirmaturum: quo facto, literæ ad Ampliſſimum ſenatum veſtrum, hanc petitionem continentes, dabuntur. Hæc ego ſubitò oblato nuntio ſcribere per me volui. Pleniùs quidem omnia clariſſimus D. Bullingerus noſter ad te perſcribet. Faxit Deus opt. max. vt inuicem coniungamur, & vicini, vt amicos & fratres Chriſtianiſſimos decet, habitemus. Optant te viri boni & eruditi, quicunque nouerunt omnes. Vale in Domino. Saluta præ-

ſtantiſſimum virum D. Sturmium, D. Maſſarium, & amicos omnes. Tiguri 1562. Decembr. die 15.

T. Conradus Geſnerus.

Ioannes Sturmius Henrico Bullingero S.

MAgna cum voluptate legi tuas & Geſneri literas ad Hier. Zanchium: vehementer. n. in his moleſtiis & contentionibus noſtris, veſtro reficior de Zanchio iudicio: gaudeo etiam, optatũ poſſe virum bonum & innocentẽ habere portum, ſi ex his procellis inimicorũ euadat. Geneuenſis Italica Eccleſia, item Lugdunenſis, illũ expetunt: patet ei etiam locus apud Heidelbergẽſes & Marpurgenſes: ſed videtur mihi iucundius amplecti, hoſpitiũ Martyris: & mihi placet, & negligere nõ debet. Sed dùm à me conſiliũ petit, quod dem, non facilè inuenio. Si accipit, quod datis; & à nobis abit: Senatus de noſtra controuerſia non iudicium faciet, & cauſa optima deſeretur. ſi manet, excluditur ab optimo & humaniſſimo hoſpitio, à iucundiſs. ciuib. & hoſpitib. & collegis. Si à vobis poſtulabimus, vt ad Calẽdas vſq; Iulias exſpectetis, intra quod tempus, neceſſe eſt fieri iudiciũ, vereor, vt poſſitis, & Senatus veſter tamdiu exſpectare velit. Eſt tamẽ eiuſmodi cauſa noſtra, vt in hoc tertio nobis ſit conſiſtendum: & te tuoſque collegas velim rogatos, primùm, vt velitis p hos ſex menſes expectare: deinde vt poſſitis id facere, id pro veſtra induſtria & autoritate à Senatu obtineatis. De doct. Zanchii doctrina, religione, pietate, humanitate, placabilitate, tantùm vobis polliceor, quantum de me vel me vel alios velim pro-

promittere, quas virtutes primo quoq; tempore in Zanchio deprehenderetis: ſi hanc aciẽ, in qua non ſolum ipſe, ſed etiam ego & viri aliqui boni alii ſtamus, poſſet deſerere. Ita vnius vulpeculæ inſidiis & fraude circumuenimur, & eiuſmodi calumniarum circumuallamur tenebris, vt niſi innocẽtiæ & veritatis haberemus lucernã: exitũ nõ poſſem⁹ reperire. Hominẽ callidiorẽ, crudeliorẽ & tamẽ indoctũ theologũ, hic Sol cõſpicit neminẽ. De⁹ corda hominũ ſole ſuæ iuſtitiæ & veritatis illuſtret; ad ſui & filii ſui nominis ſempiternam gloriam. Argent. 22. Decemb. 1562.

H. Z. Henr. Bullingero S.

INitio controuerſiæ, cùm manifeſta eſſet omnibus ferè Marbachii aduerſus me iniquitas, ipſaque omnium paſtorum, autore Marbachio, coniuratio, dixi non ſemel & iterùm aliquib. etiã ex Dominis, metuendum eſſe, ne dùm nimiùm volunt in tanta iniquitate & coniuratione conniuere, hominis tyrannidem magis ac magis foueant. veriſſimè enim dixiſſe Ciceronem, *Impunitate ali furorem*: & ante Ciceronem, Spiritum S. per Salomonem ſic docuiſſe: *Quià non ſumitur citò vltio propter opus malum: ideò plenum eſſe cor filiorum hominum intra ipſos, vt faciant malum.* Frangendam igitur eſſe hanc coniurationem, alioqui futurũ, vt Dominos pœniteat, ſed ſerò, ſuæ nimiæ clementiæ & patientiæ. Nunc audi, quo in ſtatu ſint res noſtræ. Non ità multis antè menſibus, vt credo te ex D. Petro beatæ memoriæ intellexiſſe, bonum Conr. Hubertũ, & paſtorẽ Eccleſiæ Gallica-

Digitized by Google

næ,ambos canos, è conuentu eiecerunt coniurati, idq; inauditos, & multò minùs alicuius hæreſeos conuictos, & ſinè conſenſu Magiſtratus: immò ipſo inſcio. Magiſtratus iuſſerat eos iterùm recipi in conuentum; recuſarunt illi. nudiuſtertiùs in ſuo conuentu, decreuerũt excõmunicare, quotquot mecum ſentiunt, & apertè me defendunt. conſtituerũt. n. neq; ipſos ad Cœnã admittere, neq; ipſorũ liberis Baptiſma miniſtrare. Antè hàc licèt controuerſia nondùm eſſet cõpoſita: ſi tamen obuiàm mihi factis aduerſariis, aperirẽ ipſe caput caperũ autem ſemper) illi viciſſim idẽ mihi præſtabant honoris atq; officii. Nunc Catilina inprimis, & deinde aliquot alii, hac etiam, quæ ſupererat, humanitatis ſignificatione, me ampliùs nõ dignantur: ex inimicis, facti ſunt tales hoſtes, vt nullum ampliùs velint nobiſcum habere commerciũ. Illorum tres, deinde duo alii Sueui, nobiſque aduerſarii, ſunt nobis in *Capitulo* Thomenſi collegæ, & in eaſdem leges iurarunt, antehàc, iuxta leges, vocati, nunquam detrectarunt in Conſilium venire: nunc omnes quinque fecerunt ſchiſma, & compoſuerunt proteſtationem, quam hodie curauerant legendam in Capitulo; ſed noluimus audire, quod Capitulum non eſſet plenum. Proteſtatio eſt, vt audio, Marbachiũ Decanum, & alios quatuor collegas: non ampli⁹ venturos in Capitulum. & quamobrem? primùm cauſantur in genere diuerſitatem religionis: deinde quod velimus, eos qui cooptãdi ſunt in Collegium, iuxta Confeſſionem Auguſtanam huius vrbis; non iuxta Principum confeſſionem, examinari: ſe autem non poſſe per conſcientiã conſentire,

tire, quod iurarint in Cõfeſſionem Principum: & quod Domini Argentinenſes, licet illam confeſſionem ſuam anni xxx. obtulerint Cæſari; ab ea tamen poſteà defecerint. Nos contendimus: primùm, quod facimus, iurè facere, quod habeamus legem municipalem, à Magiſtratu datam & confirmatam Capitulo Thomenſi, vt cooptandi, iuxta Confeſſionem Argent. Eccleſiæ, oblatã Carolo anno xxx. cum Apologia, examinentur: & hanc legem fuiſſe à Capitone, Bucero & aliis huc vſque ſeruatam: nos quoque cùm in leges Capituli iuraueri.nᵒ, debere & velle ſeruare. Neque tamen hinc ſequi, Auguſt. Principum cõfeſſionem cui Magiſtratus & nos omnes, quò ad dogmata, ſubſcripſimus, à nobis reiici. proteſtari.n. nos, Auguſtanam Argentinenſium, immò quatuor ciuitatum Confeſſionem, non pugnare cum Auguſtana Principum, in dogmatib. modo hæc orthodoxè intelligatur. Deinde quod aiunt, Magiſtratum receſſiſſe à ſua priori confeſſione, falſiſſimum eſſe, id quod nos demonſtraturos recepimus: qua in re fieri inſignem iniuriam à Marbachio, Magiſtratui Argentinẽſi: defenſuros nos, etiam doctrinam, quæ in Confeſſione Auguſtana quatuor ciuitatum continetur, conſentaneam eſſe eam S. literis. Marbachium totum iſtud diſſidium, & omnes has turbas excitaſſe, & adhuc noua Capitulo faceſſere negotia; tantùm quod velit doctrinam Heshuſii nobis obtrudere: nos malle omnes diſcedere: quam vt tali doctrinæ ſubſcribamus, & hanc importunam Marbachii tyrannidem feramus. Cõtrouerſia hæc noua, iam aliquot ſeptimanas agitata fuit: & ad Scholarchas eſt de-

Digitized by Google

lata. Status cauſſæ eſt: an nobis liceat & viuere & docere & examinare, iuxta doctrinam quam Argentina cum aliis quatuor ciuitatib. Carolo Qu. anno xxx. profeſſa eſt, & in Apologia clariùs explicauit: deinde in aliis aliquot doctrinæ Chriſtianæ ſummis, diuerſis temporibus hîc à Bucero, Capitone, Hedione aliiſq; paſtoribus conceptis & ſubſcriptis (ſunt autem hæ ità puræ, vt tolerari à piis omnib. poſſint, id quod apparet, quià noſtri Sueui eás reiiciunt:) confirmauit: An verò debeamus à Marbachio cogi ad doctrinam Heshuſii de Cœna Domini, & Melchioris Specceri de Prædeſtinatione, quam cum Auguſtini, immò Apoſtoli pugnare profitemur: & ipſius Marbachii de perſeuerantia Sanctorum, quæ contendit, *verè electos & iuſtificatos, poſſe omnem penitùs amittere fidem & æternum in exitium ruere*, recipiendam atque docendam; & iuxta eam, collegas examinandos; néc ne. Vides D. Bullingere: quò res noſtræ ſint deductæ. Neceſſe eſt, vt breui iſta noua controuerſia definiatur: hac autē definita, illa quoq; prior definita fuerit. Potes autem ex iis omnibus colligere, quod in aliis priorib. literis ad te ſcripſeram: veriſſimum eſſe, fieri nullo modo poſſe; vt pro hoc tempore hinc diſcedam, fratrib. meis in pugna ſolis relictis, cùm ſit cauſſa, quam defendimus, optima, vt ſcis, & vobis etiam communis. Ceterùm de voluntate mea, præter ea quæ in aliis ad te ſcripſeram, nunc etiam tùm ad D. Hallerum; tùm ad Iulium noſtrum, ſatis abundè ſcripſi. Quæ ne repetam, poteris ab ipſis audire. Exſpecto autem literas tuas. Vale.

H. ZAN-

Digitized by Google

H. ZANCHIVS
Iacobo Herebrando Doct. Tubing.

ERrorem Antinomorũ, quem Dominus Philipp⁹ damnat: ego quoq; damno. quarè cùm hæc D. Philippi teſtimonia aduerſus me profers, declaras, te quæ ſit mea, immò Patrũ, &, vt de aliis taceam, Lutheri ac Buceri de Perſeuerantia Sanctorum in fide, doctrina, nódùm intelligere. Impugnare autem quæ non intelliguntur, non cenſeo eſſe docti & prudentis viri. Rogo itaq; te, diligentiùs rẽ examines. neq;.n. dubito, quin vbi rẽ meliùs intellexeris, ſis in meam ſententiam, quæ tua eſt pietas, manib. ac pedib. deſcenſurus. Vale.

H. ZANCHIVS
Edmundo Grindallo Epiſcopo Londinenſi S.

QVòd mihi gratularis, Domine obſeruande, illã qualemcunq; conſtantiã, quâ me donauit Dominus in defendẽda cauſſa bona, agnoſco pietatem tuam. Quòd verò munuſculo me ornaueris, ſentio, amorem & animũ erga me tuũ, eſſe haud vulgarem. pro hoc, ago & habeo gratias: pro illa, rogo me tuis precibus apud Dominum iuues. Quæ enim res plurimùm in ciuitatib. præſertim apud ineruditos, poſſunt: hæ contra me faciunt hoc tempore in hac cauſſa, autoritas & loquentia miniſtrorum. Iis enim tùm priuatim tùm publicè, ineruditæ plebi, contra me, quidquid volunt, calumniarum facilè perſuadent, præſer-

tim cùm ego & exterus ſim, & vulgarem linguam ignorē; & nullius ſim autoritatis apud hoc hominum genus. Hoc vnum me cumprimis conſolatur, quod veritas ſolita ſemper eſt vincere: deinde quod Senatus eſt iuſtus, nec quidpiam agit præcipitanter aut tyrannicè. Accedit tertium, quod Sturmius noſter & viſitatores ac reliqui omnes ferè profeſſores atq; collegę Capituli noſtri, cauſſam, quià nouerunt eſſe bonam, pro ſua virili tuentur, & ſeſe in ea defendenda mihi adiunxerūt. Nemo veſtrûm poſſet imaginari, quātùm Eccleſiam & Scholam hanc, Satan annos, iam duos vexarit, turbarit, labefactarit. defuncti ſunt ferè omnes ſenes, & illi etiam duo qui ſuperſunt, tolerari ab iſta imperita iuuentute non poſſunt. Si mihi liceret, ſcriberem res quidem veriſſimas atque hîc omnib. notiſſimas, ſed quas nullo modo credere vel tu vel quiſpiam alius veſtrûm poſſet. Ego ipſe miror meam patientiam, ſed multò magis patientiam Senatus. Dominus adſit ſuæ Eccleſiæ. Satan qui nonnumquam ſe transfigurat in angelum lucis, tandem, quis ſit, agnoſcatur, & pateſiat, neceſſe eſt. Vobis verò veſtram pacem atque in pura doctrina conſenſionem, gratulor, & Dominum precor, vt regnum Chriſti, in iſto regno conſeruet, tueatur atque amplificet; Reginam proceresque regni protegat, ſeruet. Faxit autem Deus, vt res ſuccedant in Gallia, ex voto atq; ex ſententia piorum. Video, futurum vt totus orbis renouetur. Vale.

H. ZAN-

H. ZANCHIVS SIMONI SVLCERO.

NVllam planè audio, D. Sulcere, hîc peſtem eſſe; multò verò minùs graſſari. Metuitur quidem à nõnullis, propter nimiam huiuſce hyemis clementiam, ſed quod metuitur, nõdùm adeſt. Multi etiam ægrotant; ſed non omnis morbus eſt peſtis. Vtinam verò tam liberati eſſemus omni morbo & peſte ſpirituali, quam per Dei gratiam libera eſt nunc ciuitas à peſte corporali. Curet nos optimus medicus Ieſus Chriſtus.

Literæ fuerunt in conuentu lectæ. quid dictũ, non interfui; fortaſſis verò petet paſtores à vobis exemplum illarum theſeon, quas vobis examinãdas exhibui. fieri enim poteſt, vt ſuſpicati ſint nõnulli, me vobis & aliis Eccleſiis impoſuiſſe. ſicut enim caritas non eſt ſuſpicioſa: ſic animus malè affectus, nihil mali non ſuſpicatur. Nihil igitur mihi gratius feceris, quam ſi dederis teſtimonium veritati; & nõ ſolùm, an alias dederim theſes nec ne, ſed etiã an de ipſis modeſtè vel ſecùs, tàm priuatim in ædibus veſtris, quam publicè in conuẽtu veſtro, locutus ſim, fratribus ſignificaris. Neq; etiam vel à vobis vel ab aliis Eccleſiis, teſtimonia doctrinæ à me hîc traditæ & à meis collegis damnatæ, petii, vt illos pudefacerem: ſed tantùm vt tùm veritatem doctrinæ Chriſti, tùm etiam meã exiſtimationem, meumq; miniſterium, idq; coactus, defenderem: alioqui id non facturus, ſi ipſi mecum alia quam egerunt ratione, nimirùm vel diſputatione vel amico colloquio, agere, vt nõ ſolùm mandatum Chriſti, ſed etiam omnis æquitas

poſtulabat, voluiſſent: vel ſaltē ſi Capitulo noſtro Thomenſi totam hanc controuerſiam componendam, ſicut erat illi animus & iā diu multumq; in ea re laborauerat, permiſiſſent. Verùm cùm interturbato Capitulo, impeditoq; eius cōſilio atq; propoſito, omnes paſtores me ità auerſarentur, vt ne verbo quidē vllo dignarentur; & interim paſſim traducerer, accuſarerq; hæreſeos; & quotidiè fierem magis ac magis περικάθαρμα τῆς πόλεως καὶ περίψημα πάντων: quid mihi aliud quam quod feci, faciendum fuit? Libenter certè, tot tantiſq; moleſtiis animi, laborib. corporis, & tenuis crumenæ ſumptibus, ſi per ipſos potuiſſem paſtores, pepercíſſē. Ergo iuſtiſſima & neceſſaria fuit cauſſa meæ ad vos & ad reliquas Eccleſias profectionis. Interim tamen vbicunq; Theſes has examinandas propoſuit, longè maiori modeſtia, cùm de paſtorib. mihi verba facere fuit neceſſe, vſus ſemper fui: ſicut omnes Eccleſiæ, ad quas ſum profectus, teſtificari poſſunt, quam alii, cùm de me vel ad populū, vel ad collegas vel ad Dominos aut loquendum aut ſcribendum fuit, vſi fuerint. Sed Dominus purget noſtra omnium corda, donet omnes vera reſipiſcentia, refingat nos in nouos homines, & Eccleſias Scholaſq; reformet, atq; in priſtinum ſtatum vel in meliorem reſtituat. Ego non poſſum aliud ſtatuere de iſtis multis in Eccleſia diſſidiis, quam propter noſtra ſcelera atq; inprimis propter noſtram in Deum ἀχαριστίαν: illa omnia nobis contingere. Adſit igitur Dominus ſuis Eccleſiis, & omnē tam ſpiritualem quam corporalem penitùs tollat idololatriam. Vale & ora. Argent. 17. Ianuar. 1562.

H. ZAN-

H. ZANCHIVS
ANDREÆ HYPERIO.

NISI mihi eſſet perſpecta tua, vir clariſſ. cùm humanitas, tùm iudicii æquitas, pluribus vterer argumentis, quibus diuturnum meum ſilẽtium excuſarem. Sed ne hoc faciam, prohibet & amicitia noſtra & prudentia tua. Non ſemper habemus tabellarios: multis obruimur negotiis: curæ & moleſtiæ nõ deſunt. abfui etiam aliquot ſeptimanas ab vrbe. Veni in collocutionẽ cum Brẽtio, ſed non omnia poſſum in præſentia literis cõmittere. vir eſt humanus & grauis. Theſes meas noluit damnare, quià non potuit; noluit etiam omnes ſuo calculo probare: noluit enim aduerſæ parti præiudicio ſuo nocere. tales tamẽ literas ad Sturmium ſcripſit, vt me crimine hæreſeos liberet. Rogandus eſt Dominus, vt hoc pluſquã Vatiniano propter rẽ Sacramẽtariã odio, liberet multorum corda. Fui ibi Stutgardiæ duos dies; & bis veni in collocutionẽ. veni deinde Tubingã & ad Vergerium diuerti: inuitati ad cœnã fuerunt tres Theologi profeſſores, nemo eorum venit. In ſequenti die, colloquium detrectare nõ potuerunt, quià ego veni ad ipſorum lectiones. Theſes priores, *de fine ſæculi, de Antichriſto, de ſignis finis ſæculi, de Prædeſtinatione*, probarũt: quæ ſunt *de perſeuerãtia*, quià eas non intelligunt: probare non potuerunt: reliquas nemo potuit improbare. Nullas verò damnarunt hæreſeos. Doct. Schegkius Medicus, nõ minùs S. lit. quã artis Medicę & Philoſophię peritus, omnes probauit, & de iis etiã ad Sturmiũ ſuũ iudiciũ ſcripſit. Scaphuſiana, Tigurina & Baſilięſis Eccleſia omnib. ſubſcripſerũt: idẽ fecit doctiſſ.

Ambr.Blaurerus Vitoduri: Exſpectamus modò indiès reſponſum Senatus. Hæc de cauſſa. Sturmius præſtat ſe virum in cauſſa Chriſti: hunc,omnes ſequuntur profeſſores, duobus tantùm exceptis. Euangelium in Galliis,non quidem ſinè cruce,feliciſſimè tamen promouetur indies magis ac magis. Vale. 22.Ianuar. 1562.

H. ZANCHIVS

Doct. Iunio Baſil.

VEſtri cōuentus ad paſtores noſtros literæ,doctiſſ.atq; opt.Iuni, licèt non ſtatim propter abſentiam D.Marbachii & Specceri(ambo enim ægrotant:)lectæ tamen tandem fuerunt in conuentu,præſentibus Diaconis & Senioribus, idq; non ſinè magna bonorum & veritatis amantium virorum voluptate & lætitia.verùm non defuerunt,credo,qui haud libenter illas recitari audierunt,ità vt quidam illorum non potuerit ſe cōtinere,quin me obliquè perſtringeret & impoſturæ accuſaret,iis verbis: *Sed fortaſſis,*inquit,*impoſitū fuit illis bonis viris,nec fuerunt illis datæ veræ theſes.* hæc ille. Vides quid de me ſentiāt.vides animos. vides affectus.opus eſt hîc magna Spiritus ſancti copia,quâ verè & perfectè regeneremur,fiamuſque nouæ creaturæ. Interim non dubito,quin ſcripturi ſint ad vos & de theſibus interrogaturi: ac fieri poterit,vt ſicut fecerunt hîc apud Dominos,ſic etiam apud vos,mirabilib⁹ calumniis me grauent.vos ſcitis,quam modeſtè de illis in veſtro conuentu locutus ſim, nihilque à me vobis fuiſſe propoſitum ad examinandū,niſi theſes illas,quas mihi

mihi obiecerant, quaſq; partim nouitatis, partim hæreſeos accuſarant ac damnarant. Neq; vos, niſi de iſtis interrogati, tùm coràm, tùm deinde per literas, ad paſtores & profeſſores noſtros, reſpondiſtis. Duo itaq; te rogo; vnum, vt exemplum illarum θέσεων cures deſcribendum, & manu duorum aut trium veſtrûm obſignandum: datiſque vel ad me, qui hoc peto, vel ad D. Sturmium literis, hoc tantùm teſtificemini: nimirùm has eſſe illas ipſas theſes, quas vobis ad examinandum, cùm iſtîc eſſem, exhibui. mea enim nõ parùm intereſt, veſtrum hac de re habere teſtimonium: quoniam, vt dixi, in ſuſpicionem adductus ſum noui ſceleris, quaſi Eccleſiis impoſuerim. cuius verò grauioris criminis accuſari poſſem? Audio prætereà, in veſtris ad conuentum literis, id quod errore amanuenſis, procul dubio factum eſt, pro, *Datæ 6. Ianuarii*, fuiſſe, *datæ 6. Decembris.* ità vt etiam quidã dixerit, O multæ ſunt iàm ſeptimanæ, ex quo datæ fuerunt hæ literæ. Non fuerit abs re, ſi etiam huiuſce erroris mentionem aliquam curaueris in literis ad noſtros (ſcribent enim & cogemini reſpondere,) fieri. Alterum verò quod ſpeciatim à te peto, eſt, vt ſi quid paſtores ad vos ſcripſerint, quod vlla ratione contra meam faciat exiſtimationem, prę ſertim ſi carpatur doctrina, illud mihi ſignifices, & tamquam veritatis ſtudioſus, meipsũ interroges, an ità ſe res habeat, nec ne, vt capta ex tuis literis reſpondendi occaſione, meam poſſim exiſtimationẽ apud te & per te apud reliquos iſtîc doctos & pios patres ac fratres defendere. eſt autem hoc operæprecium. quarè ne hæc negligas, te etiam atq; etiam rogo. Nihil nõ pro tua humani-

tate facturus. amicus amicum, frater fratrē rogat; omnia autem in hunc finem, vt veritas præſertim doctrinæ Chriſti, ſemper emineat, triumphet, ac regnet. cupio verò hæc omnia in ſinum tantùm tuum, D. Wolfgangi & Borrhai eſſe poſita. Si.n. per aliquem veſtrûm, noſtri hîc reſcirent, mihi ſignificatum fuiſſe; quid in conuentu dictū fuerit: quidam bonus frater periclitaretur. De rebus omnibus quæ ad cauſſam pertinent: ſicut contingent, ſic etiam faciam te certiorem. Interim commendo tibi cauſſam, meipſum, D. Nicolaum noſtrum: & multam ſalutē dices meo nomine, doctiſſ. & obſeruādiſſ. patrib. ac doctorib. D. Wolfgango & Borrhao: deinde aliis reuerendis patrib. & fratrib. cariſſ. Dominus Ieſus te, tuāque familiā ſeruet. Vale. Argent. 17. Ianuar. 1562.

H. ZANCHIVS *Ioſiæ Simlero Tigurino* S.

NE exiſtimes, frater obſeruande, me *vel eſſe* mortuū, vel veſtri oblitū, has ad te, cū nouis Gallicanis, quæ cum Reuerēdo patre Bullingero communicabis, mitto. Benè valemus omnes amici. ſi vos quoq; valetis, benè eſt. exſpectantur Theologi & viri politici à Wirtebergēſi & Bipontino, ad cōtrouerſiā noſtrā cognoſcendam, &, ſi poſſit fieri, componendam. Quid hæc ſibi velint, etiam me tacente, tu ipſe potes intelligere. video inſidias. Ab iſtis tantùm duobus; & non à Palatino Electore poſtulati ſunt, me inſcio arbitri. Ego tamen ita bonitati cauſſæ confido, vt neminē velim reiicere; tantùm ſi venerit Brētius, ſcio quid ſim proteſtaturus. Quò iniquiores fuerint in me homines: eò luculentiùs patefaciet Deus ſuam æquitatem. oportuit me multa propter bonam cauſſam

perferre. Rogate Dominum pro me. Cupio tandem aliquando liberari iſto purgatorio. ſed opus eſt precib⁹ & ſuffragiis piorum virorum. Vale mi opt. & cariſſ. frater. commendo tibi Iulium. Iubebis verò ſaluere Reuerendum D. Bullingerum, & reliquos fratres cum omnibus familiis veſtris. Iterum valeto. Argent. 9. Febr. 1563.

H. Z. Simoni Sulcero & Huldr. Coccio cõpoſitoribus.

QVòd vos non inuiſam, Reuerẽdi viri, id à me fit bonis de cauſſis. Quòd colloquiũ nõ inſtituatur, miror: & quid in cauſſa ſit, ignoro. Hoc vnũ vos admonitos velim; ſi ſcripta vobis ab aduerſariâ parte exhibeantur circa hanc controuerſiã legenda: ea multiplicis eſſe generis. quædã quę meas coniunctas habẽt reſpõſiones. ea vt legatis, & iudiciũ veſtrũ inde cõcipiatis, nõ ſolùm placet, ſed etiã rogo. quędã ſunt ſinè meis reſpõſionibus, propterea quod illius generis ſcripta nõ fuerunt mihi vmquã ità cõmunicata, vt ad ea reſpondere & reſponſiones vel Senatui vel aduerſariæ parti exhibere licuerit. Interim tamẽ ſcio, plena eſſe illa calumniis. ergo quod ad hæc attinet, æquũ eſſe, optimè noſtis, vt nullũ inde certũ faciatis iudiciũ, aut præiudiciũ cõcipiatis. Sunt autẽ huius generis quæ ſciã, hæc. Primum: duę orationes Marbachii, quarum prima, hũc habet titulum: *Exordiũ quod D. D. Ioan. Marbachius in Capit. 21. Martii præmiſit ſuis reſponſionibus ad Zanchii 18. concluſiones:* initium verò h. eſt: *Ornatiſſ. viri, collegæ obſer. Heri primùm ſub noctẽ.* Altera, hunc habet titulũ: *D. Ioan. Marbachii reſponſio & cõfutatio orationis Zãchii, habitæ ab ipſo in Cap. 7. Martii an. 1561.* Sic autẽ incipit: *Reuer. viri, & Dom. collegæ colẽdiſſ. Cùm Zãchii prolixã orat.*

Deinde liber quidam qui hũc habet titulum: *Ad Hieron. Zanchi priores tres theſes quæ ſunt de fine ſæculi & de Antichriſto, miniſtrorum Eccleſiæ Argentinenſis reſponſio:* Sicut autem incipit: *Ad priores iſtas tres.* Quædam alia Germanicè ſcripſerunt: & partim Capitulo; partim Senatui exhibuerunt. De iis etiam niſi reſponſa Capituli ſimul etiam exhibeát: quid faciendum ſit, & quantũ ex iis iudicari poſſit, non ignoratis. Summa. Suſpecti eſſe omnibus Iudicibus debent omnes illi accuſatores, qui non audent in lucem prodire & accuſatos coràm cõuincere. Nam qui malè agit, odit lucem: qui autem operatur veritatem, ad lucem venit. Valete, &, vt debetis & confido, non ſecundùm faciem; ſed rectum iudicium iudicate. 3. Martii. 1563.

H. ZANCHIVS

Ioan. Caluino S.

ACTVS noſtræ tragœdiæ, quæ biennium durauit, numquã volui ad te, doctiſſ. pater Caluine, certis de cauſſis ſcribere: quarum nõ poſtrema fuit, quod nihil magis potuiſſet totam, eamq; bonam, funditùs noſtram euertere cauſſam (tãta eſt huius ſæculi in viros de Eccleſia Chriſti optimè meritos ingratitudo) quam ſi à noſtris reſcitũ vlla ratione fuiſſet, me ad Caluinum de cauſſa noſtra, quaſi conſilii ab eo capiendi cauſſa, ſcripſiſſe. Ergo quod per hoc tempus, piger, immò nullus fuerim in ſcribendo ad te: rogo in eam accipias partem, in quam vt accipias, ipſa æquitas & pietas, atq; etiam mea in te obſeruantia, poſtulat. Huc accedit, quod quamdiu vixit meus verè obſeruandus

ſeruandus pater & præceptor cariſſ. Petrus Mar-
tyr,illius ſemper,vt debebam, ità vſus ſum conſi-
liis,vt iudicarim,alios magnos viros & in reb.gra-
uioribus occupatos,haud eſſe à me moleſtandos.
Nunc ſummã,præſertim verò exitum totius Tra-
gœdiæ,quià licet,ad te ſcribo. Neq; hoc temerè,
ſed vt tuam de ea ſententiam audiã,conſiliumq;,
ſi quid facto opus ſit,pro gloria Dei,accipiam.

Initium huius controuerſiæ,quod & quale fu-
erit,credo te ex multis intellexiſſe,affectũ ſc.vin-
dictæ in Marbachio contra me , quod effecerim,
vt ſupprimeretur *Heshuſii liber*,quem ille,hoc eſt,
Marbachius Argentinę,ementito ciuitatis nomi-
ne,& clam Magiſtratu, cõtraq; legẽ Magiſtratus,
imprimendum curauerat.fuit ergo leue principi-
um:at progreſſus fuit,vt etiam credo te nõ igno-
rare,grauior:exitus verò,haud iucundus. Nam
quòd ad progreſſum attinet, accuſatus fui mox
de grauiſſ.criminibus, nõ quidem in vita,Dei be-
neficio,ſed in doctrina. Cùm ventum eſt ad pro-
bationes,accuſatores nihil potuerunt per bienni-
um probare.ſi enim hoc potuiſſent,quis dubitat,
an fuiſſem mox condemnatus? Ego verò contrà,
principiò quaſdã depuli accuſationes tamquã ca-
lumnioſas,ſimplici negatione:quaſdã admiſi:ſed
ea de quibus accuſabar, neq; in hac Schola Argẽ-
tinẽſi,noua;neq; in ſe hæretica,ſed antiqua & or-
thodoxa eſſe cõtẽdi.Rẽ ità ſe habere,recepi me,ſi
permitterer in lectionibus meis pergere,demon-
ſtraturum. Interdictum.n.mihi ſtatim fuerat cõ-
tinuatione meæ tractationis de perſeueratione
Sanctorum. Aduerſario autẽ,quidquid libuit,li-
cuit. Hac de cauſſa,factum eſt,vt in Scholã,quod

Digitized by Google

Deinde liber quidam qui hũc habet titulum: *Ad Hieron. Zanchi priores tres theſes quæ ſunt de fine ſæculi & de Antichriſto, miniſtrorum Eccleſiæ Argentinenſis reſponſio*. Sicut autem incipit: *Ad priores iſtas tres*. Quædam alia Germanicè ſcripſerunt: & partim Capitulo; partim Senatui exhibuerunt. De iis etiam niſi reſponſa Capituli ſimul etiam exhibeãt: quid faciendum ſit, & quantũ ex iis iudicari poſſit, non ignoratis. Summa. Suſpecti eſſe omnibus Iudicibus debent omnes illi accuſatores, qui non audent in lucem prodire & accuſatos coràm cõuincere. Nam qui malè agit, odit lucem: qui autem operatur veritatem, ad lucem venit. Valete, &, vt debetis & confido, non ſecundùm faciem; ſed rectum iudicium iudicate. 3. Martii. 1563.

H. ZANCHIVS
Joan. Caluino S.

ACTVS noſtræ tragœdiæ, quæ biennium durauit, numquã volui ad te, doctiſſ. pater Caluine, certis de cauſſis ſcribere: quarum nõ poſtrema fuit, quod nihil magis potuiſſet totam, eamq; bonam, funditùs noſtram euertere cauſſam (tãta eſt huius ſæculi in viros de Eccleſia Chriſti optimè meritos ingratitudo) quam ſi à noſtris reſcitũ vlla ratione fuiſſet, me ad Caluinum de cauſſa noſtra, quaſi conſilii ab eo capiendi cauſſa, ſcripſiſſe. Ergo quod per hoc tempus, piger, immò nullus fuerim in ſcribendo ad te: rogo in eam accipias partem, in quam vt accipias, ipſa æquitas & pietas, atq; etiam mea in te obſeruantia, poſtulat. Huc accedit, quod quamdiu vixit meus verè ob-
ſeruandus

ſeruandus pater & præceptor cariſſ. Petrus Martyr, illius ſemper, vt debebam, ità vſus ſum conſiliis, vt iudicarim, alios magnos viros & in reb. grauioribus occupatos, haud eſſe à me moleſtandos. Nunc ſummã, præſertim verò exitum totius Tragœdiæ, quià licet, ad te ſcribo. Neq; hoc temerè, ſed vt tuam de ea ſententiam audiã, conſiliumq;, ſi quid facto opus ſit, pro gloria Dei, accipiam.

Initium huius controuerſiæ, quod & quale fuerit, credo te ex multis intellexiſſe, affectũ ſc. vindictæ in Marbachio contra me, quod effecerim, vt ſupprimeretur *Heshuſii liber*, quem ille, hoc eſt, Marbachius Argentinę, ementito ciuitatis nomine, & clam Magiſtratu, cõtraq; legẽ Magiſtratus, imprimendum curauerat. fuit ergo leue principium: at progreſſus fuit, vt etiam credo te nõ ignorare, grauior: exitus verò, haud iucundus. Nam quòd ad progreſſum attinet, accuſatus fui mox de grauiſſ. criminibus, nõ quidem in vita, Dei beneficio, ſed in doctrina. Cùm ventum eſt ad probationes, accuſatores nihil potuerunt per biennium probare. ſi enim hoc potuiſſent, quis dubitat, an fuiſſem mox condemnatus? Ego verò contrà, principiò quaſdã depuli accuſationes tamquã calumnioſas, ſimplici negatione: quaſdã admiſi: ſed ea de quibus accuſabar, neq; in hac Schola Argẽtinẽſi, noua; neq; in ſe hæretica, ſed antiqua & orthodoxa eſſe cõtẽdi. Rẽ ità ſe habere, recepi me, ſi permitterer in lectionibus meis pergere, demonſtraturum. Interdictum. n. mihi ſtatim fuerat cõtinuatione meæ tractationis de perſeueratione Sanctorum. Aduerſario autẽ, quidquid libuit, licuit. Hac de cauſſa, factum eſt, vt in Scholã, quod

in ea mihi non liceret Chriſti doctrinā defendere, redire noluerim, rediturus, cumprimùm erepta defendēdæ veritatis libertas mihi reſtitueretur. ſed impetrari hoc numquam potuit. Interim fit coniuratio contra me tamquam hæreticum, vt nemo Paſtorum aut Diaconorū, exceptis ſenibus, qui in eā coniurationē conſentire noluerant, me vllo dignetur colloquio aut verbo: & vt omnes talē me eſſe prædicent, qualē eſſe perſuaſi fuerant à Marbachio, nēpè *ZWinglianum, Caluinianū, Sacramentariū, inimicum confeſſionis Auguſtanæ, hoſtē Eccleſiæ Argentinēſis, Anabaptiſtā, SWenckfeldianū, Nouatianū, Catharū*, & quid nō? Atq; ità totū hoc biennium fui iis & aliis egregiis titulis, publicè & priuatim; voce & ſcriptis, ornatus, traductuſq; per ora omnium. Quale fuerit illorum conſilium, facilè potes tu ipſe iudicare, nēpè vt vel Senatus me eiiceret: vel ego diuturna moleſtia affectus, ſpōtè diſcederē. Agitata fuit controuerſia in Capitulo noſtro, ſed ſcriptis tantùm. Neque.n. vmquā amicus voluit mecum congredi: atq; ità noluit cōgredi, vt neq; etiā potuerit vmquā à Conſilio noſtro adduci, vt ad mea ſaltē argumenta & autoritates reſpōderet, ſed diſerto ſtatu cauſſæ, ſuis ambagib. Capitulum, multos menſes occupatū tenuit: immò & in noua diſſidia pertraxit, ac tandē totam cauſſam à Capitulo ad XIII. viros aſtutè tranſtulit. Capitulum tamen non permiſit, eā transferri, quin priùs diceret ſuam de ea Dominis XIII. viris ſententiā. Et ſi verò ſperabat, mox à Dominis me damnatum iri: non facilè tamen id potuit fieri, quod ii, vt prudentes & ſapientes, viderint rē nō ita habere, ſicut accuſatus fuerā: &, vt iuſti, innocentem

centē damnare noluerint. ſed neq; abſoluere auſi ſunt, licèt & ſententiā Capituli audierint; & teſtimonia atq; iudicia Academiarum & Eccleſiarum multarum de meis theſib. legerint; & meā deniq; tùm ſupplicationē, tùm Confeſſionē viderint. Ac per totū hoc tēpus, nō ceſſarunt pro cōcionibus, aduerſarii in nos inuehi: ſuppreſſis tamē nominibus propriis; & doctrinā ipſam, vt hæreticam, damnare. Cùm viderē rem ità ſe habere, aduerſariis ſc. licere perpetuò tùm Chriſti doctrinā damnare, tùm me apud omnes, & ſcriptis multis hucatque illuc per Germaniā ſparſis, & voce per vrbem ad populum traducere; mihi verò omnia defenſionis arma erepta eſſe: conſului amicos aliquot nuper cùm eſſem Francofurti, quid mihi tandem faciendum eſſe conſulerent. Probarunt meam de proteſtatione facienda ſententiā, quā tibi quoq; per D. Ioan. Graueliū ſignificauerā: ſed ità vt priùs tùm iudicia ab Academiis accepta; tùm meas de rebus cōtrouerſis lectiones; tùm etiā depulſionē calumniarū quā Dominis noſtris exhibuerā, imprimenda curarē. non. n. me debere ſperare, futurum vt vnquā Magiſtratus in hac cauſſa aliquid pronunciet. Neceſſariū tamē eſſe, vt apud Eccleſias aliquomodò iuſtificer. Audiui, & vt cōſuluerant, feci. ſed eccè, cùm liber totus ferè eſſet ab Oporino impreſſus, detecta res fuit & indicata Dominis meis. Ipſi verò mox apud Senatum Baſiliēſem effecerunt, vt & exēplū vnū & ipsū αὐτόγραφον ad ſe mitteretur, reliquis omnib. in doliū quoddā cōiectis. Viderunt Domini, librū eſſe modeſtum, ſinè vllo conuitio; neminem ibi nominari; neminē perſtringi; veritatem tantùm defendi. intereà

tamen,an permiſſuri ſint illum abſolui & in lucẽ produci,ignoro. Venio nunc ad exitum cauſſæ.

Menſe præterito,venerunt ad nos, Iacobus Andreæ Theologus;& D.Chilian9 Iuriſperitus,miſſi à Wirtebergico: & Chunmannus Flinsbachius Superintendens; & alius quidã Iuriſperitus,miſſi à Bipõtino:Sulcerus quoq; & Coccius,miſſi à Senatu Baſilienſi.accerſiti verò omnes à noſtris Dominis. Adiuncti iis fuerunt quatuor,ex Dominis noſtris,vt ii omnes controuerſiæ noſtræ finẽ tãdẽ aliquando imponerẽt aliquẽ. De principio facta mihi fuerat certiſſima ſpes aut diſputationis aut ſaltẽ colloquii cum aduerſa parte. Hîc ego,qui à Palat.Electore neminẽ miſſum eſſe videbã,quod nemo etiã accerſitus inde fuiſſet, aliquid metuere cœpi. Interim tamẽ,quià fidebã bonitati cauſſæ;& exſpectabã omninò diſputationẽ aut colloquium,Sturmio dixi: Tu tantùm pro tua prudẽtia,caueto & curato,vt neq; circũueniamur neq; opprimamur. Quòd verò attinet ad diſputationẽ,illius onus mihi permittito:modò veniatur ad diſputationẽ aut colloquiũ,vicit veritas.Dùm verò me diligẽtiùs ad diſputationẽ præparo,cõpoſitores illi, Acta & omnes noſtras ſcriptiones, quas Magiſtratui exhibueramus,legunt.iis perlectis,vtraq; pars fuit vocata,ſed ſeorſim.quid cum parte aduerſa egerint,me latet. Mecum verò quatuor illi Theologi cõtulerũt tùm de prædeſtinatione, tùm de perſeuerãtia.cùm in vtroq; articulo, fuiſſet illis nõ ſolùm meis ſcriptis,ſed etiam à me viua voce ſatisfactum, dixerunt, inter Paſtores & me, hos duos articulos facilè cõciliari poſſe:quod ipſi quoq; nõ improbẽt Auguſtinum,Lutherũ,Bucerum

rum.ſupereſſe tãtùm,vt de Cœna meã audiãt ſententiã. Hîc,me meã explicaſſe ſententiam in mea Cõfeſſione,quã legerũt; & in depulſione poſtremæ calumniæ,iuxta verba Chriſti ab Euangeliſtis recitata;& interpretationẽ Pauli. At quid de præſentia,inquit Iacobus Andreæ,ſentis? De præſentia,inquã,non libẽter diſputo. quià nullum ea de re verbũ in Scripturis habeo.neque.n.vllibi lego, aut Chriſtum dixiſſe,*Hîc eſt corpus meũ*: aut Paulũ verba Chriſti ità interpretatum fuiſſe, vt docuerit, *vbi celebratur Cœna,ibi eſſe corp' illud Chriſti quod pro nõbis traditũ eſt*. Audio quidem,cùm Cœna fit, hæc Chriſti verba, *Accipite,edite:hoc eſt corpus meũ, quod*,&c.audio ẽt Paulum hæc verba ità explicãtẽ, vt dicat, *Panẽ quẽ frangimus, eſſe κοινωνίαν corporis Chriſti*: ſed nullibi lego, aut illũ dixiſſe, *Hîc eſt corpus meũ*: aut iſtũ docere, *Corpus Chriſti in eo eſſe loco vbi celebratur Cœna*. Intereà tamẽ ſi loquendum ſit de præſentia corporis Chriſti in Cœna:dico,illud eſſe præſens,non corpori,ſed ſpiritui noſtro.Non corpori, quod nullis ſenſibus corporis mei illud percipiã.Menti autẽ,quod mẽti & animæ meæ ſe verè cõmunicet.Nã & oculis mentis fidei lumine illuſtratis,video:& manu ſpiritus contrecto atq; amplector:& ore animæ atque fidei,edo,& mihi incorporo corpus Chriſti mortuũ pro me:illiuſq; effecta in me ſentio. præſens igitur eſſe animæ & ſpiritui,infitiari nõ poſſum : corpori verò,admittere non valeo. Tùm hîc Iacobus Andreæ; profectò,inquit,vos idem ſentitis, quod & nos.quid igitur contẽdimus? Quid ſentiam,dixi ego,audiuiſti.ſi autem eadem eſt etiam veſtra ſententia de præſentia corporis Chriſti,gratulor Eccleſię. Co-

terùm hîc non explicaui diſcrimẽ eſſe inter præſentiam alicuius rei,& inter localẽ eiuſdem propinquitatẽ;& inter abſentiã, eiuſdemq; localem longinquitatẽ. Cùm ille interrupiſſet ſermonem eumq; probaſſet;nolui præterea aliquid adiicere, quod non videretur cõſultum. Nam mox incidimus in ſermonem de manducatione orali. Hanc quoniam ego in mea Confeſſione damno,ipſe eã declarauit,rotundis & apertis verbis confitens: *ſe & alios ſuos non ità loqui,quaſi corpus Chriſti os & corpus noſtrum attingat*, hoc eſſe falſiſſimum: *ſed ſe & illos,ideò aliquando ſic loqui,tantùm propter Sacramẽtalem vnionẽ.* De manducatione impiorum,cœperamus diſputare:ſed hãc etiã mox abrupit.Ita diſceſſum fuit.Ego verò,tùm ex iis quę inter nos cõtuleramus,& illi probarant;tùm ex iis,quæ nõ ſemel ex Cunmãno & Coccio,audieramus omnes: putabã rẽ optimo eſſe loco;& veritatẽ triumphaturã.id quod mox ad noſtrũ paſtorẽ nõ certè ſinè lacrymis præ gaudio,retuli,vt ipſe quoque lætitia mecum afficeretur,& gratias mecum ageret Domino;& preces ad eundem ingeminaremus. Sed dùm in hac bona viuimus ſpe:ecce quid præter omnem exſpectationẽ contingat. Exhibentur D. Sturmio primùm;deinde mihi & Conrado,articuli quidã de prædeſtinatione,à Cunmanno nomine omnium cõpoſitorum, vt iis ſubſcribamus. ſed ità exhibentur, vt nobis non liceat eos domũ ferre ibiq; examinare. Reſpondi itaq; Chunmãno,nõ poſſe me illis ſubſcribere,niſi domum ferã & diligenter quietòq; animo, ſingulos ſingulaq; illorum verba perpendã.Se id non habere in mãdatis,dicebat.Interrogor deinde ſententiã meã à

Sturmio,

Sturmio. Reſpondi: quantùm per tam parùm tēporis, quo illos curſim legi, iudicare potui, mihi illos non videri, ſi habeant æquum interpretem, vllam in ſe apertam continere impietatē. metuere tamen me, ne aliquid ibi lateat inſidiarū; tùm quod non permittantur nobis domi examinādi; tùm quod voces quaſdam habeāt ambiguas; tùm quod ea tantùm ibi poſita eſſe mihi videātur, quę D. Marbachius & alii ſui docuerunt, & quorum contrariam ſententiam à nobis probari & doceri calumniati ſunt, cùm tamen hæc numquam fuerint in controuerſia. Eſſe itaq; ità aſtutè & artificioſe compoſitos articulos iſtos: vt ſi negemus ſubſcribere, confirmandi ſint populi in ſententia: quæ ſc. concionatores de nobis calumniati fuerant, ea eſſe veriſſima. ſi verò ſubſcribamus, nos viſum iri plebi reuerà aliter quam hi articuli contineant, credidiſſe & docuiſſe: nunc autem reſipuiſſe, ac proinde etiam ſubſcripſiſſe. Poſtridiè rediit idem & eodē modo petiit. relego iterùm: ſed ſimul etiā idē, quod anteà, reſpondeo. Tū ille: ſe ideò & reliquos cōpoſitores nolle in manibus meis relinquere articulos, tùm quod metuant, ne prolixos in eos ſcribā cōmentarios: tùm quod, ſi nobis id concedant, idē quoq; aduerſarii petituri ſint: tùm deniq; quod oporteat citò expedire: ſibi intra biduū ad ſummū, domum eſſe redeundum. Tum ego: æquum eſt, inquā, vt ſi vtraq; pars ſubſcribere debeat: vtriq; etiā parti, poſtquā fuerint diligēter examinati, probētur. cōmētarios aūt me nō eſſe in eos cōpoſiturū. cùm verò diſſidium hoc biēniū durauerit: quid eſt, dixi, quod nunc, quādo eſt prudēter cōcludendum, velitis ità accelerare?

Ego certè in re tanti momenti, nihil præcipitãter agere volo. Diſcedit ille. Sed amicus me vrget; vt ſubſcribam. nihil eſſe inſidiarum metuẽdum: eſſe bonos viros, & ſeriò illos cogitare, de concordia; plus nobis concedi quã aduerſariis. Ego contrà, hãc agendi rationẽ & hanc feſtinationẽ, mihi eſſe ſuſpectã: non poſſe igitur acquieſcere, vt ſubſcribã: niſi eos articulos diligenter domi meæ per otium examinem ad Lydium S. literarum lapidẽ. Poſtridiè igitur venit alius ex compoſitoribus, & hortatur, vt ne diutiùs reluctẽr. Ego, inquam: nõ poſſum, ſaluâ conſciẽtiâ & exiſtimatione mea, vllis articulis ſubſcribere, niſi priùs benè & diligenter à me domi meę examinatis; & conſciẽtiæ meę approbatis. non. n. poſſum ſubſcribere, cui priùs non ſubſcribat cõſcientiæ. ac miror vos, cùm ſitis Theologi, hãc inire rationẽ, quæ cõtra omnes eſt leges, diuinas atq; humanas, cõtraq; omnẽ æquitatẽ. Veſperi itaq; illius tertii diei, eoſdẽ articulos ad me retulerunt in præſentia noſtri Sturmii, vt domi meæ eos examinẽ ea nocte: ſed hac lege, vt ne deſcribã, ſed manè mox reddã. Adiecerãt hîc, generalia etiã quædã de Cœna: vt ſc. doceatur ex verbo Dei, ſecundùm Confeſſ. Auguſt. & eius Apologiã, & articulos concordiæ inter Litherũ & Bucerum. Summo mane venio ad Sturmiũ, vbi multi alii ex noſtris fratrib. & collegis. refero, quid mihi de iis articulis videatur: idẽ nempè quod de principio dixerã: nõ eſſe igitur ſubſcribendũ: niſi adiecta etiã bona & prudẽti proteſtatione. Dùm hæc inter nos deliberãtur: cõpoſitores iuerunt in Senatum, ibiq; ſuũ de Actis & vtriuſq; partis ſcriptis atq; ſermonibus, iudicium retulerunt. atque

cùm

cùm de me dixiſſent: audio Petrum Sturmium prætorem & Scholarcham dixiſſe; Vbi igitur nũc ſunt tot & tantæ hæreſes: quæ Zanchio obiiciebantur? Conceſſum autem nobis fuerat, vt proteſtaremur voce: ſed vt ne vllam eius mentionem in ſubſcriptione faceremus. hoc etiam, fuit mihi ſuſpectum: & veritus ſum, ne noſtris vellent abuti ſubſcriptionibus aliqui ipſorum, ad alios, vt ſimpliciter tali doctrinæ ſubſcribant, noſtro teſtimonio promouendos. nolle igitur me ſubſcribere, niſi ſubſcribam etiam meam proteſtationẽ: idque eò minùs, quod etiam compoſitores à me admoniti, vt ambiguas voces explicarent, facere id detrectarint. Hic omnes, à minimo vſque ad maximum contra me; me vnum in cauſſa futurum, vt tanta concordia impediatur: vt Eccleſia Gallicana euertatur: vt ciuitate cum infamia eiiciar: magnumque præiudicium cauſæ noſtræ fiat: futurum etiam, vt aduerſarii contra me, tamquã condemnatum, è ſuggeſtis proclament: vt confirmentur multi, quæ per calumniam de me fuerant ſparſa, ea fuiſſe veriſſima. Ego contrà, debere nos vrgere, vt cauſſa controuerſa iudicetur: deinde de noua docendi formula, nos reſpõſuros. At alii, non eos veniſſe, vt iudicent, ſed vt componant. non poſſum omnia dicere. Relictis igitur collegis qui in eadem cauſſa erant, conſului alios amicos & pios viros: quidam diſſuadebãt: quidam tamen etiam, ſpectatis iis, quæ poſſent, niſi ſubſciberem, conſequi, dixerunt poſſe me ſubſcribere; etiamſi nullam proteſtationis mentionem in ſubſcriptione faciam, aut etiam ſcriptã eam exhibeam, modo coram omnib. voce prote-

ſter, ſatis fore. Etſi verò hæc audiebam, conſcientia tamen mea acquieſcere non poterat: q̧ videbã, fieri poſſe, ſi non in præſentia, ſaltem in poſterum, vt meo teſtimonio multi ſimpliciores ſeducantur. Cùm igitur oẽs reliqui collegæ irent ad ędes vbi congregati erant Domini, ſubſcribẽdi arculis gratia: ego renui eò venire: malle me eiici vrbe, aut etiã mori, quã ità ſimpliciter talẽ doctrinæ formulã, meâ manu comprobare. Cùm domum redirẽ, reuocatus fui ab amico, vt ſaltem intereſſem: etiãſi ſubſcribere nollẽ. redii. ſed hîc iterùm rogare p Ieſum Chriſtũ, vt velim vnà cũ aliis ſubſcribere, nihil eſſe periculi, nihil inſidiarũ: & multa id genus alia. Tandem putaui, me poſſe ſalua conſcientia, morem amico & fratrib. aliis gerere, ſi ità ſubſcriberem articulis, vt ea tantùm probarẽ atq; reciperem, quæ pia eſſe; ego ipſe agnoſcerẽ, præmiſſis primùm exceptionib. Cùm itaq; ad rẽ ventum eſt, dixi me quidẽ ſubſcripturũ: ſed hæc priùs proteſtari. Primũ: me nolle, vt hac mea ſubſcriptione, vllũ fiat præiudicium aliis Eccleſiis, Academiis ac veritati. Deinde, neq; vt aliquid derogetur doctrinę illi, quã hîc per decenniũ docui, & quæ continetur in meis lectionib. diſputationib. cõfeſſionib. Poſtremò, vt mihi liceat tã hos articulos, q̃ Aug. confeſſionẽ, Apologiã, & articulos concordiæ, interpretari iuxta regulam verbi Dei, doctrinã Auguſtini & Lutheri, explicationeſque Buceri & Cõfeſſionẽ huius Argent. ciuitatis. Deinde in hæc verba ſubſcripſi: *Hanc doctrinæ formulam, vt piam agnoſco, ità etiam recipio: Ego Hier. Zanchius.* Si quid igitur non agnouero pium, illud me non recepiſſe, manifeſtum eſt. Die inſequenti,

redii-

rediimus:atq; hîc alia fuit actio. hortati ſunt, vt omnes iniurias, conuitia & maledicta, vtrinq; ex animo condonaremus: hoc, facilè impetratũ fuit. Deinde, vt daremus dexteras amicitiæ & fraternitatis. Difficilem etiã hîc me præbui: q; conſciẽtia arguerit, non eſſe dandas dexteras, niſi certior priùs fierẽ, conſenſionem inter nos eſſe in doctrina ad ſalutẽ neceſſaria, inq; vera religione: iuxta dictum Ioannis in altera Epiſtola. Manifeſtũ aũt eſt, Marbachiũ damnaſſe doctrinã Chriſti hæreſeos. quomodò igitur poſſum dare ei manũ; niſi priùs vel ab ipſo, vel à Cõpoſitorib. certior fiã, cũ non ampliùs damnare talem doctrinã? Hîc, Sulcerus, ſeorſum mecum agit, & ait, peti vt dexteras demus; in teſtimoniũ duarum rerũ: primùm, q; ex animo in eã formã doctrinæ ſubſcripſerim⁹: deinde q; etiã ex animo cõdonauerim⁹ iniurias. de cõtrouerſa doctrina nihil, inquit mihi dicas. ea nõ eſt iudicata: neq; ad nos pertinebat eam iudicare: ſed ad ſynodum aliquã. Fuit mihi vtcũq; ſatisfactũ. Non potui tamen continere me, cùm daturus eſſem dexteras Marbachio, quin illũ interrogarem: *an ampliùs agnoſceret me pro hæretico: & doctrinam quam docui, pro hæretica?* Hîc, homo ſe torquere, & neſcio quæ, coniectis in Compoſitores oculis, verba dicere. Tùm Compoſitores iuſſerunt me de iis rebus tacere. Ita facta eſt quædam concordia: In concionib. deinde, Theologi illi quatuor, ſignificarunt populo, omnes tam profeſſores quam paſtores, eſſe bonos & pios viros, inuentaque eſſe in eorum ſcriptis, quibus facilè omnia conciliata ſint.

Hic eſt finis noſtræ tragædiæ, opt. pater Calui-

ne, quem verboſiùs explicare volui, vt ſingula meliùs intelligeres: & qua in re aut peccatum aut non peccatum ſit, iudicare poſſis. Rogo autem, vt boni conſulas meam verboſitatem. non enim ità felix ſum, vt tu & Sturmius, qui multa paucis & perſpicuè explicare poſſim.

Nunc accipe breuiter appendicem quandam. Poſtquam omnia, quæ ad narratam actionẽ pertinent, fuiſſent confecta, omneſque Compoſitores diſceſſiſſent: vocati fuimus à Dominis noſtris Sturmius, Marbachius, & ego: iuſſique fuimus: primùm, omnia, quæ ad Acta huius cauſſæ pertinerent; in Cancellariam ferre: id quod mox ego feci. Deinde, vt ne de iis articulis controuerſis in Schola diſſeramus aut diſputemus. Poſtremò, vt neque aliquid de iis reb. imprimendũ curemus. Quod me attinet, ità reſpondi: Quam diu fuero veſter ciuis & profeſſor in veſtra Schola, mandatis veſtris obtemperabo: ſicut etiam hactenùs feci. Die inſequenti, petita tamen venia ab vno Scholarcha & à Sturmio, Decanoque, diſceſſi Argentinâ venique ad Thermas Badenſes, tùm animi, tùm etiam valetudinis gratia, iturus in Rhetiam ad parentes vxoris meæ. Contuli vero me poſt Thermas, Tigurum, & communicaui omnia cum noſtro Bullingero, optimo amico & patre. Aueo tuum quoque audire conſilium, an mihi manendum ſit Argentinæ, iis legibus, quas audiuiſti. Ego planè dubito: quià tamen ſum in propriâ cauſſa, libenter piorum & doctorum virorum audio conſilia. Altera etiam ex parte, ſi diſcedam, metuendum eſt, ne, vt Sturmius dicebat, oſtium planè lupis aperiatur.

Exſpe-

Exſpecto itaque conſilium tuum. D.Bullingeri ſententia eſt, vt petam à Dominis, eam mihi docendi libertatem concedi, quam ante hoc diſſidium habui: quòd ſi nolint, petam miſſionem: vel primo quoq; tempore liberè meam in Schola explicem ſententiam, præſertim de Cœna. Si Domini taceant, benè: ſi prohibeant, diſcedam. Cupiebam ad vos vſque excurrere, tùm inuiſendi fratres; tùm tecum aliis etiam de rebus colloquẽdi gratia. Sed difficultas itineris, hac incommoda ſatis tempeſtate, me retinuit. fortaſſe cùm rediero ex Rhetia; Deò volente, id efficiam. Rogo verò, cures vt ille Dominus, qui hunc tabellarium, virum bonum, huc miſit, excuſatum illum habeat, quod non tam citò redierit. vnum enim diem ampliùs nos illum detinuimus hîc, vt per illum poſſemus literas quoque ad vos mittere. Vale opt. pater: & Dominus Ieſus te diu ad Eccleſiæ ſalutem & regni ſui propagationem, conſeruet. Tiguro 18. April. 1563.

Ioann. Caluinus, Guilhelmo Holbracho S.

ET breuitati meæ & tarditati ſimul, ignoſces, opt. frater. verùm ſat citò; ſi ſat benè. & ſatis prolixa erit reſponſio: ſi dilucida. Quòd ſententiæ, quæ malo & captioſo artificio; ad obſcurandam veritatis lucem; compoſita eſt; hactenùs ſubſcribere non auſus es; cordatè feciſti: præciſè tamen vt recuſes; non conſulo. De prædeſtinatione, nihil palàm impium protulerunt arbitri. tantùm vt illiberali aſſentatione placarent Marpachium: tenebras claræ luci obduxerunt. De

Cœna verò, ità pronuntiarunt: vt docendi libertas tibi ſit erepta; niſi velis quotidianis calumniis te ſpontè obiicere. Nunc ergo exceptiones interponere neceſſe erit: quæ te moleſtia liberent. Si admiſſæ fuerint; quoad fieri poterit; dandã operã cenſeo: vt tua moderatione Eccleſiã tuã cõſerues: cuius diſſipationẽ moliũtur. idq; vt facere cõtendas: etiã atq; etiã rogo. Vale integerrime frater. Dominus tibi adſit; te gubernet; ſanctoſq; tuos labores benedicat. Geneuæ 13. Martii 1563.

Johannes Caluinus eximiæ pietatis & doctrinæ viro: D. Hier. Zanch. Scholæ Argent. doctori Theologo: fratri & amico mihi colendo.

S Cùm audirem, Sulcerum & Iacobũ Andreã vocatos eſſe; qui veſtras cõtrouerſias ſuo arbitrio cõponerent: de vno capite mediocrẽ ſpem cõcepi, quòd ſcirẽ, de arcana Dei prædeſtinatione vtrũq; rectè ſentire: intereà flexibile eſſe vtriuſq; ingeniũ ad captandũ fauorẽ. In doctrina verò S. Cœnę, sẽper infelicẽ exitũ mihi propoſui. Sulcerus.n. vt morẽ gerat Lutheranis, medius videri appetit. Ab altero verò quid ſperes: qui totus mãcipatus eſt Brẽtio, & ſe venditat. Sic ergo accidit. Nã prædeſtinationẽ, quã labefactare nõ audebant, flexiloquis ambagib. implicitam, vobis, inſtar theſauri abſconditi, reliquerunt. In Cœna aũt, Auguſtana Cõfeſſio in manu Marbachii, quaſi laqueus erit: quo vos: (ſi Diis placet:) quoties libuerit, cõſtringat. Verùm de re tranſacta, fruſtrà cõqueror. Nec verò, me autore, ex ſubſcriptione ambigua, tergiuerſandi anſam captabis: quia minimè ingenuum eſſet,

eſſet, leui cauillo elabi: & quod malá aſtutiá ſaperet. Vnum reſtat, vt prima quaq; occaſione apud Senatũ teſteris: ſyncero pacis ſtudio te fuiſſe adductum, vt ſubſcriberes; ſed diſertis exceptionib. additis: ne tibi impoſterũ fraudi eſſet tua facilitas: Idem verò nunc iterum profiteri, ne quis tibi obiiciat: vafré diſſimulaſſe quod liberè aperiendũ erat. Nihil ad eam actionem oportunius, quam ſi Holbrachum noſtrũ aggreſſi fuerint aduerſarii. Si auditi fueritis, & veſtra proteſtatio admiſſa: viciſtis. Sin minùs, cauete. Vale eximie vir, & mihi ex animo colende frater. Dominus tibi ſemper adſit, te gubernet ac tueatur. Geneuæ 13. Maii. 1563.

Iohannes Caluinus tuus.

Idem Caluinus Hieronymo Zanchio.

S. Rumorem de optimi fratris noſtri morte iſthuc perlatum eſſe arbitror, quem tibi æquè ac nobis triſtem atq; acerbum fuiſſe non dubito. Certè iacturam non leuem fecit Eccleſia Italica, cui, fidi, & ſeduli paſtoris officia quæcunq; deſiderari poterant, conatus eſt præſtare. Nunc verò cùm tu populi ſuffragiis electus ſis ſucceſſor, vide ne & gentis tuæ notá fruſtreris & miſerũ gregem in ſumma neceſſitate deſeras. Scio, & memini quàm multas olim difficultates mihi obieceris, quùm te omniũ hortatu accerſerẽ: nolui tũc acriùs vrgere, ne inuitũ trahẽdo, & tibi priuatim, & Eccleſiæ cõmuniter malè conſulerẽ. Nũc, meo q-dẽ iudicio, lõgè diuerſa ratio eſt. Grex paſtore orbat⁹, quũ alibi recuperare nequeat, qui ad hanc

Cœna verò, ità pronuntiarunt: vt docendi libertas tibi ſit erepta; niſi velis quotidianis calumniis te ſpontè obiicere. Nunc ergo exceptiones interponere neceſſe erit: quæ te moleſtia liberent. Si admiſſæ fuerint; quoad fieri poterit; dandã operã cenſeo: vt tua moderatione Eccleſiã tuã cõſerues: cuius diſſipationẽ moliũtur. idq; vt facere cõtendas: etiã atq; etiã rogo. Vale integerrime frater. Dominus tibi adſit; te gubernet; ſanctoſq; tuos labores benedicat. Geneuæ 13. Martii 1563.

Johannes Caluinus eximiæ pietatis & doctrinæ viro: D. Hier. Zanch. Scholæ Argent. doctori Theologo: fratri & amico mihi colendo.

S. Cùm audirem, Sulcerum & Iacobũ Andreã vocatos eſſe; qui veſtras cõtrouerſias ſuo arbitrio cõponerent: de vno capite mediocrẽ ſpem cõcepi, quòd ſcirẽ, de arcana Dei prædeſtinatione vtrũq; rectè ſentire: intereà flexibile eſſe vtriuſq; ingeniũ ad captandũ fauorẽ. In doctrina verò S. Cœnę, sẽper infelicẽ exitũ mihi propoſui. Sulcerus .n. vt morẽ gerat Lutheranis, medius videri appetit. Ab altero verò quid ſperes: qui totus mãcipatus eſt Brẽtio, & ſe venditat. Sic ergo accidit. Nã prædeſtinationẽ, quã labefactare nõ audebant, flexiloquis ambagib. implicitam, vobis, inſtar theſauri abſconditi, reliquerunt. In Cœna aũt, Auguſtana Cõfeſſio in manu Marbachii, quaſi laqueus erit: quo vos: (ſi Diis placet:) quoties libuerit, cõſtringat. Verùm de re tranſacta, fruſtrà cõqueror. Nec verò, me autore, ex ſubſcriptione ambigua, tergiuerſandi anſam captabis: quia minimè ingenuum

eſſet,

eſſet, leui cauillo elabi: & quod malā aſtutiā ſaperet. Vnum reſtat, vt prima quaq; occaſione apud Senatū teſteris: ſyncero pacis ſtudio te fuiſſe adductum, vt ſubſcriberes; ſed diſertis exceptionib. additis: ne tibi impoſterū fraudi eſſet tua facilitas: Idem verò nunc iterum profiteri, ne quis tibi obiiciat: vafré diſſimulaſſe quod liberè aperiendū erat. Nihil ad eam actionem oportunius, quam ſi Holbrachum noſtrū aggreſſi fuerint aduerſarii. Si auditi fueritis, & veſtra proteſtatio admiſſa: viciſtis. Sin minùs, cauete. Vale eximie vir, & mihi ex animo colende frater. Dominus tibi ſemper adſit, te gubernet ac tueatur. Geneuæ 13. Maii. 1563.

Iohannes Caluinus tuus.

Idem Caluinus Hieronymo Zanchio.

S. Rumorem de optimi fratris noſtri morte iſthuc perlatum eſſe arbitror, quem tibi æquè ac nobis triſtem atq; acerbum fuiſſe non dubito. Certè iacturam non leuem fecit Eccleſia Italica, cui, fidi, & ſeduli paſtoris officia quæcunq; deſiderari poterant, conatus eſt præſtare. Nunc verò cùm tu populi ſuffragiis electus ſis ſucceſſor, vide ne & gentis tuæ nota fruſtreris & miſerū gregem in ſumma neceſſitate deſeras. Scio, & memini quàm multas olim difficultates mihi obieceris, quùm te omniū hortatu acceſſerē: nolui tūc acriùs vrgere, ne inuitū trahēdo, & tibi priuatim, & Eccleſiæ cōmuniter malè conſulerē. Nūc, meo quidē iudicio, lōgè diuerſa ratio eſt. Grex paſtore orbat⁹, quū alibi recuperare nequeat, qui ad hanc

prouinciam obeundam ſit idoneus, fidem tuam implorat. Niſi breui auxilium feratur, timenda eſt diſſipatio, quæ nobis omnibus grauiſſimum mœrorem afferet. Imminet occaſioni Satan, ac niſi quoſdam in officio contineat non vulgaris authoritas, maturè erumpet eorũ proteruia. An fructuoſus ſit nunc tuus labor, neſcio, niſi quòd magno cum dolore audiui, rarum & propè deſertum eſſe auditorium. Quod ſi verum eſt, publicæ vtilitatis ratio te iam non morabitur: priuatis autem commodis vel quieti te non fore addictum certò perſuaſi ſumus. Quò magis tibi prouidendum eſt, maiuſque tibi onus incumbit, vt popularium tuorum fiduciæ reſpondeas. Scio non eſſe tibi liberũ diſceſſum, niſi ſoluto vinculo, quo nunc obſtrictus es: verùm tota in hoc deliberatio poſita eſt, ſi iſthic friget tuus labor, in hac vrbe fructus longè vberior proponitur: annon ſanctiore vinculo huc te Deus trahat, quam iſthic retineris? In hanc ſententiam vbi ſemel deſcenderis, facilis erit miſſio: cuius petendæ non iniungitur tibi neceſſitas: ſed Senatus noſter veſtrum rogat, vt te nobis concedat. Quod ſi tibi in animo eſt, deſtitutæ Eccleſiæ opem ferre, veteris prouerbii memineris, *qui citò dat, bis dat*. Vale vir eximie, & mihi colende frater: Dominus te Spiritu ſuo in hac deliberatione gubernet, tibi ſemper adſit, tueatur incolumem, ac benedicat. Geneuæ 14. Martii 1554.

Johannes Caluinus tuus.

H. Z. Dauidi Chailletto.

FAlleris, mi frater cariſſime, falleris inquã, nec parùm falleris, ſi putas me à tradita & defenſa per me hîc doctrinâ, vel latum digitum receſſiſſe, vel etiam defectionem vllã ſimulaſſe. Principiò, articuli in ſe, nihil apertè impiũ continent, cui non poſſit bona conſcientia, ſed adhibitis exceptionib. immò etiã cui non debeat, pacis Scholæ atq; Eccleſiæ cõſeruãdæ gratia, ſubſcribi: id qđ etiãD. Caluinus non ſemel teſtatus eſt, tùm voce, tùm literis. proinde Holbrachum hortabatur ad ſubſcriptionẽ, modò ipſi liceret excipere; potiùs quã vt ſineret Eccleſiã, id quod aduerſarii moliebantur, diſſipari. Ego verò, nulla alia ratione & nullis aliis de cauſſis, quam vt ne locũ cederẽ talibus aduerſariis, qui præter impiam de Cœna deque vbiquitate doctrinã, Pelagianiſmũ etiam in Scholã introducerent, ſubſcripſi: idq; tùm demũ, cùm vidiſsẽ, reliquos oẽs meos, collegas ſubſcripſiſſe: & mihi, niſi idem facerẽ, omninò ſtationẽ eſſe deſerendã: id quod cum primis cupiębãt aduerſarii, & omnib. ſuis virib. h. e. falſis accuſationib. calumniis, clamorib. conuitiis, dolis & cuniculis, totũ biennium conati fuerunt, vt cõſequerẽtur. Præmiſi porrò meas exceptiones: & proteſtatus ſum palàm, me nolle, vt hac mea ſubſcriptione vllũ fiat præiudiciũ aliis Eccleſiis & Academiis, quæ mihi dederant teſtimonia. neq; ipſi veritati; neq; doctrinæ, quã ego in hac Schola tradidi per octenniũ, quæq; continetur in meis prælectionib. diſputationib. Confeſſionib. Velleq;, vt mihi liceat interpretari tam Auguſtanam cõfeſſionẽ, q̃ præſentes articulos, iuxta regulã verbi Dei,

Digitized by Google

doctrinã Auguſtini, Lutheri propter doctrinã de prædeſtinatione & Buceri. Neq; hac exceptiones, Cõpoſitores reiecerũt. Quomodò igitur receſſi à recepta doctrina? Immò cõtrà Cõpoſitores, rotũdis verbis, Sturmio, mihi & aliis aliquot collegis, dixerãt antea; Paſtores nobiſcũ admittere doctrinã Auguſtini, Lutheri, & Buceri de Prædeſtinatione: & mihi ſeorsùm, cùm oſtẽdiſsẽ, eandẽ planè concluſionẽ de perſeuerantià Sanctorũ, in libro Heshuſii de Libero arbitrio, dixerunt, Meos aduerſarios totũ illum librũ probare. De Cœna etiã, conceſſerant nobis doctrinã Buceri & aliorũ maiorũ noſtrorũ, qui in hac Schola atq; Eccleſia docuerũt: adeoq; Confeſſiones oẽs & Apologiã huius ciuitatis. Mihi verò ſpeciatim, hanc meã de pſentia corporis Chriſti in Cœna explicationẽ, admiſerũt: illud nullo modo pręſens eſſe corporib. noſtris, ꝙ nullo corporis ſenſu percipiatur. pſens verò eſſe fideliũ mẽtib. ꝙ ab ipſis verè percipiatur: atque ità verè percipiatur, vt ipſius vis, in ipſa quoq; corpora noſtra redũdet, qua indies magìs ac magìs mortificẽtur, regenerẽtur & capiti Chriſto incorporentur, atq; ad glorioſam reſurrectionẽ diſponantur. Cùm hæc illi nobis conceſſerint: cur nõ debuiſſemus & nos, articulis illis, cõcordiæ gratia, ſubſcribere? Adde, quod anteꝗ̃ fieret ſubſcriptio, Sturmius miſerat ad Cõpoſitores, permultas cõcluſiones impias ex libro paſtorũ cõtra me ſcripto, collectas: cõpoſitores, eas, vt audio, prælegerũt paſtorib. & interrogarũt, an ità docerẽt? reſpõderũt, ſe non ità ſentire. quid hoc fuit: niſi errores recantaſſe, & veritati acquieuiſſe? Cur igitur non ſubſcripſiſſemus articulis minimè per ſe impiis? Nã quod ibi traditur de vera & ſubſtantiali præſen-

tia corporis Chriſti:impiũ non eſt,ſi interpreteris de illa p̃ſentia,quà præſens eſt mẽtib.fideliũ,vt ego expoſui. præſentia.n.hæc, nullo locorum licet maximo interuallo,impediri poteſt.Neq;p̃ſentiæ nomine,intelligenda eſt,ꝓpinquitas quęuis localis:ſed talis propinquitas,quâ, res q̃ dicitur eſſe p̃ſens, ꝑcipi poſſit ab illo, cui dicitur eſſe præſens. Quod locale ſpatiũ attinet, Solis corpus multò magis diſtat ab oculis meis,quam tu qui Lugduni es. interim tamẽ Sol dicitur mihi,h.e.oculis meis p̃ſẽs eſſe: nõ aũt tu. quãobrẽ quoniã ille ità oculis meis ꝓpinquꝰ eſt:vt ab eis percipiatur.tu verò nequaquã. Idem Sol nõ multò magis diſtat à nobis, cùm eſt ſupra aliud hemiſphærium: quã cùm eſt ſupra noſtrum. tantò.n.magis tùm diſtat: quanta eſt terræ,quæ interponitur,craſſities.tũc tamẽ dicitur & eſt verè abſens. quid ita? quià non poteſt percipi ab oculis noſtris. nunc verò præſens eſt, quia percipitur.Eatenùs igitur aliquid dicitur alicui eſſe pręſens,quatenùs illud ab hoc percipitur. Verũ aũt & ſubſtantiale corpus Chriſti percipi ab animis, mentibuſq; fideliũ, tùm in prædicatione Euangelii,tùm ſpeciatim in Cœna, quis verè pius neget? Non eſt igitur per ſe impia illa ſententia: *Corpus Chriſti in Cœna verè & ſubſtantialiter præſens eſſe*: ſi addas, *Mentib.fidelium*. Nihil.n.inter corpus Chriſti glorioſum quod in cœlo eſt, & mẽtes noſtras, quæ ſubſtantia in terris ſunt, intercedere poteſt, quod veram inter ea vnionem & κοινωνίαν impedire queat,niſi impœnitentia atque infidelitas. Sicut per prophetam dicit Dominus: *Peccata veſtra diuiſerunt inter me & vos*.quæ duo cùm abſint à fidelib.cõſequitur verã eſſe κοινωνίαν,ideoq;

veram præſentiam inter corpus Chriſti & fideliũ mentes; immò & quodãmodò inter Corpus Chriſti & corpora noſtra: quatenùs, vt antè dixi, virtus corporis Chriſti pro nobis crucifixi, vi ſui Spiritus deriuatur in corpora noſtra ad maiorem ſanctificationẽ in hoc ſæculo; & glorioſam reſurrectionẽ in alio ſæculo. quæ omnia, ſentiunt experiunturq; fideles in ſeipſis.

Quod etiã in illis articulis habetur, *Qui obediũt concupiſcentiis peccati, amittunt fidem*: (nã fortè hoc te vehementer offendit: quaſi pugnet cũ illa doctrina, ꝑpter quã excitatũ fuit diſſidiũ:) nihil habet abſurdi: ſi attentè & diligenter verba perpendas. principiò, conditionalis eſt propoſitio: *Si qui obediunt*. Ego verò: nego, *Sanctos illos, de quib. mea erat propoſitio, verè obedire concupiſcentiis peccati*: etiãſi nonnumquã in peccata ex aliquo etiã conſenſu, ſed non pleno, labantur. quomodò .n. illi dicũtur obedire peccato, quib. perpetua pugna eſt cõtra peccatũ: qui carnẽ ſuã crucifigunt cũ vitiis & concupiſcentiis: qui perpetuò ſtudent legi Dei ſeruãdæ: in quorũ cordib. ſcripta eſt & viget lex Dei: qui ex animo dicunt, *Mente quidẽ ſe ſeruire legi Dei: carne aũt legi peccati*: qui deniq;, antequã peccẽt, cũ Petro mallent millies mori, quã ſemel peccare: & cùm peccant, non ex animo, neq; ex contẽptu aut odio legis, neq; ex deſtinata malitia; ſed vel ex infirmitate; vel ex ignorantia; ſemper aũt cõtra animi propoſitum, peccant: & poſt, quam peccarũt, cũ eodem Petro dolẽt, lugent, reſipiſcũt? Quòd ſi ſecùs fecerint; non illos ego appellauero Sanctos: neq, de illis intelligendæ ſunt meæ prælectiones aut diſputationes. Deinde etiãſi quis contendat,

Sanctos

Sanctos,cùm peccant ex aliquo conſenſu,vt fecit Petrus & Dauid, obedire concupiſcentiis peccati:aliud mihi ſuppetit reſpõſum, quo defendam, propoſitionem illam compoſitorũ,non pugnare cum ea,quã hîc defendi, doctrinam de Perſeuerantia.In mea theſi,eſt, *eos non excidere*. Penitùs *à fide*:articulus compoſitionis habet ſimpliciter,*eos amittere fidem*, ſinè particula,*Penitùs*.Quis aũt infitietur:fidem etiã in Sanctis,cùm peccãt,aliquomodò amitti, h.e.ſuffocari, infirmari,langueſcere;deniq; amitti fidẽ,h.e.feruorem fidei? Et apertè ipſi explicant de qua fidè loquantur,cùm aiũt: *Amitti fidem, quæ eſt fiducia de remiſſione peccatorũ*. Intelligunt igitur, cùm peccatur ex conſenſu etiã à Sanctis,actualem illam fiduciam,quâ perſuaſi erant de remiſſione omniũ peccatorũ;quâ accenſi erant in Deum; quâ deniq; fiebat, vt nullius ſibi conſcii eſſent peccati, quod ſentirent,omnia eſſe remiſſa: ita exſtingui,vt iam noui peccati conſcii facti ſentiant,ſe reos eſſe mortis, quæ ſtipendium eſt peccati:atq; ità ſentiant, ſe reos eſſe, vt etiã ſimul intelligant, nouo ſibi actu reſipiſcentiæ & fidei, op⁹ eſſe ad remiſſionẽ noui peccati impetrãdã.Quis aũt hoc infitias eat? aut quando ego vmquam aliter docui? Sed totam penitùs exſtingui fidem;totamq; tolli fiduciam; ità vt de Dei miſericordia deq; remiſſione peccatorum diffidant: neq; illi docent: neq; ego aduerſariis conceſſi. Vides igitur, frater, quam graue ſit meum peccatũ: quod articulis illis ſubſcripſerim:Sed tibi dicã,ingenuè,qua in re peccauerim⁹ oẽs nos: in eo quod nimis fuimus creduli, nimìs boni; nimìs faciles, & noſtrâ ſimplicitate atq; candore, menſi ſumus

Digitized by Google

aliorum aſtutias atq; calliditates: & putauim⁹, *Inter bonos benè agier*. Profectò verum eſt dictũ Chriſti: *filios tenebrarum, prudentiores eſſe filiis lucis in genere ſuo*. Curandũ nobis fuiſſet, vt Cõpoſitores quæ verbo conceſſerant; ſcripto etiam confirmarent: alioqui non debuiſſemus ſubſcribere. Sed cõtẽti fuimus illorũ verbis & promiſſione, quâ dixerãt, ſe nobis ſemper daturos teſtimoniũ noſtrarũ exceptionũ, cùm opus foret. itá ſtulti ducti fuimus ad macellũ. acceperũt aliqui ipſorũ, noſtras ſubſcriptiones: & eas miſerunt, quocũq; voluerunt, triũphantes de nobis, ſeq; extollentes, ꝙ egerint omnia prudẽter & feliciter; nos verò nihil illorũ habem⁹, ꝙ poſſimus oſtendere, niſi verba & promiſſiones in recenti memoria, quas poſſimus referre & iuſtè illis obiicere. Proinde fatemur ingenuè: aſtutiâ & prudentiâ humanâ, vel aulicâ potiùs, nos fuiſſe ſuperatos: at veritate & doctrinâ minimè: immò cõtra cõtẽdimus, aduerſarios, ſi nos nõ fefellerunt cõpoſitores, ab impia doctrina Pelagii receſſiſſe ac ſincerã nobis cum amplexos fuiſſe, Apoſtolicam, Auguſtini, Lutheri, Buceri: qua de re, gratias egimus Deo & huius rei meminit Holbracus, ad quem mox cucurri, totumq;, quod à Compoſitorib. audiueramus, retuli, vt is quoq; noſtri pii gaudii particeps fieret: & gratias Deo nobiſcum ageret.

Habes prolixiùs quę volueram, explicatã hiſtoriam noſtræ compoſitionis, quâ itá offenſus eſſe videris, vt dicas, meũ peccatũ non poſſe excuſari. Habes, quib. in reb. maximè; & in quib. minimè peccauerimus. Si tibi ſatisfactũ eſt hac meâ reſpõſione: tui erit officii, aliis quoq;, quoſcumq; noris offen-

offenſos fuiſſe, hac eadem meâ reſponſione ſatiſ-facere: niſi malis totam epiſtolam communicare, id quod tibi per me liberum fuerit. Si non eſt ſatisfactum, proteſtor, me nolle habere te in hac cauſſa iudicem.

Quòd verò rogas, vt conditionem oblatã apud vos, accipiam: acquieſcerem perlubenter tuæ & aliorum multorum, (non.n.tu ſolus es, qui rogas) petitioni: ſi liber eſſem, meique iuris. at fidem meã obſtrinxi Clauennenſibus: vixiſſem alioqui quam lubentiſſimè vobiſcum: h.e.cum viris verè piis, verè doctis, ac probis & candidis, in vrbe iſta tam celebri, iucunda atq; ſuaui. Sed de his ſatis. reliqua ex literis, quas communes D.Vireto & reliquis miniſtris ſcripſi. Vale, & me, vt facis, ama. D. Chriſtophoro referes multam ſalutem. Argent. 1. Nouembr. 1563.

H. Z. Edmundo Grindallo Epiſcopo Londinenſi.

TArditati meæ ignoſces, obſeru.Domine.nuper.n. redii ex finib.Italiæ: & propè infinitas reperi quibus reſpondendum ſit, literas.

Aues intelligere, quomodò compoſitum ſit noſtrum diſſidium. dicam breuiter. Propoſitum fuerat de principio Dominis noſtris, vt audio & video, ità in hac noſtra controuerſia ſeſe gerere, vt, quo ad eius fieri poſſet, ſalua & ſarta tectaque maneret vtriuſque partis dignitas: idque propter miniſterium, tùm concionatorum in Eccleſia, tùm noſtrũ in Schola. Tãetſi igitur p iſtud biẽniũ, quo cauſſa fuit apud Dominos acta, optimè

Digitized by Google

ex perlectis Actis, vtriuſq; partis ſcriptis; & multarum Eccleſiarum Academiarũq; de meis theſibus iudiciis, cognouerunt, actionem contra me ab aduerſariis inſtitutam, fuiſſe iniquam; & doctrinam meam, quæ accuſata, damnataq; fuerat tùm nouitatis, tùm hæreſeos, neq; nouam neque hæreticam eſſe: noluerunt tamen vel pronunciare de cauſſa: vel ſaltem, vt diſputatione decideretur, permittere: ſed accerſitis quatuor theologis & aliquot iuriſperitis, partim Tubingâ, partim Biponte, partim Baſileâ, curarunt, vt per iſtos diſſidium componeretur. Iſti, præſentibus etiam quatuor ex Senatu, legerũt acta & vtriuſq; partis ſcripta: perſpicuè viderunt; inſignem & mihi & veritati factam fuiſſe iniuriam. retulerunt ad Senatum, ſuum iudicium de ſcriptis & Actis. Hîc D. Petrus Sturmius Scholarcha palàm dixit: *Vbi igitur nunc tot & tantæ hæreſes, quæ Zanchio obiciebãtur?* Egerunt deinde ſeorſim cum vtraque parte pro concordia. Cùm ventum eſt ad me: primùm diſertis verbis dixerunt Compoſitores, partẽ aduerſam idẽ, quod & nos, de Prædeſtinatione Sanctorũ ſentire. probare.n. doctrinã Auguſtini, Lutheri, Buceri. iis aũt trib. poſt Scripturas, totã meã doctrinã copioſiſſimè cõfirmauerã, in meis lectionib. & cõfeſſionib. tantùm ſupereſſe aliquid cõtrouerſiæ de Cœna. etſi igitur legerint meã Confeſſionẽ de Cœna: ſe tamẽ cupere adhuc clariùs ex me audire, quid ſentiam de pręſentia corporis Chriſti in Cœna. in mea.n. cõfeſſione nihil de pſẽtia diſputauerã: ſed tria tãtùm pcipua capita explicauerã: primũ, non ſola ſymbola pcipi: ſed etiam rem ipſam, verum corpus Chriſti & verum

eius

eius ſanguinem,h.e.Chriſtum ipſum.Alterum,v-trumq; manducari ac bibi,non ore corporis, ſed ſpiritus,h.e.fide. Tertium,idq; à fidelib.tantùm. Hîc reſpondi: me de hac quæſtione non libenter diſputare,quod ne vnum quidem verbum apertum de præſentia corporis Chriſti in Cœna, in Scripturis reperiam.Sed tamē,ne putent me ſubterfugere & non audere explicare etiam de hac queſtione meam ſententiam,dicturum me quod ſentiam. Principiò,me nullo modo poſſe admittere,præſens eſſe corpus Chriſti in Cœna corporibus noſtris.illam enim rem dici alicui eſſe præſentem,quæ ſeſe aliquomodò ei, cui dicitur eſſe præſens,communicet & ab ipſo percipiatur. Illā verò dici eſſe abſentem,quæ nullo modo ſeſe cōmunicet,& percipiatur ab eo cui dicitur eſſe abſens:ſiuè ea res,quantum ad localem vel longinquitatem vel propinquitatem attinet: ſit propinquior vel remotior. Deambulabat ibi Sulcerus, cùm Iacobus Andreæ aſſidens,mecum ageret de Cœna.exemplum igitur ab ipſis deſumptum,attuli in hæc verba: Vos Domini Compoſitores,dicimini eſſe & verè eſtis mihi,hoc eſt,corpori meo præſentes,quià ipſi vos cōmunicatis mihi & meis ſenſibus,& à me percipimini,dùm ego meis oculis vos video & aurib⁹ audio,& tam mihi præſens eſt D.Sulcerus,qui deambulat,quam vos reliqui qui aſſidetis: quanquam quod localem diſtantiā & propinquitatem attinet, ille remotior ſit à me quam vos,& vos quam ille,propinquiores. Qui verò foris ſunt extra hoc hypocauſtū (erant enim aliquot famuli Dominorum foris)dicuntur abeſſe:quià illos nec audio nec video, nec vllo corpo-

Digitized by Google

ris ſenſu percipio. Manifeſtum eſt autem, verum & ſubſtantiale corpus Chriſti, non communicari corpori meo in Cœna. nullis enim ſenſib. corporis id percipio: cùm nec oculis videam; nec aurib. audiam; nec naribus olfaciam, nec manu tãgam; nec palato guſtem. non poſſum igitur vllo modo dare, corpus Chriſti præſens corporib. noſtris eſſe in Cœna. Ceterùm quin idem corpus Chriſti verum & ſubſtantiale, præſens ſit mẽti meæ in Cœna, vbi maximè efficax eſt, infitiari non poſſum; cùm extrà controuerſiam ſit, illud verè fidelium mẽtibus communicari & ab ipſis verè percipi: oculo enim fidelis mẽtis ſeu interioris hominis videtur, eiuſdẽq; manu capitur & ore comeditur, atq; ita comeditur, vt illius virtutẽ & effecta ſalutaria in nobis ipſis ſentiamus. Non poſſum igitur ſimpliciter negare veram & ſubſtantialẽ, h.e. veri & ſubſtantialis corporis Chriſti in Cœna præſentiam: ſed in eum ſenſum, quem explicaui. Hîc Iacobus Andreę, cum admiratione, *Profectò*, inquit, *vos idem ſentitis, quod & nos.* Audiuiſti, inquã ego: ſententiam meam D.D. Si hæc eſt quoque veſtra ſentẽtia, gaudeo mihi, gratulor vobis & Eccleſiæ. Nunc, inquit ille, video, cur tot argumentis cõfutes [nempè in mea confeſſione] id quod nos dicimus, *Corpus Chriſti, ore etiã corporis manducari.* quià putatis, nos ità ſentire, *Corpus Chriſti ore noſtri corporis manducari, quaſi corpus Chriſti noſtrũ os & corpus attingat.* *Omninò,* inquam, *ità è veſtris ſcriptis, iudicaui vos ſentire.* *Minimè, minimè;* inquit ille, *ità ſentimus: ſed nos ità loquimur propter vnionem Sacramentalem.* Tum ego, *ſi non aliter ſentitis, non damno iſtam locutionem. Nam & ego admitto, propter Sacra-*

mentalem

Digitized by Google

mentalem vnionem, id attribui corpori Chriſti, quod eſt proprium panis: & contrà, pani id, quod propriũ eſt corporis Chriſti. Sed de manducatione indignorum, quid ſentis, inquit ille? *Si nomine indignorum,* reſpondi, *intelligatis homines planè impios, qui vera fide deſtituti ſunt, non poſſum admittere, ab illis corpus Chriſti mãducari. Si verò homines fide quidem præditos, ſed ea imbecilliori & ſolutioris vitæ quam Chriſtianum deceat, non refragor.* Tales enim fuerunt illi Corinthii, quos Paulus dicebat, *quià indignè manducarãt corpus Domini, à Domino iudicari,* hoc eſt, caſtigari, ne cum hoc mundo damnarentur. Non potuit inter nos de hoc articulo conuenire. *Sed ego non dubito,* inquit ille, *quin ſi diligentiùs hunc etiam articulum examinaueris, ſis in noſtram ſententiam venturus. Satis,* inquam ego: *diligenter examinaui: & aliter quam ſentiam, ſentire non poſſum. Benè. ſatis eſt,* inquit, *de Cœna dictum. agimus gratias Deo, quod in hoc etiam articulo de Cœna, non eſt magna diſcrepantia inter vos: cùm vtrique fateamini veram & ſubſtantialem præſentiam.* ità diſceſſum fuit. Conceperunt deinde articulos quoſdã de prædeſtinatione. hos dederunt vtriq; parti inſpiciendos. ſed mihi cum tãta feſtinatione exhibuerunt legendos, vt nollent eos vel vnam noctem apud me pernoctare. Tandem vbi viderent, me nolle illis ſubſcribere, niſi priùs à me diligenter domi examinarẽtur, permiſerunt: ſed hac lege, vt neque deſcriberem, neque curarem deſcribendos. Adiecerunt illis, vt etiã de Cœna aliquid ſtatuerent ſaltem in genere, Confeſſionem Auguſtan. & Articulos cõcordiæ inter Lutherum & Bucerũ. In articulis de prædeſtinatione, nihil deprehendi apertè impiũ, & quod nõ

Digitized by Google

poſſet bona cõſcientia admitti, quemadmodum & poſteà D. Caluinus tùm ad me tùm ad paſtoré noſtrum ſcripſit. Tantùm vidi, ità eos artificiosè fuiſſe compoſitos, vt tamen liquidò appareret, cõpoſitores magis curaſſe, vt articuli controuerſi obductis quibuſdam tenebris ſepelirentur, quam vt veritas apertâ luce explicaretur. Hæc fuit vna præter alias cauſſas, cur diu, h. e. ad extremum ferè vſq; reſtiterim, ne ſubſcriberem. Tandem cùm viderem, per me vnum tantùm ſtare, ne ſublato tanto diſſidio, quod erat non inter vnum aut alterum, ſed inter omnes miniſtros, vna ex parte; & omnes profeſſores ex altera parte, pax & conſenſio fieret: & viderem, me ſaluâ conſcientiâ poſſe ſubſcribere, præmiſſa præſertim proteſtatione: aſſenſus ſum. Cùm igitur ventum eſſet ad locum, vbi erant Domini noſtri & Cõpoſitores, omneſq; Profeſſores & aliquot alii: poſt actas gratias iis, quibus debebantur, dixi me ſubſcripturum, ſed præmiſſa priùs hac proteſtatione: primum, me nolle, vt hac mea ſubſcriptione, aliquod fiat præiudicium aliis Eccleſiis, Academiis, & veritati. deinde nolle, vt aliquid derogetur illi doctrinę, quã hîc Argentinæ docui per octennium, & quæ continetur in meis prælectionibus, diſputationibus, Confeſſionibus. poſtremò, vt mihi liceat tã Auguſt. Confeſſionem, Apologiam & articulos concordiæ, quam hos præſentes articulos, interpretari iuxta regulam verbi Dei, doctrinam Auguſtini, Lutheri & Buceri. Deinde cõditionaliter ſubſcripſi, in hæc verba: *Hanc doctrinæ formulam, vt piam agnoſco, ità etiam recipio: Ego Hieron. Zanchius.* Poſtridiè condonatis omnibus iniuriis, datæ fuerunt

ſunt dexteræ ſocietatis & φιλαδελφίας. Ita compoſitum fuit diſſidium, vt nihil detractum ſit de veritate doctrinę. Interim tamen non deſunt, qui improbent factum. ſed iſti non perpendunt, quid ſit illud, *Chriſtus non ſibi placuit*: neq; cogitant, quanta mala ſecum adferant diſſidia. Cur propter pacem inter tot & miniſtros & profeſſores vnius ciuitatis, nō debuiſſem Auguſtanæ Confeſſioni & eius apologiæ ſubſcribere, eo præſertim modo, quo ſubſcripſi: & admiſſa mea à compoſitoribus explicatione, & deinde etiam proteſtatione? Offenduntur illis verbis Apologiæ: *Corpus Chriſti adeſſe in Cœna verè & ſubſtantialiter.* At ego explicaui, quo pacto admitti poſſint: & illud dici præſens eſſe verè & ſubſtantialiter, quod verè & ſubſtātialiter participatur. cùm Sol eſt ſupra noſtrum hemiſphærium; & ſuum verum & ſubſtantiale corpus nobis viſendum; & per corpus calorē atq; lucem participandam communicat, an non dicimus & quidem rectè, Solem nobis eſſe præſentē verè & ſubſtantialiter? quemadmodum & cōtrà: cùm progreſſus ad aliud hemiſphærium, quià nō ampliùs ſeſe videndum & participandum nobis communicat, dicimus abeſſe: cùm tamen quoad localem propinquitatem aut longinquitatem, tā procul diſtet à nobis, cùm eſt ſupra noſtrum, quā cùm eſt ſupra aliud hemiſphærium? Quid igitur prohibet, quin etiam dicamus, corpus Chriſti adeſſe verè & ſubſtātialiter illis quibus verè & ſubſtantialiter ſe communicat? At, inquiunt, alii non ità intelligunt & interpretantur, vt tu. Neq; ego ſubſcripſi aliorum interpretationibus: ſed tātùm verbis Auguſt. Confeſſionis, idq; iuxta illum ſen-

Digitized by Google

ſum quem ego pium eſſe agnoſco, & interpretatio mea fuit admiſſa. Aliter certè Caluinus iudicat, cuius iudicium longè pluris facio quam multorum aliorum; quià verè ſpiritum Dei habet: & magis ſpectat Eccleſiarum ædificationem, quam neſcio quam glorioſam in noſtris phraſibus, dictionibus & ſyllabis, pertinaciam. Is ad paſtorem noſtrum ſcribit, ſibi nō probari, vt ſimpliciter recuſet ſubſcribere: & conſulit, vt ſubſcribat, modò addantur & admittantur exceptiones. & ad me ſcribit, vt teſter magiſtratui, me ſerio pacis ſtudio adductum, ſubſcripſiſſe: ſed cum illis exceptionibus: & me idem etiam nunc profiteri & cōfirmare. Si ſpes vlla fuiſſet vel impetrandæ diſputationis, in qua palàm triumphaſſet veritas: vel audiēdæ definitiuæ, vt vocant, ſententiæ de tota controuerſia: vel tollendi aliqua alia meliori ratione diſſidii, ego numquam ſubſcripſiſſem. Sed cùm nihil horum poſſemus ſperare: quid obſecro agēdum nobis erat? Credo, te, quæ tua eſt pietas atq; prudentia, non aliter, quam nos fecimus, facturū fuiſſe. Quod ſi fallor, ignoſce huic meo de tua pietate iudicio: ignoſce etiam rogo nō iam ampliùs breuitati, ſed nimiæ meæ prolixitati: & vale, meq; in numero amicorum tuorum conſerua. Iubeo verò ſaluere meos quatuor compatres, Generoſ. D. Wrotum, Koocum, Henr. Knollum & D. Hetonem: & cupio, vt cum illis communices & aliis doctis hanc noſtram compoſitionem: & quid de ea & tu & illi ſentiant, ad me cādidè ſcribas. Dominus Ieſus ſuo vos ſpiritu ſemper regat ac protegat.

Edmundus

Edmundus Grindallus Hier. Zanchio S. D.

QVòd tam copiosè ad me de diſſidii veſtri cõpoſitione ſcripſiſti, Clariſſime D. Doct. Zãchi, gratias ago: quòd autem petis, vt meam aliorumq; amicorum tuorum ſententiã ea de re perſcribam, id hoc tẽpore plenè præſtare non potui: Amici enim illi tui, quos nominaſti, Londino iã diu abfuêre propter peſtem ibi graſſantẽ. Quod ad me attinet, tantum tribuo pietati ac prudẽtiæ tuæ, vt de omnibus actionibus tuis benè ſentiam. Accedit etiam (vti ais) Domini Caluini calculus, qui ſubſcriptionem tuam, cum illis conditionib. & exceptionibus approbauit, quod me multum confirmat. Nam illius iudicio multum ſoleo tribuere. Hoc vnum metuo, ne priores aduerſarii, niſi tu tibi in iſtis controuerſiis ſilentium prorſus indixeris (quod hoc tempore, cùm veritas à quibuſdam, libris editis oppugnatur, durum eſſet) ex hac compoſitione gradum ſibi ſtruant ad nouas turbas excitandas, ac tum ſimplicem ſubſcriptionem, quæ literis conſignata eſt, vrgeant: exceptiones verò illas & proteſtationes, quæ viuâ voce tãtùm factæ ſunt, non agnoſcant. Sed de futuris incertum eſt iudicium: ea igitur Domino commendemus, qui tibi etiam (non dubito) os & ſapientiã dabit, cui non poterunt reſiſtere aduerſarii veritatis. Vale in Domino quàm optimè. Ex ſuburbano meo Iulbamienſi ad ripam Thameſis 23. Aug. 1563.

Tuus in Chriſto

Edmundus Grindallus Epiſcopus Londinenſis.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

SObſeruantia, quâ te Reuerendiſſime Domine, ſemper ſum proſecutus, propter tuā ſingularem pietatem, humanitatem, virtutem, facit, vt non poſſim non gratulari tibi iſtam nouā, ampliſſimamque, de qua ad me ſcripſit communis amicus Knolles, dignitatem. Quid enim maius exſpectari ampliùs in iſto Regno tibi poterat? Gratulor itaq; ex animo: quoniam iſtæ diuinæ benedictiones, teſtimonia ſunt, tum conſtantis in Deū pietatis tuæ, tum immutabilis erga te beneuolentiæ Dei. Sed non minùs gratulor eādem rem, toti iſti Regno, quòd ſcilicet talem iam nactum ſit à Deo primatem, cuius curâ & diligentiâ, magis ac magis in vera Religione ac pietate promoueri poſſit. Neq; enim dubito, quin iſta ſupremæ poſt Regiam Maieſtatem dignitatis acceſſio, futura ſit tibi perpetuus ſtimulus, quo ad faciendum officium diligētiùs quàm vnquam, acriter exciteris. Precor Deum, ſua etiam in te dona augeat: firmaque & diuturna valetudine donare te velit, ad ſalutarem ſuæ Eccleſiæ gubernationem. Viuo adhuc, & quidem bona valetudine, Dei beneficio, pro mea ætate, qui ſexageſimum primum ago annum, cum vxore, liberis quinque, & qui breui, vt ſpero, prodibit in lucem. Sunt autem & hæ, magnæ Dei benedictiones, pro quibus ingentes illi ago gratias. Reſtat, vt tum donis ſui ſpiritus, eos repleat, tum quæ ad vitam hanc honeſtè tranſigendam, neceſſaria ſunt, illis ſuppeditet, quod vt faxit, toto pectore illum rogo, per Ieſum Chriſtū: ac tibi etiam Ampliſſime Archiepiſcope, aliiſque amicis,

amicis,& bonis viris commendo. Dominus Ieſus te diu nobis ad Eccleſiæ ſalutem, conſeruet incolumem. Exſpectamus quotidie noſtrum Caſimirum. Heidelb.22.Iulii.76.

T. Ampl.
H. Zanchivs.

Edmundus Grindallus H. Zanchio Salutem in Chriſto.

GRatulabaris mihi proximis tuis literis nouã dignitatem, ſeu potiùs (vt verè ſcribis) officiũ & onus, cui me valde imparem ingenuè agnoſco. Ego verò tibi gratulor, Clariſſime D.D. Zanchi, iſtam tuam magnanimitatem & cõſtantiam, in optima cauſſa defendenda. Audiuimus.n. quot & quantos labores ac certamina ſuſtinueris in vera ſententia tuenda de Euchariſtia ac prędeſtinatione. Eſt hoc quidem veri Doctoris, tenacem eſſe fidelis illius ſermonis, qui ad doctrinam facit, atq; à veritate ne latum quidem vnguem diſcedere. Equidem nõ dubito, quin Magiſtratus veſtri, pro ipſorum prudẽtia ſatis moderatè iudicabunt, etiamſi multa (vt noſti) quorundam importunitati concedere cogantur. Sed ſi ad extrema ventũ fuerit, Dominus vbiq; oſtium ſatis amplum aperit: *Domini etiam eſt terra & omnis plenitudo eius*, &c.

Nos hîc, Dei beneficio, vtcunq; pacatam habemus Eccleſiã: habemus Epiſcopos in vera doctrina conſentientes, nõ otioſos, ſed in vinea Domini laborantes. Augetur etiam indies numerus fidelium, etiamſi non deſunt (vt fit) hoſtes clancularii, ſed hi angulos quærere cogũtur, palam virus ſuum prodere non audent. Faxit Deus, vt motus

Digitized by Google

Gallici felicem habeant exitum, quod hoſtibus noſtris omnem ſpem præcideret. In Scotia etiam hactenus ſumma procerũ contentione benè ſucceſſit. ſola Regina apud illos ſacra Papiſtica admittit, quæ alioqui Senatuſconſulto per totum Regnum haberi non permittuntur. Quanquam autem dubium non eſt, quin Antichriſti ſatellites in illo Regno huic libertati inſidiabuntur, præſertim ſi Guiſiani, ex quorum familia eſt Scotiæ Regina, ſuperiores euadant: tamē ſperamus, Dominum cauſſæ ſuæ non defuturum, & optimis illis Regni proceribus nō ſolùm animos, ſed & vires ſuppeditaturum, vt hoc tam ſanctum negotiũ perficere poſſint. D. Coocus, D. Wrollius, D. Hetonus, cæteriq; amici ac noti, viuunt valentq;, ac te plurimum ſalutant. Vale, Londini.

Tuus in Christo

Edmundus Grindallus Epiſcopus Londinenſis.

H. Z. Henr. Bullingero S.

QVòd, ſimulac finis vtcũq; noſtræ tragœdiæ impoſitus fuit, Reuer. pater, nō ſtatim ad te, qualis ille fuerit, ſcripſerim, ne mireris. cùm enim in animum iampridē induxerim meum, hoc tēpore, ſiuè diſſidiũ noſtrum cōponeretur, ſiuè non cōponeretur, conferre me ad has thermas; & hinc ad vos; deinde in patriã vxoris, idq; tùm valetudinis, tùm etiã animi ſatis diu afflicti, recreãdi cauſſa: malui coràm, quã per literas, totum negotium vobis explicare. id quod, vbi ad vos venero (veniã autē, Deo volente, intra 10. aut 12. dies) perficiam. nunc tantùm habeto concluſionē. Cōtrouerſam quidē doctrinã, neq; eſſe iudicatã: diſertè. n. dixerunt

runt Compoſitores, ſe non veniſſe iudicatum de doctrina (hoc.n.eſſe alicuius ſynodi officiũ) neq; etiã eſſe cõpoſitã. quomodò.n.componi poſſint contradictoria? conciliationẽ tamen quãdam animorum eſſe factam: condonatis vtrinq; iniuriis ac maledictis: deinde in quandã doctrinæ formulã tùm de Cœna; tùm de prædeſtinatione: quâ in poſterum caueatur, ne huiuſcemodi contingant diſſidia, eſſe cõſenſum: ab aliis quidẽ ſimpliciter: à me verò, cum proteſtatione, & cauta ſubſcriptione. In ſumma: huc omnia fuiſſe inſtituta, vt ſcandalũ, quod nõ paruũ erat in vrbe propter hoc diſſidium, aliqua ratione tolleretur: publicæ paci cõſuleretur: Scholaq; in integrũ ſtatum reſtitueretur: & verò etiã miniſteriũ, tectis vtcumq; nõnullorũ erroribus, in ſua dignitate apud plebẽ cõſeruarẽtur. Reliqua coràm. Vale. Badæ 16. Apr. 1563.

H. Z. Ioanni Garnerio S.

NOn ità multò ante nundinas noſtras, frater obſeruande, domum ex finibus Italiæ redii: filius verò tuus, nuper à me accepit, quidquid reliquum fuerat ex pecuniis apud me relictis.

De noſtra autẽ cõpoſitione nõ pręſtat vt multa ſcribã. Veritas de principio, maiori parti fuit cognita. iudiciũ Capituli fuit auditũ: atq; ità auditum, vt tãdẽ viderint, Capitulũ factum eſſe partẽ, propter bonitatẽ cauſſæ. Iudicia Academiarũ, Eccleſiarũ, & aliorũ multorũ doctorũ virorũ lecta: mea ſupplicatio viſa: in qua 61. calumnię depulſę: Latinè & Germanicè. taceo de iis, q̃ Capitulũ egit & exhibuit. Neq; diſputatio; neq; colloquiũ, neq; ſententia vel Senatus vel Theologorum vllorum,

impetrari potuit per integrum biennium & amplius. Quidquid ſcribebatur, declamabatur, dicebatur contra me, audiebam quidẽ ex parte: ſed in totum, ne bonã perderem cauſſam, prudenter diſſimulaui & pertuli. in Scholã redire, numquã iuſſus fui: hoc tantùm perpetuò petii, vt dicerent illi quorum intererat, an doctrinam mihi obiectã & verè à me traditam: iudicarẽt hæreticam & nouam eſſe; nec ne. numquã potui hoc audire. Dederam librum quendã imprimẽdum, in quo ſola doctrina defendebatur, ſinè vllius hominis mẽtione, præterquam ſemel, Marbachii, ſed cum laude, ſinè conuitiis; ſinè criminationibus. fuit proditus & ſuppreſſus.

Tandem venerunt arbitri vel potiùs Compoſitores, omnes cõtrarii, vel ſaltem ſuſpecti: nullus enim à Palat. Electore. Iſti Acta legerunt & vtriuſq; partis ſcripta. retulerunt ſuum ad Senatũ iudicium. hîc bonus Petrus Sturmius, cuius funus heri fuit; Vbi nunc, inquit, ſunt tot & tantæ hæreſes quæ Zanchio obiiciebantur? Spes certa fuerat mihi facta diſputationis vel ſaltẽ colloquii. interim nihil minùs curabatur. vocatur verò vtraque pars ſeorsùm. Mecum ita eſt actũ, vt totã de Prædeſtinatione & Perſeuerãtia doctrinã, & probarint ipſi Compoſitores, & dixerint, aduerſæ parti non improbari. De Cœna verò ità, vt admiſerint hanc meã de præſentia corporis Chriſti explicationem, corpus Chriſti nõ eſſe præſens corporibus noſtris, cùm non ſe illis communicet. neq;.n. aut oculis aut ore, aut aliis ſenſib. corporis percipitur: ſed præſens eſſe animis fidelium, quòd illis verè cõmunicetur & ab illis percipiatur. illã autẽ rem

dici

dici eſſe præſentẽ, quæ aliquomodo percipiatur. & eatenùs eſſe & dici præſentẽ, quatenùs cõmunicatur atq; percipitur: etiãſi quod diſtantiã & localẽ propinquitatẽ attinet; aliquando ea res ſit remotior, aliquãdo propinquior. exẽplũ habemus in Sole cùm ſupra noſtrũ eſt hemiſphæriũ, nõ ità multò magis propinquus nobis eſt: quã cùm occidit, interim dicimus nobis eſſe præſentem, cùm verò occidit, abſentẽ. vnde hoc? à definitione pręſentiæ. quià ſc. tùm nobis cõmunicat ſuum corpus ſpectandũ; & per corpus, calorẽ atq; lucẽ participandã. cùm verò occidit, nõ ampliùs nobis communicatur. Aliud exẽplum in auditoribus qui interſunt concioni. Tu concionãs, tã præſens es illis qui ſunt ad portã tẽpli: quã qui aſtãt pulpito. quãobrẽ? quià tã illi quã iſti, vidẽt & audiunt te. Propinquitas igitur aut diſtãtia loci, nõ facit vel præſentiã vel abſentiã rei per ſe; ſed ipſa cõmunicatio vel priuatio cõmunicationis. Hæc ſimilia fuſiùs ad te nunc quã ibi tũ. Interim tamẽ ſentẽtiã intellexerunt & probarunt. *Mãducationẽ Oralẽ*, vt vocãt, ità explicarunt, vt dixerint, ſe minimè ſentire, corpus Chriſti ore corporis noſtri mãducari: quaſi illud noſtrũ os attingat: ſed tãtùm propter vnionẽ Sacramẽtalẽ, ſe ità aliquando loqui. De manducatione impiorũ, nõ cõuênit inter nos. ceterà, fuerunt meis explicationibus & reſponſionib. cõtẽti. Cõceptos igitur articulos aliquot de Prædeſtinatione, obtulerunt ſubſcribẽdos. cùm vrgerẽ, controuerſos eſſe iudicãdos: &, an eſſent hæretici vel noui, necne, eſſe pronuntiandum: articulos propoſitos non veniſſe in controuerſiã: Reſponſum fuit, non veniſſe ſe, vt iudicent, ſed vt cõpo-

nant iudicium pertinere ad aliquam ſynodum. in ſuo eos manere ſtatu. curare ſe tãtùm, vt tollatur hoc diſſidium atq; ſcãdalum Scholæ & Eccleſiæ. Quid tu hîc egiſſes? Articuli nil in ſe continebant apertæ impietatis: tantùm videbam obſcurari veritatem. Si non ſubſcripſiſſem, impediebatur cõcordia: cauſſa bona periclitabatur: eiiciebar vt homo turbulentus & concordiæ inimicus. videbam autem, me poſſe ſubſcribere, ſaluâ conſcientiâ, præſertim cùm liceret proteſtari. Interim tamen reſtiti, propter alias cauſſas, vſq; ad extremũ. Tandẽ iudicaui, præſtare ſubſcribere, quã diutiùs repugnare. Sum itaq; primùm ita proteſtatus coram omnibus Cõpoſitoribus collegiſq; meis: Primùm, me nolle, vt hac mea ſubſcriptione vllum fiat præiudicium aliis Academiis; Eccleſiis; veritati. deinde vt nihil derogetur doctrinæ, quã hîc docui per 8. annos, quæ etiã cõtinetur in meis Lectionibus, Diſputationibus, Confeſſionibus. Poſtremò vt liceat mihi tam Auguſt. Confeſſionẽ & Apologiã, Articuloſq; cõcordiæ inter Lutherum & Bucerum, quam hos præſentes articulos, interpretari iuxta regulã verbi Dei; doctrinã Auguſtini, Lutheri, Buceri. Deinde ità ſubſcripſi conditionaliter: *Hãc doctrinæ formulam, vt piam agnoſco, ità & recipio: Ego Hieronymus Zanchius.* Caluinus ad me ſcribit, vt teſter, me ſincero pacis ſtudio adductum, ſubſcripſiſſe: & vt maneam in ſententia: idemq; profitear, ſed additis illis exceptionibus, quas feci coram Cõpoſitoribus. Et ad Holbrachum ſcribit, vt, ſi vrgeant aduerſarii per Dominos, ſubſcriptionem: (nõ enim adhuc ſubſcripſit, me etiam, præter alios diſſuaſore) ne ſimpli-

citer

citer eam recuſet: ſed admittat, præmiſſis exceptionibus, quemadmodum videlicet & ego feci.

Nunc habes omnia: & argumētum, vnde poſſis iudicare de tota actione: & defendere veritatē contra homines malè iudicantes. Non eſt tamen hæc mea epiſtola ſpargenda: præſertim hoc tempore: quià ea abuterentur nonnulli. oportet autē vti modeſtiâ & patientiâ, propter Dominum. non enim ſibi Chriſtus placuit. Incipiā profiteri Moſen. Vale & ora pro me. Argentorat. 10 Iulii. 1563.

H. ZANCHIVS
Franciſco Pythio Capellæ S.

CVm domū rediiſſem, frater cariſſ. tuas offendi literas, quibus tu, hinc diſcedēs, & me amicè ſalutabas, & filium Generoſi Dom. de Muoy, vnà cum illius pædagogo Gragnano, quos tu cū illuſtriſſ. Domina Roi[illegible] & aliis duobus amicis, curaueras, vt apud me hoſpitium haberent, mihi commendabas. Ego verò, multis nominib⁹ gauiſus ſum, cùm & tuas legi literas, & domi, quos cōmendabas, reperi hoſpites. Nam literas tuas vidi, quod maximè cupiebam, plenas officii & amoris erga me tui. Hoſpitibus verò, mox teſtimonium dedit vxor, pietatis atque modeſtiæ ſingularis. Eos igitur mihi eſſe, futuroſque quam commendatiſſimos, dubitare non debes, niſi dubites de mea tùm erga pios modeſtoſque viros beneuolentia: tùm erga Illuſtriſſimam Dominam meam Roianam, Sturmium, Holbrachum, & te, qui apud me eos eſſe voluiſtis & commendaſtis, obſeruantia. Litteris autem tuis citiùs

reſpondiſſem, ſi, vbinam eſſes, certò ſciuiſſem. Hodiè verò, ſalutẽ accepi ab Holbracho tuo nomine: & te Mureti in Galliis agere miniſtrum, intellexi. Cõdonabis igitur, quod non citiùs reſpõderim. nam acceſſerunt etiam occupationes neq; paucæ neq; paruę, & ad multorum literas reſponſiones. Præter alias, reperi literas Caluini, quibus dolebat quidẽ, cauſſam meam bonã non eum habuiſſe exitum quẽ habere debuiſſet. Interim tamen conſulebat, vt prima quaq; occaſione, apud Senatum, meã confirmarẽ ſubſcriptionem, cũ illis exceptionibus quas præmiſerã: & teſtarer, me ſerio pacis ſtudio, ex animo ſubſcripſiſſe. Ad Holbrachum etiam ſcripſit, ſe laudare quidem, quod hucuſq; non auſus fuerit ſubſcribere: non conſulere tamẽ, vt ſimpliciter recuſet, ſi vrgeatur: quod hac ratione, Eccleſia diſſiparetur, id quod aduerſarii inprimis moliuntur. ſubſcribẽdum igitur eſſe, ſi vrgeatur: ſed præmiſſis exceptionibus, quẽadmodum & ego feci: quæ ſi admittantur, nos viciſſe. Holbrachus non vrgetur ampliùs: neq; ſpero, moleſtatum iri deinceps, quod, præter alias cauſſas, Domina Roiana eũ & Eccleſiam commendarat Dominis. Ego verò nuper in Conſilio noſtro Thomenſi, coram Dominis Scholarchis, toto Capitulo & vicariis, vt vocant, omnibus, data mihi diuinitùs occaſione optima, feci id quod Caluinus conſuluerat, ſubſcriptionem explicaui: proteſtationẽ confirmaui: & ſpeciatim de Cœna deq; perſeuerãtia Sanctorum, meam repetii ſententiam: ac quomodò cum Auguſtan. Confeſſionẽ, eiuſque Apologia non pugnet, apertè declaraui. Summa: me adhuc confirmare *veram*

vt

ſvt habet confeſſio] *& ſubſtantialē*, [vt habet apologia] *præſentiam corporis Chriſti in Cœna*. Ceterùm nomine *præſentiæ*, me non intelligere propinquitatem aliquam localem: ſed ipſam veram veri & ſubſtantialis corporis Chriſti, mentibus fidelium communicationem. catenùs enim aliquam rem dici & eſſe nobis præſentem, quatenùs nobis cōmunicatur & à nobis percipitur: etiamſi longo locorum interuallo à nobis diſtet. attuli præter alia, exemplum Solis. cùm Sol ſupra noſtrum eſt hemiſphærium, dicimus, eum nobis eſſe præſentem, & quidem verè ac ſubſtantialiter. quamobrem? quoniam verum ac ſubſtantiale ſuum corpus nobis viſendum communicat: & per corpus, lucem ac calorem ſuum nobis participandū exhibet. cùm verò ad aliud hemiſphærium progreſſus eſt, dicimus eſſe abſentem: quià non ampliùs nobis vel ſuum corpus viſendum, vel calorem ac lucem participandam communicat. tamen quod attinet ad locale ſpatium: non ità multo procul à nobis, diſtat cùm eſt ſupra aliud hemiſphærium, quam cùm eſt ſupra noſtrum. Eatenùs igitur aliquam rem dici & eſſe nobis præſentem, quatenùs nobis communicatur & à nobis percipitur: ſiuè ea ſit, quod locale ſpatium attinet, magìs ſiuè minùs à nobis remota. eſſe autem extra controuerſiam; corpus Chriſti verū & ſubſtantiale: fidelium non quidem corporibus, ſed mentib. communicari, & ab ipſis percipi in Cœna. In hunc igitur ſenſum, me adhuc confirmare illam, cui ſubſcripſi, Auguſt. Confeſſionis & Apologiæ locutionem: *Corpus Chriſti in Cœna præſens eſſe verè & ſubſtantialiter.* & ità vt meam ex-

Digitized by Google

plicaſſe ſententiam coram Compoſitoribus: quā & probarint. Hanc aūt diſtinctionem inter præſentiam atq; abſentiam; & inter localem propinquitatem ac longinquitatem alicuius rei, multis antè annis, hîc coram multis collegis meis attuleram atque explicaram. In articulo de perſeuerantia Sanctorum, idem feci. Neque meam ſententiam pugnare cum articulo, qui inter articulos compoſitionis habetur, manifeſtū eſt. eſt.n. articulus conditionalis: *Qui obediunt*, h. e. ſi qui obediant, *concupiſcentiis peccati, amittunt fidem*. At nego, electos Sanctos renatoſque ſpiritu Chriſti, propriè obedire cōcupiſcentiis peccati; cùm obedire alicui, ſit non tantùm iuſſa alicuius capeſſere: ſed eo etiam modo quo iubetur, illa perficere. Electi autem numquam peccant eo modo, quo peccatum, per proſopopœiam, iubet: h.e. *ex deſtinata malitia*, vt Lutherus ait: ſeu, vt ait Bucerus, *ex animo totaq; voluntate*: ſeu, vt loquitur Philippus, *ex Epicureo contemptu*; aut inde quod reiiciāt verbum ex corde: ſed ſemper ex ignorantia & ex infirmitate. Obedire etiam, eſt ſinè vlla repugnantia, iuſſa perficere: &, iuxta Apoſtolum: illi tantùm obediunt, in quibus regnat peccatum. non regnat autem in Sanctis electis. Deinde, articulus non habet particulam PRORSVS. Seſe oppoſuit meæ explicationi, Melchior. Res eſt delata ad Senatum. ſperamus bene. Si admiſerint meam proteſtationem & explicationē, manebo: ſin minùs, diſcedam. Cupio, vt hæc mea explicatio, communicetur etiam aliis fratribus qui offenſi fuerant meâ ſubſcriptione. Salutat te, vxor; & hoſpites. Valemus autem omnes.

mnes. Vale igitur & tu frater cariſs. & mihi ſemper honorande. Argent. 25. Iulii 1563.

H. Z. Ioanni Sturmio.

OBſeru. D. Sturmi, & amicorum meorum optime, ſcio, tibi cordi eſſe gloriam Dei & veritatis defenſionem. Tu verò, non ignoras, quales iam triumphos per totam Germaniam, noſtri contra veritatem, ſinè vlla pugna, & ante victoriam, egerint: non te etiā latet, occaſiones victoriæ præſertim pro gloria Dei & veritate Euangelii, non eſſe negligendas. Quid etiā Caluinus, vir Dei, ſcripſerit, & conſuluerit, tenes. Ergo ſinas me vti hac diuinitùs oblatâ occaſione, ad veritatis defenſionem. Agitur gloria Dei, ſalus totius ciuitatis, defenſio veritatis, noſtri etiam omnium, immò & omnium eorum, qui teſtimonium dederunt meis theſibus, exiſtimatio. Ego verò pro iis omnib. paratus ſum non ſolùm ex vrbe, ſed è vita excedere. Mecum roga Dominum Ieſum: vt mihi adſit. Ego certè nolo ampliùs languere, & cedere carni ac ſanguini. Vale vir optime: & vna Dei gloria, tàm tibi quam mihi ſit propoſita. Ex meis ædib. 16. Iulii 63.

H. ZANCHIVS
Ioanni Caluino S.

RArò q̄dē ad te ſcribo, optime Pater Caluine, perpetua tamē te obſeruātia ꝓſequor: & mei quidem ſilentiū multæ ſunt cauſſæ; ſed illa nō eſt poſtrema: ꝙ ſciam, te tot tantiſq; negociis occupari, vt penè obruaris, tantum abeſt, vt æquum ſit, virum tantum, moleſtiis etiam literarum

mearum intempeſtiuis affici. quæ tua igitur eſt prudentia, ſilentium meum in bonam interpreteris partem, etiam atque etiam rogo. Nunc, vt diuturnum ſilentium abrumpam, neceſſaria quædam cauſſa facit. ea verò hæc eſt. Non dubito, quin pro tua pietate, virum Dei ſanctæ memoriæ D. Philipp. Melanchthonē aliquando tuis literis amicè admonueris de illa ſua poſtrema tùm de Prædeſtinatione, tùm de libero arbitrio, longè à priore diuerſa, doctrina: non dubito etiam, quin ille, vt erat humanus & tibi amiciſſimus atque familiaris, adde & qui, ſcio, te tuaſque admonitiones, idque meritò, magni faciebat; non dubito, inquam, quin ille vir Dei literis tuis reſponderit. Eſt autem negotium mihi cum hominibus non tantùm pluſquam Lutheranis in re ſacramentaria: ſed, quod peius eſt, ferè Pelagianis in articulo de Prædeſtinatione, libero arbitrio & gratia Dei. Quoniam verò vrgent poſtremos Philippi locos; & autoritas Philippi, vt ſcis, magna eſt & ſemper fuit in Germania: iccircò ſi poſſem ex ipſius literis demonſtrare, illum non ità impiè de iis articulis ſenſiſſe, quemadmodùm ipſi aduerſarii eius locos communes interpretantur: foret bonæ cauſſæ operæpretium. Si quas igitur habes iis de rebus illius ad te literas, quæ ad promouendam bonam cauſſam aliquid valeant, eas ad nos mittas, per Chriſtum ſeruatorem rogo. Ego verò ſanctè promitto, vbi illis vſus fuero, me bona fide remiſſurum: feceris rem cauſſæ vtilem & amicis gratiſſimam. De rebus noſtris, nihil adhuc ſcribo, quià nondùm plenè licet. Hoc tantùm poſſum ſcribere & affirmare, rem eſſe in

eo ſta-

Digitized by Google

eo ſtatu, vt Domini non poſſint doctrinam à me hîc, vt piam, traditã, & à Marbachio, vt impiã, improbatam, damnare: quin etiam ſcientes & volẽtes, tùm doctrinam (vt interim de aperto Dei verbo & de Patribus nihil dicam) à M. Bucero in hac Schola & Eccleſia traditam: & præter Capitulum noſtrum, duas etiam Germaniæ Academias, Marpurgenſem & Heidelbergenſem damnẽt. cùm enim viderem, mihi ab illis hominibus non ſolùm diſputationem, ſed etiam omne amicum, & priuatum colloquium denegari; interim tamẽ perpetuò, etiam è pulpitis ſanam doctrinam damnari; & me tamquam hæreticum, apud Dominos & per totam vrbem traduci; addere etiam, eam quam ipſi contra me docent doctrinam, doctrinam eſſe omnium Eccleſiarum quæ Auguſtanâm Confeſſionem amplexæ ſunt: Ego volui videre, an ità ſe res haberet. Veni itaque Heidelbergam & Marpurgum. contuli cum illis Theologis. vtraque Academia, non ſolùm doctrinam noſtram probauit: ſed etiam aliis Scripturarum teſtimoniis confirmauit: & ampliſſimum ſanæ doctrinæ teſtimonium mihi dederunt: neq; hoc ſolùm, ſed etiam rogarunt, vt ſi Argentinæ eſſe non poſſim: ad ſe veniam ibique doceam. Piſtorius non ſolùm iudicio Academiæ Marpurgenſis ſubſcripſit: ſed ſcripſit etiam graues literas de hac doctrina ad D. Sturmium: idque in hunc finem, vt eas Senatui oſtenderet. Scribit enim ſe vehementer mirari, quid hoc ſit, quod doctrinam illam Chriſti, quam anteà hîc docuerat Bucerus, quamque Senatus magno plauſu amplexus fuerat: nunc audiat, eandem in eadem Schola

& Eccleſia damnari. Vale, & fratres meo nomine ſaluta. Argentinâ.

Wolfgangus Muſculus Hier. Zanchio S.

GEmina mihi hodie eſt ad te ſcribendi oblata occaſio, frater in Domino chariſſime, cùm propter ſtudioſos Tigurinos, qui haſce meas tibi reddunt, tū propter Vergeriū noſtrū. Tigurinos iſtos domi meæ conuictores habui circiter anni dimidiū. Iuſſi ſunt à Præſidib. Scholæ Tigurinę ad veſtrā ſeſe recipere Scholā. Quæſo iuues eorum ſtudia. Bonum opus eſt adeſſe illis, qui in vſus Eccleſiarum Chriſti aluntur. Vergerii literas attulit ad me hodie D.D. Gribaldus, vir non modo Iuriprudentiſſimus, ſed & pietatis Chriſti ſcientiſſimus, ac monuit me, vt ſi quid Vergerio reſpondere vellem, ad te literas mitterem, vel ad D. Petrum Martyrē. Mitto igitur ad te chariſſime frater, quæ Vergerio noſtro reſpondi. Vbi occaſio dabitur, oro, illa Tubingam mittas. Interea tēporis, quo hîc mecum fuiſti, de ſtatu tuo nihil accepi à quoquam. Rē feceris mihi admodū gratam, ſi de illo ſcripſeris. Ego pro conditione ſenectutis meæ, per gratiam Chriſti ſatis cōmodè valeo, niſi quòd me malitia præſentium temporū ſubinde turbat ac ſollicitum reddit, ſic vt metuam Eccleſiis Chriſti à conſpiratione aduerſariorum, quorum Dominus conſilia diſſipet, & iniquiſſimos conatus omnibus ridendos exponat. Optimè vale. Saluta meo nomine D. Petrum Martyrē, fidelem Chriſti Miniſtrum, & reliquos fratres. Bernæ, 1556. 7. April.

Wolfgangus Muſculus tuus in Domino.

Idem Muſculus H. Zanchio S. P. D.

PRopter celebrem tuam, D. Sturmii & aliorum quorundam doctorum hominum eruditionem, ac Scholæ veſtrę diſciplinam: duos hoſce iuuenes ad vos mittimus, Zanchi frater in Domino cariſſime. Bonam ſpem hactenùs de illis concepimus. quarè te oro per Chriſtum, vt curâ ac diligẽtiâ tuâ, quo ad eius poteris, hanc in illis foueas, alas ac prouehas, ſciens te hac in re ſeruire Domino, in cuius miniſterium à rep. noſtra aluntur.

Ceterum quod me attinet, ſatis adhuc cõmodè ago, niſi quod ſenectus ſubinde me torpidum ac ſomnolentum ſic reddit: vt plurimum de priſtina ſtudiorum meorum alacritate deterat. Obitus præterea D. Phil. Mel. animum meum contriſtat, quoties cogito, quid futurum ſit, vbi tales viri qui adhuc pauci reſtant, Eccleſiis adimuntur. Si quid habes certi de diſputatione, Heidelbergæ, hac, opinor, æſtate, præſentib. Saxoniæ Principib. de Cœna Domini habita, obſecro per occaſionem communices. Nouum illud & monſtroſum dogma περὶ τῆς πολυτοπίας, vt nonnulli, vt verò alii contendunt, παντοτοπίας carnis Chriſti, Auguſtanam Eccleſiam haud parùm turbat: de veſtra nolim eiuſmodi poſſe dementiam prædicari. Non licet iam plura per occupationes. Opt. vale: & ſaluta meo nomine D. Ioan. Sturmium veterem amicum & alios duos collegas Dominos ac fratres. Bernæ Heluet. 1560. 16. Sept.

H. Z. Wolfg. Muſculo.

VEſtris adoleſcentib. doctiſs. & obſeru. pater Muſcule, obtuli & me & omnia: & quòd ad me attinet, nulla in re quæ ad illorum ſalutem &

ornamentum faciat, cùm propter communem pietatem; tum etiam propter tuam commendationem, deero. Quod diſputationem Heidelbergenſem attinet, ſcripſeram ea de re ad D. Eraſtum mihi amiciſſimum, aliquod ad me illius exemplum mitteret: reſpondit quidem ille, ſed nullum hactenùs mittere potuit; vbi miſerit, mox ad te tranſmittam. Interim tamen ab iſto veſtro ſtudioſo, theſes accipies, & de ipſa diſputatione, quomodò ſe habuerit, aliquid audies. Ego verò mitto Iudicium, ſanctæ memoriæ, Philippi ad Palatinum de Cœna Domini: ſpero hoc tibi gratius futurum ipſa Heidelbergenſi diſputatione. hoc vnum exemplum, miſſum fuerat ad Sturmium, ab eo impetraui, vt ad te mitteretur: aliquot deinde exemplaria reperi apud bibliopolam quendam; quotquot reperi, emi: & quocumque poſſum, mitto. video quantam vtilitatem ſit Eccleſiis & piis omnibus hoc vnum folium allaturum. Dolendum eſt profectò, talem ac tantum virum, nobis eſſe ereptum. Ceterùm, haud dubito, magnus ille vir Eccleſiæ non minùs proderit mortuus, quam profuerit viuus: hoc præſertim poſtremo ſuo de Cœna Domini iudicio. Quod ſcribis, monſtroſo illo dogmate περὶ παντοτοπίας corporis Chriſti, ipſam quoque Auguſtanam Eccleſiam turbari, vehementer doleo. & certè non poſſum ſatis mirari, quî fiat, vt tam abſurda, tam impia, tam monſtroſa, ac ab omni ratione aliena opinio; in tanta præſertim luce Euangelii, in animos quorundam alioqui doctorum & aliis in rebus benè de Eccleſia Chriſti meritorum virorum, cadere, & locum in Eccleſia habere po-

re po-

re potuerit ac poſſit. Sed videmus hîc & qualia ſint iudicia Dei εἰς τοὺς ἀνθρωπολάτρας & ἀρτολάτρας: & quanta ſit vis noſtrorum affectuum, quæ, dùm pertinaces eſſe volumus in defendendis noſtris pugnantib. cum analogia fidei ſententiis, eo vſque cæcitatis nos rapit, vt tam abſurda quoq;,&, vt proprie vocas, noua ac monſtroſa dogmata, comminiſci & defendere minimè nos pudeat. In noſtris Eccleſiis,nihil tale,quod ſciam, Dei beneficio, aliquot præſertim abhinc annis, auditur. Fui quidem & ego aliàs, quod contra hanc doctrinam diſputarim, non parùm vexatus: ſed tãdem obtinuit veritas ἰσχυρωτέρα παρὰ πάντα. Quod ſcribis tùm de triſtitia animi tui ex obitu Philippi; tùm de tua graui ſenecta, hoc eſt vnum quod ſubinde magno me afficit dolore: cùm video nos iuuenes, ab optimis & doctiſſimis noſtris patribus & præceptoribus, in tàm graui lucta; quàm cum tam multis & potentibus aduerſariis ſuſtinemus: paulatim deſeri. Sed Chriſtus non deſeret Eccleſiam: ille ſemper viuet; ille ſemper aderit nobis. Interim agnoſco cùm noſtram & totius mundi ingratitudinem: tùm Dei aduerſus eam flagella. Pauci adhuc, vt omnes vident, ſuperſunt ex veteranis militibus vel imperatoribus potiùs. Deus miſereatur noſtri; & nouos ſaltem nobis det,ſtrenuoſque & fortes duces: interim vos quoque veſtram curate valetudinem. Loci tui, ſicut & reliqua tua omnia, mihi ſummoperè multis nominib. probantur: & eos non ſine voluptate & fructu lego. Vnum tamen eſt in tractatione de Remiſſione peccatorum, quod à te mihi cupio explicari, ſi placet. Neque enim

intelligo, quomodò præteritorum peccatorum remiſſio ſemel impetrata: per inſequentem iniquitatem, nempè per relapſum, irrita fieri poſſit. nam in Electis non poteſt, cùm in hos talis relapſus, vt piè & doctiſſimè tradis, propter electionem & promiſſionem Dei, non poſſit cadere. neque etiam in reprobis. quomodò.n. in eis poteſt peccatorum remiſſio fieri irrita, in quibus nullũ vnquam habuit aut habere poteſt locum: cùm nunquam vera & viua fide; qua ſola, remiſſio peccatorum recipitur, præditi ſint aut eſſe poſſint? In quibus igitur fieri poſſit irrita: non video. Illa verò loca, vnum ex Ezechiele; alterum ex parabola Matthæi, hoc non concludere, manifeſtum eſt. Rogo, mihi ſententiam tuam meliùs explices, & petitionem meam boni conſulas. Fiducia enim & obſeruantia in te mea, facit, vt hoc à te familiariter, tamquam diſcipulus â præceptore, & filius à patre petam. Sturmium ſalutaui; gratiſſima fuit ei ſalutatio; viciſſim plurimam tibi dicit ſalutem. Vale.

H. Zanchii ad eundem.

SIam olim, doctiſſime Muſcule, cùm adhuc in Italia eſſem, licèt de facie te nõ agnouiſſem, quamprimum tamen tuos in *Matthæum commentarios* legi, valde erga te benè affectus, magnumq; me vidẽdi tui deſideriũ cepit. Vbi verò iã pridem iſthac iter faciens Geneuã, vt & te & Caluinũ, & alios doctos viros viderẽ, factus fui voti mei compos, teq; non ſolùm vidi, ſed etiã perhumaniter me alloquentẽ, vel colloquentem potius, audiui, dicere non poſſum, quanto me amore & obſeruan-

ſeruantia erga te aﬃci ſenſerim, & in dies, magis ac magis ſentiam, præſertim cùm tua lego, lego autem ferè quotidie. Hæc tibi ingenuè ſcribo, vt quam te obſeruem, & quanti te faciam, ſcias. Quæ quanquam ita ſe habeant, ne mireris tamen, quòd nullis hactenus te literis ſalutarim, ſed nunc primùm ad te ſcribam. Pudor enim potius quidam, quàm vlla res alia, me iuuenem, & nullius ferè nominis hominem à ſcribendo ad talem ac tantum virum retardauit. Nunc cùm ad te veniat Hieronymus meus Maſſarius, homo non minus in doctrina pietatis exercitatus, quàm rei Medicæ Doctor peritiſſimus, vt ſuum Euſebium, quem nuper in lucem dedit, Illuſtriſſimis ac clariſſimis Dominis veſtris, quibus etiam illam nuncupauit, ipſemet in proprias det manus, & vt te inuiſat: Ego quoque quando per vocationis meæ munus te mihi audire non licet, has ſaltem literas obſeruantiæ erga te meæ teſtes, ei ad te decreui: quibus quidem literis primùm tibi hominem commendo: deinde, vt & me diligas, & cùm aliquid à ſtudiis tuis otii nactus fueris, aliquando ad me ſcribas obſecro. Poſtremò te vehementer rogo, vt tuos in Geneſin Commentarios, ſi abſoluti ſunt, des tandem foras. Nam cùm ab omnibus doctis, tum à me maximoperè deſiderãtur & exſpectantur. Doctiſſimus Martyr ex Anglia huc ad nos rediit, & quidem incolumis, ſed tamen admodum triſtis propter diſſipatam illam Anglicanã Eccleſiã, præſertim quia nuper literas inde accepit, damnatũ capitis fuiſſe inter alios, ipſum etiam Archiepiſcopũ Canthua-

rienſem, & quonam mortis genere afficiendum? Proh dolor, vt ligno primùm ſuſpendatur: deinde in quatuor partes inſtar proditoris, ſecetur. Obſecramus, vt Eccleſiis veſtris & illum, & cæteros omnes filios Dei commendetis. Martyr te plurimum ſalutat. Cæterùm, ſi quid amplius de rebus vel noſtris, vel Italiæ ſcire cupis, de Maſſario audies. Vale mi optimè ac Doctiſſime Pater. DEVS te diu incolumem in vtilitatem Eccleſiæ Chriſti ſeruet, per Ieſum Chriſtum. AMEN. Argent. 13. Decemb. 1553.

Tui ſtudioſiſſimus

H. Zanchius.

H. Zanchii ad eundem.

SConſtitueram, optime Pater Muſcule, poſt moleſtias duorũ annorum, cũ veſtro illo humaniſſimo Medico, qui tuas reddidit, animi gratia me ad vos primùm, deinde, Geneuã, poſtremò verò ad has Thermas Badenſes, valetudinis ergô conferre. Sed ſicut aliâs ſæpe, ſic etiã nunc expertus ſum, veriſſimum eſſe illud vulgò vſurpatum, è Scripturis autem deſumtum prouerbium: *Hominem quidem proponere, Deum autem diſponere.* Cùm enim veniſſem Baſileam, conſuluit Medicus, vt priùs haberem rationẽ valetudinis, quàm voluptatis. Coactus igitur fui mutare conſilium, & priùs purgare corpus, eſſeq; in balneis aliquot dies, quàm me dare in viam ad vos, aut aliò. Spero autem me non rediturum Argentinam, priuſquàm quod de principio conſtitueram, omnino perficiam. Cupio enim te & alios amicos & fratres permultos videre, ac tum fuſe, quomodo

Digitized by Google

res noſtræ ſint tranſactæ, explicare. Nunc tantùm ſummam: Doctrinam controuerſam neque diſputatam, neque iudicatam fuiſſe, quòd dicerent noſtri Compoſitores, hoc non ſuum, ſed alicuius ſynodi officium eſſe. Fuerat tamen mihi de principio aduētus ipſorum facta ſpes, fore vt diſputaretur. Interim legerunt Acta; ſi quid deprehendiſſent, propter quod poſſem condemnari, quid fuiſſent facturi, diuinare poſſum, affirmare non licet. Retulerunt ad Senatum, ſuum ex vtriuſq; partis, ſcriptis conceptũ arbitriũ. Hìc D. Petrus Sturmius frater illius Iacobi Sturmii, dixit: *Vbi nunc tot & tanta hæreſes, quæ Zanchio obiiciebantur?* Ita cauſſa in ſuo ſtatu relicta, conceperũt quandam doctrinæ tum de Cœna, tum de prædeſtinatione formulam, iuxta quam, vel ſaltem contra quam in poſterum nihil doceretur. In eam eſt conſenſum ab omnibus Miniſtris ſimpliciter: à Capitulo verò & à me, non niſi cum proteſtatione, idque non ſine cauſſa. Deinde rogarunt, vt iniurias & maledicta inuicem condonaremus. Fuit ſine vlla contradictione obtemperatum. Hæc duo eò fuerunt directa, vt omne ſcandalum, quod certè non paruum erat in vrbe, & omne ſeditionis periculum tolleretur, & Scholæ aliqua ratione, quæ collapſa penitus erat, proſpiceretur.

Ego etſi initiò non ſine cauſſa, quam poſtea ex me, vt ſpero, audies, diu ne ſubſcriberem illis articulis reſtiti: tamen vbi vidi, niſi ego ſubſcripſiſſem, multa inde exoritura fuiſſe ſcandala, tantum aberat, vt exorta tollerentur: nolui publicum bonum, hoc eſt, pacem, concordiam, animo-

rumque multorum reconciliationem impedire.

Auebas audire de Gallis: Ego pridiè, quàm diſcederem Argentinâ, vidi in manibus Dominæ Roianæ, & audiui legi literas ad eam ex aula Ducis Lotharingiæ ſcriptas, pacem eſſe factam: Cōditiones aliquot ſcribebantur, quarum prima erat, *vt Condæus Regni habeat gubernacula cum Regina Matre, ſicut habebat frater Nauarrenus.* Altera, *vt in quibuſcunque vrbibus fuerunt Eccleſiæ reformatæ*, (excepta Lutetia) *ibi noſtris duo concedantur Templa.* Tertia, *vt quiuis nobilis, qui habeat oppidum, aut pagum* (illi aiunt dominationem aliquam) *poſſit curare ſibi in ſua aula prædicandum Euangelium.*

Res Germanicæ, cum diſcederē, in eo erant ſtatu, vt affirmaretur, Ducem Saxoniæ Guilhelmū breui venturum cum 4000. equitū, & 8000. peditum, repetitum nomine Imperii, Metas, Tullum & Verdunum. Alii affirmabant, iturum rectà ad Ammiralium. Habes quæ ex Therm̄is ſcribere poſſim noua. Hîc ſumus læti, & curamus valetudinem. Vale igitur etiam tu Reuerende atque optime Pater.

H. Zanchii ad eundem, & reliquos tum verbi Miniſtros, tum Scholæ profeſſores, Bernam.

SEgo verò perlectis humaniſſimis atq; officioſiſſimis literis veſtris, Doctiſs. Pater Muſcule, & reliqui Reuerendi atq; optimi fratres, breuiter ſic reſpondeo: primùm quidem, quod iſte veſter piiſſimus atq; inuictus Senatus ſumma diligentia & ſtudio curet, vt ſuæ Lauſannēſis, atq; illius quidē celeberrimæ Scholæ nauis, ab aduerſis neſcio

quibus

quibus procellis quaſi ſubmerſa, iterũ glorioſior emergat, vobiſcum ago Deo gratias, Scholæ ipſi gratulor, pium ampliſſimi Senatus inſtitutũ laudo & amo: deniq; vt cœpta, & quaſi ad finẽ perducta inſtauratio, feliciter perficiatur, omnibus votis deſidero.

Quòd autẽ vos tum in veſtro cõſilio, mei quoque honorificã feciſtis mentionẽ, tũ veſtris me literis eſtis dignati, quib. quid de me Ampliſſimus veſter Senatus, nobis autorib. cogitet, ſignificatis: Ego pro veſtro iſto, quo me affeciſtis honore ago & habeo vobis gratias immortales, Deumq; rogo, aliquando efficiat, vt quanta ſit mea erga vos oẽs obſeruantia & animi gratitudo, officio aliquo declarare poſſim. Illud certè polliceor, me nunquam obliuioni traditurum iſtam veſtrã bonam erga me voluntatem, ſtudium, officium.

Quòd verò ſignificatis, vos auere ex me ipſo cognoſcere, quid ſi vocer, facturus ſim, & petitis vt huic iuueni datis ad vos literis voluntatẽ meã apertè indicem: libenter & facilè iſti veſtro honeſto deſiderio, & iuſtæ petitioni ſatisfaciam. Senatui veſtro vocanti non ſum repugnaturus: ſenatui noſtro mittenti, ſum obtemperaturus: vtrique verò gratias acturus.

Idem reſponſum dedi meis Italis, cùm ab ipſis Geneuã vocarer: quid aliud ad veſtram petitionẽ reſponderi à me poſſit non video. Idem etiam reſponſum dedi meis Italis, & meo Senatui, cum ab illis Lugdunũ vocarer, neq; aliud certè vobis dare poſſum. Scimus.n. Soli Deo, in omnib. & ſimpliciter eſſe obtemperandum: At verò Magiſtratib. noſtris, in iis omnib. quæ iubent, & nõ pugnãt

cum reuelata Christi voluntate, non eſſe reſiſtendum, & qui reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtere. Huc verò accedit, quòd is meus ampliſſimus Magiſtratus ita me & humaniter excepit, & liberaliter huc vſque tractauit & tractat; vt planè ſim ingratiſſimus, ſi non in omnibus, quæ non ſunt contra Dominum, ad ipſius voluntatem, meam quoque accommodem. Habetis meam voluntatem. Hæc in hoc negotio, & in aliis ἀδιαφόροις, tota (vt par eſt) pendet à voluntate mei ſenatus: Huius verò pendet à voluntate Chriſti (Chriſtus enim habet cor Regis in manu ſua, & quocunque vult, dirigit & flectit illud) Chriſti verò voluntas, ſola eſt verè libera: ſed ea nos in hoc negotio adhuc latet. Primùm igitur, meo iudicio, rogandus eſt Dominus Ieſus, vt is velit ad id flectere cor noſtri ſenatus, quod ipſe Dominus Ieſus agnoſcit magis ad ſuam ipſius gloriam illuſtrandam, & Eccleſiæ vtilitatem promouendam facturum. Deinde tentanda eſt voluntas noſtri Magiſtratus, vt agnoſcamus, vtram in partem fuerit à Domino inclinata. Tum demum ſupererit, vt ego exequar vtriuſque & Chriſti & ſenatus voluntatem.

Quòd verò poſtremo loco admonetis, non eſſe cur dubitem de Dominorum veſtrorũ vel beneuolẽtia nempe erga oẽs ſuos Miniſtros & profeſſores, vel cõſtantia in retinenda tũ pura religione, tùm reformatione Eccleſiaſtica: perlibẽter, & non ſine magna animi mei voluptate id legi. Etſi.n.ita ſemper fui de tanti ſenatus pietate perſuaſus, vt de illi⁹ tũ cõſtantia, tũ in ſuis Miniſtris amãdis & fouẽdis, tũ in pura religione defendẽda ac con-

ac conſeruãda dubitare numquam potuerim aut poſſim: gratiſſimum tamen fuit & iucundiſſimũ, hoc ipſum ex veſtris etiã literis intellexiſſe. Quare, ſi antea iſtum veſtrum & pium, & inuictũ Senatum venerabar & diligebam, nunc certè ſuſpicio, colo & amo. Valete viri Doctiſſimi, & totum Deo negotium veſtris precibus commendetis, & me amare pergatis, etiam atque etiam rogo & oro.

Ad D. Wolfgangum Muſculum.

S. AD ea, quæ non tantùm tuo, ſed etiam reliquorum tum Miniſtrorum, tum Profeſſorũ nomine ſcripſeras, credo me ſatis perſpicuè & Chriſtianè reſpondiſſe: nunc quædam peculiaria ad te. Mi Pater Muſcule, ego omnes viros doctos & pios obſeruo & colo: ſed mihi credas, te, Bullingerum, & Martyrem meum, ſingulari & peculiari non dicam tantùm obſeruantia, ſed amore quodam tenero complector, vt maiori etiam fiducia mihi videar poſſe vobiſcum, quàm cum aliis vti. In cauſſa eſt veſtra ſingularis non doctrina tantùm & pietas, ſed etiam humanitas, ſpiritus lenitas, & morũ ſuauitas. Itaq; ne mireris, ſi quædam hîc reponam in ſinum tuum, tanquam in ſinum parentis.

Video in tuis literis, mi Pater Muſcule, te erga me paterno duci affectu. Video te de me ita cogitare, ſicut pater quiſpiam de filio, qui ſolus ſit in media pugna cum hoſtibus, cogitat. Video itaq; te mei miſertum, cogitaſſe me è pugna eripere, inq; locum pacis deducere. Quàm gratus mihi ſit iſte tuus erga me paternus affectus, quãtum mihi

conſolationis adferat hæc cogitatio, non poſſum exprimere: ac proinde omiſſis Rhetoricis verbis, hoc tantùm dicam, me te vt verum patrem amare & colere. Quoniam igitur video te tam paterno erga me duci affectu, vt cupias mihi cōſultum, tibi candidè quædam explicabo, quæ non cum quouis communicare auderé. Ego certè diu hîc pugnaui, ſed gratia Deo, tandē vicit Chriſtus, & veritas, quâ nihil fortius, ita vt iam mihi liceat in Schola docere apertè & liberè, ſed tamen modeſtè, id quòd certè amo. Neq; enim illos probare poſſum, qui nunquam ſunt contenti, & nunquā quieſcunt, niſi dum hoſtem videant extinctum. Malo hoſtem ex inimico fieri amicum, quàm inimicum mori. Gloria ſit Deo, iam magna videtur eſſe inter nos concordia. Iā cùm mihi liberum ſit ſanā profiteri doctrinā, nō eſt cur cupiā hinc aliò migrare, Nam cætera incommoda, vt ſolitudinē, libenter pro Chriſto feram. Nunc venio ad aliud.

Vicini tui ſunt mihi amici, aueo illorum amicitias mihi conſeruare: omnis ſucceſſio odioſa eſt, & aliquam ſemper ſecum affert offenſam. Quid poſſit caro in ipſis etiam piis, noſti: non libenter multa audio. Sentio & video verum eſſe, τὴν δόξαν πολλάκις βιάζεσθαι τὴν ἀλήθειαν: incurrere odium Mundi, propter Chriſtum, honorificum eſt: ſed in illorum, qui ſpecula ſunt pietatis in Eccleſia offenſiones incurrere, nimis graue eſt. Aliud etiam addo: Intellexiſti, credo, me à meæ nationis hominibus, miſſo etiam huc cum literis Geneuenſis Senatus ad noſtrum legato, viro graui & honorato, Geneuam vocatum fuiſſe, vt afflictam illam Italicam Eccleſiam conſolaret, ad quam rem non

ſolùm omnes præclari quiq; in noſtra illa Eccleſia, ſed etiam Caluinus ſuis literis adhortabantur & ſtimulabant. Ego certè miſertus meæ nationis, tantum onus, etſi meis humeris impar, propter Chriſtum tamen ſubire, modò id fieret cum bona gratia mei Magiſtratus, paratus fui. Magiſtrat⁹ non permiſit. Si ad vos veniam, quid dicent Itali mei? Non deerunt hîc etiam, qui me in albo eorum, qui diuerſam ab illis, qui diſceſſerunt, cõſcientiam, doctrinam & ſpiritum habent, reponãt. Hæc ideo ad te, pater Muſcule, ſcripſi, vt intelligas, me non habere, quod impellat ad ſuſcipiendam iſtam nouam conditionem, cùm tot ſecum adferat moleſtias. Veruntamẽ (vt dixi ante) quicquid Dominus voluerit, agam libenter. Commẽda me & negotium ipſum Deo. Vale.

Tibi addictiſſimus H. Zanchius.

AD EVNDEM.

S. Maximarum quaſi cõcurſus occupationum, Doctiſſime atq; optime pater Muſcule, effecit vt huc vſq; diſtulerim meã ad tuas ſuauiſſimas literas reſponſionem. Nã non multò poſt diſceſſum M. Benedicti Martini, viri certè qui à te commẽdaretur, digniſſimi, ſuſcepi maximo cum gaudio è mea noua vxore, filios gemellos duos, idq; maturiùs quàm exſpectabam, ideoque plures & grauiores moleſtiæ mihi ſubeundæ ac perferendæ fuerunt. Non ita multò poſt, ad ſeptimanas nimirum circiter tres, ambos ad ſe recepit Dominus. Voluit Domin⁹; mihi ſatis fuerit, ſua formoſa & chara munera vidiſſe. Hic certè ſpiritu gratulatus ſum filiis ſuam æternã felicitatẽ, & contẽtus

ſui voluntate cœleſtis Patris: Interim tamen non potui ita carnem & paternum affectum cohibere, quin grauiſſima hæc & luculentiſſima vulnera ſenſerim, quin mœrore, quin deniq; aliquot dierum luctu quaſi confectus fuerim. Et profectò amiſſio duorum ſimul filiorum grauiſſima fuit: cęterùm non minùs grauis continuus matris luctus. Eſt fœmina, eſt iuuenis, eſt noua mater, eſt in aliena patria, non poteſt propter linguæ ignorationē, aliorum conſolationes percipere: debes cogitare, plus mihi laborandum fuiſſe in dolore eius mitigando, quàm in meo penitus ponendo. Acceſſerunt quædam etiã alia præter domeſtica & Scholaſtica, tum illius qui eſt in carcere, tum aliorum amicorum cauſſa, ſuſcepta negotia, quæ certè nō ſiuerunt me otiari. Quid de negotiis Eccleſiaſticis dicam? Poſtquam in albo Senatus noſtri Eccleſiaſtici ſcriptus fui, longè plures quàm antea à ſtudiis vacationes, & animi perturbationes ſum perpeſſus intra mēſem, quàm antea intra annum. Iis atq; aliis grauiſſimis occupationibus obrutus, non potui, vir Clariſſime, vt cupiebam, literis tuis citiùs, quàm nunc reſpondere. Rogo itaq; hanc meam ad ſcribendum tarditatem, pro ea quæ tibi quaſi innata eſt, clementia, mihi condones. Te enim tanti facio, quàm quem maximè, & ita obſeruo atq; colo, vt quem maximè. Quòd ad literas tuas attinet, gratulor tibi iſtam tuam quietem, in ea te ad vtilitatem Eccleſiæ diu incolumem conſeruet Dominus. Is pro ſua ſapientiſſima prouidentia omnia quàm optimè moderatur & diſponit. Æquum erat, vt & te, & Petrum Martyrem, quippe qui ſenes diu multumq; de Eccleſia benè

meriti

meriti eſtis, iſta quiete, tãquam emeritos milites; donaret. Me quia iuuenis, & qui nihil adhuc pro Chriſto effeci, in media pugna exerceri vult. Præpoſito veſtri Collegii, ea quæ potuimus, humanitatis officia præſtitimus; tum propter veſtrũ Ampliſſimum Senatum, & tuam commendationem; tum etiam certè propter eius ſingulares virtutes, quæ hominem reddunt omnibus amabilem, & omni humanitatis officio lõgè digniſſimum, maiora etiam præſtituri, ſi diutius hîc voluiſſet ſubſiſtere. Illud dolet, quòd cùm maximè cuperem filio tuo, meam erga te obſeruantiam aliquo officio declarare, nihil propter tẽporis, quo hîc ſubſtiterunt, breuitatem, præſtare potui. Debuiſſet cum D. M. Benedicto, ad commune & amicum prandium (fuerat enim inuitatus) venire: ſed præ verecundia (vt credo) non venit. Rogo gratã habeas meam voluntatem. De negotio, cuius cauſſa ſuſceperat illud iter M. Benedictus, ex ipſo audiui multa: ſi potuiſſem vel conſilio, vel vllo alio officio, prodeſſe, feciſſem quàm libentiſſimè, ob eam etiam cauſſam, vt tum veſtræ Reipub. quã vehementer amo & colo, tum etiam tibi gratificarer. Verùm non habuit opus vllo vel conſilio, vel auxilio meo. Hæc pauca ad tuas veteres literas. Noui nihil habeo quod ſcribam, niſi rumorem ſpargi de pace inter duos Reges, ſed nihil certi haberi hîc à nobis poſſe. Quomodo res ſe habeant in Polonia, credo te de Domino Sebaſtiano viro docto, & famulo D. Ioh. à Laſco, qui hâc cum literis ad multos viros doctos, ad vos iam pridem tranſiuit, Geneuam vſq; profecturus, intellexiſſe. Non dubito, quin etiam iſthuc, tui ſaltẽ inuiſen-

di gratia, vel peruenerit, vel ſaltem Geneuâ rediens, peruenturus ſit. Nos hîc cætera, rectè valemus; & multò magis conſentienter, quàm antea vnquam in Domino viuimus. Precor Dominum, vt omnes viri docti, & qui alicuius ſunt autoritatis in Eccleſia Chriſti, illam dent operam conciliandis inter ſe priuatis Eccleſiis, quam vera pietas poſtulat. Vale præceptor & ceu pater obſeruandiſſime, & meo nomine tum D. Benedicto, tum toti tuæ ſanctæ familiæ, ſalutem dices.

T. Præſtantiæ addictiſſimus

H. ZANCHIVS.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

Serius, quàm vel tu ſperabas, Doctiſſ. Muſculè, vel fortè res ipſa poſtulabat, vel certè ego volebam, redditæ mihi fuerunt literæ tuæ. Quas enim tu Bernæ dediſti 7. Aprilis, redditæ illæ mihi à Thermis domum reuerſo 18. Iunii, cùm tamẽ ad Thermas Badenſes, vbi me eſſe nemo neſciebat, mitti facilè potuiſſent. Neq; verò hoc ideo dico, vt bonos adoleſcentes, qui reddiderunt, apud te accuſem negligentiæ (excuſatos.n. potius vt ego habeo, ita tibi volo, quippe qui forte putabant, vel me citiùs, quàm feci, rediturum, vel tuas literas eſſe tantùm cõmendatitias) ſed quod doleã non potuiſſe me tuas ad Vergerium, quæ fortaſſis alicuius erant momenti, maturiùs remittere, atq; ita tuo deſiderio & petitioni ſatisfacere, id quod à me facilè fieri potuiſſet, ſi citiùs, nimirum cùm Vergerius adhuc eſſet Tubingæ, eas accepiſſem. Res.n. poſtea malè nobis cecidit, Vergerio in Boruſſiã profecto. Quanquam.n. dubitandũ nõ

eſt,

eſt,eas fideliter redditum iri (nam viro probo,& tam mei amantiſſimo,quàm tui ſtudioſiſſimo ad Vergerium perferendas tradidi:)tardiùs tamen, quàm velles reddantur propter longinquitatẽ & itineris difficultatẽ neceſſe eſt. Atq; hęc de redditione literarum,ſatis: quas eò lubentiùs perlegi, quò tardiùs fuerunt allatæ; quippe quæ plenæ erant humanitatis & amoris erga me tui. Quos autem mihi cõmendas adoleſcentes, duplici nomine erunt commendatiſſimi, tum quòd qui commendat, Muſculus eſt, vir iam olim, antequã etiã de facie illũ noſſem, in Italia mihi ſemper obſeruandiſſ.& colẽdiſſimus,tum quòd qui cõmendãtur, Tigurini ſunt,quorum Eccleſiã & ciuitatẽ vehemẽter obſeruo atq; colo,eoq; indies erunt mihi cõmẽdatiores & chariores,quò eos,vt ſpero,& pietatis,& bonarum literarũ ſtudioſiores videro.

Cæterùm,quòd ſcribis,ab eo tẽpore,quo tecũ ad horã fui,cùm iſthac Geneuã iter facerẽ (annus eſt iã circiter quartus)te nihil de meo ſtatu,à quopiam vnquam accepiſſe, in eo video me tacitè accuſari,quaſi nihil vnquam ad te ſcripſerim. Debuiſſem fateor,ſæpiùs ad te virum etſi eximium, humaniſſimum tamen perſcribere,& tanti viri amicitiam colere,quæ mihi certè longè chariſſima eſt,& verò etiam niſi quidã me non magni nominis hominem pudor à ſcribendo retinuiſſet,illud perlibenter feciſſem: ſed tamẽ nihil me vnquam ſcripſiſſe ad te,nõ facilè dabo. Anno enim abhinc tertio,cùm iſthuc veniret Hieron. Maſſarius Medicus Italus, vt ſuũ Euſebium Illuſtriſſ.atq; Ampliſſ. veſtro Senatui offerret, literas ei ad te dedi,per quas & de meo ſtatu, & de Petri Martyris

ex Anglia ad nos reditu certiorem te feci, eiuſque nomine ſalutaui, & Maſſarium noſtrum tibi cõmendaui: ac niſi vel Vulcano ſint traditæ, vel à tineis & blattis comeſtæ, vel in aliquẽ neceſſarium vſum conuerſæ, in tuis fortaſſis ciſtulis eas reperies: ſed ſæpiùs id vſu venit viris magnis, vt multis ac variis & grauiſſimis quidem rebus occupati, amicorum literas vix legere poſſint, nedum poſt annos aliquot eas meminiſſe, ita vt mihi mirum non ſit, ſi idem tibi quoq; in meis literis contigerit. Quare quod petis vt ſcribam de meo ſtatu, in eo tibi morem geram libenter. Iſtud enim teſtimonio eſt, haud negligi à Muſculo Zanchium.

Elapſi iam ſunt anni tres, ex quo Argentinam à Clariſſimis huiuſce Gymnaſii Scholarchis, inter quos præcipuus tum erat Iacobus ille Sturmius, parens huius & Scholæ & ciuitatis, vt Theologiã profiterer, accerſitus veni. Prophetas ſuſcepi explicandos, orſus ab Eſaia. Rogatus deinde, vt tantiſper, dum de optimo Philoſopho noſtræ Scholæ proſpiceretur, aliquid etiam præter Theologiã interpretarer in Ariſtotele; morem geſſi amicis, & libros φυσικῆς ἀκροάσεως explicare cœpi. Fui hiſce duobus annis, ob grauiſſimum, in quem mea chariſſima vxor ex abortu incidit morbum, vehemẽter afflictus: Iam per gratiam Domini, poſtquam à Thermis reuertimus, meliuſculè habet, meliuſculè inquam; quoniam priſtinæ valetudini adhuc non eſt reſtituta, cùm tanta etiamnum ſuperſit in pedibus neruorum contractio, vt incedere nullo modo poſſit. Spero tamen eam, hac etiam paralyſi, per gratiam Chriſti, breui liberatum iri. Ego verò benè valeo, gratiâ cœleſtis Patris, & hic ſatis

humaniter

humaniter & liberaliter tractor. Illud vnum ita me premit, vt vix ſim ferendo, diſceſſus nimirum D. Petri Martyris, Patris mei obſeruãdiſſimi. Diſceſſum hunc grauiter & moleſtè fero, nõ tantùm mea cauſſa, ſed inprimis, quòd Schola noſtra tantum Doctorẽ àmittit, & ceu proprio parente priuatur. Gratulor quidẽ Tigurinis noſtris, quibus omnia felicia & fauſta precor: ſed tamen, meo iudicio, (ſi communem Eccleſiæ Chriſti vtilitatem ſpectemus) pluris referebat, Martyrẽ eſſe Argentinæ, quàm Tiguri. Doleo igitur, & quidem vehementer hominis diſceſſum: ſed dolori meo duplex accedit leuatio: vna, quod ſcio diuina prouidentiâ hoc factum fuiſſe. Altera, quòd plus poterit noſtræ Italiæ Tiguro, propter maiorem & loci propinquitatem, & otii facultatẽ, prodeſſe, quàm Argentinâ hactenus profuit. Huc accedit, quòd tranquilliore conſcientia (atq; hoc ipſe inprimis ſpectauit) erit Tiguri, quàm fuerit poſt reditum ex Anglia, Argentinæ. Cauſſam diſceſſus ipſius malo ab aliis, quàm à me accipias. Habes de meo ſtatu, Doctiſſime Muſcule, ea quæ à me ſcribi in præſentia poſſunt. Neq; enim omnia debent vel poſſunt literis committi. Si licuerit venire aut tibi Tigurum, aut Martyri Bernã, hominẽ ipſum tui certè amantiſſimum videbis & audies, & quę per literas à me non potes, ab eo coram intelliges. Iã verò tibi, imò & Eccleſiæ Chriſti gratulor valetudinem tuã, precorq; Deum omnipotentẽ, per Ieſum Chriſtũ, vt diu te, tuiq; ſimiles, nobis & toti Eccleſiæ ſeruet. Tu metuis Eccleſiæ à Tyrãnis & Principibus huius ſeculi, & iure quidẽ, quandoquidem omnia illorum ſtudia huc dirigantur, vt

Eccleſiam Chriſti funditus (ſi Deo placet) perdãt & exſtinguant: ſed ego magis à falſis fratribus, à Pſeudoprophetis, à delicatis & indoctis Paſtoribus, ab hæreticis, ab iis, qui magis in verba hominum, quàm in verbum Dei iurarunt, mihi & toti Eccleſiæ metuo. Hi enim plus ſuis dolis, erroribus, falſis doctrinis obeſſe poſſunt Eccleſiæ Chriſti & Euangelio, quàm illi ſuis armis. Video optimos heroas, fortes & fideles Chriſti miniſtros cõſeneſcere, & alterum poſt alterum ad cælum migrare, in eorum verò locum, homines vel pueros potius, qui plus ambitione & ignorantia, quàm pietate & doctrina valeant, ſubſtitui. Precor Deũ Patrem, per Chriſtum Ieſum eius Filium ὁμοούσιον, vt ſuam Eccleſiam protegat, tueatur, defendat, ab omnibus hoſtibus, ſed inprimis à domeſticis, & ſua luce tantas tenebras, quæ in Eccleſiam Chriſti ſenſim obrepunt, diſſipet, vt omnes tandem, quid ſit Chriſtus, quidve eius regnum, verè agnoſcant. Vale optime Pater in Chriſto, & Zanchiũ tui obſeruantiſſimum, vt facis, ama. Argent. 3. Iulii. 1556.

Tibi, tuo merito, deditiſſimus
H. ZANCHIVS.

H. Z. Philippo Melanchthoni.

QVanti te ſemper fecerim, doctiſſ. atque opt. pater Philippe, quãtaq; obſeruantia proſecutus ſim, ab eo tẽpore quo tua cœpi legere (cœpi autem iam olim in Italia) idq; propter tuã & ſingularem pietatem, & variam perfectamq; eruditionem, non eſt operæprecium, multis verbis explicare: præſertim quoniam ſummoperè odi adulatio-

dulationis vitium, quod cùm à Chriſtianis omnibus, tùm inprimis ab Euangelii Profeſſoribus alienum eſſe debet. Hoc tantùm dicam, Locos tuos illos priores, fuiſſe mihi primū ad perfectā Chriſti cognitionem, pædagogum. quantum autē quiſq; debeat ſuis primis præceptoribus, illis præſertim qui nos in vera Chriſti cognitione catechizarunt: tu optimè noſti. Te igitur obſeruari à me, & fieri quam maximi, potes ex hoc vno colligere.

Quod verò ad te, quem tantoperè iampridem obſeruo, nihil hactenùs niſi iam ſcripſerim: in cauſſa fuit nihil aliud quam pudor quidam, qui me à ſcribēdo huc vſq; retardauit. quis enim ego, vt ad talem tantumque virum ſcribere auderem? Etſi verò non fui auſus literas dare: auſus tamen fui, per nonnullos fratres & poſtremò per Doct. Marbachium, te ſalutare. Nunc cogor pudorem illum tandem deponere. offertur enim mihi argumentum quod vel ſolum me ad ſcribendū impellit. Illud autem eſt huiuſmodi. Multis ab hinc menſibus, docui in Schola noſtra, quoniam ſic locus quem interpretabar, exigebat: *Chriſtum, quà Deus eſt, i. ſecundùm diuinam naturam, vbiq; locorum eſſe: eundem verò, quà homo, i. ſecundùm humanā naturam, non poſſe vbiq; ſemel eſſe.* hoc enim proprium eſſe diuinæ naturæ. doctrinam hanc & autoritatibus Scripturarum permultis, & teſtimoniis antiquiſſ. & clariſſ. Patrum circiter quatuordecim, adiecto ad calcē teſtimonio & rationibus ſanctæ memoriæ M. Buceri: dilutis etiā rationib. aliquot eorū qui contrariū docēt: ſed modeſtè, nemineq; nominato: ſatis ſuperq; comprobaui. Ceterùm quoniā ſunt nonnulli ità certis hominib. addicti,

vt nec rationibus nec autoritatibus Scripturarú, nec teſtimoniis Patrum; niſi ſuorum etiã doctorum teſtimonium accedat, permoueantur: Idcircò cùm nuper ad manus meas perueniſſent quædam à te in Schola Witebergenſi in tertium caput ad Coloſſenſes de hac re, Chriſtianè dictata: ea fideliter in Scholà noſtra, idque haud extra propoſitum (quēdam enim locum Iuſtini de hac re ex libro de fide Trinitatis, explicabam) recitaui. Id verò feci, non quod doctrina anteà à me tradita, non fuiſſet ſatis ſuperq; confirmata & comprobata: ſed quod optimè ſciebã, tuum teſtimonium, plurimùm ad eam auditoribus quibuſdam perſuadendam, & iurè quidem, valiturum. Neq; verò putaui, me in hac re tibi vllo modo rem ingratam facturum: nempè ſi in Schola Argentinēſi fideliter recitarem, quæ à te in Schola Witebergenſi piiſſimè & doctiſſimè dictata fuerant. Verùm quid inde contigerit, non dicam ego. Scio D. Marbachium ægerrimè tuliſſe: ſed iniuriâ. An verò tu ægrè tuleris: quod mihi perſuadere non poſſum, neſcio. Hæc itaq; à te doctiſſime atque optime Philippe, etiam atque etiam peto & rogo, primùm reſcribas, *vtrùm iſta fuerint à te dictata nec ne. copiam enim & exemplum mitto*. Alterum, *an ægrè tuleris, quod ea hîc recitarim, nec ne.* Tertium, *Si & dictaſti, & me illa recitaſſe, non iniquo tuliſti animo optasq; vt vera doctrina promoueatur, agas cum D. Marbachio, rem meliùs & diligentiùs examinet.* Poſtremo, ſi tibi viſum fuerit, agas etiã cum D. Brentio, quem noui quidem è ſuis ſcriptionibus doctiſſimum virum: audio verò etiam humaniſſimum & optimum Chriſti ſeruum eſſe, ne ſilentio

ſtio in tali errore multos retineat. multi enim ab eius autoritate pendent. Clariſſ. D. Philippe, cõmendo tibi cauſſam Chriſti. piorum omnium in te vno ſpes eſt collocata hoc tempore, ne tot tantorumq; piorum ſpem defraudes, rogo. Tu iam ſenex es, migraturi ſumus breui omnes ad Dominum, ne ergo præſentem hanc occaſionem, quâ potes & debes ſtrenuè, vt te facturum confidimus, Euangelii veritatem tueri negligas. fac ne vbi venerit hora tua, pœniteat te tacuiſſe. heroicum te eſſe, fortiterque contra omnes hoſtes pugnare, ſi vmquam anteà, nunc certè neceſſe eſt. Non dubitant pii de tua eximia eruditione & ſingulari pietate: tantùm hoc precamur omnes, donet te virum alioqui fortem, maiori etiam ſpiritus fortitudine Deus. Vide quam familiariter ego omnium minimus, tui tamen inter omnes obſeruantiſſimus, tecum loquar, eximie & doctiſſ. Philippe. Dabis hoc tùm pietatis ſtudio, quo aliqua ex parte afficior, tùm ſingulari tuæ humanitati, quæ tantum mihi dedit animi, vt id auſus fuerim. Cupiuiſſem te & videre coràm & amplecti: ſed quando hoc mihi non eſt in præſentia conceſſum, contentus ero haſce nunc primùm ad te dediſſe literas. Cum meis verò, habebis & Cælii ſoceri mei epiſtolam. Vale & me in amicitiam tuam recipias, rogo. Adſit tibi Dominus ſuo ſpiritu: & te diu ad Eccleſiæ vtilitatem, ſeruet incolumem. Saluto autem reuerenter D. Brentium & Doct. Marbachium. Argentinâ 4. Septembris 1557.

H. Z. Ambroſio Blaurero.

ACcepi iamdudum, Reuer. Domine & pater obſeru. elegantiſſimam eamq; argenteã, ſanctiſſimi ſimul & doctiſſ. fel. memoriæ, M. Buceri, imaginem, per tuam veram viuamque imaginem Geruicum filium tuum, lectiſſ. iuuenem, pro tua liberalitate ad me miſſam. fuit illa mihi gratiſſima multis nominibus. Primùm quod in ea imagine, imaginem tuæ eximiæ pietatis perſpexerim. etenim cùm fortè audieris ex cariſſ. meis fratribus D. Conr. Huberto & filio tuo, me doctrinæ Chriſti per Bucerum hîc explicatæ, & firmiſſ. argumentis confirmatę, ſtudioſum & defenſorem eſſe: iſto nõ vulgari munere, videris mihi voluiſſe, tùm de Buceri amiciſſimum eiuſq; doctrinæ amantiſſimum fuiſſe, teſtificari: tùm mihi, quod eiuſdem ſim & ſtudioſus & defenſor, gratulari. Eſt autem hoc luculẽtum tuæ pietatis teſtimonium. Deinde quod etiam in eadem imagine argentea, viderim imaginem non tantùm pii & Chriſtiani: ſed etiã humani, beneuoli, candidi, magnifici ac generoſi, ideoque non argentei; ſed verè aurei ingenii tui. cùm enim nullum vnquam à me acceperis beneficium; immò nec vlla vnquam inter te & me interceſſerit vel familiaritas vel etiã notitia: quod tu tamen ſenex omnibus modis reuerendus me nullius nominis hominem, prior & ſalutaueris & hoc dono affeceris; ideoq; in amicitiam tuam nõ ſolùm inuitaueris, ſed etiam officioſè pertraxeris: in ea re, tamquam in lucidiſſimo ſpeculo, humanitas ac generoſitas animi tui luculenter reſplendet. Quàm caræ etiam ſint eorum quos amamus,

imagines,

imagines, nemo eſt qui neſciat. Deo certè nihil eſt carius ſua imagine, quæ eſt Chriſtus Ieſus: & huius dilecti filii imagine, qui ſumus nos, os ex oſſibus eius, & caro de carne eius, renati in Chriſto, & ſpiritu iuſtitiaq; Chriſti donati. Eſt igitur tanti viri olim tibi amiciſſimi ac familiariſſ. M. Buceri imago, cariſſima gratiſſimaq; mihi eſſe debeat: & ego tibi pro tanto munere, proque tua erga me beneuolentia; adde & pro honore iſto, quo me affeciſti, gratias agere atq; in perpetuum habere debeam.

Quòd verò non citiùs, vt officium meum poſtulabat, ad te ſcripſerim, & gratias egerim, in cauſſà fuit quædã profectio, quam coactus, paulò poſt tui filii reditum Heidelbergã, deinde Marpurgum ſuſcepi. Cùm enim vidiſſem, omnem diſputationem & omne amicum colloquium ab his meis aduerſariis mihi denegari; & interim apertiſſimam Chriſti doctrinam per Bucerum hîc Argentinæ traditam, & tùm Scripturis, tùm Patrum teſtimoniis confirmatam, perpetuò, etiam ex pulpitis damnari; & me tamquam hæreticum per totam vrbem traduci: coactus fui aliò proficiſci, & cum aliis Theologis de hac doctrina conferre, idque in Germania. iactauerat enim publicè Marbachius in Schola, ſecum in ſua contra meam de perſeuerantia Sanctorum doctrina, ſentire omnes Eccleſias, quæ Confeſſionem Auguſtanam profitentur. Veni itaq; Heidelbergã & Marpurgum. Vtraq; Academia me libenter audiuit, mea etiam ſcripta diligẽter legit: & poſtquam aliquot dies omnia diligenter perpendiſſent: tantùm abeſt vt doctrinam meã damnarint,

vt non ſolùm ei ſubſcripſerint, ſed eam etiã aliis adiectis Scripturarum teſtimoniis & argumentis confirmarint, ſcriptumq; piæ doctrinæ teſtimonium mihi dederint: neq; hoc ſolum, ſed etiam, ſi Argentinæ eſſe non poſſim, ad ſe vt veniam ibiq; doceam, rogarint. Non diu autem eſt, ex quo domum redii. Habes cauſſam, mi opt. Blaurere, cur non citiùs ſcripſerim: quià ſc. ſcribere non potuerim. Quomodò verò res meæ ſe habeant, ex aliis, vt ex D. Conrado & filio intelliges.

De Galiis, optima habemus noua. Ibi eſt Martyr noſter, cum aliis Principibus & piis omnibus, tùm inprimis Reginæ matri, gratiſſimus atq; cariſſimus. Ibi etiam eſt Beza, qui in collocutionem venit cum Cardinale Lotharingo, deq; iuſtificatione, purgatorio, Sanctorũ inuocatione, & Miſſa, realiq; præſentia corporis Chriſti in pane, inter ſe diſputarunt corã Regina matre: ſed ità vt Cardinalis ad poſtremum dederit manus Bezæ. Ex conuentu trium Statuum, octo partes vno conſenſu cenſuerunt, conſulendum & ſupplicãdum eſſe regi, vt liberè templa Euangelicis propter pacem regni permitterentur: quinq; contrà, nullo modo eſſe permittenda iudicarunt: duæ partes: neutræ fuerunt. Totum ſignificatũ fuit regi. quid futurum ſit, ignoratur: quià nihil certi habetur. ſperatur tamen: illa ſi non ſint iam conceſſa, omnino eſſe concedenda. Ferrarienſis Cardinalis, tranſiit Geneuâ cum maximo comitatu in Galliã: ſecum adducebat duos doctiſſimos, vt ſcribitur, Monachos, ad colloquium quod in Galliis futurum eſt. Atq; de nouis Gallicanis hæc quæ ſciberem, certa habui.

Quòd

Quòd verò ad quæſtionem illam de quodam fratre, quam ad D. Conradũ noſtrum miſiſti, attinet: hæc eſt noſtra ſententia. Principiò, curandum cenſemus, vt paſtor ille formam excommunicationis, quod ad hanc particulam *de Sacramẽtariis* attinet, mutet: nimirùm vt nomine Sacramentariorum ſuppreſſo, id cuius cauſſa damnati fuerunt à Luthero ii, qui Sacramẽtarii appellantur, exprimatur: nempè in hanc ſententiam, *Qui negant in Cœna exhiberi & recipi verum Christi corpus: & affirmant, ſigna ſacramentalia, eſſe nuda ſigna: ii non accedant.* Sic .n. iudicauit Lutherus: Zwinglium & eos, quos *Sacramentarios* vocat, ſentire: & propter hoc tantùm, in hoc articulo de re ſacramentaria, eos & hoc nomine appellauit; & à Cœna reiiciendos eſſe cenſuit; ſecus docentes, probat & agnoſcit vt fratres. vnde in libro defenſionis τ῀ ρη῀ Latinè facto, E.5. poſtquam multas docendi formas commemoraſſet de corpore Chriſti in Cœna; & omnes dixiſſet tolerari poſſe, poſteà ſubdit: *De verbis enim diſceptare non volumus, ſaltem maneat ſententia: quod non ſolùm in Cœna panem comedamus: ſed corpus Chriſti.* Iis verbis docet Lutherus, illos à ſe nõ damnari neq; à Cœna reiici, qui fatentur, in Cœna, non ſolùm panẽ; ſed etiam corpus Domini manducari: & quià putabat, vt antè dixi, ſed falsò, Zwinglium hoc negare: iccircò illum & eos qui eum ſequuntur, *Sacramentarios* appellauit. Nunc cùm manifeſtum ſit, non aliam ob cauſſam, præter eam quam dixi, in hoc articulo damnari eos quos Sacramentarios vocant: Manifeſtũ etiam ſit, hac in re tùm Zwinglio, tùm iis qui eum ſequuntur, iniuriã fieri, ni-

mirùm, quod Sacramentarii appellentur: Chriſtiana pietas poſtulat & flagitat, vt in tali excõmunicatione, Sacramentariorũ nomine ſuppreſſo: dogma, cui' cauſſa ſit excõmunicatio, exprimatur: Si hoc fiat: cùm is de quo ſermo eſt, ingenuè cũ aliis profiteatur, nõ panẽ ſolũ, ſed etiã corpus Domini in Cœna exhiberi & manducari: ſublata erit omnis ꝓpoſitæ quæſtionis difficultas, omniſque cõſcientiæ ſcrupulus. Nã non erit, cur vel excomunicationẽ, vel ſcandalũ diſſimulatę veritatis metuat. Si verò id impetrari à parocho nõ poſſit, ſententia tamẽ noſtra eſt: nobis nõ videri, cur nõ poſſit ille frater ſalua conſcientia, & iuxta verbum Domini, ad Cœnã accedere, præſertim cum ſuam fidem ipſi paſtori ingenuè profeſſus ſit: neq; tamen propterea parochus à Cœna illũ arcere velit. Nam ſi abſtinendũ eſt, id vel noſtra vel aliorũ cauſſà eſt faciendum. Si noſtra, nos nõ videmus, cur debeamus abſtinere ab illorũ in S. Cœna cõmunione, qui eandem Chriſti doctrinã nobiſcũ docent, eandẽ fidem profitentur: caritatẽ nobiſcum colunt, & eũdem habent baptiſmũ; eandẽq; etiã quod ad ſubſtantiam attinet, Cœnam: modò ab ea Eccleſia abſit omnis hęreſis, vti eſt portẽtoſum illud & nullo modo tolerandũ dogma περὶ πανταχοτοπίας καὶ πολυτοπίας Corporis Chriſti. etſi.n. aliqua ſit inter illos & nos in intelligentia verborũ Cœnæ diuerſitas: ſi tamen in ſubſtantia tùm totius religionis, tùm ſpeciatim etiã ipſi' Cœnę cõueniamus oẽs: quid eſt, cur propter aliquã in reb. nõ eſſentialib. diuerſitatem, abſtinere à rerum eſſentialium communione debeamus? Si verò propter alios, cenſeat quis à Cœna, vbi excommuni-

cantur

cantur Sacramentarii, abſtinendum eſſe, ne ſe infirmi pii offendantur: quaſi is, qui accedit, ſuo acceſſu, & illorum errores comprobet, & veritatem neget, vel ſaltem diſſimulet: reſpondemus, non conſequi: Accedit, ergo errores miniſtrantium cõprobat & veritatẽ diſſimulat. Accedebant etiã Christus & Apoſtoli ad tẽplũ: errores tamẽ Phariſæorum non probabant; neq; veritatẽ diſſimulabant. aliter. n. docebant. Si ergo etiam iſte frater ſuam fidẽ proteſtetur corã Paſtore & Eccleſiæ ſenioribus. paratus idem facere coram omnib. qui ſe de ſua fide interrogent; aut quos ſuo exemplo offenſos fuiſſe cognoſcat: quid eſt cur aliorũ gratia, ſe priuare debeat iſta conſolatione; mandatoque Chriſti non obedire, qui ait omnib. Cœnæ adſtãtibus: *Accipite, manducate*? Huc accedit, quod nomẽ *Sacramentarii* propriè in illos dictum fuit: qui negãt, cũ Symbolis rem ipſam dari. quod cùm ille frater non faciat, non eſt cur debeat vllius facere talem excõmunicationem, aliorũ cauſſa. nã etiã alii qui verè pii ſunt, intelligent, illud Sacramentariorum nomen, ad ſe minimè pertinere.

Habes, doctiſs. pater, quãdoquidẽ ſic voluiſti, noſtram ſimplicẽ de propoſita quæſtione, ſentẽtiã, quã iudicamus, piam eſſe atq; Chriſtianam: ac proinde in illa etiã manſuri ſumus, tantiſper dùm meliorem audiamus. Ego verò mi obſeruande Blaurere, diuturnam tibi à Domino precor valetudinem, & gratiæ ac pacis Chriſti incrementum. Et, ſi qua in re potuero vmquã tibi aut tuis gratificari, quod poteſt Chriſtian9 Chriſtiano, & fili9 patri ꝓmittere: hoc totũ ego tibi polliceor. Deinde gratias tibi ago, ꝙ recepis noſtro cariſs. fratri Cõr.

Eccleſiam Chriſti funditus (ſi Deo placet) perdát & exſtinguant: ſed ego magis à falſis fratribus, à Pſeudoprophetis, à delicatis & indoctis Paſtoribus, ab hæreticis, ab iis, qui magis in verba hominum, quàm in verbum Dei iurarunt, mihi & toti Eccleſiæ metuo. Hi enim plus ſuis dolis, erroribus, falſis doctrinis obeſſe poſſunt Eccleſiæ Chriſti & Euangelio, quàm illi ſuis armis. Video optimos heroas, fortes & fideles Chriſti miniſtros cõſeneſcere, & alterum poſt alterum ad cælum migrare, in eorum verò locum, homines vel pueros potius, qui plus ambitione & ignorantia, quàm pietate & doctrina valeant, ſubſtitui. Precor Deũ Patrem, per Chriſtum Ieſum eius Filium ἐμφύσιον, vt ſuam Eccleſiam protegat, tueatur, defendat, ab omnibus hoſtibus, ſed inprimis à domeſticis, & ſua luce tantas tenebras, quæ in Eccleſiam Chriſti ſenſim obrepunt, diſſipet, vt omnes tandem, quid ſit Chriſtus, quidve eius regnum, verè agnoſcant. Vale optime Pater in Chriſto, & Zanchiũ tui obſeruantiſſimum, vt facis, ama. Argent. 3. Iulii. 1556.

Tibi, tuo merito, deditiſſimus
H. ZANCHIVS.

H. Z. Philippo Melanchthoni.

QVanti te ſemper fecerim, doctiſſ. atque opt. pater Philippe, quãtaq; obſeruantia proſecutus ſim, ab eo tẽpore quo tua cœpi legere (cœpi autem iam olim in Italia) idq; propter tuã & ſingularem pietatem, & variam perfectamq; eruditionem, non eſt operæprecium, multis verbis explicare: præſertim quoniam ſummoperè odi adulatio-

dulationis vitium, quod cùm à Chriſtianis omnibus, tum inprimis ab Euangelii Profeſſoribus alienum eſſe debet. Hoc tantùm dicam, Locos tuos illos priores, fuiſſe mihi primũ ad perfectã Chriſti cognitionem, pædagogum. quantum autẽ quiſq; debeat ſuis primis præceptoribus, illis præſertim qui nos in vera Chriſti cognitione catechizarunt: tu optimè noſti. Te igitur obſeruari à me, & fieri quam maximi, potes ex hoc vno colligere.

Quod verò ad te, quem tantoperè iampridem obſeruo, nihil hactenùs niſi iam ſcripſerim: in cauſſa fuit nihil aliud quam pudor quidam, qui me à ſcribẽdo huc vſq; retardauit. quis enim ego, vt ad talem tantumque virum ſcribere auderem? Etſi verò non fui auſus literas dare: auſus tamen fui, per nonnullos fratres & poſtremò per Doct. Marbachium, te ſalutare. Nunc cogor pudorem illum tandem deponere. offertur enim mihi argumentum quod vel ſolum me ad ſcribendũ impellit. Illud autem eſt huiuſmodi. Multis ab hinc menſibus, docui in Schola noſtra, quoniam ſic locus quem interpretabar, exigebat: *Chriſtum, quà Deus eſt, i. ſecundùm diuinam naturam, vbiq; locorum eſſe: eundem verò, quà homo, i. ſecundùm humanã naturam, non poſſe vbiq; ſemel eſſe.* hoc enim proprium eſſe diuinæ naturæ. doctrinam hanc & autoritatibus Scripturarum permultis, & teſtimoniis antiquiſſ. & clariſſ. Patrum circiter quatuordecim, adiecto ad calcẽ teſtimonio & rationibus ſanctæ memoriæ M. Buceri: dilutis etiã rationib. aliquot eorũ qui contrariũ docẽt: ſed modeſtè, nemineq; nominato: ſatis ſuperq; comprobaui. Ceterùm quoniã ſunt nonnulli ità certis hominib. addicti,

vt nec rationibus nec autoritatibus Scripturarũ, nec teſtimoniis Patrum; niſi ſuorum etiã doctorum teſtimonium accedat, permoueantur: Idcircò cùm nuper ad manus meas perueniſſent quædam à te in Schola Witebergenſi in tertium caput ad Coloſſenſes de hac re, Chriſtianè dictata: ea fideliter in Schola noſtra, idque haud extra propoſitum (quēdam enim locum Iuſtini de hac re ex libro de fide Trinitatis, explicabam) recitaui. Id verò feci, non quod doctrina anteà à me tradita, non fuiſſet ſatis ſuperq; confirmata & comprobata: ſed quod optimè ſciebã, tuum teſtimonium, plurimùm ad eam auditoribus quibuſdam perſuadendam, & iurê quidem, valiturum. Neq; verò putaui, me in hac re tibi vllo modo rem ingratam facturum: nempè ſi in Schola Argentinẽſi fideliter recitarem, quæ à te in Schola Witebergenſi piiſſimè & doctiſſimè dictata fuerant. Verùm quid inde contigerit, non dicam ego. Scio D. Marbachium ægerrimè tuliſſe: ſed iniuriâ. An verò tu ægrè tuleris: quod mihi perſuadere non poſſum, neſcio. Hæc itaq; à te doctiſſime atque optime Philippe, etiam atque etiam peto & rogo, primùm reſcribas, *vtrùm iſta fuerint a te dictata nec ne. copiam enim & exemplum mitto.* Alterum, *an ægrè tuleris, quod ea hîc recitarim, nec ne.* Tertium, *Si & dictaſti, & me illa recitaſſe, non iniquo tuliſti animo optasq; vt vera doctrina promoueatur, agas cum D. Marbachio, rem meliùs & diligentiùs examinet.* Poſtremo, ſi tibi viſum fuerit, agas etiã cum D. Brentio, quem noui quidem è ſuis ſcriptionibus doctiſſimum virum: audio verò etiam humaniſſimum & optimum Chriſti ſeruum eſſe, ne ſilentio

ſuo

ſuo in tali errore multos retineat. multi enim ab eius autoritate pendent. Clariſſ. D. Philippe, cõmendo tibi cauſſam Chriſti. piorum omnium in te vno ſpes eſt collocata hoc tempore, ne tot tantorumq; piorum ſpem defraudes, rogo. Tu iam ſenex es, migraturi ſumus breui omnes ad Dominum, ne ergo præſentem hanc occaſionem, quâ potes & debes ſtrenuè, vt te facturum confidimus, Euangelii veritatem tueri negligas. fac ne vbi venerit hora tua, pœniteat te tacuiſſe. heroicum te eſſe, fortiterque contra omnes hoſtes pugnare, ſi vmquam anteà, nunc certè neceſſe eſt. Non dubitant pii de tua eximia eruditione & ſingulari pietate: tantùm hoc precamur omnes, donet te virum alioqui fortem, maiori etiam ſpiritus fortitudine Deus. Vide quam familiariter ego omnium minimus, tui tamen inter omnes obſeruantiſſimus, tecum loquar, eximie & doctiſſ. Philippe. Dabis hoc tùm pietatis ſtudio, quo aliqua ex parte afficior, tùm ſingulari tuæ humanitati, quæ tantum mihi dedit animi, vt id auſus fuerim. Cupiuiſſem te & videre coràm & amplecti: ſed quando hoc mihi non eſt in præſentia conceſſum, contentus ero haſce nunc primùm ad te dediſſe literas. Cum meis verò, habebis & Cælii ſoceri mei epiſtolam. Vale & me in amicitiam tuam recipias, rogo. Adſit tibi Dominus ſuo ſpiritu: & te diu ad Eccleſiæ vtilitatem, ſeruet incolumem. Saluto autem reuerenter D. Brentium & Doct. Marbachium. Argentinâ 4. Septembris 1557.

H. Z. Ambroſio Blaurero.

ACcepi iamdudum, Reuer. Domine & pater obſeru. elegantiſſimam eamq; argenteã, ſanctiſſimi ſimul & doctiſſ. fel. memoriæ, M. Buceri, imaginem, per tuam veram viuamque imaginem Geruicum filium tuum, lectiſſ. iuuenem, pro tua liberalitate ad me miſſam. fuit illa mihi gratiſſima multis nominibus. Primùm quod in ea imagine, imaginem tuæ eximiæ pietatis perſpexerim. etenim cùm fortè audieris ex cariſſ. meis fratribus D. Conr. Huberto & filio tuo, me doctrinæ Chriſti per Bucerum hîc explicatæ, & firmiſſ. argumentis confirmatę, ſtudioſum & defenſorem eſſe: iſto nõ vulgari munere, videris mihi voluiſſe, tùm de Buceri amiciſſimum eiuſq; doctrinæ amantiſſimum fuiſſe, teſtificari: tùm mihi, quod eiuſdem ſim & ſtudioſus & defenſor, gratulari. Eſt autem hoc luculẽtum tuæ pietatis teſtimonium. Deinde quod etiam in eadem imagine argentea, viderim imaginem non tantùm pii & Chriſtiani: ſed etiã humani, beneuoli, candidi, magnifici ac generoſi, ideoque non argentei; ſed verè aurei ingenii tui. cùm enim nullum vmquam à me acceperis beneficium; immò nec vlla vmquam inter te & me interceſſerit vel familiaritas vel etiã notitia: quod tu tamen ſenex omnibus modis reuerendus me nullius nominis hominem, prior & ſalutaueris & hoc dono affeceris; ideoq; in amicitiam tuam nõ ſolùm inuitaueris, ſed etiam officioſè pertraxeris: in ea re, tamquam in lucidiſſimo ſpeculo, humanitas ac generoſitas animi tui luculenter reſplendet. Quàm caræ etiam ſint eorum quos amamus,

imagines,

imagines, nemo eſt qui neſciat. Deo certè nihil eſt carius ſua imagine, quæ eſt Chriſtus Ieſus: & huius dilecti filii imagine, qui ſumus nos, os ex oſſibus eius, & caro de carne eius, renati in Chriſto, & ſpiritu iuſtitiaq; Chriſti donati. Eſt igitur cur tanti viri olim tibi amiciſſimi ac familiariſſ. M. Buceri imago, cariſſima gratiſſimaq; mihi eſſe debeat: & ego tibi pro tanto munere, proque tua erga me beneuolentia; adde & pro honore iſto, quo me affeciſti, gratias agere atq; in perpetuum habere debeam.

Quòd verò non citiùs, vt officium meum poſtulabat, ad te ſcripſerim, & gratias egerim, in cauſſà fuit quædã profectio, quam coactus, paulò poſt tui filii reditum Heidelbergã, deinde Marpurgum ſuſcepi. Cùm enim vidiſſem, omnem diſputationem & omne amicum colloquium ab his meis aduerſariis mihi denegari; & interim apertiſſimam Chriſti doctrinam per Bucerum hîc Argentinæ traditam, & tùm Scripturis, tùm Patrum teſtimoniis confirmatam, perpetuò, etiam ex pulpitis damnari; & me tamquam hæreticum per totam vrbem traduci: coactus fui aliò proficiſci, & cum aliis Theologis de hac doctrina conferre, idque in Germania. iactauerat enim publicè Marbachius in Schola, ſecum in ſua contra meam de perſeuerantia Sanctorum doctrina, ſentire omnes Eccleſias, quæ Confeſſionem Auguſtanam profitentur. Veni itaq; Heidelbergã & Marpurgum. Vtraq; Academia me libenter audiuit, mea etiam ſcripta diligẽter legit: & poſtquam aliquot dies omnia diligenter perpendiſſent: tantùm abeſt vt doctrinam meã damnarint,

vt non ſolùm ei ſubſcripſerint, ſed eam etiã aliis adiectis Scripturarum teſtimoniis & argumentis confirmarint, ſcriptumq; piæ doctrinæ teſtimonium mihi dederint: neq; hoc ſolum, ſed etiam, ſi Argentinæ eſſe non poſſim, ad ſe vt veniam ibiq; doceam, rogarint. Non diu autem eſt, ex quo domum redii. Habes cauſſam, mi opt. Blaurere, cur non citiùs ſcripſerim: quià ſc. ſcribere non potuerim. Quomodò verò res meæ ſe habeant, ex aliis, vt ex D. Conrado & filio intelliges.

De Galiis, optima habemus noua. Ibi eſt Martyr noſter, cum aliis Principibus & piis omnibus, tùm inprimis Reginæ matri, gratiſſimus atq; cariſſimus. Ibi etiam eſt Beza, qui in collocutionem venit cum Cardinale Lotharingo, deq; iuſtificatione, purgatorio, Sanctorũ inuocatione, & Miſſa, realiq; præſentia corporis Chriſti in pane, inter ſe diſputarunt corã Regina matre: ſed ità vt Cardinalis ad poſtremum dederit manus Bezæ. Ex conuentu trium Statuum, octo partes vno conſenſu cenſuerunt, conſulendum & ſupplicãdum eſſe regi, vt liberè templa Euangelicis propter pacem regni permitterentur: quinq; contrà, nullo modo eſſe permittenda iudicarunt: duæ partes: neutræ fuerunt. Totum ſignificatũ fuit regi. quid futurum ſit, ignoratur: quià nihil certi habetur. ſperatur tamen: illa ſi non ſint iam conceſſa, omnino eſſe concedenda. Ferrarienſis Cardinalis, tranſiit Geneuâ cum maximo comitatu in Galliã: ſecum adducebat duos doctiſſimos, vt ſcribitur, Monachos, ad colloquium quod in Galliis futurum eſt. Atq; de nouis Gallicanis hæc quæ ſcriberem, certa habui.

Quòd

Quòd verò ad quæſtionem illam de quodam fratre, quam ad D. Conradũ noſtrum miſiſti, attinet: hæc eſt noſtra ſententia. Principiò, curandum cenſemus, vt paſtor ille formam excommunicationis, quod ad hanc particulam *de Sacramẽtariis* attinet, mutet: nimirùm vt nomine Sacramentariorum ſuppreſſo, id cuius cauſſa damnati fuerunt à Luthero ii, qui Sacramẽtarii appellantur, exprimatur: nempè in hanc ſententiam, *Qui negant, in Cœna exhiberi & recipi verum Chriſti corpus: & affirmant, ſigna ſacramentalia, eſſe nuda ſigna: ii non accedant.* Sic .n. iudicauit Lutherus: Zwinglium & eos, quos *Sacramentarios* vocat, ſentire: & propter hoc tantùm, in hoc articulo de re ſacramentaria, eos & hoc nomine appellauit; & à Cœna reiiciendos eſſe cenſuit; ſecus docentes, probat & agnoſcit vt fratres. vnde in libro defenſionis τοῦ ῥητοῦ Latinè facto, E.5. poſtquam multas docendi formas commemoraſſet de corpore Chriſti in Cœna; & omnes dixiſſet tolerari poſſe, poſteà ſubdit: *De verbis enim diſceptare non volumus, ſaltem maneat ſententia: quod non ſolùm in Cœna panem comedamus: ſed corpus Chriſti.* Iis verbis docet Lutherus, illos à ſe nõ damnari neq; à Cœna reiici, qui fatentur, in Cœna, non ſolùm panẽ; ſed etiam corpus Domini manducari: & quià putabat, vt antè dixi, ſed falsò, Zwinglium hoc negare: iccircò illum & eos qui eum ſequuntur, *Sacramentarios* appellauit. Nunc cùm manifeſtum ſit, non aliam ob cauſſam, præter eam quam dixi, in hoc articulo damnari eos quos Sacramentarios vocant: Manifeſtũ etiam ſit, hac in re tùm Zwinglio, tùm iis qui eum ſequuntur, iniuriã fieri, ni-

cantur Sacramentarii, abſtinendum eſſe, ne ſc. infirmi pii offendantur: quaſi is, qui accedit, ſuo acceſſu, & illorum errores comprobet, & veritatem neget, vel ſaltem diſſimulet: reſpondemus, non conſequi: Accedit, ergo errores miniſtrantium cõprobat & veritatẽ diſſimulat. Accedebant etiã Chriſtus & Apoſtoli ad tẽplũ: errores tamẽ Phariſæorum non probabant; neq; veritatẽ diſſimulabant. aliter. n. docebant. Si ergo etiam iſte frater ſuam fidẽ proteſtetur corã Paſtore & Eccleſiæ ſeniorib. paratus idem facere coram omnib. qui ſe de ſua fide interrogent; aut quos ſuo exemplo offenſos fuiſſe cognoſcat: quid eſt cur aliorũ gratia, ſe priuare debeat iſta conſolatione; mandatoque Chriſti non obedire, qui ait omnib. Cœnæ adſtãtibus: *Accipite, manducate*? Huc accedit, quod nomẽ *Sacramentarii* propriè in illos dictum fuit: qui negãt, cũ Symbolis rem ipſam dari. quod cùm ille frater non faciat, non eſt cur debeat vllius facere talem excõmunicationem, aliorũ cauſſa. nã etiã alii qui verè pii ſunt, intelligent, illud Sacramentariorum nomen, ad ſe minimè pertinere.

Habes, doctiſs. pater, quãdoquidẽ ſic voluiſti, noſtram ſimplicẽ de propoſita quæſtione, ſentẽtiã, quã iudicamus, piam eſſe atq; Chriſtianam: ac proinde in illa etiã manſuri ſumus, tantiſper dùm meliorem audiamus. Ego verò mi obſeruande Blaurere, diuturnam tibi à Domino precor valetudinem, & gratiæ ac pacis Chriſti incrementum. Et, ſi qua in re potuero vnquã tibi aut tuis gratificari, quod poteſt Chriſtian⁹ Chriſtiano, & fili⁹ patri ꝑmittere: hoc totũ ego tibi polliceor. Deinde gratias tibi ago, ꝙ recepis noſtro cariſs. fratri Cõr.

Huberto, viro, vt noſti, pio & docto, inque ſuum cariſſimum præceptorem felicis memoriæ Bucerum, gratiſſimo, te epiſtolas quas habes D. Buceri, olim ad te ſcriptas, ad eum miſſurum. feceris rem gratiſſimam omnibus piis & vtilem Eccleſiæ Chriſti. Nauat hic bonus frater, opt. operam in colligendis Buceri, quotquot poteſt, ſcriptis, idque pro ſua in Deum pietate & in ſuum præceptorem Bucerum obſeruantia. Pietas poſtulat, vt quicumq; ſumus veritatis ſtudioſi, illum, quãtùm poſſumus: iuuemus. Vt igitur quæ pollicitus es, mittas quamprimùm, te etiam atq; etiam rogo. Vale Argent. 23. Septembr. 1561.

H. Z. Cardinali Lotharingo, Carolo Guiſio.

TAbernis domum reuerſus, Illuſtriſ. Princeps & Cardinalis Ampliſſime, mox ad nonnullos haud vulgares homines, ſcripſi de piâ cùm concione tua, cùm collocutione noſtra. eorum nonnulli literis meis fidem ità adhibuerunt, vt etiam tibi iſtud veræ pietatis ſtudium vehementer gratulentur. Ego verò quotidiè precatus tibi ſum à Deo per Chriſtum, & huius & aliarum multarum, quibus ornatus es, virtutum incremẽta. videbam .n. quantum Eccleſiæ Chriſti prodeſſe poſſis, ſi te Deus in ſui timore, puræq; religionis ſtudio retineret. Non ità multò poſt, multa audiui, & legi multa, quæ partim admiratione, partim dolore immenſo me ità affecerunt, vt ſi aliquando vnquam, tunc certè maximè Deum ardentibus votis, crebriſque orationibus, præmiſſis

miſſis etiam ieiuniis, rogandum & vrgendum, atque ceu vi quadam fidei, ad miſericordiam Eccleſiæ ſuæ præſtandam, cogendum eſſe cenſuerim. Feci quod illius gratia potui: & ſpero, Deum preces tùm meas, tùm aliorum piorum exauditurũ: atq; hac ſpe, in his multis animi perturbationib. ac Satanæ tentationibus fulcio me atq; ſuſtento. Fui intereà temporis in Lotharingia; ob certa negotia: & Vico de induſtria tranſire volui, quod ſperarem, ibi me, te inuenturum. Sed mea me ſpes fefellit. Metis verò, quo in ſtatu res eſſent in Galliis, intellexi. Mihi veniebat tunc in mentem illius: *Concordiâ res paruæ creſcunt.* illud verò Chriſti, perpetuò occurrebat: *Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur.* precabar igitur vobis à Domino pacem, concordiam ac conſenſionem: ſed in Domino. poſtquam autem domum reuerti: multò plura quam in Lotharingia de Galliis audiui, quæ non parum doloris atque ſolicitudinis mihi attulerant. cœpi tunc anxius atq; tacitus mecum deliberare, quidnam mihi præter preces ad Dominum eſſet agendum: & an ad te eſſet ſcribendum, néc ne. Ac multa quidem retrahebant me à ſcribendo, atque inprimis, innata mihi quædam verecundia ac pudor. Sed tandem pietas in Chriſtum & amor erga Eccleſiam & obſeruantia erga te mea, omnes contrarias rationes depulit, & omnem vicit verecundiam atque pudorem. Ego itaque, vt meam in ſcribendo libertatem, quæ ex pietate in Deum, & obſeruantia erga te proficiſcitur, boni conſulas atque in meliorem partem accipias, rogo atque obſecro. Tantus populus qui in Gallia Euangelii doctrinam amplexus eſt,

Totius Epiſtolæ propoſitio.

& iuxta illam Eccleſias reformatas cupit atq; curat, exſtingui nec poteſt nec debet. non vtar hîc illa Gamalielis ratiocinatione, qui in cõſilio de Apoſtolis & Chriſti diſcipulis dixit, *Sinite illos: quoniam ſi eſt ex hominib. conſilium hoc aut opus, diſſoluetur. Si verò ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere: nequando & Deo repugnare videamini.* Sed vtar duab. propoſitionib. iiſq; certiſs. atq; ſanctiſſimis, quas ex tua concione altera, quam Tabernis habuiſti, collegi, in memoriæ theſaurum repoſui, atq; huc vſque conſeruaui. Vna fuit, ſicut Chriſtus non deſtruxit templum, ſed repurgauit: ita Eccleſiæ, in quas irrepſerunt aliquot errores, abuſus, ſuperſtitiones, non ſunt conuellendæ, ſed repurgandæ. Altera, ſicut Chriſtus ſui facti rationem reddens, attulit in medium, verbum Dei, & iuxta illud ſe repurgaſſe templum probauit, dicendo: *Scriptum eſt, domus mea, domus orationis vocabitur: at vos feciſtis eam ſpeluncam latronum*: Ita Eccleſiarum reformatores adferre debent verbum Dei: & iuxta illud Eccleſias reformare. vtrumq; piè & Chriſtianè dictum. In familiari quoq; & priuato colloquio noſtro; cùm tu Sturmium noſtrum & me interrogaſſes; quanam ratione iudicarem poſſe Eccleſias omnes vniri ac reformari, & noſtram audiuiſſes ſententiam: ipſe quoq; præter alia hoc adiecisti: Tibi videri operæprecium, vt animorum in primis offenſiones vtrinq; tollãtur: & vt hoc fieri poſſit, conſultum fore, ſi vtriuſque partis homines præſertim docti ſæpè conueniat, & amica habeant inter ſe colloquia: mutua quoq; vtantur inter ſe conſuetudine. Hoc etiã, prudẽter & ſapienter dictum fuit. atq; vtinam omnes eiuſ-

dem eſ-

dem eſſent ſententiæ ac mentis. Sicut igitur tu nõ probas, & meritò, vt veteres Eccleſiæ, etſi multis errorib. abuſibus & ſuperſtitionib. infectæ ſint, quippè quæ à vera vetuſtate, nimìs fœdè in multis degenerarint, vel penitùs conuellantur, vel gladiis reformentur: ità etiam ego probare nullo modo poſſum, vt iſtæ nouæ, hoc eſt, ad veram vetuſtatem in multis renouatæ Eccleſiæ, licèt multa fortaſſis adhuc in illis deſiderentur, vel euertantur funditùs, vel alia ratione quam verbo in reliquis reformentur. Eſſe autem has, ſicut & illas, Eccleſias Chriſti: nemo ſanus, qui ſciat quid ſit Eccleſia, & quæ veræ ſint Eccleſiæ notæ, infitiari poteſt: quamuis vnæ corruptiores ſint quã alteræ. In veteri Eccleſia, ferebantur Nouatiani, illiſq;, vt ſua haberent templa inter catholicos: quamquam nimìs manifeſta & pernicioſa eſſet illorũ hęreſis, permittebatur. Gręci etiã etſi in multis à Latinis diſſentirent: nũquã tamen excluſi fuerunt ab Eccleſia catholica: multò minùs gladiis ab aliis Chriſtianis exſtincti. Cur igitur non ferãtur iſtæ Eccleſię, quæ nulla in re à veterib. Eccleſiis diſſentiunt, niſi in iis, quæ vel contra Scripturas ſacras vel præter Scripturas; tãquã neceſſaria, ab hominib. in Eccleſiã introducta ſunt? Et ſi fortè aliquis iudicet, illas in multis etiã q̃ habeant Scripturarũ teſtimonia, ab aliis Eccleſiis diſſentire: is, quiſq; ille fuerit, cogitare debet: primũ, has controuerſias eſſe de rebus, quæ ſi vlla habeant teſtimonia in Scripturis, teſtimonia illa obſcura ſunt & diuerſas ferre poſſunt interpretationes. Deinde demus, id quod minimè concedo, teſtimonia illa eſſe, maioris & ſanioris partis iudicio,

perſpicua: caritas tamen poſtulat, vt credamus, has pias Eccleſias in illis controuerſis rebus: non malitia, ſed errore, ſi peccent, peccare. Eſſe igitur apertis Scripturis & Patrum antiquorum teſtimoniis, malam ſententiam atque prauam Scripturarum interpretationem dedocendas: antequam ad arma quib. redigantur in ordinem, veniatur. Poſtremò ſi diligenter omnia examinemus, videbimus has ſecundi generis controuerſias: controuerſias eſſe de reb. quæ ad ſalutem neceſſariæ non ſunt: ac proinde tales non eſſe controuerſias, propter Eccleſiæ vel ſint perdendæ; vel caritas inter nos violanda: præſertim cùm tãtus ſit vtrobiq; populus. Auguſtinus non potuit aſſentiri, vt ebrioſi in Africa excommunicarentur. quamobrem? non certè quod ebrietatem probaret: ſed hac tantùm de cauſſa, quod videbat vitium illud eſſe in Aphrica catholicum. Si igitur omnes ebrioſi excommunicarentur, futurum fuiſſe, vt nulli vel pauci communionem haberẽt in Eccleſia. Quare ſi volumus eſſe æqui iudices; debemus ità pronuntiare, neutrũ populũ, neutraſq; Eccleſias eſſe gladiis, ignéve perdendas: ſed verbo Dei tùm errores dedocendas: tùm in vera pietate inſtituendas: atq; vt hoc commodè fiat, frequentandas eſſe mutuas vtriuſq; partis conciones: frequentia inter nos habenda eſſe colloquia, & colendam Chriſtianam amicitiam fraternamque dilectionem. Hæc minimè propter te ſcribo, quippè qui hæc omnia ante me optimè noſti: ſed tantùm vt horter, vt quæ nobis, Tabernis cùm eſſemus, conſuluiſti: eadem etiam regibus atq; principib. non tantùm conſulas: ſed

etiam

etiam, ſicut tuâ eloquentia & autoritate potes, perſuadeas. O beatam Remp. Chriſtianam; ſi iſtud tuum conſilium locum habere apud omnes poſſit. Deinde hoc ſcripſi, vt meis literis incipiã illo ad te aditu, quẽ mihi tua patefeciſti clementia, frui. Si agnouero hoc fore tibi gratum: ſcribã ſæpiùs hiſce de rebus. Dominus autẽ in iſtis tumultibus, donet vos omnes ſpiritu pacis, concordiæ atq; conſenſionis. Fortaſſis autem nunc tempus eſſet, vt illud noſtrũ συμβούλευμα regi & reginæ regiiſq; conſiliariis proponatur. Vale Argentorato 16. Maii 1562.

H. Z. Collegio Thomano Argent.

QValis fuerit meus ad vos aduentus, fratres obſeruãdi: & qualis etiã fuerit mea inter vos per annos fermè vndecim conuerſatio atq; vita: malo vt boni omnes iudicent, quã vt ego aliquid dicam. Scio, me fuiſſe & eſſe hominem: ac ſcio etiam, animum ſemper mihi fuiſſe & eſſe Chriſtianum; ſtudioſum pacis, atq; concordiæ; cupidum omnib. gratificandi, deq; omnib. bene merendi; non ingratũ in beneficos; non malũ erga inimicos. Nã quod me doctrinamq; nõ meam, ſed maiorũ veſtrorum, Buceri & aliorũ bonã atq; Chriſtianam, conſtanter atq; fortiter defenderim, cõtra grauiſs. accuſationes: id vt fieri potuit & debuit, ſic etiã factũ fuiſſe teſtificor; animo non malo aut inimico, ſed Chriſtiano. Huius rei fidem facere vobis debent, mea longa patientia ſinè vlla vltione: modeſtia in ſcriptis ſinè vllo conuitio: iniuriarum condonatio cum meo etiam detrimento: denique conſenſio in articulos, tantùm con-

cordiæ & pacis gratia: cùm poſſem tamen aliô cũ magno meo honore atq; commodo concedere. Quòd igitur etiam diſceſſerim, vobis quaſi inſalutatis: id minimè interpretari debetis aut etiam poteſtis, ex animo inimico vel ingrato profectum eſſe: ſed certæ grauesq; fuerunt cauſſæ, cur noluerim tempus mei diſceſſus ne ab amicis quidem intelligi atq; ſciri: & conſultius mihi fuit, per literas, quam coràm, facere vltimum boni collegæ officium, quod eſt valedicere. Quarè quod non anteà coràm, ſed nunc primùm hiſce literis, gratias agam Capitulo & valedicam: qui boni ſunt, æqui & amici: minimè ægrè ferent, neq; in malam interpretabuntur partem.

Gratias itaq; ago & habeo, principiò, optimo & clariſſimo viro D. Ioanni Sturmio Rectori & Præpoſito pro ſuo erga me ſincero conſtantiq; amore: pro defenſione mei, meæq; exiſtimationis: &, quod priori loco dictum oportuit, pro defenſione veritatis: deniq; pro multis officiis & beneficiis, mihi meiſq;, præſtitis. Deinde gratias ago & habeo omnibus bonis atq; amicis collegis & fratrib. pro ſua continuata, ideoq; vera erga me beneuolentia atq; humanitate, & pro ſuaui dulciq; annorum fermè vndecim conſuetudine. Poſtremò ipſis etiam inimicis, qui tentati ab illo, qui etiam filios Dei tentat, me penitùs perdendũ curarunt: condonatis iniuriis omnib. idq; propter illum, qui etiã mihi omnia condonauit peccata, Dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtũ: gratias ago ꝑ veteri amicitia, honeſtaq; & haud iniucũda, in eadẽ vrbe, Schola, collegio, multorũ annorũ conuerſatione. Omnib. verò precor ex animo, à Domino meo Ie-

meo Ieſu Chriſto, verã pacem, veram concordiã, Chriſtianamq; dilectionẽ, vt alter alteri ignoſcat ex animo: ſicut & Chriſtus ignoſcit nobis. Precor etiam omnib. veram viuamq; Chriſti cognitionẽ, inq; ſana maiorũ veſtrorũ, ſecundùm Euangeliũ Chriſti, doctrina, perſeuerantiã. Dominus Ieſus me exaudiat. Memineritis verò, nos oẽs eſſe morituros, & citiùs fortè quã putemus: atq; ante tribunal Chriſti ſtaturos. Viderit ergo quiſque, quomodò ambulet & ſe erga proximũ gerat, dictis & factis. Valete in Domino: vſq; in diẽ quo iterum viſuri nos inuicem ſumus, ſi non in hoc ſęculo, certè in altero: & orate, vt oẽs tandem ibi viuamus & in eodem verſemur collegio, angelorũ certè & beatorum hominum, vbi nulla poteſt exoriri contentio: nullæ ſimultates: nullæ inuidiæ: ſed æternus amor & pax perpetua viget. Baſileæ 6. Decembr. 1563.

H. Zanchii ad D. Sturmium.

STuſcis, D. Sturmi, iis qui in Thermis curãt valetudinem, nihil aut parum ad alia negotia, ſupereſſe otii. Vis tamen, vt etiam non ignoras, amicitię tanta eſt, vt nulla eam negotia, quin ſuum faciat officium, impedire poſſint. Ergo quod ſcribã, agnoſcis me haud renunciaſſe iuri amicitiæ: quòd verò breuis ſim, intelligis me non diu à balneis abeſſe. Quæ aũt ſcribo, hæc ſunt; me poſt ſũtas medicinas, & inchoatas balneas, corpore quidem vtcunq; valere, animo autẽ multis de cauſſis eſſe afflicto; ſperare nihilominus in Domino, fore, vt his etiam animi moleſtiis aliquando

Digitized by Google

liberer: cupere etiam vobis omnibus quod ad v-trumq; hominem attinet, benè. Rumorem porrò de noſtra actione ſiniſtrum, antequã huc veniſſe, fuiſſe ad multos perlatum, me tamen neq; neglexiſſe, neq; neglecturum eſſe officium boni viri, tã pro te & aliis collegis omnibus quàm pro me: me etiã hæc præuidiſſe & prædixiſſe: ſed tamen quòd auditus non fuerim, diuinæ aſſcribere prouidentiæ, quæ meliùs nouit noſtris vti malis, quàm nos ſciamus eius bonis obtemperare mandatis: cupere etiam, vt ſicut in liberalitate, candore, veritate, fide & reliquis virtutib. omnibus; ſic etiam in amicitiæ perpetuitate atq; conſtantia, imitemur Dominum Deum, qui nulla re à ſuſcepta ſemel erga nos beneuolentia auelli ſe ſinit, tantũ abeſt, vt pro quauis re leuiſſima, amicitiam, quam inter ſe & ſuos electos in Chriſto contraxit, aut violet, aut violari & frangi permittat: Meminiſſe etiam nos debere, breuem eſſe vitam in hoc præſenti ſeculo, & nihil nobis interim debere eſſe charius, poſt gloriam Dei, ipſa Eccleſiarum ædificatione, bonâ famâ, & bono, (vt ſcriptura loquitur) nomine apud pios viros, piaſq; Eccleſias: curãdũ quoq; eſſe, ne vllis vlla detur occaſio contra nos exultãdi. Sed quid ego hæc ad te? Ergo condona ſi quid eſt condonandum, & ſi quid æquo animo eſt accipiendum, accipe & vale. ſaluere etiam iubeo fratres, amicos & collegas. Ex Thermis Badenſibus, die 8. Apr. 1563.

T. H. Zanchius.

H. Zan-

H. Zanchii ad eundem.

S. Obſeruandiſſime D. Sturmi. Ex literis Ionæ noſtri, adde & D. Maſſarii, datis quidē ſtatim poſt meum diſceſſum, ſed redditis admodū tardè, nempe 10. Aprilis, in Thermis Badenſibus, ea intellexi, quæ non parum meum perturbarunt animum, idq; veſtrâ magis, quàm meâ cauſâ. Etſi verò vtriuſq; literis reſpondi, quantū ſatis fuiſſe iudicaui, quam epiſtolam tecum communicatā fuiſſe, ſicut iuſſeram, credo: operæpretium tamen exiſtimaui, tibi etiam quædam, quæ ad eandem rem faciunt, ſcribere.

Diſceſſum meum, amicis dolorem, inimicis lęticiam, omnib. admirationem attuliſſe, non parū doleo: præſertim verò, quòd occaſionę nonnulli acceperint, tum de cauſſa, tum de nôbis omnibus obloquendi. Quòd verò tu, & alii aliquot illum ita interpretati ſitis, quaſi ſine eorum, à quib. bonam veniam oportebat petere, cōſenſu diſceſſerim, hoc vehementer miror. Nam tibi non ſemel indicaui, omnino nęceſſarium eſſe, vt quam primùm & ad Thermas, & deinde ad parentes vxoris me conferrē, tum animi, tū ętiam valetudinis, & quorundam negotiorum gratia: neq; tu aut veniam denegaſti, aut abitum diſſuaſiſti: quin poti⁹ interrogatus, an foret opus veniam petere à Capitulo, reſpondiſti, ſatis fore, ſi id fiat coram duobus aut trib. Canonicis. Cùm verò à Cancellaria rediremus, eandē iterū veniā petii à te & Decano ſimul, ac neuter veſtrum difficilē ſe oſtendit ea in re: tantùm iuſſiſtis me in circuitum Scholæ, horâ tertiâ, eiuſdē diei, venire, futuros ibi aliquot alios collegas, ac me ibi corā illis poſſe cauſſas petitio-

nis meæ explicare. Quòd aũt eò non venerim, id profectò obliuione factum fuit; perſuaſus tamen eram, conſentientibus Pręposito & Decano, reliquos etiã fore omnino contentos. Dominus etiã Carolus Muegius Scholarcha (Nã D. Petrũ Sturmiũ audieram à ſuis non eſſe in vrbe) rogatus à me bonam veniam, reſpondit ſe mihi eã nõ poſſe denegare. Neq; etiam hæc celaueram noſtrum Conradum. Imò ſignificaturus eandẽ abitus mei neceſſitatem Procuratori, illius ædes adiuerã, ſed abierat. Quare cùm hæc omnia egerim, non video, quare debeã iudicari aut fugitiuus, aut Capituli contemptor, aut etiam legum noſtrarum, ſi velitis eſſe æqui iudices, tranſgreſſor.

Cæterùm, quòd diem mei diſceſſus nemini indicarim, id contigit, quòd non priùs de eo deliberaueram, quàm eodem quo diſceſſi die. Quòd verò neq; eo die, quo diſceſſurus erã, ad te venerim, tibi ſaltẽ vale dicturus, id ideo neglectũ fuit, quòd metuebam, ne aut tu mihi iraſcereris, ſi fortè noluiſſem in alium diem, meũ differre diſceſſum, aut ego cogerer, eo ſaltẽ ſubſiſtere die. Decreueram enim omnino eo diſcedere die, quòd totam noctem fuiſſem vſque adeo afflicta mẽte, certis de cauſſis, vt omninò læthalem aliquẽ mihi morbum, non metuerem ſolùm, ſed etiam quaſi pręuiderem, ſi non mox ea vrbe, ad aliquot ſeptimanas cederem. Eſt autem afflictis potiùs condolendum, quàm iraſcendum. Neq; pietas, neq; humanitas poſtulant, vt afflicto, præſertim innocenti, noua addatur afflictio. Te igitur & omnes collegas rogo, ne meum diſceſſum, in aliam accipiatis partem, quàm in eam, in quam vt accipiatis, pietas

pietas Chriſtiana, mea erga Capitulum obſeruantia, noſtraq; vetus amicitia poſtulant.

Septimanas duas hîc fui, ac Dei beneficio mirabiliter profuit balneum. Cras dabo me in viã, Plurium verſus, reuerſurus quamprimùm. Exempla formulæ illius doctrinæ, cui ſubſcripſimus (vtinam hominem fatuum audiuiſſes) circumferũtur per Heluetiam, cũ omniũ ſubſcriptionib. Exemplũ vnum huc hodie fuit allatum. *Ad finem erat. Hæc raptim (nomen proprium taceo) N.N. ex typo D. Marbachii ſcripſit.* Cogita quid in alia loca inferioris Germaniæ ſcribatur, quando exempla mittuntur Bernam & Tigurũ. Certè prudentes ſunt illi Imperatores, qui cùm non poſſint virib. ſtratagematis ſaltem victoriam ſibi comparant. Nunc videmus, quò ſpectarint omnia, cur noluerint vel diſputationem, vel colloquium cõcedere, cur etiam noluerint noſtram ſubdi proteſtationẽ: An non tibi dicebã, iſta agendi ratio eſt mihi ſuſpecta? Sed tu iraſcebaris mihi. Cauendum eſt ab adulatoribus, D. Sturmi, non iraſcendum amicis, vera dicentibus.

Quin etiam meam ſubſcriptionẽ *deprauarunt.* Sic enim habet in hoc exemplo: *Ego Hieronymus Zanchius, hanc doctrinæ formulam, vt piam agnoſco, ita iam recipio.* Quaſi antea improbarim, ſed iam melius ſapiens & reſipiſcens, probem atque recipiam. Nam ex *eam*, fecerunt diſerte, *iam*. Volui tantùm hæc indicare, vt ſcias aliquid, quod te ignorare omnino non decet. Aliunde (credo) etiam admoneberis. Vtinam omnes tales tibi fuiſſent & eſſent amici, qualis ego: ſed quod modò fortè non agnoſcis, agnoſces poſtea.

Alia noua non habeo, quod ſcribam, niſi Genuẽſes 3000. peditum miſiſſe in Corſicã, quòd metuant Túrcam Mantuanum Seripãdum (hic fertur veneno) & Tridentinũ Cardinales, mortuos eſſe: Lotharingum Venetiis degere: in Tridẽtino Concilio ſchiſma eſſe, An Papa debeat ſubmitti Concilio; Moſchum occupaſſe Dolozam in Lituania, omnib. qui intus erant, trucidatis; Polonũ tamen illi occurrere magno apparatu: & Tartarũ cœpiſſe ab altera parte aggredi Moſchum: Principes Italiæ mirabilia agitare conſilia propter auditam Galliæ pacem: me etiam benè valere, & omnibus amicis benè cupere. Vale. Tiguro 19. April. 63.

H. ZANCHIVS.

Optimo viro: optimo Theologo: Dn. Doct. Hieron. Zanchio, compatri & amico optatiſſimo, Johannes Sturmius S.

SI quæris vt valeam? mi Domine Zanche, cõpater: rectè vt ſoleo. Si vt feram iniurias: fortiter. Si quo cogitem? ad vos ſi erit neceſſarium. Cogito tranſigere cum Scholarchis adiutore Lorchero: & auxilio trium aduocatorum: quorum duobus cauſa mea curæ eſt. Et credo tertium Ludium nobiliorem, officio cogitare reconciliare: quem maleficio afflixit: ſi tamen afflixit. Contemno enim hanc iniuriam.

Intereà ego recognoſco quinque libros Syndronicos: quorum primus eſt Apotrepticus, contra formulam; Secundus Catechiſticus, de Cœna Domini. Tertius, Hypoſtaticus prior, de perſo-

perſona Chriſti: Quartus Hypoſtaticus alter: qui habet autoritates Patrum. Quintus Anaſceuaſticus cõtra authoritates Iacobi Andreæ, quas poſuit in formula Concordiæ. Vbi iſta emendauero: & confecero quæ hucvſq; ſcripſi: id quod paucis hebdomadibus aſſequi potero, ad vos properabo: & diuulgabo.

Aduocati noſtri Spirenſes conſulunt: vt ſi iſtud facere conſtitui: conferam me in locum tutum: propter primum impetum furioſorum hominũ. Horum conſilium ſequar. Interim te rogo vt Principi noſtro gratias agas atq; etiam D. Ehemo. Is enim mihi per Doct. Heresbachiũ & de Principis & de ſua egregia erga me & cõſtanti voluntate præclara ſignificauit. Quæ tibi ſcribo: etiam D. Ehemo & Toſſano communia eſſe volo. Vale. Northemii Kal. Febr. Anno 82.

H. Zanchius D. Johanni Wolfio Tigurino Paſtori S.

TV ſcis, Doctiſſime Wolfi, boni viri, multò magis verbi Dei Profeſſoris eſſe, ita ſe & in officio, & in ſermonibus, & in tota vita gerere, vt eum nemo vel de vllo facinore vel etiam de alicuius facinoris ſuſpicione accuſare meritò poſſit. Quæ enim Apoſtolus ad Timotheum, & ad Titum de Eccleſiaſtici Præconis (quo nomine non tantùm Paſtores, ſed Doctores quoq;, & omnes verbi Miniſtros atq; Interpretes intelligo) ſcribat officio, optimè noſti. Quid dico noſti? imò tu ipſe me tua elegãtiſſimâ oratione, in ea Apoſtoli verba 2. Timoth. 2. *Stude teipſum probatũ exhibere Deo*, docuiſti. Illud quoq; te non latet, eiuſdem viri

boni eſſe, ſi ſentiat ſe, ſiue ἀπὸ τῶν κρειττόνων (vt inquit Chryſoſtomus) ſiue ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων: ſiue ἀπὸ τῶν συνετῶν, ſiue ἀπὸ τῶν ἀσυνέτων, immeritò atq; falsò traduci (quanquam reuera omnis calumniator ἀσύνετος eſt) ſeſe ſuamque exiſtimationem & Miniſterium (ſi aliquod obeat) tueri atque defendere. Quoties enim Apoſtolus à ſuis Aduerſariis Pſeudo-Apoſtolis, inflatis vtribus & pigris ventribus, traductus, & variis, grauiſſimiſque criminationibus affectus, ſeſe & ſuum Miniſterium defenderit, nouimus omnes. Sed vt id à nobis fiat cum modeſtia, idem Apoſtolus docet. Proinde eleganter & piè, vt omnia, Chryſoſtomus inquit: τὸν προεστῶτα (ſiue in Eccleſia, ſiue in Schola) δεῖ πρὸς ἅπαντας περὶ ὧν ἐγκαλοῦσι, διαλύεσθαι μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας, καὶ πρᾳότητος συγγινώσκοντα μᾶλλον αὐτοῖς τῆς ἀλόγου μέμψεως, ἢ ἀγανακτοῦντα καὶ ὀργιζόμενον. Ergo quod ego quoque multas in me, ideoque meum Miniſterium ſparſas criminationes, καὶ ὕβρεις καὶ ἐπηρείας καὶ μέμψεις non prorſus contemnam: ſed meam exiſtimationem, meumque Miniſterium, quoad eius fieri poteſt, & qua poſſum modeſtia, defendā, curemque, vt non ſolùm falſas criminationes depellam, ſed etiam criminum ſuſpicionibus me liberem: nullus credo, vir bonus, & iudicio præditus, mirabitur. Εἰ γὰρ (inquit Chryſoſtomus) ὁ μακάριος Παῦλος, μὴ κλοπῆς ὑπόνοιαν λάβῃ παρὰ τοῖς μαθηταῖς ἔδεισεν, καὶ διὰ τοῦτο προσέλαβεν καὶ ἑτέρους εἰς τὴν τῶν χρημάτων διακονίαν, ἵνα μή τις ἡμᾶς μωμήσηται (φησὶν) ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν: πῶς ἡμᾶς οὐ πάντα δεῖ ποιεῖν, ὥστε τὰς πονηρὰς ἀναιρεῖν ὑποψίας, κἂν ψευδεῖς, κἂν ἀλόγιστοι τυγχάνωσι, κἂν σφόδρα τῆς ἡμετέρας ἀπέχωσι δόξης.

In hunc finẽ mitto ad te, mi Clariſſime Wolfi,

has

has meas prælectiones, vt eas communices cum D. Bullingero noſtro, Martyre, & reliquis doctis piiſque Patribus & fratribus, & rogo, vt ſicut etiã feciſtis de Theſibus, eas ad Lydium lapidem S. literarum diligentèr examinetis, atque ſi quid in eis deprehenderitis, quod non ſit conſonum S. literis, illius me liberè admoneatis. Si verò omnia vobis orthodoxa eſſe videbuntur, id ipſum quoque mihi ſignificetis per epiſtolam, vt veſtro de iis meis lectionibus iudicio Dominis meis oſtenſo, finis tandem aliquando huic noſtræ controuerſiæ imponatur. Neque enim videtur amplius quæſtio eſſe de Theſibus, ſed tantùm de iis prælectionibus, quòd eas quidam dicant prorſus eſſe intolerabiles, cùm Theſes vtcunque tolerari poſſint. Ergo ſi etiam lectiones vobis & aliis doctis Theologis probatæ fuerint (Dico quoad ſubſtãtiam doctrinæ attinet. Nam quòd attinet ad ſtylum, rerum diſpoſitionem, argumẽtorum explicationẽ, ego quoq; in iis multa deſidero. Sed quia quæſtio de illis eſt, vti in Schola à me habitæ fuerunt, præſertim de illis, quas annis abhinc 7. circiter de prædeſtinatione habui: idcirco nihil in eis potui aut debui pro hoc tempore immutare, immutaturus alioqui multa, & elimaturus, ſi mihi licuiſſet.) Si igitur quo ad ſubſtantiam attinet doctrinæ, hæ quoq; lectiones vobis probatæ fuerint: ſpero breui, & Dominos noſtros inprimis, & deinde nos reliquos omnes, magnis liberatum iri moleſtiis. Quod vt Dominus faxit, etiam atque etiam rogo, & verò etiam facturum eum confido. Neque enim poteſt Eccleſiam ſuam deſerere;

Digitized by Google

quanquam ad tempus permiſit Satanæ, vt cribrarit vos. Imò ſpero hanc cribrationem futuram & Scholæ & Eccleſię vtiliſſimam. Cribratione enim non perditur frumentum, ſed purgatur. Vale vnà cum omnibus Patribus & fratribus, & vt quàm primum mihi in hac petitione gratificentur, meo nomine illos rogato, ſed memineris, vt prælectiones fideliter remittas. Argentorat. 28. Maii. 1562.

Tuus ex animo
H. ZANCHIVS.

Johannes Wolphius, Hieron. Zanchio
S. P.

AD decimumſextum Iulii menſis diem, cum D. Martyrem adiiſſem: audiui ex eo, te datis ad ipſum literis, vt tuus tibi liber quamprimùm reſtituatur, petiiſſe. Poſtridie etiam Iulius familiaris eius ad me venit: qui primam, quam ad me dediſti, cum librum mitteres Epiſtolam, vnà cum libro repeti: idq; iiſdē abs te literis ſcriptum, mihi ſignificauit. Ego verò tametſi nondum accepiſſem, expectatā ad ſuperiores literas meas reſponſionem tuam: Epiſtolam tamē illam, vt ad te perferretur nihilominus dedi. Ac quanquam pluribus verbis ad te, quemadmodum velle videbare, de toto hoc negotio ſcribendum duxeram, nunc tamen longiore ſcriptione ſuperſedendum iudicaui, cum mutato conſilio, videam non requiri iā officium meum? Quid alioquin tibi tribuam, de tota doctrina tua quid ſentiam, famæ & exiſtimationi tuæ, quantopere cautum & conſultum cupiam: ex ipſo D. Martyre, qui mihi teſtis locupletiſſimus

tiſſimus eſſe poteſt, quàm ex me cognoſcas, malo. Illud tamen ſcito: mihi videri lectiones tuas, ab iis quas anteà vidimus, theſibus nõ alienas: verum hoc meliores illis eſſe, quò pluribus verbis exponunt, quæ videbantur in Theſibus συντομώτερον propoſita, ac nondum ſatis explicata. Et in his omnibus, cùm Scripturæ S. teſtimonia, tùm interpretationes veterum pariter ac recentiorum profers. Quæ verò ſacris literis probari non poſſunt, ea vndecunq; ſint allata, in numero dubiarum opinionum ponis. Quibus autem perſuaſum fuerat, te nobis ad patranda ſcelera, Deum authorem & impulſorẽ ſtatuere: iis hoc ipſo te excuſas: quod profiteris, malefacta atq; vitia noſtra, cum eorum cauſæ in noſtræ ipſorum naturæ vitioſitate hæreant, in diuinæ prouidentiæ effectuũ numero tibi nequaquam videri collocanda. Quid verbis opus eſt: vis iudicio Eccleſiæ Chriſti, verbum amplexę potius ſtare, vti meritò, quam tuo. Habes & actorum ſententiæq; meæ ſummam: & cauſas, quibus, vt ne plura ſcriberem, adductus fui. Vnum hoc reliquum eſt, quod velim tibi perſuadeas: ſi rationibus tuis ab ampliſſimo Senatu, benè prouiſum eſſe intellexero: magnam me ex eo, ac propè incredibilem voluptatem eſſe capturum. Quam ad rem, cum ego nec opis, nec conſilii quicquam poſſim afferre: à Patre Opt. Max. tamen optabo: vt omni ſua vi nutuque, ad omnia ſuæ cauſæ commoda, flectere eorum mentes & ſententias velit: quibus ipſe, vt tueri te poſſint pariter ac debeant, non authoritatem & prudentiam modo, verum etiam prouinciam ac potentiam eam dedit. Idque vtinam tu perinde videas factum, atque ego

futurum mihi perſuadeo. Vale à tui amante. Tiguri 13. Cal. Auguſt. Anno 1562.

Idem Wolphius H. Z.
S. P.

ETſi nihil nunc haberem, quod ad te perſcripto opus eſſe exiſtimarem: nolui tamē hunc ſine meis ad te literis ire. Diligenter eum de tuarū fortunarum ac rerum ſtatu, imprimiſq; de auditorum frequentia atq; applauſu percōtatus ſum. Sed quod mihi perinde gratū & optatum cognitu fuit, atque tibi honeſtum & vtile Eccleſiæ eſſe poteſt, audiui gratiſſima pleniſq; eſſe omnia tua in Academiam illam ſtudia atq; officia. Qua in re cum multum ſitum ſit boni: Deum precor, vt ne deficiat te fortuna tua. Quod ad conuictum & conſuetudinem eorum, qui iſthic ſunt, virorum celebrium attinet: non dubito, quin pro eo quē habes variarum regionum & multorum hominū vſu, iam tandem illis & hominibus & morib⁹ aſſueueris. Vtinam id perinde facilè vxor & familia conſequantur. Apud nos nihil eſt noui: niſi quod mihi Scipio Lentulus, is qui Clauennæ iam miniſtrum agit, his diebus ſcripſit, quendā miniſtrum è Synodo redeuntem à Papanis interceptum & Comum abductum. Quid futurum ſit dubitatur. Rhæti id, ſi concordes eſſent, forſan haud eis cōdonarent. Suſpicor hoc agi, vt qui in Gallia non ſucceſſit, hac rem aggredi via Antichriſtus velit, & illam ad bellum occaſionē captare. Det Deus, vt incidant in foueam, quam parāt nobis: nos ſic comparati ſemper ad omnem euentum perſecutionum ſumus, vt ſiuè viuamus, ſiuè moriamur,

Domini

Dominiſimus. Vale vir Clar. & Wolphiũ tuum, quod ſoles, ama, & quî valeas, certiorem facere ne grauere. Datæ Tiguro 23. Iunii. Anno 1568.

H. Z. Ad D. Martinum Borrhaum.

SIncipiunt noſtri de Theſibus ita dicere: illas, ita nudas, eſſe tolerabiles: ſed lectiones meas eſſe intolerabiles: ideoq; & Theſes, ſi iuxta prælectiones intelligantur, tolerari nõ poſſe. Deſcripſerunt autẽ ex libellis ſtudioſorum lectiones aliquot, de Libro vitæ, & de Prædeſtinatione, quas annis abhinc 6. & 7. habui: & eas dederunt Dominis; & quibuſcunq; voluerunt, legendas exhibuerunt; Mihi verò recognoſcendas nunquã miſerunt. Illas tamen ſecretò amicus quidã mihi oſtendit. Multa vidi addita, multa detracta, quam plurima deprauata. Coactus igitur, curaui ex αὐτο-γράφων (nihil enim docui, quod non vel ante, vel poſt lectionem meâ manu ſcripſerim) illas prælectiones fideliter, deſcribendas, ſeruatis iiſdem planè verbis, quibus in Schola vſus tunc fui. Multa quidem etiam in iis, ſi mihi liceret, mutarẽ libenter; multa diligentiùs explicarẽ; alia copioſiùs probarẽ; omnia limarẽ atq; polirem, præſertim, ſi in lucem eſſent mittẽdæ: ſed quia quæſtionẽ mihi mouẽt: quid, & quomodo tum in hac Schola docuerim: iccircò cogor haſce conciſas, indigeſtaſq; prælectiones, ceu fœtus immaturos, impolitoſq;, vobis viris doctiſſimis inſpiciẽdas, diiudicãdaſq; exhibere. Quare te, doctiſſime Pater Borrhaë per Chriſtum rogo, vt has prælectiones vnà cum D. Doct. Wolfgango, per otium legas: & quidquid veſtro iudicio viſum fuerit haud cõſonũ veritati

S.Literarum, illud candidè in aliqua Papyro notetis.Si verò omnia vobis probabuntur: mihi etiã apertè veſtris literis ſignificetis, rogo, atque obſecro: & omnia reddetis D. Nicolao Camollio noſtro. Quò verò citiùs hoc perfeceritis: eò gratius mihi, & vtilius fuerit. Tractationem illam de excæcatione impiorum, item illam de Redemptione Eccleſiæ per Chriſtum, vbi de certitudine noſtræ electionis agitur, Dominis quidem non exhibuerunt: ſed ego bonis de cauſſis, reliquis adieci. Fui enim traductus; quod ita de Prędeſtinatione docuerim & doceam: vt homines in deſperationem adigam: quòd neſciant, an ſint ex numero electorum, nec ne. Contra hanc calumniam: eſt ſeptimum Caput, Tractationis, de Redẽptione Eccleſiæ: vbi multis argumẽtis demonſtratur: vnumquemque teneri credere, ſe eſſe ex numero electorum: Item quòd doceam: Deum excæcare pro ſuo arbitrio; non pro noſtris ſceleribus, quos vult: Contra hanc eſt Tractatio illa de excæcatione impiorum. Si volueritis cum Domino quoq; Sulcero conferre has meas prælectiones, & illius iudicium audire ac ſcribere: erit mihi gratiſſimũ. Epiſtolam verò hanc tibi vni ſcribo: & cum ſolo D.Doct. Wolfgango communicari volo. Sturmius te ſalutat. Quicquid poſſumus: vobis offerimus & pollicemur. Vale. Argentorat. 20. Maii. 1562.

T. ZANCHIVS.

H.Zanchius D.Johanni Caluino Theologo doctiſſimo.

S. Quòd tardiùs fortè, quàm exſpectabas, obſeruan-

ſeruandiſſime Pater Caluine,reſpondeam,id ideo fit,quòd tardiùs etiam quàm volebam,domũ reuerſus,tuas accepi literas, nimirum 13.huiuſce Menſis Iunii. Placuit tuum conſilium. Faciã igitur vt conſulis: modò iuſta occaſio mihi detur, poſteaquam in Scholam reuerſus,meum cœpero facere officium.Omnino.n.in Scholam priùs eſſe redeundum,& liberè,ſed cum modeſtia docendum,& inde non quærendã,ſed exſpectandã eſſe occaſionem,aut proteſtãdi, meamq; ſubſcriptionem explicandi,aut dimiſſionẽ petendi,cenſent alii amici,inter quos eſt etiam Doctor Euſtachius Cherſetanus,qui pro hoc tempore Nundinarũ, dignatus eſt apud me hoſpitari. Video multa mihi eſſe deuoranda. At modò placeam Chriſto,& pro mea virili ipſius regnum promoueam, ſatis mihi fuerit. Neq; verò illa ſubſcribendi formula alio animo vſus ſum, quàm vt ſignificarem, etſi articulis ſubſcribebam,me tamẽ haud iuxta aliorum,ſed iuxta meam, quam piam eſſe ſcio,interpretationem ſubſcribere: vt planè reapſe eadem ſit hæc ſubſcriptio, licèt verbis diuerſa, cum illa, quã etiam de principio,cùm huc veni, Auguſtanæ Confeſſioni ſubſcripſeram, ſed cum hac exceptione, *modò orthodoxè intelligatur.* Sed de iis ſatis.

Quæ agantur in Mundo,digna quæ à te intelligantur,credo tibi ab aliis permultis ſignificari: vt de bello inter Danum & Suecum: Anglum & Gallum,de equitatu Germanico, quẽ Schwartz-Reutter vocant:huius Imperatorẽ,literis à Landgrauio hîc acceptis,mox ad Landgrauium aduolaſſe,& opinionem eſſe, totum hunc Equitatum

mittendum ad Suecum. Hæc atq; alia noua relinquo aliis ſcribenda. Ego me, toto animo tibi commẽdo: Rogo verò Deum Patrem per Ieſum Chriſtum, vt te diu nobis cõſeruet. Vale. Argent. pridie Calend. Iulii. Anno 63.

T. ex animo

H. ZANCHIVS.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

S. Credo te, vir ornatiſſime, & mihi colendiſſime, non neſcire, quanti ego te ob tuã admirabilem & pietatem & eruditionem faciã: ſed vt neſcias, certè mihi teſtis eſt inprimis Deus optim. Καρδιογνώστης: deinde poſt Martyrem & Martinengum, omnes illi, qui me tam publicè in Schola, quàm priuatim inter amicorũ colloquia, quoties data fuit occaſio, verba de te honorificè facientẽ, audiuerunt. Quòd verò ad te nunquam, vt mea erga te obſeruantia exigebat, ſcripſerim: in cauſſa fuit (vt ingenuè dicam) quidam haud tamen meo iudicio omnino improbandus pudor, qui me homuncionem à ſcribendo ad virum tã-um ſemper deterruit, & in hunc vſq; diẽ retardauit. Fui quidẽ ſæpius tuo nomine, cùm ab aliis permultis, tum à D. Petro Martyre, & à Martinengo per literas ſalutatus, pro qua re gratias etiã tibi ſemper habui, & habeo maximas; cæterùm nulla mihi vnquam ante hac oblata occaſio fuit, quæ me hac in parte alioqui timidulum animare, & pigellum concitare ad ſcribendum potuerit. Nunc ſanè gaudeo mihi datam fuiſſe huiuſcemodi occaſionem, quæ me ad ſcribendum impellat.

Quàm grauiter & moleſtè ferant omnes viri boni,

boni, diſceſſum D. Petri Martyris, tu potes ſcire, etiam me tacente. Non.n.neſcis, quàm omnibus bonis eſſet gratus Martyr. Ego verò tam grauiter fero, vt vix ſim ferendo: nō certè mea tantùm priuata cauſſa, ſed inprimis publica totius Eccleſiæ. Ad hanc.n. noſtram Scholam (vt tu optimè ante me noſti) confluunt ex omnibus Germaniæ partibus ſtudioſi, qui poſtea in Miniſtros verbi eligūtur. Permultum autē refert, huiuſcemodi ſtudioſos initiò benè in veris dogmatibus, & in ſincera ſcripturarum intelligētia inſtitui. Cùm igitur hoc optimè præſtaret Martyr noſter, & eius autoritas plurimum valeret ad veram doctrinam ſtudioſis perſuadendam, vehementer doleo hominis diſceſſum: præſertim cùm videā, id quod nemo non videt, in noſtra Germania, ob penuriā (proh dolor) verè fideliū & doctorū Miniſtrorum, in dies nouos & diuerſos excitari errores, & aliquando tales, quales ne ipſe quidē Papiſmus ferre poteſt: imò quos iā olim apertis ſcripturarū teſtimoniis à Patrib' cōfutatos legimus: ita vt Eccleſiæ Chriſti magis metuā ab huiuſcemodi Pſeudodoctorib', & falſis paſtoribus, quàm à Tyrānis, & ipſo ēt Antichriſto Romano. Illud vnum me in hoc D. Petri diſceſſu conſolatur, quòd ſciā, diuinâ prouidētiâ vocatum eum fuiſſe Tigurum, fortaſſe in hunc finē, vt præter alia Eccleſię cōmoda, multos etiam, qui in ea ſunt Eccleſia, peſtilētiſſimā illā (in ſinum tuum hoc repono) de libero arbitrio contra prædeſtinationē, ideoq; contra gratiā Dei doctrinam dedoceat. Noſti quid dicam. D. Petrus, (vt mihi eſt pollicitus) breui ad vos vſque perueniet, vt te tuamque iſtam Eccleſiam, & fratres inuiſat.

Rogo, hominem ad hunc errorem ex illa Eccleſia conuellendum inſtiges. Etſi enim per ſe ſit animatus: tua tamen cohortatio non parum adferet momenti. Vale optime pater, Dominum rogo, vt me ſapiētia, & fortitudine ſpiritus ſui donet, quò & veritatem Euangelii promouere, & aduerſariis Chriſti reſiſtere queam. Video enim quantū me maneat certamen. Saluta iſtos pios & doctos ac reuerendos tuos ſymmyſtas, &c.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

S. Ego verò ingentes tibi habeo gratias, optime Pater Caluine, pro tuis ad me literis plenis officii & pietatis. Hæ non ſolùm gratiſſimæ, ſed tanti etiā apud me ponderis fuerunt, vt perlectæ confeſtim me in eam, ad quam adhortabaris, ſententiam pertraxerint, nempe, vt (quod ad me attinebat) huic nouæ vocationi aſſentirer. Licèt. n. me tanto oneri ſubeundo & ferendo imparē eſſe ſentirem: fretus tamen Dei auxilio, aſſenſus ſum: per me non ſtetit, quin ad vos venerim. Sed Senatus nullo modo voluit me miſſum facere, cauſſatus Scholæ neceſſitatem, & quòd quē in meum locum ſubſtituerent, prorſus haberent neminē.

Cęterùm quò meliùs omnia intelligas, videaſq; an in hoc negotio pertractando peccatum fuerit, & quomodo, & à quibus peccatum fuerit: ſingula eo quo geſta ſunt ordine, quàm potero breuiſſimè & dilucidè, fideliterq; recitabo.

Primo loco frater ab Eccleſia miſſus, antequā literas vllas mihi reddidiſſet, oratione ſatis benè longa explicuit tum præſentem Eccleſiæ noſtræ calamitatem atq; neceſſitatem, tum bonā omniū

erga

erga me fratrum voluntatem, tum deniq; nouã noui paſtoris factam omnium ſuffragiis electionem, rogareq; ſe totius Eccleſiæ nomine, ne meæ nationis Genti operam meam, in tanta præſertim neceſſitate denegem.

Ego poſt actas gratias, in ſumma reſpondi, mihi quidem dolere vehementer hanc Eccleſiæ noſtræ miſeriã & neceſſitatẽ, cupere etiã, vt ei quàm optimè proſpiciatur: ſed quòd debeã vltrò priorẽ vocationem deſerere, & nouã amplecti, nõ videre, quã conſcientiâ id poſſim: multas olim rationes, cùm etiã ad hoc Miniſteriũ aliâs vocarer, quæ me à ſuſcipienda alia cõditione retrahebãt, & ad præſentẽ retinendã impellebant, ad fratres ſcripſiſſe, rẽq; totã iudicio tuo cõmiſiſſe. Tuã Præſtãtiã cenſuiſſe, me nõ eſſe ab hac Schola amouẽdũ. Me igitur eum ad illas meas literas prouocare.

Tũ ille & dicere, te non amplius in eadem eſſe ſententia, in qua priùs, & ſimul reddere literas.

Ego lectis tuis literis (eas enim primùm omniũ legi) mòx ſubieci, me iiſce literis fuiſſe perſuaſum: me igitur paratum eſſe, modò Magiſtratus conſentiat, & cum bona ſua gratia me miſſum faciat, hanc priorem deſerere, & alteram amplecti conditionem. Non eſſe autem meam, ſed ipſius legati, officium agere cum Magiſtratu, vt me vinculo, quo illi obſtrictus ſum, liberet. Faciat igitur ipſe ſuum officium. Petiit qui eſſent adeundi, qui ordo in hac cauſſã pertractanda ſeruandus foret, docui. Hæc fuit prima actio.

Porrò eodem die ſub Cœnam (iam enim ipſe Legatus allocutus fuerat Marbachium) venerunt ad me D. Marbachius, & Rector Sturmius, duo

petierunt;vnum,vt quo nã modo res ſe haberet, clarè explicarem: Alterum,quænã mea eſſet circa hoc negotium voluntas. Quoad primum,à multis capitibus,quanta ſit noſtræ Eccleſię neceſſitas, diligẽter explicaui & amplificaui, atq; ita amplificaui,vt dixerim, omnino neceſſarium eſſe,vt ei iam non tantùm periclitanti, ſed etiã ruenti ſuccurratur,te etiam hoc idem ad me ſcripſiſſe. Ergo ad ſecundum reſpondi, me quidem libenter hic eſſe,me amare Scholam,me non habere cur ſpõte eam deſerere debeam,cùm Senatus me & benignè,& liberaliter ſemper tractarit: ſed tamen tum propter talem ac tãtam,quæ Italicæ Eccleſiæ imminet,niſi maturè ſuccurratur,ruinam:tũ propter totius Italiæ vtilitatem; deinde partim propter iucundum & gratum cum meæ nationis hominibus conſortium:partim propter fructum nõ vulgarẽ,quẽ ex tui,Vireti,Bezæ, & aliorũ doctorum virorum conſuetudine reportarẽ,me libẽter etiã profecturum Geneuã, modò cum bona noſtri Magiſtratus venia & gratia id fiat:nihil.n.ipſo inuito me facturum,duabus de cauſſis: vna,quoniã per cõſcientiã nõ poſſum vltrò,citraq; voluntarium noſtri Magiſtratus conſenſum piorẽ conditionẽ deſerere,& alterã accipere. Altera,quoniã etiãſi id per conſcientiã poſſem, tamẽ propter debitum officium non deberẽ,niſi turpiſſimũ ingrati animi crimen incurrere velim. Quare me libenter cõformaturum meam voluntatem,ad voluntatem Senatus. Reſponderunt iſti,ſe nõ poſſe adduci,vt credant,Senatum me dimiſſurum,hoc præſertim tempore,quo nemo,qui in meum ſuccedat locum,reperiri(vt aiebãt)facilè queat. Subieci,me rogare, agant ipſi cum Magiſtratu; & ſi

plena dimiſſio impetrari nõ poſſit, ſaltẽ impetretur, vt ad tempus, dum ſcilicet aliquis dignus Paſtor reperiatur, illi Eccleſię cõcedat. Ita diſceſſum eſt. Poſtridie legatus literas veſtri Magiſtratus & Eccleſiæ reddidit Cõſuli, & ſimul curauit ſupplicationem, quã oblaturus erat Senatui, in Germanicã linguã conuerti. Per diẽ Lunæ (erant.n. progreſſiones) & Martis (erant enim publicæ preces) Senatus non fuit habitus. Die igitur Mercurii, id eſt, heri, literæ in Senatu fuerunt recitatæ, & ſupplicatio audita. Senatus conſuluit Scholarchas: Scholarchæ adhibuerunt in cõſilium Sturmiũ & Marbach. poſtea me accerſiuerunt, & oſtẽſis veſtri Senatus literis, explicataq; legati ſupplicatione, interrogarunt nomine Senatus, quænã mihi eſſet circa hoc negotium, voluntas. Reſpõdi eis in ſumma idẽ, quod anteà Sturmio & Marbachio, ſed illud adieci, me illos rogare, vt poſitis omnib. affectibus, pro ſua Chriſtiana prudẽtia, & ſpiritus iudicio, illud de me conſtituant, quod illis viſum fuerit magis facturum ad gloriã Domini & vtilitatẽ Eccleſiæ Chriſti. Iuſſus ſum ſecedere. Deliberarunt inter ſe, vt moris eſt. Mihi verò reuocato dixerunt, ſe à Senatu hoc mãdatũ accepiſſe, vt me interrogarẽt, vellẽ ne (vt hactenus feci) in ipſorũ Schola docere, an verò mallẽ Geneuã proficiſci. Si dicerẽ, me malle Geneuã, rogarent me nomine Senatus, vt manerem, me rem gratam Senatui facturum. Si verò flecti non poſſem, ſignificarẽt, Senatum me miſſum quidem facere, quoniam inuitum retinere nolit, ſed tamen haud libenter, quoniam non ſine magno Scholæ incommodo. Quãdoquidẽ igitur audierunt, me libẽter quidẽ

profectúrum Geneuã, ſed nullo modo id facturum, niſi accedat voluntarius conſenſus, & bona gratia Senatus, ſe mihi gratias agere, & libenter quidẽ ſe gratificaturos fuiſſe noſtris Italis, ſi alium idoneum, qui in meum locum ſubrogaretur, reperire hoc tempore potuiſſent. Quod ad Senatus literas attinet, ſe facilè illi Senatui ſatisfacturos, quoniam Senatus literæ ita habent, vt ſi id, quod petunt, fieri poſſit ſine noſtræ Scholæ damno, velint ſibi gratificari. Ita me dimiſerunt.

Retuli reſponſum tum meum, tũ Scholarcharum ad fratrem ab Eccleſia miſſum. Ille mihi iraſci, & indignari. Duo ſunt, quæ à me volebat: Vnum, vt ego ipſe à Scholarchis vrgerẽ, niſi me Geneuam mittant, Eccleſiam illam deſtructã & perditam iri: ita quaſi volebat me eſſe aduocatum & patronum huius cauſſæ. Alterum, vt abſolutè miſſionem à Senatu peterem, quia plus debeam Nationi, quàm Germanis. Ego verò neutrum mihi faciendum fuiſſe contendi, ſed vtrumque ſui fuiſſe officii: ſatis mihi fuiſſe, neceſſitatem Eccleſiæ maximã eſſe, oſtẽdiſſe, neceſſarioq; illi eſſe opem ferendam: dicere verò, niſi me mittant, illã deſtructum iri, quis non videat, quàm ſit ineptũ, & arrogantis hominis verbum? Abſolutè etiam poſtulare, vt me dimittant, quis nõ videat, quàm ſit importuni atq; ingrati hominis ſermo?

Nunc tuæ Chriſtianæ prudẽtiæ, omnia diiudicanda cõmitto. Scio, nõ defuturos, qui, quod nõ venerim, ſint mihi vitio daturi, quaſi ſcilicet mihi maiori ſit bono, hîc eſſe, quàm iſthîc. Sed Dominus, vnde factũ ſit, vt nõ venerim, optimè nouit. Illud tibi affirmare cogor, ſed cũ dolore, tantã eſſe docto-

doctorum Theologorum penuriam, vt licèt nihil ſim reuera, cogar tamen iſtis Germanis, videri eſſe aliquid. Hoc eſt, quod poſtea Sturmius, nomine ſenatus, coram Scholarchis, legato reſpondit: ſi tanta nunc eſſet Argentinæ doctorum virorum copia, quanta fuit eo tempore, quo te Geneuenſibus conceſſerunt, libenter gratificaturos fuiſſe meis Italis, & Senatui Geneuenſi: nunc autem, cũ neſciam, in quem conuertendi ſint oculi, nõ poſſe ſine maxima Scholæ iactura, in hac re illis gratificari.

Quòd verò ſcribis de auditorio, verũ eſt, poſt diſceſſum Anglorum, & aliquot nobilium Gallorum, factum eſſe infrequentius (ferè enim tantùm Germani Theologiæ ſtudioſi, interſunt lectioni Theologicæ) ſed tamen non ita infrequens eſt, vt planè nullum ſit: etiam poſt progreſſiones, 40. circiter iuuenes progreſſi ſunt ad Theologiã: neque parum eſt emolumenti, ſi ii pauci, qui adſunt, ſanam puramque doctrinam doceantur. Profectò ſi inanem prorſus viderem meum hîc eſſe laborem, ne horam quidem hîc ſubſiſterem.

Per valetudinem non bonam plura non ſcribo: rogo me ames, & meum honorem apud Italos meos defendas. Vale optime Pater. Dominus ſeruet te diu incolumem, ad ſalutem & amplificationem Eccleſiæ Chriſti. Cupio & meo nomine ſalutem dici D. Vireto, Bezæ & aliis.

Io. Caluinus Hier. Zanchio.

TEmpeſtiuè accidit, vt te balbus diſertũ redderet. Neceſſe enim fuit, quod tibi extorſit,

ingenuè ſemel profiteri. Qualiſcumq; ſequetur euentus: non eſt tamèn cur te importuni hominis vel proteruiæ vel verſutiæ obuiàm iuiſſe pœniteat, ne de oppreſſà veritate triumphũ ageret, quod certum eſt ex ſilentio tuo captaſſe. Intereà ſi infeliciter ſucceſſerit, Scholæ olim florentiſs. diſſipatio me angit. Sed noſtrum eſt, vbi officio perfuncti ſumus, Dei conſilio acquieſcere. Holbrachum etiam noſtrum quod ſimul aggreſſus eſt, quò inſolentiùs ſe iactat, ſua ſuperbia, vt ſpero, præceps agetur. Quòd tibi migrandum erit, puero quem educas, ego & Beza proſpectum vehementer cupimus. loquor de filio D. Moiſii, quem pater, veſtrarum turbarum ignarus, nuper nobis commendauit. Et eius rogatu, quamuis res apud vos tranquillæ eſſent, eramus ad te Scripturi. Vir eſt integer ac cordatus, generoſo animo & pro ſuis in Eccleſiam officiis, dignus cui ſtudia ſua pii omnes impendant. Ergo ſi iſthinc diſcedas, puerum negligere, nefas nobis eſſet. Nihil autem meliùs reperimus, quam vt Heidelbergam mittas ad Immanuelem, vel Tigurum tecum deducas, & apud Gualtherum noſtrum deponas, qui libenter hanc curam ſuſcipiet. Nihil patri gratius fore ſpondemus, quam ſi conſilio noſtro obtemperes. Vale eximie vir & mihi colende frater. D. Sturmio & Holbracho, multam ſalutem precor. Quià videtur regina ad fouendas noſtras Eccleſias ſeriò animum adiicere: ſi pergat, reſpirabimus. Dominus te incolumem ſeruet: ſpiritu ſuo gubernet: virtute fulciat. Geneuæ 4. Cal. Septembr. 1563.

Theod.

Theod. Beza Hier. Zanchio.

NOn eſt neceſſe, vt quidquam de meo adiiciã. tantùm igitur hæc addidi, vt filium D. Moiſii tantò commendatiorem habeas, vel potiùs vt meo officio fungerer. Quod ſupereſt, Deũ rogo, vt cauſſæ ſuæ patrocinium ſuſcipiat, teq; magis ac magis confirmet. Vale.

Andreas Hyperius Ioanni Operino.

QVas ad me dediſti, clariſs. vir, Francofurto, 9. Sept. accepi ad diem Septembris XII. Quod ad librum D. Zanchii attinet, ſic res habet: Libellum ſupplicem ea de re, cui D. Piſtorius, D. Pincierus & ego ſubſcripſimus: ad VII. diem Iunii obtulimus ei qui Principi eſt à Secretis. Nam Princeps quotidiè tunc venabatur, nec niſi quarto quintove die redibat Marpurgum. Poſt paucos dies mihi reſpondit Secretarius, reddito libello ſupplici, Principi non probari inſtitutum noſtrũ propter concordiam factam, & pacta pacis Argẽtinæ paulò antè vtrinq; ſancitæ: ac tale ſibi negotium videri, in quo nihil agendum, niſi explorata priùs voluntate Ducis Wirtebergenſis; cuius potiſs. auſpiciis cuncta Argentinæ gerebantur. Non multò pôſt, profectus eſt Princeps, vt venaretur propè Wetteras, vbi Eccleſiæ præeſt Dominus Pincierus. Significaui igitur D. Pinciero quomodò mihi Secretarius reſpondiſſet, ideoque ipſi quoque tentandam viam, quâ apud Principem aliquid efficeret. Ceterùm eo ipſo tẽpore comperit, vera fuiſſe quæ Secretarius mihi dixerat: neque aliud reſponſum exſpectandum.

Quo minùs igitur quod cupiebamus perfectum ſit, velim credas præſtantiſs. Oporine, per nos nõ ſteuiſſe. Superioribus diebus per Iuſtum Vulteiũ, certiorem me fecit Pincierus, ſe diligenter ad te de omnibus perſcripſiſſe. Spero literas eius ad te perueniſſe. Remitto proinde ad te Præfationẽ, quam D. Pincierus apud ſe habuit, vt occaſione oblatâ, Principi eam breuiter explicaret: quod ſanè commodiùs ab illo potuiſſet ibi fieri, quã hîc à me Marpurgi, vbi Princeps, quandocumq; adeſſe contigit, grauiſs. diſtringebatur negotiis. Ceterùm quod recuderis librum de lectione S. Scripturæ, id mihi pergratum eſt. Quòd ſi recognouero librum de S. concionib. & catechiſmum, tibi libenter permittam. In animo habeo hac hyeme extremám manum imponere Topicis Theologicis. Pro exemplaribus quæ ad me venire curaſti, magnas habeo gratias. Pergam etiam intereà in Methodo Theologica, quam ad rem, à multis vndiq; excitor. Vale. Marpurgi. XIII. Septembr. 1563.

Ioannes Pincier Ioanni Oporino.

QVantam diligentiam & fidem adhibuerimus ſupplicando Principi noſtro, pro redimendo ſaltem vno, ſi non pluribus aut omnibus exemplaribus impreſſis, iuſſu Senatus interceptis: Teſtis eſt libellus ſupplex mea manu ſcript⁹ & à reliquis duob. ſubſcriptus, quem D. Hyperius ad te mittet: & ſimul quidnam à Principe reſponſi tulerit, ſignificabit. D. Piſtorius, ità, vt videbis, ſupplicandum putabat: ideoque ad eius preſcriptum, libellum illum ſupplicem deſcripſeram.

ram. poſteà verò quam diſceſſit D. Piſtorius: mutauimus formam ſupplicis libelli, cui nos duo tãtùm ſubſcripſimus, & Principis Secretario tradidimus. Certo autem conſilio, mutatio hæc à nobis facta fuit, propterea quod in priore libello quem leges, de D. Zanchii doctrina ſuſpicionem Principi ſuggerere poterat, id, quod D. Piſtorius neſcio quam ob cauſſam adiecerat: nempè non omninò ſententiam D. Zanchii veritati Scripturæ eſſe diſſentaneam: quaſi aliqua ex parte diffidere de eius certitudine nos metipſi videamur. Quæ claudicatio & dubitatio, quià nobis indigna videbatur Theologicâ grauitate: maluimus ſoli nos duo ſupplicare Principi, quam priorem libellum ſupplicem offerre. Ceterùm quod Princeps noſter reſpondit, ſibi per cõciliationem inter D. Zanchium & aduerſarios compoſitam à Theologis, non licere intercedere, ne bene ſopitam diſſenſionem reſuſcitare velle videatur: credo equidem propter Wirtebergenſem & Bipõtinum Duces, noſtrum detrectare, quib. aliquandiu ſuſpectus fuit de Zwinglianiſmo. Hanc ſuſpicionem fortè mouiſſet denuò aut confirmaſſet de ſe Princeps noſter, ſi pro D. Zanchii miſcellaneis interpellaſſet. Quomodò autem nunc ſit affectus noſter in cauſſa Euchariſtiæ, nihil certò ſcire; multò minùs referre poſſum. Pyxis enim Pandoræ à Paulo Ebero inſtructa & propinata mundo: ſum mo omnium applauſu excipitur, de qua ego dialogum paræneticum compoſui, in quo Prometheum & Epimetheum fratres introduco loquentes, & omnia Pandoræ argumenta expendentes ad veritatis libram. Scripſi etiam

eremodicion Tilemanni Heſhuſii, in eadẽ cauſſa, vbi duo potiſs. ago. primùm, δίκην ἀνάδικον, ſeu αὐτοκατάκριτον, ex ipſiꝰ Heſhuſii verbis colligo: quia aduerſariũ de veritate alteriꝰ partis in hac cõtrouerſia, ſuo ipſius calculo conuinco & iugulo. deinde ἐποχὴν aſſenſionis iuſtiſſimam ſubiicio, quà itidem oſtẽdo, quam iuſtas aduerſarii noſtri cauſſas cohibendæ aſſenſionis à ſuo dogmate nobis præbeant. Sed iniquitas & importunitas aliquorũ obſtat, quò minùs hæc ſcripta cũ aliis communicem. Deus faxit, vt noua tyrãnide oppreſſa emergat aliquando veritas: quod breui admodùm futurum ſpero. Etiamſi.n. meus Prometheus ſilêre, atque latere cogatur: exorietur tamen alius, qui fraudem Pandoræ deteget: cuius generis ſcriptũ ſi quod exierit in lucem hoc tempore, rogo mittas mihi per Hermannum Pincierum exemplar, qui pro me ſoluet. Vale quam optimè per Chriſtum Ieſum. Datæ Veteribus caſtris: circiter nonas Septembris, anno 1563.

Ampliſſimo & humaniſſimo viro Hieron. Zanchio Theologiæ Doctori Iuſtus Vulteius S.D. Argentinam.

QVemadmodum hanc rationem in exaggerandis conficiendiſq; corporibus natura tenet: vt nihil ſubitò & ex tempore exiſtat, quod ſtabile ſit aut diuturnum: ſic multò magis in animis etiam virtutum doctrinarumq; leges quaſdã & progreſſiones certis ordinib. copulatas ineſſe cernimus. Nam infantium animi quaſi ſopitam & penè ſepultã rationis vim in ſe continent: Mox exci-

excitata eius veſtigia in pueris apparent: Pueritia confirmatior & corporis & animi viribus eſt ætas adoleſcentium, quorum tùm robuſtius fit iudicium, cum iam viri facti ſunt: ſenectus autem mentis vigore & vſu rerum cæteris ætatibus præſtabilior, corpore deterior eſt. Ex quo intelligitur, nunquàm interituros eſſe animos, qui temporis ſucceſſione non modo non labefactantur, vt corpora, ſed confirmantur potius & indies magis magiſq; corroborantur. Sed hæc in animis naturæ vi efficiuntur; illa voluntate & exercitatione, cum primum iaciuntur ſcientiarum fundamenta ex his artibus, quę in elaborando ſermone verſantur, poſt adiunguntur naturalium rerum, quantitatũq, cognitiones, tum his morum actionumq; humanarum, nec non & Dei diuinarumque rerum ſcientia, veluti perfectio operis accedit, vt iam quaſi tecto impoſito perfectum ſcientiarum ædificium videatur. Quam liberalium artium coniunctionem & conſequentiam cum hi adoleſcentes animaduerterent, committere noluerunt, vt quæ præcepta nobis docentib. cognouiſſent, inter initia, quod dicitur, opprimerẽt. Quod à plæriſq; hominib. hac ætate fieri videmus, qui, cũ vix guſtũ literarũ perceperint, ſatis ſe doctos eſſe credunt, ſatiſq; beatos, ſi quacũq; ratione victũ parare & vitã tueri Philoſophiæ præſidio liceat. Nam hi quidem Philoſophiã, Theologiam, Deũ deniq; ipſum quæſtui habent. Nõ.n. artes ex ſua dignitate & pulchritudine, ſed pecuniarii, commodis & turpi lucro metiũtur. Ex quo infinita innumerabiliaq; cõſequũtur incõmoda.

Ea enim re ſola efficitur, vt pauciſſimi iis officiis, quibus præfecti ſunt, pares reperiantur. Quô propenſioribus animis horum adoleſcẽtum ſtudia conſilio, diligentia atque etiam auxilio veſtro iuuare debetis; quorum hæc eſt ſententia, vt aut operæprecium aliquod in artibus facere, aut officiis, ſi quibus præfuturi ſunt, ſua ignorantia neque dedecori, neque detrimento eſſe velint. Quæ ſit perturbatio religionis in veſtra Republica & quanta varietas, intellexi ex Ioanne Pinciero fratre meo, qua re quanquàm vehementer ipſe quoque perturbatus ſum: (ſummam enim Argentorati omnium rerum diuinarum humanarumque conſenſionem inter omnes ordines fuiſſe memini:) tamen & Scripturæ vaticinium agnoſco, fieri non poſſe, quin in Rep. Chriſtiana diſſidia verſentur, & ſingulari Sathanæ conſilio eam diſcordiam ad debilitandos bonorum virorum animos inflammatam eſſe iudico. Nam, vt in prouerbio eſt, *vbi dolet, ibi manum habet*: ſic ille communis omnium bonorum, atq; adeo vniuerſi generis humani hoſtis, quô propulſatur acrius, hoc confidentius contra nititur. Largitus eſt Deus opt. max. Argẽtinenſi Scholæ magnam eruditiſſimorum virorum copiam, qui vitia profligare, honeſtatem & veritatem tueri poſſent. Hinc illæ lachrymæ. Non fert Sathan: oppugnat veritatem: honeſtati reſiſtit: ſcelera, omnemque turpitudinem inducere in Remp. Chriſtianam conatur. Sed vos vigilantia veſtra, Dei immortalis auxilio, bonorumque virorum ſtudiis facile, vt ſpero, eius perditiſſimos conatus refutabitis atque frangetis. Vale in Chri-

in Chriſto. Datæ Wetteris, ex ædibus meis, 4. Idus Septembris, Anno.

D. D. Hieronymo Zanchio, Johannes Pincierus Wetteranus S. D.

NOn tam tuo aliorumq; conſilio, quàm ſummi Dei æternâ prouidentiâ, me Tigurũ eſſe profectum nunc demum ſentio, cũ in rem ipſam penitiùs introſpicio. Quamuis.n.abſq; Dei ordinatione nihil fieri poſſe ſciebã, videbantur tamen in mea profectione duo; quorum alterũ ſi à Deo profectum diceretur, alterum, abſq; ipſius diſpẽſatione contigiſſe dicendum erat. Itaq; mirabar quomodo fieri potuerit, vt hæc duo, quãuis contraria eſſent, vtrunq; tamen ad eundem finem & ſcopum inſeruiret. Cogitabam.n.eandem eſſe omniũ finium, propter quos aliquid agimus, rationem, quæ eſt ſalutis æternæ. Itaq; argumentabar: Quemadmodum non ex æquo valet ad ęternam ſalutem cõſequendam, ſiue benè ſiue malè agas, ſed per legitima & ordinaria media, ad ſummum finem progrediendũ eſt: ſic neq; in hac mea profectione aliiſq; finibus idem eſſe quibuſcũq; cõſiliis vterer, ſed iis tantùm vtendum, quæ eſſent propoſito accommodata. At contrarium accidit: Parentes me domum reuocarunt, amici Tigurũ ire iubebant, duo hæc effecerunt, vt profectionẽ ſuſceptam Tigurum proficerem, primum æquè ac vltimum, ſed indirectè illud. Quomodo iam patris cõſilium à Deo eſt, cum repugnet ei, quod ego ſecutus ſum. Certè ſi patris conſilium ex Deo fuit, ſequendum erat, domumque proficiſcendum. At contra contigit. Ergo ex Deo non

m

fuit. Ita hæſitabam aliquandiu. Poſtea videbam non amicorum tantum, ſed & patris conſilium meum propoſitum promouere. Quod ſi enim parens nõ reuocaſſet, amici nõ ſcripſiſſent. Quoniam verò ſciebant patris animum eſſe, vt redirẽ domum, eo diligentius ipſi me inſtigabant, vt irẽ Tigurum, quod ob aduerſam valetudinem facturus non eram. Itaq; patris reuocatio illis erat cauſa, vt ſcriberent, illorum verò literæ mihi cauſa erant vt irem Tigurum. Hîc vidi mirabilem Dei in actionibus humanis diſpenſationem: Præterea agnoui ſimilitudinem ſuperiorem eſſe vitioſam. Prior enim eius pars, quæ de ſalute æterna eſt, loquitur de mediis vniuſmodi. Poſterior verò de efficientibus cauſis. Atque ſic contra me facit, ſi in priori parte quoque cauſſas, vel in poſteriori quoque media ſumam. In cauſis vt quemadmodum ad conſequendam ſalutem ſępè ſunt carnis conſilia ſpiritui contraria, & tamen ei ſeruiunt ad ſalutem, ita Deus hic vſus eſt contrariis cõſiliis hominum ad ſuum inſtitutum. In mediis: Quemadmodum ad ſalutem conſequẽdam non per mala opera eſt ingrediendum, ſic mihi Tigurum eunti non erat ad Septentrionem dirigenda profectio. Tandem itaq; hoc dubium ſedaui. Sed oriebatur inde ſecundum, cur Deus per contraria conſilia idem effecerit & non directa ratione tantùm? Hic, niſi conſiſtendum eſſet, edoctus aliorum exemplis, dicere poſſem, aliquid mali mihi imminere, iram videlicet & inimicitiã patris, quam mihi eo cõciliaturus ſim, quod conſilium eius ceteris non prætulerim. Sed vt vt ſit, ſiue me Deus affligere velit, ſiue bonis ornare, vbi ſum,

ſi ſum, Domini ſum. Stat itaq; firma ſententia, Planè me prouidentiâ Dei huc migraſſe, diſſuadente etiam parente. Neque ex cauſis efficientibus tantum, ſed & formali & finali colligo Deũ fuiſſe mihi hac in re conſiliarium. Formam enim profectionis ſi reſpiciam, iter fuit tranquillum & ab omnibus tempeſtatibus liberum: Quoad me recepi priſtinam valetudinem & in eo confirmaui. Eo tempore quoq; adueni: Cum Dominus Petrus Martyr adhuc in 1.ca.1.Samuelis hæreat: Colinus 15. Rhapſodiã Homeri auſpicatus ſit: Bibliãder poſt Zachariã pſalteriũ lecturꝰ, & in ſeptimana biduo Grãmaticã Hebraicæ linguæ admixturꝰ, ipſe hyeme, Dominus Petrus æſtate. Si quoq; finẽ examinauero, veni ad populũ liberũ, vt diſcerẽ liberales mores, ad Scholã illuſtrẽ, vt imbuerer bonis artibus & diſciplinis, ad viros doctos, vt imitarer & vitam & doctrinã, ad verum Eccleſiæ cœtum, vt cum illis me membrum Chriſti eſſe profiterer & confirmarem. In ſumma quicquid occurrit, oſtendit eum, qui mihi autor profectionis fuit, non aberraſſe. Vnũ tantum deſidero hac in Schola, quo ſi ornata eſſet, cum nulla ipſam compararem. Diſputationes quantùm vſum habeant non eſt tibi obſcurum, his caremus, quæ ſi introduci poſſent, perfectiſſima eſſet. Laborabo apud Dominũ Petrũ, vt, quoniã nihil difficultatis inſit, & nobis multũ conferat, non detrectent hoc ornamento Scholã cohoneſtare. Hæc breuia raptim exaraui, vt videas & me tui nõ oblitũ eſſe, & mecum gaudeas tum propter profectionẽ meã, cuiꝰ tu autor fuiſti mihi, tum ob valetudinem meam, quam laus Deo recepi. Nihil præterea. Hoc tan-

tum tibi familiæq; tuæ precor, quod mihi ipſi cõtingere velim, opto Scholæ veſtræ, vt noſtræ ſit ſimilis. Opto Eccleſiæ veſtræ, vt noſtram & in doctrina & tranquillitate imitetur, quod Deus pro ſua voluntate concedat. Amen. Vale intime Domine doctor & Mæcenas. Datæ Tiguri, 15. Octobris.

Wigandus Orthius Hier. Zanchio S. D. Argentinam.

CVm nuper in Domini Petri Martyris, nunquam mihi non colendi patris ac præceptoris commentarios, quos in librum Iudicum conſcripſit, incidiſſem, vir doctiſſime, mihiq; plurimùm obſeruãde: Perlegi primum, quam præfixit libro epiſtolam nuncupatoriam, in qua Argẽtoratenſis Scholæ præfectis, totiq; ei Reip. pro collatis in ſe beneficiis, gratias agit. Recordabar tum eius orationis, quam poſtremùm in Schola paulo ante diſceſſum ſuum habuit, cui tua quoq; excellentia interfuit. Cumq; altius eam perpenderem in memoriam reuocatam, videre mihi eas lachrymas videbar, quas tunc cum ſtudioſi, tum alii boni viri audita Martyris oratione perfundebant. Malè tum iſti Scholæ plerique ominabantur, à qua tantum lumen diſcederet. Et profectò, vt planè dicam quod ſentio, ego quoq; tum in ea ſemper fui ſententia, ſceleratiſſimè eos facere, remque publicam literariam, & maxime Theologica ſtudia apud ſe omninò extincta cupere, qui in culpa erant, vt Argentinam vir tantus, quantum nunc Theologum Germania nullum habet alium, relinqueret. In qua ſententia,

tia, proh dolor, adhuc perſto, & nunc multò ma-gis confirmor, cum tuæ quoque excellentiæ ne-gotium exhiberi ab iiſdem hominib. audio, qui, vt tum magnum illud lumen ſuis artibus diſcuſ-ſerunt & pepulerunt; ita nunc, vt omninò Scho-lam euertant, te eiecto, laborant. Infelicem il-lam Reip. quæ mihi ante paucos annos verè be-ata florentiſſimaque videbatur: quod non ſo-lum omnes alias Germaniæ totius ciuitates, ve-rum etiam celeberrimas Scholas doctiſſimorum virorum copia ſuperaret. Sed non eſt nunc que-relæ iſti locus: cur tamen in eam hoc tempore inciderim, audies. Allatum ante paucos menſes ad nos fuerat, quanquam non ita certo autore, tibi à magiſtratu lectione interdictum fuiſſe, abi-tumque tuam excellentiam parare, quod con-tentiones quædam cum Marbachio intercidiſ-ſent. Eas poſtea contentiones ab aliis accepi-mus, neſcio quas, de extremo iudicio & prædeſti-natione Dei, fuiſſe: atq; te iam tacente propter indictum ſilentium, Marbachium de iis quæſtio-nibus publicè tractare, tuaſque ſententias confu-tare & refellere. Venit demum Caſſellas ante paucas hebdoadas D. Hotomannus, quem ego propter pietatem cum ſumma eruditione cõiun-ctam ſemper feci plurimi: qui, vti mihi Garneriꝰ noſter retulit, vtriq; veſtrûm & tibi & Marbachii ſilentium ſuiſſe impoſitum affirmauit. Vt valde commotus ac perturbatus iſtis prioribus nunciis fueram, quæ tamen vera eſſe adhuc metuo: ita nonnihil me, quod Hotomannus affirmauit, in ſpem erexit. Spero enim fore, vt res inter vos componatur, neque tu Scholam illam, cui certè

optimè cupio, relinquas: de qua equidē, ſi diſceſſeris, actum planè, quod ad ſtudia Theologica attinet, cenſeo. Quare cum ita adhuc, vti vides, dubius inter ſpem & metum atq; anxius hæream, vir clariſs. meiq; amantiſs. rogo, vt vel ipſe, niſi eſt moleſtum, vel per alium me de tuarum rerū ſtatu certiorem facias. Quod ſi feceris, intelligam profectò, quod tamen minime dubito, non te mei oblitum eſſe; daboq; operam, vt ex crebris meis ad tuam excellentiam literis intelligas, & quanti te faciam, & quantopere tibi cupiam. Vale præceptor chariſſime, meq; tuis precibus commendatum habe, & ſi quando te ad D. Martyrem patrem ac præceptorem meum ſcribere contingat, quæſo meis quoque verbis eum plurimum ſalutare iubeto. Ipſe ad eum, vbi & plus otii & nuncius certior datus fuerit, quanquam quid ſcribam neſcio, tamen aliquid literarum dabo. Iterum cū tuis vale, bonoq; animo eſto, Deus ſine dubio ſucceſſum in omnibus optimum pro tua fide ac pietate dabit. Saluere tuam Excellentiam plurimum iubent D. Hyperius, & Dn. Garnerus præceptores & collegæ mei. Marpurgi 13. Iulii. Anno 1561.

H. Zanchius ad Wolfgangum Weiſſenburgium Baſilienſem.

S. Accepi & tuas, mi Reuerende Pater & Clariſſime D. & D. Bullingeri literas: & tam tuæ, quàm illius fuerunt mihi gratiſſimæ; gratior tamen & charior veſtra erga me beneuolentia. Ac tibi quidem gratias ago, quod & me ames, & perſuaſum habeas, te à me amari & obſeruari. Nihil

verò

verò debet te à ſcribendo impedire, aut retardare, cùm vacat, quando nihil gratius mihi poſſit contingere, quàm vt tuas etiã aliquot, inter multorum aliorum doctorum & amicorum virorum literas mihi ſeponam. Solicitum te eſſe de noſtra, imò communi cauſſa, non dubito, cùm mihi ſit perſpecta tua in Deum pietas, & in me beneuolentia. Quo autem in ſtatu ſint res noſtræ, paucis accipe. Decreuerant Bipontinus Dux, & Wirtenbergenſis, mittere ad Dominos noſtros aliquot ex ſuis Theologis & viris politicis, qui cõtrouerſiam noſtrã agnoſcerent & cõponerent: ſed præmoniti noſtri Domini de illorum Principum voluntate, anteuerterunt & petierunt, vt ipſorum Celſitudines mittant Theologos doctiores, & viros politicos prudentiores. Itaq; exſpectantur. Optarim quidem idem ſcriptum fuiſſe & ad Palatinum, Electorẽ, & ad veſtrum ſenatũ, vt certè æquitas (meo iudicio) poſtulabat: ſed tamen non ideo animum abiicio, vſque adeo bonã habeo cauſſam. Fuit quidem, iniquus in me Brẽtius, quando me inauditum (ſi vera ſunt, quæ Marbachius retulit) damnauit: ſed tamen ſi venerit, & velit audire, non recuſabo eum cognitorem, recuſaturus tamen iudicem. Quæ de Barone Adreſſano ſcribis, vera ſunt. Si Papiſtici pagi miſerint alios milites ad lanienam, minus negotii faceſſere deinceps nobis poterunt.

Ego verò hæc ad te noua.

Totius (vt vocãt) Parlamenti Anglicani decreto ſancitũ eſt, vt equitatui Germanico, qui militat Condeo, ſtipendia ex publico ærario Angliæ ſoluantur, & dum durauerit hoc bellum, Anglia

neq; pecuniis, neq; milite degit exercitui Condeano. De altero conflictu inter equitatũ Guiſiacum & Ammiralii, credo te iamdudum intellexiſſe, ex mille & quingentis Equitibus Guiſii, non euaſiſſe quingentos. Perlatus eſt rumor de nece Guiſii: ſed neq; confirmatur, neq; literæ vllæ perferuntur ad Dominam Roianam.

Turcica legatio, quæ fuerat nuper Francofurti, fuit in finibus Auſtriæ & Vngariȩ, à quibuſdam perſonatis Equitibus, & donis quæ ab Imperatore acceperat, & vita ipſa ſpoliata. Vale mi Reuerende Pater, & me, vt facis, ama. Salutato etiam noſtrum D. Borrhaum, D. Sulcerum, & alios reuerendos & obſeruandos Patres & fratres. Argent. 17. Febr. 1563.

Tui obſeruantiſſimus

H. ZANCHIVS.

H. Zanchii ad Dominos Scholarchas Argentinenſes.

ANnus agitur decimus, obſeruādiſſimi Domini Scholarchæ, ex quo, à piæ memoriæ clariſſimo, & de hac veſtra nō tantũ Schola, ſed etiã Ciuitate, immo & de tota Germania optimè merito viro, D. Iacobo Sturmio, & à venerando, ſanctæ memoriæ ſene, D. Iacobo Meiero, atque à te prudentiſs. D. Friderice Gotshemi, Scholarchis, vocatus, in hac veſtra celeberrima Schola, ſacras literas profiteor: quàm diligenter, & quam fideliter, multi poſſunt, ſi velint, fateri. Quod autem toto hoc decennio præter παρεργῶς quædam in Phyſica Ariſtotelis, quæ etiam

etiam, niſi Sturmius mihi extorſiſſet, impreſſa nunquam fuiſſent, nihil ſcriptionum Theologicarum, vt reliqui ſolent Profeſſores, in lucem emiſerim: non ideo à me factum fuit, quòd vel nollem, quæ in Schola ſtudioſos docui, paſſim ab omnibus literatis legi, atque cognoſci: quaſi verò metuerim, ne à doctis damnarentur: Nam quæ docui, ea etiam publicè diſputanda proponere ſemper ſolitus fui: vel quod Eccleſiæ & Scholæ meis etiam ſcriptis prodeſſe parùm curarim. Nã de nulla re (Deus teſtis eſt) magis ſum ſolicitus, quam, vt, dum viuo, gloriam Dei, & ſalutẽ Eccleſiæ, pro mea virili, quibuſcunq; poſſim rationib⁹, promoueam. Sed huius neglecti officii, aliquot aliæ fuerunt cauſæ. Vna, quòd videbam, plus ferè ſcriptorum eſſe hoc tempore, quam lectorum. Illud autem me non latebat, haud eſſe conſentaneum, vt plures in vrbe ſint magiſtri, quam diſcipuli: plures in ſyluis venatores, quam feræ; plures in foro Iuriſperiti, quam clientes. Altera, quòd ego quoq; talis ſum ingenii, vt malim aliorum ſcripta legere, quam mea aliis legẽda præbere: præſertim cùm videam, noſtrum hoc ſeculum abundare tot Momis, vt nihil, etiam elaboratiſſimum, atque emunctiſſimum, tutum ſit ab iſtorum Momorum repræhenſionibus. Tertia, quod, cùm tot doctiſſimi, ac ſapientiſſimi viri quotidie ſcribant, idque doctiſſimè, ac politiſſimè: non ſolùm puduit me, aliquid meorum ſcriptorum diuulgare; ſed etiam intellexi, ſcripta mea non eſſe neceſſaria, fortaſſis etiam parum profutura Eccleſiæ hoc tempore. Differebam igitur meas ſcriptiones in aliud tempus, quo magis, quam nunc, prodeſſe Eccleſiæ

poſſent. Poſtremò, quod nunquam putaſſem, & doctrinam, quam de principiis docui, & diſputa-ui, tandem aliquando ab vllo hîc vel in dubium vocatum, vel etiam damnatum iri; aliquas meas edidiſſem, atque Eccleſiarum iudicio ſubmiſiſſem. Nunc verò ſeſe aperit prima, atque neceſſima cauſa, quæ me iam cogit, has meas aliquot prælectiones, nempe illas, quæ traditæ fuerunt, eaſque ita conciſas, inculcaſque, & impolitas, ſicut etiam à me habitæ fuerunt in Schola (ita enim neceſſe eſt) in lucem emittere, & veſtro, Eccleſiarumque iudicio ſubiicere. Vos enim non latet, à quibus, quando, quo modo, vbi, & verò etiam quam ob rem fuerint, primùm Theſes quædam, ex iis lectionibus meis collectæ, & partim vt nouæ, partim vt impiæ & hæreticæ damnatæ: idque antequam de iis vllum vnquam amicum colloquium inter me, & hos æquiſſimos ſcilicet iudices habitum fuiſſet: Deinde lectiones aliquot, de libro vitæ, & de prædeſtinatione, quas annis abhinc circiter ſex & ſeptem in veſtra Schola habui: nuper ex libellulis ſtudioſorum deſcriptæ, & tanquam impiæ, Dominis meis, antequam mihi recognoſcendæ præberentur, oblatæ & traditæ. Noſtis, etiam, quis, & quantæ autoritatis ille ſit, qui Epiſtola quadam ad quendam, de iis, quas paulò ante dixi, theſibus, ſcripta (vt audio. Epiſtolam enim nunquam vidi) pronunciauit: me, in theſibus de fine ſeculi, aliorum quidem coniecturas referre: Sed alias quoque non minus incertas adferre: Theſibus autem de prædeſtinatione illud

Myſterium,

Myſterium magis profanare, quam explicare: in [illegible] vero de fide Sanctorum, & in eadem perſeuerantiá, totum inſanire: idque, licet neque [illegible] in hac tertia quæſtione (vt pietas & [illegible] omnis poſtulabat) audierit: neque meâ [illegible] à me rogatus, legere voluerit: prælectiones de fine ſeculi, quas etiam, mihi corã [illegible], vt non ſemel & iterum dixerit, ſe non videre, quidpiam in illis damnatum à [illegible] fuiſſe. Porrò ego ſcio in illis prælectionibus, quas tanquam meas, ab aduerſariis ibi ex-[illegible], Domini mei legerunt, fuiſſe alia addita, alia detracta, ideoque multa deprauata. Coactus [illegible], verum ex ipſo meo [illegible] exemplũ, (ſimul enim in veſtra Schola docui, quod non aut ante, aut mox poſt lectionem, meâ manu ſcripſerim) fideliter deſcribẽdum, & vobis primùm, deinde toti Chriſtianæ Reipub. exhibendũ curaui, vt tum vos intelligatis, tum vniuerſæ Eccleſiæ [illegible], qualis nam ſit illa doctrina, quam in veſtra Schola: de fine quidem ſeculi ſuperiori anno. De prædeſtinatione verò, & de perſeuerantia Sanctorum iam inde ab initio toto hoc decennio dixerim. Hac de cauſſa coactus quoq; fui, nihil vel in rebus, vel in verbis mutare: Sed, quæ in Schola docui, eadem prorſus, & iiſdem planè verbis, in lucẽ dare: quod certè alioqui, niſi hæc præſens neceſſitas ita me facere compuliſſet, non feciſſe: Sed, vt reliqui quoque ſolent interpretes, multa prius correxiſſem, plura elimaſſem, & omnia cũ doctioribus contuliſſem, illorumq; iudicium expectaſſẽ. Quã ob cauſam & vos Clariſſ. Dom. meos, & vniuerſos doctos viros rogo atq; obteſtor,

vt, ſi quid in iis paucis miſcellaneis deprehenderint vel ſuperuacaneè, vel nimis conciſè, vel minus elaboratè, aut non ſatis digeſtè dictum, id illi condonent: cauſa perpetuò, cur ita indigeſta [illegible] ſpectata; limatoria poſthac & caſtigatoria, [illegible] tum alia omnia, ſi Domino placuerit, [illegible] tim daturo. Cogor enim, vt videtis, non ſine magno animi dolore, hos meos immaturos, & nondum benè formatos fœtus ante tempus edere, & quaſi abortare. Cæterùm modò nihil in iis, aut monſtroſum aut inauditum, h. e. quod non ſit & antiquum in Eccleſia, & orthodoxum, inueniatur, ſatis mihi in præſentia fuerit. Quod ſi forte aliquid ſit, quod Eccleſiæ, & docti, piiq; viri iudicent, non vſquequaque orthodoxè dictum fuiſſe: illud mihi amicè & Chriſtianè ſignificent, oro atq; obſecro. Omnium enim piarum Eccleſiarum, & verè piorum, doctorumq; virorum iudicio hæc omnia ſubmitto: quicquid erratum eſt, ſi quid erratum ſit, emendaturus: modò mihi veritas amicè atq; Chriſtianè e ſcripturis ſacris perſpicuè demonſtretur. Neq; enim pudebit me, ab eruditioribus me diſcere: & ſi quid erroris vel didici vel docui (quod tamen nondum agnoſco) illud dediſcere & dedocere: præſertim cum ingenuè profitear, me eſſe in Schola Chriſti, vbi nemo, præter Doctorem Chriſtum, tam doctus eſt, cui non ſit quotidie magis ac magis in cognitione veritatis proficiendum. Illud tantùm admonitos velim, tum vos Clariſſ. Dominos Scholarchas, tum pios quoſq;, ne illa nudà propoſitione, quæ eſt de perſeuerantia ſanctorũ, vllo modo offendantur: vel, quod cum ea multi ſcripturarum loci pugnare videantur.

[illegible]tor vel, quod etiamſi vera ſit, nullum tamen [illegible] cognitio fructum hominibus ſatis ſuapte [illegible] ſecuris, afferre videatur. Nam cum mihi [illegible] tractationem in Schola abſoluere nõ [illegible] ergo neque loca ſcripturarum in ſpeciem [illegible] conciliare: neq; quo modo illa propoſitio eſſet intelligenda, declarare: neque denique multos & varios vſus illius doctrinæ explicare [illegible]. Nunc autem foràs tantùm dare (vt [illegible] illa, quæ in Schola à me tradita, poſtea à quibuſdam damnata fuerunt, & nihil illis vel ad[illegible] vel detrahere, animus fuit, iis de cauſſis, quas paulò ante explicaui. Cæterum, Deo fauente totam illam tractationem aliis quam plurimis, tum ſcripturarum, tum Patrum, tum doctiſſimorum noſtri temporis virorum adiectis teſtimoniis, omnibus in ſpeciem pugnantibus locis conciliatis, omnibus aduerſariorum argumentis dilutis, & huius ſalutaris doctrinæ vſibus explicatis, ita perficiam, vt nemo non ſit (niſi planè perditus & in reprobum ſenſum traditus) doctrinã hanc, tanquam veram, certam, piam, ſalutarem, imo etiam pio neceſſariam cognitu, probaturus. Interim nemo damnet, quod non intelligit, ſed ſuum ſaltem iudicium, dum vel me planè audierit, vel perfectam tractationem perlegerit, ſuſpendat. Eſt enim illud Menandri ſapientiſſimè dictum probè memoriâ retinendum omnibus, qui ſapientes & eſſe & videri volunt:

[illegible]
[illegible]

[illegible] etiam illud Syracidæ conſilium cap. 32. [illegible] negligendum aut contemnendum eſt: [illegible]

πολλά, περὶ τοῦ λόγου [illegible] τὰ [illegible].

Veſtrum vero eſt, ſapientiſſimi Domini Scholarchæ, curare, vt, ſi qua doctrina inter veſtros profeſſores cõtrouertitur, ea in veſtra Schola, adhibitis viris doctis & probis, diſcutiatur: & quæ cognita fuerit eſſe orthodoxa, h.e. ſacris literis conſentanea, ea in Schola retineatur: præſertim ſi, quæ inde ab initio, etiã in eadem Schola à primis, atq; doctiſſimis & ſanctiſſimis huius Scholæ Doctoribus, tradita fuiſſe, liquidò demonſtretur. Quod vt fiat, & Deum precor: & ſicut tum à Capitulo Thomenſi, tum à Dominis Tredecemviris, non ſemel petii, ita & vos rogo & obſecro.

IOHANNES STÖSSELIVS

Ornatiſſimo viro, doctrina & iudicio præſtanti Danieli Oſiandro, à ſecretis & legationibus Illuſtriſſ. Saxoniæ Duci Ioanni Guilhelmo, Domino & amico colendo.

SAlut. in Chriſto Ieſu, Immanuele & Seruatore noſtro dulciſſ. Vtinam ea eſſet in me doctrinæ præſtantia & autoritas, ornatiſſ. Daniel, quæ cõmini inter ſummos & eruditiſſimos Argentinenſ. Profeſſores, non ſinè graui Eccleſiæ periculo hactenus exortæ controuerſiæ remedium aut certè leuationẽ aliquã afferre daretur. Vt.n. in noſtris diſtractionibus & ærumnis illis Theologorum [illegible], ſuã erga noſtras Eccleſias pietatẽ, ſυμπάθειαν & ſtudiũ, nõ obſcurè declararunt: ità viciſſim noſtrã beneuolẽtiã omni officiorum genere, inprimis verò in ſedanda iſta controuerſia, probare illis ex animo cuperemus. Moueor deinde grauiſſ. rationibus

cur

tur ad tollendum hoc diſſidium, & alios vſu rerũ & doctrina præſtãtiores, ſedulò incumbere, & ad hoc ſaluberrimum pacificationis ſtudium, autoritatem ſuam interponere velim: quod ſi, ad propagationem ſinceræ religionis, artiumq; optimarũ & bonarum ſtudia augenda, ornanda, conſeruãda, & ab omni barbarie ac ſqualore vindicãda; plurimum ſtudii & emolumenti hi profeſſores contulerunt: quod, inquã, veræ Eccleſiæ Chriſti, & toti Reip. literariæ, magno fuerunt & ornamento & præſidio. Spẽ etiã cõcordiæ, mihi facit moderatio illa colloquiorum & diſputationum, quæ ex Supplicatione arbitris ex Senatu delectis exhibita, non obſcurè elucet: & quod ad eruditas & placidas ſeuerasq; [illegible] collationes de materiis cõtrouerſis ſe offerunt: nec pugnant vt noſtri homines odio, ambitione, [illegible] criminationibus, conuitiorum & contumeliarum acerbitate: nec aliarũ Eccleſiarum cenſuras & iudicia ſuperbè cõtemnunt & aſpernantur. Atq; vtinã initiis, Senatus ſtatim ocyus & adhibitis ad eam rẽ moderatoribus, nulli parti ſuſpectis, veræ concordiæ amantibus, & negotium ſolidè intelligentibus. Nunc, cùm vtraq; pars, vt ſolet in diſcordiis inteſtinis accidere, præſidiis ſe munierit, ac ad accendenda maiora diſſidia, libellis locum dederit, difficilius procedit pacificatio.

Sed iudicium hîc meum requiris de articulis controuerſis, qui diſtractionis cauſſam præbuerunt, & nunc etiam ſcripto comprehẽſi, delectis arbitris ad diiudicandum oblati ſunt.

Agnoſco hîc pericula, q̃ ſinceris moderatoribꝰ impendẽt: præſertim vbi viciatæ opiniones & præiudicia animos maximę partis hominũ faſcinatos

tenent. nam [illegible] & quotidiè plagas adhuc à meis accuſatoribus accipio, quod ſæuis contentionibus magna ex parte ex prauo affectu, & verborum ſophiſtica detorſione [illegible], mediũ me interpoſui. furiæ nunc & Erinnyes pro conſtantibus veritatis aſſertoribus habentur: qui & conſenſum doctrinæ & Eccleſiarum petulanter turbant & dilacerant. Sed cùm interrogatos de noſtra doctrina, neceſſe ſit reſpondere: ingenuè de vtraque parte ſententiam meam profitebor.

In controuerſia de Cœna Domini, quià diſertè præſentia corporis & ſanguinis in Cœna, in Confeſſione Argentinenſi & in concordia cum Bucero inita, ſancitur; nec Lutheri ſententia damnatur: non video, quomodò ab iſta Confeſſione Profeſſores depelli aut debeant aut poſſint. Edita eſt ante paucos menſes, Confeſſio de hoc loco. Doct. EBERI, qui formulam concordiæ cum BVCERO ſancitam, tamquam authenticam & approbatam, initiò præmittit: ac particulas IN & SVB, CVM, & PER: indifferenter & promiſcuè interpretatur: & quamquã [illegible] in verbis Chriſti defendit; tamen nequaquam, vt hæreticos cõdemnat, qui propter modum præſentiæ imperueſtigabilem & ineffabilem, ad [illegible], ſe conferunt, ac de hoc myſterio aliter & altiùs paulò; reuerenter tamen & piè, cogitant ac loquuntur. A Papiſtis certè, quid diſſentiant & quantùm abſint, nõ video, qui hanc propoſitionem, *Hoc eſt corpus meum*, identicam eſſe volunt: & localem incluſionẽ tantoperè propugnant: Mihi DVRANDI illud perplacet: *Verbum audimus: motum ſentimus: modũ neſcimus.*

neſcimus: præſentiam credimus. At dolendum eſt, cum in alijs Scripturæ myſteriis ruditatem & infirmitatem noſtram vltrò profiteamur; & vel hæſitantes vel leuiter diſſentientes, benignè toleremus aut erudiamus, quod non eandem modeſtiá in hoc etiam myſterio exercemus: & cum mutuæ pacis vinculum eſſe hęc πραότης & ἀγάπη debeat: cur propter diuerſitatem nō rei ipſius, ſed modi præſentiæ & formularum loquendi, tantas in Eccleſia turbas mouemus; & aduerſariorum ludibriis & tyrannidi nos & Eccleſias noſtras obiicimus. Seruitus etiá eſt indigna libertate Chriſtianorū, ad certas & præſcriptas loquendi formas ità cogi & adſtringi, vt piaculum ſit, aliâ verborum formâ eandem ſententiam reddere: cùm tamen in fundamento conſenſus exſtet, & nullæ ab illis ipſis veritati metuendæ ſint inſidiæ: immò cùm acriùs religionem hi propugnent, maioraq; ob id certamina ſuſtineant, quam hi ipſi Areopagitæ & rigidi errorum & corruptelarum cenſores.

Alterum controuerſiæ *caput de electione*, quæ ſalutis noſtræ fundamentum eſt, & ampliſſ. piorum conſolatio: non dubito facilè expediri poſſe, ſi κριτήριον rectè conſtituatur. item, aliter diſſerendum eſſe de hoc loco, vbi integra & methodica eius inſtituitur explicatio: vt in Scholis & apud rectè confirmatos fieri ſolet: aliter apud eos qui aut adhuc rudes & nouitii ſunt in doctrina pietatis: aut tentationibus de particularitate & electione exercentur & oppugnantur.

In tractatione methodica huius loci cōtra Pelagian. & hoſtes gratiæ Dei, rectè aſſeritur: *Electionem in Chriſto primā eſſe cauſſam ſalutis & iuſtificationis noſtræ.* Eph. 1.

Euangelium, tantùm ad electos pertinere, etiamſi promiſſio ſit vniuerſalis. item: *Nullam eſſe vim vocationis & efficaciam miniſterii, apud omnes qui nō ſunt electi.* Actor. 13.

Cauſſas electionis & reprobationis, propriè nō ab homine: ſed ab arcano Dei conſilio pendere. Rom. 9.

Gloriā Dei in vtroq; opere conſpicuam: electione miſericordiam: in reprobatione iuſtitiam. Exod. 9.

Hâc doctrinâ, ſi quis offenditur: is adhuc in rudimentis Theologiæ & in doctrina Pauli, rudem ſe profiteatur.

Paulus, gratuitā Dei electionē ſtatuēs, quærēdū eſſe diſcrimē negat in perſonis: ac primò illud ἀξίωμα ſumit: Cùm perditum ſit à ſua origine genus humanum, & addictū exitio: quicunq; ſalui fiunt, eos non niſi Dei gratiâ, ab interitu liberari: ideoq; nō præferri alios aliis proprio merito, nec excellere alios aliis ſuâ virtute aut dignitate: ſed cùm peræquè omnes gratiâ indigni ſint, illos ſeruari quos ſuo arbitrio Deus elegit.

Deinde cùm Deus mundi huius ſit architectus & opifex: ſuo iure eſt vitæ & mortis arbiter: nec ratio ab eo exigēda eſt, ſed eius voluntas ſit cauſſa cauſſarum, vt ita loquar.

Neq; verò hîc à Paulo tyrannis Deo affingitur: ſed cùm habitet lucem inacceſſam; & iudicia eius omnes abyſſos ſuperent: prudenter iubet Paulus in ſolo eius propoſito acquieſcere, ne, ſi homines nimis curioſi eſſe appetant: immēſum illud chaos omnes illorum ſenſus abſorbeat.

In electis verò, nō eſt otioſa adoptionis gratia: quia Dominus eâ ſuâ vocatione & dono ſpiritus S. efficaciter obſignat: Roman. 8. ita vt gratos Deo

cultus

cultus præſtent: ſupra mundum ſe attollant: & ad cœleſtem vitam perpetuò adſpirent.

Reprobi è contrà, ſuo ingenio relicti, à ſpiritu Dei nō gubernātur: ac terrena duntaxat ſapiunt: implicati carnis illecebris & voluptatib. cōſopiti.

Electi verò, vt diximus, à ſpiritu S. renouantur, vt ſint Dei figmentum ad opera bona conditi. Ephe. 2.

Hic ſi quis obiiciat, poſſe Deo partē culpæ adſcribi: qui ſtuporem & prauas cupiditates reprobis ingenitas nō corrigat: ſolutio in promptu eſt, conſcientiæ ipſorum teſtimonio quo damnare ſe coguntur, Deum abſolui.

Nihil igitur ſupereſt, niſi vt à facie Domini, ſileat omnis caro: ac totus mundus obnoxiū ſe eſſe confitens, eius iudicio humilietur potiùs quā ſuperbè litiget. fruſtrà enim impii Deo litem intentant, cùm Deus nihil ipſis debeat; nihil non iuſtè velit: & ipſi ſuæ damnationis iuſtas in ſe cauſſas reperiant.

Atq; hæc eſt ſumma doctrinæ Pauli, Lutheri, & Auguſtini contra Pelagianos & gratiæ Dei oppugnatores.

Neq; verò inde ſequitur, Deum eſſe προσωπολήπτην: cùm iuſtitiâ ſuâ omnes abiicere & damnarē poterat.

Neq; hæc doctrina per ſe cauſſam offenſionis aut profanitatis aut deſperationis præbet: ſed eodem modo quo Chriſtus eſt lapis offenſionis & petra ſcandali.

Neq; bene agēdi ſtudium labefactat: cùm adoptio obſignetur ſpiritu gratiæ & precum: qui ſe exerit per exercitia fidei & dilectionis.

Neq; electionē à vocatione diſtinguimus: nec dicimus, Spiritum S. efficacē eſſe in iis qui ne quidem audire volunt Euangelium, cùm ſcriptū ſit: *Fides ex auditu.* item, *Quos elegit, hos & vocauit.*

Nec remouetur conſolatio: ſed confirmatur in piis. Ioh. 10. 2. Tim. 4.

Nec ideò promiſſio fit particularis: ſed oſtenditur, vbi & apud quos ſit efficax.

Nec in Deo contradictoriæ ponuntur voluntates: ſed diſtinguitur inter voluntatem patefactā & arcanum Dei conſilium. Rom. 1.

Ita tamen temperanda eſt in hoc loco docēdi ratio, ne curioſitate quadā impulſi, extra Scripturæ limites, in diuinæ ſapientiæ adyta irruentes, euagemur: aut imbecilles & afflictas conſcientias, intempeſtiuà diſputatione de electione, turbemꝰ aut ſauciemus. Multi enim dùm intempeſtiuè labyrinthos ex hoc loco texunt, aut iis tentationib. indulgēt, deſperatione opprimuntur. Illis potiùs perſpicua & firma conſolatio ex effectu monſtrāda eſt: itē à promiſſione & præceptis immutabilibus de audiendo filio, & vt non priùs inquirāt de electione, quā in Euangelio rectè confirmati ſint. Item grauiſſimè eos peccare & cumulare horribilia peccata, qui nolunt audire filium Dei: nolūt cogitare de immenſa bonitate mittentis filium copulantem ſibi humanam naturam: nolunt credere promiſſioni: fremunt aduerſus Deum.

Non igitur depellatur mens à promiſſione, his fulminibꝰ, *Fortaſſis nihil ad te pertinet promiſſio:* aut, *Tu non es in numero electorum*, &c.

Fugiamus etiam opiniones monſtroſas: nec, vt multi faciunt, miremur etiam nō intellectas nec

delectemur

delectemur diſputationibus horridioribus: quib. multorum conſcientiæ ſauciantur.

Expoſui ſententiam meã de vtroq; capite controuerſiæ, quam non dubito congruere cum analogia fidei; ſcriptis Lutheri; formulâ concordiæ; & Confeſſione Auguſtana: & cùm vtriuſq; partis præcipuum ſtudium ſit, ne labefactẽtur aut euertantur receptæ Confeſſiones: ac magis de verborum formis, quam de re ipſa ſit dimicatio, cõcordiam ſarciri poſſe non diffiderem, modò intercederent ex Theologis, arbitri ab omni parte integri; nec aliunde ab anathematiſtis faces diſſidiorum inducerentur.

Deum oro, vt has diſtractiones & vulnera Eccleſiæ ſuæ ſanet; & faciat, vt quamplurimi vnum ſimus in ipſo.

Spargi hoc tẽpore meum hoc ſcriptum nolo: quia video quoſdam vndiq; arripere calumniãdi occaſionem. Nec verò diffugio iudicia Eccleſiarum: & maximè optarim, de hiſce & aliis controuerſiis colloqui me poſſe cum plùribus viris doctis & piis: qui ſinè præiudiciis & animorum acerbitate ſententias conferant. Noſti illud Ariſtotelis: ὧν ἀνθρώπων ἕνεκα ἀξιοῦμεν λέγεσθαι item illud Simonidæum: Τὸ δοκεῖν βιάζεται τὴν ἀλήθειαν. Ienæ. 10. Cal. Ianuar. Anno 1562.

T. Ioannes Stöſſelius paſtor
Eccleſiæ Ienenſis.

HVBERTVS LANGVETVS

Virtute, pietate & eruditione ornatiſſimo viro: D. Hieronymo Zanchio, S. Theologiæ Doctori: Domino ſuo & hoſpiti perpetuâ obſeruantiâ colendo

S. P. D.

DOleo mihi ereptam occaſionem te in hoc meo diſceſſu ſalutandi, ac tibi gratias agēdi pro multis officiis ac ſumma humanitate mihi exhibita, dùm apud te vixi. Libenter hîc tuum reditum exſpectaſſem, ſi licuiſſet per Illuſtriſſ. Principis mei mandata, quibus iubeor in aulam Gallicam excurrere. Diutiùs hæſi in Saxonia, quā exiſtimaueram. Et cùm veni Witebergam, veſtri aduerſarii iam dederant laureatas literas ad Eberum & alios ſuos confœderatos, quî eo nomine plurimùm exſultabant. Quamuis ignorarem, quibus conditionibus eſſet inter vos tranſactum, dolebam tamen, nomen tuū ſuggillari, tùm propter meum erga te amorem, tùm quòd videam, tam multos pios & præſertim ex veſtra gente, habere in te coniectos oculos, vt ſinè multorum offenſione non poſſit lædi tua exiſtimatio. Vide igitur vt gliſcenti malo remedium aliquod adhibeas, nec patiaris, iniuſtè de veritate & de te triūphare aduerſarios tuos, qui miſſis hinc inde litteris, iam totam Germaniam victoriæ ſuæ famā cōpleuerunt. Cùm nuper facerem iter Heidelbergâ, petierunt à me boni viri, vt hoc tibi ſignificarem. Idem à me petierant Witebergenſes & Lipſenſes. quib⁹ facilè fuit à me impetrare id quod

mea

mea ſponte eram facturus. Nec enim amici; nec boni viri officio fungerer, ſi non indicarem quib. artibus oppugnent te ii qui veritatem oppreſſam cupiant. Tu pro tua prudentia & pietate, videbis quid in ea re ſit tui officii. Ago autem tibi ſummas gratias pro tuis erga me beneficiis, & oro Deum omnipotentem, vt te & tuos incolumes ſeruet, & ſit totius vitæ tuæ rector & gubernator. Argent. 6 Cal. Ianuar. 1563.

Tui obſeruantiſſ.

HVBERTVS LANGVETVS.

IACOBVS SCHEGKIVS

D. Hieronymo Zanchio.

Difficile mihi eſt, præſertim non Theologo, quinã rectè an ſecùs de tãtis rebus ſentiãt, iudicare, multò difficilius, meã proferre ſentẽtiã de quæſtione obſcuriſſima, quę in vtramq; partẽ habet ἀμφισβήτησιν, & difficiles explicatu ἀπορίας. Etenim peccatũ mortale, cùm eliminet cũ gratia iuſtificante etiã Spiritum S. cùm ſint cõtraria, ſimul eſſe in eodẽ non poſſunt. Homo autem interior, vtriuſq; ſubiectum eſſe videtur. Quarè cùm fuerit conceſſum, mortali peccato obnoxios eſſe etiã electos, cõſentaneum erit, eoſdẽ poſſe etiã gratiâ Dei ad tẽpus orbari, quã denuò tamen pœnitentiã recuperẽt: ità vt quamuis per interualla modò ſint in gratia, modò excidãt: tamẽ finaliter καὶ διόλου in gratia & fide perſiſtãt, quæ Scholaſticorũ doctorum videtur eſſe opinio. Quæritur hoc loco, *an peccatum electorum, ſit habitus, an actus. &, ſi ſit actus, quomodo ſit oppoſitum gratiæ peccatum, cum*

nullum ſit quod gratiæ & ſpiritui S. non repugnet. Breuiter de his dicam, quid mihi videatur ab his qui rectiùs ſentiunt, erudiri paratus. Diſtinguenda mihi omnia videntur, quæ ſunt in nobis: δυνάμεις, ἕξεις & ἐνέργειαι: quæ ſanè nota ſunt ex Ethicis, facultas eſt in nobis quæ capax ſit habitus, non modò à nobis acquiſiti; ſed etiam à ſpiritu Dei infuſi, qui nimirùm character eſt, quo differunt pii ab impiis & electi à reprobis. Ille character eſt, vera fides, per quam Spiritus S. habitat in nobis, purificans corda noſtra, cuius vis & natura ſatis per ſe nota eſt intelligẽtibus Scripturas. Eius ſubiectum eſt mens & voluntas: quo ad gubernator mente, id eſt, interiore homine. Peccati ſubiectũ, eſt caro & concupiſcentia eiuſdem, quã nominat Paulus *exteriorẽ hominẽ*: habitus vtriuſq;, non ſunt inter ſe contrarii, cùm ſint in diuerſis ſubiectis, & ſimul eſſe poſſunt habitus infuſus fidei & habitus peccati nobiſcum nati. Differunt autẽ pii ab impiis, & electi à reprobis: quod ſcilicet reprobi habitu illo gratuito & veræ fidei, deſtituuntur: quo tamẽ electi ſunt p̃diti, de quo nulla eſt inter Theologos cõtrouerſia. Illud tãtùm quæritur, *an peccatũ actu poſſit in electis cauſſa eſſe, vt habitu illo infuſo, priuati ſint dicendi: an verò cũ peccato actu, gratia quæ definitur habitu, ſimul queat cõſiſtere: & vt peccatũ, ita quoq; gratia quædã ſit actu, quæ permutari poſſit cũ ira Dei, quæ vindex eſt peccati, quæ tamẽ nõ ſit ira in finem ſeu διατέλους, ſed q̃ deducat pios pro tẽpore etiã ad inferos, deinde quæ tamẽ reducat rurſùs ab inferis.* Reſpondemus itaq;, quod peccatũ actu, gratiã quo ad eſſe ſui in electis, nõ eliminet: ſed gratiam actu eliminat: imputaturq; peccatũ nõ ad interitũ: ſed qđ Deus

tamen

tamē variis afflictionib. in hac vita vindicet; quū omni peccato ſit iratus Deus: ſed alio modo ſit iratus peccatis impiorum: & alio piorum, quib. dicitur peccata non imputare ad interitum. Sed peccatum habitu & gratia habitu, nō poſſunt ſimul eſſe: queādmodùm gratia actu & peccatū actu, non poſſunt ſimul eſſe. Gratia verò habitu exſiſtens & peccatum actu: poſſunt ſimul eſſe: item gratia actu: (quæ eſt ſenſus quidam intimus ſuauitatis deguſtatæ ex apprehenſa miſericordia Dei gratuita:) poteſt ſimul eſſe cum gratia habitu ſubſiſtente, quæ non poteſt eſſe niſi in electis. Nam reprobi etiam interdum deguſtarunt actu gratiā Dei, de quibus loqui Paulus ad Hebræ. cap. 6. videtur: *Impoſſibile eſt: eos qui ſemel ſunt illuminati,* &c. pro electis tales non poſſunt haberi, qui nūquam excidunt à gratia, quæ habitu finitur καὶ διατέλους perdurat: & non ἐνεργείᾳ duntaxat. peccāt autem pii, non quod ἕξει ſint peccatores (fidei enim habitu ſunt iuſti) ſed vel ignorantiâ vel imbecillitate, vt ſolent apud ethicos ἀκρατεῖς peccare. ſumus enim nati in peccatis: & venundati, vt Paulus teſtatur, in peccatis. Orat Dauid pœnitens, non vt reddat, ſed vt ne auferat ſpiritum S. à ſe. Huic ſententiæ adſtipulantur Scripturę: atque etiam ethicè, habitus non mutatur propter infrequentes actus contrarios, qui ſimul eſſe poſſunt: quemadmodùm etiam ſcientia habitu, ſimul cū ignorantia actu, eſſe poteſt. & peccata piorum, quæ ipſi deſignant actu, cùm non imputentur ipſis ad ſalutis æternæ iacturam: quomodò eliminabunt habitum iuſtitiæ fidei, quùm imputatio peccati eliminet gratiam & fidem? Sed hæc, no-

tiſſima habent teſtimonia ex Scripturis. Quod nos de actu gratiæ & iræ: id Scholaſtici de habitibus videntur intellexiſſe: quum lapſum in peccata, priuationem gratiæ dicunt: quæ tum ſit in pecmutabilis habitu gratiæ. ſed Dominus non eſt tam incerto & titubante conſilio, vt modò imputare, modò non imputare velit peccatum: cùm Sanctis omnia pro bono ipſorum euenire ſinat, & peccatis etiam, i. pœnitentià verà peccatorum, arctiùs eos ſibi interdum adiungat. Pro tua prudentia, hæc diligenter perpendes. nam diſtinctione omninò opus eſt ad componendas controuerſias, alioqui ſedabuntur numquam de quibus admonere te, non docere in præſentia volui.

Schegkius tuus.

IACOBVS SCHEGKIVS

Doctiſſimo & clariſſimo viro: D. Io. Sturmio, Rectori Scholæ Argentinenſis, D. ſuo & amico inprimis colendo.

ORnatiſſ. D. Sturmi, ſingularis humanitas Zāchii fuit in cauſſa, vt aliquid ad te literarum darem, quamuis hactenus non dederim: nec eſſet ſanè aliquid, de quo diligentiùs ad te ſcriberem. cogit tamen nunc amor, quo affectus ſum in hominem doctiſſ. & modeſtiſſimum, vt te horter ad ea officia humanitatis præſtanda ei, quæ ipſe tam magnificè prædicat de te, vt ferè ineptum & ſuperuacaneum putem, pluribus id à te rogare verbis. Agitur, vt audio, reus hæreſeos, propter quaſdam propoſitiones, quas qui pro hæreticis habet, non ſatis intelligere videtur quid ſit hæreſis. profectò nihil illæ dero-

derogant orthodoxæ fidei:& ſunt quædam quæ poſſint diſputari in vtramque partem: nec magnoperè pertinent ad veræ religionis cultum. Oro igitur, vt, quacumq; ratione fieri poteſt, tranſigatur inter D. Theologos, propter offendicula, quæ nimis multa ſuccreſcenti Eccleſiæ veræ obiiciuntur: nec ſolùm verbi curſus, ſed etiam fruct⁹, qui eſt pietas vitæ, impeditur. Iſtud certè agere debemus omnes, vt ſtruatur omnibus modis Eccleſia Chriſti: non, vt offendiculis deſtruatur; quod tibi præcipuè curæ eſſe, ex D. Zanchio intellexi, qui mihi fuit auctor, vt tibi hiſce meis ineptis & incôdîtis literis moleſtus eſſẽ, quib. tamen non potui, quin tibi cauſſam honeſtiſs. ornatiſsimiq; Doctoris commendarem. alia ex ipſo audies. velim tamen humaniùs illum, à nonnullis acceptum fuiſſe: ſed non neſcis, quæ ſit αὐθάδεια quorundam, quæ reprehendi poteſt, corrigi non poteſt. Benè vale vir doctiſs. Datæ 10. Decembr. Tubingæ.

Jacob. Schegkius D.

IACOBVS RVGER

Clariſſimo, ſingulari eruditione & pietate prædito viro, D. Io. Sturmio, Rectori Scholæ Argentinenſis, D. ſuo plurimùm colendo S.

FEſtinâter ſcribere cogor: rationes vel ipſe D. D. Zanchius eiuſve collega indicabit:& qui à ipſi de aliis reb. tecũ conferent, de quibus aliâs ad te ſcripſiſſem, omnia prætermitto. Ceterùm quid de theſib. & doctrina etiã D. Zanchii, iudicemus, ſimplici & breuiſſimo ſcripto teſtati ſumus, quid

ſentiamus. Hoc verò maximè admiramur omnes, quod doctrina virorum piiſs. & doctiſs. partim defunctorum, partim viuentium, eorum etiam, qui optimè meriti ſunt de Eccleſia & Schola Argentinenſi, ità ab aliquib. damnatur & exſibilatur, immò proſcribitur quaſi, quæ tamen cõſentanea fuit ſemper doctrinæ propheticæ & Apoſtolicæ & noſtrarum eccleſiarum. Arbitramur maiori in pretio habendos eſſe viros, beatæ memoriæ, D. Bucerum, alioſque: præſertim verò ab iis, qui diſcipuli illorum aliquando fuerunt. ii tamen primi ſunt in calumnianda tantorum virorũ doctrina. Sed viderint ipſi quid agant. Nos confidimus, idque nobis omninò de ampliſſimo veſtro Magiſtratu & viris doctiſs. & clariſs. Dominis Scholarchis, Scholæque veſtræ Rectorib. & Profeſſoribus; denique de pluribus Eccleſiæ veſtræ miniſtris pollicemur, quod hoc diſſidium qualecumque ſint compoſituri, & vindicaturi à multorum calumniis veritatis doctrinam, curaturique, vt doctrina ante multos, non ante tantum annos tradita, purè in Eccleſiis veſtris proponatur: nullique permiſſuri, vt illa in poſterum in dubium vocetur. Sed vale. Spem mihi fecit Dominus Daſypodius, me acquiſiturum veteranoua: noſtros ſtudioſos tuæ fidei commendo. commendatos tibi habeas nos noſtramque Eccleſiam. Scaphuſiæ. 9. Calend. Ianuarii, 1561.

T. H. deditiſs. Iacobus Ruger, Eccleſiæ Scaphuſianæ miniſter.

HIER-

HENRICVS BVLLINGER.

Clariſſimo viro D. Ioanni Sturmio, Rectori ampliſſimo Scholæ Argentinenſis, Domino ſuo colendiſſimo & amico ſinceriſſimo S.

ETſi nunquam ſcripſerim ad tuam humanitatem, Sturmi doctiſſime: ſemper tamen amaui te, propter dona illa tibi à Deo conceſſa, ſanè præſtantiſſima. Semper oraui Dominum, vt illa ſua tibi dona augeat & à malo te conſeruet.

Atque in præſenti vehementiùs te amo, quem audio ſumma fide & diligentia exquiſita, iuuare cauſſam religionis, alioqui afflictam, ab iis maximè, qui antiſtites religionis ſinceriſſimi, videri volunt. Dominum oro, vt hos illuminare dignetur ſpiritu ſuo, & pectora ipſorum à noxiis expurgare affectibus. Rectè autem facis, qui cauſſam religionis defendendam ſuſcipis. Fecerunt hoc ante te in Eccleſia Chriſti, Rhetores & Philoſophi præclariſſimi: quod ipſa teſtatur hiſtoria Eccleſiaſtica. Proinde te hortor, vir præſtantiſſime, vt quod facis, facere pergas. Dominum oro, vt tibi adſit. Cauſſam euchariſticam, quam defendimus, adiuuante nos Domino, annis iam pluribus ſcis eſſe expeditam, optimam, inuictā. Propter hanc, odium ſuſtinet D. Zanchius, vir clariſſimus: qui ſanè propter theſes de Prædeſtinatione & perſeuerantia Sanctorum, minimè vexaretur, ſi quorundam doctrinam craſſam, & minimè ſibi conſtantem de Euchariſtia probaret atque doceret. Sicut autem iſti doctrinam Augu-

ſtini doctoris in Eccleſia catholici de Cœna ſu-
ſpiciunt: ita & eiuſdem de prædeſtinatione San-
ctorum damnabunt: ſi Zanchii reprobabunt.
Horrendum autem eſſet, in tam celebri vrbe
tanti doctoris (Auguſtinum intelligo) doctri-
nam condemnari. proinde honeſtiſſime Zanchii
cauſſam defendendam ſumis. piè enim vetus Ec-
cleſiæ dogma defendis, vt iam non commemo-
rem pariter primorum veſtræ Eccleſiæ doctorum
autoritatem tueri. Dominum oro, vt opera tua
vtatur ad conſeruandam Scholam, doctrinæque
puritatem: Teque rogo, vir humaniſſime, vt ni-
des haſce meas literas boni conſulas: & me tui a-
mantiſſimum diligas. Dominus velit hunc an-
num tibi eſſe feliciſſimum. Tiguri 30. Decembr.
1561.

Hein. Bullingerus tuus.

Viro ſingulari prædito pietate & doctrina, D. Hier. Zanchio, ornamento Reip. ſacræ Argentinæ, D. & amico ſuo & caro & obſeruando.

D. Hieronymo Zanchio, Thomas Blaurerus S. D.

AB eo tempore quo ad inſignem virum Ioan.
Sturmiũ Eccleſiaſtæ paſſim dederunt literas
de controuerſia inter te & D. Marbachium tol-
lenda, cogitare cœpi, numquid meo etiam offi-
cio, vt hominis ab amore veſtro non alieni (ita e-
nim mihi perſuaſeram,) poſſit præſtari quod face-
ret ad Chriſti curionum optatam pacem & vna-
nimitatem. Itaque ſermonem compoſui ad vos
communem, quod tibi non ingratum fore arbi-
trabar,

nabat, pro ea, quæ in te eſt modeſtia. De D. Marbachio autem vt ſocio ſæuiſſimorum in nos hominum, quos Cinglianos & indigna contumelia *Sacramentarios* vocant, ſuo in nos detorto nomine, cùm dubitarem, hanc operam meam quam vobis dabam, perinde illi gratam fore, néc ne, denuò breuiſq; veritus, ne illius animum de nouo irritarem: tametſi ità vobiſcũ ago & loquor, quaſi in vtroq; ſit quod emendari oporteat: hanc abs te tamẽ culpam alieniſſimam eſſe cognoui. quin ipſos etiam errores, cum quib. nihil tibi commune eſſe tenebam, recenſui & impugnaui, diſſimulato diſcrimine: quò minùs viderer non modò fouere tuas, quas foueo, partes: ſed tuo non etiam illius amori & obſequiis indulgere. Seruire enim ambobus, ex æquo volui: Et iam nata occaſione recente, per duorum Principum & Baſilienſes oratores & myſtas, per quos audio contẽtiones veſtras neſcio quo pacto tranſactas eſſe, admoneor, depoſitâ verecundiâ, hoc ad vos ſcriptum vti perueniat, tempus idoneum & nũc maturum expoſtulare: vt ſi quid hęreat adhuc depoſitæ acerbitatis, per meam ſimplicem paræneſin abſoluatur: aut ſi nullam manum requirat ſanatum vulnus, hanc eò ſolidiorem gratiam apud vos iniiſſe exiſtimer. De qua re priuatas etiam ad Marbachium ſcribo, veniam petens verboſo meo ſermoni & nimiùm libero. Abs te verò, mi venerande & perite Zanchi, eandem & peto & rogo: vel quod illũ ad moleſtiã vſq; protraxerim: vel quod permiſcuerim argumentũ: quaſi ego apud te quoq; pergã corrigere, quæ priꝰ in me ipſo

eſſent corrigenda, ſi tecum non facerem. Exſpectabam aduentum D. L. Grempii, cuius conſilium captare placuit de mittenda aut ſupprimenda epiſtola. ille autem dùm differt reditum, aut me ignorante Argentinam reuerſus eſt, dubitatione abrupi, ſpem promoui. In Chriſto vale: in quo me ama. In fundo meo, ſecus Conſtantiam. Cal. Maiis. MDLXIII.

H. Z. ad Theobaldum Theodoricum Quæſtorem Thomanum.

SAgo tibi gratias, quod mihi & meis gratulatus ſis valetudinem. Iſta enim gratulatio, ex amore erga nos tuo proficiſcitur. Quantum verò viciſſim tibi & tuis gratulamur omnes ſalutem, tantùm ego doleo reliqua, quæ in tuis gratulationi ſubiicis, tam quæ contra tuam & tuorum ſalutem faciunt, quam quæ contra gloriam Dei. Exitium certè ſibi maturat, qui ſciens ac volens doctrinam Chriſti exponit ludibrio: & qui fidit inimico non tam ſuo, quam Dei: parùm ſapiens eſt. Μὴ πιστεύσεις τῷ ἐχθρῷ σου, inquit Syracides, εἰς τὸν αἰῶνα. ὡς γὰρ ὁ χαλκὸς ἰοῦται, οὕτως ἡ πονηρία αὐτοῦ. Quis eum vocet prudentem, qui vulpi fidat? Doleo itaque illa quæ ſcribis, & quod potiùs aperto inimico ille ſeſe captiuum dedat, quàm veri amici bona audiat cõſilia. Tu in eo prudenter & Chriſtianè facis; quod ſanam retineas doctrinam: quod veteris amici exiſtimationem habeas commendatam: quod doleas factas à te iniurias non tam homini quam Deo: quod vitæ emendationem cogites: quod caſtigationem Domini

mini

mini feras: quod denique curas tuas omnes in vnum Immanuelem reiicias. hæc enim ſi ſunt ſincera: ſunt vera veræ pietatis, eoq; & æternæ electionis, teſtimonia. Sed opus eſt perſeuerantia, quâ tandem patefiat, iſta pietatis exercitia, vera atq; ſincera fuiſſe, non ſimulata. Perge itaque frater in iſto exercitio Chriſtianæ pœnitentiæ, fidei & caritatis. Fac, vt quæcumque aduerſa tibi contigerint, recognoſcas ea à Domino, non ab hominibus, ſicut Iob qui non iraſcebatur deprædantibus ſe Sabæis, quià ſciebat illos tantùm eſſe Dei inſtrumenta: ſed oculis fidei in cælum ſublatis, agnouit manum Dei ſe caſtigantis. proinde contẽtus voluntate Dei, dixit, *Dominus dedit; Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ità factum eſt, ſit nomen Domini benedictum.* Illud enim certiſſimũ eſt, Deum etiam cùm nos duriter caſtigat, clementiſſimè tamen nobiſcum agere. quæ enim ſupplicia non merentur peccata noſtra, ſi ſtipendium cuiuſque peccati mors eſt? Sentis iam aliquot non leues fructus ex agnitione tui, vna ex parte: & ex cognitione miſericordiæ Dei in Chriſto, ex altera parte. Senties, mihi crede, etiam plures & mirabiliores, ſi in iſto exercitio pietatis perſeueraueris; & omnia de manu Domini, tamquam de manu optimi tuiq; amantiſſimi Patris, læto animo acceperis. Ego, vt petis, non deſinam te commendare Deo, precibus ad illum fuſis.

Quòd conſtitueras venire ad me, gratum fuit audiuiſſe: ſed ſi veniſſes, aut etiam veneris, longe gratius te vidiſſe. Inuenies me in parua eccleſiola & oppidulo: ſed lætum in Domino, propter libertatem conſcientiæ. mallem etiam eſſe in hu-

miliori & agreſtiori loco cũ hac & conſcientiæ & docẽdi libertate, quã iſtic in illa miſera ſeruitute, in qua fui per biennium & amplius, & in qua porrò uidebam me adhuc futurũ: immò longè miſerabiliore, quã antea, ſi illis legib. quib. vinctũ me eſſe volebant, conſtrictus permãſiſſem. Ago gratias Domino meo Ieſu Chriſto, pro omnib. beneficiis ipſi⁹, quæ ſunt innumerabilia. Tantùm perpetuò doleo, lugeo, deploro præſentem, eamq; miſerã conditionẽ iſtius mihi cariſs. vrbis & Scholæ. Domin⁹ illius miſereatur, & perdat oẽs ſeductores.

Nõ dubito, quin bonũ quoq; & piũ felicis memoriæ noſtrũ Maſſariũ tæduerit iſtius vrbis, propter mutatã magna ex parte religionẽ: propter eiectã Eccleſiã Gallicanam: propter diſceſſũ amicorũ: propter tyrannidem inimicorũ: ac proinde abitum cogitaſſe. ſed beatũ illum, qui abitũ quidẽ parabat in aliam terræ partem: ſed abiit verè in cælũ, & fruitur Chriſto, quem amauit. eò nobis quoq; cogitandũ & adſpirandum eſt quotidiè.

Nondũ aperui Scholã: neq; tanta eſt ſpes, quãta anteà propter multos & pios viros, quos peſtis nobis eripuit. Sed ſi Domin⁹ cõceſſerit, vt aperiatur: ſignificabo. Gratũ verò mihi eſt, quod ſcribis te miſſurũ vnum ex tuis liberis. Nõ poſſes credere quantùm amem Germanos, & præſertim meos Argentinenſes: adde poſteà & Collegas: ita vt ipſa etiã ſola recordatio mirabiliter me afficiat, atque delectet. Hac de cauſſa, non poſſum facere, quin ſubinde iraſcar omnib. ac præſertim domeſticis iſtius vrbis & Dei inimicis. Quicũq; non amat Dominum Ieſum: ſit anathema maranatha. Vale. Clauennæ. 18. Martii. 65. *T. H. Z.*

Ioh. Stur-

Ioh. Sturmius ad Marbachium.

NOn mirabor ampliùs, Marbachi, patriam te ferre non potuiſſe, cùm te videã non ferre poſſe Capitulum. Ergo hac tua proteſtatione, hac, inquã, conſpiratione tua, hoc cõpoſito & inſtructo diſſidio, me cogis hac horâ facere, quod ſtatim de principio fieri à me oportuit. Ægre fers, quod mihi diſſimulé, Zanchii cauſſam mihi tuâ meliorem videri: quod Zanchium non priùs paſſus ſum à te ex vrbe eiici, quã illius cauſſã cognoſcatur: quod ex quo tempore ad hanc accuſationem deſcendiſti, ego tibi familiaris eſſe deſii.

Egóne probare potui tua illa quinq; poſtulata? probaréne potui, te omnem diſputationẽ, omnẽ amicam collocutionem recuſare: laudaréne debui tuas illas orationes plenas calumniis & maledictis, quas in Capitulo habuiſti? An me comprobare putas poſſe hoc nouum genus doctrinæ veſtræ de electione Sanctorum; & hanc cõdemnationem Buceri, Lutheri, Auguſtini? Æquo putas me poſſe animo ferre duorum annorum conciones veſtras, plus quam ſatyricas atq; ſeditioſas? Quis pati poſſit calumniam illam tuam de Particularitate? quẽ noſtrûm putas probare poſſe poſtrema poſtulata tua?

Hæc ſeptẽ, quæ hîc enumeraui, eiuſmodi ſunt, vt ſingula ſingulis libris debeant explicari: ni in te vno appareant, quæ in omnibus tui ſimilibus obſeruari & vitari debeant.

Tu, tu, inquam, huius ſinè cauſſa, autor exſtitiſti diſſidii. cũ à ſumma concordia annorũ 7. ad acerbiſſ. decurriſti contentionem. Tu ita diſtraxiſti,

& diſſipaſti Eccleſiæ & Scholæ corpus, vt quomodo componi & farciri rurſus poſſit, neq; principium habeamus, neque finem poſſimus proſpicere.

Poſtulaſti 5. à Doct. Zanchio, abſq; vlla cauſſa, abſque vllo tuo iure & merito. Heshuſij hoc, autoritate Senatus repreſſus, plus apud te potuit ad iracundiam & crudelitatem, quam Collegæ Thomani neceſſitudo & Scholæ ſocietas ad concordiam & manſuetudinem.

Nam vt poſtulata tua breuiter percurram; vt tempus poſtulat, non cauſſa, quam tu cauſſam probabilem de principio habebas, quamobrem iſta à D. Zanchio poſtulares? Vnam ſolum afferebas, quod de Fine ſæculi & de AntiChriſto ſententiam Auguſtini & Patrum defenderet. Nam de Cœna Domini poſtulatum & illæ declamationes tuæ poſt habitæ in Capitulo, quid aliud habent quam callidas & artificioſas calumnias, vt Senatum & nos Confeſſionis Auguſt. comminatione terreres; paſtores ad te pertraheres? vt vtrumque efficeres, excogitatum à te falſum crimen eſt: qui dicebas, Zanchium domi meæ dixiſſe, Lutheri doctrinam Diabolicam doctrinam eſſe. in quo crimine atque mendacio, cuiuſmodi cetera tua acta & dicta eſſent atque ſint, quiuis facilè poteſt per ſe intelligere.

Vt verò Melchiorem Speccerum haberes adiutorem & propugnatorem tertium: quem tu tuebas aduerſarium, qui te non ſemel neque ad vnum in ſermonibus, *Poſtillatorem* nominauerat, vt hunc, inquam, commilitonem tibi adiungeres, ad poſtulatum de Cœna Domini, copula-

tu il-

ti illud de Prædeſtinatione & Electione Sanctorum, & quæ ante annos ille 7. de hac quæſtione docuerat, ea tu ex chartis tuorum ſtipendiariorũ eruiſti, & ex illis concluſiones ignorantib. ſpinoſas & plebi inauditas conſarcinaſti, quib. tamquã carnificibus & capiti innocentis inſidiabaris, & Melchioris Speccerí tibi opem adſtringebas, qui in hac quæſtione quam tu, erat exercitatior: oblitus quæ aliquando de hoc & illius libro tua & Scholaſtici conuentus fuerit ſententia, quem librum ille tamquam partum incluſum in matris gremio cupiebat edere.

Poſtulaſti illud de Cœna Domini à D. Zanchio, cum ille 4. annis & amplius nihil quidquam de hac quæſtione vel docuiſſet vel diſputaſſet: cum ille ſemper profeſſus ſit, non aliter ſeſe ſentire de hac quæſtione, quam quod in Auguſtana Principum Confeſſione illiuſque Apologia, orthodoxe intelligitur: quod verbum à te ridetur, quaſi Patres legiſſes tum orthodoxos, venerabile tibi, non ridiculum iſtud verbum fuiſſet, etiam in tua iracundia habitum. Neque ipſe vmquam dixit: illud, quidquid eſt orthodoxum, ſuo velle æſtimare iudicio: ſed non aliter veritatem Cœnæ Dominicæ æſtimare; quam Maiores noſtri, honorificæ memoriæ, D. Wolfg. Capito, D. Caſpar Hedio, Dominus Martinus Bucerus, omnes illius temporis paſtores & Diaconi, anno 30. in ſua cõfeſſione, quæ Cæſari à Legatis noſtræ Reip. oblata eſt, propoſuiſſent: & eandem Principib. Euangelicis anno 32. legati noſtri Swinfurti explicaſſent, tum cũ Auguſtanæ Saxonicæ Confeſſionis ei parti, quæ erat de dogmatibus, non

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

alteri quę eſt de Ceremoniis, ea lege ſubſcriberēt, tamquam ſuæ conſentienti, & ve à ſua non recederent. Et hanc tamen Zanchius, confeſſionem noſtræ vrbis ita recipit, vt ſiquid in illa vel obſcurum vel ambiguum vobis videri poſſit: illius clariorem explicationem admiſſurus, immò allaturus eſſet ex articulis Synodi maioris, qui conuentus habitus eſt anno 33. h. e. altero anno poſt, quam Magiſtratus ſubſcripſerat Saxonicæ Confeſſioni. Neq; ſolùm articulorum vult Zanchius eſſe autoritatem; verùm etiam eorum qui continentur in Confeſſione Paſtorum, quam ediderant anno 39. quam adhuc notatam habemus Capitonis, Hedionis, Buceri, Zellii ſcripturâ atq; manu. Et vt videas, te non parui fieri à Doct. Zanchio, ſtare vult in Confeſſione anni 48. quam tu etiam tua ſubſcriptione comprobaſti: tùm cùm *D. Hedio* adhuc viueret, & antequam Bucerus abiiſſet in Angliam. quidquid, inquam, intra annum 36. & 49. maiores noſtri docuerunt, diſputarunt, ſcripſerunt, quorum complura habemus monumenta: totum illud D. Zanchius in omnib. controuerſiis non dubitat admittere.

Cùm igitur hoc animo eſſet D. Zanchius in hac quęſtione: & nos illud de eo ſciremus: & iſtud tu ſcire recuſares, qui omnem diſputationem immò collocutionem recuſares, cùm ne in hoc quidem tempore huic æquitati adquieſcas: cùm adhuc, inquam, maiorū noſtrorum doctrinam improbes; putás ne vel tùm nos potuiſſe comprobare, aut nunc laudare poſſe tuam iniuſtitiam?

De Prædeſtinatione verò quomodo probare potu-

poſuimus, nõ te Buceri, Lutheri, Auguſtini autoritatib. acquieſcere: aut quid tibi opus eſt, renouare memoriam tuam, qui diarium habes, in quo ſi omnia habes, etiam illud habes: conceſsiſſe te cum Zanchio, certum eſſe numerum electorum: nunc verò illis aſſentiri, qui hanc doctrinam eſſe dicunt diabolicam. Inuenies in tuo diario, te dixiſſe, veſtram doctrinam conſentaneam eſſe doctrinæ Buceri: miſiſſe te ad me Buceri commentarios in Epiſt. ad Rom. quò viderem, Bucerum idem quod vos de Prædeſtinatione Sanctorum ſentire. Inuenies in tuo diario, me illos commentarios legiſſe: neq; quidquam inueniſſe, quod aduerſaretur doctrinæ D. Zanchii: ſed quod cum tua & Melchioris doctrina pugnaret ex diametro, vt loquuntur Mathematici. Inuenies: te eo tempore non ſolùm partes non legiſſe; ſed ne Bucerũ quidem quem ad me mittebas. Inuenies, te illuſum fuiſſe homonymiâ verbi. quoniam.n. Bucerus in principio ponit, D. Philippum Melanchthonem *religioſè* tractaſſe hanc doctrinam: vno verbo putaſti te leuatum eſſe labore lectionis; & *Religioſè tractare* opinabaris eſſe, verè, ſanctè, piè, liberè, & dignè doctrinâ Chriſti: cum Bucerus innueret, cautè & timidè in tractatione huiꝰ dogmatis verſari. Inuenies in tuo diario, ſi verè omnia perſcribis: te neq; heri neque hodiè manè intellexiſſe, aut intelligere nolle: an ſit Prædeſtinatio; & qualis ſit; & quid vtilitatis ea doctrina habeat; & an docenda; & quomodo docenda; & quib. docenda ſit temporibus.

Quomodo putas, hæc me in his duab. q̃ſtionib.

probare poſſe, aut quomodo laudare, quæ de reuelationib. ponis, in quo verbo dum ſcitus & vrbanus videri vis: non ſentis, te barbare calumniari.

Quartum verò poſtulatum quo modũ ei præſcribis, quem in docendo ſequi D. Zanchius debeat, id eiuſmodi erat: vt hominis ſibi nimium arrogantis, videretur eſſe petitio. Qui quæſo iſtud magis ad te, quam ad Herpinum, Seuenum, viſitatores, me, ipſum conuentum Scholaſticum pertinebat? Neq;.n. vnquã nos iudicauimus, te doctiorem eſſe, quã ſit D. Zanchius, neq; plura docuiſſe, quam D. Zanchius docuit: neq; melius docuiſſe, quam docuerit ille. Paratus eſt D. Zanchius, quæ annis hiſce 8. docuit, ſcripſit, diſputauit, defendit, in lucem edere. Idem vt facias, poſtulat, omnes homines vt iudicẽt, vter veſtrûm doctior ſit theologus; verior interpres; vtilior explicator; & profeſſor eruditione.

Iam de poſtremo poſtulato, quid aliud putas me tum cùm poſtulabas, cogitaſſe, quam quod omnes viſitatores & Magiſtri, etiam auditores ſciunt: neq; diligentia, neque facultate, neq; vtilitate Zanchium te vel eſſe vel fuiſſe inferiorem. Cum dico, nõ inferiorem eſſe, ſuperiorem intelligo bonitate, diligentiâ, doctrinâ. Ab eo tu hîc poſtulas, vt diligentior ſit in diſputationibus inſtruendis, cùm tu in illis fueris talis, qualem te fuiſſe meminimus, negligens in tuis, calumniator in alienis. Neque iccircò Scholarchæ diſputationum nomine D. Zanchio ſtipendium conſtituerunt, vt tu diſputandi laboribus liberarère: à quibus ſcis quam abhorreas, & quam-

obrem

obrem abhorreas : ſed vt adiutorem haberes magis aſſiduum quam tu ſis: vt quod numquã faceres libenter, minus cogerêre facere ſæpius.

Quomodo hæc 5. poſtulata probare potui? quæ omnibus collegis, viſitatoribus diſplicuerunt; nulli placuerunt, niſi tuæ cohorti? Ceteri omnes iudicabant, iſta poſtulare, nihil aliud eſſe, quam 5. crimina inimico obiicere. es enim ingenioſus in excogitandis actionum formulis & accumulandis contentionibus. Neq; ſolùm iudicabant, his te poſtulatis inimicum non velle efficere meliorem, ſed criminum ſuſpicionibus opprimere: verùm etiam viſitatoribus ſuam autoritaté præripere, & aditum tibi patefacere ad dominatum, imò ad tyrannidem, de qua tibi etiam hac hora reſpõdebo, quoniam id poſtulas: & demonſtrabo, non ſolùm in cruciatibus, corporis tyrannidem poſitã eſſe, ſed etiam in vi, quæ conſcientiis fit hominũ. quæ quò præſtantior eſt animus, eò in conſciẽtiis maior quam in corpore exſiſtit crudelitas.

Habes quid ego, tum ſenſerim de tuis iſtis 5. poſtulatis: Et qui meus erat ſenſus atq; dolor, idẽ etiam Herlini, Sapidi, Seueni, omnium erat; & tamen diſſimulauimus, & patientiâ noſtrâ ſtatuebamus potiùs te in viam & mẽtem reuocare, quã libertate, quæ requirebatur, te magis offendere: & diſſimulauit Herlinus, dùm vixit, non diu taciturus, ſi vixiſſet diutiùs. & ego vſq; in hanc horã, inde ab initio furoris tui, tacui: & eram taciturus diutiùs, ſi per tua poſtulata licuiſſet.

Iniuriam tibi à me factam eſſe putas : quod dixerim, me diutius pati non poſſe, neq; velle pati tuam tyrannidem. Nam hæc vna vox toto hoc bi-

ennio tandẽ ex me audita eſt. Dicis, non verũ eſſe quod dixerim, Zanchium ſemper diſputationem poſtulaſſe: à vobis nũquã potuiſſe eam obtinere.

Reſpondebo tibi de diſputatione priore loco: de tyrãnide: vbi de tuis declamationib. & de doctrina veſtra, veſtriſq; cõcionib. & cõſpiratione, q̃ dicẽda ſunt, explicaro, petitioni tuæ ſatisfaciam.

Ais, te nõ recuſaſſe, paratum fuiſſe cum Zanchio differere. Tune paratus eras vel diſputare vel colloqui de his rebus de quibus cõtrouerſia eſt, cùm domi meæ tibi dicerem, antequã vllum verbum cum D. Zanchio cõmutaſſes, cùm quid in animo haberes mihi indicares: tùm ne ego tibi dixi, non poſſe eiici neq; ex vrbe, neq; ex Scholis Zanchiũ, vt ei rationem non reddas, vt cum eo non diſputes: tum, inquam, cùm etiam Petri Martyris mentionem facerem, cum quo non ſolùm nunquam es auſus diſputare, ſed ne ſermones quidẽ, vt dicunt, conſerere. quando enim tu vnquã illũ conſuluiſti? aut quãdo illum in conſiliũ aduocaſti? illum talẽ ac tantum virum, ſinè quo Bucerus nihil in Eccleſiaſtico cõuentu; nihil in Scholis: nihil in vllis deliberationibus grauibus potuit inſtituere? Quæ tùm erat tua mẽs? quæ voluntas? quid à te requirebam, cùm dicerẽ, non ita Zanchiũ poſſe eiici, vt ei non rationẽ reddas: nonne collocutionem requirebã? nõne diſputationẽ? Tune diſputare paratus eras, cùm meo conſilio arbitros admiſiſti, tametſi hos arbitros inuitis prædicatoribus, Conrad. Hubertum, & Theobaldum Theodoricum, eâ horâ, quâ tecum in collocutionem venit Zanchius de controuerſia agi poſtulauit: & rationes doctrinæ explicare de fine ſæculi & de illis,

Laus Petri Martyris.

quæ

quæ tu ab eo poſtulabas: cùm tu reſponderes, non diſputandi cauſſa te adeſſe: ſed, vt reſponderet, an tua poſtulata velit nec ne facere: quæ tu domo meditata & ſcripta è tuę humanitatis & æquitatis ſinu proferebas. hîc tu vllam ne ſignificationem dabas, quod boni viri & humani ſolent: velle te aliqua hora commodiore, aut tẽpore cum eo de his rebus colloqui? Tuncne diſputare paratus eras, cùm ego illud D. Petri adferrem: *Parati ſemper ad reſpondendum poſcenti à vobis rationem illius ſpei, quæ in vobis eſt, cum humilitate & timore?* Iſtud ego à vobis & nunc in principio Actionis Capitularis poſtulabã & ſæpè poſt repetiui. (non enim ſemel flagitatum eſt) vt vel diſputaretis, vel colloquere-mini. Tunc paratus eras diſputare: cùm Capitulũ à te requireret, vt more Maiorum cauſſa in Capitulo cognoſceretur: cùm diceretur, Bucerum paſſum eſſe Capituli iudicium, & de eadem controuerſia diſputaſſe cum Velſio, frequenti Capitulo, præſide tùm inimico Buceri Beato Felice Pfeffingero: audis quid dicam? Bucerus Confeſſionẽ Auguſtanam huius vrbis, quam D. Iacobus Sturmius, quem honoris & gratiſſ. memoriæ gratia nomino, cum cóllegis Legatis huius Reip. Auguſtæ Cæſari Carolo anno 30. obtulit: Hanc, inquã, Confeſſionem Bucerus defendit contra Iuſtum Velſium, cùm vterq; in ſuis haberet manibus exemplar illius Confeſſionis: & defendit Bucerus illam doctrinam, quam tu oppugnas, quæ eſt de libero arbitrio & de Prædeſtinatione, &c. [*Cùm huius exemplum à te poſtularemus*: *vt*, &c. *reliqua deſunt.*

Ornatiſſimo viro, Dom. Theobaldo Theodorico: Quæſtori Thomano, Compatri ſuo chariſſ.

IOHANNES STVRMIVS.

RHenuſium hodiè ad horam vndecimam Pio-cis & Broſellis venimus. Nondum venerat tabellarius: ſed tamen exſpectatur. Quod tibi & Maſſario curæ ſit reſpublica: & quòd Zanchio iudicium Stoſſelii placeat, valdè gaudeo. Non ſolùm refutationē proteſtationis velim primo quoque tempore confici: ſed etiam ſupplicationem decretam à Capitulo, antequam Frācofordiam profectus ſum, offerri, vnà cum eo ſcripto, quod de Prædeſtinatione conceperam. Nam vtrumq; vidit & probat Stoſſèlius. Spero Witembergenſes & Lipſenſes etiam non improbaturos, cōſentire enim & amicæ eſſe tres hæ inter ſe Academiæ videntur. Mihi placeret rem communicari cum Nicolao Meiero & Grauio: & hunc ſcriptum vtrumque Germanicum dari: quo à delectis aut à Tredecemuiris admitteretur. Ex his enim neminem eſſe puto, qui de Capituli æquitate cognorit. Scriptum Stoſſelii, acutas & veras ſententias habet: quibus accuſatores noſtri monentur officii, etiam de veritate cauſſæ. hæc velim diligenter animaduerti & explicari: vt eſt illa, *Argentinenſes non poſſe nec debere à ſuis recedere Confeſſionibus.*

Noua veſtra infirma ſunt, neq; certa, etiam vetera. vtinam illa Anglicana vera: ſed vereor ne nō ſint.

Eidēheim. Hodiè ab Idenheim, vbi D. Bozemus mandatum quoddā Magiſtratus explicabit, Heidelbergam proficiſcemur: inde Bipontum, niſi Heidelbergæ

bergæ cauſſam inueniam redeundi ad vos celerito. Si Sipontum, non videbitis nos ante purificationis.

Zanchium velim me abſente, conſentiente D. Petro Sturmio aut Goteshemio diſſimulanter, incipere meâ hora Habacuc Prophetam. Gaudeo valere omnes vos: ſaluto omnes vos. Datum Rheinhuſii 21. Ianuar. 1562.

Sturmius tuus.

Ioan. Sturmius Petro Sturmio.

CLariſſ. Domine, vidi exemplar ſcripti Latini, quod vobis exhibuimus: Error eſt ſcripturæ in numero annorum. anno enim trigeſimo tradita eſt Confeſſio noſtra Cæſari: Anno trigeſimo-ſecundo eſt facta ſubſcriptio Auguſt. Confeſſionis: anno trigeſimotertio habita ſynodus eſt: trigeſimoquarto, edictum editum à Magiſtratu noſtro, vt ſecundùm confeſſionem Cæſari exhibitã & articulos Synodi trigeſimi tertii doceretur & viueretur. Anno trigeſimo nono paſtores vnanimiter conceperunt articulos fidei conſentaneos ſuperiorum annorum doctrinę, hoc eſt, tertio anno poſt cõcordiam inter Lutherum & Bucerum conſtitutam. Anno 48. conſcripta eſt ſummaria confeſſio, cui Marbachius ſubſcripſit. In ſequentibus annis 40. 41. 42. &c. retenta fuit illa doctrina & illa confeſſio. & 45. dedit Bucerus Bedrotti filio Euſebio, vt ex illa diſceret dogmata præcipua doctrinæ Chriſtianæ. poſt bellum Proteſtantium, defendit confeſſionem noſtræ vrbis, contra Vrſinum Bucerus, qui allato exemplari, quædam loca quæ oppugnare voluit, recitabat.

Huius volui monere prudentiā tuam, vt in numero annorum manum ſcribentis erraſſe videas, non cogitantis & intelligentis & habentis adhuc memoriam temporum, & illius temporis actorū. Valdè me angit iſta cōtrouerſia, quæ mihi ad honorem noſtræ Reip. & exiſtimationem mortuorum pertinere videtur. Marbachius poſtulat, vt ſecundùm Auguſt. Confeſſ. examinemus: cuius parti vni ſubſcripſit Magiſtratus, quæ eſt de dogmatibus. alteri recuſauit ſubſcribere, quæ eſt de ritibus & ceremoniis. Nos poſtulamus, vt ſecundùm noſtrā iudicemus, quæ nobis præſcripta eſt in municipali: & ſibi cōſtat in vtraq; parte quæ de doctrina eſt & quæ de ceremoniis. Marbachius poſtulat, vt Saxonica Confeſſio autoritatē habeat omnē: noſtra nullā. nos poſtulamus, vt cui Cōfeſſioni ipſi Principes ſuā autoritatē permiſerunt: eandē autoritatē nos ſalua pace poſſimus defendere. Marbachius poſtulat, vt doctrina maiorum noſtrorū vnà cum confeſſione aboleatur: nos petimus, vt ne in doctrinæ improbatione mortuis paſtoribus: in cōfeſſionis obliteratione, mortuis Magiſtratibus iniuriam per ignominiā faciamus. Marbachius poſtulat, vt quæ cōfeſſio Magiſtratus iuſſu conſcripta eſt à Paſtoribus: & poſt à Senatus & vigintiuiris promulgata Scabinis & ab illis cōprobata: eadē abſq; vlla recognitione tēporum & actorum obliteretur: Nos petimus, vt quā nunquā audiuimus aut ſenſimus, vel à Magiſtratu vel à Scabinis vel à paſtoribus abrogatā, eadē nobis non eripiatur: vt noſtrum officium non cogamur deſerere in aſſerenda veritate doctrinæ: & defendenda exiſtimatione Reip. Magiſtratuum, Paſto-

rum:

omnibus hoc eſt, Senatus, Eccleſiæ Scholæ. Et non vereremur Auguſtanā Principum, etiā noſtræ in examine canonico nobis dato adiungere, ſi cōſentientes haberet defenſores. Sed quoniā in Saxonicis Eccleſiis pugnatur ab Antinomiſtis, Maioriſtis, Wittebergenſibus, Ienenſibus, Heshuſianis, Illyricis, Iſlebiis, Prætoriis in partes cōtrarias: & noſtra confeſſio eoſdem ſemper habuit & habet defenſores, ex quo confecta eſt: petimus vt nobis liceat in noſtra doctrina manere, & non implicari alienarum gētium controuerſiis. Si.n. per Marbachium licebit: ità viuemus & ità docebimus, vt neq; Saxones, neq; Galli, neq; Angli iurè de nobis conqueri poſſint. Et ſi Deus nobis adfuturus eſt, ſperamus illud tempus rediturum, quo in diſſidiis aliarum Eccleſiarum, ab hac Repub. petantur conſilia pacandorum animorū: id quod nunc nō fit. ætate verò Capitonis, Hedionis, Buceri ſæpè eſt factitatū. Deniq; cupimus ſcire ex Marbachio an doctrina Maiorū noſtrorum vera fuit: ſi fuit, vt eſt: cur non eandē nobis relinquunt integrā: ſi falſa, oſtendant, nemo noſtrum eſt qui gloriam cupit inuenire ex mendacio. Vale.

IOHANNES STVRMIVS

Melchiori Speccero.

QVid tu hominis ſis, vide: & cogita, quid de te debeam ſtatuere, qui in tua ſeditioſa hodiè concione, ità acerbus & maledicus in me fueris, vt neq; caritatis Chriſtianæ, & pacis & concordię rationē habueris: neq; quid te aut deceat aut dedeceat cogitaris. Scis tu cauſſam, quamobrem Chryſoſtomum cœperim explicare: Nō hîc dico

quod ante annos duos, vt id facerẽ, à Marbachio
ſui rogatus. licuit enim id mihi hucuſq; neq; pro-
pter rogationem illius non recuſare: neq; ea quæ
illius iuſſu non facere. Sed ſcis tu, me de principio
dixiſſe, me iccircò hunc ſcriptorem delegiſſe, vt
oſtenderem quantus ſit vſus eloquentiæ etiam in
Eccleſiæ negotiis & concionib. popularibus: tum
etiam vt oſtenderem, hunc Theologum ne qui-
dem Demoſtheni cedere dicendi facultate. Fa-
teor, fuiſſe alias duas cauſſas, quas verecundè ce-
laui: quarum vna eſt, vt oſtenderem, vobis, h.e. li-
tigatoribus Theologis, quam viam modeſtiæ in-
gredi vos deceat, in iis quæſtionibus, quæ noſtris
temporibus pernicioſa pepererunt diſſidia. Alte-
ra, vt quoniã à vobis, clàm inſimulatus ſum, quod
de Cœna Domini neq; rectè ſentiam, neque lo-
quar reuerenter, ego confeſſionem ederem meæ
in hac parte fidei. Illud tamẽ ſcis & audiuiſti, me
de Cœna Domini meam velle explicare ſenten-
tiam, ità vt pro confeſſione haberi velim, de qua
omnes queant facere iudicium, non pro doctri-
na, vt huic meæ doctrinæ quemquam velim ad-
ſtringi; addidiſſe etiam illud, ea me conditione
hic meam fidẽ confiteri atq; profiteri, vt me ſub-
iiciam totius Eccleſiæ Chriſti iudicio, etiã veſtræ
emendationi, diſcipulorum, fratrum, collegarũ.
Neq; tibi non auditum eſt, in fine me dixiſſe ea
quæ aliquot Scholis, h.eſt, per aliquot dies apud
meos diſcipulos confeſſus ſum: ita me cogitare &
credere ſeriò, vt paratus ſim pro his mortem op-
petere: h.e. vt paſſurus ſim, vitam mihi potius &
ſpiritum à Tyrannis eripi, quam ab hac confeſſio-
ne deſiſtere, niſi diuerſum doceat: id quod neq;
recuſaui

recuſaui neq; recuſo: neq; ſum vnquam recuſaturus. Subornatus tu fuiſti, vt me audires. audiuiſq; cæteraq; omnia, vt iuſſus eras: excepiſti omnia. ſcribebas, tibi placere, vt Dionyſium tuum Iuſtino adderem; addidi. oſtendebas, vt Damaſcenũ legerem, legi, quem quoniam ita ſenſi μετυβελῶ ita ſentire, vt Papiſticam μετυπίασιν iiſdem inuenerit: & quoniam 800. anno poſt Chriſtum natum ſcripſit & purius ſentirẽt Iuſtinus Martyr & Auguſtinus: neq; refutare illius autoritatem volui: neq; illius teſtimonio vti, quo vti non poſſem, niſi detorquerem parùm perſpicuè. Cùm hæc omnia ſcias, cur me hodiè quaſi digito ad populũ ſeditiosè apertè deſignaſti? Innuis me limacem eſſe, qui annos iam multos latuerim, nunc demum cornua exſeram. quod maledictum, ſi rem conſideres, imperiti conuitiatoris eſſe dicerem. poſſem oſtendere, ſi diſcipuli officium, & præceptoris vel magiſtri meritum, ſi ingratiſſimi hominis dicerem eſſe voculam, non opus eſſet probare id quod pleriſq; conſtat eſſe verum.

Sed quam ego latuerim, vide. vide quæ ante annos 20. ad Cardinalium collegium ſcripſerim. vide quæ in libro de amiſſa dicendi ratione. vide quæ ad Ducem Cliuenſem. vide præfationem in librum de Connubio Sacerdotum: & de rationibus D. Capitonis ad Regem Angliæ. vide alias quas non nomino ſcriptiones. veniat tibi in mentem eorum ſermonum, qui inter me & D. Bucerum ſæpè fuerunt, quibus alii interfuerunt: tu verò ex aliis ſolùm audiuiſti, cùm adhuc in collegio non limax ſed ſerpens latitares. vt ego nunc naturam tuã eſſe conſidero, quæ tamen prædicta mihi

fuit ab iis qui nunc meum latus tuis venenatæ ſu-
guæ petunciaculis. Sed diſcedo ab hoc [illegible]
Ais, me velle, meam eſſe autoritatem in [illegible]
mnibus. credo libẽter dicere, me velle [illegible]
eſſe vrbis. Hic ſi te mendacem nomin[illegible]
bitraris me nullo id iure poſſe facere. Eſt ne au-
toritatis vlla affectatio, cùm præfatus ſim, me [illegible]
velle doctrinam edere, ſed confeſſionem? Cur [illegible]
hic meum nomen ad plebem falsò traduxis, [illegible]
tequam teſtibus adhibitis mihi locutus ſis, & me
de hæreſi monueris? cur priuatim me non appel-
laſti? quando tibi vnquam aut domus mea aut
bibliotheca aut os clauſum fuit? cur hoc [illegible]
contra me accedis ad Eccleſiam? Ais, me docere,
Fidem in cœlum vſq; conſcendere: & in eo [illegible]
queris, vt ſi te ſycophantam dicerem, bonis &
doctis viris huiuſmodi reprehenſionem probare
poſſem. Dixi, fidem quaſi fontem eſſe ſalientem
in vitam æternam. Dixi, illam non ignauam eſſe
oportere: ſed actuoſam. Dixi, quò corpus cogita-
re non poteſt: eò ipſam fidem accedere atq; aſpi-
rare. ſed in accipienda & participanda Ieſu Chri-
ſti vera carne Domini & ſanguine, non ſolum il-
lam propoſui: verùm etiam animam, mentem
& ſpiritum noſtrum. adiunxi etiam his duabus
partibus, ſpiritui noſtro tamquam ſubſtantiæ, &
fidei, tamquã habitudini noſtri, Spiritum ipſum
Sanctum. Addidi gratiam Dei de cœlo ad nos de-
ſcendentem. appoſui verba Domini, quæ ſpiritus
& vita ſunt: neq; ab his disiunxi inſtitutum Chri-
ſti, illius ſempiternam [illegible]. coniunxi etiam
preces tùm plebis, tùm Epiſcopi [illegible]

[illegible]

Digitized by Google

[illegible] Cur tu quæ in comprehendendo & accipi-
endo ſunt coniungenda; in explicando demon-
ſtrari non poſſunt, vt intelligantur, niſi tracten-
tur ſeorſim? Cur tu ſophiſta ex his omnibus vnum
[illegible]: & in eo te oſtendis tuis,
qui te ſubornarunt & obduxerunt aduerſus me,
quæſtionis artificioſus imitator? Quæ me res alia
commouit, vt D. Zanchium, quemadmodum o-
portebat, meâ non condemnarem ſententiâ apud
Dominos Scholarchas & in Capitulo: quam hu-
iuſmodi callida & aſtuta & crudelis atque nefa-
ria ratio? Accuſâſtis bonum virum, antequam
cum eo collocuti ſitis: antequam priuatim mo-
nueritis: antequam diſputaueritis. Et quamquam
non nominaſtis nomine virum: tamen non pro-
cul oſtendiſtis, eum docere, *Deum eſſe peccati auto-
rem*: poſteaquam id ſenſiſtis probare vos nõ poſ-
ſe, annunciaſtis, quod in cœlum vſq; conetur aſcẽ-
dere, & myſteria reuelare Dei omnipotentiſſi-
mi: quam in re viro bono à vobis crudelis fit iniu-
ria. Poſteaquam hoc mendacio ſatis videtis vos
non poſſe proficere: dicitis, illum docere: Deum
in electione ſua arcana, ludere cum hominibus
& hominibus illudere. Demonſtra iſtud, bone
vir, ex dictis illius in Scholis; vel dictatis in iiſ-
dem; vel ſermonibus amicorum. Dicitis; illum
ità docere, vt qui ſemel vera & viua fide prædi-
tus ſit, illi licitum ſit impunè fœnerari, adulte-
rare, ſcelerate viuere: non poſſe non redire
eò vnde delapſus eſt. Demonſtra, bone vir,
proba, conuince vel ratione vlla bona boni vi-
ri. Nam ſi bonus vir eſſes, cùm iſta diceres:

etiam illud ad populum & plebem proferres atq; produceres, quæ de peccato & pœnitentia tradidit. Sed quantum ad Zanchium pertinet, vide quid ego ſtatuam: & audi quid ego probare poſſum. Vna hora oſtendam, vos alia & aliter docere de Cœna Domini; de certitudine fidei, & Perſeuerantia Sanctorum: quam Capito, Bucerus, Hedio. Aio, vos iam doctrinam corrupiſſe annis his 12. & quotidiè magis corrumpere. De his quæſtio eſt: & de his poſtulo me & D. Zanchium & Viſitatores audiri. Aio: non tantam eſſe tuam neque Marbachii, cui hic gratificaris, autoritatem, vt pluris faciam veſtram adoleſcentiam, quam Buceri ſenectutem: Buceri bonitatem, quam veſtrã aſtutiam: illius pudorem, quam veſtram impudentiam: illius ſancta & erudita ſcripta, quam veſtras battologias & aërobatias: & poſtulo, vt id mihi per te liceat. Tu enim mihi & aliis Profeſſoribus dixiſti, tuos ſymmyſtas Poſtillatores eſſe: nihil niſi Poſtillas & Catechiſmos & Locos communes ſcire. Tu vnius dominatum odiſti, contempſiſti, oppugnatorem te fore quaſi profeſſus es: & me limacem eſſe inquis. Ego ne limax, qui in Scholis talem confeſſionem fidei meæ edidi: an tu qui neque tùm reſtitiſti: neque priuatim collocutus es: ad ciues autem transfugis, quem ad locum ſcis me aditum non habere, niſi æquè atque tu omnis conſuetudinis ciuilis & caritatis Chriſtianæ velim leges tranſgredi? Aiunt etiam, vos ad populũ innuere, me docere, Sacerdotem non habere poteſtatem ligandi & ſoluendi. Quis iſtud vnquam ex me audiuit? cognoſcant omnes homines, quid heri docuerim, conſiderent etiam, quid dixerim.

enim

quam de Sacramentis Domini & miniſtris docui. videant quid differentiæ fecerim inter hominem & miniſtrum, hoc eſt, miniſtrum per ſe, i. hominem tantùm, & miniſtrum vicarium in adminiſtrando dominico myſterio. Sed ſi vultis tanti eſſe apud me & alios, quanti eſſe vultis: præſtate vos eos ſacerdotes, quales Paulus requirit & Chryſoſtomus indicat. Oſtendite vos pacis amantes eſſe: probate caritatem veſtram, hoc eſt, ipſius IESV CHRISTI, cuius eſſe vultis vicarios: quam certè ergà me hodiè non declaraſti iſta tua turbulenta & falſa & ſeditioſa ad populum & ciues concione. Penè præterieram Scholas meas, propter quas ego à vobis dilaceror. Aio: ne latum quidem digitum declinaſſe me à piæ & honorificæ memoriæ M. Buceri doctrina. oſtende tu contrarium. ego certè publicè probabo, quod priuatim iam recipio. dico in nullum me ordinem quidquam dixiſſe: quod poſſit eſſe vel turbulentum vel odioſum. affirmo me honorificè de omnibus viris doctis eſſe locutum. probabo, nullum me argumentum cum vllius refutaſſe iniuria. demonſtrabo, nihil me dixiſſe quod vllo modo paci & concordiæ poſſit officere. contendam etiam, quoniam has meas explicationes inauditâ cauſâ oppugnatis, diſcordiam vobis quam concordiá placere magis: & Heshuſii ampullas vobis cariores eſſe, quam M. Buceri veritatem. Vale.

Tu linguam hodiè incontinentem habuiſti: Ego manum iracundam. oro tamen Dominum noſtrum IESVM CHRISTVM, vt qui noſtrûm in hac parte peccat, illius ipſe pro ſuæ bonitate &

clementia miſereantur: & cogitationes illius à diſſidiis atq; contentionibus ad otium & conſenſionem animorum traducat. Vale 26. Octobr. 156[illegible].

IOANNES STVRMIVS.

Ioannes à Laſco H. Zanchio S.

CLariſſime vir, Domine amice & frater obſeruandiſſime. Tametſi nulla vnquam mihi tecum notitia & familiaritas interceſſit: tamen quia ex nomine tuo, quod iam pridē propter ſingularem tuam eruditionem & pietatem paſſim in Eccleſia Chriſti inclareſcere cœpit, & mihi notiſſimus factus es, hoc ipſo adductus non diffidebam, quin libenter id eſſes facturus, quod hiſce literis, perq; famulum hunc meū, qui eas tibi reddit, peterem. Mittuntur en ad vos nobiles pueri noſtrates, cōſanguinei mei, vt iſthic in Schola veſtra, in vero Dei timore, & honeſtis literis inſtituantur. Iudicauimus enim eam inprimis id nobis poſſe præſtare, quæ tot doctiſſimorum virorum ornata eſt conſortio, & per ſe legibus & diſciplina honeſtiſſimè conſtituta eſt: & noſtrates ipſi experiuntur, qui iſthic bonis literis operam dederunt, vel etiamnum dant, quātum emolumenti ad ſtudia ipſorum acceſſerit. Quo nomine non poſſum non vehementer gaudere, & gratulor omnibus noſtratibus, ac aliis etiam iſtam felicitatem, quicunq; diſcendarum bonarum artium cauſa, in eā Scholam ſeſe conferunt. Cūm autem meo conſilio effectum quoque ſit, vt pueri hi ad vos iſthuc mitterentur, officii mei eſſe putaui, vt alicui viro pio ipſos commendarem. Sed cui aliter commēdarem, quàm tibi, non videbam. Oro igitur, Cla-

riſſime

riſſime vir, vt eos in tuam fidem curamq; accipi-
as, eoſq; & mea, & parentum illorum cauſâ, qua-
tenus opus erit, quod quidem ad ſtudia illorũ
promouenda pertinet, iuuare velis, recepturus à
Deo præmium: à nobis verò pro ſtudio & officio
tuo, quod in pueros contuleris, viciſſim omnia
officiorum genera experieris, de quo plura aget
hic famulus meus.

Præterea vehementer etiam oro, vt illis de cõ-
modo hoſpitio proſpiciatur apud virum aliquem
honeſtum & grauem, apud quem non liceat illis
arbitrio ipſorum viuere. Noſti enim, quàm hæc
ætas ad vitia procliua ſit, quiq; prohibere poſſit,
ne conſortio malo, mores illorum corrumpãtur.
Qua de re ſcripſi D. Gabrieli Mercatori Vinorũ,
qui ſi recipere eos ad ſe volet, fecerit mihi rẽ gra-
tiſſimam. Etſi autem nõ dubito, quin ſit facturus
meo nomine, vellem tamen, humanitatem tuam
quoq; ea de cauſſa agere cum ipſo. His me, meaq;
ſtudia & officia commendo. Datæ Oſſeco.

Tuæ præſt. addictiſſ.

Ioannes à Laſco manu propria.

H. Zanchij ad D. Iohannem à Laſco, in Poloniam. S.

NOn ſine magna animi lætitia & voluptate, vir clariſſ. intellexi ex literis noſtri Liſmanini, poſt tuum in patriam reditum, Euangelium Chriſti non parum in iſto ampliſſimo Regno, fuiſſe promotum; quippe qui & Sereniſſimo Regi & omnibus Regni Principibus (vt æquum eſt) ita gratus ſis, vt omnes te non ſolùm vt eiuſdem

nationis hominē ament, & vt virum grauem, doctum & nobilem obſeruent: ſed etiam vt ſeruum Chriſti, & ardenti pietatis promouendæ ſtudio æſtuantem, admirentur, ſuſpiciant, & verba de Chriſto facientem clementiſſimè attentisq; auribus audiant. Ex iis non potuimus non concipere optimam ſpem fore, vt quemadmodum nuper fecit & Anglia & Scotia, ſic etiam tota Polonia, toti tādem Antichriſti Regno in perpetuum renunciet, & ad verum legitimumq; Regē Chriſtum redeat, ei reconcilietur, eum oſculetur, eius legibus & ſceptro ſe ſubdat, ei ex animo ſeruiat, deniq; totam tum religionem, tum vitā, illius voluntatem, quæ in Euangelio eſt patefacta, cōponat. Perge venerande ſenex, & pater optime, vt cœpiſti. Seruauit te huc vſq; Deus, vt ſicut Lutherus ſuæ Germaniæ, Zwinglius ſuæ Heluetiæ, Caluinus ſuæ Galliæ, ita tu tuæ Poloniæ ſis Apoſtolus. Suſtentet igitur te Dominus Ieſus etiam poſthac in multos annos, donec tuum perficias Apoſtolatum, & vniuerſum iſtum populū Chriſto Regi tandem aliquando ſubiicias.

De Gallia multa nobis initio (id eſt, poſt Regis mortem) ſpes facta fuerat; & quidem hæc à viris grauibus Geneuâ ad nos ſcripta fuerunt; Reginā (viduam) admonitam ſui officii, multa pollicitā fuiſſe: Nauarrum, omnia promiſiſſe: permultos qui igni adiudicati fuerant ab Henrico, mox eo mortuo, liberatos fuiſſe: per Regium Præconem Lugduni proclamatum fuiſſe, *ne quiſpiam de Lutheranis, vel benè, vel malè, loqueretur*: Reginam in publico quidem & in foro diſſimulare veram religionem: ſed in ſecreto, & intra parietes, omnib⁹

fidelibus

fidelibus bonam ſpem facere, & vt Deum rogent, quò res ex ſententia ſuccedant, iubere, &c. At verò heri veſperi rediit quidam Gallus Lutetiâ, eò à nobis emiſſus, vt quomodo ſe res haberet, fideliter referret. Is retulit, Guiſianos rerum omnium in Regno potiri. Ii verò quàm atroces ſint hoſtes Euangelij nemo non nouit. Ob iſtorum potentiam nec Reginam, nec Nauarrum aliquid contra Papam audere. Magnum Conneſtablium, inter quem & Guiſianos maximæ ſunt inimicitiæ, & ſe & omnia ſua obtuliſſe Nauarro, ſi velit tyrannide horum Guiſianorum Regnum liberare, ſed Nauarrum nimis eſſe timidum, & qui paulò ante paratus eſſe videbatur, nihil non propter Euangelium facere, & pati, modò ſpe regni gubernandi allectum (ad ipſum enim pertinet Regni gubernatio, dum puer Rex, ad maturam ætatem perueniat) Papiſtica templa adire, defuncto Regi iuſta feciſſe, Miſſas audire, & in ſumma, omnem ſpem, quam nobis fecerant tum Regina, tum Vaudomius, prorſus oblatam nobis eſſe videmus. Guiſiani enim, qui omnium infenſiſſimi ſunt veræ religioni, & animum noui Regis occuparunt, & rerum omnium in Gallia potiuntur. Illud tantum ſupereſt boni, quòd propè infinitus eſt fidelium, & quidem nō vulgarium hominum numerus in Gallia, ita vt ſi velint, Guiſiani in pios, ſicut Henricus fecit, ſæuire, metuendum ſit ab aliqua horribili ſeditione in toto Regno, idq; recenti Scotorum exemplo. Rogandus igitur eſt Deus vt & omnes ſeditiones, per quas malè poſſit audire Chriſtiana religio, impediat, & tamen ſuæ Eccleſiæ ſuccurrat, ſuumque Euangelium in eo Regno vbiq; promoueat.

Dux Sabaudiæ repetiit à Bernenſibus ea oppida, quæ ad ſuum Ducatum pertinent. Metuunt Geneuæ bellum. Fertur hic Imperatorem Conſtantiæ, quæ vt noſti, non procul diſtat à Tiguro, hyematurum. Decreti fuerunt in Comitiis Auguſtanis duo ad Regem Galliæ legati, Wittembergenſis & Bauarus, qui præter alia repeterent nomine Imperii, Metas, & quædam alia oppida. Sed nondum ſuam egerunt legationem, neq; audio, quòd parent profectionem. Omnia lentè.

In Italia maxima perſecutio, nec minor in Hiſpania. Argumento eſt, multos ibi eſſe fideles, qui audent Chriſtum confiteri. Caluinus grauiſſimè ægrotauit, ita vt ferè de eius valetudine diſperaſſemus, ſed Dei beneficio conualuit, legit, concionatur, ſcribit, vt antea. Eccleſiæ hic benè habent, non deſunt tamen moleſtiæ. Iſte modeſtus & doctus iuuenis cupit ſe tuæ præſtantiæ commendari. Facio igitur officium. Non dubito, quin T. P. ſit illum habitura quàm commendatiſſimum. Vale.

Hieron. Zanchii ad D. Iohannem à Laſco.

S Scripſi iam pridem, per Sebaſtianũ, ornatiſſime vir, ad tuam præſtantiã, ea quæ tunc mihi ſcribenda videbantur. Poſt illud tẽpus nihil quidẽ hic noui contigit, dignum quod ad T. P. ſcriberetur: verùm quæ tandem in Anglia, Dei beneficio mutatio ſit facta, non minus tibi, quàm nobis perſpicuum eſſe exiſtimo. Angli ferè omnes, qui hic apud nos, religionis cauſſa, annos circiter quinq; plus minùs exularunt, ad patriã redeunt.

Non

Non dubito, quin Dominus multorum ex illis opera vſurus ſit ad regnum ſuum inſtaurandũ. Reliquiæ enim fuerunt ſeminis ſancti, in hunc finẽ conſeruatæ Angliæ incendio ereptæ, & è manib. Iezabeliticis vſq; ſeruatæ: nempe, vt ſicut per reliquias Iudæis e Babylone in patriam reuocatas, templum reædificatum, & vetus patriaq; religio renouata fuit: ſic per hoſce fratres, regnum Chriſti in regno Angliæ inſtauretur. Ardentibus igitur votis rogandus eſt Dominus, vt inde euulſis, atque in mare proiectis omnibus Papiſtici regni veſtigiis, regnum Chriſti cum ſuo Euangelio, altius, fortiuſque, quàm antea, ſuas figat radices.

Ad 15. huius Menſis coronabitur Sancta Regina: mox habebitur (vt vocant) parlamentum. Ferunt, Gallum ipſis etiam Anglis pacem perpetuam obtuliſſe; ſed hac lege, vt nunquam audeant Caletum repetere, omnibuſque ſuis in illud iuribus renuncient: ſin minus, ſe illis bellum indicere. Hac de cauſſa maturari Reginæ coronationem, & totius Regni Parlamentum. Vides quam rogandus ſit DEVS pro illo regno. Non dubito, quin T.P. iam dudum ſcripſerit ad Reginam, eique conſuluerit, quæ pro illius Regni conſeruatione, & Regni Chriſti inſtauratione facienda iudicarit: non omittam tamen, quin T.P. rogem, vt idem ſæpenumero, ac multiplicatis literis faciat. Scio enim, quanta ſit tua apud Anglos, atque apud ipſam Reginam authoritas. Nunc certè tempus eſt, vt tu tuique ſimiles, veſtris conſiliis adiuuetis tam piam Reginã, conſulatis ſaluti tanti Regni, imò verò toti Eccleſiæ Chriſtianæ, vbiq; terrarũ afflictæ & vexatę,

ſuccurratis. Scimus non parum adiumenti acceſſurum reliquis omnibus per Germaniam, Poloniam, & alias regiones diſperſis Eccleſiis, ſi regnum Chriſti in Regnum Angliæ feliciter introducatur. Ergo videmus, in cuius rei ſtudium ſit diligenter incumbendum.

Viuimus, hîc ſatis quietè. Schola floret. Veſtri iuuenes benè valent. Caluinus quartana laborat, ſeruet illum Deus. Nam certè Eccleſia ex illius obitu, magnam acciperet iacturam. Commendo illum precibus iſtarum Eccleſiarum. Beza deſeruit Lauſannam, profitetur Geneuæ. Spem habemus breui fore, vt Metis Euangelium publicè prædicetur. In hoc enim incumbunt Principes Germaniæ fideles. Faueat Deus illorum votis & ſtudiis.

In Calabriæ caſtellis duobus, quorum vnum eſt ſub ditione Ducis Montis alti, alterum eſt cuiuſdam Nobilis Neapolitani, reperta ſunt 4000. fratrum, è reliquiis illorum fratrum, qui *Waldenſes* appellantur. Ii annos permultos incogniti, tectò in paternis ædibus vixerunt. Etſi enim Miſſas non probabant, ſentiebant tamen poſſe eas à fidelibus, ſaluis conſcientiis adiri. At vbi hanc malam doctrinam dedocti fuerunt, omnes ſimul ab eis abſtinuerunt. Itaque factum eſt, vt non potuerint amplius latere. Perſecutio igitur aduerſus illos eſt excitata. Scripſerunt ad fratres Geneuam, vt tum precibus, tum conſilio, tum etiam humana ope ſe adiuuent. Videmus etiam in Italia, vbi ſedes eſt AntiChriſti, multam tamen eſſe ſegetẽ: ſed qui eam colligant, perpaucos. ô Deus miſerere Italiæ. In Hiſpania permulti fuerunt

tumultus, multò plures in carcerem coniecti: interim tamen Euangeliū mirabiliter, vt audimus, ſerpit. Totus terrarum orbis parturit Chriſtum, adeſt igitur parturienti optimus Pater cæleſtis.

Habes curſim, quæ tibi hoc tempore ſignificanda iudicaui. En vir clariſſime, quàm familiariter ad T. P. ſcribam. Agnoſce igitur non tantùm obſeruantiam, ſed etiam amorem erga te meum. Vale.

T. P.
obſeruantiſſimus
H. ZANCHIVS.

Hieronymo Zanchio Benedictus Martinus Aretius B. S. Argentinam.

CVm eſſem apud vos ſuperiori autumno, ſingularis tùm humanitas, tum pietas veſtra mihi viſa eſt, præcipuè tuum erga me ſtudium inſigne apparebat. Vnde confirmari apud me cœpit: (vir clariſs.) id quod iam priùs celebritate nominis tui de te perceperam; & quem priùs amabam, iam admirari cœpi. Acceſſit etiam iſtud, quod ad D. Muſculum noſtrum ſcribens, mei perquam familiariter mentionem feceris; pro quibus beneficiis tuis erga me immerentem, nil aliud poſſum, quàm immortales habere gratias. Vtinam verò is ſim, qui etiam referre poſſim, & reipſa declarare animi mei erga te promptitudinem; quæ cum non poſſim, etiam atque etiam debeo; & quanquam ne quidem tua dignus ſim amicitiâ, quod & ipſum fateri debeo, meo dum me pede metior; tamen peto etiam atque etiam,

vt inter tuos, ſi non familiares: ſaltem tui ſtudioſos me hærere patiare, & literis aliquando me excites. De Lauſanna forſan audis triſtia, id quod fieri neceſſe eſt, quia res non eodem pacto narratur aut ſcribitur; dolendum tamen eſt, eam Eccleſiam tantum accepiſſe vulnus. Verum cum non communibus conſiliis res agatur: mirum non eſt, euentus non reſpondere expectationi. Intempeſtiua ſeueritas non potuit habere locum: deinde prudentiæ Oeconomi Eccleſiaſtici eſt, ad finem, qui eſt ædificatio non deſtructio, conatus omnes dirigere: Is finis cum obtineri non potuerit eâ diſciplinâ, prudentiæ tamen eſt Epiſcopalis, aliquam velle habere Eccleſiam, quam nullã. Et cum boni iſti viri, malint cedere ab Eccleſia, quam à propoſito; noſtrum tamen non eſt eudem zelo, deſerere omnes Eccleſias: ſed potius vulneri mederi quam commodiſſime. Quo conſilio inducti noſtri Principes, ex Marpurgo vocant D. Doct. Andream Hyperium, virum & piũ & doctum ad Scholæ Lauſannenſis reformationem.

Hunc enim deprehendi, mea ſuperiori anno peregrinatione, non abhorrentem à conuerſatione noſtra: atq; huius nomine hic nuntius Marpurgum proficiſcitur, inde etiam ad Landgrauiũ, pro amica viri dimiſſione. Hæc breuiter ad te volui exarare, vt videas me & tui memorem, & nominis tui ſtudioſum. Quod ſupereſt precibus tuis commendo Eccleſiæ afflictam faciem. Salutant te noſtri omnes. Saluta & tu communes amicos & vale. Bernæ 1559. 11. Aprilis.

Bene-

Benedictus Martinus (Aretius) Hieron. Zanchio S.

PVblicus vrbis noſtræ tabellariꝰ, tuas mihi tradidit literas. Scripſeram autem ad te breuius, partim pudore adductus, partim quòd priuato conſilio nihil putarem tecum agendum eſſe. Tā-men, nunc vt ſcires, quid cum D. Hyperio conare-mus: & cùm res non ſucceſſerit, quēadmodū & tu [illegible] ſtatim diuinare viſus es, ad alia remedia nobis recurrendum. Quid verò abs te iam poſtulatur, ex D. Muſculi literis abūdè intelliges. Deſtituta eſt Schola Lauſannenſis, neſcio qua cō-tentione: [illegible] vtinam bonus is fuerit, & fraternus zelus. Reſtitui autem cœpit, idq; à breui tempore. Nam claſſes omnes ſuos iterum præceptores habent. Deeſt tantùm Theologus & Græcus. Theologum autem optaremus alicuius nominis, & ad hanc rem ſtipendium non pœnitendum ordinatum eſt. Iam res in eo verſatur, an admiſſurus ſis hanc vocationem, & an dimiſſuri te ſint Domini Argentinenſes. Nam ſi vel tu, vel illi nolint, video nos fruſtra laborare. Et cùm non dubitem, quin tibi ſatis conſtet de Senatus tui voluntate erga te, velim id expreſsè ſignificare, ne iterū inaniter mittenda ſit legatio. Velim autem etiam atq; etiam rogatum, ſiquidem tibi cum noſtris Eccleſiis ſeriò & ex animo conuenit, collectis in vnum [illegible] rationibus, commigrationem ad nos inſtituere. Bene vale, & me tibi commendatum habe. Bernæ 1559. 6. Iunii.

T. T.

B. Martinus B.

H. Zanchii ad hanc D. Benedicti Aretii Scholæ Bernenſis Profeſſoris epiſtolam reſponſio. S.

GRatiſſimæ mihi fuerunt literæ tuæ, Doctiſſime vir, officii atque humanitatis pleuæ: Tu verò hanc meam perbreuem, impræmeditatam familiaremque ad tuas reſponſionem boni conſulas, etiam atque etiam rogo. Neque enim mihi in præſentia tantum eſt otii, vt poſſim longam elaboratamque (vt fortaſſis exſpectabas) epiſtolam ſcribere. Deinde illa, quæ inter nos paucis horis contracta eſt amicitia & familiaritas, nil niſi amicum & familiare poſtulat. Quod itaque de Lauſannenſi diſſipatione ſcribis, doleo quidem vehementer: ſed quod ſcribam non habeo. Multa ſcribuntur, multò etiam plura ſparguntur. Illud quidem in genere certò ſcio, nemini præſertim paſtoribus, licitum eſſe, ſuam deſerere vocationem & Miniſterium, etiamſi non poſſint omnia, quæ cupiunt, obtinere, niſi eis verbi prædicatione interdicatur. Sed cùm ad ſpeciale & ſingulare factum deſcenditur, propter varias facti circumſtantias, quarum quædam me latent, quædam verò atque hæ graues, manifeſtæ ſunt, hîc hæreo, & malo omnino ſilere, quàm temerè aliquid dicere. Hoc igitur ſilentium meum boni conſulas rogo. De D. Hyperio, libenter vidiſſem hominem illum doctum & pium, & mihi amicum in veſtra Schola Lauſannenſi: ſed ſimulac legi literas tuas, iudicaui rem fore impoſſibilem. Tanta eſt doctorum virorum penuria. Eſt igitur rogandus Deus, vt ſuæ miſereatur Ec-

eccleſiæ. Vale vir clariſſime, & ſalutato D. Muſculū meo nomine plurimum. Argent. 11. Auguſt. 59.

H. ZANCHIVS.

H. Zanchii ad Nobiliſſimum & Ampliſſimum virum, Dn. Franciſcum Walſinganum, ſereniſſimæ Reginæ Angliæ ſecretarium. S.

HEri cùm à nobis diſcederet, vir clariſſimus, D. Iohānes Sturmius, iuſſit me ad te, vir Magnifice, ſcribere, de ſuo ad nos aduentu, de cauſſā aduentus, deq; etiam diſceſſu. Dixi, mihi nullā tecum intercedere amicitiam, ne dum familiaritatem. reſpōdit, ſe certò ſcire, meas tibi futuras gratas: atq; hanc meam ſcriptionem ſperare ſe, futuram aliquod amicitiæ noſtræ initium. Te enim ſummopere erga literarum & pietatis Profeſſores affectum eſſe, vt me huiuſce officii pœnitere non poſſit. Quòd ergo ad te Magnifice Domine haſce literas dare auſus fuerim, non eſt cur cauſſas explicem, cùm iam breuiter illas indicarim: Tantùm rogo, vt meam ſimplicem ſcribendi rationē, tanquam ſenis, qui ſtudio ornatè dicendi iam valedixit, pro tua prudentia atq; humanitate boni conſulas.

Multa paſſus eſt bonus ſenex, propter liberam & apertam veritatis defenſionem, quam ita conſtanter defendit, & defendendi animus illi eſt, vt coactus aliquid tempori dare (quidam enim minati ei ſunt carcerem) Calendis Auguſti Argentinā diſcedens, ad nos altero die peruenerit, vbi ab omnibus amiciſſimè exceptus, atque in primis ab Illuſtriſſimo Principe, qui aureā etiam ſui ima-

gine illum honoris cauſſâ donauit. & ipſe vicinos omnes ſua veneranda præſentia, grauiſſimis & eruditis colloquiis, & quod plus eſt, ſua conſtanti pietatis teſtificatione, audiendis concionibus, participando S. Cœnæ ſacramento, mirificè recreauit, totamq; vrbem ædificauit.

Scripſit per hoc tempus (nunquam enim otioſus fuit) tres libros contra vbiquitatis Apoſtolos, ſed nondum in lucem prodierunt. Cauſſa diu agitata in Senatu, tandem per literas Quindecim virum reuocatus fuit, datâ fide publicâ ſecuritatis. Heri igitur, quæ fuit 23. Septemb. 1581. perſolutis omnibus ex fiſco Illuſtriſſimi Principis, qui in hoſpitio facti fuerant, ſumtibus, ſummo mane aliquot comitatus fratribus, Argentinam verſus diſceſſit ſanus atq; hilaris, ſummâ diligentiâ, mandatam mihi ad te ſcriptionem non ſemel atq; iterum, commendans.

Habes Magnifice vir executionem mandati Sturmiani ad me, de te ſalutando, & per literas meas de ipſius aduentu ad nos, & diſceſſu commonefaciendo: quod officium eò libentiùs feci, quod ſperaui id fore, quod Sturmius ſine vlla dubitatione auſus eſt polliceri, nimirum futuras literas meas tibi haud ingratas, teq; recepturum me in numerum amicorum tuorum, quod vt facias, non vulgariter rogo. Seruet ſer. Reg. M. omnes proceres, Eccleſiam & regnum, te cum omnibus bonis Dominus Ieſus Chriſtus. Per illum enim omnia conſiſtere, ait Apoſtolus. Neuſtadio 24. Septemb. 81.

T. M.

H. Zanchius.

H. Zan-

H. Zanchius ad Theodorum Bezam.

SLiteras tuas, Doctiſſime Beza, accepi ad quintum Iulii, atq; in illis quod maximè optabā, vidi primùm, te nihil de mea pietate, animiq; cādore dubitare. Deinde, me à te diligi, inq; amicorum tuorū numero conſeruari. Poſtremò tuā mihi gratificandi προθυμίαν: quib. reb. quid mihi aut optatius aut gratiùs contingere poterat? Gratias igitur tibi ago maximas, & vt me amare pergas, etiā atq; etiā rogo. Ei verò quē mihi cōmendaſti, obtuli omnē meā operā, & quibuſcunq; in rebus poſſim illi prodeſſe aut gratificari, me ei nō defuturū promiſi. At ille, ſe iturū Tigurū, idq; tuo, & optimo quidē conſilio, vt audiat Martyrē noſtrū, dixit: neq; ego neglexi frigidā ſuffundere. Quàm grauiter & moleſtè ferant oēs viri boni Martyris diſceſsū, tu potes ſcire, etiā me tacente. Mihi certè nihil grauiùs aut moleſtiùs accidere poterat. Plura ſcribere non poſſum propter occupationes & curas. Hoc vnum tantùm addā, quod iā mihi venit in mentem. Tiguri cum eſſem, vidi apud D. Bullingerum Gribaldi confeſſionem ipſius manu ſcriptam, in qua nihil videbatur poſſe deſiderari: ſed apud eundem vidi etiam ſcripta eiuſdem Gribaldi, quæ cum ipſa confeſſione pugnant, ea nimirum ſcripta, quorum exemplum miſiſti iam pridem ad D. Martyrem. D. verò Muſculus, cuius pietatem & eruditionem & iudicium nemo eſt, qui non noſcat, videtur de homine benè ſentire. Sic enim in literis ad me nuper miſſis de Gribaldo verba faciens: Vir (inquit) non ſolùm

Iuriſperitiſſimus, ſed & pietatis Chriſti ſcientiſſimus. Breui ad nos veniet (ſic accepi à quodam) vt nos inuiſat, audiam hominem. Deinde ad te ſcribam. Vale. Saluto D. Viretum Argent. 6. Iulii 1556.

Omnino tuus

H. ZANCHIVS.

H. Zanchii ad eundem. S.

SEptimanas aliquot, per Sueuiam atq; Heluetiam, Domine ac frater colendiſſime, pro noſtra, imò Chriſti cauſſa, obequitando, veni primùm in collocutionem cum Brentio, idq; ſecundò, & duo teſtes adfuerunt. Vir eſt grauis, & modeſtus & doctus: ſed deſiderari in eo nonnihil poteſt. Ego certè in talibus viris non pauca doleo, quæ omnia vno ex fonte, eoq; non bono, (tu intelligis) proficiſcuntur.

Brentius.

Ac de re quidem ſacramentaria (hoc eſt primũ caput) multa dixit, quæ referre nec licet, nec expedit. Ego verò reſpondi, quantum fuit ſatis, pro loco, tempore, & cauſſa aduentus mei. Ad alias meas Theſes non multa voluit reſpondere. Nam quaſdam ita probauit, vt nollet credere, illas mihi fuiſſe obiectas, aut à Marbachio damnatas: quaſdam verò, auditâ meâ breui explicatione, improbare non potuit: At quaſdam, vt quæ de electorum fide, deq; eorundem in fide perſeuerantia, noluit neq; probare, neq; improbare; & cùm vellem ego præter ſcripturas & Patres, etiam teſtimonia Lutheri, Buceri, & ſua ipſius in medium proferre, reſpondit in hæc verba: *Ego nolo audire neque Lutheri, neque Buceri, neq; mea teſtimonia: volo te-*

te tecum diſputare, volo me integrum ſeruare, præſertim cum non adſit altera pars. Tales tamen dedit literas ad Sturmium, vt vel illis ſolis, tota noſtra doctrina, crimine hæreſeos liberetur. Tubingenſes Theologi ipſi quoque eas tantùm, quæ ſunt de fide, & de perſeuerantia Sanctorum, dixerunt ſibi non poſſe probari, quanquam neq; hæreſeos damnare. Sed inter colloquendum facilè videre fuit, inter nos de eſſentia fidei, quid ſit, non cõuenire. Vnus Philoſophus & Medicus Doctor Schegkius per omnia meæ ſubſcripſit ſententiæ. Veni deinde Scaphuſiam, dedit illa Eccleſia apertum teſtimonium. Idem fecit D. Ambroſius Blaurerus. Idem Tigurini & Baſilieñſes, præter priuatas literas ad Sturmium, de eadem re. Bernam non veni, quia miſſo nuncio ad noſtros petitum, vt ſi me nollent Argentinæ, ſibi pro Schola Bernenſi concederent, reipſa teſtificati ſunt Dominis, meam & perſonam & doctrinam ſibi non improbari. Geneuam multò minus veni, quia in confeſſo eſt apud veſtros, me non aliter docuiſſe de prędeſtinatione & perſeuerantia Sanctorũ, quàm Caluinus & Eccleſia Geneuenſis: imò nõ puduit hominẽ dicere in Capitulo, me omnes meas hæreſes ſuxiſſe ex Caluino & Bezæ libris: qua in re dura voluit me grauare apud Collegas, magna me affecit laude, apud eoſdem. Domum reuerſus, reperi inter multas multorum literas, binas quoq; tuas, è quib. magnam cepi voluptatem, intellectis illis, quæ ad me ſcribebas nouis, & perſpecta tua erga me voluntate: pro qua re magnas tibi habeo gratias, & perſuaſum habeas velim, me tibi ſinceriſſimum eſſe amicum, teq; tãti à me fieri, quanti

qui maximè. Ad ſingula aũt non reſpondeo, quia opus non eſt: ſed tantùm ad ea, quib. ſcio te cupere reſponderi. Vnum eſt de Epigrammate: Sturmius ait, meminiſſe ſe illud accepiſſe, & ſi nõ dedit D. Oleuiano, communi amico (erat enim ille tunc hic Argentinæ, vxorem ducturus, cum Epigramma accepit) illud adhuc eſſe inter ſuas chartas. Alterum eſt de Perocilio. Holbrachus accepit ab eo literas amicas, & viciſſim ait ſe amicè & Chriſtianè reſpondiſſe. Gratulor vtriq;. Quod attinet ad Holbrachum, perpetua erit [illegible] Ad literas quod reſpondeam, nihil prætereà habeo. Accipe modò pauca de ſtatu rerum in Germania.

Illyricus & quatuor illius collegæ à ſuis Principib. priuati fuerunt tũ concionandi, tũ docẽdi officio. Præter alias cauſſas hæc quoq; fuit nõ poſtrema, quòd vellent nouũ quendam Papatũ in Germaniam introducere. Contulit ſe Illyricus Magdeburgum, ad ſuum Heshuſium & fratres.

Controuerſia inter Epiſcopũ Bãbergenſem & Norinbergenſes (vt audio) eſt cõpoſita. Heshuſi⁹ edidit reſponſionem ad tuum, D. Caluini, Boquini, & Clebitii ſimul libros. Eſt in qua forma, benè altus liber. Vnum exemplum tantùm huc fuit ſecretò allatum, & illud miſſum eſt ad D. Caluinum. Decimo quinto huius menſis Februarii Zaberniæ conuenient Princeps Wirtenbergenſis cum Brentio, & veſter Dux Guiſianus cum fratre Cardinali, tractaturi (vt fertur) de quodam matrimonio. Et peſtis, & fames & bellum multis in locis Germaniæ metuuntur.

Religio feliciſſimè ſuccedit in Palatinatu: inſtituta iam eſt ibi, & recepta fractio panis. Id quod

de ra-

de ratione aliqua concordiæ ſcripſiſti, cordi eſt Palatino & Landgrauio. Hotomannus nondum rediit. Noſter Arnolphus Francofutti ſuæ fidei confeſſionem dedit Senatui, ſed nondum eſt reſponſum. Paſtores ibi, iidem ſunt nunc, qui & antea.

Peregrini Flandri qui erant Vezaliæ (neſcio an adhuc ibi ſint) in maximo verſabantur diſcrimine propter rem Sacramentariam. Iubebantur enim intra triduum aut Lutheri ſententiæ ſubſcribere, aut ex vrbe diſcedere. Quo in ſtatu ſit noſtra cauſſa hîc, nihil certi adhuc ſcribere poſſum, niſi Senatum noſtrum non eſſe neque impium, vt ſanam doctrinam velit damnare: neque leuem, vt præcipitanter ſit aliquid acturus: multos etiam in dies magis ac magis aperire oculos, & veritati cognoſcendæ incumbere. Per ſeptimanam fui cum noſtro Martyre edentulo quidem, ſed non elingui: & incredibilem cepi ex eius ſermone (multa enim de veſtra Gallia narrauit) voluptatem. Vocatus fui Lugdunum à noſtris Italis: ſed nullum certum reſponſum potui adhuc illis dare, dum cauſſa noſtra pendet: Cuperemus etiã priùs Scholam hanc rectè conſtitui, quàm diſcedam, ſi diſcedendum ſit. Sicut igitur perpetuis precibus commendamus Deo iſtud Regnum, veros pios Principes, Eccleſias, Paſtores, & omnes pios fratres: Ita viciſſim cupimus nos noſtraſque Eccleſias, à vobis Chriſto commendari. Vale vir Dei, & optime amice. Argent. 5. Febr.

T. ex animo

H. ZANCHIVS.

H. Zanchii ad eundem. S.

IAm dudũ quidem binis tuis, Doctiſſime Beza, reſpondi, ſed non potui nãciſci, cui meũ reſpõſum tutò ad te perferendũ cõmitterẽ. Addo igitur hæc noua. Fui & ego Zaberniæ, audiui Cardinalẽ concionantẽ: concio fuit puriſſima, & quidẽ de reformatione Eccleſiarum in illũ locũ Matth. cùm Chriſtus ingreſſus templũ, illud repurgauit: Eccleſias exemplo Chriſti non eſſe euertendas, ſed repurgandas, idq; ad normam verbi Dei, reuocandasq; ad primam inſtitutionem. Sũ deinde cũ eo etiam priuatim locutus, & mihi viſus eſt totus eò ſpectare, vt omnes Eccleſiæ verè & ſeriò reformentur & vniantur: id quod ſperat facilè fieri poſſe, ſi poſitis vtrinq; odiis & malis affectib. ſæpenumero veniatur in amicã collocutionẽ, & tã nobis ad ipſos, quàm ipſis ad nos liber & tutꝰ pateat acceſſus. Summa. ſi ſeriò agit, ſunt agendæ Deo gratiæ, quòd in hoc homine fecerit id, quod etiam in Paulo. Si ſimulat, rogandus eſt Dominus, efficiat vt ſeriò reſipiſcat. Nam (vt melius noſtis vos quàm ego) egregiis Spiritus S. donis eſt ornatus. Sed malo vt iubet charitas, credere illum ſeriò agere: ac proinde Deo Patri & gratias agam, & ſupplicabo pro illo. Tantum metuo, ne ſeductus ἀπὸ τοῦ παντοίχου (cum eo enim diu eſt collocutus) portentoſam [illegible] amplectatur. Etſi multa attuli teſtimonia: tamen cauſa noſtra adhuc ita ſe habet, vt nec à Dominis feratur ſententia, nec à Paſtoribus impetrare queam colloquium. Supplicaui Wirtenbergenſi, cùm hic eſſet, vt tandem aliquando

Matth. 21.

Paſto-

Paſtores veniant mecum in collocutionem, me nihil optare quàm vt cauſſa cognoſcatur, & fiat quod æquitas poſtulat, ſatis ſuperq; hactenus actum eſſe in tenebris, tutius eſſe vt tandem aliquando prodeatur in lucem. ſed quid? contrariũ eſt curatum. Olfacio quod ſit horum aſtutorum hominum conſilium: ſed non aſſequentur ſpero, quod cupiunt. Non enim (confido) ſinet me Dominus tanto affici faſtidio, vt illius cauſſam deſeram. Interim rogo, commẽdes me Domino. Hoc vnum me conſolatur, quod per annos 8. docui tãtùm in Schola: Nunc tacendo, mirabiliter proficio apud Dominos & plebem. Multi enim poſt & propter iſtud diſſidium, legunt libros, interrogãt, diſcunt veritatem. Ita Dominus mirabiliter cauſſam ſuam defendit, propagat, promouet. Sturmius reuera ſe præbet virum. Ego nunquam ſpectaſſem tantam ab eo pro Chriſto conſtantiam. Salutat te plurimum. Vale, & memineris mei in precibus tuis.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

SAd amicos nihil vnquam, Doctiſſime atque obſeruandiſſime Beza, ſcribere, amici hominis non eſt. viris etiam vehemẽter occupatis, prolixas legere literas, ſcio quàm ſit moleſtum. Ergo neq; nihil, neq; multum ad te ſcribo. Non nihil, quia amicitia noſtra non fert. Non multum, quia tuæ grauiſſimæ occupationes nõ patiuntur. Quæ verò ſcribo, hæc ſunt: Gauiſos quidem fuiſſe nos, idq; non mediocriter, cùm principiò audiuimus, inſtitutum fuiſſe colloquium, & ad hoc Martyrẽ & te, vt de reliquis taceam, delectos fuiſſe: ſed

nunc incredibili planè lætitiâ eſſe affectos poſteaquàm confeſſionem de re Sacramentaria legimus, atq; in eam, vtramq; partem conſenſiſſe accepimus: Triſtatos verò nō paruum fuiſſe, vbi ſanctum illud veſtrum colloquium, inuidia Diaboli, impeditum atq; diſſipatū fuiſſe cognouimus. Gratulari igitur nos cum toti Regno, tum inprimis Chriſtianiſſimis Regibus, atque Illuſtriſſimis Principibus, & vobis Doctiſſimis viris iſtud feliciſſimum colloquii veſtri principium: Deinde Deum, vt quæ ipſe feliciter incepit, feliciſſimè etiam continuet atq; perficiat, perpetuò tam priuatim, quàm publicè, pręmiſſo etiam publico totius Eccleſiæ ieiunio precari. Cupere etiā, vt viciſſim vos, tam nos, quàm Eccleſias noſtras, Deo Patri per Chriſtum, precibus veſtris commendetis. Dū enim iſthic Chriſtus ſuam quotidie propagat doctrinam: hîc Satan nō ceſſat, viribus ſuis omnibus illam penitùs extinguere. Non deeſſe quidē bonos milites, qui propugnent, inter quos vexillum fert noſter Sturmius: interim tamen oppugnantium vires & multas, & non contemnendas eſſe. Cùm igitur omnes ſimus vnum corpus, & nō minus nos, quàm vos, gratia & protectione Dei opus habeamus, rogare vos, vt & in ſuſcepta cōtra Satanæ regnum expeditione conſtanter perſeueretis, & pro noſtrarum Eccleſiarū aduerſus eundem Satanam protectione ac conſeruatione indeſinenter oretis. Seruet vos Dominus Ieſus fortes animo, & incolumes corpore, ad ſui regni propugnationem, conſeruationem, propagationem. Vale cum tuis omnibus commilitonibus vir Dei, & ſi iſthîc ſint D. Dillerus Principis Palatini

dini concionator, & D. Boquinus, iubeo illos ſpeciatim ſaluere. Argent. 8. Nouemb. 61.

Tui amantiſſimus
H. ZANCHIVS.

H. Zanchii ad eundem. S.

QVI has tibi reddet, obſeruandiſſime frater, Comes eſt Martinengus, nomine Vlyſſes, vir ſingulari pietate præditus, bonarum literarũ atque imprimis linguarum propter S. literas, ſtudioſiſſimus. Eſt enim illi animus operam dare Theologiæ, vt ſi aliquando vocetur ad Miniſteriũ verbi, haud prorſus ineptus & imperitus reperiatur. Venit ad nos perficiendorum ſuorum ſtudiorum gratia, quod vt citiùs faciliuſque poſſit conſequi, cupit tecum in tuis ædibus viuere. Hunc igitur tibi Doctiſſime Beza, de meliori nota commẽdo, & rogo ita efficias, vt ſentiat meam commendationem alicuius fuiſſe apud te ponderis. Habebis Comitem comem, ſuauem, candidum, humanũ, & tibi obſequentiſſimum. Nõ pœnitebit te, ſcio, hunc optimum virum hoſpitio excepiſſe. Ego verò illius beneficii non fuero immemor. Nunc quo in ſtatu ſint res noſtræ, de ipſo Comite intelliges. Quanto autem dolore affectus ſim propter illud, quod Bullingerus ex tuis literis ad me ſcripſit, D. Caluinum læthaliter ægrotare, & optimũ Hyperium ad Dominum migraſſe, tu ipſe cogita. Dominus noſtri miſereatur. Vale & ſi adhuc viuit, quod faxit Dominus, optimum noſtrum patrem Caluinum ſaluta. Clauennâ 28. Martii 64.

T. H. Zanchius.

Vlyſſes Martinengus Comes Barchenſis, Doct. Hier. Zanchio, &c. Salutem in Domino.

VEnerande Pater, accepi tuum Epiſtoliũ, quæ mihi committis, ſedulò exequar, iam ſum o-creatus & ſtatim à prandio iter ſumo, hodie Caſacciam, cras propè Curiam, ſi Deus fauerit. Summo meo cum dolore, te linquo hoc in ſtatu, atq; hæc me ſollicitudo non mediocriter angit. Teitaque rogo quod vnicum eſt in iis malis remediũ, tibi ipſi ne deſis, animi ſc. conſtantiam & fortitudinem tibi ipſi & iſtius Eccleſiæ bonis viris præſtes; patientiâ ſuperabuntur omnia Deo dante. Deum precibus fatigabimus, qui iuſtæ cauſæ deeſſe non poteſt. Non vidi iuſtum derelictum, &c. Curiâ ſcribam ad te. Interim vale vir optime & Pater obſeruande. Saluta meis verbis honeſtiſſimam vxorem cum † Friderico. Plurii 17. Martii, Anno 1564.

† *Sylburgio ſc.*

Theodorus Beza Hieronymo Zanchio S. Argentinam.

ACcepi literas tuas ſingularis beneuolentiæ & humanitatis plenas, vir Doctiſſime & frater optime, vt planè ferreum & inhumanum eſſe me oporteat, niſi te non ſolum diligam, ſed etiam amem, & omni ſtudio complectar. Quod ad noſtrum illum attinet, quem tibi commendaram, ex eo quoq; cognoui, quæ tua ſit in me beneuolentia, quod illi omnia tam prolixè tamque benignè obtuleris, pro quo tibi ingentes gratias ago, meque tibi plurimùm debere profiteor. De D. Martyris obitu idem ſentis atque ego, & bonio-

mnes;

mnes;nihil iſti ciuitati damnoſius,nihil bonis qui ibic ſunt acerbiùs accidere potuiſſe. Sed & primum vicem tuam doleo, qui tanti viri præſidio, tamq; fidi amici conſuetudine ſis priuatus,neq; dubito,quin tota iam moleſtiarum moles,in tui vnius caput incumbat. Sed vide tamen,mi Zanchi, vt quod facis,fortiter & conſtãter facere pergas. Multi, acres, potentes ſunt aduerſarii,ſed quantò fortior eſt Domini veritas? Omnia poſſumus in eo qui nos confirmat. Itaq; macte virtute eſto,& quem ſemel curſum ingreſſus es,vide vt in mediis tempeſtatibus præſidio Chriſti,cui ſeruimus,teneas & ſerues. Qui tibi egregium hunc animum dedit, perficiet in te proculdubio quod inchoauit:qui te in hac ſtatione collocauit, fortiter pugnantem non deſeret, imò victorem præſtabit. Nos verò quando aliter non licet,abſentes tamen,te perpetuis precibus adiuuabimus. Si quid præterea ſitum erit in nobis, non committemus,vt officium noſtrum fruſtrà requiras. De Iuriſconſulto illo,gratum eſt mihi, quod ſpem aliquam faciat reſipiſcentiæ, niſi fortè noſtro illi impoſuit, apud quem te vidiſſe ſcripſiſti puram confeſſionem illius manu perſcriptam. Certè illa cuius exemplar ad D.Martyrẽ miſeram, hic quoque extat eiuſdem manu ſcripta & conſignata. Vtra ſit vetuſtior, dicere non auſim, neq; etiam de illa ſtatuere,quam ſc. nunquam legerim. Quod ad me attinet, ego non iam confeſſionem ab eo vllam requiſierim, ſed hoc potius, vt quæ impiè ſcripſiſſe illum nõ puduit, & coram Deo & ipſius Eccleſia affirmare, ea quoq; ipſum contrariò ſcripto, vel coràm abnegari, deteſtari & anathemate

iugulare non pudeat. *Si* hoc detrectat, non video cur illum fratris loco habeam, etiamſi mille pu-ras in ſpeciem Confeſſiones ederet. Seruet Dominus Eccleſiam ab iſtis portentoſis & arrogantibus ingeniis, quæ ne videātur hominibus quicquam tribuere, ſuo iudicio omnia ſubiiciunt. Acriter reprehendit Paulus, non eos modo qui dicebant, *Ego ſum Pauli, ego ſum Apollo, ego ſum Cephæ*, ſed etiā eos ipſos, qui dicebant *Ego ſum Chriſti*, ita ſc. vt à Chriſto ſepararent fidos eius miniſtros. Ego quoq; aliter ſentire non poſſum nec etiam debeo. Illud autem vehementer cuperem, pleroſq; noſtrûm magis cunctanter, nō ſatis perſpectos, homines laudare. Nam etſi charitas non eſt ſuſpicioſa, tamen priùs probandi ſunt homines, quam ita prolixè laudandi. Quanti conſtet Eccleſiis Dei iſta facilitas & credulitas nimia, res ipſa oſtendit, quum nihil æquè ſoleat iſta monſtra fouere in Eccleſiæ ſinu, vndè tanquam teterrimas peſtes eiici oportuerat. Sed faciliùs eſt iſta deplorare, quam mutare hominum ingenia, quæ ſunt in vnius Dei manu. Vt hæc ad te ſcriberem impulſus ſum, præclaro illo teſtimonio, quo illum mihi ſignificaſti à viro ſanè optimo & integerrimo, ſed hic tamen nimium credulo, exornatum, qua de re etiam me non pigebit ad eum, oblatâ commodâ quapiā occaſione ſcribere, vt bonis viris iſti imponere tandem deſinant. Bene vale, vir optime & frater in Domino chariſſime: Dominus Ieſus te ſeruet cum tota familia. D. Varetus noſter te ſalutat, cum quo veni in hanc vrbem, paucis abhinc diebus, vt grauiſſimo malo, quod ei videtur imminere, aliqua ratione mederamur.

amur. Tu igitur vide, vt eius ſalutem Domino ſoli te commendes, quod & ipſe & nos omnes à te flagitamus & ſperamus. Iterum vale. Geneuæ Calend. Septemb.

H. Zanchii ad eundem. S.

SI me, vt ſcribis, amas, optime Beza, caue amplius ſcribas aut putes, te mihi quippiam debere, ob vlla mea in te merita. Nam neq; de te fui vnquam bene meritus, neq; ſi quid vnquam tua cauſſa fecero illud appellari meritum poterit, ſed officiũ, & debitum appellandum fuerit. Tuæ enim egregiæ virtutes, & ſingularia Dei in te dona, ita me tibi deuinxerunt, & ad te amandum, obſeruandũ & ſuſpiciendum impellunt, vt ſentiam me nunquam tot aut tanta tua cauſſa facere poſſe, quin multò plurium & maiorum tibi remanſurus ſim debitor, cùm tibi debeam vel ipſam (vt ita dicam) animã. Non ergo ob vlla merita in te mea, quippiam mihi debes: ſed tantùm ob communẽ pietatem & fidem mihi debes rem pretioſiſſimã, nimirum amorem, quo nihil mihi optatius aut gratius, mutuum. Quamobrẽ merita Papiſtis relinquamus, & nos mutuo ſinceroq; amore inuicẽ complectamur.

Tua verò amica & Chriſtiana ad munus meum fortiter & conſtanter obeundũ adhortatio & extimulatio fuit mihi longè gratiſſima, vt quæ à viro vere amico, & vero Chriſti ſpiritu donato, profecta eſt. Enitar quidem, ad quod hortaris: ſed cũ ſine gratia Chriſti, nec inchoare, nec perficere quippiam boni poſſimus: conſequens eſt, vt quẽadmodum te cũ aliis viris bonis facturũ benignè

polliceris, veſtris me precibus adiuueris, & Domino Ieſu commendetis. Quòd vltrò & liberaliter offers officium tuum, illud recipio, & ſuo tempore exigam. Grauiſſimè dolui & doleo caſum illius optimi & ſingularis viri D. Petri Vireti; quem vnicè ſemper ab eo tempore, quo primum ex Italia Geneuam iter faciens Lauſannam pertranſiui, hominem vidi, dilexi & colui. Precor Deum Patrem, per Ieſum Chriſtum, talem ac tantum Eccleſiæ ſuæ paſtorem ita ſeruet, vt nec ſibi diuturnus ſit grauis, nec Eccleſiæ ſuæ inutilis. Salutem plurimam illi dici meo nomine, deſidero. Quomodo ſe habeat iam noſtra Argentina, ex iis quæ tibi cùm D. Caluinus, tum alii fratres narrabunt ſe hic vidiſſe, facilè intelliges. Ex tanto Miniſtrorum contemtu facilè poſſumus diuinare, quanta Dei ira Mundo immineat. Miſereatur Deus Eccleſiæ ſuæ. Vale.

Idem Theod. Beza H. Zanchio S. Heidelbergam.

Fillius certè D. Ehemii noſtri, optimi & ornatiſſimi viri, nulla cuiuſquam apud nos commendatione egebat. Feciſti tamen quod amicum decuit, & hãc ad me ſcribendi occaſionem arripuiſſe te gaudeo, vt intermiſſam illam conſuetudinẽ mutuò ſcriptitandi, repetamus, modo tu quidem aliena manu vtaris, quod quæ ipſe ſcribis, legere aut difficulter aut nullo pacto poſſim. Cæterùm quid in Synodo Rupellana ſit tranſactũ, partim ad Dathenum noſtrum ſcripſi non ita pridem, partim ad D. Ehemium nunc ſcribo, tecum communicandũ.

nicandũ.

nicanda. Dialogos Athanaſii, & quæ vnà ſunt edita, itemque dogmatis Vbiquitarii refutationem, huic ſuper excuſam, puto ad te perueniſſe: de quibus velim cognoſcere, quid tibi videatur, ac præſertim de eo loco, vbi reſpondet Athanaſius ὑπόστασιν ſignificari τὸ εἶναι, οὐσία verò τὸ τί εἶναι. Tuum de Trinitate ſcriptum auidè expecto, vt iſti tandem prorſus obſignentur Dei verbo, niſi fortaſſe præuenerit Turcarum gladius. Placet mihi Carolini ea de re liber Witebergæ editus. Habeo D. Melii plurima, ſed quibus legendis & exſcribendis, fruſtra iam à multis ſudatum eſt, adeò eſt ille tui, quod ad κακογραφίαν attinet, planè ſimilis. Nonnulla me quoque meditantem, vt fidem liberarē, peſtis, peregrinationes longæ, aliæ denique innumerabiles occupationes; cœpta non modo intermittere, verum etiam prorſus omittere, ſemel atque iterum coëgerunt. Curabo tamen, fauente Deo, vt quod promiſi præſtem, ſimulatq; otium aliquod ad ſcribēdum dabitur. De rebus noſtris; expiata iam videtur noſtra peſtis, aliquot ſceleratiſſimarum veneficarum ſuppliciis. Tritici duplicatum eſt apud nos pretium, alibi etiam triplicatum. Vtinam tot indiciis icti, tandem aliquando ſapiamus. Bene vale vir eximie, & frater obſeruande. Dominus Ieſus tuis laboribus magis ac magis benedicat. Geneuæ 3. Iunii. Anno 1571.

H. Zanchii ad illam Bezæ Epiſtolam, reſponſio. S.

LIteris tuis, Doctiſſime Beza, nihil mihi gratius potuit cōtingere in hoc tempore. Veterē

enim amicitiam noſtram vt ſincera eſt,& funda-
ta in Chriſto,ſic etiam optabam & opto tantā te-
ctam conſeruari. Non dubito,quin tandē ſimus
in cœlo ſimul fruituri eo noſtro Domino Ieſu
Chriſto,cuius gloriam & doctrinā pro ſua quiſq;
virili parte tuemur. Debemus igitur vtiq;, qui
ſumus in eius caſtris,& ſub illius auſpiciis vnani-
mes militamus,mutuis & literis & officiis frater-
nam inter nos amicitiā colere,quod vt te facturum
confido,ſic de me debes habere perſuaſum.

Gaudeo tam charum tibi eſſe Ehemii noſtri fi-
lium,vt commendatione mea opus apud te non
habuerit.

De Rupellana ſynodo quædā in genere intel-
lexi ex Ehemio:reliqua fortè Dathenus, qui nu-
per ex diſputatione cū Anabaptiſtis rediit trium-
phans. Dialogos,& reliqua ſimul edita, ſimulac
accepiſſem,perlegi,quod tūc plus otii habueram,
quàm iam habeam:quæ res in cauſſa eſt,cur præ-
ter præfationem tuam,librum ipſum contra Vbi-
quitarios perlegere non potuerim. Proinde de
hoc nihil poſſum ſcribere.

In Dialogis præter orthodoxam ſententiam,
multa etiam argumenta mihi placent. Sed certe
multa etiam diſplicent,atq; inprimis, quòd ſæpe
ita torqueantur ſcripturæ,vt occaſionem Hæreti-
cis præbeant illi antiqui Patres, iſto ſcripturæ
abuſu,veritatem ipſam magis ac magis ridendi
& oppugnandi.

Quod petis de loco in 4.pag.quis ego, à quo te-
petas iudicium? Quia tamen iubes,candide dicā
non vt moneam,ſed vt obtemperem. Credo e-

nim

Digitized by Google

[illegible] te à me petere, vt dicam non tam quid ego, quàm quid noſtri Sophiſtæ & Ariſtotelici de iis rebus ſentiant. Faciam igitur quod petis. Frequentiſſima ſunt hæc duo apud Ariſtotelem, τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ τί ἦν εἶναι, ſeu τὸ τί εἶναι. Priore locutione intelligit ſubiectum, ſeu ſuppoſitum, vt vocant, quod eſt, ſeu quod ſubſiſtit. τὸ εἶναι enim pro ὑφίστασθαι accepit. & ſola hæc ſuppoſita, propriè dicuntur eſſe. Alterâ autem intelligit formam ipſam, ſeu naturam & eſſentiam, quâ ſuppoſitum eſt id quod eſt, puta homo humanitate. Formæ enim, ſeu naturæ & eſſentiæ, extra ſuppoſita (vt optimè norunt) per ſe non ſubſiſtunt, ſed ſicut ſunt id, quo ſuppoſita ſunt id quod ſunt: ſic ſunt id, per quod ſuppoſita, quid ſint, definiuntur. Petrus enim, vt homo eſt, humanitate: ſic ſi definiatur quid ſit, per humanitatem definitur. Proinde Ariſtoteles eſſentias ſeu naturas ipſas iurè vocat τὸ τί ἐστι, ſeu τί ἦν εἶναι, quam vocem barbari verterunt, *quodquid erat eſſe*, & vna voce vocant *quidditatem*. Sic noſtri Ariſtotelici explicant. Optimè igitur Athanaſius dicit, ὑπόστασιν & θεότητα, non eſſe aliud & aliud, quaſi duas res ſubſiſtentes: ſed ὑπόστασιν ſignificari τὸ εἶναι, id eſt, id quod eſt, & ſubſiſtit. Quod autem ſubſiſtit, eſt Pater, eſt Filius, eſt Spiritus Sanctus, ipſe Deus: Θεότητα autem, τὸ τί εἶναι ſignificare, quaſi dicat, id quo ea res quæ eſt, eſt id quod eſt, nempe eſſentiam diuinam. Pater enim eſt DEVS eſſentiâ diuinâ, atque adeo eſſentiâ ipsâ eſt diuina; quoniam in Deo propter ſummam ſimplicitatem, idem ſunt eſſe & eſſentia: & eſſentia ipſa ſubſiſtit; quia idem ſunt

Deus, & οὐσία diuina: quod apud nos non ita ſe habet. Proinde Petrus quidem homo eſt humanitate: ſed non eſt ipſa humanitas. Pater verò ita Deus eſt, ſuâ Deitate, vt ſit ipſa Deitas. Idem de Filio, & Spiritu S. per diuerſos ſubſiſtendi modos inter ſe diſtinctis. Quod enim apud nos efficit materia: id in Deo efficiunt diuerſi ſubſiſtẽdi modi, quos alii vocant *relationes*. Illud igitur οὐσία non poteſt benè vna voce verti: ſed ſi vna voce ſit vertendum, verti poſſet voce *Eſſentiæ* vel *naturæ*, ſi nolimus barbara Scholaſticorum voce vti, nempe *Quidditatis*. Dixi quid meo iudicio de iis vocibus, ex Scholaſticorum & Interpretum Ariſtotelis ſententia ſentiendum & dicendum, ita dixi, quia iuſſiſti.

Carolini liber mihi etiam placuit: idq; eò magis, quòd videam pleraq; omnia ab eodem ſpiritu & illi & mihi ſuppeditata fuiſſe.

Libri mei deſcribuntur. Sed malim aliena, & doctiorum me virorum legere ſcripta, quàm mea emittere. Quia tamen ſic placet Illuſtriſſ. Principi, & bonis viris, non poſſum non gratificari. Precor Deum, vt aliquam tibi det quietem, quo poſſis non tam tuæ concionando, quàm toti Eccleſiæ Catholicæ ſcribendo prodeſſe. Opto ſanè tua videre ſcripta. Seruet igitur te Deus & augeat in te dona ſua. Vale optime Beza. 26. Iunii. 71.

T. ex animo

H. ZANCHIVS.

H. ZAN.

H. ZANCHII AD EVNDEM.

S. Qui has reddet, Thomas eſt Thillius, non ita pridem Abbas ditiſſimus in Belgio, vir pius, nec indoctus, probus autẽ & verus Iſraëlita. Venit illhuc, non tam vt videat Eccleſiam, & te audiat, quàm vt priuatim etiã, & propriè inſtituatur, idq; quàm diligentiſſimè in iis omnibus, quæ ad verã reformandarum Eccleſiarum rationẽ pertinent, vt ſi aliquando contingat, Dei beneficio, domum vt redeat, præbere ſe vtilẽ poſſit Eccleſiis, & tantum ſuis prodeſſe ſanâ, quãtum obfuit impiâ doctrinâ. Commendo igitur hominem; nam & cupit commendari.

Scripta illa tua dedi iã pridẽ, ſed non occurrit, cui ad te perferenda: & ſcio fuiſſe amicum tã tibi, quàm mihi. Si nõ ſunt reddita, vehemẽter doleo: multò verò magis ſi perdita. Ac neſcio, cui plus credã. Neq; verò velim ob id mihi ſuccẽſeas, cùm nulla in me hæreat culpa. Non.n.illa credidi niſi amico, hoc certò ſcio, etſi certò nõ occurrat, cui. Hoc.n.contigit in itinere, cùm huc venirẽ, variis diſtentus curis ac negotiis, moleſtiiſq; liberorum affectus. Ergo vt me excuſatum habeas, & vt hactenus feciſti, ames, per ego te Chriſtum rogo atq; obſecro. Nouit Dominus, quãta ego te obſeruantia, vt debeo, colã, & quanto te ſemper amore cõplexus ſim, ab eo tempore, quo te noui: tua mihi humanitas, virtus, & pietas ſingularis, fuit perſpecta. Sunt autẽ, vt ſcis, anni amplius 16. atq; hæc etiam non poſtrema cauſſa, propter quã, ſi fuiſſẽ vocatus ad vos, libenter veniſſem. Sed Dominus hîc me voluit, & huc me deſtinarat. Ergo non debes

pati, quin me redames, & in numero tuorum amicorum conſerues. Deo verò optimo & maximo laus ac gloria, quòd felicem tãdem atq; optatam pacem conceſſerit Eccleſiis Galliæ, declarans priùs toti orbi, ſua erga illas beneuolentia, cura, protectione, virtute, potentia. Annon hæc ſunt luculentiſſima teſtimonia, & certiſſima argumẽta, Chriſtum, cui ſeruimus, & pro quo pugnamus, in cœlis viuere, ſuam Eccleſiam curare, rerumq; noſtrarum procurationem habere? Nõ ſunt certè hæc minora portenta & miracula illis, quæ in veteri Teſtamento dare ſolitus erat Dominus, cùm contra tot tamq; potentes Tyrãnos ſuum defendebat populum, manu exerta è cœlo, per neſcio quos infirmos ac contemtibiles ſeruos. Quid nõ, & quando non cõtra iſtam Eccleſiam molitus eſt Satan per potentiſſimos Tyrãnos? Interim tamẽ, quàm mirabiliter eam ſemper Chriſtus ſeruauit? Quid non etiamnunc machinabatur cõtra hunc ſanctiſſimum Ioſiam ſuumq; populum? Conuertit autem Chriſtus omnia in ſalutẽ, & qui à multis contemnebatur, eum reddit in dies magis ac magis venerandum & ſuſpiciendũ. Sit igitur huic viuenti, & nos protegenti Chriſto vnà cum Patre & Spir. S. honor & gloria. Suas verò Eccleſias cõſeruare & tueri, & ſuum propagare Euãgeliũ per totum terrarũ orbẽ dignetur. Vale, & fratres rogo meo ſalutes nomine. Heidelb. 16. April. 1568.

H. Zanchii ad eundem. S.

NE mireris optime Beza, quòd ſerò & breuiter reſpõdeam, mirare potiùs, quòd viuam, & te adhuc ſalutẽ. Nã & Dominus è cœlo nos mirabiliter caſtigat, quanquã miſericorditer: & ho-

omnes nos iam auerſantur & fugiunt, vt pauci audeant nos inuiſere, noſtra verò vel attingere, nemo. Tandē tamē aliquando quidã frater auſus eſt, quod nemo alius. Per hũc igitur hæc ad te paucis.

Quiſquis ſum, Chriſti ſum, & Chriſto viuere & mori volo. Ergo vel Clauennæ, vel Lugduni eſſe, mihi perinde eſt, modò Chriſto inſeruiam. Quàm libenter tamē veniſſem Lugdunum, cùm propter alias cauſſas, tum præſertim propter conſortium & conſuetudinē piorum & doctorũ fratrum, quos nō paucos ibi noui, tu ipſe potes iudicare. Amicitia ẽt mihi intercedit, vt ſcis, cũ innumeris aliis Gallis, vt verè Gallus ſim. An non Bergomum in Gallia eſt Ciſalpina? Sed quid agas optime frater? Dominus me huc vocauit; quî poſſum ergo ſpōte vocationē hãc deſerere? Rogãdus igitur Dominus, vt quod bonũ eſt in oculis ſuis, faciat: neq; mecum agendum eſt, ſed cũ Eccleſia.

Triſtia audierã aliquot ante diebus, de noſtro optimo patre Caluino: ſed quia nihil prętérea aut ſcriptum aut relatum ad me fuit, aliquid ſpeculæ concepi. Dominus illum nobis ſeruet. Nam ſi ille migret ad Dominum, aliquid iræ Dei metuo iſti vrbi. Proinde rogandus eſt Dominus, vt talē Paſtorem ne adhuc ad ſe rapiat in hoc tempore calamitoſo. Miles colligitur in Ducatu Mediolanenſi & ſolicitantur mirabiliter noſtri Rheti ad fœdus cum Philippo. Propter haſce verò cōtinuatas toto hoc mēſe pluuias, mētuitur in Italia magna annonæ penuria. Ita peſtem ſequetur fames, ac forſe etiam bellum, niſi Dominus noſtri miſereatur. Obiêre peſte in hoc paruo noſtro oppido intra ſpacium trium menſium ad 400. & nondũ finis.

Fortaſſis ex reliquiis fiet vnum ouile & vnus paſtor: & populus erit vnus, iſq; acceptabilis & ſectator bonorum operum. cùm antea diuiſos eſſer in idololatras & carnales homines. Faxit Dominus, vt hac in parte ſim Propheta. Vale, & ſalutato D. Caluinū, & alios fratres. *T. H. Z.*

H. Zanchius ad eundem.

S. Clariſſime vir, & frater in Domino obſeruan-de. Quas acceperam à te 14. Nou. Anni 80. ad eas an non ſatis tēpeſtiuè reſpondeo 25. Martii, 81. Sed rogo te, mi D. Beza, mihi ad ſcribēdas literas naturā pigerrimo, variis ſtudiorū & Scholę negotiis occupatiſſimo, pingendi imperitiſſimo, & deniq; ſeni, ſenex ignoſcas. Vtor hac fiducia erga alios quoq; veteres amicos, nimirum, vt cùm nihil vrget reſponſionē, aut nō reſpondeā, aut tardè, id eſt, cùm vacat, reſpondeā, quod perſuaſū habeā, illos hac mea vel negligētia, vel tarditate non offenſum iri. Interim nihil mihi gratiùs aliorū literis. Egregiū igitur hominē, qui libēter accipio, ſed nō libēter do! De literis tātum loquor. Profectò, ſi vel mediocriter ſaltē pingerē, non ita grauarer: ſed Borraus ſolitꝰ erat dicere, literas meas ſibi pedibus gallinarū exaratas videri: ad quē ego, alius mihi, anſerum roſtris. Nā non multò melius me ille: dixiſſes Syriacas eſſe zipheras. Neq; ego ſemper habeo amanuenſem. Cùm verò nihil in tuis eſſet, quod flagitaret reſponſionem, initiò diſtuli, poſtea oblitus ſum aliis diſtentus negotiis.

Nā quod de annotationib. tuis ſcripſeras, duas habuit partes: vnā, te de extrema manu addendā cogitare: Alterā, vt ſi quid iudicarē corrigendū, libere

herè ſignificare. Priore parte nihil gratiùs audire potuiſſe, & faceres optimè, ſi feceris, quod polliceris, cum id fieri à te non poſſit ſine maximo Eccleſiæ fructu, nouis gemmis, nouiſque rebus pretioſis, ampliſſimo theſauro tuo, per te ipſum additis. Sed hoc reſponſionem à me non exigebat, neque tibi ſtimulo erat opus. Ad alteram verò quod attinet, quid opus erat reſponſione? Quis enim ego, mi doctiſſime Beza, qui tuis accuratiſſimis lucubrationibus in Nouum Teſtamentum, quas omnes etiam aduerſarii admirari & ſuſpicere coguntur, aut addere, aut detrahere, aut quidpiam in iis immutare audeam aut poſſim? Poſſem quidem dicere, quid facerem ego, ſi Biblia mihi in aliam linguam eſſent vertenda, ſed quid faciendum ſit, quid ſus Mineruam? Ego quia ſic educatus ſum, & diu verſatus in veteri illa & vulgata editione, non multum audeo, niſi vbi manifeſtè cogor, ab illa declinare. Quæ cauſſa eſt, cur mihi ſemper placuerit in Papatu Pſalmorum verſio per Flaminium, cum breuibus ipſius annotationibus: ac tum maximè ſimplicitatem verborum & literæ retinere non dubitarem, cùm Syriacus quoq; contextus conſentit: ſeorſum verò, ſi quid diuerſi ſentirem, in annotationibus explicarem: contextum verò ipſum ſimpliciſſimum retinerem, lectori etiam aliquid indicandum relinquens. Tales enim verſiones minùs reiici poſſunt ab iis, qui verſati ſunt in vulgata editione, & futuras etiam credo gratiores poſteritati; ſicut etiam Theologia illa, quæ magis cum pia antiquitate conſentit, modò non pugnet cum ſcripturis, ita mihi placet, & in ea mea acquieſcit conſcien-

tia, vt à communi Patrũ conſenſu, nullæ cogente neceſſitate, diſſentire, mihi ſumma ſit religio. De me loquor, deq; meo ingenio. Sed annotationes tuæ (ſine vlla adulationis ſuſpicione dictum eſto) tales ſunt, tantumq; luminis attulerunt veræ Noui Teſtamenti intelligentię, vt nemo ſit aut futurus ſit hominum ſacras literas profitentiũ, qui tibi non debeat plurimũ, neq; vnquam interibit. Expecto itaque poſtremam editionem ſummo cum deſiderio. Vtinam in vetus quoque Teſtamentum, antequam migres ad Dominum præſtare queas, ac præſtes, quod in Nouum præſtitiſti. Rogabo Deum.

Vrſerunt fratres Antuerpienſes: ſed Illuſtriſſimus Princeps noſter, non obſcurè ſignificauit, ſibi diſplicere meum diſceſſum. Itaq; maneo. Gratiſſimum verò fuit nobis omnibus, vidiſſe optimum virum D. Danæum, qui cum familia incolumis diſceſſit, & feliciter, vt audimus, peruenit ad Batauos. vtiliſſima erit toti illi regioni eius præſentia. Oſtendi illi quod inceperã ſucciſiuis horis in librum M. Chemnitii: ſed me liberauit labore, ſuo erudito examine. Bonam etiam operam præſtitit Vrſinus noſter, in librum Concordiæ. Sed mirabilis Sturmius in hac ſua ſenecta. Sua ſcriptionum & librorum multitudine, in hoc Mercatu, enecauit Marbachium.

Cætera, valemus omnes, & viuimus in pace. Dominus te ſeruet diu, ſuæ Eccleſiæ.

Theodorus Beza H. Zanchio S.

MVltum me exhilararunt literæ tuæ, mi frater, ex quib. & te valere, & charã eſſe tibi noſtri memoriam cognoui. Sed & illud mihi iucundiſ-

ſimum

ſimũ fuit intelligere, ꝓbari tibi noſtrũ ad illa deliria reſpõſum, quod à me ſanè nõ tã iuſta vlla ratione (ſunt.nulla ineptiora, quàm vt refutationem mereantur) quàm amicorũ quorundã efflagitatio extorſit. Præterquàm verò, quòd valde ſum lætatus, noſtram in his quoq; ſententiam, cũ tua prorſus congruere: illud quoq; non parua me affecit voluptate, quod de nonnullis abs te in viam reuocatis mihi ſignificaſti, qua in re vtilẽ Eccleſię operam abs te nauatam non dubito. Cæterùm, iuuenes illi, de quib. ad me ſcripſiſti, tũ mihi, tum collegis, erunt & ſuo merito, & tua cõmendatione quàm cõmendatiſſimi. De tua in Belgiũ ꝓfectione, nõdum cum Danæo noſtro cõtuli. Rectè facere te iudico, quòd ſtationem, in qua nunc es à Deo opt. max. collocatus vix tibi mutãdũ arbitraris. Etenim, vt eas cauſſas p̃tereá, quas tu cõmemoras, & ita, vt decet, expẽdis, adhuc ſperare nõ deſino, fore vt Palatinatꝰ nũc aberrãtis miſereatꝛ Dominꝰ: Et vt vt diſperſi ſint pleriq;, quorũ operam Deꝰ in illo extruẽdo ædificio vſus eſt: optarim tamẽ nõ tã procul abeſſe p̃cipuos, quorũ operâ in eo inſtaurando erit opꝰ, ſi modò preces noſtrę exaudiãtur. Deniq; cùm ab eo pendere ſtatus illos videam, imò vnum illum requirere, quo haud ſatis ſcio, an vllꝰ hodie viuat ſuo nomine indignior, ſiue corpus, ſiue animum ſpectes, ita me illorum miſeret, vt nulli autor eſſe poſſim, vt ſeſe cum eis vltrò perditum eat, quod tamen ſalua Dei opt. max. prouidentiâ, & nullo cuiuſquam præiudicio dictum velim.

De reb. noſtris. Adhuc ab vno Deo pẽduli, ſtamus tamẽ magno ipſiꝰ beneficio & valẽtes, & pace fruẽtes, q̃ tot alii populi fruſtra requirũt, & tam

multi repudiant. Sed multæ cauſſæ ſunt, cur hoc beneficium diuturnum ſit futurum ambigam. Delphinates noſtri, magnis viribus oppugnati, tantò maiorem ſuam fortitudinem adhuc demonſtrarunt. In Aquitania agitur de pace. Multò plura metuo, quàm ſperare audeo. Vides nos in ea tempora incidiſſe, quibus neq; morbos, neque remedia mundus ferre poſſit. At nos preces intendamus, dum in portum proueh[amur]. Benè vale, vir eximie, & chariſſime frater. D. Ieſus te, familiamq; tuam feliciter ſeruet, tuiſq; laboribus magis ac magis benedicat. Geneuæ 27. Octobr. 1580.

Tuus Beza.

Emendo maiores meas in N. Teſtamentum annotationes, illas ſi quando fortè inſpexiſti, & in iis aliquid obſeruaſti, de quo me admonendũ putes, rogo te per amicitiam noſtram, vt id mihi liberè perſcribere non graueris, minimè per quẽ profecerim diſſimulaturo. Sic profectò non mihi tantùm, ſed etiam Eccleſiæ toti gratificaberis. Iterum vale.

Ioſias Simlerus Hier. Zanchio S.

MOderationem quâ poſt reditum in tua cauſa proſequenda, vir colende vſus, non poſſum non probare. Etſi autem morte Sturmiorum præſidia tua aliquantulum debilitata ſunt, ſpero tamen Dominum alios in Senatu veſtro excitaturum, qui bonæ cauſæ fortes & conſtantes patronos ſe exhibeant. Quod ſi omnino Domino viſum fuerit ciuitatem hanc, cui alioquin

ex a-

ex animo benè volo, punire, & ſubiicere Tyrannidi noui Papiſmi, tamen nihilominus hoc quicquid illud temporis fuerit, quo tibi licet docere, ſ lucro deputandum erit: cum fieri non poſſit ſ abſque fructu, in tam celebri Schola doceas, quamuis intereà nugantur aduerſarii. Vtinam Dominus confirmet & ſtabiliat pacem Eccleſiarum Galliæ, melius haud dubiè & apud vos & alibi in Germania Eccleſia haberet. Deum precor vt tuis ſtudiis adſit, & interpretatione Geneſeos, dum vniuerſitatis rerum origines explicas, Scholam ad puram doctrinam primamque originem reuoces, à qua longè eam quidam auocare conati ſunt. Vale vir doctiſs. Salutant te Bullingerus, Lauaterus, Hallerus & reliqui.

Tuus ex animo
Ioſias Simlerus.

H. Zanchii ad D. Simlerum. S.

Serò literis tuis, Simlere reſpondeo, fateor: ſed haud nunc primum reſpondeo beneuolentiæ erga me tuæ. Nam ab eo tempore, quo te in Thermis vidi & noui (ſunt autem anni ſeptem & amplius) perpetuo amore te ſum proſecutus, propter tuam pietatem, eruditionem, virtutem, morum ſuauitatem. Tarditatem igitur reſponſionis, compenſare debet antiquitas amoris. Ac ſi Deus velit, vt tuus fiam collega, nihil mihi gratius atque iucundius fuerit, quàm tantum amicum habere etiam collegam. Dolet quidem mihi vehementer perinde atque vobis, quòd propter obitum tanti viri, Martyris ſcilicet, cui par inueniri nuſquam poteſt, aut fortè etiam nunquam

poterit, aliū qui in eius locum ſuccedat, quærere cogamini: Ac quod me attinet, maluiſſem tibi tantùm eſſe amicus, quàm hoc modo, & propter hanc neceſſitatem, fieri etiam (ſi contingat) Collega: quia tamen nihil niſi ſuo tempore, & diuinæ prouidentia fit, & pii hominis eſt, ſuam ad Dei voluntatem accommodare: idcirco debeo etiam ego & quod de Martyre voluit ille, nō odiſſe: & quod me velet, iſtud amare. Literas tuas in eiſdem inter alias poſueram, nunc eas non reperio. Proinde ſi non ſingulis illius partibus reſpondeo, ignoſces. Quia tamen memini, officioſas tamen fuiſſe, idcirco generali hac reſponſione vt contētus ſis, rogo: nimirum te tuaq; omnia à me amari, & vt à te tuiſq; viciſſim amer, vti me amari confido, me peroptare. Gratiſſimum verò fuit, quod bonum noſtrum, & variis modis afflictum Iuliū ad te receperis & perhumaniter, vt is quoque ad me ſcripſit, tractes. Cætera ex D. Bullingero intelliges. Vale Argent. 2. Ian. 1561.

T.H.Zanchius.

H. Zanchii ad eundem. S.

QVòd tardiùs reſpondeam, Doctiſſime Simlere, in cauſſa eſt, quòd citiùs non potui libellum veſtrum eruditum, & prudentiſſimè cōſcriptum, perlegere. Eſt vt dicis, licèt proficere nihil poſſit apud hominem perditum: ſaltem compeſcenda fuit Sophiſtæ, ſuperbiq; Goliathi arrogantia; & verò etiam fieri non poterit, quin multi boni, lecta prudenti veſtrâ reſponſione, magis ac magis, tum veritatem intelligant, tum Diaboli Sophiſticam cognoſcant.

Illa

Illa initio libri propoſita narratio de ortu & progreſſu veſtræ Eccleſiæ, mihi perplacuit: & accommodatè illud interiectum, Anabaptiſmum è Saxonia ad vos profectum fuiſſe, per veſtros ſtatim profligatum. Et certum eſt, turbas pleraſq; omnes, quibus adhuc vexatur Eccleſia, inde fuiſſe profectas. Quid in hoc tempore? Rident in ſinu Pontifices, & ſpem concipiunt, fore breui, vt qui primi defecerant, ad ſe etiam priores redeant: & meritò. Nam ingreſſi ſunt viam, quæ Romam ducit. Marpurgi quoq; habita fuit Synodus, & noua (vt vocant) Agenda, ad formam Saxonum propoſita fuerunt Miniſtris. Pincierus fortiter reſtitit: Goliathus verò ſcripſit ad Principē, ſe, ſi velit, venturum, & Pinciero os obſtructurū. Ille olim noſter, nunc autem totus Diaboli, inquiſitor factus eſt Caluiniſtarum & Zwinglianorum: & quidem officium (vt audio ab iis, qui illinc veniunt) ſtrenuè facit ſuum, ſed non ſine queſtu, perdat illum Deus ad mala danda natum. Certè nobis occaſio vndique ſe offert, precandi Deum, vt ſuæ adſit Eccleſiæ. Vale optime frater, & ſalutem dices D. Bullingero, Lauatero, & reliquis fratribus. Heid. 25. Iunii. 75.

H. ZANCHIVS.

Conradus Geſnerus Hieron. Zanchio S.

PEr hunc Italum nomine Laurentiũ, virum bonum, amicum meum, & breui ad nos rediturum, ornatiſſime D. Zanchi, literas ad te dare volui. Mitto conſilium pro honeſtiſſima vxore

tua. Sed cùm alium hactenus neminem in he morbo curarim, & multæ circumſtantię & mon tiones, quæ quotidie fiunt, ſint ſpectandæ Med co, quas abſens conſiderare non poteſt, nolim quicquam tentare, ſine eruditi alicuius Medi præſentis approbatione. Lutræ quadrupedis pel les hîc nemo habet. Apud Ælianum legere paralyticis inde tibialia vtiliter parari. Præſtabi fortè, vt è vulpina, aut leporis, aut cati ſylueſtr pelle fieri iubeas. Nam & prodeſſe exiſtimantu hæ pelles, & pilus eſt mollior, & pretium inde minus. Vale vir clariſſime, & Geſnerum tu ama tiſſimum redama. Tiguri Iunii die 11. Anno 56.

T. ex animo Conradus Geſnerus.

H. Zanchii ad D. Conradum Geſnerum.

FAciam, vt iuſſiſti, clariſſime D. Doctor, quo ſciam tua conſilia, & ab amico ſummo, & Medico peritiſſimo proficiſci. Controuerſia no ſtra quem finē acceperit, intelliges partim ex D Bullingero, & ex noſtro Iulio, plenius vero ex m vbi morbo liberatus, ſanus ad vos rediero. Sed tinam tā felicem exitū illa fuiſſet conſecuta, qua lem vt ſpero, habebit cōtrouerſia illa, quæ eſt in ter me & morbū meū. Saltem iſte non grauatu contra me argumentari, & quidem acutis ſyllo giſmis, & meas viciſſim ſolutiones admittere. Io cunda certè diſceptatio, licèt non nunquam vſq ad ſanguinem pugnemus: ſed illi aduerſarii lien nium nunquam potuerunt adduci vt mecum ve certarent, vel colloquerentur. Cætera coram. Va le, & ſalutem multam dices noſtro Friſio.

T. H. Zanchius

H. Zan

Hier. Zanchii ad D. Cornelium Vodo Alcmarianum. S.

GRatiſſimum fuit, vir Dei, & frater in Chriſto colendiſs. te eã de me opinionem atq; fiduciam concepiſſe, quæ de fratre & vero amico cõcipienda fuerat. Precor, grauiorib. & maiorib. in rebus, ſi me iudicaueris poſſe tibi inſeruire, liberè mea vtaris opera. Literas ad D. Bullingerũ, curabo quàm primum & fideliſſimè mittendas. Tuum propter veritatem Chriſti exilium, tibi ne gratuler, an verò debeam dolere, planè neſcio. Eſt tamẽ alterutrum, aut vtrunq; faciendũ. Ne igitur erremus, illud & gratulor & doleo. Doleo propter Eccleſiam tuam, quòd interim ſana tua doctrina priuetur. Gratulor verò tibi & illis apud quos viuis: Tibi, quòd Deus te iſta gratia atq; honore dignatus ſit, vt non ſolùm credas in Chriſtum, ſed etiam vt patiaris pro Chriſto, atq; in hac cruce ſimilem te efficias Chriſto, & omnib. Apoſtolis piiſq; paſtorib. qui propter veritatẽ, multò grauiora quàm tu, aut ego patiamur, & perpeſſi ſunt, & æquo animo tulerunt. Iſtis verò, ad quos diuertiſti, quòd fructum haud exiguum, quo tua Eccleſia deſtituta eſt, ex tuo ad ſe aduentu, percipere ſi voluerint, poterunt. Tuum erit, & forti eſſe animo, & veritatem cæleſtis doctrinæ, quibuſcunq; poteris modis, & quibuſcunq; datum fuerit hominib. communicare. Nihil eſt magis honorificũ Chriſtiano, quàm pro Chriſto non ſolù in exulare, verùm etiam mori. Noui quid ſcribam, nõ habeo, niſi benè à nobis de Gallia ſperari. Iuuandi ſunt precib. Per valetudinem plura non poſſum.

ſ

Vale, & memor eſto noſtri, noſtræq; Eccleſiæ & Scholæ in precibus tuis. Argent. 21. Auguſti 72.

Tuus in Chriſto

H. ZANCHIUS.

Petrus Viretus miniſtrorum Lugdunenſis Eccleſiæ & totius conſiſtorii nomine, Dom. Hieronymo Zanchio S.D.

ETſi Itali fratres, qui in hac vrbe Euangelium profitentur, maxima ex parte linguam calleant Gallicam, cupiunt tamen magnoperè Paſtorem habere ſuæ gentis & linguæ, à quo inſtituantur, & aliquam ſuæ gentis Eccleſiam colligere, Italorum fratrum exemplo, qui Geneuæ degunt, idque multas ob cauſas. Nam non eo vſq; ſunt progreſſi omnes, vt facilè inſtitui poſſint alienâ linguâ. Deinde tu ipſe noſti, quam celebre ſit huius vrbis in tota Europa emporium, & quantus exterarum gentium concurſus, maximè verò Italicæ gentis. Quamobrem Euangelii doctrina & loci & commerciorum commoditatem, hinc latiſſimè ac longiſſimè in omnes gentes & diffundi & propagari poteſt. Huc accedit, quod Itali aduerſæ religionis nihil intentatum relinquunt, quo falſam ſuam religionem non tantum retineant, ſed etiam promoueant. Quapropter in ea hac proprium habere conſueuerunt concionatorem, qui falsâ ſuâ doctrina luci Euangelicæ tenebras offunderet. Quantò magis igitur qui rectiùs de Religione ſentiunt, ſatagere debent in tanta Galliæ libertate, quæ præter omnium ex-

pecta-

[illegible]dationem nobis Dei munere conceſſa eſt, vt quibuſcunque poterunt modis, pietatis ſtudia, alia gente prouehere conentur? Quum itaq; tu omnium conſenſione ad hoc munus, ab ipſis electus voceris, nos te quibuſcunque poſſumus precibus rogamus, vt vocationem ſequaris, & ad nos accedas. Nam ea eſt & tua eruditio & pietas nobis omnib. ſatis teſtata, vt nō dubitemus, tuam præſentiam in hac vrbe, non ſolum tuæ gēti ſed etiam toti huic Eccleſiæ, & cæteris omnibus totius regni huius, magno & adiumento & ornamento fore. Vale optimè ac diutiſſimè vir clariſſime, ac nobis omnibus plurimum obſeruande. Lugduni 20. Septembris, Anno 1563.

Hieron. Zanchii ad D. Petrum Viretum, & reliquos Eccleſiæ Lugdunenſis Miniſtros S.

QVòd citius tuis literis, ornatiſſime Pater Virete, tuo tuorumque Reuerendorum Symmyſtarum nomine 20. Septembr. ad me Lugduno ſcriptis, non reſponderim illud fuit in cauſa, quòd cùm illæ vxori redderentur, ego aberam, profectus ad Palatinum, neque redii niſi 23. huiuſce menſis. Poſt reditum verò, cui darem meas, occurrit nemo, niſi nunc primùm noſter Petrus Sterus. Multa etiam ſcribere non vacauit, propter occupationes multas & varias, & neceſſarias, in tradenda quadam mea ancilla ciui cuidam hîc in matrimonium, in con-

uaſanda ſupellectile: in ſoluendo ære alieno: in conficiendis domeſticis & ciuilib. negotiis: denique in præmittenda hinc Clauennam verſus mea familia. Ergo meam & tarditatem & breuitatem boni vt conſulas, imò conſulatis rogo. Quod igitur ad literas veſtras attinet, hæc erit [illegible] reſponſio. Niſi fidem meam, paulò ante [illegible] electionem, Eccleſię Clauennenſi, quæ me [illegible] demortui optimi Patris Auguſtini Mainardi legerat, obſtrinxiſſem, ego quàm libentiſſimè cum veſtræ, tum Italorum meorum petitioni ſatiſfeciſſem, idque non tantùm propter cauſſas, quas tu ipſe in literis prudentiſſimè adfers: ſed etiam propter alias, quas ego, ne vobis videar adulari, prudens taceo. Doleo, mihi credite, ſecundum carnem, & vehementer doleo, me propter datã fidem non poſſe, & Italis iſtis gratificari, & veſtra conſuetudine frui, & in iſta egregia, mihique admodum adlubeſcenti vrbe, vobiſcum viuere & docendo diſcere, & diſcendo docere. Quid enim mihi gratius? quid iucundius? quid vtilius? Cæterùm, cùm me Dominus aliò antea vocarit, & vocatio illa non parui ſit momenti (in finibus enim ero ipſius Italiæ) cum ſpe aliqua penetrandi aliquando vlterius: & propoſitum ſit Dominis Rhetis Academiam aliquam in valle Telina, eiectis Monachis quibuſdam erigere, qua de re etiã literas nunc à Palatino, ad Dominos Trium fœderum impetraui, ita vt etiam Sturmius promiſerit, ſe venturum, & annum ſaltem ibi manſurum, donec ludum aperiat, & iuxta formam ludi Argentinenſis inſtituat: non video, quã poſſim conſcientiã, priorẽ vocationem deſerere. Neq; credi-

deo,

Digitized by Google

vos, quæ veſtra eſt pietas atq; prudẽtia, aliud mi- [illegible] iudicaturos fuiſſe, ſi quæ de priore vocatione [illegible], antea intellexiſſetis, quàm vt Regnum Chriſti, vbi primùm vocatus ſui, promoueã pro mea virili. Dominum Italis etiã, qui iſthic ſunt, de bono aliquo Paſtore proſpecturũ ſuo tẽpore, cõfidam. Audieram verò, Iulium Mediolanenſem, virũ doctum & grauem, inq; Eccleſiaſtico Miniſterio diu exercitatum, iam pridem electũ fuiſſe in paſtorem iſtius Italicæ Eccleſiæ. Summa. Ego ſum Chriſti, illi cupio inſeruire: quô me vocat, ſequor, & talem vocationem vt legitimã atq; Chriſtianam retinendam eſſe iudico. Huius rei cauſſa nihil non egi, quò me in hac ſtatione Argentinẽſi continerem. At vbi non licuit ampliùs liberè docere & veritatem tueri, cõſtitui quò me prius vocauit Dominus, eò ſubſequi. Ita feci. Reſtat vt vos me veſtra proſequamini beneuolentia, veſtriſq; precibus non me tantùm, ſed meam etiam Eccleſiam Domino commendetis, vt tandem à fratrib. in ipſum Italiæ atriũ penetremus. Valete: Dominus vobis veſtroq; miniſterio magis ac magis in dies benedicat. Aueo autem intelligere, quàm vobis ſatisfactum ſit hac meâ reſponſione. Argent. prid. Calend. Nouemb. 1563.

Veſter in Chriſto frater
H. ZANCHIVS.

H. Zanchii ad eoſdem. S.

QVòd citiùs literis obſeruandi fratris Mennii, veſtro omniũ nomine, fratres Reuerendi, 7. Aprilis ad me ſcriptis, non reſponderim, in cauſa fuit hoc præſens Dei flagellum, quo noſtram Ec-

cleſiam, atque adeo totum oppidum, tribus his
menſibus ita caſtigauit atq; caſtigat, vt ſcribere
quidem mihi ſemper licuerit, at qui literas ſuſci-
pere auderet, haud facile inueniri potuit. Nunc
tandem aliquando, cùm bonus quidã ſe mihi pro-
miſerit, ſe quicquid dare literarũ vellem, atque ipſa-
rũ & Tigurum vſq; perlaturũ, atq; vt à vobis per-
ſcribãtur, curaturũ, decreui, vt æquũ eſt, paucis re-
ſpondere. Eſt aũt hæc reſpõſio. Non ſatis eſt ar-
gumentis ad me vt Eccleſię Italicę, quæ Clauen. eſt,
inſeruiã, permouendũ. Tranſigendũ eſt negotiũ
hoc cũ hac Eccleſia, cui obſtrict⁹ ſum, atq; ita illi a-
ſtrictus, vt per conſcientiã nõ poſſim ſponte de-
ſerere. Nã quę ad vos retulerũt fratres Itali, de ne-
ſcio qua ꝑmiſſione mea, nullius ſunt momenti.
Nunquã. n. ſimpliciter & abſolute Miniſteriũ il-
lud acceptaui, aut me acceptaturũ promiſi. Sunt
anni duo & amplius, ex quo cùm electus ab illis
fuiſſem in Miniſtrũ, reſpõdi me nullo modo vel-
le Argentinẽſem ſtationẽ deſerere, idq; eo minus,
quò magis videbã ſanã doctrinã non tantum, de
Cœna, ſed qđ grauius erat, de æterna, certa & gra-
tuita Dei ꝑdeſtinatione, de certitudine ſalutis, de
ꝑſeuerãtia Sanctorũ, ac cõſequẽter de ſumma ſa-
lutis, in ea vrbe, à Doctorib. & Miniſtris publicè
oppugnari. me alioqui libẽtiſs. venturũ Lugda-
nũ, & nationi meæ inſeruiturũ. Nihil ad me vn-
quã fuit reſponsũ. interim verò electus fuit alius,
venit, & ibi aliquot ſeptimanas egit Miniſteriũ.
Qui vtinã dixiſſet, me nullo modo obſtrictum eſſe
fratrib. Lugdunẽſib. Nouerãt hęc fratres Tigurini
(viuebat. n. adhuc optimus noſter Martyr) & iam
defuncto Martyre, illius cõditionẽ mihi oblatã

tum,

tis, quod certè nó feciſſent, ſi iudicaſſent, me fratribus qui erant Lugduni, propter illud meũ reſpó-
[illegible] adhuc fuiſſe obſtrictum. Annon denuo
[illegible] deceptio in me facta, cum intellexiſſent, me nó
[illegible] Argẽtinæ mãſurũ, idq; propterea, quòd
[illegible] mihi docere non liceret amplius: Bona i-
gitur conſcientia accepi tandẽ huius Eccleſię Mi-
niſterium, accepturus certè Lugdunenſe, ſi citius,
quàm hoc, illud fuiſſet oblatũ. Etſi verò hæc Ec-
cleſia ſupra modũ imminuta eſt hac peſte, & quod
reliquum eſt, diſſipatũ & diſperſum: non video ta-
men, quâ conſcientiâ poſſim Miniſterio huic re-
nunciare, & iſtud alterum amplecti, niſi Eccleſia
hæc [illegible] gratificetur Lugdunenſi, ſponte mea me
[illegible], & alteri concedat. Quare videtis nõ
meum, ſed cũ Eccleſia eſſe agendũ. Literas & ve-
ſtras, & Italorũ fratrũ ad Eccleſiam hanc, legerũt
[illegible], ſed nondũ potuimus toti Eccleſiæ propter
hanc peſtẽ, eas exhibere, aut prælegere: cùm pri-
mum hoc fieri potuerit, fiet. Precor aũt Dominũ,
vt fiat quã primum. Vos etiam veſtris precib. cõ-
mendabitis nos optimo Patri, per Chriſtum. De
mea erga vos & obſeruantia & voluntate, mini-
mè debetis dubitare. Nã nihil mihi optatius eſt,
quàm cum piis, doctis, & humanis fratrib. vitam
meam tranſigere. Dominus Ieſus communi o-
mnium noſtrum Miniſterio benedicat ac faueat.
Valete in Domino.

H. Zanchius Reuerendis paſtoribus, Eccleſiæ iuxta Euangelium reformatæ quæ eſt Lugduni, Salutem.

CVm pro Chriſti D. noſtri cauſſa, ſeptimanas aliquot, p Sueuiã & Heluetiã obeqtãdo, ab

vrbe abfuiſſem, domū reuerſus 14. huius menſis, obſeruandiſſimi Domini, ac fratres & amici [illegible] ter alias multas, binas quoq; veſtras, vnas ad Senatum, alteras ad me literas reperi, & nõ ſine voluptate legi: ad illas verò reſpondere niſi modò primum non potui, partim quòd in mea cauſa fui occupatiſs. partim, quòd qui ad vos vel Geneuam proficiſceretur, in promtu, quod ego ſciam, nō facilè fuerit. Meam itaq; tarditatem in reſpondendo, boni & æqui conſulatis, etiam atq; etiam rogo.

Vt verò ad veſtras literas veniā, primum gratulor vobis & toti iſti Regno Chriſtiano, ſingularē Dei erga vos beneuolentiā atq; beneficentiā, quā certè hactenus nō eſt dignatus Dominus multas alias gentes atq; regiones. Cum aūt iſtud ſit verè & propriū Dei opus, id quod qui non videt talpa cęcior eſt, dubitari nec debet, nec poteſt, quin ille Deus ſit opus ſuū continuaturus, conſeruaturus, perfecturus. Sed interim nobis nō eſt in vtramq; aurem, ſecuris & quaſi extra periculum poſitis, obdormiendum. Verùm potiùs continuū apud Deū precib. & verbo, atq; vitę ſanctitate apud homines, opus Dei pro noſtra virili parte promouēdū, quod vos facere perſuaſum habeo, & vt magis ac magis, cum gloria Dei, & ſalute Eccleſiæ, in iſtud ſtudium incumbatis, Deum Patrem, ex animo precor, atq; ipſius Maieſtati ſupplico.

Porrò, quòd ad noſtros fratres Italos attinet, fui incredibili affectꝰ cõſolatione, vbi intellexi, noſtrę quoq; Nationi, in iſta celeberrima ciuitate, Eccleſiā fuiſſe cõceſsā, beneficio atq; clemētia primùm quidē Dei noſtri: deinde Chriſtianiſſimi nō tātū titulo, ſed reipſa Regis veſtri. Cęterùm, quod

me in

Digitized by Google

me in Paſtorē elegerint, vobis quoq; electionem hanc approbantibus, ago quidem & illis & vobis, quantas poſſum gratias, & cupio, cùm toti Chriſti Eccleſiæ omnibus in locis, tum præſertim meæ Nationi in iſta veſtra vrbe, pro hoc tempore, inſeruire. Sed quàm ſim tanto oneri (eſt enim, vt ſcitis, longè grauius regendæ Eccleſię Miniſterium, quàm ſimpliciter in Schola docēdi officium) ſuſtinendo, digneque ferendo idoneus, nemo poſt Deum, meliùs me nouit; quippe, qui non ſolùm ſciam (vt & alii omnes) quæ in Paſtore requirantur, ſed etiam quæ in me deſiderentur, optimè videam. Interim tamen, quia etiam non me latet, quid poſſit, & quid promiſerit Dominus iis, qui ſibi vocanti, promto & hilari animo aſſentiūtur; propterea fiſus Domini noſtri auxilio, oblatum Miniſterium, quod me attinet, non recuſo. Cæterum, quia neq; ego ſum adhuc mei iuris, neque etiam Magiſtratus quid de me ſtatuerit (pendet enim adhuc cauſſa noſtra) ſignificauit: diſcedere autem vel cauſâ tantâ pendente (eſt enim ea de maximis articulis noſtræ religionis) vel Magiſtratu inuito, aut inſcio, per pietatem Chriſtianā non licet: idcirco neq; certum adhuc reſponſum dare vobis, & meis fratribus Italis poſſum, neque in præſentia ad vos me transferre. Proinde precibus ad Dominum opus eſt, qui Magiſtratui & lumen, quo verè cauſſam cognoſcat, & animi fortitudinem, qua intrepidè, & ſine vlla προσωποληψίᾳ, de tota cauſſa, ſecundùm verbum Domini pronunciet, largiter donet, vt poſt definitam cauſſam, ego quoq; vel ad vos conuolare, vel ſaltē certum dare vobis reſponſum poſſim.

Literas quas ad Senatum noſtrum ſcripſiſtis, non reddidimus, quia qui tenent mores Senatus, diſſuaſerunt. Illas enim nihil ponderis habituras, cùm non ſint niſi ab vno, illoq; Dominis noſtris incognito ſubſcriptæ, quanquam totius Eccleſiæ nomine: aliis opus fore literis, quibus aliquot veſtrûm, nomina ſua ſubſcribãt, & ſigillo conſignent: quibus ſi accederent literæ vel alicuius Principis, vel ſaltem gubernatoris, foret meo iudicio, & tutiſſimum. Libenter. n. Magiſtratus, Magiſtratibus & Principibus gratificantur. Amari autem à veſtris gẽtem præſertim piam, & quam maximè ſtrenuos veſtros Principes à noſtro Magiſtratu, extra omnem controuerſiam eſt. Quare dubitandum non eſt, quin Magiſtratus noſter, ſit vobis quacunq; potuerit ratione, gratificaturus. Ego verò amplector vos ſpiritu in Domino, amplexurus etiam corpore, cum Domino Deo noſtro libuerit. Interim valete, fortes eſtote, & pro nobis orate: Dominus autem ſtudiis, conatibus, & laboribus veſtris faueat, & adſit ſuo ſpiritu, AMEN. Cupio cauſſam hanc noſtram precibus Eccleſiæ commendari. Iterum valete in Domino. Argentinæ 29. Ianuarii. 62.

Veſter in Domino frater, veſtrûm omnium obſeruantiſſimus
H. Zanchius Italus.

H. Zanchius ad D. Iohan. Sturmium. S.

VT tu valeas mi D. Sturmi, neſcio, ſcire autem cupio. Ego & familia valemus optimè: tantum deſideramus veterum amicorum ſuauiſſima conſortia. Non deſunt quidem hic amici: ſed non ſunt illi,

[illegible] illhic reliquimus. Mihi crede, ſum ſæpe-[illegible] tecum, & videor te & reliquos amicos [illegible] alloqui, & vobiſcum ridere. Hæc memi-[illegible] quidem eſt vna ex parte : ſed ex altera [illegible] in animo non nihil mœroris. Veniam [illegible] alia.

[illegible] Nundinis. Non enim potuit obtineri, [illegible]. Cauſſas non eſt neceſſe explicare. [illegible] mittere, vt ſaltem in ſequentibus ha-[illegible].

Quo ſtatu eſſent res tuæ, quotidie quidē de-[illegible] intelligere, ſed nunquam potui, niſi quā-[illegible] ſignificauit, te rediiſſe cū 3000. [illegible] in dies tria alia millia, quæ cùm [illegible]entur, mox in Galliam rediiſſe. Inter [illegible] hominem illum, eandem manere ſi-[illegible] ob cauſſam pecuniariam, quæ antea.

Tu vales ingenio, prudentiâ, conſilio: tu tenes [illegible] noſti voluntatem Dei : expertus es iu-[illegible]. Nemo grauiùs in alium peccauit, quam nos in Deum: nemo tamē faciliùs ignoſcit, quàm Deus. Eſt tamen Deus ſui honoris zelātiſſimus omnium. Nihil igitur honorificentiùs, nihil generoſiùs, nihil diuiniùs, quàm offenſas condonare dolentibus, ſupplicantibus, reſipiſcentibus. Adde quòd nihil etiam condonanti vtiliùs, ſalu-[illegible], beatiùs. Abſtergitur cor labe vindictę: con-[illegible] manet quieta: mens metu iræ Dei libera-[illegible] fiducia de obtinenda viciſſim nobis venia in [illegible] erigitur: ſpiritus lætitia vera perfunditur: [illegible] gaudio, beatè viuimus.

Quis eſt autem ſcopus omnium ſcripturarum, [illegible] perpetuò collimare, & ſtudia noſtra omnia

dirigere debemus, niſi (vt ait Apoſtolus 1. Timo.
Dilectio è corde puro, conſcientia bona, fide non ſimulata.
Quàm breuis ſit noſtra hæc vita, quis ignorat? Il-
lam beatam illam non patere aditum hominibus im-
puri cordis, malæ conſcientiæ, fidei ſimulatæ, ad-
dictæ cupidis atq; ſtudioſis, quis neſcit? Mi hu-
mine Sturmi, incumbe lectioni ſcripturarum, pre-
cationibus, ſtudio pietatis, & quid ſit eſſe beatum
ſenſeris. Anxius ſum, mihi crede, & ſolicitus de
tua ſalute, quiete animi atq; mentis. Hanc tibi
precor quotidie à Domino. Nam ante [illegible],
necne, noſti iam ſatis. Contemne tu Mundum,
& felix fueris. Peto etiam & rogo, de rebus tuis
me facias certiorem. Iubeo autem ſaluere chari-
ſsimam coniugem tuam, ſocrum, D. Bothieram,
& amicos tuos omnes atque meos, Conradum &
reliquas collegas. Vale.

Tuus H. Zanchius.

Hieronymus Zanchius eidem.

DE ſtatu meo rerumq; mearum, opt. Sturmi
intelliges ex Maſſario noſtro, ad quem ſatis
fusè de iis ſcripſi. Non eſt autem opus, vt eadem
tibi à me literis repetantur: cùm is poſſit & debe-
at coràm ad te illa referre. Tantum hoc addam,
me non ſemel cupiuiſſe, vt per hanc æſtatem me-
cum eſſes, in hoc meo ſyluestri quidem; ſed non
frigido & à moleſtiis hominum vacuo, & ad phi-
loſophandum accommodatiſſimo monte: idque
tum tui, tum mei etiam animi gratia. Nam præter
ea, quæ animi recreant, ſacros libros & amicas
Chriſtianaſque collocutiones & quotidianas ad
Deum preces: nihil etiam eorum, quæ ad honeſtè

corpo- [illegible]

corporis voluptatem attinent, nobis defuit: quã-tò minus, ſi tu adfuiſſes: heri etiam habuimus hîc vinum nouellum, vbi affinis Laurentius & ego tibi de Rhenalico. Tu dixiſſes eſſe Burgundicum. at ego vino Burgundico hoc genus noſtrũ præfero. ſed quod non potuit hoc tempore: aliàs, ſpero, nobis concedetur.

Sed vt tu valeas corpore, & animo ſis quieto & tranquillo in Domino Ieſu: ad illud, adiutorem habebis Maſſarium: ad hoc verò alterum, non tã-tùm proderit; ſed etiam planè neceſſaria fuerit quotidiana non intermiſſa, attenta, non perfun-ctoria S. literarum lectio: eaque cum precibus & ſtudio Chriſtianæ vitæ ac pietatis coniuncta.

Non poſſum tibi ſatis explicare, mi cariſſ. Stur-mi, quantùm me in fide Chriſtiana; in ſpe æternæ vitæ, in tolerantia crucis: confirmarit hoc turbu-lento tempore, lectio Prophetarum: atque inpri-mis illius verè diuini Danielis. Video enim imple- *Commendatio Prophetiæ Danielis.*
ta fuiſſe, quæcunq; longè antè prædixerat: princi-piò de Monarchiarum ortu, ſtatu atq; interitu: id-que minutiſſimè, ità vt non rerum futurarũ Pro-pheta: ſed præteritarum narrator atq; hiſtoricus fuiſſe videatur. Deinde de regno Chriſti, hoc eſt, quæ prædixit de 70. annorum hebdomadibus: à liberatione populi è Babylonica captiuitate, vſq; ad aduentum Chriſti: de redemptione populi Dei à peccatis & æterna morte per mortem Chriſti: de abrogatione legalium ſacrificiorum totiuſque legis Moſaicæ: de abominanda deſolatione tem-pli totiuſq; vrbis per militẽ Romanum excidio. Hæc omnia & alia infinita propè, à Daniele præ-dicta, impleta videmus. Quod verò prædixit de

perpetua piorum cruce, vſq; ad finẽ Mundi quæ prædixit eos mundatum, purgatum & [illegible] iri: quotidiè impleri nõ tantùm in aliis cernimus: ſed etiam in nobis ipſi ſentimus. Vnum adhuc ſupereſt implendum: nempè illud quod prædixit de Reſurrectione mortuorum, aliorum quidem ad æternam vitam: aliorum verò ad opprobrium & damnationem perpetuam. Et quibus autem notis diſcernit Daniel, eos qui ſaluantur per Chriſtum, ac proinde etiam reſurrecturi ſunt ad æternam vitam, ab illis qui non ſeruantur & reſurrecturi ſunt ad perpetuum opprobrium. Prima eſt electio æterna, quam vocat ſcriptionẽ in libro. *Seruabitur*, inquit cap. 12. *populus tuus &c.* כל־הנמצא כתוב בספר. Secunda eſt vera Dei cognitio, quã Scripturæ alibi vocant fidem per caritatem efficacem. atque iis etiam dat perſeuerantiam. Sic enim ait cap. 11. ועם ידעי אלהיו יחזקו ועשו facient, i. exſequentur, quæ ſua poſtulat vocatio. facient autem: quià fortes erunt. fortes verò erunt: quià fideles: & ſuum verum agnoſcunt Dominum. procul dubio autẽ ideò fideles quia ſcripti in libro. fides igitur Electorum, & efficax eſt & conſtans vſque in finem. Tertia, quæ ex ſecunda ſequitur, eſt continua carnis per varias cruces mortificatio, in c. 12. cum ait: יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים. *Iſti multi, ſunt omnes electi.* Sed hanc crucem: præcipuè notam facit verorum doctorum cum ait: cap. 2. ומשכילי עם יבינו לרבים ונכשלו בחרב ובלהבה בשבי ובבזה ימים רבים.

Ideò tecum Hebraize, mi Sturmi, quod audi-

re

tatorum incumbere in huius linguæ ſtudium, at- que vt in eo ſtrenuè pergas, hortor & rogo. etſi ſe- nex enim es: multum tamen breui profeceris, ſi [illegible]pens. noſti enim quâ ætate Cato ille operam [illegible] cœperit Græcis. tu verò non etas etiamantè, [illegible] quartus.

Sed vt redeam ad noſtrum Prophetam, quan- tam putas me cepiſſe hinc conſolationem & fi- dei confirmationem, cùm vidi eorum, quæ præ- dixerit Daniel, omnia ferè eſſe completa: quædã quotidie impleri: & vnum duntaxat ſupereſſe cõ- plendum: articulum nimirùm de reſurrectione mortuorum: electorum atq; fidelium ad vitã æ- ternam: reliquorum verò ad æternam cõdemna- tionem? Quomodò verò de hoc poſtremo dubi- tare poſſimus, qui videmus ab eo Propheta hanc etiam prædictam fuiſſe, à quo reliqua omnia quæ impleta videmus, fuerunt prædicta? Etiamſi reli- qui & Prophetæ & Apoſtoli de hoc articulo nihil ſcriptum reliquiſſent: tamen vnius Danielis, qui nihil prædixit quod non ſit completum, ſatisfa- cere deberet teſtimonium, cuique viro aliqua ra- tione prædito. Quid autem magis conſolari po- teſt animos fidelium afflictos, ſiue in quotidianis crucibus, ſiue in ipſa morte: quam hæc certiſſima ſcientia de reſurrectione credentium in Chri- ſto, ſeu, vt loquitur Propheta: המשכילים, ad æternam beatamque vitam? Vnde autem hu- ius rei certitudo, ideoque hæc & aliæ omnes conſolationes? Tu vides eas in animis noſtris ex continua & attẽta S. literarum lectione, tùm ſtu- dio non tantùm cognoſcendi; ſed etiam faciendi

voluntatem Dei, coniuncta, à Spiritu S. exorari. Tu ipſe cùm aliàs millies: tum cùm equitaremus per Lotharingiā: expertus es; immò ſenſimus ambo, quantum conſolationis adferret nobis perpetua Pſalmorum Dauidis lectio; & inter equitandum de S. literis amica collatio, atque colloquium. Sunt, ſunt certè reliqua omnia ſtudia fumus & vanitas. ſolum ſtudium S. literarum & veræ pietatis, quam in fide erga Deum; caritate erga proximum; & noſtri veteris hominis mortificatione, poſitam eſſe noſti: illud eſt quod nos verè beatos tùm in hoc, tùm verò multò magis in altero ſæculo reddit.

Hæc verò non iccircò ad te ſcribo mi Sturmi, quod opus habeas mea ad iſtud ſtudium exhortatione: ſed tantùm vt partim intelligas me, quē ſcio à te amari, licèt multis agitatum procellis, in iis tamen omnibus Dei beneficio, & S. Scripturarum lectione ità ſuſtentatum fuiſſe & [illegible], vt factus ſim in fide confirmatior: & numquam maioribus quam nunc conſolationibus affectus fuerim. partim etiam vt ſcias, quantùm tibi gratuler iſtud nō tam linguæ ſanctę quàm ipſius ſanctæ Scripturę ſtudium, ad quod, quemadmodum ex literis opt. fratrum D. Maſſarii & Conradi Huberti, cum magna voluptate intellexi, totum animū adiecisti, & omnes feliciſſ. ingenii tui vires atque neruos intendiſti. Ità certè gratulor, vt nihil magis: quippe qui ſciam, nihil etiā tibi magis profuturum quam illud. quid tibi? immò & Scholæ tuæ & Eccleſiæ Chriſti.

Gratulor tibi etiam tuum ex Galliis reditum, quem credo fuiſſe felicem, omnibus etiam rebus

commodis

confectis negotiis. Domeſticam verò tuam conſuetudinem laudo. Nam ſatiùs etiam domi nos continere cum amicis & bonis viris: quam foris verſari cum inimicis & improbis hominibus.

Sed quid ſibi vult, quod cùm ego multas ad te: te nullas vnquã ad me poſt meum à te diſceſſum?

Quam verò inchoaueras epiſtolam in Lotharingia ad Zambræum, optarim perfici & ſaltē ad me mitti. Nam mihi prodeſſet. Intelligis quid dicam: non enim omnia teneo. deinde ſcis, me non eſſe tam felicem, vt multa poſſim ſimul & breuiter & dilucidè vt tu. Reliqua ex Conrado noſtro cognoſces. Cupio verò per te ſalutem meo nomine dici Principi Illuſtriſſ. P.L. totiq; illius nobili familiæ: deinde nobiliſſ. viro Claudio Pacheleco, noſtro compatri cariſſimo Doct. Botshemio, vxori tuæ & commatri meæ cariſſimæ: ſocrui etiam obſeruandæ, omnibuſque iſtis tuis lectiſſ. iuuenibus commenſalib. poſtremò collegis & amicis omnibus, inter quos meus Hugo.

Vale & amicitiam cum veris & probatis amicis omnibus modis continues velim. 18. Auguſti ex Montibus Plurienſibus. 1564.

H. ZANCHII AD EVNDEM. S.

QVas dediſti vir Clariſſime, nono Ianuarii, eas accepi 13. Quòd nullam feceris mentionem mearum ad te miſſarum per quendam noſtratem ciuem, qui veniebat ad Nundinas veſtras, inde coniicio, tibi non fuiſſe redditas. Nihil tamen erat, quod vel tibi, vel mihi, etiamſi ab inimicis interceptæ ſint, fraudi eſſe queat. Doleo tantùm

propter alium faſciculum literarum, quas mitte
bam ad affinē meum de noſtris negotiis. Sed hæ
eſt Chriſtiana charitas eorū, qui cùm non poſſin
vbiq; eſſe, volunt tamen ſcire, quid vbique fiat &
dicatur. Deus det illis meliorem mentem.

Quæ aduerſus te acta ſunt, & doleo & gratu
lor. Doleo factum, propter ſui indignitatem, &
tantæ vrbis erga te, ingrati animi crimen. Gratu
lor verò tibi propter cauſſam facti. Eam nemo nō
videt fuiſſe, quia bonam Eccleſiæ cauſſam, con
ſtanter, & cum nō paruo fructu, Deiq; gloria de
fendiſti. Cur igitur tibi non gratuler, cùm videā
Dominum Ieſum nolle te ſuo carere inſigni, quo
omnes ſuos Martyres ornare ſolet? Perge ergo
ſtrenuè, nec metuas homines, ſed Deum. Nā vin
cet tādem Galilæus, & dominabitur in medio in
imicorum ſuorum, furores reprimet Dominus
Factum benè. Habes refugium & in cœlo, & in
terra. Non ſolùm actæ, ſed etiam lectæ ſunt gra
tiæ. Optimè tu apud nos: quia habes Principem
inprimis, eiuſq; conſiliarios, & deinde alios no
paucos amicos. Tu me noſti: ad extremum vſq; te
non deſeram. Magnæ laudi mihi duco, quòd tot
poſteritas intelligat, me tibi fuiſſe amicum con
ſtantem & ſincerum, ac fidelem, ſicut etiam Prin
ceps noſter profitetur in ſuo inſigni.

De telis quatuor ego non memini. Sed credo
me tenere ſaltē mediocriter, quis ſit ſtatus cauſſę
quæ illorum argumenta, quid reſpondendum
quomodo refutandi. Non enim ſemel, neq; oſc
tanter legi Chemnitii librum. Vna eſt principali
concluſio illius libri, nēpe, *vbicunq; celebratur Cœ*
na Domini, ibi realiter & ſuâ ſubſtantiâ præſens exiſte
re corpu

re corpus Chriſti. Syllogiſmus quo probatur,eſt, quia corpus illud,h.e.humana illa natura hoc poteſt & vult.Poſſe probat à reali communicatione idiomatum,eoq; & omnipotentiæ. Hanc conatur probare ab vnione hypoſtatica duarum naturarum.Hîc igitur multas implet chartas de Deitate,de humanitate,de vnione hypoſtatica,de conſequentibus vnionem. Deprehendi autem,in citandis Patribus nonnunquam deſiderari fidem meritò poſſe.

Quia autem vidit homo aſtutus,& negotii huius intelligens exceptiones quæ poſſint fieri,imò blaſphemias quæ ſequuntur, ideo anteuertit diſtinctionibus:& negat humanam naturam factā eſſe omnipotētem,&c.in ſe,eſſentialiter, formaliter,ſubiectiuè:concedit corpus Chriſti eſſe finitum,& cum certa membrorum συμμετρίᾳ. Negat eſſe vbique, cum Deitate ſcilicet extenſam:affirmat,eſſe certo loco,&c. vt non queas dicere,illū à nobis diſſentire. Sed ex collatione aliorum locorum euincitur ſecum non conſtare. Ita ſeſe aperit campus ad diſputandum, quæ diſputatio ſi ſcriptis agatur,nullum vnquam habebit finem.Si coram inſtitueretur,meliorem ſperarem exitum. Hîc igitur omnia dici non poſſunt. Atq; hæc de potentia.

Quòd autem velit,tam inepte probatur,vt nihil ineptiùs.*Hoc eſt corpus meum*: Ergo vult ſuum corpus realiter & corporali præſentia eſſe hîc,vbi Cœna adminiſtratur. *Ecce ego vobiſcum ſum*,&c. *Ergo*,&c.

Hæc mihi extorſiſti tuâ petitione,neque plura potui in præſentia:Et hæc etiam feſtinanter.

Rogo verò in tuis ſcriptis cauſſam agas, ſine cõuitiis, & aliis, quæ non ædificant, neq; tuam decẽt ætatem iuuenum, quibus nimiũ ebullit ſanguis, & accenſa eſt bilis, ſunto iſta. In cœlum dirigendi ſunt oculi; quos ideo Dominus vult caligare, vt ne intueamur in res corporeas, ſed in cœlum oculos mentis intendamus. Vale & viue, atq; ſaluta amicos.

AD EVNDEM.

S. Quæ multis, magniſq; laboribus ędificantur à ſapientibus, mi D. Sturmi, ea citò & facilè à fatuis euertuntur; quippe qui neq; præteritorum recordantur, neq; præſentia attentè conſiderant, neq; futura prudenter præuident, finemve reſpiciunt. Sed & illud verum eſt, Regnum Iſraël fuiſſe à iuuenibus & iuuenilibus conſiliis perditũ, vt hinc diſcamus, non facilè iuuenum, ſed ſenũ plerumq; audienda eſſe conſilia.

Ego verò tamen tibi magis gratulor, quàm doleam vices iſtas tuas. Apoſtolus ſcribit, ſingulare eſſe donum, quòd quis non ſolùm in Chriſtum credat, ſed etiam patratur pro illo. Quis autem amico condoleat, quòd beneficia à Deo accipiat? Adde, quòd actiones Dei ſunt admirabiles & ſuſpiciendæ, qui dum vnum punit, alteri cõſulit: & hunc indurando, alterius miſeretur, vt Iudæorũ lapſus, ſalus ſit & reſurrectio Gentium. Quid verò honorificentiùs, quàm fieri conformes imagini Filii Dei? Imò oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam: Et, *quicunq; volent piè viuere in Chriſto, perſecutionem patientur*. Neq; tu ſolus es, ſed habes exempla multorum, eorumq; non vulgarium.

garium. Deus tibi plura, maiora, meliora præſtat, quàm poſſis optare: ſed quod facio, tu neſcis modò, dicebat Chriſtus Petro, ſcies autẽ poſtea. Modò retineas fidem & bonam conſcientiam, mi D. Sturmi, ne dubites, Ieſus Chriſtus ſuo corpore in cœlo eſt: ſed ſuis oculis omnia videt, & vt Rex omnium, omnia regit, ad gloriam nominis ſui, & ædificationem Eccleſiæ. Hoc retineamus fundamentum. Vale, & eſto vir. Saluto autem tuam & tuos. Neuſt. 23. Decemb. 81.

T. ZANCHIVS.

H. Zanchii ad Dauidem Chailletum.

SVehementer doleo, chariſſime atque obſeruandiſſime frater, literas quas ad te initio Ianuarii ſcripſeram, non fuiſſe redditas, prorſus fuiſſem inhumanus, ſi non ad tuas illas priores officii plenas reſpondiſſem. Vide quibus ſæpenumero credamus literas noſtras. Sed benè habet, quod cùm illas deſcripſiſſet Fridericus, αὐτόγραφον manſit apud me. Ne fruſtra ſcripſerim, & vt ſcias, nò videas me reſpondiſſe, illarum exemplum d te mitto. Ergo perſuaſus eſto, te non tam pari à me fieri propter pietatem & virtutem tuam, vel literas tuas contemnere, vel officia amici, ſi uæ poſſim præſtare, negligere queam. Illud mas doleo, quod in illis, quas tibi ſcripſeram, erant iã aliæ ad paſtores & ſeniores Eccleſiæ Lugduenſis, & ad quendam noſtrum Italum. Illi quoue boni viri iudicarunt credo, ſe fuiſſe à me conmtos. Ignoſcat Deus perfidis tabellariis.

Noua quæ ſcribis, magna cum voluptate legi,

& quibuſcunq; potui amicis communicaui; quâ de re omnes tibi agunt gratias, & Sturmius, paſtorq; noſter, & alii te reſalutant. Maſſarius iuerat in Italiam, exſpectatur in dies. Facinus verò illud crudeliſſimum, Deus non ſinet impunitum.

Quod ſcribis de Domino N. vehementer miror: ſed ſuſceptæ conditionis, ſeu vocationis non debet te pœnitere. Qui enim te vocauit Deus, idoneum etiam tuæ vocationi perficiendæ te faciet. Exemplum cape à D. Taffino. Is quoq; iuuenis & in Theologiæ ſtudio parum verſatus erat: diffidebat & ipſe cùm vocaretur Metas. Hortatus fuerã, ſicut te quoque hortatus ſum & hortor, idq; eadẽ ratione, quod Dominus, qui vocabat, daturus quoq; ea eſſet, quæ ad eam vocationem dignè obeundam neceſſaria forent. Nunc Metis ita in ſuo Miniſterio ſe dignè & ſtrenuè gerit, vt omnibus ſit maximæ admirationi, mihi verò ſtupori. Videbar enim videre Timotheum iuuenẽ, qui ita ſe gerebat in vita & officio Epiſcopi, vt ipſius adoleſcentiam omnes venerarentur atque ſuſpicerent. Quanta de Ieremia illo, qui inſeruiebat Domino de Salenis, audio? Ergo te quoq; cõiice totum in manus Chriſti, & ſinas illum in te, & per te agere. Chriſtus enim eſt qui loquitur & viuit in nobis, ſi nos verè ſimus membra Chriſti. Non profero in medium exemplum Moſis, Ieremiæ, & aliorum ferè omnium Prophetarum, qui indocti atq; imperiti & balbi ad munus Propheticum vocabantur, qui tamen quales poſtea Dei gratiâ fuerint, & quomodo ſe geſſerint in ſuo quiſque Miniſterio, ipſorum libri & hiſtoriæ docent: nõ, inquam, cito hęc exempla, quia & vetu-

ſtiſſima

ſtiſſima ſunt,& ſcio quid ad hæc reſponderes. Accipe igitur iſta duo recentia, & inde ſume animũ. Dominus, crede mihi, operabitur per tuum miniſterium, mira ad inſtauratione ſanctorum. Cõfide igitur, ſpero etiam exercitium concionandi tuo corpori profuturũ: cogeris enim ſudare, præſertim ſi vocem, quantum potueris, intenderis in reprehendendis ſceleribus, & refutandis hæreſibus. Sudor autem abigit oppilationem. Omnib9 igitur modis erit tibi ſalutare, ſi acceſſeris animo promto atq; hilari ad Miniſterii Eccleſiaſtici functionem. Cauſſæ, vt ſpero, & audio, breui finis imponetur feliciter. Hoc perpetuò curatum eſt ab aduerſariis, neq; vlla admitteretur diſputatio, aut colloquium, & ego inauditus damnarer. Sed Domini tandem decreuerunt me audire. Rogato igitur Dominum pro nobis. Vale & Dominum Caluinũm, deinde Paſtorem Italicæ Eccleſiæ, D. Marchionem, & reliquos fratres, ſaluere iubebis meo nomine. Argent. 15. Maii. 62.

Tuus in Chriſto frater
H. ZANCHIVS.

H. Zanchius ad eundem.

S. Cùm tuas domũ reuerſus legi, mi cariſſ. Dauid, non parua fui affectus conſolatione: & defeſſus cùm eſſem, nõ parùm recreatus. viſus. n. fui, te coràm, propter gloriã Dei, quod quotidiè mundi tenebras magis ac magis lux Euãgelii diſcutiat, ridẽtem, vt ſolitus eras, geſtientẽ atq; exſilientẽ videre. Ego verò tibi ex animo gratulor tuã vocationẽ atq; functionem. eſt. n. planè diuina: ac

proinde certum etiam habes tuæ electionis teſtimonium. quo quid iucundius in hac vita contingere nobis poteſt? Nunc vides, in quodnam ſtudium tibi ſit incumbendum: & dum iſtîc es, cura vt ex ſancto illo viro, rationem aliquam capias ſtudiorum tuorum, quam toto vitæ tuæ curriculo perſequaris, tàm in legendis Scripturis: quam in locis communibus colligẽdis. Deinde ex illius Inſtitutionibus collige in aliquem librum: illos præcipuè locos qui controuertuntur hoc tẽpore inter nos & Papiſtas, alioſque hæreticos. iis poſteà, ſi quid inter ſtudendum S. literis; vel in lectione Patrum; vel in commentariis doctorum virorum noſtri temporis, vel alia ratione tibi occurrat, quod ad eos locos pertineat, illud addes.ità intra paucos annos, magnam tibi ſupellectilem parabis. Sed præter hoc meum conſilium, conſule, vt anteà cœperam dicere, D. Caluinum, & illius ſequere conſilium. Quod autem attinet ad tuam erga me beneuolentiam & voluntatem, & ſi illa quidem iãdudùm mihi fuit perſpecta: gratiſſima tamen fuit illius in tuis literis ſignificatio. amo enim te & tuam virtutem. proinde cùm etiã me à te redamari audio, atque video: non poſſum non magnam inde capere voluptatem. Porrò ago gratias pro officio quod feciſti cum D. Caluino. doleo autem vices N. quamquã non dubito quin ſit in cœlis, doleo, inquã, quod ſupra tã bonum & firmũ fundamẽtum, tales paleas & ligna, ne quid grauius dicam, ſtruxerit. Nã certè magnũ dedit Eccleſiæ damnũ, præſertim in Germania, illis ſuis Philoſophicis cogitationibus. Ceterũ qđ ad hoc dogma attinet: habeo q̃ meis aduerſariis

opponam

iam ex duob. Martinis Germanis, Luthero
cero, permulta. Etenim virorum aliarũ na-
n teſtimoniis vti in hac cauſſa contra hos
ies nihil prodeſt: cùm ipſum etiam Augu-
n, quià non fuit Germanus, ſed Aphrica-
x profeſſo ſinè vllo pudore impugnandum
erint. Cauſſa verò noſtra, in eo eſt ſtatu, vt
e me nō poſſint: quin multas & Eccleſias
ademias per Germaniã, damnẽt. Nã pręter
onia Heidelbergenſium, Marpurgenſium
Piſtorii, quæ, vt ſcis ſuperiori æſtate attule-
nuper etiam attuli teſtimonium ab Eccleſia
uſiana, Tigurina & Baſilienſi: itẽ priuatas
undam doctorum virorum & theologorum
las quibus eandem doctrinam noſtrã pro-
Quin & Brentius, qui alioquî me propter
acramentariam non admodùm amat & vix
otuit ſecundò audire: tales tamen ad Stur-
n literas ſcripſit, vt illis ſolis omni hæreſeos
ne & ego & doctrina noſtra liberemur. Ber-
non veni, partim quià deficiebant me pecu-
partim quià audiueram in ipſo itinere, illos
ſe nuntium ad Dominos meos, rogatum, vt
lent ampliùs vti opera mea, me ſibi pro ſua
la Bernenſi concederent. Ad vos verò quã
ntiſſimè multis de cauſſis veniſſem. Sed pri-
n longinquitas & difficultas itin[illegible] me [illegible]eti-
: deinde cùm ideo ii mei aduerſ[illegible] hanc do-
am hæreſeos damnent, vt ſcis, quod dic[illegible]t,
eſſe ex Caluini libris deſumptam; & me o-
s meas hæreſes ex Caluino ſuxiſſe: cogita
tum mihi iſtius Eccleſiæ teſtimoniun[illegible]
et, atque hæc eſt cauſſa, cur neque per l[illegible]s

proinde certum etiam habes tuæ electionis teſtimonium. quo quid iucundius in hac vita contingere nobis poteſt? Nunc vides, in quodnam ſtudium tibi ſit incumbendum: & dum iſtîc es, cura vt ex ſancto illo viro, rationem aliquam capias ſtudiorum tuorum, quam toto vitæ tuæ curriculo perſequaris, tàm in legendis Scripturis: quam in locis communibus colligẽdis. Deinde ex illius Inſtitutionibus collige in aliquem librum: illos præcipuè locos qui controuertuntur hoc tẽpore inter nos & Papiſtas, alioſque hæreticos. iis poſteà, ſi quid inter ſtudendum S. literis; vel in lectione Patrum; vel in commentariis doctorum virorum noſtri temporis, vel alia ratione tibi occurrat, quod ad eos locos pertineat, illud addes. ità intra paucos annos, magnam tibi ſupellectilem parabis. Sed præter hoc meum conſilium, conſule, vt anteà cœperam dicere, D. Caluinum, & illius ſequere conſilium. Quod autem attinet ad tuam erga me beneuolentiam & voluntatem, & ſi illa quidem iãdudùm mihi fuit perſpecta: gratiſſima tamen fuit illius in tuis literis ſignificatio. amo enim te & tuam virtutem. proinde cùm etiã me à te redamari audio, atque video: non poſſum non magnam inde capere voluptatem. Porrò ago gratias pro officio quod feciſti cum D. Caluino. doleo autem vices N. quamquã non dubito quin ſit in cœlis, doleo, inquã, quod ſupra tã bonum & firmũ fundamẽtum, tales paleas & ligna, ne quid grauius dicam, ſtruxerit. Nã certè magnũ dedit Eccleſiæ damnũ, præſertim in Germania, illis ſuis Philoſophicis cogitationibus. Ceterũ qđ ad hoc dogma attinet: habeo q̃ meis aduerſariis

opponam

opponam ex duob. Martinis Germanis, Luthero & Bucero, permulta. Etenim virorum aliarũ nationum teſtimoniis vti in hac cauſſa contra hos homines nihil prodeſt: cùm ipſum etiam Auguſtinum, quià non fuit Germanus, ſed Aphricanus, ex profeſſo ſinè vllo pudore impugnandum ſuſceperint. Cauſſa verò noſtra, in eo eſt ſtatu, vt dãnare me nõ poſſint: quin multas & Eccleſias & Academias per Germaniã, damnẽt. Nã pręter teſtimonia Heidelbergenſium, Marpurgenſium & Io. Piſtorii, quæ, vt ſcis ſuperiori æſtate attuleram: nuper etiam attuli teſtimonium ab Eccleſia Scaphuſiana, Tigurina & Baſilienſi: itẽ priuatas quorundam doctorum virorum & theologorum epiſtolas quibus eandem doctrinam noſtrã probant. Quin & Brentius, qui alioquî me propter rem ſacramentariam non admodùm amat & vix me potuit ſecundò audire: tales tamen ad Sturmium literas ſcripſit, vt illis ſolis omni hæreſeos crimine & ego & doctrina noſtra liberemur. Bernam non veni, partim quià deficiebant me pecuniæ: partim quià audiueram in ipſo itinere, illos miſiſſe nuntium ad Dominos meos, rogatum, vt ſi nollent ampliùs vti opera mea, me ſibi pro ſua Schola Bernenſi concederent. Ad vos verò quã lubentiſſimè multis de cauſſis veniſſem. Sed primùm longinquitas & difficultas itineris me retinuit: deinde cùm ideo ii mei aduerſarii hanc doctrinam hæreſeos damnent, vt ſcis, quod dicant, eam eſſe ex Caluini libris deſumptam; & me omnes meas hæreſes ex Caluino ſuxiſſe: cogita quantum mihi iſtius Eccleſiæ teſtimonium [illegible] fuiſſet. atque hæc eſt cauſſa, cur neque per literas

teſtimonium ab iſta Eccleſia poſtulaui: quid homines imperiti, & Eccleſiam & hominē oderunt: hominem, inquam, illum, quem doctiſſimi & piiſſimi quiq; admirantur atq; ſuſpiciunt: & quo Deus ad tantā Euangelii per totum orbē terrarū propagationem, vſus eſt & vtitur, exſecrantur. O Mundi ingratitudinem! tantā impietatē non feret Deus. det ſuis qui errant, lumen, vt reſipiſcāt: reprobos verò hoſtes funditùs perdat. Ergo cùm Domini tot habeant teſtimonia: quid facturi ſint, cogitare quiſq; facilè poteſt. Multi etiam ex Dominis cœperūt oculos aperire: & nōnulli, qui antea malè informati, toruis oculis me vix adſpiciebant: nunc ſereno vultu me ſalutant. Ego hucuſque, vt ſcis, numquam ad Dominos pro mea cauſſa veni. nunc cùm annus iam ſit elapſus, ſupplicationem ſum oblaturus. rogabis pro cauſſa & pro nobis. Sturmius cum Capitulo, cōſtantiſſimè pugnat pro Chriſto. Vxor mea adhuc laborat quartana. filiolam, Violanthem iamdudùm quartana reliquerat: ſed iam per octo dies inuadit eā quotidiana. Ità cruces varias, alias domi, alias foris, ſuſtineo. propter iſtas etiam profectiones ſum exhauſtus. ſed Dominus ſit benedictus: quod & ipſius gloria, inuito mūdo, illuſtrabitur magis ac magis: & me bonâ corporis valetudine & animi hilaritate, inter tot cruces, perpetuò donat. Marbachi⁹ adhuc d[illegible]latitat, & quidem, vt audio, perpetuò male [illegible]ectus. Melchior incidit in tertianam. donet eos Dominus bonâ valetudine animi primùm: deinde etiam corporis. D. Sickingero fuit optimè ſatisfactum, vbi nòn ſolùm literas tuas legit: ſed me etiam audiuit: & tibi precatur diuturnam

turnam vitam,& omnem Dei benedictionem. vbicunque fueris,tibi,quacumque in re potuerit, gratificaturum, ſi dignatus fueris ſe tuis literis. & alia bona verba. Mandauerat vt ſatisfieret pharmacopolæ: ſed vbi repererunt, fuiſſe à te ſatisfactum, dixit, te debuiſſe parcere tuis pecuniis. interim tamen nihil ad te mittendum dedit: ſatis eſt,te eſſe in eius gratia. De mea vocatione,nihil dum ſcribo. exſpectãdus primùm eſt exitus cauſſæ. Quod me attinet, ero libenter Lugduni:ſed perpetuò dolebo vices huius Scholæ: niſi aliquis ſuccedat, qui ſanã doctrinam defendat atq; conſeruet.Quibus tuo nomine ſalutem dixi:viciſſim iubent te ſaluere: & gratiam ac pacem à Deo patre & à Domino Ieſu Chriſto precantur. Rogo reuerenter meo nomine ſalutes virum illum Dei D.Caluinum ad quem certè pudet me ſcribere & meis ineptis literis tantum virum moleſtiâ afficere.Sed quantâ illum obſeruantiâ proſequar, tu ipſe optimus es teſtis. Ergo excuſato me. Tu verò curato valetudinem tuam frater cariſſime. Dominus Ieſus tibi perpetuò ſuo adſit ſpiritu.Argentorato 29. Ianuarii. 1562.

Hieron. Zanchii ad D. Matthiam Erbium Paſtorem in Rabſtein. S.

MIrabitur fortè tum nobiliſſima Matrona & Domina, cui⁹ iuſſu literas ad me ſcripſeras Reuerende Pater Erbi, tum etiam humanitas tua, quòd citius literis veſtris non reſponderim, atque in petitione honeſtiſſima, tantæ matronæ,

morem nō geſſerim, cui tamen tā cupio in omn
bus gratificari, quàm qui maximè. Verùm, v
audieritis cauſſam ſeræ reſponſionis meæ, om
credo ponetis admirationem. Francofurti eran
cum redditæ ſunt literæ veſtræ vxori meæ: non c
tiùs etiam domum redii, quàm nudius ſeptimu
nihil etiam per hoc tempus fuit huc de Galli
ſcriptum, certi, niſi heri primum. Credo iam v
deſiiſſe mirari tardam meam reſponſionē. Nur
accipite noua. Quem in literis tuis ſcribis fui
ſe iſthic rumorem, fuit partim verus, partim fa
ſus. Vera hæc fuerunt, Nauarrenum fuiſſe i
globo vulneratum, vt etiam interierit. Rhein
grafium quoque fuiſſe cæſum, & vtrumque qu
dem in expugnatione Rothomagi, in quo crud
lis piorum cædes fuit ab hoſtibus facta, & Conc
onator in patibulum ſuſpenſus. Hæc Franc
furti cùm eſſem, intellexi in Aula Palatini, vbi e
iam D. Baronem veſtrum vidi, & allocutus ſu
Huc verò heri fuerunt hæc partim Antuerpiâ
ſocrum Condæi, partim ex Galliis ad mercat
res noſtros ſcripta, pugnatum eſſe die 17. N
uemb. horâ ſecundâ pomeridianâ, vſque ad n
ctem, & in ea pugna ſuperiorem fuiſſe Condæ
Guiſium Ducem in genu grauiter globo fui
vulneratum, & iuxta quorundam rumorem,
eo etiam vulnere occubuiſſe, multos interfect
nonnullos etiam captos. Lutetiæ ſchiſma e
in populo, quòd alii velint Condæum, tanqua
legitimum Regni gubernatorem Regiſque tut
rem, mortuo iam Nauarreno, agnoſcere atq;
cipere, alii nolint. Condæum, poſtquam egr
ſus fuit Aureliis, inter veniēdum rectâ Lutetiar
fi.

ſine magna difficultate aliquot expugnaſſe oppida, idq; ante pugnam cum exercitu Guiſiaco factum: habere exercitum numeroſiſſimum, & fortiſſimum, atq; munitiſſimum. Præter equitatum etiam Germanicum, multos Gallos ad eum, omnibus ex partibus Galliæ confluxiſſe, idq; propter edictum, quo Condæus poſt mortem fratris, tanquam verus Regni gubernator, mandarat omnibus nobilibus equitibus Galliæ, vt ad ſe venirent, quod ni facerent, ſe & illos tanquam rebelles proſcripturum, & eorum bona fiſco additurum. Ex Anglia recens appuliſſe 12. millia peditum, cum centum millibus coronatorum, iis obuiam iuiſſe Landalotum vt ſuis cum illorum iunctis copiis, Rothomagum recuperet. In Prouincia ipſum Andreſſanum triumphare, interfectis aliquot centenis hoſtium. Venetiis ſcriptum fuit, aliquot ante diebus ex 28. Triremibus Hiſpanicis, quæ aduehebant, Ianuam in Italiam (fortaſſis propter Galliam) militum aliquot millia, & coronatorum trecenta millia, cùm ad inſulam Malicham perueniſſent, viginti quinque ab aduerſa tempeſtate fuiſſe partim funditus ſubmerſas, partim in ſcopulos illiſas, periiſſeque omnes, & omnia, exceptis mille circiter & centum viris. De tribus reliquis an ſeruatæ fuerint, nec ne, nil certi vſque ad 6. Nouemb. audiebatur. In Siciliæ etiam portu erant naues circiter decem & ſeptem. Cùm accenſus fuiſſet ignis, non dicam forte fortuna, ſed Dei prouidentia in ea naui, quæ puluerem vehebat tormentarium, reliquæ non poterant propter aduerſum ventum egredi, inde factum, vt omnes illæ naues 17. conflagra-

ſint. Hæc ex Italia. Si hæc omnia fuerint vera, cōfirmabuntur proculdubio aliis literis & nunciis. Ego verò quàm lubentiſſimè ea ad vos ſcriba[m]. Nihil enim magis cupio, quàm tam piæ matronæ primùm, deinde nobiliſſimis duabus fœminis aliis, nurui eius atque filiæ, & tibi ſimul, Reuerende Pater, quibuſcunq; poſſim officiis inſeruire. Interim valere omnes iubeo, & vt me illis commendes, rogo. Argent. 8. Decemb. 1562.

H. ZANCHIVS.

H. Zanchii ad eundem. S.

FActa eſt quædam cōcordia inter Paſtores Eccleſiæ & Profeſſores Scholæ, quæ omnino p[er]neceſſaria erat propter publicā totius ciuitatis pacem. Ea concordia duo habet capita: Vnum eſt, omniū præteritarum iniuriarū condonatio atq; ἀμνηστία: Hoc admiſi ſine vlla difficultate, quòd ſic iubeat Dominus meus Ieſus. Alterum eſt formula quædā doctrinæ, tū de Cœna, tum de prædeſtinatione, iuxta quā poſthac in Schola & Eccleſia doceatur, ad euitanda diſſidia. Formula de Cœna, breuis & generalis eſt, nempe, vt ex verbo Domini de ea doceatur iuxta Auguſtanam confeſſionē & eius Apologiam nuper Naumburgi à Principibus Imperii confirmatam & ſubſcriptam: & vt vtantur verbis concordiæ olim inter Lutherum & Bucerum factæ. Doctrina de prædeſtinatione in certos articulos diſtributa eſt. Hi articuli etſi per ſe, ſi habeant æquum interpretem, non ſint planè impii, ita vt à pia conſcientia non poſſint admitti; ſunt tamen propter ambiguas quaſdam, & malè ſonantes voces immundi, ita vt non poſ-

ſint

ſint etiam niſi immundâ conſcientiâ ſimpliciter ſubſcribi. Hac de cauſſa recuſaui ſimpliciter illis ſubſcribere: ſed ſi liceret, cum proteſtatione, me id propter publicam pacem atque concordiam Scholæ & Eccleſiæ facturum. Conceſſa fuit mihi, modo ne in ſubſcriptione vllam ponerem exceptionem: ſed verbis tantùm coram omnibus proteſtarer. Nolui etiam ob hanc cauſſam, tantũ bonum ego vnus impedire. Sum igitur proteſtatus hæc tria: Primum, me nolle, vt hac mea ſubſcriptione aliquid derogetur, aut præiudicetur aliis Eccleſiis, Scholis, & veritati. Deinde, vt nihil derogetur aut præiudicetur doctrinæ, quam per decennium in hac Schola docui, & quæ continetur in meis prælectionibus, diſputationibus, & confeſſionibus. Poſtremò, vt mihi liceat, tam hos articulos, quàm Auguſtanam Confeſſionem, Apologiam, & articulos concordiæ inter Lutherũ & Bucerum, interpretari iuxta regulam verbi Dei, doctrinam Auguſtini, Lutheri & Buceri. Deinde ita ſubſcripſi: *Hanc doctrinæ formulam, vt piam agnoſco, ita etiam recipio, ego Hieronymus Zanchius.* vbi illud *vt*, accipio pro *quatenus*, & *ita*, pro *eatenus*. Non agnoſco autem totam illam doctrinam ſimpliciter piã. Non ſimpliciter igitur eam probo aut recipio.

Quatuor aũt præcipuæ fuerunt cauſſæ, quamobrem diutius noluerim detrectare illi formulæ ſubſcribere.

Prima, ne publica pax atq; cõcordia per me vnum impediretur. Altera, ne Eccleſia Gallicana, meâ culpâ euerteretur. Hoc enim minabantur. Tertia, ne quæ ſparſa de me fuerant ca-

lumniosè & falsò, (contraria autem multa iis articulis fuerant de me ſparſa in vulgus) tanquam vera confirmarentur. Poſtrema, ne toti meæ bonæ cauſſæ, vllum facerem præiudicium. Niſi enim ſubſcripſiſſem, cum ignominia (vt mihi aſſerebatur) eiiciebar vrbe. Quantum autem hoc obfuturum fuiſſet cauſæ, nemo non videt. Cum igitur poſſem bona conſcientia, præmiſſis proteſtationibus, cautè articulis ſubſcribere, & ſubſcriptione omnia iſta mala atque incommoda euitare: malui ſubſcribere, quàm propter aliquã meæ exiſtimationis iacturam tot mala vt euenirent, ſubſcriptionem detrectando, efficere. Interim tamen controuerſa doctrina nondum eſt diiudicata, id quod diſertè non ſemel Sulcerus mihi dixit, ſe tantùm veniſſe, vt poſt condonationem iniuriarum, in formulam aliquam doctrinæ in poſterum conſentiremus, quâ & pax fieret, & concorditer poſthac in Schola & Eccleſia doceretur. Habes, quid actum ſit, mi pater Erbi. Non dubito, quin varii rumores hac de re mox ſint ſpargendi, vt fieri ſolet. Sed res ita habet. Ac cùm danda eſſet dextra Marbachio, & aliis, diu hoc etiam recuſaui, quòd vellem priùs ſcire, an doctrinam, quam hæreſeos damnarunt, adhuc pro hæretica haberet, nec ne: non enim poſſe dari dextram, niſi priùs conſenſio ſit in doctrina de religione. At Sulcerus mihi affirmauit, in duos tantùm fines peti, vt detur dextera: quorum vnus erat, vt illo Symbolo teſtificaremur, nos ex animo iniurias inuicem condonaſſe: alter, vt Symbolum etiam eſſet, nos ex animo in formulam illam doctrinæ conſenſiſſe: Hac verò dexteræ por-

rectio-

rectione, nullum fieri præiudicium controuerſiæ reliquæ doctrinæ, quæ à ſe non fuit iudicata.

Pax eſt facta in Galliis, & Rex, Regina, Condæus & Conneſtablius erant Aureliis. Condæus vnà cum matre Regnum adminiſtrabit loco fratris demortui. Ex ſex fratrib. Guiſiacis, duo ſunt mortui, Guiſius Dux & magnus Prior Franciæ, vnus grauiter ægrotus Ommalius. Vnus captiuus Ammiralii, Marchio de Buſ. duo tantum Cardinales viui & liberi, & vt creditur, ſani. Si hæc non ſunt iudicia Dei, neſcio quid ſit iudicium Dei. Vale optime Pater, & ſaluta Dominum.

H. Zanchii ad eundem. S.

ACcepi quas remiſiſti literas, vnà cum tuis, in quib. præter alia ſignificabas, Generoſum & Chriſtianũ Baronem domi eſſe, & mihi tã ipſum quàm honeſtiſſimã vxorẽ, & obſeruandiſſimam Dominã Heroinã matrẽ, ſalutẽ dicere, & ſi quid noui habeã, id vt ſcribã, rogare. Habeo maximas illis grãs pro tanta erga me beneuolẽtia, quod me inter ſuos recipiant. Quicquid igitur in illorum gratiã præſtare potero, perficiã quàm lubentiſſimè. Fuerunt huc perlatæ literæ Antuerpiâ ad Dominã Roianã, in quib. erat, denuò fuiſſe pugnatũ 17. Ianuarii inter Guiſiũ & Ammiraliũ, & Guiſiũ, h. e. eius exercitũ fuiſſe cæſum vſq; ad internecionẽ, ita vt domeſtici quoq; eius famuli ferè oẽs fuerint trucidati. Quidam venit Tiguro, & affirmauit, ſe eadem intellexiſſe Tiguri. Miſſas enim fuiſſe hac de re literas ad Bullingerum Geneuâ, in quibus ſingularius etiam ſcribebatur, duo ſigna Heluetiorum, quæ ſuperfuerant ex priore pu-

gna, in hac altera penitus fuiſſe interneccioni tr
dita: idem etiã contigiſſe, quatuor ſignis Land
knechtorum, vt vocant.

Cæterùm ex Galliis nihil hac de re ad Domin
aut ad quẽpiã aliũ ex noſtris hîc: Imò literas acc
pit ipſa, Caſtelloduni eſſe Regem, Reginã, Co
dæũ, Connẽſtabliumq;, & agere illos inter ſe
pace, cuius etiã pacis magna fit in illis literis ſp
Hæc verò pro certis à multis habentur. Scribũt
.n. à viris fide dignis: Philippum iterum auxiliu
petiiſſe à ſuis Belgis pro Guiſio, aduerſus Cõda
Belgas verò iterum recuſaſſe, & legationẽ ad e
quæ cauſſas ſuæ recuſationis explicet, miſiſſe. I
ſeptem ſigna Anglorum ſeſe tandem cum exerc
tu Ammiralii coniunxiſſe. Item Maximilianu
cùm ingrederetur Auguſtam, & habuiſſet obu
(vt fit in Papatu) ſacrificos cũ proceſſione & pa
in argentea pyxide, licèt præter alios dux Bau
riæ, ex equo adorationis gratia, deſcendiſſet, ip
tamen Maximilianum, nũquam vel ex equo d
ſcendiſſe, vel vllum reuerentiæ ſignum illi ido
exhibuiſſe. Domina Roiana agit gratias gene
ſis, D. Baroni, matri & vxori, & viciſſim offert
mnẽ beneuolentiã, & omnia officia. Cauſſa n
ſtra, vt ſpero, breui habebit finem. Mittentur
(vt audio) Theologi & politici viri, à Wirtẽb
genſi & à Bipontino, qui diſſidium cognoſcant
componant. Præiudicium aliquod hîc eſt: ſed v
ritas tandem vincet. Vale, Generoſum aut
D. Baronem, cum matre & coniuge multu
meo nomine ſaluere iubebis. Argent. 4. Feb.

T. H. Zanchius.

H. Z

H. Zanchii ad eundem. S.

ACcepi nunc ipſum, Reuerēde Pater Erbi tuas literas, nomine piæ & illuſtris matronæ ac Dominæ veſtræ ſcriptas, ex quib. facilè quid à me cupiat, intelligere potui. Ego verò cupio illi & Domino Baroni, & tibi gratificari. Quod igitur poſſum, illud præſto. Accipe paucis. Pugnatū fuit die 19. Decemb. 1562. ter. Inter noſtros, qui non erant ſupra decem millia, & inter Guiſianos, qui erant ſupra 23. millia. In prima pugna, noſtri fuêre victores, cæſis Heluetiis & Hiſpanis, captoq; inter multos alios, Magno Cōneſtablio. In ſecūda, aduerſarii fuerūt ſuperiores, capto Imperatore Cōdæo, & cæſo eius peditatu. Hui⁹ calamitatis cauſſa duplex fuit. Vna, quòd noſtrorum alii in deducēdis captiuis, alii in ſpoliis colligendis occupati erant, [illegible]s verò propter primam victoriā ſecuri. Altera, quòd Germanicus peditatus, excepto ſigno Argentinenſi, pugnare noluit. In tertia tamē pugna, noſtri itidem fugarunt hoſtē, multis cæſis, & aliis interfectis. Maior clades fuit hoſtium. Fuerūt .n. ex illis interfecta ſupra 8. millia: capti verò quāplurimi. Ex noſtris ad 2. millia, partim capti, partim cæſi, partim interfecti. Mitto copiam binarū literarum ex Galliis miſſarum ad ſocrum Condæi, Gallicè, non deerunt, qui vobis eas interpretentur. In iſtis ſummam omnium habetis deſcriptam fideliter. Sed hac lege mitto, vt illam copiam ad me per fidum nūcium remittatis quamprimum.

Præter ea, quæ habetis in literis Gallicis hæc quoq; hodie ab Illuſtriſſima Domina accepi: agi

de pace,& ſperari pacem. Omnes enim ferè p
eis conditiones vtrinque admiſſas eſſe, præ
hanc quam contendit Condæus, negat Guiſi
Condæum, & totum eius exercitum arma ſu
ſiſſe & pugnaſſe pro Rege & eius Regno. Adm
ſa eſt libera religio hoc modo: vt vbicunque a
tea prædicatum fuerat Euangelium, ibi etia
prædicetur, & tot noſtris concedantur in vr
bus templa, quot ſatis ad eam rem fuerint. Ex
pitur Lutetia: extra tamen vrbem loca quędam
delibus Pariſienſibus conceduntur. Item, vt ſy
odus libera, ſi non œcumenica, ſaltem Proui
cialis hinc ad ſex menſes in Gallia habeatur.

Ammiralius ſcribit, ſe habere adhuc Equ
tum 6. millia, ſed peditatus ferè nihil. Guiſiu
equitum 2. millia, peditum 12. millia. Summ
Longè melior eſt noſtrorum conditio, niſi quo
Princeps captus eſt. Nomine veſtræ D[illegible]min
obtuli omne obſequium Illuſtriſſimæ Domin
agit quas poteſt, gratias, & viciſſim offert, qu
poteſt, omnem ſcilicet amicitiam, & omnia a
citiæ officia. Cupio ſalutem dici Generoſo
Baroni, piiſſimæ matri, lectiſſimæ vxori, honeſ
ſimæ ſorori. Te verò Reuerende Pater, vt
Domino Ieſu, precibus tuis commendes, ro
Vale. De filio Condæi, fabulæ ſunt. Is eſt A
reliis cum matre: & Conneſtablius in ædib
Principiſſæ cuſtoditur.

H. Z.

H. Zanchii ad eundem. S.

OCcupatio facit, vt ſim breuior, quàm mea erga te obſeruantia, mi Reuerende Pater Erbi, & tuus erga me amor poſtulet. Die enim Lunæ, qui erit primus Martii, inchoabitur colloquium coram Dominis, inter D. Marbachium reliquoſq; Miniſtros, vna ex parte: & inter Sturmium atque me, ex altera parte. Aderunt Theologi & politici viri, miſſi alii à Wirtenbergenſi, alii à Bipontino, alii (vt audio) à Baſilienſibus mittentur etiã. Rogabis Dominum, efficiat, vt ipſius veritas triumphet, & glorificetur ipſe per nos. Noua Gallicana ſecus ſcribebantur ad D. Roianam: Ego etiam ad vos & ad Generoſum D. Baronem ſcripſi. Si illa fuit falſa: quid mirum, ſi ego quoque ſim falſus, & alios imprudens fefellerim? Nunc etiã quidam venit Aureliâ, & eam obſideri ait à Guiſio, & grauiter tormentis bellicis oppugnari. Qui tamen intus ſunt, non metuere, quia cõfidant in Domino, & benè ſint muniti. Ammiralium cum 4. millibus, & quingentis Equitibus iuiſſe ductũ Anglos, vt coniunctis copiis oppugnent Lutetiam. Ex Italia habemus, factam eſſe inter Papam, Philippum, Venetos, Florentinum, Ferrarienſem, Mantuanum, Parmenſem, & Sabaudum, coniurationem contra nos, ipſumque Sabaudum deſignatum eſſe Imperatorem totius exercitus, deſtinataq; illi in ſingulos menſes trecenta millia coronatorum: & creditur, ipſos primam expeditionem facturos contra Geneuenſes aut Lugdunenſes. Viſuri ſumus incendium verè Catholicum, loco Oecumenici Concilii. O beatos, qui

Colloqui huius ſpes tãtũ fuit, nunquam copia facta.

Digitized by Google

in Domino dormierunt. Doleo mi Pater, tuam & ſpiritus & corporis crucem. Sed tu ante me noſti, hanc eſſe ſortem filiorum Dei, vt à Domino caſtigentur, ne cum hoc mundo damnentur. Noſti etiam promiſſionē, Dominū non ſinere nos tentari, ſupra quā poſſimus ferre, imò facere etiā de tentatione bonum & ſalutarem euentum. Aueo tecum iſthic eſſe per aliquot dies, vt & ego ex te, & ſi Dominus vellet, tu quoq; ex me, imò vterq; à Domino Ieſu, qui eſſet in medio noſtri, conſolationem aliquā caperemus: & deinde ipſa quoque pia, Generoſi Domini Baronis familia per te, toti' conſolationis noſtræ fieret particeps. Sed quid agas? Iam occupatiſs. ero. Sed ſi Domino viſum fuerit, & velit vſq; ad illud tempus (quod faxit, ſi in eius gloriam, & tuam ſalutē cedat) te incolumem ſeruare, fortaſſe hac proxima æſtate transferā me ad vos per vnum aut alterum diem: præſertim ſi mihi eundum ſit ad Tigurinos noſtros, id quod, ad meam perſonam & familiā quod attinet, mihi foret conſultius & iucundius: ſed an cōſultius etiā pro gloria Dei, ignoro. Itaq; fiet, quod Domin' decreuit, & quod futurū fuerit magis ad ſuā gloriam. Rogabis igitur etiam Dominū pro hoc negotio. Ego te commendo, Pater Erbi Domino Ieſu, & precor, vt quādo deſtitutus es fratre aliquo, qui tibi adſit, & verbo Domini te conſoletur, ipſe qui eſt pater omnis cōſolationis, repleat te omni gaudio, & conſolatione ſpirituali. Vale & læto eſto ſpiritu, vt decet filios Dei, & vt præcipit Dominus, *Gaudete*, inquiens, *in Domino ſemper, iterū dico, Gaudete. Lætamini in Domino, & exultate iuſti, & gloriamini omnes recti corde.* Iterum vale in Domino.

mino. Saluere iubeo generoſum Dominum, & piam Dominam, & omnes in Domino. Argent. 24. Feb. 1563.

Tuus ex animo quantus quantus eſt H. Z.

H. Zanchius D. Iuſto Vulteio S.

TVa, Doctiſs. Vulteie, de noſtra Schola, opinio, iuſta eſt: tua verò de mea erga veſtros beneuolentia perſuaſio, vera eſt, & concepta ſpes, vos minimè fallet. Hunc igitur cõmẽdatũ à te iuuenẽ, fore mihi quàm commendatiſſimũ, dubitare haud quaquã debes. D. Caſparo, fratri noſtro, ſuam gratulor felicitatẽ. Nam ſatiùs certè eſt, eſſe cũ Chriſto in cœlo, quàm hîc tot tantaſq; Eccleſiarũ ruinas, & Miniſtrorũ rixas, quotidie vel videre, vel audire. D. Rectoris conſilio & petitioni, ſi nõ obtẽperaueris, malè feceris. Eſt. n. conſiliũ & piũ, & prudens, & ómnib. modis vtile, imò neceſſariũ Scholæ veſtrę. Quòd verò ais, ſententiam meam doctis & indoctis probari, reuera de qua ſententia loquaris, ſuſpicari quidem poſſum, ſed certò ſcire non poſſum. Certè meum ad legatum Pontificium de re ſacramentaria iudicium, non omnibus probatur. Nuper cùm veniſſem in collocutionem cum vno ex præcipuis aduerſæ partis, & dixiſſem, controuerſiam hanc de Cœna, mihi videri potius λογομαχίαν, quàm πραγματοχίαν, vel ſaltem non eſſe tanti momenti, vt debeant adhuc de ea columnæ Eccleſiæ Chriſti, cum maximo curſus Euangelii impedimento, & Eccleſiarum diſſipatione, & infirmorum offenſione digladiari. Quid ille? Erras, Zanchi.

Nam primò diſſidemus toto cœlo & terrâ. Deinde non eſt res parui momenti. In hac enim Cōntrouerſia, tres præcipui fidei articuli controuertuntur, quos vos negatis, vel ſaltem corrumpitis, *de vnione duarum naturarum in Chriſto: de aſcenſione Chriſti in cœlum: & de ſeſſione ad dexteram.* Quid reſpōderim ego, non eſt hîc referre neceſſe. Vides igitur non omnibus ſententiam meam probari. Hortabar, vt ſaltem venirent viri docti in collocutionem, nec perpetuò pugnarent ex hypocauſtis. Neque enim bonorum militum eſſe, eminus pugnare, ſed cominus congredi. Neq; hoc probabatur. Pernicies Eccleſiæ eſt αὐθάδεια illa, quam abeſſe ab Epiſcopo iure volebat Apoſtolus. Miſereatur Deus ſuæ Eccleſiæ. Gratulor vobis veſtram pacem & cōcordiam, quodq; doctiſſimis & optimis viris, quibus veſtra Schola abundat, nunc etiam accedat & verè pius, & benè doctus perituſq; Medicus *Guilhelmus Gratarolus:* cōfido & illum ita ſe vobiſcum geſturum, vt non pœniteat vos, illū ad vos accerſiuiſſe: & vos viciſſim, illum ita tractaturos, vt illum ad vos veniſſe, nunquam pœnitere poſſit. In patria mea & ſua honoratus erat, & diues: ſola pietas illum reddidit pauperem, ita vt etiam poſtremò dos 800. Coronatorum, vxori ſit erepta, tantùm quòd viri viriq; religionem ſequatur. Non dubito igitur, quin ſi & pietas, & virtus, vobis eſt cordi, hic quoque vir, & pietate & virtute clarus, futurus ſit vobis quàm commendatiſſimus. Vale.

H. Zan-

H. Zanchii ad D. Garnerium. S.

EN tandem aliquando, chariſſime Compater, optatum non tam noſtrum, quàm veſtrum iam Grataroluм, virum (vt re ipſa comperietis) & in religione puriſſimum, & in arte Medica, excellentiſſimum. Ab iis duobus, eum apud vos cùm eſſem, commendaui. Non dubito, quin commẽdationem meam ſitis breui veſtris omnium calculis comprobaturi. Eſt præterea cute quidem & barbâ ſubniger: ſed in omnibus ſuis, tum colloquiis, tum negotiis candidiſſimus, atq; ita candidus & apertus, vt nonnunquam nimio illius candore, qui hebetioribus ſunt oculis, offendantur, & ipſe malam ineat gratiam. Tu quoq; in eodem D. Compater, es albo: & tamen reuera (vt tu quoque vſu & experientiâ didiciſti) opus eſt, vel ſaltẽ præſtat, loco & tẽpore, in quotidianis colloquiis, & conſortiis, multa diſſimulare, & in aliud tẽpus, commodioremq; locum ad dicendum, differre. Neq; enim omnes homines eiuſdem ſunt candoris, fidei, probitatis. Tuum igitur erit obſeruande Compater, qui diu iſthic fuiſti, & omnium mores atque humores meliùs noſti, quàm iſte Medicus, Medicum quomodo debeat ſe cum omnibus gerere, admonere, ſicut me quoq; cùm Argentinã veni, admonebas, illius honorem atq; exiſtimationem defendere, denique veri amici, amico, & fratris fratri, officium præſtare. Noui tuam pietatem, noui humanitatem, noui candidum pectus, noui deniq; & ſenſi, quanta ſit tua in omnes charitas: non dubito igitur, quin plura ſis præſtiturus, quàm ego poſſim à te petere. Martyr cùm eſſet in

Galliis, acceptis meis literis, fecit pro te officium cum Beza: & reuera fuit Bezæ gratiſſimum audiuiſſe, quę de te ſcripſeram. Me enim tecum fuiſſe, & reipſa comperiſſe, quæ de te ſparſa fuerant, meras fuiſſe calumnias. Non dubito, quin ſi nondum es vocatus, te ſint vocaturi. Nam opus habent talibus viris.

Noſtri Itali, qui ſunt Lugduni, à Rege obtinuerũt, vt ipſis quoq; liceat Eccleſiá habere Lugduni, & me in Paſtorem elegerunt. Interim diſcedere hinc non poſſum pro hoc tempore, tum quòd cauſſa mea nõdum eſt definita, tum quod neſciá, an Domini velint amplius mea hîc vti opera. Breui tamen ſperamus, Dominos de tota cauſſa pronunciaturos. Nam præter teſtimonium veſtrum & Heidelbergenſium, nuper etiam attuli literas à Brentio ad Sturmium, quibus à crimine hæreſeωs abſoluor: deinde iudicium Schafuſianæ Eccleſiæ, D. Ambroſii Blaureri, Eccleſiæ Tigurinæ, & Baſilienſis. Omnes doctrinam meam probant. Bernenſes verò nuncium ad Senatum miſerunt, per quem petierunt, vt ſi me nolint Argentinæ, concedant ſuæ Bernenſi Scholæ: & hac petitione re ipſa Dominis noſtris teſtificati ſunt, meam & perſonam, & doctrinam ſibi non improbari. Damnare igitur me non poſſunt Domini. Sed quid retardet Dominos, & remoretur, tu ipſe cogita. Niſi omnes ſimul contra me conſpiraſſent, iamdudum fuiſſet prolata ſententia. Sed quod differtur, non aufertur. De ſtatu noſtro intelliges ex noſtro Grataroło. Alia noua ſcribo ad D. Hyperium noſtrum, quæ de illo intelliges. Vale igitur & commatri dicito ſalutem meo & vxoris meæ

nomine.

nomine, plurimam. Argentorat. 22. Ianuar. Anno 1562.

T. ex animo

H. ZANCHIVS.

H. Zanchii ad D. Iuellum Epiſcopum Sariſburienſem. S.

EST verum, Doctiſſime Præſul Iuelle, me, licèt te ſemper, iam inde ab eo tempore, quo eramus Argentinæ, propter tuam ſingularẽ tum pietatem, tum virtutem obſeruauerim, nunquã tamẽ ad te ſcripſiſſe, & vt debebam, iſtam tibi dignitatem, ad quam tua te virtus euexit, gratulatũ fuiſſe. Fateor totum hoc eſſe verũ. Sed ſi quis inde vellet inferre, me igitur parũ erga te fuiſſe & eſſe affectum, negarem ſequelam; & dicerem ab hoc tali homine paralogiſmum admitti, qui *nõ cauſſa, vt cauſſa* dicitur. Aliæ.n. ſunt cauſſæ, cur hoc officium à me fuerit, nõ dicam, neglectum, ſed omiſſum; quas ſi vellem recẽſere & explicare, longior foret excuſatio mea, quàm vt ferre poſſet patiẽtia tua. Vnam tamen non poſſum ſilentio præterire. Ea eſt, quòd poſt veſtrum in Angliã patriã veſtrã chariſſimã reditum, ego mirum in modum fui & terris iactatus & alto, cum maxima rerum mearũ iactura, partim ab hoſtibus veritatis Argentinæ, partim ab inimicis diſciplinæ, quibus cum cõiungebant copias ſuas Seruetiani Clauennæ, ſupra fidem vexatus. In iis autem tam magnis tempeſtatibus, quis omnium & ſingulorũ meminiſſe poſſet amicorum? Primis verò gratulandi, vel de aliqua re ſcribendi occaſionibus neglectis, res eſt

omnino ſuperuacanea & intempeſtiua, illis
rebus aliquid porrò ſcribere. Mihi autē null
ſcribendi ad te argumentum deinceps datū f
tuâ virtute & dignitate dignum, niſi in præſen
Non defuit quidem mihi cauſſa aliqua nece
ria, ſed mea priuata, quæ ad te quoq; vt ſcriber
me non tam commonefaciebat, quàm quaſi
pellebat; verùm, vt ingenuè fatear, non id apud
auſus fui, quod apud quoſdam alios, quippe q
bus licet maximis viris, familiariùs tamen Arg
tinæ cum eſſem vſus ſum, quàm te. Tu enim
ceſſeras cum Martyre Tigurum: nos manſeram
Argentinæ. Inde factum fuit, vt amicitia & fa
liaritas inter me & reliquos Nobiles ac doctos
ros magis ac magis creuerit, non autem inter
potuerit tam facilè coaleſcere. En cauſſam v
cur nullas ante hac à me acceperis literas. Nu
non potui vlla ratione prætermittere, quin ad
ſcriberem. Res enim grauis, & te digniſſima
fertur, quæ me ad ſcribendum cogit.

Cùm D. Montius ex Anglia, menſe Iunio r
iiſſet, indicauit mihi præter alios, denuò excit
eſſe diſſidium in iſtis Eccleſiis, de neſcio quib
veſtibus, quibus velit Sereniſſima Regina in
Epiſcopos & Miniſtros, cùm verbum aut Sac
menta adminiſtrant. Eſſe autem non paucos
ſtri ordinis homines, qui malint & officium r
gnare, & loco etiam cedere, quàm tales admit
re veſtes. Hinc verò maximam Eccleſiarum i
rum metuendam eſſe ruinam. Se itaq; rogare n
vt tum ad Sereniſſimam Reginam ſcriberem
eamq; ſui monerem officii, tum etiam ad illos
piſcopos, qui mihi noti ſunt, & quibus cū aliq
interce

intercedit familiaritas: ac te cumprimis nominabat. Te enim propter virtutem, & propter autoritatem ex virtute comparatam, plurimum poſſe. Excuſaui quidem me, & meas extenuaui vires, ſed nulla valuit excuſatio. Fui itaq; tandem, poſt multorum amicorum perſuaſiones, etiam ab Illuſtriſſimo Principe meo id facere officii iuſſus. Quare coactus ſcripſi primùm ad Sereniſſimam Reginam literas, vt confido, non malas, quibus hortor & ſupplico, vt ne talia audiat conſilia, quæ certè cum officio boni Principis pugnant. Nihil magis eſt in votis, quàm vt Sereniſſima ipſi⁹ Maieſtas, non tam meum, quàm omnium meorum Collegarum virorumq; piorum, quàm Illuſtriſſimi ipſius Principis noſtri, cõſilium audiat. Quod vt faciat, non tam ipſam, quàm Deum rogamus. Verùm quoniam quid factura ſit ignoramus, & fieri poterit, vt in ſua perſiſtat ſententia: interim verò ſi ipſi etiã Epiſcopi nolint vlla ratione mutare ſententiam, periclitabitur Eccleſia: idcirco iudicarunt fratres ſcribendum quoq; eſſe ad aliquot pręcipuos & prudentiores Epiſcopos, & rogãdos, vt reliquis ſint autores, ne ſi Regina amoueri nullo modo poſſit à ſententia, ipſi propterea ſuas deſerere malint ſtationes, quàm edicto Regio obtemperare. Non enim videri, cur liceat Paſtori ſuum deſerere gregem, quoties ei licet liberè docere, & Sacramenta ex verbo Dei adminiſtrare, tametſi aliquid agere cogatur, quod vſquequaq; nõ probetur, modò nõ ſit ex tali rerum genere, quæ per ſe & ſua natura malæ ſint. Si enim talia mandentur, dicendum eſſe cum Apoſtolis, *Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus*: & in-

terim in ſua pergendum eſſe vocatione, ſuum
ſibi curandum eſſe gregem. Si verò res ſuâ nat
adiaphoræ lege mandatoq; Regio præcipiant
quando alterutrum neceſſe ſit, vt aut cedatur
co, aut tali mandato obtemperetur, obtempe
dum potius eſſe, ſed cum legitima proteſtatior
& docendum eſſe populum, cur & qua lege
ſit à ſe obtemperatum mandato, quàm exſpect
dum, dum paſtor exautoretur, & gregẽ alteri
dere cogatur. Eſſe verò hanc ſententiam ita cer
& perſpicuam, tum in S. literis, tum apud Patr
& in hiſtoriis Eccleſiaſticis, vt ſuperuacaneum
mnino ſit, vllam adferre probationẽ apud illo
qui vel mediocriter in ſcripturis ſint exercita
Nunquã enim propter res ſua naturâ Adiaph
ras, deſerenda eſt vocatio legitima & neceſſar

Hæc tibi Doctiſſime Iuelle, nota eſſe nõ dul
tamus. Rogamus itaq; te, vt tuam interponas a
toritatem, & pro tua eruditione atq; prudẽtia,
cum aliis Reuerendiſſimis & colendiſſimis frat
bus, Epiſcopis agas, vt in ſua quiſq; ſe cõtineat v
catione atq; ſtatione. Nam, certè nihil aliud m
litur Satan, quàm vt quo iure, quave iniuria, ve
Epiſcopis à ſuo grege auulſis, tota Eccleſia di
petur. Eſt igitur reſiſtendum, ne ille ſui fiat i
pii & ſceleratiſſimi voti compos. Dominus &
& reliquos omnes pios ac ſanctos Epiſcopos E
cleſiæ ſuæ ſeruet, ſuo regat ſpiritu, & veſtrâ op
râ promoueat regnum ſuum. Viciſſim vt pro n
bis, atq; inprimis pro noſtro Illuſtriſſimo Prin
pe Dominum rogetis, etiam atq; etiam oramu
Ego verò ſpeciatim me tibi piiſſime & Doctiſ
me præſul commendo: Commendo item R
dolphu

dolphum Gualterum, & Rudolphum Zwinglium, Zwinglii illius magni nepotem, vtrumq; ſtudioſum & pium adoleſcentem. De ſtatu rerum noſtrarum, ab ipſis poteris intelligere. Heidelb. 11. Septemb. 71.

H. Zanchius, ſuo & Collegarum nomine.

H. Zanchii ad Magnificum & Generoſum Comitem Ludouicum à Witgenſtein: &c. S.

QVòd tibi, Magnifice ac Generoſe Domine Comes, & Compater obſeruandiſſime, vnâ cum Magnifica ac Generoſa Domina, totaq; familia, prorſus à nobis diſcedenti, non valedixerim coram; id factum fuit nõ tam, quòd tum mihi & cum Typographo fuit negotium, & porrò in Scholam eundum erat (ſecũdâ enim lego) quàm quòd malui videri inurbanus, quàm meã omnib' prodere infirmitatem animique teneritudinem. Neq; enim potuiſſem illud poſtremũ facere officium ſine lachrymis, quarum cauſſa magis publica eſt, quàm priuata. Cùm mutatur cœlum è ſereno in nubilum, afficiuntur & alterantur corpora: quantò magis animi, ex magnis rerum ingratiſque mutationibus? Hinc factum eſt, vt neque ſcribere ſine magno animi mei dolore potuerim literas. Poſt tuum enim diſceſſum, triſtia priuatis etiam amicis contigerunt, quæ ab aliis, non dubito, intellexiſti, vel ſaltem intelligere te magis, quàm à me percupio. Ego conſolandi me, & ſuſtentandi cauſſa, recurro tandem eò, vt cogitem DEVM voluiſſe & velle

noctis & diei viciſſitudinem continuari ad fi...
vſq; Mundi: noſtri verò eſſe officii, vt noctu qu...
ſcamus, & taceamus Domino: *In quiete autem*
Pſal. 104. ,, *ſilentio, eſſe fortitudinem noſtrã. Poſuiſti tenebras* (i...
ÿ. 20. ,, quit Dauid) *& facta eſt nox; in ipſa pertranſibunt*
,, *mnes beſtiæ ſyluæ, catuli leonum rugientes, vt rapiant*
,, *quærant à Deo eſcam ſibi. Ortus eſt Sol, & congreg...*
,, *ſunt, & in cubilibus ſuis collocabuntur. Exibit hom...*
,, *ad opus ſuum, & ad operationem ſuam vſq; ad veſper...*
Valde delector hoc Pſalmo, in quo ſapientiſ...
mam Dei prouidentiã contemplor, quæ vna m...
rificè me recreat in omnibus afflictionibus me...
Diſco enim, hoc eſſe filiorum Dei officium, vt n...
turbemur, ſi occumbente Sole, magnas videamu...
ſubſequi tenebras: ſed inde potiùs intelligamu...
nobis tacendum & quieſcendum eſſe, donec d...
nuò redeat dies. Vbi autem quieſcendum fueri...
In ipſa Dei voluntate & prouidentia, qui omn...
ſapientiſſimè regit & temperat. Pertinet huc t...
tus Pſalmus 37. vbi præter alia ait, *Tace Domin...*
& ſpera in eo. Vtor & illa Apoſtoli admonition...
Retine fidem & bonam conſcientiam, vt vt poſtea r...
cadant, non niſi benè piis hominibus cadere po...
ſunt. Veriſſimum eſt illud Apoſtoli, *Qui piè vole...*
viuere in Chriſto, perſecutionem patientur: ſed nun...
quid eſt famulus ſupra Dominum, aut diſcipul...
ſupra magiſtrum? vt verè oportuit Chriſtum pa...
& ita intrare in gloriam ſuam: ita certa gloria e...
ſpectanda eſt iis, qui propter Chriſtum, ſanam...
eius doctrinam, aliquid lubẽti animo patiuntu...
Imò & gratiæ ſunt agendæ Deo, quòd nobis d...
natit, vt non ſolùm credamus in eum, ſed etia...
vt patiamur pro ipſo. At reluctatur caro. Verun...
ſe

ſed ſpiritu ſuperanda eſt & fide. *Credidit Abraham Deo in ſpem, contra ſpem.* Prædicantem, non niſi è tenebris lucem ſplendeſcere, quis non rideat? Nihil tamen eſt certiùs, tum Phyſice, tum moraliter & Theologicè. Gaudium certè illud magnum, quo mater gaudet ſuper nato filio, non niſi ex dolore & triſtitia naſcitur, vt Chriſtus ipſe docuit, & experientia comprobat. *In dolore paries filios tuos*, dixit Deus. Quid iucundius, quàm parere filios? ſed abſque dolore fieri nequit. Ex hoc igitur illud naſcatur oportet. Ita mi Generoſe D. Comes, conſolor me meamque familiam, in hac communi magis, quàm propria afflictione. Ad priuata non deſcendo, quia non expedit: & aliunde potius, quàm ex me ea intelligas, peropto. Hoc interim pignore fruimur beneuolentiæ erga nos Dei, quòd ſcilicet nos noſtramq; familiam totam, ſeruat incolumes: & præſertim quid profilius tuus, paruus Ludouicus, indies fit habilior & pulchrior, luculentiſſimaque ſuæ indolis, ſuique iucundi ingenioli nobis dat ſpecimina. Precamur autem Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, vt Generoſum Dominum Comitem, vnà cum Generoſa Domina Comitiſſa, diu nobis ſeruet incolumem. Prid. Calend. Maii. Anno 77. Heidelb.

T. G.

obſeruantiſſimus

H. ZANCHIVS.

GENEROSI COMITIS LVDOVICI WI GENSTEINII AD H. ZANCHIVM.

Ludouicus Comes Witgenſteinius D. Zanchio, Salutem in Domino.

EPiſtola tua, Doctiſſime vir, præter amorē deſiderium noſtri, iuſtum animi dolorem t ſtatur, non tam ex priuatis incōmodis, quàm p blicis calamitatibus conceptum. His dein Chr ſtianam conſolationem, & verè Theologicā ſul iungis, qua in afflictionum tenebris pii omnes erigere & confirmare queant. Principiò, hoc qu dem mihi periucundum fuit, quod me à viris pr ſtantiſſimis amari, ac aliquod mei deſiderium v bis reliquiſſe intelligo. Quocirca corpore quic abſens, animo tamen ſemper (quod & coram ſu teſtatus) ero vobis coniunctiſſimus. Non poſſu non amicorum afflictionibus, imo publico b norum luctu, non grauiſſimè commoueri. Cū autem remedium non inuenio, eam quam ſcripturis conſolationem proponis, amplect ac in ſapientiſſima Dei prouidentia libenter a quieſco: idq; exemplo tuo monitus, qui ob ve tatis profeſſionem iam pridem patriis ſedibus iectus, poſt variâ fortunâ iactatus, ac nouo ſubi de exilio exercitatus, imminentem nihilomin perſecutionem, præter ætatem, citraque rei fan liaris conſideratione, mira alacritate contemn adeo vt ſortem tuam alios magis, quàm te ipſ deplorantem audierim. Hic nimirum verus e ſus ſacræ illius Philoſophiæ, quæ hoc vobis p ſtat, vt non modò mediocritate eſſe contenti,

ri

tùm etiam aduerſa contemnere, in iiſque propemodum exultare valeatis. Gloriabãtur olim Philoſophi de ingenii dotibus, ac humanarum rerum ſcientia, quòd Theſaurum illum iniuriis hominum minimè obnoxium eſſe putarent. At quantò eſt Chriſti doctrina præſtantior, quæ non modò præſentis vitæ neceſſaria pollicetur, verùm etiam de futura felicitate æternaq; corona ſecuros reddit. Spero autẽ Deum, in hiſce difficultatibus vobis adfuturum, nec omnino conceſſurum aduerſariis, vt pro libidine Eccleſiam & Scholas euertant. Et ſunt viri prudentes, qui ita iudicant, fore tantummodò nubeculam tranſeuntem. Sin aliter Deo viſum erit, & Heidelbergâ diſcedere te oporteat, memor ero eius, quòd valedicens me rogaſti, & ſi quid potero, tentabo per Comitẽ Iohannem, Auraici Principis fratrem, nouas tibi ſedes in Belgio quærere. Vale in Chriſto, is te cum profilio noſtro, totaq; familia incolumem ſeruet. Collegas tuos, D. Boquinum, Emanuelem, Donellum: itemq; Olbracum cæteroſq; viros doctiſſimos, plurimùm meo nomine ſaluta. 15. Maii. Anno 1577.

ALIA EIVSDEM COMITIS AD ZANCHIVM EPISTOLA.

Ludouicus Comes Witgenſteinius H. Zanchio Salutem in Domino.

MAgnas tibi gratias ago, pro libro quem miſiſti de Natura Dei. Scribis libros tuos tempeſtatem paſſos, tenebrarum ac lucis viciſſitudinem ſenſiſſe. Nimirum hæc eſt poteſtas tenebrarum, quam tamen ita moderatur Deus optimus

maximus (quod euentus ipſe oſtendit) vt nō poſſint aduerſarii, quantum velint, damni dare. Deploranda eſt ſanè Eccleſiarum ruina, & doctiſſimorum hominum diſſipatio, quæ clades neſcio an vnquam ſarciri queat. Laudandus tamen Dominus, qui adhuc nidulum in Palatinatu reliquit, ac Ducem Caſimirum ſuo ſpiritu confirmauit, vt exulibus hoſpitium præbere, Eccleſiæ ac puræ religionis patrocinium ſuſcipere velit. Audio Scholas pleraſq; euerſas, præter Academiā Heidelbergenſem. Vrſinum cæteroſq; iuuentutis inſtitutores relegatos. Vobis iam metuo Theologiæ Profeſſoribus, quos non poſſunt non odiſſe, qui veritatis doctrinam ſublatam volunt. Spero Caſimirum vobis, & tibi præcipuè non defuturum. Vtinā ipſe ea vobis poſſem humanitatis præſtare officia, quæ vellem, & veſtra pietas atq; eximia eruditio meretur. Vnum hoc in hiſce calamitatibus valde me conſolatur, quòd tanta fuerit noſtrorū conſtantia, vt hactenus nulla memorabilis Apoſtaſiæ notâ Eccleſiæ fœdatæ fuerint. Quocirca benè ſpero, nubem hāc citò tranſiturā, ac Deum, pro ſua miſericordia optatam illis lucē quâ nunc priuantur, mox reſtituturum eſſe.

De amico noſtro cōmuni liberādo, nuper quidam ſpem bonā fecit. Deum oro, vt à maleuolorum machinationib. eum cū bonis omnibus protegat. Accepi nuper literas à D. Boquino & Franciſco Iunio, quib. ſingulatim reſcribere nunc otiū nō eſt. Quare cupio has illis tecum eſſe cōmunes, ac rogo, vt tu illos meo nomine ſalutes plurimū.

Gratulor D. Boquino, nuper illi natam prolem maſculam, ac neſcio quid boni ominis habeat,

quòd

quòd hoc deſolationis tẽpore Deus ſui verbi Doctoribus & Miniſtris ſingulari quadam fœcunditate benedixit, quibus & D. Donellum, vera pietate atq; eruditione clarum, annumero. Fortè vt oſtendat Dominus, nõ minùs copioſam fore ſpiritualem ſobolem, Chriſtiq; Eccleſiã à vobis latè propagatum iri, vel toto etiam debacchãte Mundo. D. Oleuianus mihi gratus hoſpes, vtilem & ſedulam præſtat operam in Eccleſiis reformãdis, & Scholis inſtituendis, præcipuè apud Comitem Iohannem Naſſouium, vicinum meum. Salutat vos plurimum, atq; in aduerſis à Deo ſolatiũ precatur & auxilium. Opto te cum vxore & familia rectè valere, & gaudeo profilium meũ ita ſe ſuauẽ & amabilem reddere, vt habeas quo in tantis difficultatibus te recreare queas. Vale Berleburgo ex Caſtro noſtro. 5. Calend. Nouemb. 1577.

H. Zanchii ad D. Iohan. Piſtorium, Seniorem, Nidanæ Eccleſiæ Paſtorem.

S. Non ſum oblitus, vir præſtantiſſime, & pater obſeruãde, nec obliuiſcar in perpetuum, tui erga me cùm officii, tum amoris. Credo quidem hoc tibi eſſe de me, quæ tua eſt Chriſtiana charitas, quæ nihil mali de proximo, vt ait Apoſtolus, ſuſpicatur, perſuaſum: ſi tamẽ nihil ad te, hoc præſertim tẽpore, quo facultas datur literas iſtuc, nẽpe Francofurtum mittendi, ſcripſiſſem, iuſtã tibi occaſionem, tale aliquid de me ſuſpicandi dediſſem: præſertim cùm pollicitus fuerim, me iis nundinis ad te Francofurtum, ſi quid noui haberem, ſcripturum. Ne igitur ſiniſtra aliqua tibi de me incidat ſuſpicio, en quod promiſeram.

In Italia creſcit perſecutio: in Galliis verò feli-
ciſſimè progreditur Euangelium, & regnū Chri-
ſti promouetur. Nuper ex aula rediit vnus ex no-
ſtris Gallus, vir nobilis & pius, qui hoc conſilio in
Galliam profectus fuerat, vt quomodo ſe res reli-
gionis haberent, certi aliquid ad nos referret. Is i-
gitur hæc tanquā certiſſima retulit: primùm qui-
dem, cùm inde diſcederet, tum in ſingulos dies &
horas D. Petrum Martyrem noſtrum, maximo o-
mnium piorū deſiderio exſpectari: à Regina verò
matre ita amari, & ceu parētem obſeruari, vt ſpe-
ſit, eam rebus in omnibus ad religionem pertinē-
tibus, conſiliis Martyris obtemperaturam. Dein-
de Bezam veniſſe cum Cardinali illo Lotharingo
in collocutionem, idque coram Regina matre, &
quatuor de rebus feliciſſime diſputaſſe: de iuſtifi-
catione per ſolam fidem: de purgatorio igne: de
ſanctorum demortuorū inuocatione: & de Miſ-
ſa, deq; præſentia corporis Chriſti in Cœna. An-
tea enim Cardinalem ingenuè faſſum fuiſſe, ſe iā-
dudum Tranſubſtantiationē non credidiſſe neq;
credere: atq; ita feliciter de iis rebus diſputatum
à Beza fuiſſe, vt Cardinalis ad extremū manus ill
dederit. Poſtremò, duas partes trium ſtatuum, ni-
mirum & Nobilitatem, & plebem, (tertia.n. par
eſt Clerus) in hoc conſenſiſſe, vt tēpla Euangelici
concedantur, & id vt fiat, Regi ſupplicaſſe, ita vt
ſpes ſit, ſi iam non ſunt conceſſa, breui fore, vt cō-
cedantur. Ibi quidem eſſe legatum Papæ, & Ora-
torē Philippi, qui modis omnibus Euangelii cur-
ſum conantur impedire, ſed fruſtra. Tantam.n.
eſſe fidelium inundationem, vt nullis aggeribus
nulliſve repagulis retineri impedirive poſſit. Ro-
tomag

tomagi tantum quadraginta millia piorum, qui Euangelium profitentur, reperta fuiſſe: & eſt hæc vna tantùm ciuitas: quanta igitur fideliũ multitudo & copia in reliquis vrbibus, totoque Regno? Quis non hîc ſuſpiciat & adoret immenſam Dei erga nos bonitatẽ? quis non videat, quanta ſit vis verbi, cùm hoc vno ſolo, tãta Antichriſti & totius mundi potẽtia, in dies magis ac magis euertatur? Et nos interim in Germania, quando opus eſſet precibus, mutuâ charitate, φιλοδελφίᾳ, cõcordiâ & pace, adhuc inuicẽ pugnamus, mordemus, digladiamur, alter alterũ criminatur, calumniatur, damnat, idq; propterea, quod deſtituti ſpiritu Dei, à noſtris tantùm affectibus in trãſuerſum cæci ducimur. Dominus tandem aliquando noſtri miſereatur. Sumus enim vſq; adeo cæci & ſtupidi, vt neq; quibus in tenebris verſemur, videamus, neque præſentem Dei manum nos acriter ferientẽ ſentiamus. Commendo igitur tuis, & tuæ ſanctæ Eccleſiæ precibus, cùm vniuerſam Germaniã, tũ ſpeciatim hanc Eccleſiam noſtram: deinde Italiã & Hiſpaniam. Debemus verò omnes gratias Deo inexhauſtas agere pro tanta ſua erga Galliã gratia, & illum precari, vt cœptum opus, & feliciter promotum, in finem vſque ſuâ gratiâ continuet, atq; producat. Vale optime pater: reliqua ex D. Sturmio intelliges. Argent. 10. Septemb. 1561.

T. obſeruantiſſ. H. Zanchius.

Hier. Zanchii ad Nobiliſſimum & Ampliſſimum virum D. Andream Dudithium.

S. Ego te, vir Clariſſime, initio tanquam virum magnæ & autoritatis, & eruditionis, multa-

rumq; & magnarum virtutum obſeruabã:poſt
verò Dominum rogare,vt te è manibus ſeduct
rum liberaret, & in agnita veritate conſeruar
integrum atque ſincerum. Nunc autem,ſi ve
ſunt,quæ ex Thretio noſtro audiuimus,te vt h
minem verè pium atq; Chriſtianum,ſumma r
uerentia ſimul & amore complector in Domin
Nihil enim homine Chriſtiano aut Deo in cœ
gratius,aut filiis Dei in terris amabilius eſſe p
teſt.Ille autem demum verè Chriſtianus cenſe
dus eſt,qui in Eccleſia Chriſti (quæ verò ſit ve
Eccleſia,iam ſatis notum eſt) conſtanter ſe cont
nens,Chriſtum tum pro tali agnoſcit,confitetu
colit,amat,qualem è S.literis, ipſius Eccleſia,ia
inde ab Apoſtolorum temporibus , imò à cond
to orbe,nouit & prædicauit, verum ſcilicet Ieh
uam,ſicut & verum poſtea hominem,eoque v
rum perfectumque Redemtorem: tum etiam v
ta ad eius doctrinam cõformata , glorificare ex
nimo ſtudet. Qui enim habet Filium,& Patre
habet:& qui honorat Filium, honorat & Patre
cùm Pater ſemper ſit in Filio , & Filius in Pat
quorum vnus eſt atque idem Spiritus. Cùm i
que talem te eſſe prædicet iam Thretius , quî f
ri poteſt,quin te ex animo amem & obſeruen
Vt verò amor iſte & ſempiternus eſſe poſſit,
augeri, rogo te per eundem Chriſtum , & pe
gas ipſe ſic Filium Dei colere & confiteri , vt
facere audimus : & aliis quoque vt idem tecu
imo nobiſcum,& cum tota ſancta Eccleſia effi
ant,autor eſſe velis. Faxit Dominus. Atque h
pauca raptim (ocreatus enim abiturio Franc
furtum) gratulandi tibi cauſſa, & ſignifican
amo

amoris erga te mei. Aliâs fortè plura. Vale, Heidelb. 11. Sept. Anno 74.

T. E.

H. ZANCHIVS.

H. Zanchii ad N.

SVt te in arce, poſteaquam de tua vera reſipiſcentia fui perſuaſus, mi frater in Domino, fratrem appellaui, & pro fratre agnoui: ita nunc conſtanter eodē te dignor nomine, quòd te conſtantem etiam in ſana de Filio Dei doctrina perſiſtere audiam: Ac ſpero fore, vt idem Filius Dei, qui Eccleſiam ſuam, & ſingulos Eccleſiæ lapides ſuper firmam petram ædificauit: ac proinde, è cuius manibus eripi non poſſunt electi, te in vera conſeruet & cuſtodiat fide, quâ poſſis tandem æternam conſequi vitam. Quos enim ei dedit Pater, eorum neminem ſinet perire. Exercet quidem ſuos fideles & electos variis afflictionibus: ſed ad ipſorum ſalutem, non ad interitum. An ignoras, in templo Salomonis, nullum fuiſſe poſitum & collocatum lapidem, qui non fuerit prius extra templum, variis malleis, ſecuribus, ſcalpellis, aliiſq; ferreis inſtrumentis, cæſus, dedolatus, perpolitus. Quid de Patribus ſcribat ſummatim Apoſtolus ad Hebræos, & quàm fuerint omnes igne diuerſarum afflictionū priùs in hoc Mundo, ceu in Sanctorum purgatorio, quàm in cœleſtem patriam ſint recepti, tu optimè noſti. Sed non minùs, qui hæc de aliis ſcribit, ipſe ſuo exemplo, eadem confirmat, in carcerib. περισσοτέρως, in mortibus ſæpe, virgis cæſus, noſti reliqua.

Sic deniq; reliqui Apoſtoli, & electi pleriq; oẽs:
& quidem iniuſtè, cùm propter bonam cauſſam,
h. e. propter confeſſionem Domini noſtri Ieſu
Chriſti, omnia illa tormenta paterentur. Interim
tamen, quia perſuaſum habebant, ſe non ab hominibus,
ſed à Deo per homines, & quidem impios
Tyrannos, omnibus illis, affici tormentis:
idque non ad interitum, ſed ad ſalutem, eamq;
æternam: idcirco forti & læto animo ferebant omnia,
Deum etiam ipſum in mediis tormentis
laudantes & glorificantes.

Quid nobis igitur faciendum ſit, atq; inprimis
tibi, mi frater in hoc tempore, vides, qui inſtar
Pauli, cùm mirabilia aduerſus Chriſtum, & illius
Eccleſiam molireris captus es à Chriſto ipſo,
quanquam per homines, vinctuſque in carcerem
ductus, ibi annum & ampliùs, ad tuæ fidei exercitium,
detentus: idque non iniuſtè, ſed iuſtiſſimè,
propter tuam aduerſus Chriſtum rebellionem:
non per Tyrannos, variis affectus tormentis,
ſed per tuum & meum Chriſtianiſſimum &
clementiſſimum Principem, humaniſſimè & clementiſſimè
tractatus: neque id in alium finem,
quàm in ſalutem tui, gloriam Dei, & ædificationem
Eccleſiæ, ſi te amas, ſi tibi cordi eſt gloria
Dei Iehouæ, Patris ſcilicet, Filii, & Spiritus S.
ſi denique chara tibi eſt Eccleſiæ ſalus: annon
debes ſumma affici lætitiâ, quòd illa patiaris, &
patiendo repurgeris, vt ſis porrò tanquam ſtella
refulgens in templo Dei? Certè, ſi verè, vt
confido, & perſuaſum habeo, agnoſcis Ieſum
Chriſtum pro vero Filio Dei Deo, non dubito,
quin

quin omnia conſtantiſſimo animo ſis perlaturus, donec tandem, ea qua placuerit Domino ratione libereris. Si enim ipſe Deus, ideo factus eſt homo, vt pro nobis poſſet pati; & ita paſſus eſt nō ſolùm pro peccatis noſtris, verum etiam nobis vt relinqueret exemplum, & nos eius ſequeremur veſtigia: an non pudet nos homunciones, qui nihil patimur, quod non iuſtiſſimè patiamur, fremere, obſtrepere, & obloqui, cùm ita clementer à Domino corripimur? An non quos diligit, corrigit & caſtigat? Quis Patri cæleſti, charior Chriſto Filio vnigenito? Quis tamē vnquam duriùs, quàm ipſe tractatus fuiſſe legitur? Num ideo non diligebatur à Patre? Ergo propter grauem & diuturnum carcerem, & carceris ſqualores, non debes neque de Patris erga te beneuolentia, ſi eius ames Filium, neque etiam de Illuſtriſſimi Principis clementi in te animo dubitare. Sicut tibi promiſeramus ego & Doctor Immanuel, ſic fecimus ſtatim officium apud Illuſtriſſimum Principem, & fuit ipſius Celſitudini gratiſſimum de nobis audiuiſſe, quæ nos de te retulimus: qua ex re collegimus, ipſius Celſitudinem nihil magis cupere, quàm vt ex animo reuerſus ad Chriſtum, ſerueris. Noſti eum eſſe pium, clementiſſimum, humaniſſimum Dominum, quanquam Dei Miniſtrum. Cura igitur obſecro te per Ieſum Chriſtum, vt ne te ſinas, operâ Diaboli, auerti à Chriſto: ſed defixis in eum oculis, totam ſalutis tuæ, tam corporis, quàm animæ fiduciam in eo vno colloca: ab hoc vno totus, quantus quantus es, pende. Eſt enim is ſolus Dominus vitæ & mortis.

Neque ſolùm autor eſt noſtræ ſalutis, ſed om
rerum, & nihil in mundo fit, nihilve nobis ac
dit citra ipſius voluntatem. Eſt enim ille, qu
mnia portat verbo ſuo potenti, & per quem co
ſiſtunt omnia: & in quo viuimus, mouemur, &
mus. Nunc, nunc opus eſt fide, quam cùm
mnia ſunt ſecunda, prædicamus, iactamus: nu
neceſſaria eſt doctrina de prouidentia, & de p
deſtinatione diuina. In primis verò precibus
pus eſt: & libris omnibus aliis neglectis, atque
iam reiectis, in ſolis ſacris literis tibi verſand
eſt: atq; in primis in Pſalmis, & in ſermonib
quos habuit Dominus Ieſus ad diſcipulos, &
alios etiam Iudæos, apud Iohannem: & preca
eius ad Patrem, quæ eſt Ioh. 17. tibi perpetuò v
ſanda eſt, legenda, contemplanda, menti imp
menda. In ea enim vides Chriſtum, æternum D
Filium, Deum ipſum: vides hominem pro noſ
ſalute factum obedientem vſque ad mortem:
des efficacitatem ſacrificii ipſius pro peccatis n
ſtris: vides denique æternum Patris & Filii e
nos amorem, æternamq; felicitatem noſtram
Chriſtum nobis partam. Dominus Ieſus te c
ſoletur, ſuſtenterque in fide, ad ſui gloriam, &
lutem tui. Precibus non deerimus apud Do
num. Vale 26. Septembr. 1571. Ex te
pore & velociter propter tabellarium, qui ad
mittebatur.

H. Zanchius in Domino, ſi eum
credo, amas, frater.

Hen

Henricus Bullingerus Hieron. Zanchio S. D.

AMorem planè feruentem intellexi ex literis tuis venerande Zanche, quo ardes, imò flagras erga Martyrem noſtrum. Vnde ſumma animi ægritudine ab ipſo diuulſus es. Non abs re ſubiraſceris nobis, qui videmur illum abſtraxiſſe à vobis. Verum ſis animo tranquillo & moderato. Ipſe D. Petrus agnoſcit ſe accepiſſe beneficium. Cum igitur tam ſincerus ſis amicus eius, congratulare illi. Non ignoras quid vrſerit ipſum; gaude ergo amicum ea mole exoneratum eſſe; Et quidem locorum ſpatia animos diſiungere non poſſunt. Manet & inhæret pectori tuo cor tuum. Auulſum non eſt. Tigurum translatum non eſt. Quia Zanchius inſidet cordibus noſtris, licèt Argentinæ Martyrizet. Dominus ille exercituum omnipotens eſt, vnica ſpes, ſalus & reſpectus ille noſter. In illo vincimus difficultates maximas. Sederunt quidem & fleuerunt filii Iſraël in Babylonia: cæterùm ſub Nabuchodonoſore latiùs propagatum eſt regnum Dei in gentibus quam fuerit propagatum ſub Zedechia in terra Iuda. Nunquam deeſt Dominus inuocantibus ipſum, inuocantibus autem in veritate. Proinde vtcunque ingenia quædam ſint irrequieta: ſicuti tamen cor Regis eſt in manum Dei: ita magnos Spiritus priuatorum alioquin hominum, & ſua ipſius exiſtimationem minorum, nullo negotio difflare poteſt. Fidamus modo illi, inuocemus illum, patienter feramus in conſtantia ſpei plena, quæ ille impoſuerit por-

tanda. Valet peroptimè D. Martyr, legitque o mnium cum admiratione & magno omniū con curſu. Legunt alternis D. Bibliander & ipſe. Hi librum Samuelis, ille Zachariam prophetam. A quoniam amicorum omnia ſunt cōmunia, Martyr etiamnum veſter eſt. Quia nos omnes, veſtri ſumus, & ſperamus vos omnes, noſtros eſſe. Vale cum omnibus tuis optime Zanchi. Salutant te Symmyſtæ. Oro memineris filii mei Ioannis Rodolphi. Hunc doce, mone, impelle ad ſancta & bona. Iterum vale. Tiguri 30. Auguſti 1556.

Henricus Bullingerus Hieron. Zanchio S.

DOminus cuſtodiat te ab omni malo & benedicat tibi tuiſque in ſempiternum. Subitum & gaudium & triſtitiam adferunt mihi tuæ literæ. Nam exhilaror cum te cum tuis valere adhuc intelligo: Triſtitia afficior, cum audio vim morbi nondum extinctam eſſe, atque ideò te vnà cum bonis verſari in periculo. Sed ſumus omnes in manu Domini. In huius manibus ſunt tempora noſtra. Apparent etiam hic non obſcura peſtis indicia. Dominus miſereatur noſtri & ſeruet animas noſtras. Accepi libellum tuum ſcriptum de componendo diſſidio Sacramentario. Vtinam paterent aures multis recta conſulentibus. Viciſſim ad te mitto Repetitionem meam oppoſitam recognitioni Brētianæ. Eſt hæc admodum verboſa & prolixa. Studui ego breuitati, & vt paucis multa dicetem.

rem. Tuum & aliorum bonorum virorum fuerit iudicare, quam feliciter tractauerim hoc negotium. Scio me habere cauſam bonam. Alii feliciùs tractare poſſent. Dominum oro, vt ſi mea hæc lucubratio non ſit profutura multis, nemini obſit. Cuperem ſanè ſi Deo placeret, horas meas aliis quam Polemicis illis locare. Sed faciat Dominus quod bonum eſt in oculis ipſius; Is benedicat meis lucubrationibus & liberet me ab abſurdis hominibus, qui quotidiè prælia renouant. Ex Gallia nihil audimus, niſi quod in eodem ſemper ſtatu ſunt res Eccleſiarum; nullus inſidiarum & periculorum finis; ſed in infirmitate virtus perficitur. Recrudeſcit peſtis per Galliam; furit Lugduni, ſæuit Baſileæ, paſſim vires acquirit eundo. Oremus Dominum, vt flagella eius mundo cedant ad emendationem, non ad indurationem, quam demum ſequatur ſempiternus interitus. Argentinę quoque peſtis ſerpit. Venit in Heluetiam Legatio Regia magna cum pompa, ad reſtaurandum fœdus inter Galliam & Heluetiam. Dominus largiatur nobis ne huiuſmodi fœderibus vel nexibus, libertatem amittamus cum religione. Vale Domine colende, & frater chariſſime. Dominus tibi tuiſque benedicat. Salutant te mei omnes. Tiguri 31. Auguſti. Anno 1564.

Ludouicus Lauaterus Hieron. Zanchio S. D. P.

SCripſi ſuperioribus menſibus, vir clariſſim hos quos ad te mitto, commentarios,in libr difficilem *Prouerbiorum Solomonis.* Cauſas qua ad hanc ſcriptionem me perpulerunt, ex præfati one mea,pleniùs cognoſces. Nullis certè labori bus peperci, vt hunc librum cum mihi, tùm alii ſtudioſis paulò familiariorem efficerem. Pet autem à te vir humaniſſime, vt ſi quando ſeueri oribus ſtudiis aliquantiſper ſepoſitis, in hũc mei librum diuerteris, partemque aliquam lectione dignatus fueris, tuam mihi ſententiam de hoc libro liberè perſcribere non dedigneris. Cuperem enim ex te,cuius iudicium maximi facio, cognoſcere quid mutandum, quid addendum, quid detrahendum videatur. Feſtinauit Typographus ad nundinas. hinc factum eſt, vt aliquo loca corruperit, errata verò in fine noluit addere, ne libro officerent. Quod ſi aliquand recudatur, dabo operam vt caſtigatior prodeat, & illa accedant quæ & tu & alii viri erudit ſignificauerint. Quid ſi hac occaſione D. Zanchius aliquando hunc librum interpretandum ſuſcipiat? Spero enim omninò id quod in præfatione ſcribo, me hac editione hoc ſaltem conſequuturum, vt virum aliquem doctum exuſcitem, qui eruditas in hunc librum omnium iudicio vtilem annotationes contexat. Alios libro multi certatim explicandos ſibi ſumunt, hun ferè omnes intactum relinquunt. Quid de cauſa Prædeſtinationis ſcripſerim, ex 16.cap.videbis.

Quod

Quod dogmata attinet, puto nihil à me ſcriptum quod cum doctrina Catholicæ Eccleſiæ pugnet. Vtinam tandem intelligamus tuam illam cauſam feliciter confectam eſſe; ſi Dei beneficio, res Galliç feliciùs haberent, fortè tui aduerſarii nonnihil mitigarentur. Video enim nimis eſſe verum, quod Poeta ille dixit:

Nulla fides vnquam miſeros elegit amicos.

Omnes vident, etiam Theologi, quænam partium ſit potentior; pauci ſunt qui veritatis cauſam ab aliis relictam, velint defendere. Quod non idcircò ſcribo, quod tibi diffidam, Clariſſime Domine Doctor, ſcio enim quomodo erga veritatis doctrinam ſis affectus. Dominus gratiam in te ſuam confirmet, vt in finem vſque imperterritus perſeuerare poſſis. Nihil apud nos geritur cuius te hoc tempore certiorem reddere poſſim. Expectamus Cataſtrophen Concilii Tridentini & belli Francici. Dabis mihi veniam vir Clariſſime, quod tam familiariter tecum ago: ſcio enim te qua humanitate es præditus, non facilè offendi. Vale vir Clariſſime & humaniſſime, cum D. Sturmio, D. Huberto, & aliis viris eruditione & pietate præſtantibus. Tiguri 22. Auguſti, Anno 1562.

H. Zanchii ad D. Lauaterum.

S. Ego verò poſt Deum optimum & maximum, tibi præter alios debeo, mi Doctiſs. Lauatere, quod habeo, nec facilè patiar, vt excedat memoria beneficium officiumq; tuum. Si non potuero compenſare, optabo ſaltem, & grato ero animo.

Dominus verò rependet. Nec plura in præſen
de hac re, ne fortè ex Theologo, videar factus
licus. Ergo ad alia.

Coactus fui per leges huiuſce Academiæ, q
nulla admittunt Pótificia Priuilegia facere, qu
& honorificæ memoriæ Bucerus, & Marty
Anglia facere olim coacti fuerunt. Ita qui an
Theologus eram ſine annulo, & ſine pileo, & ſ
licentia: nunc ſum Dominus Doctor annulat
pileatus, licentiatus. An non eſt mihi facta mag
acceſſio? Optarim has etiam reliquias tolli, p
ſertim à Theologis. Sed multa licet optare, qu
vnquam poſſint obtineri, valde vereor. Inter
cùm res ſint adiaphoræ, eas ſuo ſinã loco. Fuim
duo Theologi, ego & Dominus Witthake
Anglus, tres Iuriſperiti, tres medici. vterq; Pr
ceps interfuit, gratulatus eſt, & ſigna etiam qu
dam lętitiæ & gratulationis dari iuſſit. Ac pro
Illuſtriſſimus Elector ſumtus omnes, iam prid
perſolui iuſſit. Ita nactus ſum non Mæcenate
ſed parentem. Totum etiam viaticum, qu
fuit N. florenorum, eſt perſolutum Illuſtriſſ
Principis iuſſu. Quod igitur alibi retentum
hi fuit de meo ſtipendio, hîc Dominus reddi
magno cum fœnore. Sit ei honor & gloria.

Quæ ſcripſiſti noua, omnia ſunt triſtia, ma
riam igitur præbuerint precandi Deum pro
clesiis, & pro illo bono fratre Morbenienſi paſ
re, vt Dominus illum donet ſpiritu fortitudinis
perſeuerantiæ atq; conſtantiæ, id quod futuru
confido. Quæ hîc recta habemus noua de Fla
dria ſcribo ad D. Bullingerum. Non eſt opus
repetere in iis literis. Nam credo vos mutuo h

con

communicare. Meum Iulium Terentianũ plurimum ſaluere iubeo, ad quem aliâs. Nam nihil habeo, quod ad illum propriè ſcribam. Valete igitur & pergite nos amare, & commendare Deo. Iubeo verò etiam ſaluere vtrumque noſtrum Ziglerum cum familiis. Heidelb. 23. Iunii 68.

T. ex animo & totus
H. ZANCHIVS.

Lud. Lauaterus H. Zanchio S. P. D.

ACcepi tuas literas, clariſſime atque humaniſſime Domine Doctor, ex quibus quo in loco res tuæ ſint, abundè intellexi. Gratulor tibi quòd nouis honorib. auctus ſis, & Principem tam clementẽ habeas, qui nihil tibi deeſſe patitur. Deus opt. max. hanc tuam felicitatem diuturnam eſſe velit. Ex Domino Datheno de rebus noſtris, & afflicto Galliæ ſtatu coram audies. Florentibus Guiſiis, nulla pax ſtabilis poteſt ſperari: tanto illa familia contra Euangelium fertur odio. Rheti, vt intellexiſti, honorificam legationem miſerunt ad Ducem Mediolanenſem, repetitum optimũ fratrem Franciſcum Cellarium, contra ius Gentium abductum. Legati redierunt re infectâ. Dux enim ſimulauit ſe neſcire, quid cum bono illo viro actum eſſet, dimiſit eos ad illos, qui res ſpirituales tractant. Papam dixit mittere ſuos inquiſitores, quibus ipſe nihil præſcribat. Interim ſe miſſurũ literas ad Papam, vt pro captiuo intercedat. Habita ſunt Curiæ Comitia, in quibus hac de cauſſa tractatum eſt. Res referetur ad communitates, vt vocant, trium fœderum: quid deliberaturi ſint, Dominus nouit. Quomodo verò hoc

ferrent, ſi aliquot nebulones virum aliquem bonum ex Rhetia vi abducant, poſtea politici Magiſtratus dicant, hæc res ad vos non pertinet: iſta curant Põtificii inquiſitores? Fortaſſis his quoq; malis remediũ aliquod Rheti inuenient. Comes Auguſola, interfector Ducis Placentini, hiſce diebus hac tranſiuit. Fertur, ipſum deduxiſſe in Flandriam Ducis Albani filium, quod an verum ſit, neſcio. Noluit (vt noſtri dicunt) per Rhetos iter facere, fortaſſis inſidiarum metu, per mõtem itaq; Gotthardi in Italiam redit. Poſt diſceſſum eius ad vos Geneuâ venit Illuſtriſſimus Princeps Dux Chriſtophorus, Illuſtriſſimi D. Principis Palatini Electoris filius: eius aduẽtus & Senatui noſtro, & ciuibus gratiſſimus fuit. Non dubito, quin fuerit ſuſpectus vicinis noſtris Papiſtis. Nam eodẽ ferè tempore quinq; nobiles viri ex Valeſia ad nos per pagos illos venerant animi cauſſa. Suſpicabuntur Papiſtę apud nos arcana quędã tractari. Ex ſuis enim moribus alios metiuntur.

Schmidlinum, vel ſi mauis fabrum fertur apud nos, in adulterio cum ancilla deprehenſum, magnũ odium apud optimũ Principẽ Wirtebergẽſem, incurriſſe, cui hactenus gratiſſimus fuit propter neſcio quem zelum in oppugnandis Zwinglianis. Scripſit quidam apud nos, cùm primùm audiuiſſet hunc rumorem, verſiculos in eius laudẽ, quos ſubiiciam, vt quàm malum ſit hoc hominum genus, de poetis loquor, intelligas, ſi neſcis.

IN IACOBVM ANDREAM SCHMIDLInum Vbiquarium.

Corpus vbiq; docet Faber eſſe, locoq; teneri
Pernegat: hæc illi gloria ſola placet.

Ergo ne

Ergo ne proprium thalamo concluderet vno
Corpus, in ancillæ dormit & ille ſinu.
Gloria parta fabro eſt, iam victor vbiq; triumphat.
Nunc & adulter erit, turpis vbiq; faber.

Ignoſce mihi vir clariſſime, quòd ſeriis rebus, has nugas immiſceo. Iulius Terentianus communis noſter amicus te plurimum ſalutat. Vale.

T. Lud. Lauater.

Hieronymus Zanchius Ludou. Lauatero S.

ANtwerpiâ, Domine Lauatere, ſcribitur, Albanum in Hiſpanias reuocari, aliumq; quendam Comitem Hiſpanum, in ipſius locum ſurrogatum iri, idque propter intolerabilem ipſius Albani Tyrannidem, quâ tantum non totum perdidit Belgium.

Vranius contulit ſe in Gallias, creditur coniuncturus copias cum Bipontino in Lotharingia. Petiit Rex ab Imperatore, ferat auxilium, prohibeat Bipontini profectionem, det aliquid conſilii: reſpondit ſe neque opem ferre poſſe, neque Bipontinum impedire; nihil verò habere conſilii, niſi vt fidem ſeruet. De Condæo & ſuis nihil planè intelligimus certi. Hîc alioquin valemus Dei beneficio omnes. Controuerſiæ iam omnibus & vbique notæ: nolui me immiſcere, neque implicabo. Veritatem tamen ipſam, interrogatus non diſſimulo, debet enim hæc carior eſſe omnibus Platonibus atque Socratibus: & ſi qui propterea à me alienentur, doleo & quidem vehementer. Sed quid agas? Propter Chriſtum nihil non eſt ferendum: &

tanda. Valet peroptimè D. Martyr, legitque o mnium cum admiratione & magno omniũ con curſu. Legunt alternis D. Bibliander & ipſe. Hi librum Samuelis, ille Zachariam prophetam. A quoniam amicorum omnia ſunt cõmunia, Martyr etiamnum veſter eſt. Quia nos omnes, veſtri ſumus, & ſperamus vos omnes, noſtros eſſe. Vale cum omnibus tuis optime Zanchi. Salutant te Symmyſtæ. Oro memineris filii mei Ioannis Rodolphi. Hunc doce, mone, impelle ad ſanct. & bona. Iterum vale. Tiguri 30. Auguſt. 1556.

Henricus Bullingerus Hieron. Zanchio S.

DOminus cuſtodiat te ab omni malo & benedicat tibi tuiſque in ſempiternum. Subitum & gaudium & triſtitiam adferunt mihi tuæ literæ. Nam exhilaror cum te cum tuis valere adhuc intelligo: Triſtitia afficior, cum audio vim morbi nondum extinctam eſſe, atque ideò te vnà cum bonis verſari in periculo. Sed ſumus omnes in manu Domini. In huius manibus ſunt tempora noſtra. Apparent etiam hic non obſcura peſtis indicia. Dominus miſereatur noſtri & ſeruet animas noſtras. Accepi libellum tuum ſcriptum de componendo diſſidio Sacramentario. Vtinam paterent aures multis recta conſulentibus. Viciſſim ad te mitto Repetitionem meam oppoſitam recognitioni Brentianæ. Eſt hæc admodum verboſa & prolixa. Studui ego breuitati, & vt paucis multa dicetem.

rem. Tuum & aliorum bonorum virorum fuerit iudicare, quam feliciter tractauerim hoc negotium. Scio me habere cauſam bonam. Alii feliciùs tractare poſſent. Dominum oro, vt ſi mea hæc lucubratio non ſit profutura multis, nemini obſit. Cuperem ſanè ſi Deo placeret, horas meas aliis quam Polemicis illis locare. Sed faciat Dominus quod bonum eſt in oculis ipſius; Is benedicat meis lucubrationibus & liberet me ab abſurdis hominibus, qui quotidiè prælia renouant. Ex Gallia nihil audimus, niſi quod in eodem ſemper ſtatu ſunt res Eccleſiarum; nullus inſidiarum & periculorum finis; ſed in infirmitate virtus perficitur. Recrudeſcit peſtis per Galliam; furit Lugduni, ſæuit Baſileæ, paſſim vires acquirit eundo. Oremus Dominum, vt flagella eius mundo cedant ad emendationem, non ad indurationem, quam demum ſequatur ſempiternus interitus. Argentinę quoque peſtis ſerpit. Venit in Heluetiam Legatio Regia magna cum pompa, ad reſtaurandum fœdus inter Galliam & Heluetiam. Dominus largiatur nobis ne huiuſmodi fœderibus vel nexibus, libertatem amittamus cum religione. Vale Domine colende, & frater chariſſime. Dominus tibi tuiſque benedicat. Salutant te mei omnes. Tiguri 31. Auguſti. Anno 1564.

Ludouicus Lauaterus Hieron. Zanchio S. D. P.

SCripſi ſuperioribus menſibus, vir clariſſim hos quos ad te mitto, commentarios, in libr difficilem *Prouerbiorum Solomonis.* Cauſas qu ad hanc ſcriptionem me perpulerunt, ex præfat one mea, pleniùs cognoſces. Nullis certè labor bus peperci, vt hunc librum cum mihi, tùm ali ſtudioſis paulò familiariorem efficerem. Pet autem à te vir humaniſſime, vt ſi quando ſeuer oribus ſtudiis aliquantiſper ſepoſitis, in hũc me librum diuerteris, partemque aliquam lection dignatus fueris, tuam mihi ſententiam de hoc l bro liberè perſcribere non dedigneris. Cuperer enim ex te, cuius iudicium maximi facio, cogno ſcere quid mutandum, quid addendum, qui detrahendum videatur. Feſtinauit Typogra phus ad nundinas. hinc factum eſt, vt aliquo loca corruperit, errata verò in fine noluit ac dere, ne libro officerent. Quod ſi aliquand recudatur, dabo operam vt caſtigatior prod at, & illa accedant quæ & tu & alii viri erudi ſignificauerint. Quid ſi hac occaſione D. Zar chius aliquando hunc librum interpretandu ſuſcipiat? Spero enim omninò id quod in præf tione ſcribo, me hac editione hoc ſaltem conſe quuturum, vt virum aliquem doctum exuſc tem, qui eruditas in hunc librum omnium iud cio vtilem annotationes contexat. Alios libr multi certatim explicandos ſibi ſumunt, hur ferè omnes intactum relinquunt. Quid de cau ſa Prædeſtinationis ſcripſerim, ex 16. cap. videbi

Quo

Quod dogmata attinet, puto nihil à me ſcriptum quod cum doctrina Catholicæ Eccleſiæ pugnet. Vtinam tandem intelligamus tuam illam cauſam feliciter confectam eſſe; ſi Dei beneficio, res Galliç feliciùs haberent, fortè tui aduerſarii nonnihil mitigarentur. Video enim nimis eſſe verum, quod Poeta ille dixit:

Nulla fides vnquam miſeros elegit amicos.

Omnes vident, etiam Theologi, quænam partium ſit potentior; pauci ſunt qui veritatis cauſam ab aliis relictam, velint defendere. Quod non idcircò ſcribo, quod tibi diffidam, Clariſſime Domine Doctor, ſcio enim quomodo erga veritatis doctrinam ſis affectus. Dominus gratiam in te ſuam confirmet, vt in finem vſque imperterritus perſeuerare poſſis. Nihil apud nos geritur cuius te hoc tempore certiorem reddere poſſim. Expectamus Cataſtrophen Concilii Tridentini & belli Francici. Dabis mihi veniam vir Clariſſime, quod tam familiariter tecum ago: ſcio enim te qua humanitate es præditus, non facilè offendi. Vale vir Clariſſime & humaniſſime, cum D. Sturmio, D. Huberto, & aliis viris eruditione & pietate præſtantibus. Tiguri 22. Auguſti, Anno 1562.

H. Zanchii ad D. Lauaterum.

S. Ego verò poſt Deum optimum & maximum, tibi præter alios debeo, mi Doctiſs. Lauatere, quod habeo, nec facilè patiar, vt excedat memoria beneficium officiumq; tuum. Si non potuero compenſare, optabo ſaltem, & grato ero animo.

Dominus verò rependet. Nec plura in præſentia de hac re, ne fortè ex Theologo, videar factus aulicus. Ergo ad alia.

Coactus fui per leges huiuſce Academiæ, quæ nulla admittunt Pōtificia Priuilegia facere, quod & honorificæ memoriæ Bucerus, & Martyr in Anglia facere olim coacti fuerunt. Ita qui antea Theologus eram ſine annulo, & ſine pileo, & ſine licentia: nunc ſum Dominus Doctor annulatus, pileatus, licentiatus. An non eſt mihi facta magna acceſſio? Optarim has etiam reliquias tolli, præſertim à Theologis. Sed multa licet optare, quę vt vnquam poſſint obtineri, valde vereor. Interim cùm res ſint adiaphoræ, eas ſuo ſinā loco. Fuimus duo Theologi, ego & Dominus Witthakerus Anglus, tres Iuriſperiti, tres medici. vterq; Princeps interfuit, gratulatus eſt, & ſigna etiam quædam lętitiæ & gratulationis dari iuſſit. Ac pro me Illuſtriſſimus Elector ſumtus omnes, iam pridem perſolui iuſſit. Ita nactus ſum non Mæcenatem, ſed parentem. Totum etiam viaticum, quod fuit N. florenorum, eſt perſolutum Illuſtriſſimi Principis iuſſu. Quod igitur alibi retentum mihi fuit de meo ſtipendio, hîc Dominus reddidit magno cum fœnore. Sit ei honor & gloria.

Quæ ſcripſiſti noua, omnia ſunt triſtia, materiam igitur præbuerint precandi Deum pro Eccleſiis, & pro illo bono fratre Morbenienſi paſtore, vt Dominus illum donet ſpiritu fortitudinis & perſeuerantiæ atq; conſtantiæ, id quod futurum confido. Quæ hîc tecta habemus noua de Flandria ſcribo ad D. Bullingerum. Non eſt opus ea repetere in iis literis. Nam credo vos mutuo hæc

com-

communicare. Meum Iulium Terentianũ plurimum ſaluere iubeo, ad quem aliâs. Nam nihil habeo, quod ad illum propriè ſcribam. Valete igitur & pergite nos amare, & commendare Deo. Iubeo verò etiam ſaluere vtrumque noſtrum Ziglerum cum familiis. Heidelb. 2:. Iunii 68.

T. ex animo & totus

H. ZANCHIVS.

Lud. Lauaterus H. Zanchio S. P. D.

ACcepi tuas literas, clariſſime atque humaniſſime Domine Doctor, ex quibus quo in loco res tuæ ſint, abundè intellexi. Gratulor tibi quòd nouis honorib. auctus ſis, & Principem tam clementẽ habeas, qui nihil tibi deeſſe patitur. Deus opt. max. hanc tuam felicitatem diuturnam eſſe velit. Ex Domino Datheno de rebus noſtris, & afflicto Galliæ ſtatu coram audies. Florentibus Guiſiis, nulla pax ſtabilis poteſt ſperari: tanto illa familia contra Euangelium fertur odio. Rheti, vt intellexiſti, honorificam legationem miſerunt ad Ducem Mediolanenſem, repetitum optimũ fratrem Franciſcum Cellarium, contra ius Gentium abductum. Legati redierunt re infectâ. Dux enim ſimulauit ſe neſcire, quid cum bono illo viro actum eſſet, dimiſit eos ad illos, qui res ſpirituales tractant. Papam dixit mittere ſuos inquiſitores, quibus ipſe nihil præſcribat. Interim ſe miſſurũ literas ad Papam, vt pro captiuo intercedat. Habita ſunt Curiæ Comitia, in quibus hac de cauſſa tractatum eſt. Res referetur ad communitates, vt vocant, trium fœderum: quid deliberaturi ſint, Dominus nouit. Quomodo verò hoc

ferrent, ſi aliquot nebulones virum aliquem bo
num ex Rhetia vi abducant, poſtea politici Ma
giſtratus dicant, hæc res ad vos non pertinet: iſt
curant Põtificii inquiſitores? Fortaſſis his quoq
malis remediũ aliquod Rheti inuenient. Come
Auguſola, interfector Ducis Placentini, hiſce di
ebus hac tranſiuit. Fertur, ipſum deduxiſſe in
Flandriam Ducis Albani filium, quod an verum
ſit, neſcio. Noluit (vt noſtri dicunt) per Rheto
iter facere, fortaſſis inſidiarum metu, per mõtem
itaq; Gotthardi in Italiam redit. Poſt diſceſſum
eius ad vos Geneuâ venit Illuſtriſſimus Princep
Dux Chriſtophorus, Illuſtriſſimi D. Principis Pa
latini Electoris filius: eius aduẽtus & Senatui no
ſtro, & ciuibus gratiſſimus fuit. Non dubito, quin
fuerit ſuſpectus vicinis noſtris Papiſtis. Nam eo
dẽ ferè tempore quinq; nobiles viri ex Valeſia ad
nos per pagos illos venerant animi cauſſa. Suſpi
cabuntur Papiſtę apud nos arcana quędá tractari
Ex ſuis enim moribus alios metiuntur.

Schmidlinum, vel ſi mauis fabrum fertur apud
nos, in adulterio cum ancilla deprehenſum, ma
gnũ odium apud optimũ Principẽ Wirtebergẽ
ſem, incurriſſe, cui hactenus gratiſſimus fuit pro
pter neſcio quem zelum in oppugnandis Zwin
glianis. Scripſit quidam apud nos, cùm primùm
audiuiſſet hunc rumorem, verſiculos in eius lau
dẽ, quos ſubiiciam, vt quàm malum ſit hoc homi
num genus, de poetis loquor, intelligas, ſi neſcis.

IN IACOBVM ANDREAM SCHMIDLI
num Vbiquarium.

Corpus vbiq; docet Faber eſſe, locoq; teneri
Pernegat: hæc illi gloria ſola placet.

Ergo n

Ergo ne proprium thalamo concluderet vno
Corpus, in ancillæ dormit & ille ſinu.
Gloria parta fabro eſt, iam victor vbiq; triumphat.
Nunc & adulter erit, turpis vbiq; faber.

Ignoſce mihi vir clariſſime, quòd ſeriis rebus, has nugas immiſceo. Iulius Terentianus communis noſter amicus te plurimum ſalutat. Vale.

T. Lud. Lauater.

Hieronymus Zanchius Ludou. Lauatero S.

ANtwerpiâ, Domine Lauatere, ſcribitur, Albanum in Hiſpanias reuocari, aliumq; quendam Comitem Hiſpanum, in ipſius locum ſurrogatum iri, idque propter intolerabilem ipſius Albani Tyrannidem, quâ tantum non totum perdidit Belgium.

Vranius contulit ſe in Gallias, creditur coniuncturus copias cum Bipontino in Lotharingia. Petiit Rex ab Imperatore, ferat auxilium, prohibeat Bipontini profectionem, det aliquid conſilii: reſpondit ſe neque opem ferre poſſe, neque Bipontinum impedire; nihil verò habere conſilii, niſi vt fidem ſeruet. De Condæo & ſuis nihil planè intelligimus certi. Hîc alioquin valemus Dei beneficio omnes. Controuerſiæ iam omnibus & vbique notæ: nolui me immiſcere, neque implicabo. Veritatem tamen ipſam, interrogatus non diſſimulo, debet enim hæc carior eſſe omnibus Platonibus atque Socratibus: & ſi qui propterea à me alienentur, doleo & quidem vehementer. Sed quid agas? Propter Chriſtum nihil non eſt ferendum: &

quidem ἀνεπιμάχως. Ego ita me, vt confido, gera
vt retentâ fide & bonâ conſcientiâ, nemini
ciam iniuriam, ſed de omnibus potiùs, pro m
virili, promerear. Cætera: ſi ego crucifixus ſu
mundo, & mundus mihi viciſſim eſt crucifixu
Vale optime frater, & me vt facis ama. 30. D
cemb. Anno 1568.

H. Zanchius ad eundem. S.

MVltæ, quæ mihi iam ſcribendæ ſunt liter
Doctiſſime & obſeruandiſſime Lauate
efficiunt vt in ſingulis cogar eſſe breuior. A
gratias quod me ſalutaris per Pantiſellam noſt
& in animo habueris librum tuum de Spectris
me mittere. Sunt hæc animi erga me tui, & co
ſtantis beneuolentiæ, gratiſſima mihi teſtimon
Idem velim perſuaſum habeas de Zanchio tu
Neque enim depoſui aut deponere poſſum m
moriam tui de me optimè meriti, tametſi rar
ad te, quàm fortaſſis volebas, ſcripſi per hoc te
pus, quo neſcio quæ tempeſtas orta eſt. Inte
gis. ſilentio enim volui me, ſi potuiſſem, qu
ſcapha ſubducere. Sed non fui permiſſus. H
† De diſciplina Eccleſiaſtica. tamen ſcito, me nihil aliud in ea cauſſa † egi
quàm quod iuſſus ab Illuſtriſſimo Principe f
nempe vt de doctrina meam ſciberem ſente
tiam. Doctrinam autem defendi bonam,
quæ in Eccleſia Chriſti ſemper fuit recepta, &
vobis etiam, præſertim à Domino Bullingero
ſuis commentariis tradita & comprobata. Qu
vis amplius? Defendi doctrinam Catechiſmi
luſtriſſimi Principis, cui omnes ante meum h

aduc

aduentum, ſubſcripſerant nemine exceptó: reliqua aliis diſputanda reliqui. Debet autem, vt noſti, amicus eſſe Socrates, amicus Plato, ſed multò magis amica veritas. Verùm hîc ſuſpiciendą eſt admirabilis Dei prouidentia, qui vt detegeret tam horrendas in Chriſtum blaſphemias, excitauit controuerſiam de diſciplina. In hac autem cauſſa Arianiſmi, cuius ſuſpectum habuerunt amicum permulti, propter arctiſſimam amicitiam cùm N. defendi & defendam vſque ad ſanguinem, quia fit illi iniuria quantum ego potui ex familiaribus, iiſque permultis cum eo ſermonibus colligere. Ad ſummam. Chriſtus præponendus eſt omnibus amicis, parentibus, animæ noſtræ. Cætera, tam ſum memor beneficiorum, quàm quiuis alius, nec mihi vnquam placuit, aut placere poteſt leuiſſimorum Græcorum ſententia, amicitiæ habenas ita laxas eſſe debere, vt eas, cùm velis, aut adducas, aut remittas. Illa tamen prima, quæ in amicitia ſtatuenda & ſancienda eſt lex, vt neque rogemus res turpes, neque faciamus rogati, ſi ſeruanda eſt, profanis etiam & barbaris Gentibus, quantò magis nobis Chriſtianis? Sed de iis plura, quàm volebam. Captus tandem eſt alter, cuius cauſſa longè grauior & atrocior eſt. Sunt enim eius literæ ad Imperatorē Turcarum pro expeditione in Chriſtianos, & horribilium blaſphemiarum plenæ. Non vidi, ſed ab illis, qui viderunt & legerunt, hæc audio. ô Deum immortalem, quis vnquam hæc de talibus hominibus ſuſpicatus fuiſſet? Sed eò tandem deducuntur ambitioſi homines, & qui ſemel contra conſcientiam ſuſci-

Digitized by Google

piunt doctrinam Chriſti, in aliorum inuidia oppugnandam. Deus igitur nos ſeruet humile & in ſui timore. Mortuus eſt, vt credo, vos auc uiſſe, Brentius. Saluto reuerenter omnes, D. Bu lingerum, Gualterum, Simlerum, Wolfium Zwinglium, & omnes. Heidelberg. 20. Se ptembris, 70.

T. Zanchius.

H. Zanchius ad eundem. S.

PErlegi Lauatere doctiſſime non ſine volupta te, & fructu, eruditiſſimum libellum tuum d Spectris. Placet argumentum, ſententia tua methodus, perſpicuitas. Vtinam ita poſſen Purgationem, qua de ſcribis, legere, non dubi to, quin inde parum afficerer. Scripſerant, v audio, & Witebergenſes Catechiſmum Ger manicè, in quo mirabiliter exagitant vbiquita tem. Contrà verò alii, nihil non agunt, vt i pſorum vbiquitas vbique ſit: ſed tandem in v no tantum angulo Germaniæ, vix locum ha bebit; vſque adeò moleſta hæc Beſtia, vndiqu & ab omnibus profligatur, & meritò. Tranſyl uanus mortuus eſt, metuitur bellum inter Cæ & Turcam. Card. Caſtillionæus, in Anglia ve neno ſublatus eſt; propterea omnes eius famul in carcerem coniecti ſunt. Vale, Heidelberg 17. April. Saluta fratres.

Ludo

Ludouicus Lauaterus Hieronymo Zanchio
S. D.

LIbrum tuum, vir clariſſime, de Trinitatis myſterio conſcriptum, hiſce tandem diebus à te dono accepi. Gratias itaq; quàm poſſum maximas tibi ago, pro egregio illo tuo munere. Quanquam ego aduerſariorum noſtrorum ſcripta non legerim, ideoq; minus de hac cauſſa iudicare poſſim: tamen ex Simlero noſtro, qui in hac cauſſa diligenter multumq; verſatus eſt, intellexi, tuum hoc ſcriptum dilucidum eſſe, ideoq; ſe non dubitare, quin ad retundendum aduerſariorum nefarios conatus vtiliſſimum futurum ſit. In explicatione locorum difficilium de Trinitate vtar tuis illis laboribus, ſi vixero. Quæ quaſi per trāſennā in eo vidi & legi, maximoperè mihi probantur. Hiſce diebus celebrata ſunt Badæ Comitia, in quibus de facto Regis Galliæ diſputatum eſt. Miſit Rex Belliuerium, quem noſti, qui mirâ impudentiâ Regis factum nō modò excuſat, ſed vt neceſſarium, & Regno Franciæ vtiliſſimum prædicat. Heri Geneuâ ad nos nobilium Gallorum, aliorumq; exulum legatus venit, qui petit vt Euangelicæ vrbes apud Regem Franciæ intercedant, vt abſentes ſuis bonis liberè frui poſſint. Promittit enim redeuntibus in Galliam, omnia vt veniētes trucidet. Deinde, petunt à noſtris Eleemoſynas in vſum pauperum, quorum multa agmina Geneuam venerunt. Orandus eſt Deus, vt & illis, & nobis ſit propitius. Stellam nouam, quæ iam diu conſpecta eſt, nobis læta puto portēdere. Va-

le vir Clariſſime, meâq; ſi tibi prodeſſe poſſit, operâ vtere. Tiguri 19. Decemb. Anno 72.

T. L. Lauaterus.

Hier. Zanch. Ludouico Lauatero. Tigurum.

S. Non poſſum filio tuo optime & doctiſſime Lauatere, deeſſe: niſi velim omnium hominum eſſe & ingratiſſimus, & inhumaniſſimus. Quantum enim tibi debeam, nō ſum immemor: ipſius fuerit, mihi tantum verbo vno, vel etiam nutu ſignificare: qua in re opus habeat operâ meâ atq; ope. Sic ego illum monui: ſic tu debes illi mādare.

Morbum Domini Bullingeri noſtri tam vehementer doleo: quam valde gratulor Eccleſiis, mortem Illyrici: denegârunt ei Cœnam miniſtri, propter doctrinam de peccato originali; ita ſine viatico, quia aberrarat à via, abiit ex hac vita: vtinam pius & bonus. Cracouius magnus ille Confiſcarius Ducis Saxoniæ, in carcere obiit. Vale mi chariſſ. frater, & reſalutato noſtrum D. Bullingerum, D. Simlerum & Iulium. Heidelb. 5. April. Anno 1575.

IDEM AD EVNDEM.

S. Dolui vehementer, mi Domine Lauatere, mortem optimi Patris D. Bullingeri, viri eximii, deque Eccleſia optimè meriti: ſed obitus noſtri chariſſimi fratris, amicique ſuauiſſimi, ho-

minisque

miniſque literatiſſimi, acumine ingenii, & iudicio præſtantiſſimo præditi Ioſiæ Simleri, cuius mentionem facere ſine lachrymis non poſſum, ſummo me affecit dolore: non quidem ipſius, ſed Scholæ veſtræ, Eccleſiæque totius cauſa: nam Bullingerus, ſuum iam confecerat, idque feliciſſimè, curſum; vt longior vita, parum Eccleſiæ prodeſſe porrò potuerit, ſibi verò nihil: At Simlerus noſter, ætatem ſi ſpectemus, quamplurimùm omnibus. Floruerunt in veſtra vrbe, multi & inſignes viri, ita vti toti orbi ſummæ eſſent admirationi; nunc extinctis, inter paucos annos, multis magnis viris, tu cum D. Gualthero, ex veteribus Patribus, ſoli ſuperſtites eſtis. Seruet vos Deus: alioſque excitet, per quos vera Religio, in veſtra gente conſeruetur. Nam res ipſa, quotidianaque experientia manifeſtò docet, extinctis veris Paſtoribus atque Doctoribus, per quos ſana doctrina propagatur, ſimul etiam Eccleſias paulatim extingui; imò quod peius eſt, in varias conuerti ſectas; quæ nihil minus, quàm Chriſtum quærunt, ſalutemque electorum. Proindè maior adhibenda nobis eſt diligentia: vt iuuentus in vera pietate, boniſque literis inſtituatur, cuius miniſterio Eccleſiæ in ſana Euangelii doctrina conſeruentur, retineanturque in officio; Nam hac ratione fit, vt Eccleſia, columna & firmamentum ſit veritatis: dum ſcilicet in ea vigent pii doctique miniſtri. Exaudiat noſtras preces DEVS; ſuſcitet fideles Doctores, pellat hæreſes, diſſipet ſectas, nec ſinat

in Eccleſias ſuas redire Barbariem. Nos hîc valemus Dei beneficio, & in pace viuimus. Vale mi optime & obſ. frater: meoq; nomine ſalutabis D. Gualtherum. Heidelb. 22. Septemb. Anno 1576.

Lauaterus H. Zanchio S.D.

NOn difficile fuit præuidere, quæ tempeſtas obitum optimi Principis ſecutura eſſet. Niſi Deus Schmidlini & aliorum huius farinę ſeditioſorum hominum conatus impediat, atrociora erunt nobis exſpectanda. Vtinam Illuſtriſſimus veſter Princeps, alteram quoq; partem clemẽter audiat, neq; ſe à maleferiatis illis hominibus regi patiatur. Incredibile dictu eſt, quantum confirmetur Papiſtarum audacia tribunitiis illis quorundam contra nos concionibus. Sed dabit Deus his quoq; finem, quem rogabimus, vt quia Principum corda in ſua manu habet, & veſtri Principis & aliorum, ad moderata cõſilia flectat, ne veritatem in nobis oppugnent, & errores propugnent. Quid de te futurum ſit, nondum cognouimus, ſed alium in tuum locum ſurrogandum non dubito. Vtinam in noſtra Schola tibi & aliis locus eſſe poſſet. Si qua verò in re ego te iuuare poſſum, meam operam tibi promitto. Neq; dubito, quin Deus iam antè alia hoſpitia pararit ſuis exulibus. Obiit ſuperioribus diebus R. Gualterus iunior, D. Gualteri noſtri filius, iuuenis inſigniter doctus, multarumq; linguarum peritus, cui in Eccleſiaſtico munere (Diaconus enim fuit in Eccleſia Petrina apud nos) filius meus Felix nomine ſucceſſit. Vtinam ſuum illud munus fideliter obeat. Rerum nouarum apud nos nihil circumfertur,

tur, niſi quòd totis viribus ciuile bellum in Gallia inſtauratur. Deus furores & perfidiam illorũ hominum coherceat. Vale vir Clariſſime. Salutabis meo nomine Dominos Cõcionatores & Profeſſores veram doctrinam amantes apud vos. Tiguri 12. Martii. Anno 77.

Tuus ex animo

L. LAVATERVS.

H. Z. Lud. Lauatero S.

PErſuerunt mihi gratæ literæ tuæ, obſeruande Lauatere: quibus & communem calamitatẽ noſtrã deploras, & nobis atq; inprimis mihi benè cupis, tuamq; offers, ſi qua in re poſſis prodeſſe, operam. Etſi verò non dubitabam de beneuolẽtia, erga me, tua; libentiſſimè tamẽ hoc ipſum legi. Tu fuiſti autor vt huc venerim, vbi annos nouem & amplius non illibenter vixi, nec ſine fructu, vt credo, docui: dubitare non poſſum, quin ſi poſſis, de alia alibi conditione, mihi cupias proſpicere. Vt pro illo beneficio, ſic pro iſto animo ac deſiderio, habeo tibi immortales gratias. Egò certè libentius rediiſſem in iſtas veſtras Regiones, quàm aliô, neſcio quô fortè iturus: ſed tamẽ quia Deus ille eſt qui vocat, & qui mittit ſuos miniſtros, expectabo dum vocet: & quocunq; miſerit, ibo quam lubentiſſime; Neq; enim mihi natus ſum, ſed ipſi: & gaudeo, quod me fecerit ſemen Abrahæ: cuius proprium fuit, in hoc mundo peregrinari, id eſt, in terra non ſua; & affligi non paucos annos, imò ſemper. Tu ſi aliud non potes, potes tamen me meamque familiam, auctam hîc tribus maſculis, Deo commendare tuis precibus;

Digitized by Google

quod vt facias, rogo enixè. Opus meum de Attri-
butis non potuit abſolui, vt his Nundinis proſt-
ret, ſed proximis, vt ſpero, locupletiùs prodibi
Vale mi opt. frater, & reſalutabis D. Gualtheru
& Stuckium. Heidelb. 26. Martii. Anno 1577.

Idem ad eundem. S.

GRatiã habeo mi D. Lauatere pro tuo in Rhu
tam commentariolo: argumẽto nimirum a
manifeſto teſtimonio, te minimè oblitũ eſſe mei
Non me latent maleuolorum officia, quæ & fa
cta diu ſunt aduerſus me, & fiunt quotidiè, miſſi
varias in partes literis: ſed vnum habeo Deũ pro
tectorem ac defenſorem mei, meorumq; libero
rum: & ſat amicorum habeo, ſi poſt Deũ, aliquo
habeam bonos: Innoteſcent tandem aliquand
omnium ingenia, & prout quiſq; ſe geſſerit mer
cedem accipiet. Quod mihi ſupereſt vitæ, dabo
operam, vt illud tranſigam bonâ conſcientiâ, ad
gloriam Dei & ad Eccleſiæ ædificationem: nemi
ni iniuriam faciendo, omnium autem perferen
do, deq; omnibus pro mea virili bene merendo
neq; dubito quin Deus mea vota ſit exauditurus
& quod incœpit in me opus bonum, illud perfe
cturus. Satur ſum hominum huius ſeculi, & nou
in ſolo Chriſto acquieſcendum eſſe. Vbi non vi
get charitas, quæ poteſt ibi eſſe fides, quæve pie
tas? vbi vera pietas non eſt, ibi vera amicitia eſſe
non poteſt. Quod ergo memoriam retineas mei
meq; amare tui obſeruantem non deſinas, & tib
gratulor iſtam veram pietatem & mihi gaudeo
Seruet te cum tuis omnibus Deus. De Belgi
hactenùs nõ niſi bona & fauſta accepimus. Pella

Deu

Deus hoſtes,& illorum diſſipet conſilia. Nos hîc valemus omnes, vnus tantum noſter D. Vrſinus conualeſcere non poteſt; Cura & tu valetudinẽ; Dominumque Gualtherum & filium tuum,meo ſalutabis nomine; Neuſtadio 24.Septemb.Anno 1578.

Idem ad eundem. S.

QVos ſuperiori anno commendaueras adoleſcentes,mi opt.frater Lauatere, fuerunt cõmendatiſſimi;atq; ipſis,quod potui & debui,obtuli:Mallem rebus ipſis quam verbis,quanti & te & tuos amicos faciam, declarare. N. perdidit illã vrbem,& abiit:quò?nouit iam ipſe miſer. O vtinam Reſpub.ſaperet,& amicorum conſilia audiret.Eſt certè rogandus Dominus,pro illa præclara vrbe,vt eam omnibus illis peſtibus liberet,& priſtinæ puritati reſtituat.

Egregium virum ſe præſtat Sturmius: vtinam eum, optimum eius Scholæ parentem & ornamentum,audirent. Credo te iam vidiſſe Vrſini noſtri nõ inutilem laborẽ in lib.Concord. Nunc in eo eſt, vt Germanicum reddat,& erit auctior & elegantior.Si noluerint ſapere Principes,viderint ipſi:Chriſtum certè ſentient iudicem, & vbinam ſit ſuo corpore,tandem intelligent. O miſeram Germaniam;quo tandem es deducta! Intereà gratiæ Deo agendæ quod aliquot reliquiæ & Principum & vrbium ſeruentur. Nos hîc pergimus noſtram tueri Spartam, pro ſua quiſq; virili. Vale & ſaluta D.Gualtherũ & alios fratres. Neoſtadio,28.Martii. Anno 1581.

Digitized by Google

quod vt facias,rogo enixè.Opus meum de Att
butis non potuit abſolui, vt his Nundinis proſ
ret,ſed proximis, vt ſpero, locupletiùs prodib
Vale mi opt.frater,& reſalutabis D. Gualtheru
& Stuckium. Heidelb.26.Martii.Anno 1577.

Idem ad eundem. S.

GRatiā habeo mi D.Lauatere pro tuo in Rh
tam commentariolo:argumēto nimirum a
manifeſto teſtimonio,te minimè oblitū eſſe me
Non me latent maleuolorum officia, quæ & f
cta diu ſunt aduerſus me,& fiunt quotidiè,miſ
varias in partes literis:ſed vnum habeo Deū pro
tectorem ac defenſorem mei, meorumq; libero
rum:& ſat amicorum habeo, ſi poſt Deū,aliquo
habeam bonos: Innoteſcent tandem aliquand
omnium ingenia,& prout quiſq; ſe geſſerit me
cedem accipiet. Quod mihi ſupereſt vitæ,dab
operam,vt illud tranſigam bonâ conſcientiâ,a
gloriam Dei & ad Eccleſiæ ædificationem: nem
ni iniuriam faciendo, omnium autem perferen
do,deq; omnibus pro mea virili bene merendo
neq; dubito quin Deus mea vota ſit exauditurus
& quod incœpit in me opus bonum,illud perfe
cturus. Satur ſum hominum huius ſeculi,& no
in ſolo Chriſto acquieſcendum eſſe. Vbi non vi
get charitas,quæ poteſt ibi eſſe fides, quæve pie
tas? vbi vera pietas non eſt, ibi vera amicitia eſſ
non poteſt.Quod ergo memoriam retineas me
meq; amare tui obſeruantem non deſinas,& tib
gratulor iſtam veram pietatem & mihi gaudeo
Seruet te cum tuis omnibus Deus. De Belgi
hactenùs nō niſi bona & fauſta accepimus.Pella
Deus

Deus hoſtes,& illorum diſſipet conſilia. Nos hîc valemus omnes, vnus tantum noſter D. Vrſinus conualeſcere non poteſt; Cura & tu valetudinẽ; Dominumque Gualtherum & filium tuum,meo ſalutabis nomine; Neuſtadio 24. Septemb. Anno 1578.

Idem ad eundem. S.

QVos ſuperiori anno commendaueras adoleſcentes,mi opt. frater Lauatere, fuerunt cõmendatiſſimi;atq; ipſis,quod potui & debui,obtuli:Mallem rebus ipſis quam verbis,quanti & te & tuos amicos faciam, declarare. N. perdidit illã vrbem, & abiit:quò?nouit iam ipſe miſer. O vtinam Reſpub.ſaperet,& amicorum conſilia audiret.Eſt certè rogandus Dominus,pro illa præclara vrbe,vt eam omnibus illis peſtibus liberet,& priſtinæ puritati reſtituat.

Egregium virum ſe præſtat Sturmius: vtinam eum, optimum eius Scholæ parentem & ornamentum,audirent. Credo te iam vidiſſe Vrſini noſtri nõ inutilem laborẽ in lib. Concord. Nunc in eo eſt, vt Germanicum reddat,& erit auctior & elegantior. Si noluerint ſapere Principes, videnint ipſi:Chriſtum certè ſentient iudicem, & vbinam ſit ſuo corpore,tandem intelligent. O miſeram Germaniam;quo tandem es deducta! Intereà gratiæ Deo agendæ quod aliquot reliquiæ & Principum & vrbium ſeruentur. Nos hîc pergimus noſtram tueri Spartam, pro ſua quiſq; virili. Vale & ſaluta D. Gualtherũ & alios fratres. Neoſtadio,28. Martii. Anno 1581.

Magnificæ & Illuſtriſſimæ Dom. Eliſabethæ, Illuſt. Principis Tranſſyluaniæ vxori, &c.

H. ZANCHIVS S.

NOn dubito Magnifica atque Illuſtriſſ. Prin ceps, quin lecta harum literarum ſubſcripti one, ſtatim vehementer admiratura ſis, quid re ſit, quod ego, homo peregrinus & tibi vix fort etiam de nomine notus, auſus fuerim ad te fami liariter ſcribere: præſertim cum à te, nullam acce perim id faciendi occaſionem. Sed ſi cauſas, qu me ad hoc officium faciendum permouerunt, di ligenter perpenderis: perſuaſum habeo, quæ tu eſt pietas, atque prudentia, te omnem confeſtin admirationem depoſituram, meq; quòd ſcripſe rim, ſi non laudaturam, ſaltem non improbatu ram. Duabus potiſſimum rebus adductus fui, v has ad te darem: ſingulari tuâ pietate, cum ſum ma virtute, vt de nobilitate & dignitate tua nihi dicam, coniuncta: & mea erga Fabianum alumni tuum beneuolentia. Ac primum quidem, ſumm cum voluptate audiui, inq; animum repoſui me um: quæ de ſingulari eximiaq; pietate tua prædi care ſolitus mihi eſt Fabianus. Te enim nullis par cere ſumtibus, nihilq; non agere: quo vera & ſin cera apud vos quoq; promoueatur Religio. In quem finem, ſe quoq; ad nos abs te tranſmiſſum fuiſſe nō diſſimulat vir pius, modeſtus, & doctus, tuiq; obſeruantiſſimus. Non potuerunt hæc ani mum non afficere meum erga te, tam Chriſti a mantem Principem, honeſtamq; & prudentiſſi mam matronam. Quare neq; ego, quin tibi ex

animo

animo ſi non coràm, ſaltem literis meis gratularer, & aliquam obſeruantiæ erga te meæ ſignificationem darem, omniaq; mea offerrem officia, continere me potui. Cum enim vnus atq; idem ſpiritus, qui & in Chriſto eſt, in nobis, qui eundem Chriſtum amplexi ſumus, inhabitet; veram κοινωνίαν cum Patre & Filio, atque inter nos habeamus, oportet: quâ fit, vt non iam multi, diuerſi, diuerſarumve nationum homines, ſed vnus tantum nouus homo (ſcribit Apoſtolus) ſimus in Chriſto. Hæc communio eſt Sanctorum, quam in Symbolo credimus, & confitemur, arctiſſima, futura etiam arctior in cœlo: quam mundus non nouit, neque noſſe poteſt. Amplector igitur Dominam Illuſtriſſimam, in Dom. Ieſu; precorque illi à Patre per IESVM CHRISTVM, incrementum gratiæ, & ſpiritus, omniſque generis benedictionis: quod ne te lateret, haſce dare conſtitui. Accedit verò cauſa altera, quæ eſt huiuſmodi. Non ſemel & iterum mihi viſus ſum videre Fabianum noſtrum, vehementi aliqua triſtitia, & melancholica cogitatione affectum eſſe. Hortabar quidem eum, & ſocium, quoties illos offendebam, eſſent læto animo, tametſi Schola noſtra diſſipata ſit: quod non ſine prouidentia Dei, hæc contigerint. Non deeſſe alibi præclaras Academias & Scholas, ad quas poſſint ſe conferre, ſtudiorum cauſa, & benè in illis habere: ſed hoc quicquid erat conſolationis, videbam parum prodeſſe. Tandem igitur aliquando interroganti mihi, quidnam rei eſſet, quòd me non inuiſeret, neq; hilari eſſet animo: reſpondit ſe variis affligi cogitationibus, quod non ſolum videat diſſipa-

tam Scholam, cuius rei cauſa, parum hîc poſ
proficere; ſed etiam quod ſi hîc maneat, videat
cogi maiori ſuæ Illuſtriſſimæ Dominæ, & alio
in patria opinione ſumtus, propter magnam
ctus & habitationum caritatem, facere: ſi ve
velit aliò, puta Geneuam, ſicut conſulebam, m
grare, metuat ne & ſuam offendat Illuſtriſſima
Dominam, & plus etiam quàm hîc, inſumat p
cuniæ, cum vbiq; audiat longè carius viui, quà
putaſſet. Si nihil, inquam ego, aliud habes, quo
te diſcruciet: facilè adhiberi poteſt remediu
Non dubito quin Illuſtriſſima tua Princeps, ſi h
de rebus certior fiat, miſſura ſit tantum pecuni
quantum fuerit ad ſtudia tua promouenda n
ceſſarium: modo tu in pietate, boniſque liter
quarum cauſſa huc te tranſmiſit, ſtrenuè profic
as. Ac ſi opus fuerit opera, & teſtimonio meo,
benter offero quicquid præſtare poſſum offic
Hîc, bonus frater arrigere aures, & rogare,
quando id ſpõte offero, velim meis literis, vti r
habet ſignificare, dareque teſtimonium verita
Nihil à me ſibi fieri poſſe gratius. Ego itaque I
luſtriſſima Princeps, hac altera cauſſa adductu
non potui non audere Celſ. tuam meis literis i
terpellare, officiumque facere boni viri: quo
frater moleſtiis animi liberaretur, & quæ tuu
ſubire animum potuiſſet, admirationi occurr
rem. Certò enim certius eſt, cariſſime in his n
ſtris Regionibus viui; præſertim hoc tẽpore, qu
præter alia, vinum etiam vulgare cariſſimum e
Cæterum cum in noſtra hac Academia parum
poſſit proficere, qui operam vult dare Theol
giæ; ſicut aliis, ſic quoque Fabiano & eius ſoc
conſiliu

conſilium dedi, vt Geneuam ſe conferant, vbi floret Schola, ſincera traditur Theologia, & viget diſciplina, piuſque & incorruptus dominatur Magiſtratus, qui citra perſonarum reſpectum, omnes ex æquo tuetur, neminique à quopiam impune fieri iniuriam ſinit. Hoc meum fuit conſilium, quo melius illi & eius ſimilibus dari nullũ poſſe in hoc tempore, perſuaſum habeo. Volui autem de his omnibus te Illuſtriſſima Princeps, certiorem facere, & præmonere: vt ſi fortè contingat, quod tamen futurum non credo, vt vel T. C. vel alius quiſpiam factum improbet: in me vnum transferant omnem culpam, quam me libentiſſime præſtiturum polliceor. Tibi verò Illuſtriſſima Domina, omnia mea offero officia: & precor Deum, vt te cum Illuſtriſſimo Principe & coniuge tuo diu ſeruet incolumem, ad Eccleſiæ Chriſti protectionem, piorumque ſtudioſorum ſalutem. Heidelb. 8. Martii. 1578.

T. Illuſt. C.

Hieronymus Zanchius
Theol. Doct.

Illuſtriſſimo Principi Guilhelmo Landgrauio Haſſiæ, &c. Domino clementiſſimo,
H. ZANCHIVS S.

MIraberis, credo, Princeps Illuſtriſſime, idq; non immeritò, quid ſit, quòd ego, qui nulla tibi neceſſitudine iunctus, & vix etiam de nomine notus ſum, te hiſce meis incultis literis ceu familiarem aliquem, compellare veritus non ſim. Sed iſtam te admirationem poſiturum confido, ſimulac meum erga te animum, ex hiſce perſpe-

Digitized by Google

xeris & voluntatem. In recenti namq; adhuc
moria hæret, hærebitq; ſemper, tum humani
tum liberalitas, quâ erga me laudatiſſimę me
riæ parens tuus vſus eſt: Cum mihi Argentinâ
veſtram Academiam Marpurgenſem, exami
darum propoſitionum mearum causâ, prop
quas litem mihi Marbachius intendebat, pro
cto, non ſolùm animum ſuum beneuolum ſig
ficauit, ſed porrò etiam curauit, vt vbique lo
rum ſuæ ditionis, liberali, ſine meis ſumtibus
ciperer hoſpitio. Quæ res præter alias cauſas e
cit, vt & tunc mea *Miſcellanea* ei dedicarim, q
uis infauſto ſatis omine reddita: Et nunc me
tum tibi Illuſtriſſ. Princeps, optimi parentis op
mo filio deuinctum eſſe agnoſcam. Certe vt
parente tuo ſingularis quædam erga literatos h
manitas, ſumma cum fortitudine coniuncta
ſplenduit: Ita quoque eædem in te fortiſſime H
ros ſeſe copioſe exerunt: vt pietatem, humani
tem, fortitudinem paternam iure quaſi hære
tario conſecutus, & ad literaturam religionem
complectendam ac tutandam, à Deo quaſi
ctus, & natus eſſe videare. Ac licèt plures ſint
ri Principes, qui & religionis curâ tanguntur
literatos quoq; complectuntur: hoc tamen q
ſi proprium tibi Deus reſeruauit, vt ſi erudit
nem quam tibi multiplicem comparaſti ſpec
mus, inter Principes viros vix vllum habeas pr
ximum, nedum ſecundum, parem verè nemi
Neque ſane illud reticere volui, vti non poſſu
non perpetuo amore proſequi optimum illu
Fridericum Tertium Palatinum, nunquam ſa
laudatum Principem, quanuis iam nobis m
tuum

tuum, cum Chriſto autem feliciſſimam vitam viuentem, filium item ipſius paternis veſtigiis conſtanter & ſincerè inſiſtentem *Ioannem Caſimirum*, Dominum meum clementiſſimum: Ita quoque propter eoſdem, quibus ſemper te amãtiſſimum præbuiſti & præbes, me non poſſe non tui quoq;, Princeps Illuſtriſſime, ex animo eſſe amantiſſimum & obſeruantiſſimum. Ita factum eſt, vt quandoquidem Principi Caſimiro labores & vigilias meas, cuius etiam mandato prodierunt, dedicaui: te quoque eorundem voluerim eſſe participem: minime dubitans, quod illi gratum fuit atque eſt, tibi quoque fore gratiſſimum. His præcipuè adductus rationibus, Illuſtriſſime Princeps, hiſque de cauſis, libros meos *de Natura Dei* ad te per *Guilielmum Rodingum* noſtrum mittendos putaui: vt manifeſto ſymbolo meam erga te, hactenus intra pectora latentem obſeruantiam proderem, tibique quanuis vltro currenti, quaſi calcar adderem, aut potius ſupplicarem, vt nouũ illum & portentoſum paucorum quorundam τῆς πανταχουσίας fabrorum partum, cui infelici hoc ſeculo à nonnullis applauditur, à nobis verò pro noſtra quoque virili in hoc libro modeſtè contradicitur, ſicut tu pro tua pietate & eruditione non recipis, imo fortiter oppugnas, ſic tuâ autoritate interpoſitâ efficias, vt reliqui etiam Principes, tuo exemplo edocti & admonitione, eum è tota Germania, in qua ſola ex contentione editus, cum omnium piorum admiratione, & Eccleſiarum ruina alitur & educatur, profligandum curent. Feceris rem Chriſto Angeliſque omnibus gratiſſimam, Eccleſiæ vtiliſſimam, ſempiternâ

laude digniſſimam. Dominus Ieſus augeat ſu
te dona, teq; diu ad Reip. Chriſtianæ, & Eccl
ſalutem ſanum atq; incolumem ſeruet. Heid
15. Octob. 77.

T. Ill. C.

H. ZANCHIVS.

Illuſtri ac Generoſo Baroni Domino, Dom. Ladiſl
Guſtaffi: *Dominæ item, ac Magnificæ Dominæ*
Margarethæ Torgæ, &c. *Dominis ob-*
ſeruandiſſimis.

EA eſt vis & efficacitas veræ pietatis, Illuſt. D
mine, Magnif. & Generoſa Domina, vt q
ſunt procul diſſita, proximè adeſſe faciat; q
diſiuncta coniungat; quæ diuerſa, conſociet; q
aliena, conciliet: quemadmodum Epheſiis, al
que gentilibus, eueniſſe per & propter Chriſtu
ſcribit Apoſtolus. Cum enim illi alieni eſſe
Republica Iſraelis, extranei à pactis promiſ
nis, procul ab Eccleſia, atque adeò inimici po
lo Dei, magna ceremoniarum & mandator
macerie illos ab Iſraelitis diſiungente atq; arc
te: poſtmodum, ſublatis per ſanguinē Chriſti, i
micitiis, eadem pietas vtroſque coniunxit, co
liauit, conſociauit, atque in vnum corpus cong
tinauit: quamquam neque illi, neque iſti pro
ſuas mutarint ſedes, & patrias. Spiritualis er
fuit illa conſociatio, non corporalis: in anim
coniunctione, non in locorum mutatione co
ſtens: ac proinde ampliſſima, longè lateque
totum terrarum orbem diffuſa, & ad cœlos

que pertingens, ſub vno & eodem capite Chriſto, per vnum & eundem ſpiritum Chriſti coniuncta: vnde & à Chriſto, tota hæc familia tam in cœlo, quàm in terris, Chriſtiana nominatur & eſt, vt idem ſcribit Apoſtolus. Cum igitur inter familiariter loquendum, deque variis rebus, atque inprimis de ſtatu Eccleſiarum in iſta veſtra Regione confabulandum, ex Paulo Varſanio alumno veſtro, meo autem auditore cariſſimo, quanta ſit veſtra pietas intellexiſſem; non potui non accipere calamum, & hac familiari Epiſtola, vobis ex animo iſtud ſingulare pietatis donum, quo vos ornauit Chriſtus Dominus noſter, gratulari; ac ſimul etiam ad conſtantiam tum in vera religione, tum in fouendis ſanæ doctrinæ ſtudioſis, hortari. Neque enim me latet, quot & quanta moliatur Satan, quibuſve artibus vtatur quò cum alios, tum maximè principes, nobiles, ac præpotentes, à ſuſcepto veræ religionis patrocinio abducat. A dextris enim & à ſiniſtris aggreditur; & modo aperto Marte, nunc per cuniculos inſidiatur. Sed nos tuti ſub Chriſti vexillo, vno gladio verbi Dei, & ſcuto fidei per charitatem efficacis, facilè poſſumus omnes hoſtis ictus excipere, retundere gladios, inſidias euitare, fierique ſuperiores. Vos Illuſt. Domine, Magnifica & Generoſa Domina, præter alia quæ audiui & multa & præclara pietatis veſtræ teſtimonia, huc ad nos miſiſtis Alumnum veſtrum *Paulum Varſanium*, magnæ ſpei adoleſcentē, eximiæque pietatis, modeſtiæ, & virtutis, vt in ſtudio cum honeſtarum diſciplinarum, tum verò

maximè Sacr.literarum, magis ac magis proficiat: quo tandem reuerſus doctior, & multarum rerum peritior, facilius apud vos & maiori cum fructu promouere poſſit regnum Chriſti. Præclarum ſanè & vobis dignum opus; quo luculenter declaratis vos ex illorum eſſe numero, de quibus per Ieſaiam vaticinatus fuerat Dominus, dicendo; *Et erunt Reges alumni tui, & Reginæ nutrices tuæ.* Quid enim Deo gratius, quid Eccleſiæ vtilius, quid ſuo ſplendore dignius, præſtare poſſunt Principes, Barones, Nobileſque præpotentes, quàm ſi huiuſmodi iuuenes, qui patriæ tandem & Eccleſiæ vſui atque ornamento eſſe poſſint, aliosque docere, in celeberrimis Chriſtianiſque Scholis ſuſtentandos curent? Vobis igitur Illuſtr. Domino, & Generoſæ Dominæ, ex animo gratulor ſingularem veſtram pietatem, atque hoc verè pium, & Chriſtianum opus; nimirum quòd nullis parcitis ſumtibus, promouendæ pro veſtra virili parte per viros doctos, Chriſtianæ religionis, gratia. Neque etiam ſi fortè maiores, quam putaratis, fieri ſit neceſſe propter annonæ apud nos longe maiorem, quàm apud vos ſit, caritatem; horum ſumtuum pœnitere vos debet; quãdo talem ſuſtentatis iuuenem, qui (vt confido) ſuâ virtute, fructuoſiſque laboribus, quicquid vnquam à vobis factum fuerit in eum expenſarum, facilè ſuo tempore compenſabit. Pergite igitur Magn. Domini, vt cœpiſtis, fortiter ac ſtrenuè: freti illius auxilio, qui (vt Paulus ſcribit) *quod incipit bonum opus, illud etiam perficit in finem vſque:* quod vt faciat, illum toto pectore precor. De me verò velim perſuaſum habeatis id, quod de quouis

quouis amico veſtri amante & obſeruante, habere debetis. Quare ſi quid ſit, quod in his Regionibus efficere veſtro nomine, vobiſque & veſtris omnibus gratificari poſſim, illud cupio mihi ſignificari. Nihil enim mihi optatius eſt, quàm vt vobis veſtrique ſimilibus inſeruiam, meaque præſtem obſequia. Valete Illuſtriſs. Domine, Generoſa, & eximiæ pietatis Matrona ac Domina: voſque diu ſeruet incolumes Deus optimus maximus. Heidelbergâ, 15. Martii 1578.

V. V. G. G.
obſeruantiſſimus

H. Zanchius, Theol. Doct.

Hier. Zanchio Hieronymus Baſtingius S. P. Neoſtad.

NOlui committere Clariſs. D.D. & frater plurimùm obſeruande, quin vti in poſtremis tuis flagitabas, aliquid tibi & de rebus publicis & priuatis meis tibi ſignificarem: quòd verò id prius non fecerim, excuſabit me apud tuam humanitatem graue onus quod hîc ſuſtinemus in tam celebri, adeoque celeberrima totius Europæ Eccleſia, quinque duntaxat miniſtri: vnde etiam factum eſt, quod in ea inopia religio mihi fuerit Eccleſiam deſerere, Lugdunenſemque vocationem amplecti: nec dubito quin in magnum meũ bonum. res quæ turbatæ erant Gandaui, prudentiâ Illuſtriſſimi Principis rectè compoſitæ ſunt: iamque illi ſummo otio fruuntur, & noſter illic D. Bollius eſt ex primariis illius Eccleſiæ miniſter vnus. D. Dathenus autem ſi non Gandauenſibus,

vtinam nobis concederetur, certè multùm illius præſentia toti Belgio prodeſſe poſſet: Et ſperamus aliquandò ſimultatulam illam ſopitum iri, interceſſione bonorum & ſincerorum virorum, qui vtriuſque animum mollire & ad pacem hortari conabuntur. Noſtra Eccleſia creſcit quotidiè & ſeſe omnia benè habent, & ſatis ex ſententia in Repub. quum duos noſtrarum partium conſules habeamus, quorum vnum D. D. Iunium noſti: & pleroſq; etiam ex Scabinis. Speramus omnia in melius commutatum iri. Tu quæſo obſeruande vir, nos de rebus tuis fac certiores; hâbes enim hîc multos fautores & amicos, & expectant auidè reliquam editionem tuarum lectionum. Memini verò quod aliquando promiſeris *Methodum Theologiæ*, de qua nuper ad me Dominus N. ſed non mihi ſatisfacit, exactiorem tuam expecto. D. *Caſpar Heydanus*, & *Thomas* plurimùm humanitatem tuam ſalutant. Saluto peramenter honeſtiſſimam tuam coniugem, tuoſq; liberos: ſi qua re tibi gratificari poſſum, ad me ſcribito. D. D. Smetium & D. Iunium collegas tuos, item D. Toſſanum reuerenter cupio ſalutari. Antwerpiæ 18. Ianuarii, Anno 1580.

Idem Baſtingius H. Zanchio S. P.

CLariſſime atq; obſeruande D. Doctor, communicatæ nobis fuerunt literæ tuæ, tũ quæ ad D. Taffinum, tum etiam, quæ ad fratres Italos ſcriptæ erant, quibus nunc demum reſpõdemus, quòd hoc ipſo die vtraque Eccleſia, more ſolito conuenerit ad deliberandum de negotiis grauioribus, & quæ ædificationem vtriuſque concernunt,

nunt, & quia opportunè ſeſe offerebat, qui Frãckentalium proficiſceretur, noluimus omittere, quin inſpectis & conſideratis iis, quæ ad fratres illos ſcripſiſti, quid nobis ſententiæ ſit, hanc occaſionem habentes, quam primum reſcriberemus.

Ac literas tuas quod attinet, earum tenorem, his capitibus nobis comprehendiſſe videmur: quorum vnum eſt, quòd intelligamus, nihil adhuc certi, ab Illuſtriſſimo Duce, T. Excell. reſponſum eſſe, num ad noſtram petitionem, perſonam tuam concedere ac dimittere in vſum Eccleſiarũ harum dignetur: quod ſanè eò magis dolet nobis, quò impenſius tuam iam præſentiam hîc exſpectaueramus: & quia minimè decorum iudicas, vt per te executio vrgeatur, ſcripſimus paucis ad D. Carolum Bombergium Franckentalii, vt ille pro ſua erga Belgas, vel potius erga patriã & Eccleſiam Dei, charitate & beneuolentiâ, noſtro nomine, apud Illuſtriſ. Ducẽ Caſimirũ, totũ negotiũ executioni mandare dignetur, quod ipſum facturum omnino ſperamus.

Alterũ caput literarum tuarũ eſt, quòd quæris de ſtatu harum prouinciarum, quo loco iã res noſtræ ſint, & quem euẽtũ ſperemus tumultuũ bellicorũ, ac fœderis noui contracti cũ fratre Galliarũ Regis. Ad hoc quid reſpondeamus, certi nihil nobis in promtu eſt: ſperamus quidem optima, ſed reliqua Dei prouidentiæ committimus, qui hactenus rebus nondum huc vſq; deductis, clementer Eccleſiam & Rempubl. hanc ſeruauit, quem etiam in poſterum facturum idem, in ſpem certã adducimur, vtcunq; accidat parati ab illius manu patiẽter quiduis exſpectare: optarem⁹ idcirco nullum de hoc tibi ſcrupulum moueri.

Digitized by Google

Tertium, obſeruande D. Doctor eſt, onus fa-
miliæ tuæ, ad quam multa te neceſſaria haber
haud ignoramus, qui eam nouimus in Germania
ac domum quidem quod attinet, ſperamus bre-
ui effecturos, nos apud inclytum vrbis huius Ma-
giſtratum, vt liberæ ædes, tuæq; familiæ aptæ ac
ſtipendium oblatum ſuppeditentur, nec quicqua
tibi defuturum, quod profectionem tuam ad no
remorari debeat.

Poſtremum, quod à nobis petis, eſt, vt certio-
rem te facere velimus, quæ ſit hîc tua futura pro-
uincia, quæ Sparta exornanda, quod penſum la-
borum tuorum, iam ſenectute debilitatis plus
imponamus, quàm ferre poſſint: reſpondent fra-
tres, præcipuum munus fore, docere populum
deinde, ſi operæpretium ſit aduerſus purioris do-
ctrinæ hoſtes, calamum ſtringere, atque etiã præ-
lectionem nonnunquam habere, de quibus præ-
ſentes per Dei gratiam, cum tua Excellentia col-
loquemur latiùs. Audis ergo clariſſime D. Docto
æquiſſima omnia tuæ Reuerentiæ à nobis propo-
ni, nec ſpectare nos aliud, quàm promotionẽ Ec-
cleſię Dei omnibus modis in hoc tam celebri em-
porio, vbi Dominus Deus in qualibet natione
populum multum habet: atque cùm Gentiles
tui in nomine Chriſti tuam implorent induſtria
ad Italicam Chriſto Eccleſiam erigendam: noſ-
que vnà pro ipſis intercedamus, ſumtuſque ma-
gnos facere parati ſumus, dum liberaliores etiam
ſuppeditabit Senatus vrbis, quid reſtat, quàm vt
impetratâ honeſtè, & cum bona gratia, dimiſſio-
ne ad nos non ſolus, ſed cum vniuerſa familia te
citò conferas? Quod ipſum iterum obnixè &

conſen-

conſentienter tuam Excell. rogatam volumus. His paucis te cum vxore & liberis Domino commendantes, qui vos tam hîc, quàm apud Germanos omnipotentiæ ſuæ vmbrâ proteget & defendet, quem precamur, vt vos tutos huc & incolumes deducere dignetur. Salutant T. Excell. fratres ſinguli, reliquos quoque collegas tuos D. Doctores & Profeſſores reuerenter ſalutant. Datæ Antwerpiæ 9. Decemb. 1580.

T. Ex. addictiſſimi Miniſtri & fratres Eccleſiæ Belgicæ, Gallicæ, Italicæ & Ieremias Baſtingius *nomine omnium.*

H. Zanchius Ieremiæ Baſtingio.

S. Ad literas tuas, frater obſeruande, nomine fratrum, nono Decemb. anni 80. datas, non opus eſt longa reſponſione, tum quia fuſiùs de negotio ſcripſi ad fratres Italos, tum quia per Tabellariũ tantùm non conceditur, quantum vellem otii.

De primo (vt tu diſtinxiſti) capite, quomodo res geſta ſit cũ D. Bombergo: quomodo etiã poſt illius ad aliquot dies diſceſſum, mecum nomine Illuſtriſſimi Principis actum ſit, binas iam ad fratres meos Italos, literas dedi. Non obſcurè meam erga vos voluntatem, & ad iſtam vocationem, animi promtitudinem, ex me ipſo intellexerunt D. Conſiliarii: ſimul tamen intellectâ meâ erga Illuſtriſſimum Principem debitâ obſeruantiâ: & quòd ſicut nec volo nec poſſum, eſſe immemor beneficiorum, ſic totum hoc negotium cupiam cum bona ipſius gratia perfici, videri mihi conſultiſſimum, vt ſaltem ad tempus, dum aliqua

Tertium, obſeruande D. Doctor eſt, onus familiæ tuæ, ad quam multa te neceſſaria habere haud ignoramus, qui eam nouimus in Germania, ac domum quidem quod attinet, ſperamus breui effecturos, nos apud inclytum vrbis huius Magiſtratum, vt liberæ ædes, tuæq; familiæ aptæ ad ſtipendium oblatum ſuppeditentur, nec quicquã tibi defuturum, quod profectionem tuam ad nos remorari debeat.

Poſtremum, quod à nobis petis, eſt, vt certiorem te facere velimus, quæ ſit hîc tua futura prouincia, quæ Sparta exornanda, quod penſum laborum tuorum, iam ſenectute debilitatis plus imponamus, quàm ferre poſſint: reſpondent fratres, præcipuum munus fore, docere populum: deinde, ſi operæpretium ſit aduerſus purioris doctrinæ hoſtes, calamum ſtringere, atque etiã prælectionem nonnunquam habere, de quibus præſentes per Dei gratiam, cum tua Excellentia colloquemur latius. Audis ergo clariſſime D. Doctor æquiſſima omnia tuæ Reuerentiæ à nobis proponi, nec ſpectare nos aliud, quàm promotionẽ Eccleſię Dei omnibus modis in hoc tam celebri emporio, vbi Dominus Deus in qualibet natione populum multum habet: atque cùm Gentiles tui in nomine Chriſti tuam implorent induſtriã ad Italicam Chriſto Eccleſiam erigendam: noſque vnà pro ipſis intercedamus, ſumtuſque magnos facere parati ſumus, dum liberaliores etiam ſuppeditabit Senatus vrbis, quid reſtat, quàm vt impetratâ honeſtè, & cum bona gratia, dimiſſione ad nos non ſolus, ſed cum vniuerſa familia te citò conferas? Quod ipſum iterum obnixè &

conſen-

conſentienter tuam Excell. rogatam volumus. His paucis te cum vxore & liberis Domino commendantes, qui vos tam hîc, quàm apud Germanos omnipotentiæ ſuæ vmbrâ proteget & defendet, quem precamur, vt vos tutos huc & incolumes deducere dignetur. Salutant T. Excell. fratres ſinguli, reliquos quoque collegas tuos D. Doctores & Profeſſores reuerenter ſalutant. Datæ Antwerpiæ 9. Decemb. 1580.

T. Ex. addictiſſimi Miniſtri & fratres Eccleſiæ Belgicæ, Gallicæ, Italicæ & Ieremias Baſtingius *nomine omnium.*

H. Zanchius Ieremiæ Baſtingio.

S. Ad literas tuas, frater obſeruande, nomine fratrum, nono Decemb. anni 80. datas, non opus eſt longa reſponſione, tum quia fuſiùs de negotio ſcripſi ad fratres Italos, tum quia per Tabellariũ tantùm non conceditur, quantum vellem otii.

De primo (vt tu diſtinxiſti) capite, quomodo res geſta ſit cũ D. Bombergo: quomodo etiã poſt illiùs ad aliquot dies diſceſſum, mecum nomine Illuſtriſſimi Principis actum ſit, binas iam ad fratres meos Italos, literas dedi. Non obſcurè meam erga vos voluntatem, & ad iſtam vocationem, animi promtitudinem, ex me ipſo intellexerunt D. Conſiliarii: ſimul tamen intellectâ meâ erga Illuſtriſſimum Principem debitâ obſeruantiâ: & quòd ſicut nec volo nec poſſum, eſſe immemor beneficiorum, ſic totum hoc negotium cupiam cum bona ipſius gratia perfici, videri mihi conſultiſſimum, vt ſaltem ad tempus, dum aliqua

colligeretur Eccleſia,ipſius Celſitudo me tanqu ſuum hominem,nobis meæq; nationis ac Gent hominibus ac fratribus gratificaretur. Permult hîc allatæ rationes,cur pro hoc tempore Illuſtri ſſimus Princeps,etiamſi maximè vellet,non poſſi Scholam meâ operâ priuare. non eſſe rem paru momenti Scholam hanc: Illuſtriſſimum Princi pem optimè erga vos & Gentem meam eſſe affe ctum : ſed à ſuo cogi officio, vt ſuarum etiam Ec cleſiarum habeat rationem : reſponſurum ad li teras ſibi traditas, &,vt ſperat,ſatisfacturũ fratr bus,vt non dubitet,ſe à nobis habitum iri excuſa tum, & alia in hanc rem non pauca. Quid tu a hæc, ſi meo fuiſſes loco ? Video, hanc eſſe De voluntatem ; vt pro hoc tempore , huic adhuc in ſeruiam Scholæ.

Alterũ caput non eget reſponſione alia , quàn hac: me de ſtatu rerum non alia de cauſſa inter rogaſſe,quàm propter familiam,quã nullo mod mecũ adducerem , vel adducturus fuiſſem,ſi ma nifeſta imminerent pericula. De me ſolo non eſſem ſollicitus: quia faciliùs quiuis noſtrûm ſib quàm vxori & pueris proſpicere,in quouis diſcr mine poteſt. Eſt aũt habenda ratio domeſticorũ

De tertio,nõ ſcripſi,quod vllo modo de veſtr fide dubitarem,quaſi mihi vnquam eſſetis aliqu in re honeſta defuturi : ſed quia illud inprimis iu dicabam mihi fore neceſſarium,vt liberas & ſalu bres haberem ædes. Nam hac in parte dimidium vitæ(vt aiunt)conſiſtit.

Gratiſſimũ verò fuit, quod poſtremo loco d partibus functionis mihi demandandæ ſcripſiſt Ego nihil vnquam pollicitus ſum cuipiã, aut pol

licer

liceri velim, vel poſſim ſupra meas vires, quas ſcio exiguas eſſe & imbecilles: neq; etiam vos aliud à me petere, vel petituros eſſe, ſi quando fortè contingat, vt Dominus me velit veſtrum eſſe collegã, quis ſcit? perſuaſum habeo. Si quis ex animo ſincero ſuam operam, ſuumq; talentum offerat, ac fideliter conferat, id ſatis eſſe debere arbitror. Reſtat Dominum rogemus, vt Regnum Filii ſui, tum iſthic, tum vbiq; locorum promouere pro ſua infinita miſericordia velit. Ego eodem ſemper ſum, eroq; erga vos animo in ſempiternum. Vale, & fratres omnes reſalutato. Neuſtadio 2. Febr. 1581. quo die annum ingreſſus ſum LXVI. ſanus atq; incolumis Dei beneficio.

Tui, fratrumq; omnium obſeruantiſſimus

H. Zanchius.

H. Zanchius Joanni Taffino.

S. Binas à te accepi, obſeruande frater, literas, 14. Maii datas: vnas tuo & fratrum nomine ad Paſtores & Profeſſores: alteras tuo tantùm, & ad me propriè ſcriptas. Ad priores iudicant fratres non eſſe opus reſponſione, quando negotiũ D. Iunii iam confectum, vos quoq; nobis gratulamini, & Scholæ noſtræ.

Ad poſteriores ego paucis, quòd neq; prolixã poſtulent reſponſionem, neq; mihi multa ſcribere vacet, ꝓpter occupationes multas & graues. Non poſſum verbis concipere, quanto cũ gaudio legerim, quæ de Illuſtriſs. Principe veſtro Auraico ſcripſiſti. Quòd De⁹ illũ è faucib. mortis mirabiliter ereptũ nobis ſeruarit: hoc & Celſ. ipſius animũ

ad gloriam Chriſti, & ad Eccleſiam eius, ſi vnquam, nunc magis ac magis promouendam, & nos ad veram Chriſto gratiam pro tanto beneficio tum habēdam, tum quibuſcunque poſſumus officiis referendam excitare debet. Ego iſtud miraculum interpretari aliter non poſſum, quàm quòd Chriſtus ſignificare vobis voluit, totú iſtud Eccleſiæ apud vos ſuæ corpus, ſibi curæ eſſe, ſeque illud, cum abſorptum ab hoſtibus, deque illo iam actum eſſe videbatur, & ſeruaſſe & ſeruaturum eſſe: ac fortè etiam qui iudicabatur hoſtis eſſe & perſecutor veræ Eccleſiæ, ſe illum ad ſe cōuerſurum, & verum ac conſtantem ſui populi defenſorem ac protectorem conſtituturum, quod vt fiat, Deum toto pectore oro & obſecro.

De Comite Vlyſſe quod petis, ego illum noui intus & in cute, vt dici ſolet. Itaq; optimâ conſcientiâ, & coram Domino Ieſu, do illi teſtimonium ſinceræ & ſolidæ doctrinæ, atq; etiam non vulgaris eruditionis, honeſtiſſimæ, & verè Chriſtianæ vitæ, zeli gloriæ Dei, & eximiæ erga fratres charitatis: ſingularis item prudentiæ & dexteritatis in rebus gerendis atq; tractandis, quæ certè virtus quàm neceſſaria ſit Eccleſiarum gubernatoribus, tu optimè noſti. Illud tantùm me latet, qualem in concionando habeat gratiam. Nunquam enim illum docentem è ſuggeſto audiui: ſed optimè loquitur Italicè. Certò ſcio, illum eſſe egregium ſeruum Dei. ô vtinam mihi daretur, vt poſſem cum illo, quod mihi reliquum eſt vitę, traducere. Vir eſt, mihi crede, præclarus, plus habens in receſſu, quàm in fronte; ſincerus, apertus, amans, officioſus, humanus, & ſuam nobilitatem

mori-

moribus Chriſtianis exornans. Non dubitarim, valde gratum futurum Illuſtriſſimo Principi veſtro. Faxit Deus, vt ad vos veniat. Vale.

Senatus Antwerpienſis Hieron. Zanchio Gratia & pax per Ieſum Chriſtum.

NOn dubitamus Clariſſime & Doctiſſime vir, quin certò ſtatuas, tum tui, tum noſtri eſſe officii, vt puritatis doctrinæ cæleſtis & conſeruationem & propagationem ſedulò procuremus. Hinc perſuaſum quoque habemus, D. tuam tanto procliuiorem fore in amplectendo noſtro de promouenda in hac ciuitate Dei gloria, conſilio, quo magis tibi conſtabit, certam hanc & ſolidam eſſe, vt noſtri communis voti compotes euadamus, rationem. Multæ ſunt cauſſæ, ob quas Miniſterium publicum idiomate Italico hic inſtitui operæpretium: ſed multò plures & grauiores, cur tum ad illud præſtandum, tum ad iuuandas multis modis has Eccleſias operam tuam fructuoſiſſimam fore ſtatuamus. Qua de re, cùm fuſius ad te, ab his Eccleſiis ſcribatur, tuâ tum pietate, tũ charitate freti, te enixè rogandum duximus, vt Eccleſiis reformatis, & Italis veſtris, religionem puram hîc profitentibus, nobiſq; adeò cum illis te vocātibus, & maiorem in modum orantibus, facilem te & propenſum erga nos, aut potius Chriſti Eccleſiam præbere velis. Literas ad Illuſtriſſimum Ducem Caſimirum dedimus, quibus à Celſitudine eius petimus, vt ſe in te dimittendo propitium præſtare dignetur, ac pro ſua benignitate & conſueto promouendarum in hac regione Eccleſia-

rum Chriſti ſtudio non ingratam ſibi tuam hîc fore operam teſtetur, quo te alacriùs ad hoc aggrediẽdum opus accingas. De nobis aũt ita te ſtatuere velimus, ſi, vt omnino ſperamus, te ad nos venire contigerit, nos nihil eſſe prætermiſſuros, in quo re ipſa tibi probare poterimus, quantopere nos tibi tanto & tam opportuno beneficio deuinxeris. Clariſſime & præſtantiſſime Domine Doctor, Deum optimum max. oramus, vt D. tuam diutiſſimè Eccleſiis ſuis conſeruare, & breui ſaluam & alacrem ad nos perducere dignetur. Antwerpiâ xx. Auguſti, 1580.

Veſtræ Dominationi addictiſſimi,

Conſules & Scabini Ciuitatis AntWerpianæ, ex mandato prædictorum.

G. Kuffel.

H. Zanchius, Magnificis & Ampliſſimis, inclytæ vrbis AntWerpiæ gubernatoribus, Dominis Conſulibus & Scabinis, Dominis colendiſſimis S.

MAgnifici & obſeruãdiſſimi Domini. In Nũdinis Francofurtenſib. proximè præteritis, literas veſtras officii & humanitatis plenas accepi, quibus me ad Euangelium, in iſta veſtra ampliſſima & inclyta vrbe, vnà cum aliis & multis & præclaris Chriſti Miniſtris, pro mea virili promouendum, quę veſtra eſt pietas, vocabatis. Duabus de cauſſis tum non, vt fortaſſis par erat, & ſperabatis, reſpondi: partim quòd non vacabat,

partim

partim quòd nihil, quod ad rem pertineret, habebam certi. Rogaui igitur fratres, vt me apud vos, ampliſſimos Dominos, poſt actas gratias excuſarent, me ſimulac domum reuerſus aliquid certi ad rem pertinens accepiſſem, ſtatim ad vos ſcripturum. De negotio nunc primùm, hoc eſt, circa medium menſem Ianuarium, nimirū poſteaquam D. Carolus Bombergus, redditis fratrum Italorum literis, cum Illuſtriſſimo Principe corā egiſſet, mecum nomine Illuſtriſſimi Principis, per Dominos Conſiliarios actum eſt: quæ cauſſa eſt, cur neque ego citiùs certiores vos de negotio facere potuerim. Si quid tamen hac in parte peccaui, quin totum illud pro veſtra ſumma clementia mihi ſitis benignè condonaturi, minimè dubito, quod vt faciatis, etiam atque etiam, cum omni animi demiſſione, rogo & obſecro.

Quomodo mecum Domini egerint, & quid à me fuerit & reſponſum & poſtulatum, fratres, ad quos fuſiùs ſcripſi, & ad quos etiam, vt credo, Illuſtriſſimus Princeps, clariùs etiam ad vos referre poterunt. Summa verò eſt: Tantam eſſe iam Scholæ huius neceſſitatem, vt pro hoc tempore, ipſius Celſitudo, quod ab ea petitur, illud non poſſit, vt maximè velit, & vt ſperabat, vobis gratificari, libentiſſimè quæcunque poteſt, gratificaturus, & nihil non in veſtram gratiam facturus. Ego poſt explicatam obſeruantiam erga vos meam, & poſt non pauca vltrò citroque de toto hoc præſenti negotio dicta, viſa & perſpecta Illuſtriſſimi Principis voluntate, & quòd non ſine ipſius, & Dominorum Conſiliariorum, vt de aliis taceam, offenſione, poſſem vllum

præterea, de immutanda ſtatione verbum fa
re,voluntatem meam, volũtati Illuſtriſſimi Pr
cipis reuerenter ſubieci. Neque enim aliter,
ingratus in benefactores(quod à me abſit) & e
& videri voluiſſem, facere potui: præſertim cu
meam etiam operam, hoc in loco haud inane
eſſe videam.

Cæterùm,illud à vobis, Magnificis & obſer
diſſimis Dominis peto & rogo, vt, ſicut ego p
liceor, me veſtram erga me beneuolentiam nu
quam obliuioni traditurum: ſic meæ viciſſim
ga vos obſeruantiæ immemores eſſe nolitis. P
cor Dominum Ieſum toto pectore, velit veſtr
& vrbem,& totam regionem, tum omnibus h
ſtibus & calamitatibus liberare, tum omnib
ſuis beneficiis, atq; inprimis Chriſtianâ prud
tiâ,ſapientiâ, animi fortitudine augere: eoque
opus bonum, quod in vobis incepit, perfice
vſque in diem Ieſu Chriſti. Neuſtadio 3. Fe
1581.

Veſtrarum inclytarum D.D.
obſeruantiſſimus
H. ZANCHIVS.

Hieron. Zanchius, Miniſtris Eccleſiæ
AntWerpienſis.

S. Literas veſtras,fratres obſeruandi, nõ min
elegante, quàm prudenter conſcriptas,
tas verò 16. Ianuarii,ſed à nobis acceptas 22. Fe
perlegimus, veſtrumq; ſanctum deſiderium
poſtulatum intelleximus. Nemo noſtrûm eſt,
felicem apud vos, Dei beneficio, Euangelii p
greſsũ,toto pectore vobis non gratuletur: &
rur

curſus tam domeſticas cuiuſuis generis moleſtias, quàm externos hoſtium inſultus, vehementer vobiſcum non doleat: atq; vt omnibus iſtis malis atq; incommodis tandem aliquando perfectè liberemini, non precetur ex animo cæleſtem Patrē. Facit hoc Chriſtiana συμπάθεια, cùm vnum idemq; corpus ſimus in Chriſto: quæ cauſſa eſt, cur etiam non ignoremus, illi corporis membro, quod magis opus habet, reliqua membra ſuccurrere debere. Ac cur etiam ad hoc officium faciendum, non ſimus, pro ſua quiſq; parte, parati. Neq; nos latet, quanta ſit veſtra neceſſitas, propter amplitudinē vrbis, propter aduerſarios multos, propter alias vrbes & Eccleſias, quæ à nobis pendent, denique propter famam, nomen & autoritatem iſtius Eccleſiæ. Ac certè ad nos quod attinet, ſicut antea non ſemel, ſic nunc denuò eramus facturi cum Domino Franciſco fratre obſeruando, Chriſtianum officium. Quis enim neſciat, quantum nobis prodeſſe poſſit.

Cæterùm, poſteaquam de voluntate tum Illuſtriſſimi Principis noſtri, tum etiam D. Franciſci Iunii, facti fuimus certiores, in ea acquieſcendum eſſe iudicauimus. Voluntas Principis eſt, vt D. Franciſcus, ſi nolens retineri poſſit, non dimittatur: non quòd non percupiat vobis gratificari, ſed quòd non ſine maxima ſuarum Eccleſiarum ruina, à ſe dimitti poſſit, cum neque Lambertanis, neque Otterburgenſibus idonei Miniſtri inueniri poſſint, vt taceamus, quòd huic addictus eſt Scholæ, quæ duos tantùm habet Theologos, vnum ſenem, alterum valetudinarium. Voluntas etiam D. Franciſci eodem ſpectare videtur,

cùm ſe dicat (vt aliàs ſemper) neque iſti Eccleſiæ eſſe obſtrictum; neq; etiam ad iſtam conditionē, pro hoc tempore, vllam in ſe ſentire propenſionem: id quod nos non paruo argumento eſſe putamus, illum à Deo ad vos non vocari. Quos enim Deus vocat, ſecundùm propoſitum, & illorū corda, vt velint, inclinat, & Magiſtratus, ſub quorum ſunt imperio, vt eos dimittant, permouet, viamque vocatis ad functionem ſuſcipiendam, aperit, ac facilem præbet. Exemplo nobis manifeſto eſt Moſes, totuſq; populus, in exitu de Ægypto, vt alia infinita prætereamus exempla.

Rogamus igitur & vos, vt in voluntate Dei acquieſcere velitis. Neque enim dubitamus, quin acceptis & lectis literis tum Illuſtriſſimi Principis, tum etiam noſtris, idem ſitis iudicaturi, quod & nos iudicamus. Vtinam poſſemus ſine damno noſtrarum Eccleſiarum, & Schola, ad vos ſubinde excurrere, & pro noſtra virili parte, vos in vinea Domini iſtic ampliſſima, iuuare. Perſuaſum habemus, Deum vobis proſpecturum, cùm videamus, ab eo egregia in dies ingenia, ex veſtra Gēte, & in veſtra patria excitari. Nihil enim Deus agit fruſtra. Valete fratres obſeruandi, ac pro nobis etiam orate.

Veſter

H. ZANCHIVS.

Daniel Toſſanus H. Zanchio.

SAlutem & pacem à Domino, & Seruatore noſtro Ieſu Chriſto, &c. Cùm heri, pro more, cōueniſſemus de rebus Eccleſiæ deliberaturi, nihil

prius

priùs habuimus, quàm vt ea, quæ in nobili illo cœtu, cui tu quoq; vir præſtantiſſime nuper interfuiſti, de vniformi Eccleſiarum Confeſſione propoſita & decreta ſunt, rurſus pertractaremus, ne illa infecta maneant, turpiter nos apud Eccleſias demus, aut in nobis ſaltem vel fides, vel diligentia deſideretur. Huc accedit, quòd nobilitate & doctrinâ charus vir D. Rogerius Anglicus legatus, ante triduum, hac iter faciens, aurem nobis vellicauit, & magno ſtudio, vt Confeſſio delineetur flagitauit. Etſi enim nonnulli ita malè conciliati inueniri poſſunt; qui ad contumeliam omnia accipiunt, & laudabilia quæque inſtituta conuellunt & ſuggillant: nihil tamen tale ab Eccleſiis metuendum putant D. Rogerius, & D. Beza. Quòd ſi maximè nubecula quædam alicuius diſſenſionis in tractatione dogmatum, aut in vocabulis oborireretur, poſſe id omne diſcuti, & opprimi facilè eorum doctrinâ, prudentiâ, & moderatione, qui ad iſtud opus elaborandum Eccleſiarum ſuffragiis delecti ſunt.

Cæterùm, cùm D. Vrſino graue ſit talem ſcriptionẽ in ſeſe ſuſcipere, & aliâs præ manibus habeat lucubrationes quaſdam Eccleſiæ plurimum profuturas: nos te vir clariſſime, appellamus, oramus, hortamur, vt in id opus, ad quod tam celebris conuentus ſuffragiis cum D. Vrſino delectus eras, incumbere propter Eccleſiam, quâ nihil potiùs, nihil chariùs tibi eſſe ſcimus, non graueris. Largietur Deus in opere tam ſancto vires, & dabit is incrementum & ſucceſſum: nos verò habebis ad omnia officia paratos, &

Eccleſiam, de qua iam tum præclarè meritus e
magis ac magis obſtrictam.

Quantum ad operis idæam & formã attinet,
rectè meminimus, in hanc ſententiam itum eſ
vt, cùm in Auguſtana Cõfeſſione, multa ſint mã
ca, multa non ita ordine ſcripta & in gratiam po
ſteritatis ſolida & integra Confeſſio concinnan
da videatur, optimus in iſta Confeſſione ordo, &
ordinis S. Scripturæ maximè conſentaneus adhi
beatur: ac primò quidem de libris Canonicis: de
inde, de Deo, creatione, lege, quem ferè ordinem
Gallica Confeſſio ſequitur, tractetur: phraſes au
tem vſurpentur Scripturæ inprimis, & cùm opu
erit, probatiſſimorum Patrum. Nam Scholaſti
corum phraſes duriores, & ad Confeſſionem
quæ in varias linguas transfundi debet, minù
appoſitas eſſe iudicamus. Theſibus breui
bus & perſpicuis ſumma doctrinæ: Antitheſibu
contrarii errores comprehendi poterunt. Il
lud penè exciderat, tum in præfatione, tum a
libi, cùm res feret, honeſtam Auguſtanæ Con
feſſionis mentionem fieri poſſe: & omnino o
ſtendendum, quando, & quibus illa ſcripta fue
rit, quàm ſæpe repetita & explicata: quas cau
ſas habeamus eius & aliarum Confeſſionum re
petendarum & illuſtrandarum: quæ ſit Eccleſi
libertas in huiuſcemodi Confeſſionibus exami
nandis & iudicandis: quàm graue ſit nobis
quòd ab eis traducimur & damnamur, ſub præ
textu Auguſtanæ Confeſſionis, qui nihil minù
quàm Auguſtanam Confeſſionem ſequantur, &
alia in hanc ſententiam, quæ pro tua admirabil
ſapientia & doctrina multò meliùs conſiderabis

Deu

Deus tibi vir Clariſſime, vires & gratiam largiatur. Vale. Neoſtad. 4. Decemb. 1577.

Tui ſtudioſiſſimi & amantiſſimi,
Collegarum, & ſuo nomine

Petrus Dathenus,
Daniel Toſſanus,
Balthaſar Copius.

Idem Toſſanus H. Zanchio.

SAlue vir Clariſſime. Dici nõ poteſt, quàm ſuauis nobis fuerit complexus Clariſſimi viri D. Ehemii, cui in tenebris lucem ortam eſſe gaudeo. Literas accepi à D. Gualtero, qui ſcribit, omnibus ipſis placere, vt tu Confeſſionem delinees, qui variis donis, inprimis dono perſpicuitatis polles. Nam Heluetii duo iſta, vt ſcribit, potiſſimum in iſta, quæ adornatur Confeſſione, requirunt: primùm, vt breuis, deinde, vt perſpicua ſit, & omnes ambiguitates, & phraſium nouitates vitentur, inter alia vocabula iſta contentionum ſemina, *ſubſtantialiter, realiter*; cùm ii, qui illis vſi ſunt aliquando ad demulciendos aduerſarios, nihil ſint conſecuti, quàm quòd eos magis irritarunt. Valde mihi placet typus, quem per D. Ehemium miſiſti, modò in pauciores theſes contrahatur, vt ſit diſcrimen inter Confeſſionem & locos communes. Illud etiam in epiſtola addit D. Gualterus, cupere omnes Heluetiæ Eccleſias, vt potiſſimum inſiſtatur veſtigiis & phraſibus Confeſſionis Heluetícæ & Anglicanæ, quæ fuit Apologia contra Cõcilium Tridentinum. Principem adhuc expectamus, cum quo vbi venerit, de tuo negotio, & de

totius Scholæ cõſtitutione accuratè agemus. Fortaſſe tranſactio iſta, noua cõſilia adferet. Nos hactenus nihil certi intelleximus. Vale vir Clariſſime, cum lectiſſima coniuge. 8. Feb. 78.

T. Daniel Toſſanus.

Idem Hieron. Zanchio.

S. Clariſſime vir; Cùm ex meis literis intellexerit D. Beza, libellum illum Theodoſii cuiuſdam Antitrinitarii, vel potius Iohannis Sommeri, nõdum in manus tuas incidiſſe, eum hiſce diebus ad me miſit, vt primo quoq; tẽpore tibi reddi curarem. Sunt autem hæc ipſiſſima eius verba in poſtrema Epiſtola: *Librum illum blaſphemum ad te mitto, quem ſine horrore aſpicere nequeas. Rogo tamen vehementer D. Zanchium noſtrum, cui quamprimum mittes, vt hanc quoq; moleſtiam deuoret. Sunt enim iſta ſic ſcripta, vt alios in errorem inducere, alios in illis blaſphemiis confirmari poſſe videantur, niſi ſolidis viciſſim argumentis refutentur, quod D. Zanchio noſtro nõ minùs erit facilè, quàm apud omnes Eccleſias glorioſũ.* Hæc ille. Cupio igitur, vir Clariſſime te, ſi lubet, mihi per otium ſignificare, quid D. Bezæ ſit expectandum. Scribit ſe edidiſſe alteram partem ſuæ defenſionis cõtra ſophiſmata Danielis Hoffmanni Brunſchwicenſis Theologi. Dominus Sadeel *de veritate humanæ naturæ contra Vbiquitarios* methodicam tractationem edidit, & Principibus reliquiſque ordinibus Germaniæ Euangelicis inſcripſit. In Gallia, præſertim in Prouincia Burgundiæ & Campaniæ tumultuantur Guiſiani: primarias aliquot ciuitates ſuis præſidiis tenẽt, & exercitũ conſcribunt, auſpiciis, vt audio, Regis Hiſpaniæ

Hiſpaniæ. Non dubito, quin Rex cum eis colludat: quanquã alii diuerſum ſentiunt. Zünderinus ex Italia ſcribit, noſtro quoque Principi inſidias ſtrui, & Pontificios in venenis & inſidiis multum ſpei ponere, quòd illa ratio expeditior videatur ad noſtros Heroas exterminandos. Deus igitur ſollicitè rogandus eſt, vt conatus hoſtium frãgat, & miſeras Eccleſias clementer reſpiciat. Vale vir Clariſſime, cum vniuerſa familia. Heidelb. 20. Martii, Anno 85.

Tui obſeruantiſſ.
DANIEL TOSSANVS.

H. Zanchius ad Lambertum Danæum.

S. Quæcunque tua, Doctiſſime Danæe, habere hactenus potui, ea cũ magna animi voluptate legi, & non ſine fructu. Quam verò in tuis ſcriptis obſeruaui tum ſingularem pietatẽ, tum eruditionem non vulgarem: ea effecit, vt te pridem obſeruauerim atq; coluerim, quãquam nihil vnquã tibi ſignificaui de meo erga te animo. Nunc poſteaquã legi libellum tuum de Antichriſto accuratiſſimè conſcriptum, vidiq; me tanto à te affectum fuiſſe honore, vt inter Antichriſti Antagoniſtas, me quoq; cum tã magnis viris Ioh. Caluino & Beza coniungere non dubitaueris, nõ potui me, quin & per D. Balbanum noſtrũ, primùm te ſalutarẽ, & deinde meis ẽt literis tibi agerẽ pro officio gratias, cõtinere. Inprimis itaq; tibi gratulor, frater obſeruãde, quòd iſtud argumentum ita diligẽter tractaſti, vt cũ magna breuitate, ſummã cõiunxeris perſpicuitatẽ: quæ duæ cumprimis res ad benè vtiliterq; ſcribendũ, maximè neceſſariæ *Commendatio libelli de Antichriſto.*

ſunt. Nihil adhuc (citra adulationem loquor) legi in hoc genere, breuiùs ſimul & luculentiùs. Habeo præterea gratiam pro honore, quo me affeciſti, vt me haud indignum iudicaueris, qui inter tã præclaros, quos in Epiſtola ad Caſimirum noſtrũ Heroëm fortiſſimum, nominas Antichriſtiani Regni oppugnatores, connumerarer. Non parua laus hæc eſt. Nemo enim dignus eſt, qui miles ſeruuſq; Chriſti appelletur, niſi arma ſumat, gladioſq; ſtringat in Antichriſtum: cùm huius regni euerſio, illius ſit ampliatio ac propagatio. *Mors Coradini*, dicebat ille, *vita Caroli: & mors Caroli, vita Coradini.* Id multò veriùs dici poteſt de Chriſto & Antichriſto. Quanquam reuera neq; Chriſtus moritur amplius, morive poteſt, neq; eius regnũ interire, vluſve ad regnum illud pertinens, è manibus Chriſti eripi. Cæterùm, hæc ſunt, vt nouimus omnes, media quibus cœleſtis Regni ciues ſeruantur, ſi & qui ſint Antichriſti, à quibus fugiendum eſt, apertè demonſtremus; & eos ſtrenuè ad necem vſque, ſpiritualib⁹ armis perſequamur. Dicebat Chriſtus, ſe dignum nõ eſſe diſcipulum, qui non ſui cauſsâ patrem & matrem, & vxorem; quantò minùs qui non oderit Antichriſtos, contraq; illos pugnet? Neq; aliâ re video poſſe efficaciùs declarari vnius erga alterum beneuolẽtiam, quàm ſi hoſtes amici oderit ac perſequatur, vitãq; ſuam & ſanguinem pro illo profundat. Non eſt igitur, parua vt dixi, laus quâ me inter Antagoniſtas Antichriſti connumerando, affeciſti. Neque enim ex illorum ſum numero, qui ita profitentur amicitiam cum Chriſto, vt inimici Antichriſti videri nolint. Denuò igitur, gratias tibi ago, atq; vt

te a me

te à me obſeruari perſuaſum habeas, rogo. Vale, & D. Bezæ atq; Hotomanno ſalutem meo dices nomine. Heidelb. 24. Septemb. 76.

Tuus H. Zanchius.

Hieron. Zanchio Lambertus Danæus. Heidelbergam.

S. Quod ſæpiſſimè ſummis anteà votis exoptatam, amicitiæ nimirum tecum contrahendæ aliquam occaſionem dari, nunc abundè ſingularis tua humanitas, vir Clariſſime, mihi deſideranti obtulit. Quanquam enim de ea re tum cum grauiſſimo viro D. Balbano; tum etiã cum D. Rotano iam collega meo, & huius Eccleſiæ miniſtro fideliſſimo egeram: & nullam non ad id audendũ viam ipſe tentaueram: tamen meę tenuitatis probè mihi conſcius, immenſo doctrinæ tuæ ſplendore deterrebar. Itaq; hactenus pauidus hæſitaui: neque, quâ ratione te virum humaniſſimum literis aggrederer, habebam. Sed omnem mihi tũ pietas, tum ſuauitas tua, metum atque hæſitationem ademit, qui literis tuis humanitate plenis me in officio faciundo cunctantem etiam præuenire dignatus es. Ego verò, mi Zanche, parens in Chriſto optime, & doctor illuſtriſſime, neq; tantas laudes, quantas mihi tribuis, agnoſco: neque quàm ſim Eccleſiæ Dei ſeruus inutilis, ignoro: Vobis tamen, qui mundi lumina verè cenſemini, vobis, inquam, viris in doctrina Chriſti, nõ modo aduerſus Romanum Antichriſtum, ſed innumerabiles alios, qui iam exiſtere cœperunt, propugnanda plus quam Achillëis, hæc mea qualiacũq; probari fuit ſemper iucundiſſimum. Nõ tantum

enim à laudatis viris laudari, ea fuit ſemper vſitatiſſima laus; ſed veſtrum de mea in Chriſtum fide & doctrina iudicium, pro certo orthodoxæ animi mei ſententiæ teſtimonio ſemper accepi: faxit autē Dominus ipſe, Pater Luminum, à quo profluit donum omne, vt quas, ſcriptis, aduerſus maximum & teterrimum ipſius hoſtem Romanum Antichriſtum, inimicitias profiteor: eas in perpetuum exerceam: atque adeò aduerſus meæ ipſius carnis concupiſcentias, quæ ex tantis ſuperſtitionum Romanarum tenebris ereptum, non ſinunt tamen Deo meo verè, & ex animo, quemadmodum vellem, militare, meq; totum illi addicere. Quod autem pro honorifica & qualem à me atq; piis omnibus, qui verum fateri volent, fieri oportet, tui mētione & appellatione gratias agis, nihil erat neceſſe: feci meum officium & à quo plurimùm profeci, ſum tantùm ingenuè, & quemadmodum hominē Chriſtianum decet, liberaliter profeſſus. Quod ſi, vt eſt in veteri prouerbio — δα- τίκτει νὺξ κυβερνήτῃ σοφῷ, peto abs te, vir præſtātiſſime, vt in tanta rerum obſcuritate, in qua, cum de Antichriſto agerem, verſabar, æqui boniq; conſulas, ſi quid minùs; quā decebat, explicatè dixi. Dominus aūt noſter Ieſus Chriſtus te ad maxima quæq; hæreſeon monſtra debellanda, natum, & feliciſſimè dimicantē, ſpiritu ſuo magis magiſq; corroboret, & conceſſas tibi dotes, magna ſua benignitate in dies augeat, & cum vita diuturna locupletet, vt diutiſſimè nobis ſuperſtes eſſe poſſis. Vale. Dominos mihi obſeruādiſſimos, Danielē Toſſanum, Oleuianum, Boquinum, & Iuriſcōſultū illū eximium & penè mihi gentilē Donellum, de me-

[...]ri nota,ſi placet,ſalutabis. Dominus Beza tuo [...] verbis quã officioſiſſimè ſalutari iuſſit. Ite[...] [...]m vale. Datum Geneuæ 6. Id. Octob. Anno 1576.

Idem Lambertus Danæus H. Zanchio.

SI Ego verò Zanchi, vir Clariſſime,neq; quãto mœrore animi afficeris;neq; quãta ſit totius Eccleſiæ veſtræ, propter tanti Principis,& Ioſuæ obitum perturbatio,ignoro. Nam ex meipſo cõiecturam facio,atq; quantæ vbique lachrymæ ex [...] piorum profluant, ex huius noſtræ Eccleſiæ dolore facilè intelligo. Et certè ſi ex hoc tempore tam patroni,tamq; neceſſarii parentis obitus æſtimetur,nihil fieri potuit incõmodius: ſi ex hoſtium quoque noſtrorum voto & animo hæc Eccleſiæ calamitas optanda eſſet, nihil fieri aut euenire illis potuit iucundiùs atq; lætiùs. Quin igitur breui ſint triumphaturi,non dubito,& iam pridẽ hunc ſtatum,quẽ expetunt, ſpe ſibi deſignarunt: quod omne,quam ſalutare illis ſit futurum, ipſi poſthac experientur. Interim hac nos ſpe ſuſtentemus,& conſolemur,Dominum Deum, qui pio ſuo Iſraele perpetuas cuſtodias agit,qui ſuæ Sionis inexpugnabile ſemper erit præſidium,qui nos ipſis oculis chariores habet, qui in propriis manibus,qui in pectore & ſinu inſculptos gerit,Dominum,inquam,illum,verum Deum & noſtrum Patrẽ,qui nos per Chriſtum adoptauit in populum ſuum ſibi peculiarem,de nobis ſollicitũ eſſe, atq; etiã magis,quàm nos ipſi de nobis. Ille rebus deſperatis aderit:ille & hoſpitiũ Eccleſiæ,& doctrinis literarũ domiciliũ iã pridẽ vel hoc ipſum,

vel aliud præparauit, quale ad ſuæ gloriæ rationẽ, noſtræq; ſalutis progreſſum neceſſariũ eſſe vidit. In illius igitur promiſſionib. acquieſcamus: quod ipſum quàm piè & Chriſtianè omnes faciatis, & ex tuis literis, parens optime, & aliorum ſermone, intelligimus, ac vobis tantam animi conſtãtiam, paratumq; ad omnes euentus robur certè gratulamur. Ac, vt ipſe iã reipſa, quid ſit militare Chriſto; expertus es, vir Clariſſ. dum Marbachianis furoribus cedere coactus es, & pro pura Euangelii doctrina fortiter dimicare: ita in poſterum eadẽ nobis exilia expectanda, neq; moleſta tamen eſſe debent, qui Dominus ſuſceptor noſter eſt, qui εἰς ἀπὸ μηχανῆς aderit. Et vt aliquid de meipſo dicã, intra duodecim annos, quibus Domino placuit me ad verbi ſui miniſterium applicare, pluſquam penè ſepties pulſus, reuocatus, damnatus, abſolutus, errans, & certæ Eccleſię poſtea addictus viuo. Atq; in his tantis calamitatibus meũ ſemper Dominus præſidium fuit. Cæterùm, quid de ſtatu Germaniæ ſperandum ſit, potes per teipſum colligere. Nam, quantum ſibi malum cudat, expulsâ tandem omnibus ex Academiis vera de Cœna Domini doctrinâ, vident pii, & conqueruntur, ſed ſurdis fabula canitur. Nimium ſilentium perdidit Amyclas: verentur autem multi, ne nimium otium euertat Germaniam, quod tamen Dominus auertat. De Gallia antea felicia omnia ſperabamus, nunc mutata videtur conditio: Occultæ cõſpirationes in noſtros magnis, id eſt, Guiſiis authoribus coeunt: Ordines regni, qui conuenerunt Blezás morem maiorum ſpernunt, & ius antiquum eripi ſibi patiuntur, tam altè quorundam

animis

animis odium religionis inſedit,vt nihil penſi,ac nequidem ſui ipſius rationē habeant,modo nos perdant.Sed Dominus illos peſſumdabit;nos autem,qui ipſius paſcua & hæreditas ſumus,conſeruabit.Itaq; totam Galliam fore in armis breui ferè nuntiatur;etſi tamen Dei gratia, quædam prouinciæ Euangelio fauent,atq; in illis non incelebres Eccleſiæ pacem habent. Quid cogitetis, & quis ſit ſtatus rerum veſtrarum ſi ſcripſeritis,nos illas Eccleſias admonebimus, qui ex iſto naufragio(quod tamen eſſe nolim)Heidelbergenſis Academiæ, & ex vobis ſingulis, tanquam tabulis precioſiſſimis, pulcherrimas, & præſtātiſſimas vt ſperamus,Domino naues ædificabūt,& Scholas. Nec tu,vir Clariſſ.noſtram gentem, ſi fortè ab ea fueris euocatus,dedigneris. Quanquam enim fuit hactenus afflicta & iactata Eccleſiarum Gallicanarum conditio,Dominus tamen in illis magna in dies miracula edit,quorum ipſe,ſi inter eas ageres,fieres teſtis oculatus. Ego te,& amo,& veneror,& noſtrum eſſe cupio, ſi qua ratione fieri poſſit:& tanta ſit hominum cæcitas, vt vos in ea ſtatione,in qua Dominus collocauit nolint pati. Quod ſi voluerint,& patiātur,veſtrum vobis locum tenendum conſtanterq; tuendum cenſeo. Vale Pater optime. Cùm mihi in tanto luctu ſatisfacere non poſſem, expreſſit dolor quædam, quæ ad te,tanquam candidum meorum ſcriptorum iudicem mittere ſum auſus,vt & ipſe pro virili tanti Principis & Ioſiæ memoriam ornarem, atq; commendarem. Hoc igitur carmen ἐπικήδιον ſcripſi pio tumulo Illuſt.Principis Friderici.

AD ILLVSTRISS. PRINCIPES LVDOVICVM & CASIMIRVM *Friderici III. Comitis Palatini, Sacri Imperii Electoris nuper defuncti, filios.*

Ingentes tumulos, & Manſolea ſuperba
Quid Lodouice Patri? Quid Caſimire paras?
Ille ſibi viuus totum monumenta per orbem
Æternumq; manens ante reliquit opus.
Mortales pietas tumulos non exigit; vrna
Virtutem dignè condere nulla poteſt.
Sumptibus ergo pii tumuli iam parcite fratres,
Huic orbis, non vos, digna ſepulchra dabit.

Datæ Geneuæ, 9. Calend. Decemb. 1576.

D. Beza te ſalutat, ego etiam, imprimis Donellum, & Boquinum, atque etiam Toſſanum, quem vnicè diligo; ſed & cæteros. D. Vrſinum quoque: Rotanus noſter te ſalutat.

Tibi deditiſſimus
LAMB. DANÆVS.

Idem Lambertus Danæus H. Zanchio.

S. Poſtquam tuas accepi literas vir Clariſſime, omnem ad te ſcribendi occaſionem circumſpectaui: ſed nullá mihi præter hanc, tuta viſa eſt, cuiq; maximè fiderem, tum propter eas ipſas cauſas, quas prudentiſſimè in tuis poſtremis literis addidiſti: tum, quòd qui ad vos è noſtris redeunt, deprehenſi ſunt multis in rebus vani. Itaq; veritùs ſum, ne eadem vanitate in meis tibi reddendis vterentur, qua multa hîc narrabant de vobis veſtrarumq; rerum ſtatu, quæ poſtea veritas ipſa, filia temporis, vt veteres loquebantur, eſſe falſiſſima, de-

ma, demonſtrauit. Præterea tanta rerum perturbatio in noſtra Gallia accidit, vt penè de re alia nulla, quam de miſerrimo illius ſtatu (vincit enim amor patriæ, vt tute ſcis, cæteros) cogitaremus, quem neque ſatis animo poſſumus aſſequi, neque verbis exprimere: neque denique deflere, atque deplorare: adeo quidem, mi Zanchi, vt niſi Deus ipſe ὡς ἀπὸ μηχανῆς, vt eſt in veteri prouerbio, ſubſidium tulerit, actum ſit. Infelix enim illa noſtrorum cum Catholicis, quos vocant, conſociatio, facit, vt cui fidere, atque diffidere debeamus, iam prorſus ignoremus. Ordines ipſi Gallici, quorum collectorum prudentia omnia in optimum quendam ſtatum reduci poſſe ſperabamus, omnia ex peſſimis etiam deteriora effecerunt, fueruntque eius incendii, quod iam per vniuerſam Galliam ſpargitur, ſemina & fomenta: ſed benè eſt, quod Dominus eſt in cœlis, quod idem regnat, & eſt omnipotens ille, qui ſuæ Eccleſiæ, ſuæ dilectæ patrocinium nunquam deſeret, is in rebus deſperatiſſimis adeſſe ſuis ſolet. Optaueram quidem antea, vt tantum hoc bonum Eccleſiis noſtris contingeret, vt tua pietate & ſumma eruditione fruerentur, te haberent; tu tanquam Elias quidam ea & ætate, & authoritate, & doctrina, quâ plurimum apud pios omnes polles, Scholas illas, quæ ſperabantur futuræ & erigendæ, Theologicas moderareris: ſed vir ornatiſſime, ne ſi iam illæ vellent, ſuaderem, ita confuſa ſunt omnia, & armorum potiùs, quàm literarum officinas efflagitantia nuntiantur. Quod ad nos autem, Pater optime, hîc munus nobis à Deo cōmiſſum, quâ poſſumus, & valemus tenuitate,

tuemur, gratias Deo opt. max. ſummas agentes, quòd ſuis hîc hoſpitium tolerabile & commodũ in extremis iſtis calamitatibus concedat: & hîc Galli inter Gallos tanquam in media ipſa Gallia, multi antea nobis mutuò noti, verſemur. De te autem, & de reliquis optimis viris, qui illic eſtis, Toſſano, Donello, Boquino & cæteris Dominis mihi obſeruandiſſimis, quos etiam quàm humaniſſimè ſaluto, deniq; de totius Academiæ, & imprimis Eccleſiæ ſtatu, ſolliciti ſumus, & Deũ precamur, vt quæ hactenus obtinuerunt, obtineant in futurum. Locos tuos de attributis Dei expectamus. Ego importunis quorundã precibus adductus diſputationẽ de Ethicis præceptis Euſtachio commiſi, quam ad te, vbi reperero qui ſe hoc onere in mei gratiam velit premi, mittam. Sed nihil eſt tua illa ſumma eruditione dignum; itaq; vereor, quoties cogito iſta in manus veſtras poſſe peruenire: animi tamen tui æquitati, tuæq; in me beneuolentiæ confido, qui multa potes excuſare. Vale. Dominus Beza te ſalutat, & Rotanus noſter. Ego te, tuamq; familiam officioſiſſime ſaluto. Deus tibi benedicat. Datum Geneuæ, 7. Id. Mart. 1577.

T. obſeruantiſſ.
LAMB. DANÆVS.

Idem ad eundem. S.

EGo verò, vir Clariſſ. ex D. Baſtingii literis, quàm iuſtæ fuerint excuſationes ſilentiique tui occaſiones intellexeram: & vt illæ ceſſarent, quàm graues & neceſſariæ ſint Chriſtianæ reip. occupationes tuæ, cum ex ſuperioribus tuis commenta-

mentariis,tum verò ex hoc poſtremo prorſus video. Accepi etiam ingens illud munus tuũ,& mihi longè multis Arabum,& Perſarum gazis,lõge, inquam,pretioſius,tum quia ſingularis tui in me amoris σημεῖόν ἐςι, παρ' ἐμοὶ δὲ μνημόσυνον αἰώνιον: tum etiam quod ſingularem locum ſingulari eruditione, methodo, & perſpicuitate in eo explicaſti. Quid enim eo argumento vel magis arduum,vel homine Chriſtiano magis dignum? Quid tamen, ſi aliorum & imprimis Scholaſticorum ſcripta cũ his tuis commentariis conferantur,magis obſcurum erat? Quanquã igitur & doni nomine(quod mihi gratiſſimum eſſe,velim, vir præſtantiſſ. exiſtimes)& ſinceræ tuæ illius in me beneuolentiæ ergô,magnas ago tibi gratias,meq; plurimum tibi deuinctum eſſe ſentio:plus tamen tibi me debere fateor publicæ vtilitatis gratia,quam tu mirum in modum in hac tam acuta, & vtili diſputatione,& vnam ſpectaſſe videris. Legi vero auidè, vt qui ſitim explere cuperem: ſed ita legi,vt relegere etiam velim. Quod verò ad te non ſcripſi citiùs,id duplici de cauſa vir ornatiſſime, accidit. Primum quod verebar,ne meæ literæ te,in conuaſanda,quemadmodum ſcribis,ſupellectile,occupatiſſimum inuenirent, vt qui iam te de migrando cogitare ex amicorum literis,ſcirem. Deinde noua quoq; occupatio mihi penè inuito oblata eſt,certè aliud argumentũ mihi dari optanti, quæ rebus aliis omnibus ſepoſitis,me per vnum, aut alterum menſem totum detinuit. Ea autẽ eſt eiuſmodi. M.Lanoius quidam, & H.Pannetarius inter nos loco miniſtrorũ verbi Dei,& inter paſtores,aliquandiu,& certè nimium diu vixerunt.

Hi vel afflictionum acerbitate, vel longinquitate fracti, non modò à recta fide, & Euãgelica doctrina fœdè, & perfidè defecerunt: ſed etiam aduerſum nos Gallicè libros tres ſcripſerunt, illos quidem calumniarum plenos & accuſationum doctrinæ noſtrę. Etſi verò nobis eas ipſas feces reuomunt, quas iam pridem doctis & iuſtis refutationibus exploſimus: ita tamẽ aſtutè & callidè (ſunt enim iſti ex eorũ numero qui cum ſint ſpiritus Satanæ, ſe in Angelos lucis transformant) vt noua quædam argumẽta eſſe videri poſſint indoctæ plebeculæ: multos certè iſtorum ſcripto commoueri intelleximus, adeo vt Lutetiani fratres id à nobis poſtularint, vt illi aliquod reſponſum noſtrum opponeremus. Quæ mihi prouincia cum eſſet à fratribus demandata, fuit exequendũ, exhauriendumq; mandatum. Hæc me occupatio plures dies retinuit, nihil aliud quàm Papas, Papiſtas, Miſſas, & Miſſificatores & huiuſmodi alia, etiam canones ipſos Pontificios, quibus maximè in iſtis refutandis vti voluit, cogitantẽ. Habes mei otii & ſilentii cauſam, ne vel ἀχάριστος vel ἀμνήμων tibi videar, cui diſplicere, aut apud quem in ſuſpicionem venire nullo modo velim, quem deniq; velut alterum parentem & veneror, & diligo. De ſtatu rerum veſtrarum fuit mihi acerbiſſimum, quod de tam florentis antea Academiæ vaſtitate ſcribis. Certè quẽadmodum appoſitè addis, ſedet iam ſola, & deſerta, quæ priùs cum magna totius orbis Chriſtiani admiratione plena erat populo: ſed ſic Dominus vlciſcitur, qui ſua beneficia nõ agnoſcunt. Quo maior, optimi illius fratris, & varior apparet conſtantia, qui virtutum paternarũ,

imprimis

imprimis verò pietatis hæres, magnã à Deo benedictionẽ expectat. Vos autẽ quos Deus ita exercet, in nouã Spartã, quam nacti eſtis, forti animo, quẽadmodum facitis, incumbite, cuius & incunabulis, & infantiæ, & incrementis, vt Dominus Ieſus Chriſtus faueat oro & te tam læto animo, ea ætate tantã rerum mutationem & laborem ferre, quẽadmodum hominem Chriſtianum decet, vehementer gaudeo. Vale. Dominus tibi vir ornatiſſime, benedicat. Officioſiſſimè heroïca illa pectora, te, D. Boquinũ, Dathenũ, Donellum, Emanuelẽ, Toſſanũ, Vrſinũ, & reliquos oẽs ſaluto, & me veſtris precib. cõmẽdo. Geneuæ. Cal. Feb. 78.

T. addictiſſ. L. Danæus.

Idem ad eundem. S.

Binas abs te vir Clariſſ. literas iampridẽ accepi, quibus idcirco minimè antea reſpõdi, partim quod abfui, in Galliã proficiſcens: partim quod è Gallia reuerſus, ita exhauſtis viribus, (per ſummũ enim æſtum iter faciendum mihi fuit) iacui, vt vix adhuc ſatis reſpirare poſſim. Itaq; cum primum licuit, officio in te meo ſatisfeci. Accepi verò, tuo beneficio illud folium, quod meo exemplari deerat, & D. Boquinum hîc vidi, & quoſdam adoleſcentes ſtudioſos tanquam triſtiſſimi veſtri naufragii precioſiſſimas tabulas, qui nobis veterẽ acceptæ ab Eccleſia cladis, per Illuſtriſſ. Principis Palatini Friderici obitum memoriã renouarunt, fuitq; eo acerbior illa recordatio, quod ſenẽ illum pientiſſimum, Boquinum dico, emeritum iam & rude donandum, qui in illa Schola tot labores pertulerat, tam Principi gratus fuerat, vno momento egentẽ & eiectum mærentes aſpeximus,

cùm ne mulæ quidem vetuſtiſſimę victum Athenienſes denegarint, quod in Prytanæo & Acropoli illa ædificanda cæteris iumentis dux fuiſſet, neque Cato Cenſorius vnquam in decrepita animalia, quibus olim vſus eſſet, inhumanitatem exercuerit; atq; illi tamen profani. Boquinus in ſacroſanctum verbi Dei Miniſterium in Delphinatu adſcitus eſt, quem noſtris Eccleſiis vtiliſſimum fore ſperamus. Te verò, vir præſtantiſſime, ab optimo Principe, atq; Illuſtriſſ. Illuſtriſſimi Patris hærede, virtutum dico & pietatis, foueri æquum fuit, & valdè in animo meo lætor. Nec ignoras, omnium ordinum ſuffragiis ab Hollandis expetitum te fuiſſe, qui Leidæ, quam illi *Lugdunum* vocant, ſacram illam tuam profeſſionem exerceres: ſed qui Germanicis moribus & aeri iam aſſuetus es, habes in quo conquieſcas, ſecundum Deum opt. max. Principis Caſimiri ſummum in te amorem & beneuolentiam, quem Illuſtriſſ. Principem vt ſuæ Eccleſiæ Dominus conſeruet, ſummis votis obſecro & rogo. Metuunt hîc pii, illi ab inſidiis & Hiſpanorum, & Gallorum, & ſe in belli periculoſiſſimi ſocietatem demiſit; ſed eſt Deus potentiſſimus, qui poteſt conſeruare ſuos quocunque in periculo: quia oculi Domini ſuper iuſtos, & nominis ipſius timentes. Cæterùm, mitto ad te meam ad G. Genebrardũ quandam reſponſionem, qui te, & Bezam, imò nos omnes contumeliis proſcindens, venatur ſacerdotium, aut aliquem Epiſcopatum. Sed incommodè accidit, vt impreſſo iam libello, nuncius de illius morte ad nos perferretur, incertus ille quidem & inſperatus: ex inſidiis enim vnà cum Amioto

petitum

Digitized by Google

petitum & trucidatum à nefariis quibuſdam aiunt, dum circa Lutetiæ ſuburbia ſimul lecticâ veherentur. Vereor ne quidam exiſtiment, me, quod dicitur vulgò, aquas infundere cineri; & ſerum remedium aut reſponſum afferre. Sed quis tam repentinam & inopinatam mortẽ præuidiſſet? Quod ſi verum eſt, ſic Deus ſæuiſſimas in ſuum nomen blaſphemias vlciſci voluit, quas ſuperbus ille Monachus in Euangelium euomuit. Sic antea Arium, ſic Neſtorem, cuius blaſphema lingua computruiſſe dicitur, vltus eſt. Non dubito tamen quin ex Scholaſtico ſodalitio aliquis doctrinam illius impiam aduerſum nos tueatur. Vale. Dominus te ſeruet incolumem; totam tuã familiam ſaluto officioſiſſime, & Dominũ Beaumontium veterem amicum, qui mei propter honores apud Illuſtriſs. Principem adeptos oblitus eſt. Geneuæ VII. Cal. Septembr. 1578.

Tibi deditiſſimus L. Danæus.

H. Zanchii ad has Danæi reſponſio.

EGo verò, optime frater, gratulor tibi & iſti Scholæ atq; Eccleſiæ reditum tuum incolumem: noſtri item Domini Boquini ad Miniſteriũ vocationem, quem, vt tu quoq; ſcribis, non parũ Eccleſiis illis vtilem futurum confido. Ita in varias Mundi partes diſtrahimur Dei prouidentiâ, vt alibi vtatur operâ noſtrâ, ad promouendũ regnũ Filii ſui. Tu non poſſis credere, quantum profuerit Scholæ & Eccleſię Heidelbergenſis diſſipatio, tum aliis, tum præſertim iis in Belgio, ad illarum Eccleſiarum inſtaurationem. Nam mirabiliter ibi iam promouetur regnum Chriſti. Vt enim de

Hollandia & Zelandia taceam, in Flandria, ex ciuitatibus 28. quatuor tantùm ſuperſunt conuertendæ ad Chriſtum: & Antwerpiæ noſtri, tria habent templa, Lutherani duo: & ex noſtris diſcipulis non pauci feliciter iam in iſtis regionib. docent. Ego libentiſſimè eò iuiſſem: ſedquando Illuſtriſſimus noſter Princeps Caſimirus non permiſit, arbitror, imò perſuaſiſſimum arbitror, hāc eſſe Dei voluntatem, vt hic maneam pro hoc tempore.

Accepi libellum, quem vbi compactus fuerit, perlegam: gratiam autem habeo pro cōſtanti erga me beneuolentia tua. Quod verò ſcribis de diuina vltione in blaſphemum Monachum, idē ſpectauimus nuper Heidelbergæ, vbi primarius miniſter, & vt vocant, *ſuperintendens*, N. qui contra conſcientiam (veritatem enim norat, & libello edito defenderat de Cœna Domini, contra carnalem præſentiam & vbiquitatem) dolebat, nullo corporis morbo laborans, ſed igne tantùm diuini iudicii in conſcientia æſtuans, tandem ſuffocatus exſpirauit. Sic enim narrant, qui interfuerunt.

Alius quoq; Præpoſitus Tubingenſis, qui primus Heidelbergæ cœpit vbiquitatem prædicare, poſtmodum domum reuerſus, iuſtas dans pœnas ſuarum blaſphemiarum, primùm à furiis fuit agitatus, ita vt coacti fuerint, illum die noctuque diligenter cuſtodire, & tandem inſanus miſerabiliter periit. Multa alia vidimus huius generis diuina iudicia intra paucos dies, quæ narrare non eſt opus. Ergo quòd etiā Genebrardus ſenſerit manum Domini vltricem, nō miror. Horū exemplo diſcant

diſcant pii timere Deum, & in doctrina Apoſtolorum conſtanter perſeuerare.

De Principe noſtro hactenus non niſi fauſta audiuimus; ſeruet illum Deus, & donet ei aduerſus hoſtes victoriam. Saluto D. Bezam, quē etiam rogo, liberè corrigat, quæ corrigenda eſſe iudicarit, in delineata à me, eaq; etiam imperfecta confeſſione. Neq; enim propter alias occupationes, vel abſoluere, vel recognoſcere & emendare potui: addam reliqua per hoc tempus vindemiarū, quo non legitur. Iam eſt annus, cùm hîc inter fratres de hac Confeſſione deliberaretur. Ego nominaui D. Bezam: fratres Galli illum excuſarunt. Fuit igitur negotium demandatum D. Vrſino: ſed is nunquam voluit conſentire. Tandem me coegerunt calamum accipere, & aliquod ſaltem initium facere, quo doctiores excitati meliora proferrent, & magis elaborata. Hoc itaq; vt faciatis, etiam atq; etiam rogo, quemadmodum etiam facturos confido. Cùm enim futura ſit communis omnium Eccleſiarum noſtrarum Confeſſio, æquum eſt, vt ab omnibus libera de illa dicatur & ſcribatur ſententia. Vale optime & Doctiſſime Danæe. Neuſtad. 23. Septemb. 78.

Hieron. Zanchio Lambertus Danæus.
Neoſtadium.

S. Eodem penè tempore, quo has exarabam, tuæ mihi literæ redditæ ſunt, vir Clariſſime atque vnà libellus ille tuus, in quo Confeſſionum noſtrarum conſenſus continetur, de quo in illis facta abs te mentio fuerat, ad nos perlatus eſt, quem tamen nondum legere

mihi licuit, quod nunc primum è doliis mercatorum noſtrorum promeretur. Sed tamen cum hi viri ſtudioſi, nominis tui & eruditionis celebritate, adducti, ad vos proficiſci vellent, tibique in S. Theologiæ ſtudio operam dare cuperent, quod mei memoriam apud te minimè ingratam & exoſam eſſe intelligerent, ſe commendari flagitarunt. Quanquam verò & propter ſingularem eorum pietatem & eruditionem dignos tuo colloquio facilè cognoſces, non grauatim tamen hoc in me recepi, vt qui nullam non tui quoque ſalutandi occaſionem mihi oblatam arripere cupiam. Quis ſit rerum noſtrarum ſtatus narrabunt. Peſte & peſtilentia quoque ipſa, ſummo Dei beneficio, liberati ſumus, adeò vt priuatas & publicas lectiones pro munere quiſque ſuo repetamus alacres, & gratias Deo opt. max. pro tam immenſa ſua in nos miſericordia agamus. Sed vt ex ea parte magnoperè lætamur, ſic ex alia grauem animo dolorem ſentimus, quod omnia in Germania in peius ruere viri boni nobis ſignificent, nec id quidem abſque lachrymis. Denique quis tandem futurus ſit iſtius Iacobianæ Pandoræ exitus, valdè dubitatur: Pii autem tandem infelicem fore augurantur. Certè dum nos mutuis vulneribus vt Cadmei fratres, confodimus, ſurgit Sathanica Papiſtarum & Hæreticorum abominanda ſeges, quæ non modo in ſinu, noſtra, hæc mala ridet; ſed publicis ſcriptis etiam ſacroſanctum ipſum Dei nomen, quod ſuper nos inuocatur, traducit. Itaq; & precibus & ieiuniis, tanta Eccleſiæ clades, quæ certè non procul imminet, auerruncanda nobis eſt, ſi fortè Dominus

aut piis,

aut piis, qui in Germania reſtant, animi conſtantiam dederit: aut iſtis tam funeſta conſilia cudentibus hominibus ſaniorem aliquando mentem largiatur. Dominus Deus Pater miſericordiarum, nos per vnigenitum filium ſuum, totamque Eccleſiam ſuam, vbicunq; locorum tandem eſt, à tanta calamitate & ingruẽte tempeſtate tueatur. Vale. D.D. Toſſanum & Vrſinum, viros mihi obſeruandiſſimos officiosè ſaluto. Geneuæ 12. Cal. Nouembr. Anno 1578.

Idem Lamb. Danæus H. Zanchio.

S. Non vereor, vir Clariſs. ne ſi rariùs ad te ſcribo, in iuſtam negligentiæ, neglectiq; officii ſuſpicionem apud te incurram. Nam grauiſſimæ occupationes tuæ non ſine quadam animi religione interpellandæ ſunt: & is fuit rerum noſtrarũ ſtatus totiuſq; Galliæ, vt nihil noui quod ad te ſcriberem hîc haberemus, præter horribilem illũ terræmotum, qui in tota ripuaria Ligeris fluminis regione, id eſt, Aurelia, Blezis, Turonibus viciniſque regionibus eodem die accidit. Iſta quidem cauſas ſuas habent, eaſque naturales, quæ neque veteribus Philoſophis neq; noſtris ſunt ignotæ; ſed tamen non ſine iuſto Dei iudicio cenſeo contigiſſe, in mediterraneis regionibus, intempeſtiuo tempore, nempe hyeme, magnis cum tonitribus, in medio ipſo Ianuario, quod eſt illis regionibus non modo rarum; ſed etiam antea prorſus inauditum. Hæc ſunt proculdubio initia dolorum, quos acerbiſſimos Gallia noſtra exſpectat, & quidem merito ſuo: ſed dum homines obſurdeſcunt ad ſuorum peccatorũ ſenſum, bruta ipſa

elementa loquuntur, & Dominus: vt ſtupida il-
la gens tandem ſerio reſipiſcat, & ſit in euerten-
do Antichriſtiano regno tam feruida, quam fuit
in ſtabiliendo crudelis. Cæterum, mitto ad te
quandam diſputationẽ meam de amicitia Chri-
ſtiana, leuem illam quidem; ſed quę eo mihi ſem-
per gratior fuit, quod mearum pro Chriſti nomi-
ne afflictionũ teſtis eſt. Eam enim ſcripſi per dies
vndecim cum libris omnibus deſtitutus, & in cu-
ſtodia arctiſſima à Martinangî veſtratis (qui iuſſu
regio oppido noſtro præerat) quatuor præſidia-
riis militib. aſſeruatus, ſummis cum difficultatib.
conflictarer. Atq; vtinam tam ſit tibi, piiſq; omni-
bus hæc mea σχεδιαστικὴ opella grata, quam mihi in
mediis obiectæ mortis terroribus fuit conſolatio-
ni & ſolatio. Hoc nihil noui. Status noſter idem
eſt qui & antea, antiquum obtinemus. In Gal-
lia multa quidem parantur, nihil tamen vtriſq;
ſuccedit. Noſtrorum vires debilitatæ nihil poſ-
ſunt: hoſtium terrefactæ, nihil audent; vix tamen
coaleſcere poteſt inter vtroſque concordia. Ἔκβα-
σις τ̃ συνόδ8 quæ Neraci (quod eſt Aquitanicæ Gal-
liæ oppidum) habetur à Rege Nauarræo, expe-
ctatur. Huic Regina mater intereſt. Pacem pol-
licetur; ſed qua fide cætera. Noſtri etiam hac ſe
ſpe lactari, & ineſcari fortaſſe ſinent. Sed quid fa-
cias? ſumus, & quidem verè ex Phrygum genere;
id quod etiam noſtræ hiſtoriæ teſtantur: Serò e-
nim ſapimus. Vale, te tuamq; Cariſſimam ſalu-
to officioſiſs. Ego quoq; D. Vrſinum, & ciuem
meum D. Iunium ſaluto, cuius orationem elegã-
tem nuper legi à D. Toſſano ad me miſſam. Gra-
tulor mihi ac patriæ, qui tam ſtrenuum virum in
Spar-

Sparta ſua ornanda nacti ſumus. Omnes collegæ mei, Beza & reliqui te ſalutant officioſiſs. Dominus tibi tuiſq; laboribus vir Præſtantiſſime, benedicat. Geneuæ XII. Cal. April. 1579.

Tibi addictiſſimus
L. Danæus.

Idem Danæus Zanchio.

SNimium otium perdidit, quod aiunt, Amyclas, vir Clariſſime. Quorſum iſtud? dices. Quod verear ne ipſe otio meo & literis videar abuti, dum grauiora tua ſtudia interpello, & neſcio quædam ſcriptito ſingulis nundinis. Nam ſi, vt olim, quũ in Gallia munus illud miniſterii Euangelici exercebam, ſic nunc occuparer variis cõcionib. vix ad ſcribendũ tempus ſuppeteret. Nũc quaſi otio langueo ac marceſco, ſic ſum otioſus, vt niſi hæc faciam, meipſum tandẽ ſim perditurus. Interea aũt dum Saluardus noſter, qui te plurimũ ſalutat, Pocthenio Lubecenſi Præpoſito reſpondit, intermiſſum eſt Harmoniæ Eccleſiarũ opus, quod mox, Deo bene iuuante, de integro repetituri ſumus. Superſunt tantum quinq; aut ſex capita ex 17. aut 18. conferenda, quæ ſtatim abſoluẽtur. Hoc opus & à Gallicis miniſtris flagitatur, & ab aliis quibuſdam: ſed propter tot confeſſionum tranſcriptionem ac collationem difficilem, tam citò effici non potuit aut repræſentari: Quanquã ſat citò, ſi ſat bene. Euocari te ab Antwerpienſib. ſcripſit ad me nuper vir optim⁹ D. Taffinus: & certè quidem vellem, te in iſto totius Belgii theatro, Dei gloriã tum legendo, tũ concionando promo-

uere potius, quam in iſto Germaniæ angulo, vbi etiam non ſatis ſtabilis vera doctrina fore videtur Illuſtriſſimo Principe Caſimiro ſublato; quod omen Dominus auertat. ſed Heidelbergæ exemplum me terret. Quis enim iſti veſtræ Academiæ ſucceſſurus eſt, defuncto Principe Caſimiro? Nõne idem qui & pientiſſimo illi Friderico III. Palatino Comiti parenti ſuo Illuſtriſſimo, cuius opera omnia ἀσεβῆ ſunt euerſa? idque vno momento? Præterea ſi locorum collationem fieri par eſt, quid Neuſtadium ad Antwerpiam? Si fructus & regnum Chriſti, illiuſq; propagatio quæritur, annon maior Antwerpiæ, quàm Neuſtadii fiet? Eſt Antwerpia totius orbis emporium, vt quæ merces illuc à te vehetur, ea poſtea per vniuerſum orbem diſpergetur. Certè plus fuit Hieroſolymæ vel Romæ, vel Antiochiæ, vel Corinthi ſeminaſſe Dei Euangeliũ & plantaſſe Eccleſias, quàm in centum aliis exiguis Iudææ, Italiæ, Syriæ vel Græciæ oppidis. Itaq; diligenter ſtuduerunt Apoſtoli ipſi, vt illæ ampliſſimarum regionum ciuitates, præcipuæ, ac metropoles, vt Modeſtinus Iuriſconſultus loquitur, prius potiuſq; Euangelium ſuſciperent, ſuſceptum conſeruarent, denique à viris aliquot præſtantiſſimis ſuſtentarẽtur, quam reliqua minora oppida. Atque vtinam is eſſet, & Principum, & aliorum animus, vt vnde maior vbertas eſſe poteſt, illic præcipuè ſementis Euangelii fieret: ſed dum quiſque, quod ſibi cõmodum exiſtimat præfert, illud quod ad maiorẽ Eccleſiæ ædificationem pertinet, non ſatis ſpectatur. Laudandum quidem eorum omniũ ſtudium, qui optimos quoſq; & doctiſſimos ſibi adſciſcunt

Digitized by Google

ſciſcunt & adiungunt:ſed videndum quoque eſt, vt quod orbi ipſi vtilius eſt, vrbis alicuius vtilitati præferatur. Scio quàm ſit neceſſaria tua Neuſtadii opera, quo loco ſis, nempe in prima noſtrorum aduerſus vbiquitarios acie; quàm ſit operæpretium in Germania Lutheranorum iſtorum inſolẽtiam veſtra præſentiâ & ſcriptis velut loris coherceri, Principem illum Illuſtriſſimum vobis confirmari; ſed quorſum tantus tot doctiſſimorum virorum, *Zanchii, Toſſani, Vrſini, Iunii* in vna terræ Germanicæ gleba, & tam confertus ſimul numerus, qui ſinguli, ſi in ſingula regna ſpargerentur, iam vniuerſus orbis ad fidem, Domino veſtris laboribus benedicente, fuiſſet, meo quidem iudicio, conuerſus? Neq; hæc ſcribo quod aut te à nobis remotiorem eſſe velim, aut in ea ſenectute tua labores tibi optem; ſed dico, quod aliquando à piæ memoriæ viro D. Caluino ipſe audiui, non eſſe ita ſimul congerendos in vnum oppidulum tot doctos; ſed ſatis eſſe ſi in hac raritate, vnus aut alter etiam in vna aliqua prouincia reperiri poſſit. Hæc ad te, ſingularem animi pietatem tui, & eruditionem cogitans, quæ tu æqui boniq; accipies. Vale. Deus tibi tuiſque laboribus benedicat. Officioſè & te, & D. Vrſinum, & Iunium ſaluto. Geneuæ XIII. Cal. Septembr. 1580.

Tuus ex animo Lambertus Danæus.

Idem ad eundem.

SAd hunc vſq; diem, tuam illam orationem, quam pollicebaris, vir Clariſſime expectaui, necdum tamen accepi: Quod ideo facio ardētiùs quia omni ſcriptorum tuorum genere mirificè delector. Mittes igitur eam quam primum tibi licuerit. Ego, ne non ſemper ſim tibi importunus, reſponſionem meam ad N. Selneccerum mitto, quam leges. Eſt breuis, ac vereor ne illa ſcintilla, magnum poſtea ſcriptorum incendium & volumen pariat. Non eſt enim futurus ἄλαλος; ſed nec ego, Dominus veritatem ſuam defendēti aderit, & vtcunq; prematur, non poteſt tamen opprimi veritas Dei, ἀνίκητος γὰρ ἡ ἀλήθεια. ψευδοδοξία ἢ καταλύεται, inquit Heſychius. Noua omnia adferet corpus illud nouæ doctrinæ a ſex viris iſtis Germanicis Theologis excuſum, quod vtinam potiùs excuſſum eſſet. Magna enim in Eccleſiis Dei pax oriretur, pro eo quod in poſterum infinita incendiorum & diſcordiarum ſemina ſpargentur, quæ vel reſtinguere vel omnino extinguere nemo poterit. Certè nobis bella iſta parantur, & iſti nimii ſui otii, & opum, & dominationum, & præfecturarum, ac præpoſiturarum ſuarum in Eccleſiis fructum hunc quem ſentiamus, proferre conantur. Hi enim tituli mihi ſemper tam, quam qui maximè diſplicuerunt, ſuntque meo iudicio, veræ in Eccleſiam Dei Tyrannidis reliquiæ, quæ honeſto quidem ſpecioſoque prætextu defenduntur, ſed res ipſa eſt pernicioſa. Nō quod equidem diſciplinam Eccleſiaſticam improbem: immò nullam verè conſtitutam Eccle-

ſiam,

ſtam, quemadmodum decet, puto, à qua illa abſit: Sed eſſe quoſdam in Eccleſia Dei perpetuos præſides, & Epiſcopos, & damno & improbo. Se non appellant Epiſcopos, ſed præpoſitos. Quid tum? iura tamen illius non tantùm humani, ſed Satanici Epiſcopatus iam ſibi iſti D. præpoſiti vſurpant. De noſtris rebus quid ſcribam nihil habeo. Omnia vetus ſuum obtinent. Beza edidit Pſalterium ſuum; iucundum opus & vtile, quod vobis prius, quam nobis ipſis proſtabit: tanta eſt noſtrorum bibliopolarum auaritia. De Belgio nihil eſt quod à me expectes, non modo quoniam peſſima omnia audiuntur; ſed etiam quia quæ ad nos deferuntur à veſtris ferè accipiuntur, & ad nos perferuntur. Vale igitur vir Clariſs. & me, vt ſoles, ama. Ego te, & D. Iunium popularem meum collegam tuum, & Dominum Vrſinum, & alios mihi notos officioſè ſaluto. Dominus te ſeruet ſuæ Eccleſiæ incolumem, & tibi tuiſque laboribus benedicat. Geneuæ. 7. Cal. Septembris, 1579.

Tibi deditiſſimus
Lamb. Danæus.

Reuerendis viris, Hier. Zanchio, & reliquis eximiis Chriſti ſeruis, Neoſtadianæ Eccleſiæ & Scholæ Paſtoribus & Profeſſoribus, &c.

Totius Geneuenſis Eccleſiæ & Scholæ nomine SIMON GOLARTIVS S. P.

SI Deo ita viſum eſſet, Reuerendi viri & fratres in Chriſto chariſſimi, vt quam nobis

opportuna fuiſſet chariſſimi fratris D. Toſſani ad nos demigratio, tam commoda vobis fuiſſet eius dimiſſio, tantum certè vobis hoc nomine deberemus, quantum Eccleſia Eccleſiæ debere poteſt. Sed quum iuſtiſſimæ vobis excuſationes non deſint, & Chriſtianos minimè deceat ſua commoda ex aliorum incommodis comparare, vltrò in veſtra ſententia conquieſcimus, Deum precati, vt chariſſimi fratris, veſtrûmq; omnium miniſterio cumulatiſſimè benedicat: quod itidē vt pro nobis ab eodem benigniſs. Patre aſſiduè petatis, vos etiam atque etiam rogamus. Cæterùm quod ad mutuam noſtram & in doctrina conſenſionem, & animorum coniunctionem attinet, etſi de ea nunquam dubitauimus, iucundiſſimum tamen fuit hoc ipſum ex veſtris amantiſſimè ſcriptis literis intelligere: & perſuaſum eſſe vobis magis ac magis cupimus, nos viciſſim operam omnem daturos, ne quod in nobis fraternū officium meritò deſideretis. Bene valete, Reuerendi viri & fratres in Chriſto chariſſimi. Dominus Ieſus communes gemitus noſtros exaudiat, Spiritum erroris ferocientem coerceat, & nobis donet, vt pacatiorem ipſius Eccleſiam cernamus. Geneuæ, ſexto Calendas Maias, 1580.

L. Danæus Zanchio.

S. Quanquam fuerunt grauiſſimæ D. Danielis Toſſani nobis denegandi cauſſæ, vir clariſſime: tamen, ſi & quanta ſit noſtra iam inopia, & in futurum omnium Gallicanarum Eccleſiarum vtilitas, perpendiſſetis, faciles vos certè noſtris precibus præbuiſſetis. Sed nimirum ille ita eſt forti

pectore,

pectore, & animo conſtanti, vt inter vos in prima acie pugnare pro Chriſti gloria aduerſus vbiquitarios maluerit, quàm hîc nobiſcum poſt principia collocari. Cuius vt animi conſtantiam laudo; ſic viderit ille, quid tot amicis, tot conſanguineis, tot ſibi beneuolentiſſimis hominibus ſit reſponſurus, quorum & vota & exſpectationem ſit fruſtratus. Dominus igitur & tuis, & illius laboribus benedicat, & vos fortiſſimos pro nominis ſui gloria athletas tueatur, ac diu ſuperſtites præſtet.

Cæterùm, quod de Confeſſione tua ſcribis, ea magna cum voluptate & à me, & à Beza & aliis perlecta eſt, quæ & eruditiſſimè ſcripta eſt, & accuratiſſimâ methodo: Et ſi modò, quod in fine de Archiepiſcopis & Hierarchia addis, excipias, mihi ſummoperè placuit. Sed cùm de ea, & ratione concordiæ inter omnes noſtræ Confeſſionis Eccleſias ineunda, cum fratribus Francis, qui hîc ſunt, deliberaremus, illi vno conſenſu hanc & vnicam, & tutiſſimam & expeditiſſimam eſſe cēſuerunt, vt iam receptæ & editæ à ſingularū prouinciarum Eccleſiis fidei confeſſiones, in vnam harmoniam componerentur & compingerentur, quòd & ſimilimæ omnes eſſent quoad πίστεως οὐσίαν, & ſua à nulla Eccleſia repudiaretur. Hoc ſuum conſilium cùm vobis multis rationib. probaſſent, ad vos de eo ſcripſimus, & ad Reuerendos fratres Tigurinos, & alias nobis vicinas Eccleſias, quibus omnibus idem illud valde placuit. Reſcripſit enim de eo Toſſanus iampridem, & ex D. etiam, & Illuſtriſſimi Principis Caſimiri conſilio, ita cœpta eſt cōcordia colligi, quę nihil aliud

habet, quàm ipſamet Confeſſionum ſingularum verba, ad certa tantùm capita reuocata: quæ ſynopſis ad vos quoque propediem mittetur, vt de ea veſtrum iudicium & ſuffragium feratis.

Nec verò vir ornatiſſime, ſic tibi perſuadeto, non plurimi & quanti maximi à nobis fieri, cuius & eruditiſſima ſcripta pietatem inſignem, ſummamque doctrinam teſtantur, & laus in Eccleſiis eſt celeberrima. Tanquam verè parens à nobis omnibus dilig[illegible]ris, & prouinciâ quauis grauiſſimâ digniſſimus cenſeris. Itaque æqui bonique conſulas, quòd & Francis miniſtris autoribus, & veſtra etiam ſententia priùs exquiſitam ſuſcipimus: nec te tuamque Confeſſionem ſperni à nobis interpreteris. Vale. Saluto te officioſiſſime, & D. Toſſanum, & D. Vrſinum, & D. Iunium popularem meum. Beza te ſalutat. Geneuæ XI. Calend. Maii, 1580.

Tuus ex aſſe
Danæus.

Hieronymus Zanchius Lamberto Danæo S.

QVod citiùs ad tuas mi frater obſeruande, datas 11. Calend. Maii, non reſponderim, in cauſſà fuerunt tùm occupationes meæ, tùm quod non ſemper, quibus dem, mihi occurrunt; per hunc igitur adoleſcentem paucis reſpondeo. De D. Toſſano quod ſcribis, non opus eſt ad id reſponſione. Nobis certè tam cordi eſt iſta veſtra Antiochia, in qua ego vt vixi feliciter tempore magni Caluini, ſic optarim ibi mori & ſepeliri, quam quibuſuis aliis eſſe poſſet. Sed re-

uera,

uera, ſi ille ad vos veniſſet, plus nos inde damni, quam vos vtilitatis, accepiſſemus. Vos non poteſtis animo conſequi, quam neceſſaria ſit his noſtris Eccleſiis, huius viri præſentia, non tam propter eruditionem, quæ eſt in eo eximia, quã propter ſtudium diſciplinæ, zelum pietatis, gratiam in perſuadendo, & in afficiendis pertinacium etiam cordibus efficacitatem. Sumus autem omnes, vnum corpus, & vna eſt Eccleſia. Conſultiùs igitur fuit Eccleſiæ in vniuerſum, vt hîc maneret, propter maiorem neceſſitatem. De eadem re, accepimus literas, nomine totius Collegii veſtri datas: ad quas, quia non egent reſponſione, rogant fratres poſt gratiarum actionem, vt ſe habeatis excuſatos, quod non reſponderint. Placuit quod ſcribis Confeſſionem, quam coactus à fratribus, vt ea opponeretur Pandoræ aduerſariorum, pro mea tenuitate conſcripſeram, neque tibi, neque D. Bezæ improbari.

Si miſeritis Harmoniam libenter legam. Ego ipſe in illo conuentu, vbi de confeſſione tandem concluſum fuit, propoſueram, vt Harmonia conciperetur, ſed ex Confeſſione noſtra Auguſtana, & Confeſſione poſtrema Tigurinorum ab omnibus noſtræ fidei Eccleſiis ſubſcripta. Sed obtinuit tandem ſententia de noua & pleniore Confeſſione concipienda, propter nouas hæreſes, quæ iam excitatæ ſunt, & ab inferis reuocatæ. Vale mi frater obſeruande, & vt reſalutes Clariſs. virum Dominum Bezam, rogo. Neoſtadii 11. Iunii, Anno 1580.

Digitized by Google

Franciſcus Hotomanus I. C. Hieronymo Zanchio.

S. Clariſſime vir: Ex tuis literis cognoui ſingularem tuā erga me beneuolentiam, & ſimul priſtinum amorem recognoui. Vtinam is rerum mearū ſtatus eſſet, vt ſanctiſſimis huius nobiliſſimi viri poſtulatis obtemperare poſſem. Sed vides ætatem; quæ tot migrationum & exiliorum pertæſa, portum aliquem tranquillum exoptat, in qua, quod reliquum eſt vitæ placidè & quietè poſſim tranſigere. Nactus ſum in hac ciuitate aërem, quem iam pridem in illis Geneuenſibus tempeſtatibus exoptaui; nactus ſum amicos, & viros humaniſſimos; quod idem nobilis adoleſcens tibi teſtari poterit. Prætereà vxor mea recordatione tot ærumnarum quas Biturigæ bis; Sancerræ per biennium & ſeptem menſes: Charitææ per totidem menſes: (octo ſemper aut nouem liberis onerata:) pertulit. Scis vetus prouerbium: *Temerè accuſat Neptunum, qui bis naufragium facit.* Habemus etiam non inelegans; *Felis calidâ perfuſus, frigidam metuit.* Suaſi, vt cum D. Donello agerent, qui, vt opinor, diutiùs ferre furores iſtos non poterit. Eò accedit, quod Belgam vxorem habet: linguæ & morum peritam. Scripſi etiam D. Danæo: vt patiatur ſe in eum locum abduci, quem tibi delatum cognoui. Deum oro, vt optimis & præſtantiſſimis illis viris conſilium & opem ſuam impertiatur: & tibi vir Clar. tuæq; familiæ benedicat; rogo te vt clariſs. D. Toſſanum honorificè meis verbis ſalutes. Reſcribā illi Deo volente pro-

propediem. Nunc velim me illi excuſatum. Marbachium heri audiui à noſtris hîc propediem expectari: aiunt illum ad thermas proficiſci. Credo eſſe πρόφασιν. Hæc mihi heri in conuiuio Coccius in aurem inſuſurrauit. Aliquid video monſtri ali. Admodùm metuo, ne nouus aliquis Antichriſtus eo ex loco exoriatur, vnde vetus primùm noſtris temporibus depulſus eſt. Sed hæc Deus pro ſua clementia gubernabit. De Gallia nihil ſcribo; vnum hoc affirmo, neque Regem, neque ipſius matrem, etiamſi maximè velint, ciuili bello carere poſſe. Si Hugonotti omnes interiiſſent, ab ipſis Papiſtis lapidarentur. Doct. Vrſinum & reliquos amicos velim meo nomine officioſè ſalutes. Vale vir eximie & ſalue. Baſileæ, 8. Maii.

Totus & animo & ſtudio tuus
FR. HOTOMANNVS.

Viro celeberrimo, Domino Hieronymo Zanchio, S. Theologiæ Doctori atq; Interpreti vni omnium eruditiſſimo, S. P.

Clariſſime vir:

POſteaquam primum renunciatum eſt nobis de exceſſu Illuſtriſſ. Principis Palatini, deque repentina Academiæ Heidelbergenſis perturbatione, ob immutatam religionem, obitum eius conſequuta; ſanè quàm pro eo, ac debuimus, grauiter moleſteq; tulimus, naufragiique iſtius calamitatẽ communiter etiam ad nos pertinere exiſtimauimus; quippe eadem in verba iuratos, iiſdemq; ſacris addictos & quaſi initiatos iampridem. Cæterum iuſtiſſimam hanc animi noſtri ægritudinem nõ parum lenire ac mitigare viſa eſt,

noua Academiæ noſtræ Lugdunenſis cõſtitutio, cuius beneficio ac præſidio ſperabamus ſtudioſos & pios omnes immeritiſſimo ſuo iſtinc profligatos, paratum porrò apud nos ſibi, præſensq; perfugium habituros, quo ſe tanquam in tranquillũ portum, ex turbulentiſſima Heidelbergenſi tẽpeſtate reciperent; neq; hæc ſpes noſtra fruſtrà omninò fuiſſe videre debet: ita iã inde paulò quàm antea frequentiores ſtudioſi ad nos viſi appellere. vt enim cæteros omittam, quos communium ſtudiorum cultus, eiuſdemq; religionis ſocietas Heidelberga hucuſq; pertractos Academiæ noſtræ nomina, vt darent, induxit; etiam ſuperiore anno Ioh. Bollius S. Theologiæ Doctor (quẽ quõdam diſcipulum tibi & conuictorẽ fuiſſe ex ipſius relatu accepimus) vnà cum vxore familiaq; iſtinc in Batauiam aduectus, ad nos ſedes ſuas ac domicilium tranſtulit; annumq; continuum (quo ſuauiſſimè coniunctiſſimeq; apud nos vixit) mirificas literariæ Reipub. vtilitates, operamque egregiam ac laudabilem in ſacrarum rerum explicatione nobis præbuit; diuturniorem præbiturus, niſi eum populares ſui Flandri ab hac Academica profeſſione, ad concionandi munus in patria obeundum, quotidianis flagitationibus Gandauum porrò abſtraxiſſent. Is honorificè & grauiter (dũ quidem apud nos fuit) multa nobis de te virtutibuſq; tuis prædicare, Zanchiiq; nomen in cælum efferre ſolitus, incredibile memoratu eſt, quanta nos omnes tui adipiſcendi cupiditate, quantoq; deſiderio animos noſtros inflammarit atq; incẽderit. Itaq; etiam de te cum auctoritate publica iſtinc per literas accerſendo, atq; huc ad nos euocando

cando ſeria non ſemel conſilia, ac ſermones habuimus. Cæterum cum vereremur, ne moleſtiā fortè tibi ac indignationē páreret, importuna iſta adeoq; parum prouiſa flagitatio, placuit de communi cōſilio, vt negotiū iſtud per D. Bolliū quaſi internūcium atq; interpretē cōſultò ac meditatè gereretur, qui pro ea familiaritate, quā ille tecum ſibi eſſe videri volebat, animum tuū leuiter periclitando, aditum ad te per epiſtolā priuatim tētaret, ſententiamq; ſuper hac conditione electaret tuā; quo videlicet paratiores porrò ad te iſtinc ſolicitandum accedere poſſemus. Id ille ad ſe receptum prima occaſione nobis (quantum quidē in ſe eſſet) cum cura & fide exequi promiſerat. Itaq; nihil etiamnum dubitamus, quin literas hac de re ante duos mēſes à Boſlio noſtro acceperis. Quod ſi ita eſt (vt quidē eſſe liquidò perſuaſum eſt nobis) petimus à tua humanitate maiorē in modū, ne di[illegible]tius Lugdunum noſtrā reſponſi tui exſpectatio[illegible]e incertā ac ſuſpēſam diſtineas, ſed nobis, quātum poteſt, pauxillo epiſtolio voluntatis tuæ ſummā perſcribas, vſus publici hui⁹ tabellarii noſtri occaſione, cui ſeriò hercle, in mandatis dedimus, ne ſeſe iſtinc cōmouere inſiſtat prius, quàm literas à te, & quidē eiuſmodi, quib. de toto cōſilio tuo certiores reddamur, nobis exſculpſerit. Nā ad Decretū Publicū quod attinet, id verò in hunc faſciculum cōiectū vnâ cum epiſtola miſiſſemus, ſi nobis de voluntate ad nos commeandi tua, & an lubenter literas has lecturus eſſes, planiùs conſtitiſſet. Nunc itaque illud omne in aduentum tuum, ſi tamen is futurus eſt vnquam, paratum ac promptum reſeruabimus; ſatis in præſen-

ti habentes,de honorario tibi,& quem locum in Academia noſtra porrò ſis habiturus,ſententiam Collegii noſtri paucis exponere. Ea verò eſt huiuſmodi, vt videlicet ex dignitate & rei & tua, principem in ſacrarum literarum profeſſione ordinem in hoc Lycæo noſtro ducas,atq; obtineas: proq; eo munere mercedem annuam Florenorũ noſtratium octingentorum,tibi decretã eſſe ſcito;viatici præterea loco Daleros N.qui tibi recẽs aduenienti quãprimum à Quæſtore publico vltrò repræſentabuntur. Diſpice vir Clariſſime, quantum incrementi nouæ ac herbeſcenti Academiæ noſtræ ſis allaturus, quantum ornamenti ac præſidii nobis omnibus,quantum ſubſidii Eccleſiæ, veræq; pietatis cultoribus; quantũ deniq; tibi ſolidi honoris & gratiæ. Nos verò nominis tui ſplendore nunc primum in lucem quaſi è tenebris emerſuri, & virtuti tuæ plurimum debebimus,& vt alii debere in poſterum velint,gratâ animorum ſignificatione omnibuſq; officiis tum priuatis tum publicis ſtudioſè porrò ex parte noſtra adnitemur. Vale vir doctiſſ.nec nos deſiderio tui patere oblanguere diutius. Lugduni Batauorum XI.Kalend.Ianuar. Anno aſſertæ humano genere ſalutis cIↃ IↃ LXXVIII.

Ex decreto Curatorum ac Senatus Academiæ Lugdunenſis,

Ianus Douza Nordouix.

Ex decreto Conſulum & Senatus oppidi Lugdunenſis,

I.van Hout.

L. Danæus

L. Danæus Hier. Zanchio.

S Vir Clariſſ. accepi heri tuas Theſes de Aſcenſione Chriſti eiuſdemq; ad dexteram patris ſeſſione accuratiſſime ſcriptas, ex quibus intellexi veriſſimum, quod dici ſolet, *vireſcit vulnere virtus*, & quod dixit olim Hieronymus, *bos laſſus fortiùs figit pedem.* Grata etiam fuit tua de me memoria, imò iucundiſſima, & tui, & totius veſtri cœtus, quem vidi quemq; ſemper honoraui, recordatio. Quòd autẽ meas literas expectatis, vt quã tutò huc peruenerim, à vobis ſciri poſſit: Certè ante menſem literas ad D. Toſſanum dedi totius iſtius hiſtoriæ indices locupletiſſimas, quæ ſi nondum ad vos peruenerint, magnâ tabellariorum negligentiâ factum eſt: Sed vel eas, fortaſſis iã accepiſtis, vel propediem accepturi eſtis. Fuit verò Dei gratia nauigatio ſatis felix, nec differri debebat in longius tempus, niſi in manifeſtum periculum & cœli, & latronum incurrere vellem. Incolumis cum tota familia incolumi Leydam perueni ad diem 13. Martii menſis. Honorificè exceptus ſum, vtinam hominum iſtorum de me expectationi ſatisfacere poſſim, eſt enim magna; ſed vereor, vt illi vel par, vel etiam, vt loquitur Auguſtinus, ſuppar eſſe queam. Veſtris omnium precibus commendari Deo velim vir ornatiſſ. vt ille qui vnus poteſt, & animum, & vires, tanto pares oneri ſumminiſtret, magna ſua paternaq; benignitatę. Aër & victus, longè à noſtris ſunt diſſimiles. Ceruiſia potus vulgaris: aër maritimus, catarrhoſus, vt aiunt, & vt ipſe etiam experior. Rara æſtas, cœli temperies incerta, prope perpetuus Autumnus.

Digitized by Google

Academia hæc frequens; ſed aliæ hac frequentiores multæ: pridem deſerta Theologica ſcientia nunc pedetentim ac paulatim reſtituitur à nobis. Homines ſatis comes. Magiſtratus in Academiã propenſus animo, ſed tanti cœpti rudis, & qui vix ipſam operis dignitatem ferre poſſit. Habeo collegas cõiunctiſſimos, D.D. Donellum & Lipſium, vterq; tui, Toſſani, & Vrſini & Ehemii, & cæterorum virorum optimorum ſtudioſiſſimos: ego verò etiam omnibus vobis ὀφειλέτης, & pluſquam ſtudioſus. Vos omnes officioſiſſ. ſalu[t]amus. Anabaptiſtarum hîc nidus, in tres ſectas celebriores, id eſt, magis notas diſſecti, *Menonitas, Charitatinos, & Monaſterienſes.* Primi negãt *Chriſtum in carnem veniſſe*, vti & Marcion fecit. Secundi *operibus bonis ac præſertim legis moralis, ſe ſeruari contendunt.* Tertii *verbum Dei ſcriptũ elementa mundi, & à Paulo damnata vocant.* Vides cum quã hominum Lerna & farragine hîc verſer: me tamen non aggrediuntur, tum quod eorum linguã, nimirum Hollandicam, ignorem, illi autem omnes planè ἰδιῶται καὶ ἄπειροι πασῶν καὶ γλωσσῶν καὶ γνώσεων ὑπάρχουσι: tũ quod ſeipſos prodere tam apertè non audent. Papiſtica ſuperſtitio omnis edicto ordinum hîc in Hollandia abrogata atq; interdicta. Hæc pauca didici & habui quæ ad vos ſcriberem. Benè vale ſenex reuerende. Dominus Deus tibi tuiſq; laboribus benedicat. Moræum ſaluto, niſi moleſtum erit cui propediem ſcribam. Lugduni in Batauis, 8. Cal. Iun. Anno temporis vltimi 1581.

Tibi deditiſſimus

LAMB. DANÆVS.

H. Z.

H. Z. Caſparo Oleuiano Theol. Doct. S.

NOtas tuas ad Romanos, mi frater obſeruande, non citiùs accepi quam 21. huius menſis: non igitur miraberis; quod nunc primùm tibi agam gratias. Credo te perſuaſum eſſe de mea erga te obſeruantia, vt non multis verbis opus ſit mihi ad te rogandum, ne quidpiam ſiniſtræ de me opinionis ex meo ſilentio concipias; quando ſolida veraq; amicitia noſtra, Argentinæ inchoata, Heidelbergæ per annos decem & ampliùs continuata, eaq; in Chriſto firmata, vna ad diſpellẽdas ex animis noſtris omnes vanarum ſuſpicionũ nebulas, quibus obduci poſſet lux fraternæ charitatis, ſufficere poteſt & debet. Accedit communis calamitas, eadẽ calamitatis cauſſa, eadẽ etiam Dei nos protegentis, noſtraq; omnia ſuauiſſimè regẽtis, paterna prouidentia, eadẽ deniq; ſpes æternæ hæreditatis, ad quã quotidiè propiùs accedimus: quæ certè omnia magis ac magis confirmare nos in fraterna dilectione & arctiori vinculo Chriſtianam amicitiam noſtram conſtringere debent: Noſti prætereà me & naturâ tardum ad ſcribendas officioſas literas; & ſi maximè etiam velim non poſſe propter multas grauioreſq; occupationes, adde quod tum malè pingo, vt meipſum pudeat mei; neque ſemper habeo, qui deſcribat, amanuenſem. Ergò ita me excuſatum habeas, quod hactenùs nihil ad te ſcripſerim, rogo: vt ne, qui te ſemper propter pietatem & virtutem amauit & obſeruauit, eundem tu redamare

negligas etiam atq; etiam obſecro atq; obteſtor. Legeram anteà, quæ in Epiſtolam ad Galatas ſcripſeras, & nunc quædam quæ ad Romanos; placet breuitas, analyſis, perſpicuitas, fidelis explicatio, atq; etiam aculei: credo laborem iſtum tuum, nõ futurum Eccleſiæ inutilẽ: Tuæ certè pietatis perſpicuum relinques in Eccleſia teſtimonium, vt tota poſteritas, quid docueris Heidelbergæ, intelligat. Perge ergò, mi frater, vt cœpiſti: Dominus autem tuis benedicat laboribus. Schola noſtra multò frequentior eſt Heidelbergenſi Academia, & ſubindè confluunt ſtudioſi; Valemus autem, Dei beneficio, omnes, & in charitate ac pace viuimus; ſed dolore propter calamitatẽ Eccleſiarum Belgicarum confecti. Dominus miſereatur noſtri; & hoſtes compeſcat nominis ſui. Audio nunc Heidelbergæ eſſe Iacobum Andreã & Chemnitium; diu iam ibi fuit Argentinenſis ille noſter, qui vt audio, per vrbem equo, in terrã vſq; panno obducto inſidens, cum comitatu inſtar Principis, vel Archiepiſcopi potiùs Conſtantinopolitani obequitare aliquando ſolet; felicior ego ſum, qui ſolus, & pedes quotidie conſcendere ſoleo hoſce noſtros colles & montes. Hæc hactenùs. Interim te, frater obſeruande, cum familia Deo commendo. Neoſtadii 7. Auguſti. Anno 79.

Ob. Giphanius I.C. H. Zanchio S. P. Neoſtadium.

INuitus feci, vt ab optimo ſene D. Sturmio diſcederem. Sed impium iudicaui, vitam omnem in odiis & ſimultatibus conſumere. Vix annum egreſſus quadrageſimum planè caneſco; nõ enim

pectus

pectus tunicâ adamantinâ, vt Poëta ait, tectum gero. Quarè in hunc otii & tranquillitatis portum conceſſi; quod meum conſilium, ſi tu quoq; probaueris, æquiore animo hîc cōſiſtam. Sed hac de re plura ad Toſſanum noſtrum ſcribo, à quo & de Senatus Norici in viros doctos beneuolentiâ, & de Schola noſtra, quam tibi vehementer commendo, ſi voles, poteris cognoſcere. Quanquā & hic amicus noſter omnia cōmodiùs exponet; quæ cauſa quoq; eſt, cur iam ſim breuior. Magna eſt expectatio libri tui in Kemnitium, nihil mihi crede oportuniùs hac ætate proferri poterit. Sed in Theſibus tuis quod abſurdū putas, nos Dei proprietatum eſſentialium fieri participes, non facis cum Heshuſio, qui tamen in conuentu proximo Febr. habito Quediburgi, vbiq; præſentiā carnis Chriſti improbauit. Is enim, in *Adſertione*, ſic enim librum ſuum inſcripſit, cōtrà *Exegeſin Curæi* diſertè adfirmat, non tantùm carnem Chriſti, ſed noſtram quoq; carnem, proprietatum Dei eſſentialium eſſe participem. Mirum id tibi videbitur, & mihi ſanè eſt abſurdiſſimum: Extat tamen in ea Adſertione, vt loquitur; quam ego tandem videre, & Emblemata quædam inde ſumpta in eum librum intexere cupio. Placuit illa Aſſertio Pappo illi Sueuo, non Alexandrino, adeò vt totum ferè ſuum primum librum contra D. Sturmium inde compilarit. Vale vir doctiſſime, & amiciſſ. D. Fortunato Crellio ſalutem à me amantiſſimā dices, cuius ego ſtudium in vetere Philoſophia & tuenda & explananda valde probo & laudo. Altorphii Noricorum, 7. Aprilis.

Thomas Eraſtus Medicus H. Zanchio S.D. Argentinam.

HEri veſperi tuas accepi literas vir Clariſſime, in quibus, vt diſputationem tibi hic habitá, mittam, petis. Principes, datâ ſibi mutuo fide, nõ vulgandam eſſe, in cauſſa ſunt, quo minus tu cæterique legere eam poſſitis. Nos vulgare nec poſſumus nec debemus. Exempla hîc multa ſunt. Multi namque præter deſtinatos ad eam rem ſcribas, exceperunt quanta omninò celeritate potuerunt. Sed cum ſine ordine penè agerentur omnia, aſſequi potuit nemo. In noſtro exemplari quod ex plurimis correximus tum, cum in recenti adhuc memoria cuncta hærerent. Aduerſarii nobiſcum non contulerunt. Quidam tamen ex illorum exemplo, ſua emendaſſe dicti ſunt. Nuper exemplum nactus ſum, quod aduerſariorum eſſe dicebatur. Veriſimile quoque mihi propter multas eaſque graues coniecturas videbatur. Id cum incœpiſſem cum noſtro conferre, multa nobis, plura illis deeſſe animaduerti. Sunt plurima perturbato & inuerſo ordine ſcripta. Quod ad verba attinet, diſcrepant crebrò, in ſenſu tamen diſcordiam nullam hactenùs deprehendi. Vt hic exempla eorum reperiuntur, ita iſtic quoq; procul dubio habebitis. Miſerunt enim iſtuc libellos famoſos in nos editos, & quæ pro concionibus dicta & vtrinque facta ſunt, (vtinam bona ſint fide omnia recitata) vndè non dubitamus, acta quoque diſputationis, vt aduerſarii deſcripſerunt, vos habere. Scimus quoque non tantum

hæc

hæc eſſe facta, ſed plæroſque veſtrum nos condemnaſſe. Scripſit enim Flinnerus veſter huc, miniſtros omnes, & totam ferè Argentinam, aduerſariorum theſes probare, noſtras damnare, & in ſententia vt perſiſtant, diligenter monet. Miror ego hominem, qui Auguſtæ tolerabiliter, & hic poſteà variè & perplexè hanc rem, imò dubiè docuit, iam prodire ad damnationem earum rerum, quas præ imbecillitate ingenii aſſequi, præ ignorantia intelligere nunquam potuit. Sextum Iohannis Caput, audiui eum hîc tam miſerè non explicantem, ſed dilacerantem, diſcindentem, intorquentem, perturbantem, vt valdè ipſius miſertus fuerim. Videbatur interdum cauſſam intelligere atque etiam exponere velle, ſed mox reuocabat, atque etiam media quâdam viâ non rarò incedere fruſtrà tentabat. Iudicarunt aliqui tùm, eum & ſcire, & dicere cupere, ſed non audere, quod vereretur, ne Marbachium offenderet. Nam Argentinam eum reſpectare credebant. Ego verò, niſi iam contra conſcientiam; quod ſcelus hodie in plurimis reperitur, ſcribat atque agat, eum intellexiſſe rem, credere non poſſum. Hæc ideò, vt non tam facilè credatis, quæ de nobis aduerſarii, atque alii quidam, in quorum fortaſſe verbis quam cordibus plus eſt pietatis & DEI, ſparſerunt. Ad rem. Aduerſarii diſputationis exempla reliquerunt. Vbi per ocium licebit, vt incœpi, conferam cum noſtro, & vtrunq; corrigam. Qui habent, mittunt quô & quibus libet. Non enim pactum ad eos Principum ſpectat.

Nos tametſi poſſemus, vt cer[illegible] cupimus, publicare, propter dictas cauſſas, facere tamen nolumus. Scimus enim quam in peiorem partem plurimi ea quoq; interpretentur, quæ piè & ſanctè dicta ac facta ſunt, & ſine flagitio reprehendi non poſſunt. Ita ſemper cum veritatis amantibus actum eſſe, legimus. Non rectè hodie multi Pontificios accuſant, cum deteriùs ipſi agant illis, quos aduerſarii ſibi iudicant. Scripſit in diſputatione adoleſcens quidam Bernas, doctiſſimus, & ſolidæ eruditionis præ omnibus, quos ego iam multos annos in Germania noui, ſtudioſiſſimus. Is ſententiam magis iudicio, quo plurimùm valet, inſpiciens quam verba, pleraq; aſſecutus eſt: Actionem quoq; diſputationis, literis quas ad ſuos ſcripſit, ita depinxit, vt deſiderare non multa potuerim. Legi namq; hodie exemplum, poſt dimiſſas literas, quod alioquin ego non fueram conceſſurus. Vtinam reuocare liceret, ne occaſionem ſibi aduerſarii datam arbitrentur, aliquandò ſiniſtrè de nobis loquendi. Sed quoniam reuocari nequeunt, inde licebit accipias. Propediem fortaſſe acta quoq; publicabuntur. Nam ſi aduerſariorum ſpargantur longiùs, non poterimus nos non noſtra edere, ne præiudiciis capti, nos multi damnét, re necdum rectè cognita & perſpecta. Hæc ad literas tuas reſpondere volui. Vale, vir obſeruande, in Chriſto Ieſu plurimùm. Heidelbergæ, 21. Octob.

H.Z. Re-

H. Z. REGNERO ALBERDA.
Groningam.

SEx filio tuo, vir magnifice, Egberto, qui apud me, à tempore, quo huc venit ſtudiorum gratia, perpetuò vixit & viuit, inter familiariter colloquendum, intellexi non ſemel, cum ſumma animi mei voluptate, de tua ſingulari virtute ac pietate, deque iis quæ propter Chriſtum, & propter publicum patriæ bonum, perpeſſus es, atque etiamnum conſtanter pateris, ac forti perfers animo. Fieri iſta non potuerunt, quin te abſentem ex animo amplecterer, & etiamnum Chriſtiano amore, atque ea quâ dignus es perpetuâ obſeruantiâ complectar. Nobilitas per ſe digna eſt honore: quid poſteà ſi accedat vera pietas, heroica virtus, tantus amor Chriſti & patriæ, vt nihil pertimeſcas, modo & illius gloriam & huius ſalutem ac bonum promouere queas? Apoſtolus docet, non maius donum Dei eſſe, pro Chriſto pati, quàm quod in illum credamus. Pati ergò pro Chriſto, & propter iuſtitiam, varia afflictionum genera, exilia, carceres, tormenta, mortem denique ipſam; inter ſingularia Dei beneficia habendum & connumerandum eſt. Quid enim eſt iſta crux aliud, ſi conſtanti animo perferatur, quàm certum doni perſeuerantiæ vſque in finem, eoque veræ pietatis, æternæ electionis & inſtantis glorificationis teſtimonium. *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.* Neque certè alia ratione, Dominus IESVS in ſuum introiuit regnum, quam per crucem: *Oportuit*, inquit,

Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam. Apoſtolus vere pronuntiat in genere, *Omnes qui piè volunt viuere in Chriſto, perſecutionem paſſuros.* Tot & tanta non ſolum in Sacris literis & Hiſtoriis Eccleſiaſticis leguntur, verum etiam quotidie & paſſim viſuntur exempla, quibus hæc propoſitio Apoſtolica confirmatur, vt planè ſuperuacaneum ſit, vel vnum in medium proferre. Quid enim opus eſt, cum nemo piorum hominum ſit, qui in ſeipſo hoc non ſit expertus, ac ſubindè non experiatur. Eſt enim hæc perpetua nobis pugna cum mundo, & huius mundi Principe. Quod ſi aliquando eam minus ſentimus aduerſari; induciæ quædam ſunt, quæ Dei prouidentiâ, piis conceduntur. Sed perpetua pax cum mundo, ſperanda non eſt. Ergò, ad pugnam ſemper parati ſimus, oportet. Sed benè eſt, quod Dominum habemus, qui ſemper vincit; & qui etiam non ſinit nos tentari ſupra id quod poſſimus perferre. Neque ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Etſi ergò non parùm dolui & doleo crucem tuam, vir Clariſſime, maiori tamen afficior conſolatione, quod forti animo eam à te perferri intelligo. Qui autem bonum in te opus incœpit, is quin perfecturus ſit, dubitandum non eſt. Intereà Deus ſine intermiſſione eſt rogandus. Habes etiam quod crucem tuam emollire, & tolerabiliorem reddere debet; nempè quod hîc habes filium, de quo mihi magna polliceor, ſi Dominus pergat eum ſuis afficere benedictionibus: Amans enim eſt

pietatis.

pietatis, modeſtus eſt, prudens & bonarum literarum non infelix ſtudioſus. Ego illum his de cauſis amo vt filium meum. Si quid verò à me cupis præſtari, illud mihi liberè ſignifices, obnixè rogo & obſecro; inuenies hominem, qui paucis verbis contentus, reipſa ſuum erga te animum declárare ſtudebit. Vale.

D. Ludouico Lauatero Guilhelmus Stuckius
S. P. D.

REdditæ mihi ſunt proximæ tuæ literæ, Domine humaniſſime, quibus ego quam potero diligentiſſimè breuiſſimeque reſpondebo. Ac primò quidem hoſpes meus D. Conradus Hubertus, quâ eſt humanitate, omnem tibi operam ſuam iis in rebus, quas ab eo petiiſti, pollicetur atque defert; Et ſperat, quod Deus faxit, fore vt ipſe breui coràm, illis de rebus omnibus, tecum colloquatur. Statuit enim, niſi quid eum impediat, poſt Paſchatis feſtum Baſileam, vbi Buceri opera imprimenda curabit, ac indè Tigurum & Vitodurum ad Ambroſium Blaurerũ proficiſci. Hoc ſuum iter citiùs ſuſcipere in animo habuerat, niſi cùm filii ſui, quem ſecum habere comitẽ cupit, morbus: tum illa quæ inter Zanchium & Marbachium exarſit controuerſia, eum retardaſſet. Venio nunc ad eam controuerſiã, de qua certior à me fieri poſtulas. Huius quidem cauſa primaria, quantum ego certis quibuſdam coniecturis aſſequi poſſum, hæc eſt. D. Marbachius

cæterique eius nonnulli Collegæ, cum ſuum illum egregium conatum in lucem edendi Heshuſii de re Sacramentaria libellum, à Magiſtratu, Zanchii aliorumque interceſſione, fractum atq; repreſſum eſſe, moleſtè ferrent, omnem ſui vlciſcendi occaſionem quæſiuerunt. Itaq; cum Zanchius explicans illum locum Iohannis Apoſtoli: *Exierunt è nobis, ſed non fuerunt de nobis. nam,* &c. multis de Perſeuerantia Sanctorum in fide; & anteà de Fine ſeculi, doctiſſimè veriſſimeq; diſſeruiſſet; Marbachius hinc occaſionem arripuit eum apud Scholarchas accuſandi; itaque eum nõ priuatim anteà, vt par erat, admonitum, his de rebus apud Scholarchas accuſauit. Primò, quod ſanctificatos, regeneratos ſiuè iuſtificatos doceat, non poſſe excidere è gratia Dei: Deindè, quod nimis ſæpè multa de Prædeſtinatione verba faciat: tùm, quod finem ſæculi, certis quibuſdam coniecturis, ſciri cognoſcique poſſe neget: Poſtremò, Quod non ex Auguſtanæ Confeſſionis præſcripto, de re Sacramentaria ſentiat & doceat. His Capitibus, accuſationis Marbachianæ, Zanchius copioſiſſimè optimeque reſpondit. Hic igitur huius controuerſiæ eſt fons atque origo. Nunc præſtantiſſimus iſte Theologus, cuius, præter doctrinam eximiam, innocentia quoque atq; integritas, omnibus, vt opinor, bonis viris ſatis ſpectata atq; probata eſt; ab omnibus ferè huiuſce vrbis miniſtris, præter meũ hoſpitẽ, qui eũ vnicè amat, oppugnatur, publicè priuatimque in odiũ atq; inuidiã rapitur. Huius verò defenſionẽ ac ꝓpugnationẽ ſuſceperunt, hoſpes meus, Ioan. Sturmi⁹ Rector huius Scholæ, cæteriq; boni viri,

1. Epiſt. Ioh. 2.

Buceri,

Buceri, cuius ob doctrinam, de perſeuerantia Sanctorum in fide, Scripturis conſentaneam, Zanchius præcipuè accuſatur, fau:ores atque amici; cæteris iſtis peſtibus & numero & auctoritate & gratia: (hîc Sturmium excipio:) multùm inferiores. Paucis antè diebus, Buceri opuſcula de Sacramentis in vnum libellum contracta, excuſa ſunt, quæ quominùs adhuc in lucem exierint, Marbachii aliorumq; culpâ factum eſt, qui effecerunt, vt ea magiſtratus vendi vetuerit. Huic libello præfixa eſt Ioh. Sturmii Epiſtola ad Coccum Anglum, ſatis prolixa, quæ iſtos bonos viros valdè pungit; in qua grauiſſimè conqueritur de nonnullorum importunitate atq; iniuria, quâ viros doctrinâ & pietate præſtantiſſimos, Eccleſias clariſſimas atq; ornatiſſimas, Martyres in Gallia, Hiſpania & alibi quam plurimos, ipſi hyeme in hypocauſto caliduli, æſtate ſub vmbra frigiduli, afficere audent; dum eos iniuſtiſſimè hæreſeos condemnant, & inimicos quam amicos appellare malunt. Pollicetur prætereà in eadem Epiſtola, ſe mox librũ de re ſacramentaria ſatis argumentoſum in lucem eſſe editurum. Huic Epiſtolæ alia hoſpitis mei D. Conradi adiuncta eſt, eiuſdem ferè cum ſuperiore argumenti. Hæc ſunt cariſſime Domine, quæ tibi hac de controuerſia ſcribenda habui, in qua longior fui quam initio putaram. Plura quæ ad te ſcribam me deficiunt. Itaque vt ſcribendi modum faciam, vel potiùs finem; modum enim iam multùm exceſſi, te colẽdiſſime Domine, oro quæſoque vt has meas literas æqui boniq; conſulas, meque amare, ſicut adhuc cõſtanter feciſti, pergas: cui amori ego quã-

tum potero, omni meo ſtudio atque obſeruantia reſpondebo. Domino Bullingero, Simlero, Zwinglio, tuiſq; omnibus plurimum oro, meo nomine, ſalutis impertiaris. Vale in Domino chariſſime atque colendiſſime Domine. Argentinâ.

Iohannes Guilhelmus Stuckius Hieronymo Zanchio S. D. Neoſtadium.

REdditæ mihi ſunt, vir Clariſſime & præceptor obſeruande, proximæ tuæ literæ ad me ſcriptæ, cum quibus aliæ quædam literæ fuerant coniunctæ ad affinem tuum D. Lumagam, quas ſtatim Curiam curaui perferendas. Excuſatione illa, qua ſtatim ab initio literarum tuarum pro humanitate tua vteris, de diuturno tuo ſilentio, minimè opus erat. Excuſant enim te ſatis ſuperque publica & priuata tua negotia atque moleſtiæ, tua ſenectus, corporis & inprimis oculorum tuorum infirmitas, quæ quidem cauſæ te procul dubio non ad me ſolum, ſed ad alios quoq; tuos amicos ſcribere prohibent. Prognoſticon meum (quod per Cambierum Typographum Francofurtenſem ad te miſeram:) te nondum accepiſſe miror; Illud nunc additis nonnullis recuſum eſt, de quo iudicium tuum, quod plurimi facio, intelligere vehementer velim. Cambierum monebo vt exemplar ad te mittat, trium aut quatuor foliorum eſt opuſculum. Res noſtras & politicas & Eccleſiaſticas, quas tibi curæ cordique eſſe ſcio, in felici ſcias adhuc, Dei beneficio, atque pacato eſſe ſtatu, quo faxit Deus vt diutiſſime frua-

mè ſruamur. Eccleſiam Bernenſem nonnihil turbarant *Samuel Huberus* Eccleſiæ in agro miniſter, & Alberius Medicus & Philoſophus Lauſannenſis, vir egregiè doctus; quorum ille de Prædeſtinatione, hic de Iuſtificatione, ſcripto etiam publicè edito, quæſtiones atque controuerſias mouerant. Vtraque controuerſia, cùm Dei inprimis benignitate, tum magiſtratus Bernenſis, & paſtorum atque doctorum Eccleſiæ quorundã, qui ad actionem illam vocati & accerſiti fuerant, fide, induſtriâ, prudentiâ atque conſilio benè admodum compoſita atque ſopita fuit. Adhæc: (ſic enim Deus nouit ex malis plurimũ ſæpè boni elicere:) hac occaſione conſpirãs ac penè conflatus Eccleſiarum Helueticarum & Sabaudicarum, non ſolum de Prædeſtinatione & Iuſtificatione, ſed de reliquis quoque fidei religioniſque noſtræ articulis, conſenſus, denuò ſancitus ac confirmatus fuit. Alberius ſeſe facilem, modeſtum atq; docilem præbuit. At alter ſeſe pro antiquo ſuo more, contumaciſſimum & obſtinatiſſimum exhibuit. Itaq; meritò Ampliſſimi Magiſtratus decreto, propter falſa crimina quæ D. Muſculo intẽderat, falſa de prædeſtinatione dogmata atq; ſomnia, propter incredibilem audaciam, impudentiam, atq; peruicaciam munere officioque Eccleſiaſtico ſeſe abdicare eſt coactus. Ille verò pacis & tranquillitatis impatiens non quieuit, & vindictæ cupiditate impulſus, clam ſcriptũ quoddam aduerſus nos omnes, qui illum libenter in viam reuocaſſemus, contumelioſiſſimum exarauit. Quo patefacto primũ in carcerem fuit coniectus, deinde ob effrænatam indomitamq;

ſuam contumaciam, in exilium vnà cum vxore & liberis ſuis eiectus fuit. Inde rectà ſeſe in ditionem Wirtenbergenſem ad Schmidelinum, cuius doctrinam de Prædeſtinatione & Baptiſmo ſtrenuè defenderat, recepit, à quo tanquam gratiſſimus, ſuique ſimillimus hoſpes amicè humaniterq; fuit receptus. Ibi nunc nouam Camerinam mouet, plurima de nobis mendacia atque calumnias ſpargit. Scriptum quoque aduerſus nos conuitiis refertam conſcripſit, quod his ipſis nundinis dicitur in lucem proditurum. Magiſtratus Tigurinus, Bernenſis, Baſilienſis & Scaphuſianus nuntium literaſque ad Illuſtriſſimum Principem Wirtenbergenſem miſerunt, quibus illum partim de toto hoc negotio edocent, partim vt calumnioſa illa Scripta, quæ maiorum turbarum atq; contentionum futura ſint ſeminaria, publicæ pacis & tranquillitatis tuendæ & conſeruandæ gratia, ſupprimi curet, monent atq; hortantur. Nunc reſponſum Principis, illius pietate atque prudentiâ dignum, & publicæ paci cõcordiæq; accommodatum, expectatur. Similis ferè fuit noſtra hæc cum Hubero illo contentio, quæ tua fuit olim cum Marbachio Argentoratenſi, cuius auritus oculatuſque teſtis fui; Itaque acta illa Argentoratenſia literis memoriæque à te mandata, mihi in Bernenſi hac actione, cui magiſtratus mei collegiique obſeruandi auctoritate intereſſe ſum coactus, magno vſui adiumẽtoque fuerunt. Homo ille mihi inprimis infenſus valdè eſt & infeſtus, de me potiſſimum conqueritur, vt ex amici cuiuſdam mei Tubingenſis, literis cognoui, itaque in me quoque procul dubio

dubio ſcommatum & conuitiorum ſuorum tela atque fulmina vibrabit. Nam vt liberè & ingenuè fatear, in publica illa diſputatione & actione, ſingularis illius audaciæ, impudentiæ, loquacitatis, Paradoxorum impatiens, in huiuſmodi verba aliquoties prorupi, nos cum homine illo, tanquàm negante principia, operam & oleum diſputando perdere, cum identidem omnes ab æterno ad vitam æternam à Deo prædeſtinatos, neminem reiectum ac reprobatum eſſe affirmaret, & prædeſtinationis, licèt ſæpè rogatus, nullam definitionem afferre vellet, noſtram verò reſpueret, vndè omnis diſputationis iuſtæ & legitimæ exordium eſt ducendum, ne errare & vagari ſine fine atque fructu cogatur oratio, vt Cicero inquit. Sed de his ſatis, de quibus plura forſan ex aliorum literis intellexiſti. Rogo te vehementer, mi Domine Præceptor, vt, pro veteri tuo in me amore, meaque viciſſim erga te obſeruantia, me in hoc certamine, in quo tu es exercitatiſſimus, tuis precibus tuiſque conſiliis iuuare velis. Sed de his triſtibus ſatis: venio ad lætiora. Confugit ad nos ante ſex ferè hebdomadas vir quidam doctus valdè & diſertus, qui per decennium Romæ in Ieſuitarum Collegio literis atque diſciplinis liberalibus magno ſtudio, magnoque cum progreſſu incubuit. Patria eſt Lucernenſis, nomine Gabriel, genere Gerberus: (quæ honeſta eſt & antiqua Lucernenſis familia:) munere Canonicus, Iuris Canonici doctor, egregiæ, vt dixi, doctrinæ & eruditionis. Is repudiata religione ſeu ſuperſtitione potiùs Romana & Pontificia noſtram profitetur, & ad

eccleſiæ Scholæq; noſtræ inſeruiendum, omnem operam ſuam nobis defert ac pollicetur. Concubinam ſuam, quæ eſt Tigurina, & ex qua tres ſuſceptos habet liberos, noſtræ Eccleſiæ more rituque in vxorem duxit, ſibique matrimonio legitimo iunxit. Nullis literarum promiſſorumque illecebris vicini noſtri illum ad ſe reuocare conantur, ſed ſperamus illum & re & nomine Gabrielem, hoc eſt, fortem & conſtantem in fide religioneque noſtra, ac proinde magno Eccleſiæ Scholæque noſtro vſui ornamentoque futurum. Noua quæ ſcribam non habeo niſi illa, de claſſis Hiſpanicæ clade & Anglorum victoria, tibi forſan notiora, quam nobis.

Vale Domine & præceptor obſeruande, & me tui obſeruantiſſimum amare quæſo pergas, & fratrem meum, qui præſidiario Principum tuorum Illuſtriſs. militi, vt audio, præfuit & forſan adhuc præeſt, meque vnà cum illo tuis precibus, fidei, humanitati vnicè commendo. D. Stumpfius, cæterique collegæ mei obſeruandi, te amant, obſeruant, ſalutant plurimùm. D. Thomæ Blaurero Vicario Neoſtadienſi, affini meo obſeruando, honorificam quæſo meo nomine ſalutem dicas. Ignoſcas mihi oro pro humanitate tua, quod hac mea verboſitate oculis negotiiſq; tuis non parco. Tiguri Calend. Septembris, Anno 1588.

D. Hie-

D. Hieronymo Zanchio, D. Zachariæ Vrſino: & Doct. Danieli Toſſano S. Theolog. Doctoribus ac Profeſſoribus in Schola & Eccleſia Neoſtadiana,

Christophorvs Pezelivs, D.

SAlutem in Chriſto Immanuele & Seruatore noſtro vnico: Reuerendi, Clariſſimi & humaniſſimi viri Domini & amici, patrum, præceptorum & fratrum loco colendi;

Initio harum literarum, quod & pietas & huius temporis ratio poſtulat, ab æterno, vero & viuo Deo, patre Domini ac liberatoris noſtri Ieſu Chriſti, precor, vt hunc annum ingredientem, Eccleſiæ & Reipubl. Chriſtianæ & Scholæ veſtræ & vobis omnibus, ac familiis veſtris fauſtum, felicem, tranquillum & ſalutarem efficiat. Deinde Reuerendis dignitatibus veſtris reuerenter ſignifico, me ad Harniſium Bipliopolam veſtratem, qui aliquoties id à me flagitauit, mittere hoc tempore ſecundam partem argumentorum Philippicorum: In qua de creatione mundi, & quibuſdam cognatis materiis; de prouidentia; de contingentia; de peccati cauſa; de libero arbitrio; de peccato, ex *Philippi Melanchthonis* ſcriptis reſponſiones collectæ ita recitantur, vt in Scholiis tamen à me additis, plerumque vberiores declarationes attexantur, quæ oſtendant, ſi quid in D. Philippi ſcriptis obſcurius dictum ſit, id maluiſſe me ad ſcripturæ & veritatis doctrinæ normam interpretari, quàm perpetuam

litium materiam aliis relinquere. Neque verò ignoro, de pleriſque his doctrinæ controuerſiæ capitibus, quæ in hanc ſecundam partem incidũt, grauiſſima ſemper certamina in Eccleſia extitiſſe, atque ea ipſa, magna animorum contentione, noſtris inprimis temporibus agitata eſſe. Ac ſi quiſquam alius, ego ſane meo me pede metiens, & infirmitatem meam conſiderans, seriò ac ſine ſimulatione agnoſco ac profiteor: Me nec facultate illa doctrinæ, nec ea iudicii dexteritate, nec tanto rerum vſu præditum eſſe, vt in tanti momenti controuerſiis explicandis, quidquam mihi tribuere atque arrogare aut poſſim aut debeã. Et quò diutius verſor in ſtudiis doctrinæ, quæ Eccleſiæ Dei propria eſt, eò magis animaduerto, quam difficilis ſit, & plenus ingentium periculorum labor iſte, quo ſumma Confeſſionis de ſingulis religionis Chriſtianæ capitibus, in tantis opinionum huius ſeculi confuſionibus, & tanta calumniandi apud plurimos libidine, deniq; in tantis diſcordiis ac diſſenſionibus publicis, repetenda eſt. Sed quia ab eo tempore, quo prima pars huius à me ſuſcepti laboris & opera in publicum prodiit, non deſierũt inſtare apud me multi boni viri, vt ad excitanda iuuentutis ſtudia, cui hic labor præcipuè deſtinatus eſt, & ad Philippi ſcripta commendanda iis, qui integra illa euoluere non poſſent, ſimili ſtudio colligere has meis pergerem. Aliqui etiam ſubterfugere me confeſſionem de ſequentibus doctrinæ partib. quæ nunc potiſs. controuerti ſolent, ſuſpicarentur, quod differri huius partis editionem viderent; qua de re multorum calumniæ ad me literis amicorum

corum perſcriptæ ſunt. Non potui honeſtè manum aratro huic ſemel admotam retrahere, aut à continuando hoc qualicunque labore deſiſtere.

Itaq; quantum mihi temporis atq; ocii, ab occupationibus aſſiduis, quas muneris mei ratio mihi imponit, ſuffurari ſub initium huius hyemis licuit: conatus ſum hanc alteram partem argumentorum Philippicorum contexere. De qua & Bibliopolæ ſcripſi & patrueli meo, qui has vobis afferet, in mandatis dedi, vt R.D.V. tum indicem, tum quęcunque inſpicere in his pagellis velletis, meo nomine prius exhiberet, quam typis illa exprimerentur. Nam & vtilem hunc eſſe morem exiſtimo, vt quæ apud vos eduntur, grauiſſimo veſtro iudicio prius, quam prelo ſubiiciantur: Et hac etiam in re oſtendere cupio, nihil mihi optatius contingere poſſe, quam ſi cum approbatione veſtra, qualeſcunque illæ pagellæ in aliorum manus perueniant.

Atq; vtinam aut mihi abſoluere iſta, atque ad vos mittere aliquantò maturius licuiſſet; aut vobis in tanta temporis anguſtia, & in tanta veſtrarum occupationum mole ac varietate ſatis ocii concederetur ad ſcriptum iſtud integrè perlegēdum. In quo plenam vobis poteſtatem facio atque permitto, emendandi, quæcunque limâ accuratiore opus habere videbuntur.

Sed quia optare hoc potius, quam ſperare poſſe videor, vt totum librum euoluatis prius, quam typis ſubiiciatur, præſertim, cum non multæ ſeptimanæ reſtent ad nundinas proximas Francofurtenſes, ad quas propter multas cauſas, prodire librum cupio: non dubitaui in

pagella literis inſerta, præcipua quædam loca annotare: quæ digitum intendunt ad ſummam earum diſputationum, in quibus aut Flaciani contra Philippum certamina mouerunt, vt de libero arbitrio: aut in quibus accuratiores eſſe ſcimus explicationes præſtantiſſimorum Theologorum in exteris Eccleſiis, quam quæ in Dom. Philippi ſcriptis cuiuis ſint obuiæ, quem appareret ſuo quodam conſilio parcius attigiſſe locum de prouidentia & cognatis materiis: De quibus tamen ipſe ad D. Caluinum ſcribens, *Scio*, inquit, *noſtra cum tuis prorſus congruere, ſed noſtra παχύτερα ſunt, & ad vulgi captum accommodatiora.*

Vt autem ingenuè fateor, me hiſce annis, in Schola crucis, in qua Deus me exercere aliquandiu voluit, ipſo ſenſu mearum ærumnarum, & diuinarum conſolationum experientià excitatum: & ſacrarum literarum ac eruditiſſimorum veſtrorum ſcriptorum lectione confirmatum, in his ipſis doctrinæ Chriſtianæ capitibus, quæ non ſæpè Wittenbergæ tractata fuiſſe à noſtris memini, paulatim diſcendo profeciſſe: Ita non ſum veritus ex veſtris doctiſſimis lucubrationibus & Scholiis, quas ad manum habere potui, tum verba, tum ſententias nonnunquam mutuari, atque meis iſtis ſcholiis, veſtra, tanquam mea intexere: non ſolùm quia de tantis rebus optandum erat omnes pios ſimiliter loqui, ſicut in numerando iiſdem notis numerorum, omnes ſani vtuntur; ſed multò magis, vt ſi qui iſta tum in veſtris doctiſſimis lucu-

lucubrationibus, tum in his meis qualibuſcunque Rhapſodiis, eadem lecturi ſunt, inde quoque de mea voluntate & ſtudio iudicium faciant, quo DEO adiutore, vobiſcum, vnâ fide, vnoque Spiritu DEVM inuocare, & communem in veritate doctrinæ cæleſtis conſenſum, vbicunque locorum & quam diu ſuperſtitem me DEVS eſſe voluerit, tueri ac retinere toto pectore cupio atque exopto.

Quod ſi iſta ſaltem, quæ annotaui, aut alia quæcunque ex indice vobis libitum fuerit, loca inſpicere atque legendo percurrere, Reuerendis dignitatibus veſtris graue non erit: Et, ſi, quod ad rerum ſummam attinet, qualeſcunque pagellas iſtas non improbaueritis: peto à vobis, viri Reuerendi & Clariſſimi, vt pro veſtra pietate, & iuuandæ Eccleſiæ ſtudio, & pro veſtra erga me humanitate & beneuolentia, quam ante hac in ſimili genere officiorum aliquoties expertus ſum, non dedignemini editionem iſtarum pagellarum apud vos adiuuare: In quibus ipſis, ſi quid mutandum cenſueritis, idque pro veſtra excellenti doctrina, & candore eximio mutare non grauati fueritis: magno me à vobis beneficio affectum eſſe putabo. Benè ac feliciter interim valeant Reuerendæ dignitates veſtræ, & tùm has literas inter occupationes effuſas potius quàm ſcriptas, in optimam partem accipiant, tùm moleſtiam ſibi meis petitionibus afferri benignè ignoſcant. Clariſſimo

viro, Domino *Chriſtophoro Ehemio*, Cancellario, ſalutem reuerenter aſſcribo. Herbornæ Calend. Ianuarii, Anno 1580.

Reuerendas Dignitates veſtras ex animo ſincerè colens & amans

CHRISTOPHORVS PEZELIVS, D.

Hieronymus Zanchius Chriſtophoro Pezelio Theolog. Doct. S.

QVâ potuimus diligentiâ, Clariſſime vir, legimus, quas mihi dederat patruelis tuus, libri tui pagellas: & legimus cũ voluptate, tuas præſertim pias & doctas explicationes. Gratulamur hác in doctrina cæleſti conſenſionem, & toto pectore precamur Dominum Ieſum, efficiat idem in tota ſua Eccleſia, vt ſublatis tandem aliquando omnibus diſſidiis, ſola ſui verbi vox, ſonet in templis & Scholis. Fuit D. Philippus f. m. vir certè magnus (vt totus nouit orbis Chriſtianus:) ſingulari pietate, ſummâ eruditione, non vulgari iudicio: cui omnes Scholæ & Eccleſiæ, omneſque literati debent plurimùm: vt qui tantum virum tam benè de omnibus meritum, nunc mortuum lacerant, eiuſque damnant pia & erudita ſcripta, vt ſua nimirum vana: (ne quid aliud dicam:) promoueant ſomnia, ii ingrati diſcipuli, ſe tali præceptore, tamquã magno Dei beneficio indigniſſimos fuiſſe, manifeſtè declarant: homines ſui amantes, & quæ ſua ſunt, non quæ Ieſu Chriſti quærentes. Sed benè res habet, quòd neque bonus pater Noah ſolum habuit Cham, à quo fuit irriſus, ſed etiam Sem & Iaphet, à quibus

bus fuit honore affectus: neque Chriſtus ſolum Iudam, per quem proditus fuit, ſed etiam vndecim, qui eius demortui, & in cælo regnantis honorem & diuinitatem tutati ſunt, & ſuis ſcriptis in ſempiternum tutantur. Præſtitiſti te virum laude digniſſimum, in colligendis, explicandis, euulgandis optimi præceptoris tui lucubrationibus: remque feciſti, (vt credimus:) toti Eccleſiæ gratiſſimam, iucundam ſimul & vtiliſſimam: præſertim cum ille ſummus vir, tàm in refellendis breuiter & perſpicuè ad formam Dialecticam aduerſariorum Sophiſmatibus excelluerit, tum omnia ſemper ſua dicta ad promouendum ſtudium pietatis & ſanctitatis, bonorumque operum accommodarit; quo ſanè ſcriptionis genere, ſe verè pium & ſanctum virum fuiſſe luculenter declarauit: οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἀγαθὸς ὁ μὴ χαίρων ταῖς καλαῖς πράξεσιν· οὔτε δίκαιον οὐδεὶς ἂν εἴποι τὸν μὴ χαίροντα δικαιοπραγεῖν. Quia verò in hac de moribus, deque ſtudio bonorum operum doctrina, ita optimus doctiſſimuſq; vir aduerſus Libertinos occupatus fuit & diligens, vt ſublimiores illas *de Prædeſtinatione, de prouidentia, de cauſa peccati, de perſeuerantia Sanctorum*, & alias id generis quæſtiones parciùs attigerit, quòd, ne inde homines carnales, & ad licentiam propenſiores occaſionem frena ſuis cupiditatibus laxandi ſumerent, vereretur & valdè metueret: idcircò neceſſariæ fuerunt, quas tu adieciſti explicationes.

Cæterùm, quod petiiſti, vt quæ iudicaremus egere correctione, ea pro noſtro iudicio corrigeremus: in eo ſatis fore iudicauimus, ſi

quæ in textu Philippi ab aliis atq; aliis diſſimiliter accipi poſſent, in vnum collecta ſimul lectori ſubiiceremus. Sunt autem hæc pauca:

I. Quod alicubi ait, *peccata non eſſe neceſſaria*: Si id nullo modo, & nullo ſenſu intelligatur, falſum eſſe videtur. Scriptura enim ait, *oportet hæreſes eſſe*. Item, *neceſſe eſt, vt veniant ſcandala*: & alia his ſimilia. Opus igitur eſt explicatione. Credimus pii viri ſenſum hunc eſſe, neminem ad peccandum cogi, ſed qui peccat, voluntariè peccare, ſi de adultis ſermo fiat. Nam originale & eius primi motus, prauique affectus, omninò neceſſariò inſunt cuique homini: ac de iis Auguſtinus illud Pſalmi interpretatur: *Libera me de neceſſitatibus meis.*

II. Quod etiam ſæpè repetit, *Deum nolle peccata*: ſi ſimpliciter accipiamus, *Deum nullo modo velle*, contradicit Scriptura. De Herode & Pilato legimus in Actis, eos feciſſe, quod conſilium & manus Domini decreuerat fieri. De grauiſſimo autem facinore ſermo eſt. Item, euertit omnipotentiam Dei, quaſi ipſo planè inuito fiat. Item, pugnat cum doctrina Auguſtini, & tua in explicationibus, quod Deus permittat peccata volens: Ergò explicatio eſt adhibenda: *Deum nolle, voluntate approbatiua*, quam Scriptura vocat CHEPHEZ Pſalm. 5. vel voluntate reuelata. Hac enim illud damnat, prohibet, punit.

III. Sæpè etiam ſcribit, *impios ſibi & externis membris frenum iniicere poſſe, ne admittant ſcelera.* Si propriis viribus, ſine vllo ſpeciali Dei auxilio

lio intelligatur, pugnat cum Scripturis, quæ docent, *arborem malam non poſſe bonos fructus facere.* Cohibere autem membra noſtra, ne externa admittamus ſcelera, opus certè eſt bonum, licèt non perfectum. Eſt enim ex parte conſentaneum cum lege Dei: quæ non ſolum internas damnat concupiſcentias, ſed etiam externa malefacta: Et ideò Auguſtinus contra Iulianum Pelagianum multis demonſtrat, omnia egregia facta Philoſophorum & Romanorum, aliorumque gentilium, fuiſſe ſingularia Dei dona. Quid? quòd Ariſtoteles ipſe, & clariùs etiam Plato, ἕξιν καὶ πρακτικὴν κατ' ἀρετὴν vocat δώρημα τοῦ Θεοῦ & θεόσδοτον? Quidquid igitur boni fieri ab homine poteſt, ſiuè verè bonum, ſiuè moraliter, & quocunque modo bonum; id non ſine ſpeciali Dei auxilio, ſeu gubernatione prouidentiæ diuinæ fieri, fatendum eſt Chriſtianis hominibus, & de omnibus danda eſt illi gloria. Optaremus igitur, vbi tales & ſimiles reperiuntur locutiones, (vt illæ:) *quod quiſque ſe poteſt regere diſciplina: quod quiſque poteſt præſtare, ne externa admittat ſcelera,* &c.) ibi adderetur explicatio aliqua: videlicet, *accedente diuino auxilio, hoc poſſe etiam impios præſtare.* Non enim quia metuimus, ne carnales homines abutantur veritate; ideo ea ſupprimenda eſt, & DEVS ſuâ gloriâ & honore ſpoliandus?

IV. Negatur etiam quodam in loco, Deum ordinaſſe peccata. Pugnat hoc, niſi declaratio

adhibeatur, cum æterna perfectiſſimaque Dei ſapientia: quaſi aliquid in mundo fiat, quod ad aliquem finem bonum non ſit ordinatum. Certè quicquid finem aliquem bonū ſortitur, ſiuè per ſe ſiuè per accidens: illud ad eum finem fuiſſe à Deo ordinatum, fatendum eſt; alioqui quomodo agnoſceretur, & prædicari Deus poterit ſapientiſſimus mundi rector? Atqui peccatum cedit ad gloriam Dei, diuinæque iuſtitiæ & miſericordiæ illuſtrationem, & ad ſalutem electorum, quibus omnia cooperantur in bonum, etiam peccata, ait Auguſtinus: quanquam non ex ſe, ſed ex Dei bonitate id fiat. An non peccata, quatenus peccata, fuerunt ad hoc ordinata, vt ea Filius Dei, ſuo expiaret ſanguine & omnia Diaboli opera deſtrueret? Lex item ad hoc ordinata fuit, vt per eàm haberetur cognitio peccati. Ergò & peccatum viciſſim ad hoc ordinatum fuit, vt per legem cognoſçeretur. Præterea Deus peccata, quatenus peccata ſunt, volens permittit. Oportet igitur & hanc voluntariam promiſſionem, & rem permiſſam, ad aliquem finem, à Deo ordinatam fuiſſe.

V. Vbi enim negatur (& meritò) Deus autor eſſe mali, diſtinguit Dominus Philippus malū, in *malum pœnæ*, & in *malum culpæ*, (quæ eſt Tertulliani diſtinctio) & concludit *non eſſe autorem mali culpæ, ſed tantùm mali pœnæ.* Hìc ſubdiſtingui poſſet malum culpæ, quemadmodum tuæ quoque notationes rectè monent, in actionem ipſam, & in malitiam actionis. Ab illa certè excludi non poteſt Deus: *In ipſo enim viuimus, mouemur & ſumus.* Malitiæ verò autor non eſt:

Sed

Sed quin ſit & volens permiſſor, & ſapientiſſimus ordinator,negari non poteſt, quin negetur Dei ſapientia atq; potentia. Si etiam autor eſt mali pœnæ: Ergò etiam eum punit peccata peccatis: peccati autor eſt, non quatenus peccatum eſt, ſed quatenus pœna: quia omnis pœna iuſta, eoq; bona eſt.

VI. Dictum, *indurabo cor Pharaonis*, interpretatur, pro, *permittam indurari*, ſubtrahendo gratiam: non totum explicauit. Quatenus induratio illa fuit peccatum, Deus eam permiſit: ſed nõ niſi volens: quatenus verò non ſine actione facta fuit interna: actio Dei aliqua, peccata tyranni puniẽtis, interceſſit. Et verbum, INDVRABO, ſæpiùs repetitum ampliùs ſignificat, quam permittam indurari: Sic de aliis locis ſimilibus Roman or. 1. 2. Theſſ. 2. Et hoc ſibi voluit Salomon dicens: *Cor regis in manu Domini, quocunq; voluerit, flectet illud*, vt Auguſtinus docet. Placet igitur magis Buceri & aliorum interpretatio in Epiſt. ad Romanos: Item in Matth. *Ne nos inducas in tentationem*: neq; aliter explicauit Lutherus. Tu ibi ſubdis explicationem, quàm probamus: Tantùm vbi ais: *Qua fiat, vt actiones illæ Deo inuito, ac ſimpliciter nolente fiant*: Si addidiſſes (*Nihilque agente, aut prorſus otioſo*, id quod alibi tamen rectè poſuiſti) placuiſſet magis.

VII. Vbi legitur, in conuerſione iſta tria concurrere, *verbum, Spiritum S. & voluntatem*: Quod de voluntate dicitur, eget explicatione, ne quis fortè putet, eam ad ſui viuificationem concurrere, tanquam cauſſam efficientem; ipſa enim principale ſubiectum eſt, quod conuertitur. Ab alio

igitur,non à ſeipſa, ne minima quidem ex parte conuertitur:Imò ne ad præparationem quidem concurrit,vt cauſa ſe ipſum præparans;ſed tãtum vt ſubiectum quod præparatur & conuertitur. Præparatur enim voluntas à Domino;ſed viuificata & conuerſa à Domino,ſtatim ſine mora acta agit,& facta de nolente volens,vult:Neque exedimus,Dominum Philippum aliter intellexiſſe: proindè non dicit *ad conuerſionem*, ſed,*in conuerſione concurrere*:quia conuerſio ſine eo,quod conuertendum eſt,non fit. Conuertitur verò non truncus, ſed voluntas, verum mortua. Mortuus autem ad ſui viuificationem, minimè concurrit.

Placet partitio Auguſtini:*Tria eſſe actionum genera:Præcedentia conuerſionem:exiſtentia in conuerſione:ſequentia conuerſionem.*

Prima,quibus ſc.præparatur voluntas ad conuerſionem, à Spiritu S.ſunt, voluntatem præparante. Secundi generis opera, à Spiritu S.ſunt, conuertente non truncum,ſed voluntatem,quæ acta agit. Solius igitur Dei opus eſt Conuerſio. De ſequentibus conuerſionem,nulla eſt diſputatio,quin & à Spiritu S.& à nobis ſint: quia acti agimus,ſcientes & volentes.Sed primæ partes ſunt Spiritus S. qui operatur in nobis velle & perficere.

VIII. Vbi dicitur,*qui peccant contra conſcientiam,deſinunt eſſe ſancti*,videtur in eo deſiderari explicatio. Quia non conceditur, verè ſanctos ita peccare contra conſcientiam, vt hypocritæ peccant & impii,toto ſcilicet corde: dicente Iohanne, *Qui natus eſt ex Deo, non peccat, & non poteſt*

peccare

peccare (ſcilicet toto corde) quia ſemen Dei manet in illo. Deindè verè ſancti, ſemper ſancti ſunt coram DOMINO, in Chriſto capite, cuius ſunt membra. In ſeipſis verò deſinunt eſſe ſancti, non tamen penitùs, ſed ex parte; quia ſemen Dei manet in illis: & fides eorum nunquam penitùs deficit, Deo illis, cùm labuntur, manus ſupponente, & fidem conſeruante propter Chriſtum, ne à capite planè auellamur, ſed potiùs adoleſcamus in virum perfectum. Qua de re plura coràm, ſi libuerit.

Ariſtoteles ipſe docuit, habitus non facilè tolli, qui præſertim iuſto tempore, & multis actionibus confirmati ſunt: quanto minus dona Dei ἀμεταμέλητα, peccatis ſanctorum ex imbecillitate fidei admiſſis penitus tollentur? Omnia autẽ horum peccata, huius generis ſunt: quia nunquam ex deſtinata malitia peccant: quanquam alia aliis grauiora ſunt, omnia verò æternâ damnatione digna. Proindeque vt condonentur, nouo actu fidei & pœnitentiæ opus eſt. Sed, vt dictum eſt, de iis aliàs.

Hæc in illis pagellis obſeruauimus, deque iis te hoc tempore monendum eſſe duximus. Rogamus te, libertatem noſtram boni conſulas. Quia enim petiiſti, non potuimus non gerere tibi morem, & quæ explicatione egere iudicauimus, fraternè non indicare. Vale vir eximie, & Illuſtriſſimum Principem, nos, Scholamq; & Eccleſiã noſtram precibus tuis commendo Domino. Neoſtadii, 25. Martii. Anno 1580.

Hieron. Zanchius, Lælio Zanchio Equiti & Doctori. Veronam.

S. Laurentius à Lumaga, ſororius meus, Excellentiſſime Doctor, iam pridem ad me retulit: te & ab ſe nomine meo (vt iuſſeram) ſalutatū fuiſſe: & ſalutationem habuiſſe gratam. Cupere verò intelligere de me, tum ex qua Zanchorum ſim familia; tum quibus parentibus natus. Eſſe enim haud alieno à me animo. Perfuit mihi gratū, id audiuiſſe: quod aueam cum omnibus viris bonis & doctis amicitiam colere; tecum verò multò magis, quod virtuti, ipſa etiam ſanguinis neceſſitudo accedat. Simulac verò hæc ex illo audiui, ſtatim ſcripſi ad te: ſed neſcio, quo pacto, vt ex ipſo intelliges, amiſſæ fuerint literæ; Nunc igitur reſcribo. Qui autem has reddit, famulus fuit annos iam quatuor meus, homo Germanus, nomine *Fridericus Sylburgius*, iuuenis apprimè doctus Græcè & Latinè. Paucis igitur rem accipe.

Paulus Zanchius honorificæ memoriæ, Iureconſultus excellentiſſimus, pater Chryſoſtomi Canonici Lateranenſis, ac Hieronymi Iuriſperiti, quos tibi notos eſſe non dubito; & Franciſcus Zanchius felicis recordationis, parens meus: patrueles fuerunt, hoc eſt, ex Marſilio & Chriſtophoro, germanis fratribus nati.

Fuit verò parens meus, non quidem Legum Doctor, ſed tātùm, vt vocant, *Licentiatus*, & poſteà *Actor Cauſarum*. Cum enim annos circiter viginti natus, operam daret Iuriſprudentiæ, quemadmodum ex meis maioribus accepi, audita parentis morte, domum reuerti, vxorem ducere, & familias

familiàs curam ſuſcipere coactus fuit: haud paucæ enim ſorores ſibi relictæ fuerant curandæ. Nõ paucis autem antè annis, quam ego naſcerer, relictâ vrbe, contulerat ſe, tota cum familia, Alzanũ (oppidum eſt in valle Seriana, diſtans ab vrbe, ad quartum lapidem) quód iudicarit id rebus ſuis fore conſultius, quam ſi in vrbe vixiſſet; inque eo oppido, me & aliquot alios liberos, ex Barbara, ſorore Marci Antonii Mutii, quem *Merlottum* vocant, viri in vrbe honorati, & nobilis, ſuſcepit: vbi etiam obiit ex peſte, Anno Domini 1528. Agebam ego tunc annum circiter duodecimum: idq; non domi, ſed in Schola: vbi in literis humanioribus erudiebar; annum verò agens decimum quintum, orbatus iam vtroq; parente, cum vidiſſem in Sodalitio Canonicorum, quos *Regulares* vocant, vitam traducere, non ſolum auunculum meum, Eugenium Mutium, verùm etiam cognatos meos, Baſilium, Chryſoſtomum & Dionyſiũ, Zanchios, germanos fratres: eſſemq; perſuaſus, in eo ſodalitio, & doctiſſimos, eoſq; multos inueniri viros: & in bonis tum literis tum moribus iuuenes inſtitui: & prætereà ab ipſis Canonicis, atq; imprimis à Baſilio, qui tunc degebat Bergomi, ad ipſum ſodalitium inuitarer atq; ſollicitarer: tandem ſtudio proficiendi in bonis literis accenſus: paſſus fui me in eã familiam recipi & cooptari: ibiq; vixi annos plus minus, decem & nouem. Quomodo autem me per totum illud tempus geſſerim; malo te illud ex aliis, vt ex Chryſoſtomo, quam ex me, audire. Interceſſerat mihi in eo ſodalitio, arctiſſima cum Celſo, beatæ memoriæ, Comite Martinengo, iuuene lectiſſimo & litera-

to, amicitia ac familiaritas; quæ etiam vſq; ad extremum, integra, inuiolataque permanſit. Cum itaque ille, propter doctrinam Euangelii, quam liberè prædicauerat Mediolani, coactus fuiſſet, Italiâ valere iuſsâ, concedere ad Rhetos, atque indè poſteà Geneuam, vbi etiam paſtor Eccleſiæ Italicæ obdormiuit in Domino: Ego etiam non ita multo poſt, amicum & fratrem ſum ſubſecutus; idque partim quod ius amicitiæ id à me poſtulare videretur: partim quod audirem, pericula mihi, propter illius diſceſſum, creari: partim (quod præcipuum erat) quod reuera non poſſet amplius conſcientia mea ferre, illud vitæ genus, illumque ſtatum, in quo cogebar tum multa admittere, quæ certò ſciebam ex verbo Dei eſſe vitanda: tum non pauca negligere, & verò etiam damnare, quæ omnino noueram eſſe facienda & prædicanda. Hîc nihil de religione diſputo: ſed tantum cauſas mei diſceſſus fideliter recito. Vix egreſſus Italiam, operâ *Petri Martyris Florentini*, qui in eo Canonicorum ſodalitio me amauerat, & Euangelium priùs vtcunque docuerat; vocabar in Angliam: vt ibi ſacras literas profiterer; ſed cum eſſem in ipſo itinere, detentus fui Argentinæ: ibique denuò factus Canonicus in Collegio Diui Thomæ (erat autem Collegium Canonicorum Regularium) Doctorem egi Theologum, annos vndecim. Prior mea vxor, filia fuit *Cælii Secundi Curionis*, viri docti, & literarum humaniorum apud Baſilienſes Profeſſoris; illa, & quam mihi dederat filiola, vita ſua defunctis: duxi

in ma-

in matrimonium, ſororem huiuſce Nobilis & optimi viri, fratriſque chariſſimi Laurentii Lumagæ, ſiuè *Limacii*, nomine *Liuiam*: ex qua, priore quidem anno, binos vno partu, ſuſcepi filiolos: ſed ambo migrarunt ad Dominum; anno verò in ſequenti filiolam; ſed illa quoque, cum tertium ageret annum, obdormiuit in Domino; deindè alteram filiolam, *Lalam Conſtantiam*: quæ adhuc Dei beneficio, viuit, & ſana atque incolumis eſt, corculum, animula, amor meus. Cæterùm cum in locum demortui huiuſce Eccleſiæ Clauennenſis miniſtri, Auguſtini Mainardi, electus fuiſſem: non potui conditionem recuſare, & hominibus meæ nationis, non morem gerere; præſertim cum affines etiam mei, & parentes vxoris, ad hoc munus ſuſcipiendum me ſtimularint, & tantum non coëgerint. Veni itaque Clauennam, ſub finem anni 1563. atque hîc viuo, doceo, & miniſtrum Chriſti ago: paratus ſemper, cùm aliis omnibus propter Chriſtum, tùm præſertim amicis, conſanguineis & affinibus, quibuſcunque in rebus potuero, gratificari. Nuper etiam (vt nihil prætercam) hoc eſt decimo octauo ab hinc die, auxit me Dominus alterâ filiolâ: cui nomen impoſui, *Annæ Lydiæ*. Plura hîc habes, Clariſſime Doctor, quam petebas. Reliquum eſt, vt me agnoſcas, non tam pro cognato, quam pro Chriſtiano; me te amantem redames: & eum qui cupiat tibi in omnibus gratificari, admoneas, quanam in re tibi tuiſque omnibus prodeſſe poſſit. Quod verò Latinè ad te maluerim ſcribere quam

Italicè,id ideo factum eſt, quod hac lingua, meliùs exprimere mea animi ſenſa poſſum quam Italica;quippe qui annos fermè duodecim, nulla alia,præter Latinam, linguâ, vſus ſum,inter Germanos ac literatos homines verſatus. Vale mi obſeruantiſſime Domine,& Doctor excellentiſſime;vt verò meum famulum *Sylburgium*, commendatum habeas,rogo & obſecro. Patauium enim proficiſcitur ſtudiorum gratia,ſed ſine certa conditione; proindè, ſi quem habes Patauii,cui illum commendes;feceris rem mihi gratiſſimam. Iterum vale.Clauennâ,2.April.1565.

Hier.Zanchius Widebramo.

SVt tãdem deſinas, mi Clariſſime D.Doctor, meam in ſcribendo tarditatem,ne dicam negligentiam admirari,en ſcribo. Sanè tempus eſt, inquies,vt promiſſioni ſatisfacias. Quid agas D. Doctor? ſenex ſum, occupatiſſimus ſum,ad ſcribendum naturâ tardus ſum, & quàm eleganter pingam,vides.Sed dicam id,quod res eſt. Ego nõ ſoleo de libris iudicare,niſi diligenter à me priùs perlegantur. Cùm tuos accepiſſem Pſalmos,ſtatim quidem deguſtaui,& meo palato valde probabantur: ſed quia non vacauit perlegere,malui meum in aliud tempus ſuſpendere iudiciũ,quàm temerè aliquid pronunciare,& vel nimium laudando adulator,vel parum dicendo,iniquus iudex videri. Nunc tandem aliquando,cùm eos in meis montibus,ſumma cum voluptate,& ſpiritus conſolatione attentè perlegerim ac cõſiderarim, non potui ampliùs differre,quin & tibi & Eccleſiæ gratularer tuam iſtam piam & ſanctam lucubrationem.

brationem. Legi aliorum quoq; multorum & eorum quidem grauiſſimorum auctorum Pſalteria elegantiſſimè conſcripta: ſed iſta tua puritas atq; ſimplicitas cum ſumma venuſtate coniuncta, & mentem Dauidis non minùs perſpicuè, quàm breuiter exprimens, me vehementer recreauit. Diuerſi ſunt hominum guſtus, diuerſaq; palata: Ego vt ſenex, & edentulus, cibis teneris, ſuauibus, & facilis concoctionis delector. Ago itaque tibi gratias, mi Reuerende D. Doctor, & frater obſeruande, quòd talibus eſcis, me per aliquot ſeptimanas, ad valetudinem ſimul & voluptatẽ ſpiritus, abundè refeceris. Rependat tibi Dominus, quod ego non poſſum. Ego certè nihil habeo te dignum, quod mittam. Accipies ergo puerilia, noſtras ſcilicet theſes, de quib⁹ nuper in noſtra Schola. Non dubito, quin veritatem doctrinæ ſaltem, & meam in ſcribendo ſimplicitatem ſis amaturus. Commendo verò iſtum bonum, pium, & præditum virtute virum Ioannem Beul, vt quibus in rebus eum potes iuuare, ei non deſis. Dat illi optimum teſtimonium Ioannes Sturmius noſter. Salutabis D. Doct. Pezelium vbi vbi ſit. Vale frater obſeruande, & paſtor venerãde. Neuſtadio 5. Iulii. 81.

Tuus H. Zanchius.

SEQVVNTVR ORATIONES IN TRIBVS CELEBERRIMIS ACAdemiis diuerſis temporibus, de materiis Theologicis habitæ.

HIER. ZANCHII

De aperiendis in Eccleſia Scholis, deq; opera Sacrarum literarum ſtudiis cumprimis danda,

ORATIO.

Habita Neuſtadii Anno 78. cum interpretationẽ Epiſtolæ ad Epheſ. auſpicaretur.

IVLIANVS ille Apoſtata, clariſſ. & ornatiſſ. auditores, Iulianus, inquam, ille hoſtis Chriſti acerrimus, totiuſq; Chriſtianæ religionis cõtumelioſiſſimus irriſor, multa & grauia mala dedit Eccleſiæ, atq; adeo toti Reip. Chriſtianæ, plura & grauiora procul dubio daturus, niſi Chriſtus nefarios impii hominis conatꝰ, vitâ illi ademtâ, maturè è cœlo repreſſiſſet. Neq; .n. malus ille ac malitioſus, vt ſæuus tãtùm Tyrãnus, proſcriptionibus, exiliis, bonorũq; direptionibus, igne (vt dici ſolet) & ferro, Chriſtianos perſequi, in ſuum induxerat animũ, & perſequi iã incœperat; verùm etiã, vt homo vafer & callidus, iſq; non indoctus, multa aduerſus Chriſtianã doctrinã acutè & non ineleganter ſcribere ac diſputare, cum multorum admiratione ſolitus fuit; vſq; adeo, vt plus damni ſuis ſophiſmatibus, ſuâq; eloquentiâ, quàm gladio dediſſe, nõ malè à pleriſq; iudicetur. Mihi verò inter doloſas calidaſq; rationes, quibꝰ ſceleratus Imperator Chriſtianã religionẽ conuellere & funditus euertere conatus fuit, illa nõ poſtrema fuiſſe videtur, cùm in ſuum induxit animũ, omnium bonarũ literarũ

ſtudia

ſtudia in Repub. Chriſtiana paulatim extinguere, meramq; barbariẽ inducere. Hoc.n.tentauit, cum lege cauit, ne liberi Chriſtianorũ in Scholas Rhetorum, Oratorum, aliaſque liberales artes & diſciplinas profitentium admitterentur. Quid enim, obſecro, ſibi hac lege voluit, homo apoſtata & iniquiſſimus Imperator? Conſilium certè aſtuti tyranni hîc non hærebat, ſed longiùs tendebat, eo nimirum, vt iis ſublatis ſtudiis, ſtudia quoq; S. literarum tollerẽtur, Chriſtianaq; religio, vt quæ vera verbi Dei nititur cognitione, extingueretur. Cum enim bonis literis, honeſtiſq; diſciplinis, nõ ſolum animi puerorum excolantur, ad virtutem, bonoſq; mores informentur, ad pietatẽ erudiantur: ſed Chriſtiana etiam doctrina, & vera S. literarum cognitio non parum iiſdem adminiculis promoueatur: quid ſtudiis illis exterminatis exſpectari aliud poterat, quàm mera inhumanitas, morum corruptio, colluuies vitiorum, euerſio religionis? Longa hîc probatione nõ eſt opus, quãdo quæ dico, ea regnum inprimis Turcicum, & deinde magna ex parte Pontificium, in quibus, extinctis bonarum literarum ſtudiis, quanta barbaries, quantaq; impietas, proh dolor, conſecuta ſit, nemo eſt qui non videat; abundè & luculẽter confirmant: quanquã in hoc altero renouari tandem cœperunt politioris literaturæ, & liberalium diſciplinarum ſtudia, vtinam & religio. Ad corruptionem igitur omnium bonorum morum, atq; inprimis ad veræ Chriſtianæq; religionis labefactationem, imò euerſionem, quin conſilium Iuliani ſpectarit, eoq; à Diaboli ſpiritu fuerit, dubitari nec poteſt, nec debet.

Quæ cùm ita ſe habeant, conſequitur neceſſariò, non niſi à ſpiritu Deí afflari illorum Principũ & Magiſtratuum animos, qui huc ſuas intendant cogitationes, ſtudia, neruos & vires, vt in ſuis ditionibus & terris, Scholas inſtituãt, & inſtitutas cõſeruent, in quib. cùm bonæ literæ, liberales artes, honeſtæq; diſciplinæ tradantur; tũ veró maximè S. literæ, quibus ſolis vera nititur religio, fideliter explicentur. Neq; .n. aliunde vel ſtudium hoc eſſe poteſt, quàm à Deo, omnis boni autore; vel Principes ad tales cogitationes, pioſq; conatus, quam à ſpiritu Dei, à quo vno ſunt omnia ſancta deſideria, pia conſilia, iuſtaq; opera, excitari poſſunt. Et ſanè, ſicut Satan ſuos ſemper Pharaones & Iulianos, quos aduerſus populum Dei, ſpiritu ſuo malo inflaret, & irritaret; ſic cõtra Deo nunquã defuerũt ſui Ezechiæ & Theodoſii, religioſi Principes, quos ad Eccleſiæ protectionẽ & cõſeruationẽ, vi ſui ſpiritus excitaret, animaret, impelleret, idq; tũ ante, tum maximè poſt aduẽtum Chriſti. Pertinet huc ſuauiſſima illa, dulciſſimaq; promiſſio apud Ieſaiã, de felici Noui Teſt. ſeculo, in quo Reges ac Reginæ, h. e. multi multæq; Principes, futuri eſſẽt Eccleſiæ Chriſtianæ nutritii atq; nutrices: eoque Scholarum inprimis, in quibus ſtudia cum humaniorum, tum inprimis diuinarum literarũ fouerẽtur, autores, exædificatores, inſtauratores: *Erunt* (inquit) *Reges nutritores tui, & Reginæ, nutrices tuæ.* [Ieſ. 49. 23.]

Quomodo autẽ ſimpliciter Principes alere & nutrire Eccleſiã dicuntur? Certè Eccleſia & ſingula eius mẽbra, duabus cõſtãt partibus, animo & corpore. Si igitur Principes totius Eccleſię, vt intellexit Propheta, eoq; & animorum & corporũ alendorum

Reges & Principes quomodo nutriant Eccleſiam.

eorum & nutriendorum curã ſuſcipiunt, ſuſcipereq; debẽt: manifeſtè liquet, duplicẽ eſſe rationẽ, qua ſubditas ſibi Eccleſias, alẽdas, nutriẽdas, ſuſtentandaſq; curare tenẽtur, quarum vna ad animum, altera ad corpus pertinet. Corpora quidẽ nutriũtur hiſce terrenis & corruptioni obnoxiis eſculentis, poculentis, veſtimẽtis, habitationibus: ſed animi non niſi honeſtis diſciplinis, bonis literis, liberalibus artibus, Philoſophia, atq; inprimis ſtudio & vera cognitione verbi Dei, quod nos ad Deum, in quo ſolo vita eſt æterna, deducit, foueri ſuſtẽtariq; poſſunt. Cùm ergo Deus, ſe effecturum, vt ſub regno Chriſti, inter ipſas etiã Gentes inueniãtur ẽt Reges & Reginæ, qui curã Eccleſiæ ſuſcipiãt, pollicetur: ratio autẽ ſuſtẽtãdæ & cõſeruãdæ Eccleſiæ, in eo præcipuè poſita ſit, vt Scholę imprimis inſtituãtur, in quib9 cum aliæ diſciplinæ, tum maximè S. literæ fideliter doceãtur (hinc enim totum etiã Miniſterium Eccleſiaſticũ pendet) manifeſtũ eſt Deum hoc Ieſaiæ vaticinio, hęc quatuor præcipua capita concludere voluiſſe.

Primum, hanc eſſe ſuã certamq; voluntatẽ, vt nimirum huiuſcemodi Scholæ, in Eccleſia Chriſti, pro regionum, & diuerſorum locorum neceſſitate, proq; Principum ac Magiſtratuum viribus, inſtituantur, aperiantur, conſeruentur, Profeſſoribus benignè tractatis, Scholaſticiſq; pauperibus ſuſtentatis. Quod. n. ſimpliciter promittit Deus, illud etiã ſe omnino velle, manifeſtiſſimè teſtificatur. Quid autẽ voluntate Dei meliùs, æquiùs, præſtãtiùs excogitari poteſt? Ita docet Propheta, Principes qui vt huic diuinæ voluntati ſubſeruiant, operam dant, eos & reuera ex eorum eſſe nu-

mero, qui Eccleſiæ Chriſti fouendæ ac conſeruandæ, ceu parẽtes à Deo deſtinati, præparati, ac promiſſi fuerunt; & eam ob cauſſam tū maxima laude & honore, tum totius Eccleſiæ amore & obſeruantia digniſſimos eſſe; quippe qui quod Deo placere, atq; ex eius eſſe voluntate, & ad Eccleſiæ ſalutem pertinere intelligunt, illud hilari fortiq; animo amplecti, præſtādumq; ſuſcipere minimè dubitant. Cótra verò qui hæc negligunt, eos, ſicut grauiter peccāt, ſic ſimili honore vt à Deo digni nó fuerunt iudicati, ita reuera dignos non eſſe.

Quærant igitur profani & huius ſeculi Principes ſui nominis celebritatẽ extruendis altis palatiis, extollendis piramidibus, erigendis Coloſſis, faciẽdis arcubus, ſuſpẽdendis ſignis atq; tropæis, ædificandis ampliſſimis ciuitatibus, muniẽdis arcibus, cogendis diuitiis, augenda potentia, amplificandis regnis, ſubiugandis hoſtibus, propagare: At noſtri pii, quos Deus nutritios dedit Eccleſiæ, ſi in hoc vnum inprimis incubuerint, vt ex voluntate Dei Scholæ aperiātur, Eccleſiæ curẽtur, doctrina cœleſtis propagetur, eoq; regnū Chriſti promoueatur, perq; totum terrarum orbẽ extẽdatur, & ſceptrū Euangelii vbiq; attollatur: ii proculdubio verā eāq; perpetuā non ſolùm apud homines, verùm etiā apud Deum, gloriā ſibi cōparabūt. Magnæ quidẽ ſunt laudes Cōſtātini, Theodoſii, Valentiniani (vt de aliis taceā) à multis rebus præclarè geſtis, ab humanitate, à clementia, à iuſtitia, aliiſq; virtutibus: ſed nulla tā celebres eos in Eccleſia reddidit, quàm quod pro ſua in Deum pietate, quàm diligentiſſimè curarunt, vt Scholis paſſim inſtitutis, piiſq; Doctorib. vndiquaq; conuocatis, religio Chriſtiana longè lateq; propageretur.

Tres etiã inter reliquos habuit Germania eximios Principes, *Ioannẽ Fridericũ Saxonẽ, Philippũ Landgrauium Haſſum*, & *Fridericum III. Palatinũ*, quos eadẽ pietas, idemq; pietatis propagãdæ ſtudium verè illuſtriſſimos celeberrimoſq; in Eccleſia, atq; adeo etiam apud hoſtes Eccleſię reddidit. Friderici certè noſtri ſanctiſſimi & verè clementiſſimi Principis memoria nunquã interibit, nunquam ex piorum cordibus delebitur, nunquã in Eccleſia extinguetur, vtut homines impii ei⁹ nominis hoſtes id pro ſuis viribus facere conentur. Quid ita? quia præter ſummã eius clementiam & virtutem, ſummæ curæ fuerunt optimo Principi, Scholæ, collegia, Eccleſię, Doctores, paſtores, ſtudioſi, ipſum deniq; totum regnum Chriſti. Habẽt in hoc religioſiſſimo Heroë cùm alii Principes, tũ præſertim filii exemplar, quod imitentur.

Eſt enim hoc (vt ad alterum caput veniamus) proprium officium Principum, quibus ſalus populorum cõmiſſa eſt, vt Ieſaias ſuis verbis docet, nẽpe Scholas erigere, Profeſſores liberaliter ſuſcitare, Scholaſticos pauperes alere, omnes fouere ac tueri, quòd talibus ẽt Scholis nihil Eccleſiæ totiq; Reip. Chriſtianæ ſalutariùs cõtingere poſſit. Cùm.n. ait, *futuros eos nutritios Eccleſiæ*, annon manifeſtè docet, tales eſſe debere. Illorum igitur hoc propriũ eſt officium. Nã in hũc quoq; finẽ à Deo populis præponuntur, illorũq; patres cõſtituũtur & vocãtur, donati magnâ potentiâ & autoritate; nimirũ vt q̃ ad commune totius Reip. & Eccleſiæ bonũ ſpectãt, ea p̃ſtanda & perficiẽda curẽt quàm diligẽtiſſimè; quẽadmodũ & Apoſtol⁹ docet, cùm ait, Reges & Principes, pro quibus orari iubet, in ea

II. Principũ quodnã præcipuum ſit officium.

1. Tim. 2. ℣. 2.

eminentia eſſe conſtitutos, vt per ipſos quietá & tranquillá vitá agamus,in omni pietate & honeſtate,non obſcurè ſignificans,boni Principis eſſe curare,vt publica pax,honeſtas,pietas,in ſuis terris ſeruetur ac promoueatur. Quid autem ad hoc publicum bonum promouẽdum magis cõducit, imò quid magis neceſſarium eſt,quàm vt publicę ſint Scholę,in quibus ingenia puerorũ,ſua naturâ rudia, inculta,praua, impia, erudiãtur, diſciplinis excolãtur,virtutibus ornentur,in vera pietate inſtituãtur? quò & ipſi honeſtè,cõmodè & piè viuere diſcãt,& Eccleſię porrò atq; Reip.tandẽ vſui & ornamẽto eſſe poſſint. Vnde.n.viri periti,prudẽtes,& ad Reſpub.gubernandas idonei? è Scholis. Vnde Medici,qui noſtra curẽt corpora,qui ægrotis faciãt Medicinã,qui benè valentes valetudinẽ curare & cõſeruare doceãt? è Scholis. Deniq; vnde viri religioſi,ſanæ doctrinæ ſtudioſi,veræ pietatis ac religionis Profeſſores, Doctores, propugnatores? è Scholis. Quid? quodve artes quidem mechanicæ perfectæ eſſe poſſunt,in vrbe,ſi Scholas literarias omnino tollas? Ex lectione.n. & antiquorũ,& recẽtium,qui de his ſcriptũ aliquid reliquerunt,illæ perdiſcũtur,perficiũtur,ſine iis autẽ quatuor generibus hominũ cõſiſtere Reſpubl. Eccleſiæq; nõ poſſunt. Quare nõ immeritò Deus ꝓmittẽs Eccleſiæ Chriſtianæ Reges & Principes, qui illius futuri eſſent nutritii,docuit,ſi ipſorũ eſſe curare,vt populi vitã degãt trãquillá in omni honeſtate & pietate,eorundẽ etiã eſſe nauare operã, vt Scholæ,in quibus diſcitur,quomodo tranquillè,honeſtè,commodè pieq; viuere poſſimus,diligenter inſtituantur. Diſcãt igitur Principes,quid

ſui ſit

ſui ſit officii. Neq; enim officium Principis eſt voluptatib. vel illicitis indulgere, vel honeſtis pluſquam par honeſtumque eſt, operam dare: rurſus non eſt otiari, otioſoſque aulicos alere: neque eſt Eccleſiaſtica bona in adulatores canos, in lupos rapaces, in ignauos aſinos, in immundos & obſcœnos porcos inſumere. Sed quodnam eſt officium? Paucis verbis id indicat Dominus, cùm eos vocat *nutritores Eccleſiæ.* Eſt igitur inſtar bonorum parentum curam ſuſcipere Eccleſiæ Dei; eſt ſanam doctrinam puramq; religionem tueri; eſt de bonis paſtoribus illi proſpicere; eſt doctos pioſque viros Scholis præficere; iuuentutem piè & ſanctè inſtituendam curare, atque in hos alioſque ſimiles pios vſus bona Eccleſiaſtica diſpenſare. Neque certè aliter facient, ſi Deum timuerint, ſi Eccleſiam amauerint, ſi ſalutem ſuorum populorum non neglexerint, ſi dignitatem denique ſuam reipſa tueri & conſeruare voluerint: quando ideo vocantur nutritii Eccleſiæ, non vt mundum, & quæ mundi ſunt, ament, ſed vt Eccleſiam fouendam, tuẽdam, conſeruandam, ampliandamque curent, id quod ex Scholis benè inſtitutis pendet.

De vſu & neceſſitate Scholarum Theologicarum.

Neque enim (vt de peculiari vſu & neceſſitate Scholarum Theologicarum nonnihil dicam) hoc de nihilo eſt, quòd Deus inde ab initio naſcentis Eccleſiæ, tales Scholas inſtitui, & inſtitutas conſeruari voluit: ſed quatuor grauiſſimæ huiuſce rei cauſſæ mihi eſſe videntur. Prima, vt Prophetica & Apoſtolica ſcripta ne corrumpi aut penitus perire poſſent, in illis conſeruarentur. Quæ cauſſa eſt, cur his Scholis ſolitæ ſemper fuerint

addi bibliothecæ, in quibus præter alios libros, S. Biblia Hebraicè, Græcè, & Latinè fideliter deſcripta & obſignata cuſtodirentur. Altera fuit, vt non ſolùm extarent in Bibliothecis talia Biblia, verùm etiam vt in Scholis perpetui eſſent teſtes, qui continuà ſucceſſione teſtificari poſſent, quinam libri eſſent verè Canonici, & qui Apocryphi ſeu adulterini. Tertia fuit, vt hæ Scholæ nō ſolum teſtes eſſent librorum verè Propheticorum & Apoſtolicorū: verùm etiā quiſnam eſſet natiuus & genuinus talium ſcriptorū ſenſus, quæ de doctrina verè Apoſtolica. Videmus hoc apud Tertullianū & Irenæū, cùm de interpretationib. ſcripturarum ad Eccleſias & Scholas illas, quæ ab Apoſtolis plantatæ & apertæ, ſine vlla reprehenſione ad illa vſq; tempora purę perſtiterant atq; ſincerè docuerant, aduerſus hæreticos prouocabant. Poſtrema cauſſa fuit, vt ex iis collegiis, qui ad alios docendos, & ad Eccleſias gubernādas idonei eſſent iudicati, euocari poſſent. Nihil ergo vtilius, nihil honorificentiùs tum in politia, tū verò maximè in religione, aut à populis exoptari, aut à Principib. ſuis præſtari poteſt ciuibus, quàm vt in ſuis regnis, principatibus, vrbibus, terris, tales inſtituantur Scholæ, & inſtitutæ conſeruētur. Quid .n. magis viris bonis expetendū eſt, quàm vt Reſpub. & Eccleſiæ, & in iis ſua ipſorum bona, ſui liberi, ſuæ vxores, deniq; ipſimet, & ad animā & ad corpus & ad ſuas facultates quod attinet, liberi ſeruentur? Ad hoc autē (vt dictum eſt) quàm maximè vtiles & neceſſariæ ſunt Scholæ, in quibus pii & docti viri iuuētutem ad virtutes informēt, veramq; doceant pietatem: quando ſine iis neq;

poli-

politia, neq; religio conſiſtere poteſt.

Viderunt hæc ipſæ quoque profanæ Gentes, ac proinde in hanc etiam rem diligenter incubuerunt. Apud Ægyptios celeberrima fuiſſe collegia Sacerdotum & ſapientum legimus. Babylonii, Perſæ, & Medi ſuas ſemper habuerunt Scholas: vnde Magi, id eſt, ſapientes ſingulis temporibus prodire, religionemque, ſuorum Deorum conſeruare, & ad poſteros propagare poſſent. Græci & Romani hac in parte aliis Gentibus inferiores eſſe voluerunt. Vnde apud illos Stoæ, Academiæ, Lycæa: apud hos collegia Augurum, Pontificum, aliorumq; ſapientum. Nouerant enim omnes, ab ipſa natura longaq; experientia edocti, nec religionem Deorum ſuorum, ſartam tectam conſeruari, nec Reſpub. bene administrari ſine viris doctis atq; ſapientibus poſſe: hos autem in Scholis fieri, & è Scholis prodire, & deficientib. Scholis deficere, perſuaſum habuerunt. Hinc itaq; factum eſt, vt tam frequentes apud Gentes omnes non omnino barbaras fuerint literarum ludi, gymnoſophiſtæ, magi, augures, mathematici, hiſtorici, poetæ, dialectici, Rhetores: ſed etiam, qui prima tradunt elementa linguarum, Grammatici. Hanc ob cauſſam per liberales ſemper fuiſſe leguntur in ſuos profeſſores & doctores, quia nimirum nihil his vtiliùs Reipub. contingere poſſe intellexerunt, & certiſſima experientia didicerunt.

Sed quid opus eſt Gentilium hiſtoriis, cùm in S. literis præter Dei conſtitutionem, tam multa tamque illuſtria piorum Principum his de rebus, habeamus exempla? DEVS

populo ſuo conſtituit, in variis ſui Regni oppidis, Scholas in quibus iuuentus Iſraelitica, & præſertim Leuitæ, qui præ omnibus aliis S. literarum ſtudiis conſecrati erant, erudirentur, cæleſtiq; ſapientiæ operam darent: vnde etiam oppida illa, oppida & Ciuitates *ſacerdotales* ac *Leuiticæ* appellabãtur, quia nimirum deſtinata erant Sacerdotibus & Leuitis, vt in eis haberẽt Scholas atq; collegia, vbi docerent & docerentur, quarum Scholarum præclariſſima, & ceu mater omnium aliarum fuit Hieroſolymitana, in qua docuit Simeon ille ſenex, de quo apud Lucam, tempore Chriſti. Ac tẽpore Eli Sacerdotis, talia fuiſſe collegia, atq; inprimis in Silo, ex hiſtoria liquet Samuelis, qui apud Eli à matre fuit puer collocatus, vt inſtitueretur in ſapientia cœleſti, ſeruiretque Iehouę. Sed poſtea Samuel ipſe, cùm totum regeret Iſraelem, ſummam adhibuit diligentiam in collegiis ſtudioſorum curandis ac conſeruandis: atque ipſe pręeſſe voluit celeberrimo, quod erat in Rhama. Ibi enim habitabant Prophetæ cum ſuo grege, id eſt, cum ſtudioſis, qui *filii Prophetarum* vocari ſolebant. Ad ſummam, totum illud regnum Iſrael, refertum erat Scholis Theologicis, iuxta Dei mãdatum, in quibus ſeruaretur verbum Dei; iudicibus primum, deinde Regibus eas fouentibus. Ieroboamus quidem ille impius Apoſtatarum, atq; ab Eccleſia, & à regno Iuda deficientium rex, ſicut corruperat religionem, ſic etiam ſimul euerterat Scholas, nempe in oppidis decem tribuum. quoniam ſciebat perfidos Prophetas, doctrinę & religionis puritatem, in illis conſeruari. Sed poſtea Elias & Eliſæus eius diſcipulus, cùm non ignorarent,

rarent, religionem puram ſine Scholis ſartam tectam ſeruari non poſſe, illas inſtaurarunt: cumq; impii Reges vectigalia, quæ debebantur ſuſtentandis Scholis, tranſtuliſſent partim ad ſuos priuatos vſus, & partim in adulatores ac vẽtres, multi boni viri è ſuis facultatibus ad ſtudioſorum ſuſtentationem contuliſſe, meritò & non ſine cauſſa creduntur.

Illud quoque conſtat, quò Reges & Principes fuerunt Dei & purioris religionis amantiores: illos etiam fuiſſe ſtudioſiores reparandarum Scholarum, & in præceptores atque ſtudioſos humaniores, benigniores: quemadmodum poſt Dauidem & Salomonem, de ipſo etiam Ioſaphato, Ezechia, Ioſia, & aliis piis Regibus, ſacræ tradunt literæ. Nouerant enim, Scholas eſſe ceu arces, in quibus ſana doctrina, puraque religio cuſtodiri poſſit. Idcirco in ipſa etiam captiuitate, & poſt captiuitatem, cùm populus per varias Gentium terras eſſet diſperſus, curabant tamen primores populi cum Prophetis, vt etiam inter Gẽtes aliquot haberent Scholas ac Synagogas, in quibus legeretur Moſes, populuſque in doctrina cæleſti inſtitueretur: atque hoc eſt, quod Iacobus in Actis 15. dixit, *Moſes ab ætatibus antiquis, in ſingulis ciuitatibus habet, qui ipſum prædicent in Synagogis.* Loquebatur autem Apoſtolus de ciuitatibus Gentium in Syria, Cilicia, & Aſia, in quibus adhuc per id tempus habitabant Iudæi non pauci, ſuaſq; habebant Synagogas. Proinde dicit in præſenti, *qui ipſum prædicent*: id quod etiam verbis illuſtratur, quibus ait Lucas in Actis de Paulo ad Gentes profecto, illiſque prædicante, illum ſolitum

Act. 15. 21.

fuiſſe ingredi in ipſas Iudæorum Synagogas, & docere, cumque illis diſputare: tanta fuit ſemper cura Scholarum in populo Dei, vt nunquam permiſerint Iudæi, & qui inter illos primores erant, eas penitus interire, labefactatas autē ſemper inſtaurarint. Confirmant hoc ea, quæ etiam poſt Chriſtum legimus in Actis, de collegiis Libertinorum, Cyrenenſium, Alexandrinorum, Ciliciū & Aſianorum, h.e. Iudæorum, qui in illis nati erāt regionibus, in ipſa vrbe Hieroſolymorum collectis. Quid verò Iohannes Baptiſta? quid Chriſtus ipſe Dominus noſter? corrupta iā magna ex parte doctrina cæleſti, & cultu per Sacerdotes & Phariſæos, Iohannes prior aperit Scholam Euangelicā, renouat doctrinam, de pœnitentia, prædicat Euangelium de præſenti Meſſia, promiſſiones explicat, diſcipulos inſtruit, & mittit ad Chriſtū. Chriſtus porrò colligit diſcipulos, primùm duodecim, deinde ſeptuaginta, atq; illos ſibi peculiariter inſtituendos in doctrina cæleſti ſuſcipit. Neq; enim dubium eſt, quin præter publicam illam, quam omnibus de pœnitentia & fide, deq; regno cælorū prædicabat doctrinā, peculiariter ſeorſum multa ſecretiora docuerit tum Apoſtolos, tū alios, quos ad prædicandum miſſurus erat: id quod etiam inde apparet, quia ſępe poſt ſermonem habitum ad plebem in parabolis, accedebant ſeorſum Apoſtoli, eumq; vt ſibi parabolas aperiret, rogabant: necnon & inde idē manifeſtè liquet, quòd Chri-

Matt. 15,16. ſtus illis non ſemel dixit: *Num & vos ſine intellectu eſtis?* h.e. vos, qui mecum perpetuò eſtis, quos peculiariter doceo, quæ alii non poſſunt percipere, vos, inquam, etiam ſtulti ac dementes eſtis: Fecit

autem

autem officium Doctoris Chriſtus non ſolùm ante mortem, verùm etiam poſt reſurrectioné, cùm per dies 40. diſcipulis ſuis, quos ad Gentes miſſurus erat, diſſeruit de regno Dei. Dubium enim nó eſt, quin tunc magna & admirabilia myſteria illis peculiariter reuelarit, quemadmodum etiam aperuit illis mentem ad intelligendas ſcripturas, vt referunt Euangeliſtæ. Neq; Apoſtoli hac in parte ſuum neglexerunt officium; ſed ſuo potiùs exemplo Gentiles docuerunt, quid porrò eſſet faciendum. Vbiq; enim colligebant diſcipulos, & Scholas aperiebant. Timotheum fuiſſe peculiariter inſtitutum à Paulo, liquet ex altera ad Timotheum epiſtola. Hoc certè factum non fuit in ſola Eccleſia, & in ſola ad omnes prædicatione, ſed peculiariter ſeorſum in Scholis. Confirmatur hoc ex iis, quæ ad eundem Timotheum ſcribit, dicendo: *Quæ audiuiſti à me per multos teſtes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui erunt idonei, vt alios quoque doceant.* Non loquebatur ergo hîc de publica in templo, Euangelii prædicatione, quà omnes tam idonei ad docendum, quàm non idonei, docentur: Sed de peculiari in Scholis, vbi illi diligentiori ſolicitudine & ſtudio, qui alios porrò poſſint docere, inſtituuntur. In Eccleſiaſticis quoque hiſtoriis abundè videre eſt hanc Apoſtolorum & eorum diſcipulorum curam conſtituendi nimirum Scholas vbique locorum, vbi iam Eccleſiæ erant ædificatæ, & illis viros ſingulari pietate & eruditione præditos præficiendi. Hinc illę celeberrimæ Scholę, *Antiochena, Alexadrina, Cōſtantinopolitana,*

Luc. 24.45.

2. Tim. 2.2.

& aliæ quàm plurimæ in Oriente primùm, & deinde in Occidente, quæ etiam ampliſſimis honorariis, priuilegiis, omnique beneficiorum genere fuerunt à piis Imperatoribus & Regibus donatæ, vt in illis pura continuaretur doctrina.

Hinc tertium caput huiuſce Vaticinii abundè confirmari poteſt. Illud autem eſt eiuſmodi, nimirum non ſolùm voluntatem Dei eſſe vt Scholæ legitimæ, puræ inter Chriſtianos habeantur; nec ſolùm hoc efficere & curare, officium eſſe Magiſtratus; nec denique quidquam iis vtilius contingere poſſe Eccleſiæ Chriſti: verum etiam hoc omnino futurum fuiſſe & eſſe in finem vſq; mundi. Deum enim ſubinde excitaturum tales principes, qui ſint nutritores Eccleſiæ, prædixit Propheta: *Erunt*, inquiens, *erunt Reges nutritii tui, & Reginæ nutrices tuæ.* Veritas huius promiſſionis certiſſima quidem eſt, propter autoritatem promittentis Dei; ſed ex perpetua etiam hiſtoriarum ſerie in hæc vſque tempora non minùs abundè, quàm luculenter demonſtrari poſſet, ſi aut inſtitutum noſtrum hoc poſtularet, aut breuitas temporis pateretur, aut res ipſa eſſet ignota. Nam vt de principibus & Regibus Veteris Teſtamenti, deque Iohanne Baptiſta, Chriſto & Apoſtolis, de quibus ante diximus, nihil ampliùs dicamus, quandoquidem de his etiam non loquitur Propheta, ſed de Gentibus; quis neſciat iam inde à temporibus Apoſtolorum nunquam inter Gentes defuiſſe viros magnos atque fortes, qui cum alias diſciplinas, tum maximè Eccleſię doctrinam per ſinceros Doctores propagandam conſeruandāque, ſumma diligentia curarunt? Eccleſiaſticæ hiſto-

hiſtoriæ Codices iuris ciuilis & Canonici pleni ſunt teſtimoniorum, quàm diligentes fuerint Reges, Imperatores, Principes Chriſtiani in Scholis conſtituendis, quamq; liberales in Profeſſores, ſtudioſorumq; collegia, quantæ deniq; illis fuerit curæ, vt ciues nō ſolùm pacificè & cōmodè viuerent, verùm etiam vt in bonis literis, virtutib⁹, pietate, accuratiſſimè inſtituerentur. Collegia ipſa Canonicorū, monaſteria, monachorum, ampliſſimæ, multiſq; libris refertiſſimæ apud ipſos Bibliothecæ, hoc idem luculentiſſimè docent ac prædicant. Quid enim illa Cœnobia fuerunt aliud, quàm Scholæ, ſtudioſorumq; & Theologorum collegia, qualia & in Veteri Teſtamento fuerant Nazaræorum, Leuitarum & Prophetarum? Etſi verò ſeculis permultis peccatum eſt grauiter in re ipſa, dum loco verorum doctorum Sophiſtæ, & loco ſincerorum Theologorum, matæologi Scholis præfecti fuerunt, boniſq; Eccleſiaſticis abuſi ſunt ad barbariem, ad voluptatem, ad impietatem: Studium tamen piorum Regū & Principum, quorum animus erat, vt vera religio retineretur & propagaretur, non potuit eſſe, niſi ex Deo: vt interim taceam, ſubinde aliquos fuiſſe à Deo excitatos, præpotentes viros, qui donati verà cæleſtis doctrinæ cognitione, inuitis etiam Antichriſtis, & reluctantibus Principibus imperitis, heroico animo curarunt, vt Scholæ inſtaurarentur, ſana doctrina reſtitueretur, & populi vero verbi Dei pabulo alerentur, nutrirentur, ſuſtentarentur.

Vidimus hoc nos, & videmus etiamnum, Dei beneficio, in Germania, in Galliis, in Anglia, in

Scotia, in Polonia, in Vngaria, in aliis variis regionib. multos iã annos obtinuiſſe, ita vt de perpetua huius vaticinii veritate dubitari minimè poſſit: *Erunt Reges nutritii tui, & Reginæ nutrices tuæ*. An non hoc promiſſum Dei beneficiũ (vt aliis omiſſis ad nos veniamus) & percepimus nos in Palatinatu, per multos annos, & percipimus adhuc? Non eſt hoc certè aſſcribendum humanæ virtuti, ſed promiſſioni bonitatiq; diuinæ, quòd tales nacti ſimus Principes, quales partim habuimus, partim habemus. Singulare náq; hoc Dei donũ eſt. Si.n. omnis poteſtas à Domino Deo eſt, & per eũ Reges regnãt: multò magis ſingulari gratiæ Dei acceptũ nos ferre debemus, quòd in hac tãta rerũ cõfuſione, & Eccleſiarũ perturbatione, hũc magnanimũ & fortẽ dederit nobis Principẽ, *Iohannem Caſimirum*, Comitem Palatinum, Ducem Bauariæ, Dominum noſtrum clementiſſimum, qui in ſua nos foueat & tueatur ditione; qui puritatẽ religionis ab optimo patre relictã & cõmendatam, conſeruatam omnino velit: qui hanc ob cauſſam omnib. ſuis Eccleſiis, de optimis miniſtris proſpici curauit: qui quoſcunq; potuit, præceptores in ſui principat⁹ Scholis retinuit: qui pios Miniſtros & Studioſos religionis cauſſa hinc inde pulſos, quotidie vt fieri poteſt, recipit, ſuſtentatq; pro ſua virili parte: qui deniq; Scholã hãc collectis vndiq; doctis viris, in hac amœna & ſaluberrima vrbe, magnis ſumtibus inſtituere voluit: vnde & qui Reipub. in rebus politicis, & Eccleſiæ in rebus ad religionem pertinentibus, aliquando inſeruiant, euocari poſſint. Quid cupimus, quid volumus amplius? Quid igitur reſtat?

Reſtat

Reſtat id, quod quarto loco eadẽ Prophetica promiſſio nobis faciendũ eſſe docet: nẽpe, vt primum Deo opt. max. gratias agamus pro hoc ſingulari & incomparabili beneficio, quòd ſicut veraciter promiſit, ſic etiã re ipſa liberaliter præſtat. Beneficiorum autẽ collatio, animi gratitudinem, gratiarumq; actionẽ exigit: Deinde, vt pro incolumitate & ſalute Illuſtriſſimi Principis noſtri precemur Deũ Patrẽ, per Ieſum Chriſtum, vt eũ regat ſuo Spiritu in omnib. cogitationibus, deſideriis, conſiliis, actionibus, tueatur aduerſus oẽs hoſtes, incolumẽ diu nobis & Eccleſiæ ſeruet, illiq; & benè eius cœptis benedicat ac faueat. Operã.n. Principum, ad nos totãq; Eccleſiam nutriendam vtitur Deus. Ergo ſecundùm Deum, erga hos quoq; nutritores Principes, grati eſſe debemus.

Eadem Prophetica promiſſio exigit, vt quãdo in hanc Scholam vocati ſumus omnes, alii ad docendum, alii ad diſcendum, diligentes ſimus omnes, tam Profeſſores, quàm ſtudioſi, in ſuo quiſque officio. Nam & qui docent, fideliter diligenterq; docere: & qui docentur, attentè audire, ſtudereq; debent. De Doctoribus & Præceptorib. nihil eſt quod dicam, quoniam ita perſpecta eſt illorum non ſolùm eruditio, verùm etiam diligentia in docendo, pietas atque fides, vt facturus ſim illis iniuriam, ſi multis ad officium faciendũ adhortari velim. De me tantum aliquid vt dicam, hoc polliceor, me daturum operam, officio meo faciendo, vt neque fidem, neque diligentiam in me vllam deſideraturos vos eſſe confidam.

Methodũ eã mihi delegi, quæ omnino ad verè

docendum neceſſaria eſt. Duplex ea cùm ſit, συνθετικὴ καὶ ἀναλυτικὴ, mihi quoque S. literas interpretaturo, Theologiamq; profeſſuro, vtràque vtendum eſt, ſuo quaq; loco. In explicandis ſcripturis ἀναλύσει opus eſt, quâ demõſtrato inprimis autoris ſcopo, atq; propoſito, ad quod omnia quæ ſcribit, referuntur, totum corpus libri ſeu Epiſtolæ in ſuas partes, totaque doctrinæ ſumma in certas propoſitiones, & propoſitionum confirmationes, tanquam in ſua membra reſoluatur. In colligendis verò locis Theologicis è S. literis iam explicatis, σύνθεσις neceſſaria eſt, quâ ex contextu, quem interpretamur, varias de eodem dogmate propoſitiones, earumq; confirmationes, diſtinctè, certoq; & ad docendum accommodato ordine, in vnũ colligere atq; componere docemur, aliis etiam aliundeq; adductis, ſi opus ſit, probationibus. Sumus autem (vt prudentiſſimè docuit Auguſtinus faciendũ eſſe) Scripturas per ſcripturas, explicatâ genuinâ verborũ & locutionũ ſignificatione, interpretaturi, ad analogiã regulãq; fidei omnia examinando, atq; etiam, quoad eius fieri poterit, à pia vetuſtate non recedendo.

Neq; tamen obſtringi volumus (quia neq; expedit, neq; licet) interpretationibus Patrũ: quemadmodum etiam illas non facilè aut temerè reiicere ſolemus. Regulam ipſimet Patres nobis præſcribunt, quãtum debeamus ipſorum ſcriptis tribuere, nẽpe, ſi quid conſentaneũ ſit cũ S. literis, illud eſſe retinendũ; ſi quid diſſentaneũ, illud reiiciendũ. Legantur hac de re Canones nõ pauci in Decreto, diſt. 9. Regulã hâc ſeruauit ipſe Auguſtinus, & ſeruandam eſſe docuit: idcirco (vt ibidem

Can. 10.

Can.10.habemus)ita cōcluſit: *Talis ego ſum in ſcriptis aliorū, quales volo eſſe intellectores meorum*, nēpe liberos, vt probent probanda, & improbent improbanda. Eatenus aūt aliquid in Theologia probari poteſt, quatenus cū S.literis conſentaneū eſt. Abſit verò à nobis, & à mente oreq; cuiuſq; Chriſtiani blaſphemia illa, quā nonnulli ſcribunt, S.literas ita obſcuras & ambiguas eſſe, vt earū ſenſus non ex ſcripturis, ſed ex autoritate Eccleſiæ petēdus ſit: quaſi verò Deus in S. literis, quas D. Gregorius vocat, Epiſtolā Dei ad oēs miſſam, aut voluerit, aut non potuerit ita loqui, vt à nobis intelligeretur. Non reiicimus tamē, vt diximus, Patrū, aliorumq; piorū doctorum interpretationes: ſed ſeruata ea regulâ, quam modò ex Auguſtino adduximus. Solis enim ſcripturis ſimpliciter credendum eſt. Atq; hæc de mea docendi ratione.

Neq; porrò cauſſæ ſunt nullę, cur, cùm mihi iniunctū ſit officiū, nouū Teſtamentū interpretandi, Epiſtolā ad Epheſios, in ipſis Scholæ incunabulis, vobis explicandā ſuſceperim, quarū obſeruatio nō parū & ad rem noſtram facere, & ad Epiſtolæ ipſius tū ſummā percipiendā, tū dignitatem maieſtatemq; cōtemplandam pertinere videtur. Sunt .n. oēs ex Epiſtola ipſa cū noſtris collata tēporib. deſumtæ. Ac prima quidem à ſcopo Apoſtoli in tota hac Epiſtola ſumitur: is aūt fuit, vt Epheſinā Eccleſiā, & ſingula eius mēbra ad perſeuerantiā conſtantiāq; in fide Chriſti, & in obſeruātia mandatorū eius, & verò etiā ad incrementū in vtraq; pietatis parte faciēdū adhortaretur atq; animaret; ne ſinerēt ſe à doctrina Apoſtolica ſemel recepta, ab vllo mortaliū, propter ſuas perſe- *Scopus Apoſtoli in epiſtola ad Epheſios.*

cutiones & vincula, aut propter multitudinē doctorū aliter docentiū, & autoritatē abduci. Quid aūt hac adhortatione tēporib. noſtris congruentiùs, magiſq; neceſſariū eſſe poteſt? Videmus enim quanta ſit falſorū Doctorū multitudo atq; autoritas: & contra quàm graues vbiq; ſint piorū doctorū & paſtorū, eorūq; diſcipulorū pſecutiones ac cruces. Fuerit igitur operæpretium in hac Epiſtola obſeruare rationes & argumenta, quibus ad perſeuerantiā in fide, & in vera obedientia excitari poſſimus. Pertinet.n.ad nos hæc Epiſtola non minùs, quàm olim ad Epheſios. Altera cauſſa, à materia, quæ in hac cōtinetur Epiſtola, petita eſt. Eſt hęc Epiſtola, ceu epitome toti⁹ doctrinę Chriſtianæ, & omniū fermè præcipuorū locorū, qui in Theologia tractari ſolēt, breue cópendiū. Cōfirmaturus.n. Apoſtolus Epheſios, quos ipſe inſtituerat in vera doctrina Euangelii, hortaturuſq; ad cōſtantiā in ea fide, quā à ſe didicerāt, ſummā totiuſq; doctrinę reuocat illis in memoriā, initio facto à Deo Patre, à quo, tanquā à fonte omnia in nos profluūt beneficia, omneſq; ſpirituales benedictiones, per Chriſtū & propter eū: quorū beneficiorū primū reliquorūq; omniū fundamentū eſt ipſa æterna & gratuita noſtri electio ac prædeſtinatio facta in Chriſto, tāq̄ omniū noſtrū capite.

Ab hoc primo trāſit ad alterū, nēpe ad redētionē, quatenus in perſona Filii perfecta fuit: tū ad redētionis ipſius diſpenſationē, quomodo nimirū illa nobis comunicetur, eiuſq; fiam⁹ re ipſa participes, per Euangelii ſc. prædicationē, ſi fide illud amplectamur, firmūq; in finē vſq; retineamus & quidē electos oēs conſtanter illud retinere, quod obſignati ſint ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt

arrhabo certæ hęreditatis noſtræ cæleſtis in nobis pmanẽs vſq; in diẽ pfectę redẽtionis, quę futura eſt in fine mũdi. Interim tamẽ docet, operã eſſe dandã, idq; precib. & exercitiis fidei ac caritatis, ſtudioq; bonorũ operum, vt creſcamus in vera pietate, in cognitione Dei ac Chriſti, quẽ Pater toti Eccleſiæ caput dedit atq; conſtituit. Nos quidem oẽs natos eſſe in peccatis, & filios iræ, ſeruatos tamẽ per gratiã Dei fideq; donatos, & nouas creaturas effectos in Chriſto, vt in bonis operib. ad q̃ creati ſumus, ambulem⁹. Ideo verò legẽ mãdatorũ, in multis decretis poſitã, abrogatã eſſe, vt vterque populus, Iudęus & Gẽtilis, dirutâ illâ maceriem in vnũ coiiẽt, fierẽtq; vn⁹ nouus homo, per eũdẽ S. S. ſub vno capite Chriſto, à quo vitã & incrementum accipiamus, q etiã in hunc finẽ, poſtquã aſcedit in cœlum, ſupra oẽs Angelos exaltat⁹, miſſo S. S. publicum Eccleſiæ miniſterium ſtabiliuit, ad inſtaurationẽ nimirum ſanctorum, & exædificationẽ corporis ſui, q̧ eſt Eccleſia, & vt creſcam⁹ in eum per omnia, qui eſt caput, nẽpe Chriſtum: nec ambulemus ampliùs ſicut reliquæ Gentes, in peccatis, & in vanitate ſenſus noſtri, ſed exuentes indies magis ac magis veterẽ hominẽ, induamus nouũ, & in ſua quiſq; vocatione dignè ambulet.

Ad ſummã: habemus in hac Epiſtola locos fermè oẽs, vt antea diximus, Theologiæ p̃cipuos, de vno Deo, in trib. perſonis ſubſiſtẽte, Patre, Filio, & S. S. de Dei omnipotẽtia, ſapiẽtia, bonitate, miſericordia, gratia: itẽ de æterna & gratuita prędeſtinatione: de creatione mundi: de Angelis, diuerſiſque eorum gradibus ſupra quos oẽs exaltatus eſt Chriſtus, c. 1. Ad hæc locũ de peccato Originali,

& actuali, deq; eius cauſſis & effectis: de promiſſionib. ſalutis futuræ in Chriſto, deq; fœdere inito cũ Patrib. de lege, deq; eius abrogatione, c.2. De aduentu Chriſti in carne in plenitudine tẽporũ, deq; duab. eius naturis, vera Deitate, & vera humanitate in vna perſona cõiũctis: de vera ei⁹ morte, reſurrectione, veraq; ac reali in cælũ aſcẽſione c.1.2.4. Item de redẽtione & recõciliatione in perſona Chriſti peracta, c.1.2. & alibi. De huius redẽtionis ſalutiſq; æternæ cõmunicatione: eam enim offerri per Euangelium, recipi per fidẽ, obſignari per Spiritũ S. *c.1.2.3. & alibi.* Recipi, inquã, per fidẽ viuam, quæ abſq; ſtudio bonorũ operum eſſe nõ poteſt. De fide igitur vera, deq; bonis operib. agit ſpeciatim *c.2.* eoq; & de Miniſterio verbi, deque Miniſtris ad hoc delectis & vocatis, *c.1.2.3.4.* De ſacramentis item, quib. non ſolùm promiſſiones Euangelii obſignãtur, ſed etiã res per ipſa ſignificatę exhibentur credentib. Mundari. n. ait, Eccleſiã lauacro aquæ in verbo. c. 5. De Eccleſia igitur, quæ conſtat ex electis tã Gentib. quàm Iudæis, & quæ ſola re ipſa particeps fit redemtionis, ſalutiſque æternæ, agit *c.1.2. & 5.* De perpetuo pietatis incremento, perſeuerantiaq; ſanctorũ in Chriſto, *c.1.2.4.* De vnitate Eccleſiæ per concordiam inter nos ſeruãda, de vita Chriſtiana, deq; variis virtutib. pſequẽdis, & vitiis fugiẽdis, *c.4.5.6.* De ſumma pietatis Chriſtianæ, quæ à nobis requiritur, eã in fide in Chriſtũ, & charitate in ſanctos cõſiſtere, c. 1. Deniq; de reſurrectione à mortuis, de iudicio vniuerſali, in quo quiſq; recipiet à Domino quicqd fecerit boni vel mali, *c.6.* De aſcẽſione itẽ piorũ in cælũ, deq; vita æterna, ad quã oẽs, qui in Chriſtũ credi-

credimus, ſumus electi & vocati, vbi in perpetuũ laudaturi ſumus Dominum: omnia enim reliqua & præcedentia beneficia in hunc finem ſpectare, vt ſimus in laudem gloriæ gratiæ ipſius, laudẽ inquam perpetuam, *cap. 1. & 2.* Cùm igitur Apoſtolus ſummam totius doctrinæ Chriſtianæ hac breui Epiſtola complexus ſit; ego verò in hanc Scholam, vnà cùm aliis præclaris viris, vocatus ſim, vt pro his donis, quæ Deus pro ſua benignitate in me contulit, S. literas interpretando, Theologiã non minùs breuiter, quàm perſpicuè doceam, iudicaui me facturum operæpretium noſtris auditoribus, ſi hanc verè diuinam Epiſtolam initio prælectionum noſtrarum interpretandam ſuſciperem, locoſq; Theologicos, qui in ſingulis capitibus ſeſe offerunt, breuiter explicarem. Hæc eſt altera inſtituti mei cauſſa.

Accedit tertia, nimirum, quòd ſi qua alia Pauli Epiſtola, hæc certè ad Epheſios, firmiſſima & non pauca continet argumenta aduerſus peſtilẽtiſſimas hoc tempore ex inferis reuocatas hæreſes, aduerſus nouos Arianos, Neſtorianos, Eutychianos, Marcionitas, Pelagianos, quemadmodum ſuis, Deo fauente, videbimus locis. Quid enim clariùs aduerſus Pelagianos, hoſtes gratiæ Dei, *cap. 1. & 2.* vbi de gratuita electione abundè diſſerit, deq; gratuita redemtione, & ad Chriſtũ vocatione ac iuſtificatione? vbi etiam totam noſtram ſalutem, & quicquid ad illam pertinet, ſiue fides, ſiue opera, non ex nobis, ſed ex mera Dei gratia eſſe demonſtrat? Quid efficaciùs aduerſus Neſtorianos illo, quod ſcribit *cap. 4.* eundem planè eſſe, ſeu eandem perſonam Filii Dei, quæ aſcẽ-

dit in cœlum, quæ etiam prius deſcenderat de cœlo? Quidve etiam magis refellit ſomnium de cœlo vbiquitario, quàm antitheſis, quæ ibidē habetur inter inferiores partes terræ, & inter ſupremum cœlum in quod aſcendit Chriſtus? Nihil quoq; clarius explicat, quid ſit ſedere Chriſtum ad dextram Patris, quàm locus ille, qui habetur cap. 1. vbi docet, Chriſtum non ante ſediſſe ad dextram Patris, quàm reſuſcitatus à mortuis aſcendit in cœlum; & quidem ſedere eum non vbique, aut in terra, ſed in ſupercœleſtibus locis; atq; hoc nihil aliud eſſe, quàm eum factum eſſe Dominū & Regem vniuerſorum, cónſtitutum ſupra omnē principatum & poteſtatem, & virtutem, id eſt, nō ſolùm ſupra omnes homines, ſed etiam ſupra omnes Angelorum ordines, quatenus ſcilicet Mediator eſt. Non ergo humanam in Chriſto naturā exæquatam eſſe naturæ diuinæ, quâ Filius ſemper fuit æqualis Patri, ſed tantum ſupra omnia creata, ſupraq; omnes Angelos, exaltatam in perſona Mediatoris. Non abs re ergo hanc hoc tempore Epiſtolam enarrandam explicandamq; ſuſcepimus.

Addam & hoc, Epiſtolam hanc plenā eſſe conſolationum aduerſus omnia tētationum genera. Iis. n. opus habebant fideles in Eccleſia Epheſina, præſertim cùm ſcirent, ſuum Apoſtolum Romæ eſſe captiuum: quę etiam cauſſa eſt, cur ad eos miſerit Tychicum. Non minùs certè nos egemus cōſolationibus, qui propter Chriſtum, veritatemq; doctrinę, variis premimur calamitatibus, diuerſis expoſiti ſum⁹ periculis, domi deniq; & foris affligimur. Fuerit igitur omnib. Epiſtolæ huius lectio

& ex-

& explicatio, vt confido, vtiliſſima, quod vt faxit Dominus, cũ ex toto corde precor atq; obſecro.

Etſi verò neq; de voluntate ac deſiderio ſtudioſorum noſtrorum dubitare me ſinunt, tum pietas in Deum, quam hactenus conſtanter profeſſi ſunt, tum amor virtutis, bonarumque literarum, quem non paruo progreſſu in illis facto, luculentiſſimè nobis omnibus teſtatum fecerunt; rem tamen haud ingratam me illis facturum arbitror, ſi paucis eos rogem, vt quãdo tale ac tantum à Deo acceperunt beneficium, nempe vt ſua hîc continuare ſtudia, atq; inprimis veræ pietati, ſinceroq; & literarum ſtudio operam dare poſſint, ne ſint in Deũ ingrati, neve hoc præſenti abutantur beneficio. Agite ergo adoleſcentes chariſſimi, ſi Deũ timetis, ſi veſtrã ſalutẽ curatis, ſi parentes colitis, ſi patriã amatis, ſi deniq; Principẽ Scholæ autorẽ, omnium patronum, Mecœnatẽ veſtrum obſeruatis, incumbite, vt facitis, in ſtudia ingenuarum artiũ, atq; inprimis, in ſtudiũ pietatis, Chriſtianæq; ſapiẽtiæ, cuius potiſſimum cauſſa, aperta eſt vobis hæc Schola. Nihil hac re gratiùs Deo, nihil vtiliùs Eccleſiæ, nihil nobis ſalutariùs, nihil deniq; amicis & patriæ iucundiùs præſtare poteſtis.

Profani homines Ægyptii, Chaldæi, Græci, Romani, aliiq; populi, tanti ſemper fecerunt humanæ ſapientiæ virtutem, vt huius comparandæ cauſsâ nihil non egerint, nihil nõ ſint perpeſſi laborum, vigiliarum, peregrinationum, ſumtuum, vt alii è Græcia in Ægyptum, alii ex Italia & Africa, in Græciã, & aliunde alii in alias regiones, huius duntaxat rei cauſſa, migraſſe legantur. Viderunt.n. primùm quidem, id per ſe honeſtum eſſe,

& libero homine dignum: Deinde, eâ re reliquas virtutes, prudentiam, animi fortitudinem, iuſtitiam, probitatem comparari poſſe: in ea denique veras ſitas eſſe diuitias, quas magni ſemper fecerunt omnes gentes: atque, vt vno verbo dicam illâ ſapientia iudicarunt hominem verè liberum, felicem beatumq; fieri poſſe. Neq; prorſus malè iudicarunt, nempe, ſi humanas tantùm virtutes, vel potiùs, ſimulachra (vt Auguſtinus vocat) virtutum, humanamq; & huius vitæ felicitatem, vel potiùs vmbram quandam felicitatis ſpectemus. Videmus enim, quot quantæque virtutes, quot quantaq; bona cõſecuta ſint illos, qui humanorum literarum, humanæq; Philoſophiæ ſtudia ex animo & ſeriò amplexi, diligenterq; ſunt perſecuti, tum inter Græcos, tum inter Latinos inſignes, Socrates, Plato, Pythagoras, Ariſtoteles, Stoici & horum ſimiles inter Græcos: Iulii, Marii, Catones, Cicerones, & alii inter Latinos, vt de aliis taceam populis ac Gentibus. Sed quid illa ad ea, quæ confert ſui ſtudioſis diuina ſapientia in S. literis comprehenſa?

Primò enim, ipſa vera ſapientia, quæ in vera Dei, rerumq; diuinarum cognitione poſita eſt, è S. literarum ſtudio & intelligentia comparatur.
2. Tim. 3, 14. *S. literas* (ait Apoſtolus) *noſti, quæ te poſſunt reddere ſapientem ad ſalutem*, id eſt, in omnibus ad ſalutem neceſſariis. Hæc verò ſapientia, hominem reddit
Ioh. 8, 32. verè liberum: *ſi manſeritis, in ſermone meo, veritas li-*
1. Cor. 1, 5. *berabit vos*, inquit Chriſtus: efficit verè diuites, *Ditati eſtis in Chriſto omni ſermone & cognitione*: verè
2. Ioh. 2, 14. fortem, *ſcripſi vobis adoleſcentes, quia fortes eſtis, &*
2 Tim. 3. 16. *verbum Dei habitat in vobis*: verè iuſtum, *omnis ſcri-*

ptura

pura vtilis eſt, ad inſtitutionem, quæ eſt in iuſtitia: verè temperantem, quia verbum Dei crucifigit veterem hominem, & nouas efficit creaturas, *Renati,* inquit, *eſtis ex ſemine immortali, per ſermonem Dei.* Denique verè nos beatos reddit, *Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud*, dicebat Chriſtus: Et Dauid; *ô beatum virum, cuius voluntas in lege Domini, & qui in lege eius meditatur die ac nocte.* Non ſine cauſſa ergo Apoſtolus tanto ſtudio & diligentia hortatus eſt Timotheum, virum alioqui in S. literis exercitatiſſimum, vt attenderet lectioni S. literarum. Quid ita? quia inde pendet omnis vera ſapientia, vera prudentia, vera iuſtitia, vera fortitudo, vera temperantia, omnis vera virtus, veræ diuitiæ, vera felicitas atque beatitas: *Omnis ſcriptura diuinitùs eſt inſpirata, & vtilis ad docendum.* Quid? omnem veritatem: *ad redarguendum*, quid? quoſvis errores: *ad corrigendum*, quid? quoſvis malos mores, & vitia: *ad inſtituendum*, qua in re? *in omni iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè inſtructus.* Quid vis amplius? Adde & illud Apoſtoli ad Rom. *Omnia quæ ſcripta ſunt, ad noſtrã doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem Scripturarum ſpem habeamus.* Admirabilis enim eſt, omnemque ſuperans ſenſum conſolatio, quam S. literæ ſuis ſtudioſis adferunt. Annon ergo in illius rei ſtudium incumbemus, quæ nos veris afficit conſolationibus in omni tentationum & afflictionum genere? Hanc conſolationẽ præbet S. Scriptura, quæ aduerſus omnes hoſtes nos fortiſſimos reddit. Sacra Scriptura vera nos donat fortitudine, quę nos prudentes, ſapientes, bonos, diuites, felices, beatoſque efficit. E S. Scriptura hæc

1.Pet.1.23. Luc.11.28. Pſal.1.1. 2.Tim.3. Rom.15.4.

omnia hauriuntur quàm copioſiſſimè. Iactant quidem Philoſophi multas & magnas virtutes, multaque rectè definiunt:ſed quantum abſunt à ſcopo, qui Deum verè nō cognouerunt, nec ſpiritum eius perceperunt? Definiunt virtutem habitum eſſe bonum, qui bonum efficiat eum, in quo talis ineſt habitus: nihil autem eſſe bonum, niſi quod honeſtum eſt & rectum; ac proinde illos prædicarunt bonos, qui pluris cōſtanter fecerunt honeſtum & rectū, quàm omnes pecunias, quàm opes, quàm imperia, quàm voluptates, quàm vitā ipſam, quales fuêre apud Romanos, Romuli, Pōpilii, Bruti, Horatii, Decii, Fabricii, Marii, Scipiones, & alii. Verùm, quid obſecro propriè honeſtum & rectum dici poteſt, niſi quod Deo placet, & diuinæ voluntati eſt conſentaneum? Hæc verò Dei voluntas vbinam verè declaratur? In ſolis S. literis. *Hoc eſt opus Dei* (ait Chriſtus) *vt credatis in eum, quē miſit ille.* Item, *Hæc eſt voluntas Patris mei, vt omnis, qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.* Quis vnquam Philoſophorum hoc nouit?

Ioh. 6. 29. & 40.

Adde, quod non ſolùm in iis S. literis perfectè reuelatur voluntas Dei, verùm etiam Euangelio tantùm credentibus donatur Spiritus S. quo quæ Deo placent, & ea re, q̃ verè honeſta & vera ſunt, tum velle poſſint, tum perficere. Multa quoque ſpeciatim de iuſtitia tā vniuerſali, quàm particulari ſcripta reliquerunt: ſed nulla eſt vera coram Deo iuſtitia, niſi quæ per fidē in Chriſtum habetur. Hanc verò vbi inuenies, niſi in S. literis? De animi fortitudine gloriati ſunt permulti & Philoſophi, & nobiles Romani, & tantā vim iſtius virtutis

tutis eſſe dixerunt, vt qui ea munitus ſit, huius licèt crucietur corpus, ipſe tamen animus nunquã poſſit cruciari. Rectè ſanè. Sed quẽ mihi dabis ex eorum numero, qui Chriſtum ex Euangelio non nouerunt, qui verè hac donatus virtute fuiſſe dici poſſit? Accipe verò Apoſtolos & Prophetas, alioſque Chriſti Martyres, tã mulieres, quàm viros, tã puellas, quàm pueros, quanta in illis animi fortitudo, quanta conſtantia? quos nõ pro gloria mundi ſed propter nomẽ Ieſu Chriſti ita cõſtantes & fortes fuiſſe legimus, vt nullæ eos preſſerint miſeriæ, nullæ terruerint minæ, nulli exanimarint metus, nulla tormenta, nullæq; fregerint mortes. Sola.n. fides in Chriſtum, ea eſt virtus, quà nõ ſolùm mundum ſed etiã nos ipſos vincimus. *Hæc eſt victoria, quæ vincit mundũ*, (inquit Iohannes) *fides noſtra.* 1.Ioh.5.4. Hæc enim, quæ certè non ex libris Philoſophorum, ſed ex auditu verbi donatur, nouerunt filii Dei, innatas ſibi refrenare cupiditates, ſpernere voluptates, tenere iracundiam, cohercere auaritias, & cæteros compeſcere morbos, mortem contemnere ac ſuperare, inq; afflictionibus ipſis gloriari. Legitote catalogum virorum verè fortiſſimorum atq; heroicorum apud Apoſtolum ad Hebræos, qui ſola fide, ex auditu verbi diuini excitati, muniti, tam multa, tam magna, tamq; præclara præſtiterunt veræ virtutis ac fortitudinis opera, vt vix credi ab hominibus poſſint. Heb.11.

Rectè etiam dictum eſt à Philoſophis, *illũ verè diuitem eſſe, cui nihil deeſt*: illi autẽ nihil deeſſe, qui ſorte ſuâ contentus eſt: eum autẽ contentum eſſe qui nihil præterea cupit, aut quærit: ſicut contrà illum verè pauperẽ eſſe, definierunt, qui ſemper eget, eum verò ſemper egere, qui ſemper cupit,

qui ſemper optat, qui ſemper quęrit, & nunquam ſua eſt ſorte contentus. Cui enim quæſito ſemper opus eſt, hunc perpetuò etiam egenum eſſe. Sed vnde hæc αὐτάρκεια comparatur? E S. literis, vnde & vera eſt pietas, ſi vera à nobis fide legantur, audiantur, in animum reponantur. Ἐυσέβειαν enim μετ' αὐταρκείας coniunxit Apoſtolus: pietatis autem fundamentum eſt fides: fides verò ex auditu eſt: auditus autem per verbum Dei. Veræ ergo diuitiæ S. literarum comparantur auditu atq; lectione: & is verè diues eſt, cui ſuppetit copia cognitionis, intelligentiæ, & ſapientiæ diuinæ, qua fit, vt pii ſua ſint ſemper ſorte contenti. Cui verò tam deeſt quod habet, quàm quod non habet; cuius cupiditatibus ſaturãdis nullæ vnquam ſufficiunt facultates; qui propter auiditatem pecuniæ, nullũ quæſtum iudicat turpem; qui accumulandis diuitiis quo iure, quave iniuria ſemper inhiat, frau-
Eph. 3. 8. dando, decipiendo, mentiendo, poſcendo, paciſcendo, auferendo, eripiendo, ſpoliando, expilãdo: hunc quis audeat verè diuitem appellare, omnium miſerrimus & pauperrimus cùm ſit? veros theſauros adfert Dei & Chriſti cognitio: hanc verò S. literæ.

Addam ad extremum etiam hoc, quòd ſapiẽtes huius mundi de vera libertate, qua nihil feliciùs eſſe iudicatur, ſcriptum reliquerunt, eam demum veram eſſe libertatem, ſi quis viuat, vt vult: nihil autem velit, niſi quod rectè iudicat: ac proinde, eum verè liberum eſſe, qui non ex iuſſu & imperio affectuve carnis, ſed ex recto mentis iudicio, voluntateq; libera, honeſti ac recti amãte, cupiditatibus autem maliſq; affectionibus imperante,

rante, viuit. Pulchrè ſanè & rectè hæc etiã omnia. Quæ eſt.n.eorum vel Imperatorum vel Regũ & Principum libertas, qui etſi rerum omnium hui⁹ mundi potiãtur, innumerabilibuſq; populis dominentur, ſuis tamen cupiditatibus imperare nõ poſſunt? Liberum certè omnes ſapientes eum eſſe negarunt, iniquiſſimum verò potiùs ſeruum eſſe pronunciarunt, cui vxor imperat, cui leges imponit, præſcribit, iubet, vetat, quod videtur; qui nihil, imperãti negare poteſt; cui ſi vocat, veniendum, ſi eiicit, abeundum, ſi poſcit, dãdum, ſi minatur, extimeſcendum eſt. Si hoc verum eſt, quo nomine ergo illos appellandos putamus, qui omnibus carnis cupiditatibus parêre coguntur? quibus peccatum ita dominatur, vt non obedire eius concupiſcentiis non poſſint? quibus deniq; nihil aut cogitare, aut velle & facere liberum eſt, niſi quod poſcit, quod iubet, quod imperat caro, dura, vehemens & imperioſa domina. Sic ſenſerunt de vera libertate, veraq; ſeruitute ipſi etiam huius ſeculi ſapientes, & procul dubio rectè. Cõſentanea enim ſcripſerunt cum S. literis noſtris, in quibus Chriſtus ait, illũ eſſe ſeruum peccati, qui facit peccatum: & eum demum verè liberum eſ- *Ioh. 8. 34.*
ſe, quem Filius hominis liberet, nempe à ſeruitute peccati & Satanæ.

Cæterùm, quem mihi dabis ex omnib. mundi ſapientibus, rectà Dei cognitione, & ſpiritu Chriſti deſtitutis, qui verè liber fuerit, & non potiùs mancipium peccati & Satanæ. De omnibus gentibus à Chriſto alienis loquitur Apoſtolus, cùm ait, *principem poteſtatis huius aëris*, id eſt, Diabolum *agere in filiis contumacibus, inter quos & nos* (inquit)

olim conuerſati ſumus, in cupiditatibus carnis noſtræ, facientes quæ cogitationibus & carni libebant. Vnde igitur vera libertas? à Chriſto. Quoſnam liberat? Credentes Euangelio: quomodo liberat? donando eos ſuo ſpiritu. Nam vbi ſpiritus Domini, ibi libertas. Spiritus autem datur ex auditu fidei, hoc
2.Cor.3.17. eſt, ex fide, per auditum Euangelii in nobis exci-
Gal.2. tata. Ergo veram etiam libertatem cõſequuntur homines è ſcripturis S. per Dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum.

Quæ cùm ita ſe habeant, quiſq; poteſt videre, quantâ curâ, ſtudio, diligentiâ incumbendum ſit S. literis, quibus tot tantoſq; theſauros nobis cõſequi valemus, veram ſapientiam, veram virtutẽ, veram iuſtitiam, veram fortitudinem, verã libertatem, veram deniq; felicitatem. Hæc certè volũtas eſt Dei, cui qui morẽ gerit, beatum eum pronunciat; qui ſecus facit, maledictum. Ergo chariſſimi adoleſcentes, ſi vobis conſultum multis, ita debetis ſtudia bonarum literarum, artium & diſciplinarum omnium perſequi, vt primas ſemper detis lectioni & auditioni S. literarum, in quibus quò quis magis proficit, eò cumulatiores ſibi theſauros, citra omnem dubitationẽ cõparat. Sic n.
Ioh.17.3. & 21. habendum & ſtatuendum eſt, felicitatem noſtrã omnẽ in vera cum Chriſto, adeoq; cum eius carne, ſanguine, anima, & per hunc Mediatorẽ cum
Rom.8.9.10. Deo, vnitione cõſiſtere: hanc autẽ per Spiritum S. quo ſe ille nobis, & nos ſibi incorporat, perq; fi-
1.Ioh.4.13. dẽ, quâ viciſſim nos illum amplexi retinemus in
Eph.3.17. cordibus noſtris, fieri & conſtabiliri: Spiritum verò S. ſimul & fidem, ad auditum verbi Euangelii
Rom.10.17. rectè intellecti, nobis communicari; eoq; beatiſ-

ſimos

ſimos illos eſſe, non qui in ſummis degunt voluptatibus atq; delitiis, non qui prædiuites ſunt & præpotentes, non qui longè lateq; dominantur, rerumq; omnium potiuntur, nō qui ab aliis mortalibus tanquam Dii adorantur, non deniq; qui multa rerum humanarum ſcientia, huiuſq; ſeculi ſumma ſapientia præditi ſunt, ſed illos demum, *qui* (vt Chriſtus pronunciauit) *audiunt verbū Dei, & cuſtodiunt illud.* Luc. 11.28.

DIXI.

EIVSDEM
DE CONSERVANDO IN ECCLEſia puro puto Dei verbo
ORATIO:
In Academia Heidelbergenſi habita 12.13. & 15. Febr. Anno LXVIII.

Cùm in locum D. Zachariæ Vrſini ſuccedens, profeſſionem locorum communium publicè exordiretur.

DIcturus ſum, Clariſſimi viri, & ornatiſſimi Auditores, de neceſſitate, deq; ratione retinendi, purumq; putum conſeruandi in Eccleſia verbum Dei, eoque nonnihil de officio Principum in hac re, Eccleſiarum, paſtorum, Doctorum, ſtudioſorum, deq; Scholarum antiquitate, vtilitate & neceſſitate in regno Chriſti. Argumentum eſt, vt videtis, graue, honeſtum, vtile, & verò etiam neceſſarium in hoc tempore; adde & meæ conueniens ac conſentaneum conditioni. Cùm.n. mihi nouo in hac celeberrima Academia Theologo, antequā meum munus obire incipiā,

aliqua(vt moris eſt) habenda eſſet oratio, quâ & Chriſtianam ſapientiam, quam Theologiam vocãt, laudarem, & ad eius ſtudium iuuenes adhortarer, nullã ad rem accõmodatius viſum eſt argumentum iſto, quod tractãdum ſuſcepi. Nã & laudes cõtinet veræ Theologiæ, & ſatis habet ſtimulorum ad illius amorẽ atq; ſtudium. Fuerit igitur oratio hæc(vt cõfido)ſtudioſis noſtris neq; ingrata, neq; inutilis: opto certè vt ſit & gratiſſima & vtiliſſima. Quare, vt me benignè & attentè audiatis, non tam ego vos rogo, quàm ipſius etiam argumenti dignitas & vtilitas poſtulat.

Ac mihi quidẽ(vt ad rem ipſam veniã)diu multumq; cogitanti, & in animo volutati, quidnam illud eſſet, quod & multis ante ſeculis tũ Reſpub. perdidiſſet, tum Eccleſias euertiſſet, & nunc etiã (proh dolor)illarum permultis vtcunq; renouatis atq; inſtauratis, denuò perniciẽ facere, & exitium adferre incipiat; illud tandẽ viſum eſt fuiſſe & eſſe in cauſſa, quòd Antichriſtis, Chriſti Eccleſias & Scholas blando humanarum doctrinarum veneno inficiẽtibus atq; perdẽtibus, neq; Reges & Principes, qui iuxta vaticiniũ Ieſaiæ debuiſſent eſſe Eccleſiarum nutritores & protectores, neq; etiã reliqui Magiſtratus, qui patres populorũ eſſe debebãt, minimè pro ſuo officio reſtiterunt, neq; curarũt, vt per veros Epiſcopos in Eccleſiis, & per ſinceros doctores in Scholis, verbum Dei, à quo vno tota Eccleſiarum ſalus dependet, purum ſinceruniq; cõſeruaretur; ſed cõtrà potiùs pleriq; omnes feris illis & immanibus belluis pro libidine omnia vaſtãtibus, nõ ſolùm conniuerunt, verùm etiã, proh Deum atq; hominum fidẽ, opẽ iam ab initio

initio tulerunt & quotidie etiã ferunt. Qua de re qui dubitet, cõfido veſtrum eſſe neminẽ. Nã reapſe quàm verum hoc ſit, quod dico, ipſi, ſed nõ ſine magno dolore, videmus atq; ſentimus. Ergo nihil honeſtiùs, & Chriſtiano homine ac Principe digniùs; nihil ad Reſpub. & Eccleſias cõſeruãdas conducibiliùs, nihil deniq; ad ſalutẽ cuiq; cõparãdã magis neceſſariũ eſſe poteſt, quàm, vt per illos, quorum intereſt (intereſt autẽ omnium pro ſua cuiuſq; rata portione) quàm diligẽtiſſimè curetur, vt reiectis profligatiſq; in perpetuũ omnib. humanis de religione doctrinis, verbũ Dei in Eccleſia purũ putumq; cõſeruetur & adminiſtretur. Hoc eſt.n. fundamẽtum, in quo ſalus Eccleſiarum quã maximè nititur. Sic iudico, ſic ſẽtio, ſic video.

Sic docuit ille omnium excellẽtiſſimus & ſanctiſſimus Poëta, qui in 1. Pſalmo cecinit, *Beatũ illũ fore, qui neglectis omnibus impiorũ hominum conſiliis, moribus, doctrinis, totũ adiicit animũ ad vnã Domini legem, & in ea dies & noctes meditatur.* Sic Dominus Ieſus, ipſa æterna Dei Patris ſapientia cõfirmauit, cùm pro ſalute noſtra, nõ ad perueſtiganda virorum (ſi Deo placet) ſapientiſſimorum placita; ſed ad perſcrutandas Scripturas nos ablegauit, *Scrutamini* (inquiens) *ſcripturas.* Sic deniq; (ne ſingula ſcripturarum teſtimonia proferã) ipſe Spiritus S. vbiq; in S. literis teſtificatur Eccleſiã Dei & colligi, & coagmentari & conſeruari verbo Dei. Ergo nihil etiam honeſtiùs eſt, quàm vt ipſa Eccleſia, h. e. nos omni curâ & diligentiâ ſtudeamus verbum Dei purum putum apud nos conſeruari.

Pſal. 1.

Ioh. 5.

Ac profectò nihil eſt, quod magis deceat Eccleſiam, quàm vt id apud ſe purum quàm diligen-

Digitized by Google

tiſſimè conſeruandam curet, per quod & ipſa fuit mundata ac conſeruata, & per quod perpetuò munda ſceleriſq; pura apud Deum propter Chriſtum aſſeruatur. Verbo autē mundari nos, mundoſq; conſeruari docet luculenter Chriſtus Ioh. 17. cum ait, *Vos mundi eſtis per ſermonem meum.*

Quid porrò magis honeſti & grati hominis poſtulat officium, quàm vt pretioſum theſaurum ſibi à ſuo Principe donatum, ab omni labe purū & vacuum mundumq; cuſtodiat? præſertim verò ſi nouerit hāc etiā ſui Principis eſſe voluntatē. Qui hoc facere negligit, næ dignus ille fuerit, cui tātus theſaurus eripiatur, & alii, qui illum ſciat ac velit cuſtodire, donetur. Hoc.n. æquitas poſtulat, hoc docet Natura; ſic tradunt S. literæ; ſic deniq; confirmāt omnium gentium ac populorum iura atq; leges. Quis autē, per Deum immortalē, pretioſior atq; præſtabilior theſaur⁹ iſto, quo nos Deus opt. max. pro ſua æterna erga nos beneuolētia liberaliter donauit, h.e. Euāgelio inueniri excogitariue poteſt? Etenim quātum quæſo rei eſt, Deum rerū omnium cōditorē & gubernatorē, è cœleſti throno, nobis homuncionibus hîc humi repentibus, locutum eſſe? nec locutum tantùm, ſed ſuum etiā cœleſtē ſermonē ſcriptum nobis reliquiſſe? Quis non magno ſibi ducat honori, ſi Princeps aliquis, aut Rex, ſuo ſe dignetur ſermone, & præter hunc, ſuis etiā amiciſſimis literis? At is, à quo ſacrum habemus eloquium, ſacrāq; ſcripturā, Deus eſt, Rex Regum, & Dominus Dominātium, qui ius habet in omnium nō tātùm facultates & corpora, ſed ét mentes atq; animas. Quanti igitur faciendum eſt ipſius donum? Nos, quos dignatus eſt hoc honore, gen-

re, gẽtiles eramus, nati in peccatis, naturâ filii iræ, alieni diuino à fœdere, homines ſine Deo, ad quos eloquia hæc Dei non pertinebant: & tamen hæc à Iudæis ad nos tranſtulit? Quãtum igitur illi debemus; & quanta diligentia ſunt nobis hæc cuſtodienda? Illi per quos cœleſtes haſce diuitias & opes ad nos miſit, fuerunt Angeli. Per hos.n. ſuam dedit legẽ. Fuerunt Prophetę, afflati Spiritu S. Per hos enim vetus habemus Teſtamẽtum. Fuerunt Apoſtoli legati Chriſti ad omnes nationes. Per hos.n. Nouũ habemus Teſtamẽtum. Fuit deniq; ipſe Filius Dei idẽq; Deus Ieſus Chriſtus. Is.n. autor totius ſcripturæ. Per hoſce honoratiſſimos legatos miſit Deus è cœleſti throno in terrã hãc, ad nos peccati & Satanæ mancipia theſaurum hunc incõparabilẽ. Quantam igitur iram Dei, & ruinã nobis imminere putamus, ſi nõ hunc ſummo ſtudio, ab omni labe vacuum nobis aſſeruemus?

Verùm, quo etiã modo eum nobis dedit? Primùm, oraculis; deinde ſcripto; confirmatum miraculis; obſignatum ſanguine Chriſti; Spiritu etiã S. in cordibus noſtris inſcriptum. Quãtum igitur ingrati animi crimen fuerit, ſi theſaurum hunc tã pretioſum aut contaminemus ipſi, aut ſcientes & prudentes ſinamus contaminari? Annon hæ quatuor circumſtantiæ illius qui dedit; noſtrûm, quibus dedit; eorum per quos dedit; & modi, quo dedit, ſatis luculenter demonſtrant, quàm æquum & honeſtum ſit vt cœleſtem hunc theſaurum, diligenter puriſſimum conſeruemus; non in ciſtis, ſed in corde; ſed in ore; ſed in Eccleſiaſtico Miniſterio? Has certè circumſtantias diligenter examinauit Apoſtolus, cùm voluit ad

Digitized by Google

obedientiam ſimul,& reuerentiam Euangelii, fideles excitare in Epiſt. ad Hebr. 2. dicendo: *Propterea oportet nos diligẽtiùs attendere iis, quæ dicta ſunt nobis*, &c. Legantur reliqua.

Argumento autẽ ducto à circumſtantia perſonarum, tum eorum, quib. ablatus eſt, tum eorum, quib⁹ datus eſt theſaurus, vtitur in Epiſt. ad Rom. c. 11. cùm ait: *Dices igitur mihi: defracti ſunt rami*, &c.

Sed non minùs diligenter duæ aliæ conſiderãdæ nobis hîc ſunt circumſtantiæ, quæ ad accuratã huius theſauri cuſtodiam excitare nos debent: nempe ipſius theſauri qualitas & dignitas: & finis, propter quem Eccleſiæ donatus eſt.

Theſaurus ipſe pretioſiſſimus eſt, cœleſtis, diuinus, quo nihil in mundo præſtabiliùs aut excellentiùs inueniri, nihil nobis vtiliùs & ſalutarius donari potuit. Eſt enim hic ille theſaurus, cuius habendi cauſſa diuendenda ſunt omnia, vt Chriſtus docuit; quando in ipſo Chriſto eſt ſalus vita æterna. Præclara certè & magnifica Dei dona ſunt Sol & pluuia, cæteraque omnia, quæ è cœlo & terra nobis benignè & liberali manu largitur, ad vitam hanc feliciter tranſigendam, neceſſaria: Præclariora, vires & facultates corporis atq; animi, innumeræq; virtutes, quibus animos mortalium exornat Deus. Sed quid hæc cõparata cum verbo Dei aliud ſunt, quàm plumbum ac ferrum, collatum cum argento atque auro? Idcirco Dauid, poſteaquã celebraſſet cœlos cœlorumq; virtutes, atq; illis dixiſſet enarrari gloriã Dei: continuò legem, h. eſt, verbum Domini, illis prætulit, atque ab effectis, hanc illis longè præſtabiliorem eſſe demonſtrauit, dicendo: *Lex Domini integra*

eſt,

eſt, conuertens animam: teſtimonium Domini verum, ſapientiam ſuppeditans imperitis: decreta Domini recta ſunt, cor exhilarantia: praeceptum Domini repurgatum, illuminans oculos. Legantur reliqua.

Alibi etiam cõparat illud auro & argento purgatiſſimo. Quid verò dicam de Moſe? oſtenſurus populo, quantum illum Deus prætuliſſet reliquis gentibus, hoc vnum celebrat, theſaurum ſcilicet verbi Dei, id quod poſtea Dauid in Pſalm. 147. præclarè cecinit, cùm dixit: *Qui annunciat verbum ſuum Iacobo: iuſtitias & iudicia ſua Iſraeli. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit illis.* Certè reliquis etiam nationib. communia fecerat Deus dona cœli & terræ, multiſq, & præclaris virtutib. illas etiam ornauerat, atq; ita ornauerat, vt illarum permultę, ipſis etiam Iudęis præſtantiores fuerint. Qua igitur in re apparebat, populum Dei, gentibus reliquis omnibus antecellere? In hac, quod non illis, ſed huic tantùm ſuum tradiderat Deus verbum, ſuaq; patefecerat iudicia. Hoc id ipſum eſt, quod Apoſtolus ſcripſit ad Rom. *Quid igitur amplius Iudæo eſt?* (in quo ſcilicet præcellat gentibus) *aut quæ vtilitas circumciſionis? Multum quidem per omnem modum, atq; inprimis, quòd concredita ſunt illis eloquia Dei.* Hoc igitur illud ipſum eſt, quo nos feliciores & beatiores ſumus reliquis populis omnibus, ipſis etiam Iudæis: nempe quòd nobis & non illis, Euangelium Dei concreditum eſt. An non hæc luculenta ſunt teſtimonia teſtantia & declarantia, quanta ſit huiuſce theſauri excellentia & dignitas? æſtiment igitur alii, & magnifaciant, quantum velint, diuitias Crœſi, triũphos Pompeii, vires Herculis, in- Rom. 3.

genium Luculli, virtutem Alexandri, doctrinam Ariſtotelis aut Platonis, eloquentiam Ciceronis aut Demoſthenis, & ſi quid aliud in hoc Mundo excellēs vnquā aut admirādū fuit: nos certè multò pluris faciemus hunc cœleſtē theſaurū, in quo vno ſalus noſtra, vita & felicitas æterna cōſiſtit, vt nō ſine cauſſa ſcriptum reliquerit Apoſtol⁹, Chriſtum & mortē aboleuiſſe & vitā atq; immortalitatē in lucē produxiſſe per Euangelium, nēpe nobis, quòd ea niſi per Euāgelium à nobis agnoſci percipive nō poſſit. Quare ab excellētia huiuſce theſauri, ſatis liquido apparet, quanta cura & diligētia cuſtodiendus nobis ſit, puruſque in Eccleſia conſeruandus.

Finis porrò præcipuus, propter quē nobis ſuū verbum Deus & dedit, & reliquit in Eccleſia, duplex eſt: gloria ipſius Dei: & ſalus noſtra. Gloria Dei in hoc comprimis relucet, ſi is ſolus agnoſcatur, & appareat Eccleſiæ Doctor, qui è cœlo, & nō è terra nobis loquatur: & ſolus etiam à nobis cum ſumma reuerētia & obediētia audiatur. Nā ſolus etiā vult audiri: ſolus Eccleſiā ſuam vult docere: & hac voce ſui verbi, ſuam declarare præſentiam, quâ ſuæ ſemper adeſt Eccleſiæ.

Finē hunc indicauit ſæpenumero Deus in ſcripturis per Moſen & Prophetas, quorum teſtimonia nunc in medium proferre nō eſt neceſſe, cùm res ſit perſpicua. Cùm.n. populo mandabat, vt ſe ſuumq; verbum duntaxat audiret: quid aliud hoc præcepto annuebat, niſi ideo ſe verbum ſuum, per Prophetas ad illos miſiſſe, vt ſe loquentem in Prophetis audirent, & prçterea neminem? Quid? An non miſſum ad nos filium diſertè hunc ſolum

iubet

iubet audiri? Solus igitur vult docere & audiri in Eccleſia Deus. Quod cùm ita ſit, quis non videat, pereſſe iniquum, vt aliquis alius præter Deum in Eccleſia doceat? aut vt Deus introducatur aliena à ſua voluntate, imò & ſecum pugnantia loqui, idq; in medio ſuæ Eccleſiæ. Atq; id fit, cùm verbũ Dei in Eccleſia, humanis corruptũ doctrinis proponitur & prędicatur. Ergo ne tã execrabile flagitium in Dei maieſtatẽ admittatur, & vt Deus appareat id quod eſt, verax & conſtans in ſuo verbo: & hac ratione ſua illi maneat gloria, verbum Dei in Eccleſia, ab omni humana vacuum doctrina, purum putumq; conſeruari & adminiſtrari neceſſe eſt.

Salus deinde noſtra, in hoc potiſſimũ eſt poſita, primùm, vt verũ Deum agnoſcamus, & Mediatorẽ Ieſum Chriſtum. *Hæc eſt* (inquit Domin⁹ Ieſus Patrẽ alloquens) *vita æterna, vt cognoſcant te ſolũ verũ Deũ, & quem miſiſti Ieſum Chriſtũ.* Deinde, vt eũ vero colamus cultu: *Quicunq; inuocauerit nomẽ Domini* (inquit Apoſtolus) *ſaluus erit.* Quis autẽ ſine Dei verbo potuiſſet vnquã Deum agnoſcere verè, & gratum ei cultum præbere? Ergo vt Deũ & Chriſtum, eiuſq; voluntatẽ & cultum poſſem⁹ agnoſcere, eoq; ſeruari, ſuũ ad nos miſit verbum, vt eo tanquã ſplendidiſſimo lumine, quæ alioqui nobis abdita erant, patefierent. Proinde Petrus meritò ſcripta Prophetarum, eoq; vniuersã ſcripturã cõparat lucernæ lucenti in caliginoſo loco, vt ea ſc. Deum, eiuſq, voluntatẽ, & Chriſtum, & quæcunq; ad ſalutẽ noſtram neceſſaria ſunt, perſpicuè videamus. Quid igitur nõ ſolùm iniquiùs, ſed etiam nobis detrimentoſiùs eſſe poteſt, quàm

Ioh. 17.

Digitized by Google

vt quod nobis facis & luminis ad vitam æternam præeũtis loco datum eſt, illud Cimmeriis humanarum doctrinarum tenebris, vel potiùs denſa & atra ventoſáq; caligine, aut nos obſcuremus, aut ab aliis obſcurari & penitus extingui, prudenter ſinamus? Ergo ab ipſa etiam theſauri qualitate, & à duplici fine, propter quem nobis datus eſt, luce clariùs apparet, quanta diligentia & cura debeat à nobis purus in Eccleſia conſeruari.

Quis verò innumerabiles, eximioſq; fructus, quos purum pureq; adminiſtratum verbum Dei fidelib. adfert, enumerare vel explicare queat? Ego certè non poſſum paucis id clariùs & breuiùs facere, quàm fecerit Apoſtolus, partim in ea, quã ſcripſit ad Timotheum poſteriore, partim in ea, quæ eſt ad Rom. In illa ait, *Scripturam S. vtilem eſſe* πρὸς διδασκαλίαν· πρὸς ἔλεγχον· πρὸς ἐπανόρθωσιν· πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, *vt integer ſit Dei homo, ad omne bonum opus apparatus.* In hac verò ait, *Quæcunq; ſcripta ſunt, ea ad noſtram doctrinam ſcripta eſſe, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum, ſpem habeamus.* His duobus locis, omnes ſcripturæ vtilitates & fructus, vel, vt meliùs dicam, vſus, quã breuiſſimè ſimul & dilucidè complexus eſt Apoſtolus. Quid enim præter hæc deſiderari poteſt ampliùs? Nam quæcunq; tradi poſſunt de religione, & ad ſalutem noſtram pertinentia; illa aut pertinent ad dogmata, aut ad mores, aut ad conſolandas afflictorum mentes & conſcientias. Si ad dogmata, illa aut ſunt vera, aut falſa. Si vera, illa omnia abundè tradit Sacra ſcriptura, ideo meritò ait, illam vtilem eſſe πρὸς διδασκαλίαν. Si falſa, eâdẽ ſcripturâ refutari facilè poſſunt. Ideo ait, eam etiam

2. Tim. 3.

Rom. 15.

iam vtilem eſſe πρὸς ἔλεγχον. Si de moribus agitur, illi aut ſunt boni, aut mali. Si mali, eos omnes corrigit ſcriptura. Idcirco ait eam vtilem eſſe πρὸς ἐπανόρθωσιν. Si boni in illis nos inſtituit S. Scriptura, inq; vera iuſtitia, ita vt quiſq; ad bonum opus apparari, & perfectè inſtrui per S. Scripturam poſſit: ac proinde meritò dixit, eam vtilem eſſe πρὸς διδασκαλίαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος. Quid hac Apoſtolica partitione perfectius? quid abſolutiùs? His verò quatuor accedit quintus vſus: is eſt conſolatio in aduerſis, cum patientia, ſeu tolerãtia præſentium malorum: & cum ſpe, certaq; exſpectatione futurorum bonorũ coniuncta. Hunc fructum ſi addas ſuperioribus, nil poteris ampliùs deſiderare. Hanc autem quintam vtilitatem, ipſa etiam S. Scriptura largiter præſtat, vt docet Apoſtolus ad Rom. & nos re ipſe experimur. Nullum eſt tam graue afflictionum genus, in quo nos poſitos, non mirâ afficiat conſolatione S. Scriptura. Quamobrem? Quoniam Deus eſt, qui ibi loquitur. *Deus autem eſt, qui nos conſolatur, in omni afflictione noſtra.* Eſt enim ipſe ſolus Pater miſericordiarum, & Deus omnis conſolationis. 2. Cor. 1.

Hæc omnia bona, larga manu ſuppeditat Deus, diuino ſuo ſermone in S. ſcripturis contento, ſed eo puro, pureq; propoſito. Quid igitur vtilius, quàm purum Dei verbum in Eccleſia retinere & cõſeruare? Certè Eccleſiæ eatenus ſeruantur, quatenus retinent purum Dei verbum: & eatenus perduntur, quatenus verbum Dei aut prorſus ab illis tollitur, aut humanis doctrinis contaminatur atque corrũpitur: quemadmodum Eccleſiæ, quæ erant

in Galatia & aliæ, tempore etiam Apoſtolorum; ac deniq; Romana, & quæcũq; illam ſecutę ſunt, perſpicuè docent. Non eſt igitur tantùm vtilis in Eccleſia puritas verbi Dei, ſed etiã pernecessaria. Etenim quis ſeruari poſſet, ſine Dei & Chriſti cognitione? Nemo hominũ. Quomodo verò Deus & Chriſtus Mediator agnoſci verè & ſalutariter à nobis poſſunt, citra purum ipſius Dei ſermonem? nullo modo. Non aliâ profectò Deum ratione agnouerunt, & Chriſtum eius veteres Patres, Adamus, Noha, Patriarchæ, Moſes, Prophetæ, Apo-
Exod. 33. ſtoli. Moſes quidem ſummo tenebatur deſiderio videndi Dei, facie ad faciẽ, & ſupplex hoc ab ipſo petiit: ſed De⁹ hoc, ſeruo ſuo alioqui chariſſimo, apertè denegauit, allata etiã ratione, cur nollet ei in hoc gratificari: partim, quod fieri nequeat, vt mortalis homo, Deum facie ad faciẽ videat: partim, quòd ei non expediret vtileve eſſet, propterea quòd non poſſet Deum in hac carne, facie ad faciem videre, quin moriatur. *Non videbit* (inquit) *me homo, & viuet.* Patefecit autem ſe ex
Exod. 34. ſermone ad eum facto, dicens, & clamans: *Iehoua, Iehoua, Deus miſericors, beneficus*, & quæ ſequuntur epitheta, quibus ſe ipſe Deus deſcribit, & Moſi cognoſcendum præbuit. Ergo ex verbo Dei puro Deus agnoſcatur neceſſe eſt. Nam quod ait Apoſtolus, *Inuiſibilia Dei, per ea, quæ facta ſunt, intellecta cognoſci, ſempiternam quoque eius virtutem ac diuinitatem*: cognitio illa imbecilla eſt, & inefficax, & ea re ſalutaris eſſe non poteſt. Fides enim, ſine qua ſeruari nemo poteſt, aut placere Deo, non eſt ex inſpectione rerum creatarum,
Rom. 10. ſed ex auditu (inquit Apoſtolus) auditus autem
iſte

ſte per verbum Chriſti eſt. Ad Deum igitur verè & ſalutariter cognoſcendum, eoque ad ſalutem conſequendam, neceſſarium eſt in Eccleſia purum Dei verbum.

Deinde, etiamſi Deus ſeſe exhiberet viſendum vniuerſis & ſingulis hominibus, ita vt eius faciē, ſicut faciem hominis intueremur, quemadmodum cùm Chriſtum Apoſtoli viderunt in gloria ſua, in monte ſancto, vt loquitur Petrus; tamen niſi eum colamus, eâ quâ ipſe vult coli ratione; ſeruari nullo modo poſſumus. Nam illi tantum conſortes fiunt ſalutis, qui Deum in veritate inuocant, h. e. verè colunt. At quiſnam diuinare poſſit, quonā Deus delectetur cultu, niſi ipſe ſuo declaret ſermone. Nam ſi nemo nouit, quæ ſunt hominis, niſi (vt loquitur Apoſtolus) Spiritus qui in ipſo eſt; quantò minùs quæ ſunt Dei, niſi ipſe Deus, & cui ipſe velit reuelare?

Cùm igitur ſalutem aſſequi non poſſimus, etiamſi eam omni noſtrâ ſapientiâ, & viribus proſequamur, niſi Deum rectè colamus, & Deus rectè coli à nobis non poſſit, niſi ex puro eius ore nobis innoteſcat, quanam ratione coli à nobis velit: quis non videat, quàm omnino neceſſarium ſit vt purum Dei verbum in Eccleſia habeatur & conſeruetur? Dico autem purum verbum; quia purè coli Deus non poteſt, vbi impurus traditur cultus. Ibi autem impurus eſt cultus, vbi impura eſt doctrina.

Quod dico ita perſpicuum eſt, vt probatione nulla opus habeat. Vnde .n. quæſo vos, impii illi cultus, & ἐθελοθρησκεῖαι in regno AntiChriſti? nimirum ἐκ τῆς ἑτεροδιδασκαλίας ab ea, quam Apoſtoli

in Galatia & aliæ, tempore etiam Apoſtolorum; ac deniq; Romana, & quæcũq; illam ſecutę ſunt, perſpicuè docent. Non eſt igitur tantùm vtilis in Eccleſia puritas verbi Dei, ſed etiã pernecеſſaria. Etenim quis ſeruari poſſet, ſine Dei & Chriſti cognitione? Nemo hominũ. Quomodo verò Deus & Chriſtus Mediator agnoſci verè & ſalutariter à nobis poſſunt, citra purum ipſius Dei ſermonem? nullo modo. Non aliâ profectò Deum ratione agnouerunt, & Chriſtum eius veteres Patres, Adamus, Noha, Patriarchæ, Moſes, Prophetæ, Apoſtoli. Moſes quidem ſummo tenebatur deſiderio videndi Dei, facie ad faciẽ, & ſupplex hoc ab ipſo petiit: ſed De⁹ hoc, ſeruo ſuo alioqui chariſſimo, apertè denegauit, allata etiã ratione, cur nollet ei in hoc gratificari: partim, quod fieri nequeat, vt mortalis homo, Deum facie ad faciẽ videat: partim, quòd ei non expediret vtileve eſſet, propterea quòd non poſſet Deum in hac carne, facie ad faciem videre, quin moriatur. *Non videbit* (inquit) *me homo, & viuet.* Patefecit autem ſe ex ſermone ad eum facto, dicens, & clamans: *Iehoua, Iehoua, Deus miſericors, beneficus, &* quæ ſequuntur epitheta, quibus ſe ipſe Deus deſcribit, & Moſi cognoſcendum præbuit. Ergo ex verbo Dei puro Deus agnoſcatur neceſſe eſt. Nam quod ait Apoſtolus, *Inuiſibilia Dei, per ea, quæ facta ſunt, intellecta cognoſci, ſempiternam quoque eius virtutem ac diuinitatem*: cognitio illa imbecilla eſt, & inefficax, & ea re ſalutaris eſſe non poteſt. Fides enim, ſine qua ſeruari nemo poteſt, aut placere Deo, non eſt ex inſpectione rerum creatarum, ſed ex auditu (inquit Apoſtolus) auditus autem

Exod. 33. *Exod. 34.* *Rom. 10.*

iſte per verbum Chriſti eſt. Ad Deum igitur verè & ſalutariter cognoſcendum, eoque ad ſalutem conſequendam, neceſſarium eſt in Eccleſia purum Dei verbum.

Deinde, etiamſi Deus ſeſe exhiberet viſendum vniuerſis & ſingulis hominibus, ita vt eius faciē, ſicut faciem hominis intueremur, quemadmodum cùm Chriſtum Apoſtoli viderunt in gloria ſua, in monte ſancto, vt loquitur Petrus; tamen niſi eum colamus, eâ quâ ipſe vult coli ratione; ſeruari nullo modo poſſumus. Nam illi tantum conſortes fiunt ſalutis, qui Deum in veritate inuocant, h. e. verè colunt. At quiſnam diuinare poſſit, quonā Deus delectetur cultu, niſi ipſe ſuo declaret ſermone. Nam ſi nemo nouit, quæ ſunt hominis, niſi (vt loquitur Apoſtolus) Spiritus qui in ipſo eſt; quantò minùs quæ ſunt Dei, niſi ipſe Deus, & cui ipſe velit reuelare?

Cùm igitur ſalutem aſſequi non poſſimus, etiamſi eam omni noſtrâ ſapientiâ, & viribus proſequamur, niſi Deum rectè colamus; & Deus rectè coli à nobis non poſſit, niſi ex puro eius ore nobis innoteſcat, quanam ratione coli à nobis velit: quis non videat, quàm omnino neceſſarium ſit vt purum Dei verbum in Eccleſia habeatur & conſeruetur? Dico autem purum verbum; quia purè coli Deus non poteſt, vbi impurus traditur cultus. Ibi autem impurus eſt cultus, vbi impura eſt doctrina.

Quod dico ita perſpicuum eſt, vt probatione nulla opus habeat. Vnde .n. quæſo vos, impii illi cultus, & ἐθελοθρησκείαι in regno AntiChriſti? nimirum ἐκ τῆς ἑτεροδιδασκαλίας ab ea, quam Apoſtoli

puriſſimum tradiderunt. Ergo ſi purè velim
Deum coli in Eccleſia; purum etiam Dei verbu
in eadem doceatur neceſſe eſt. Hoc eſt, quod D
minus præcipit per Ieremiam 23. cap. dicend
Propheta, apud quem eſt ſomnium, narret ſomniu
& qui habet verbum meum, loquatur verbum meu
verè, h.e. purè & ex fide. *Quid enim paleis cum trit*
co? h.e. humanis ſomniis, cũ ſermone Dei? Qua
ſicut eos damnat Dominus, qui ſua quidem na
rant ſomnia, ſed id faciunt, tanquam ſermo eſſ
diuinus, & non humana ſomnia: ita vult, vt q
verbum Domini adferunt, adferant illud puru
putum, nullis humanis contaminatum ſomnii
tanquam triticum repurgatum, & ſine vllis pal
2. Cor. 6. is. Quid enim verbo Dei cum noſtris ſomniis?
dem, *quod luci cum tenebris*; *veritati, cum mendac*
is; iuſtitiæ, cum iniquitate; Deo, cum Satana.

Nunc ſatis mihi demonſtraſſe videor, quo
priori loco mihi demonſtrandum ſuſcepi, nen
pe, non ſolùm honeſtum, Chriſtianoq; homi
dignum & vtile eſſe, ſed etiam perneceſſariu
vt per eos, quorum intereſt, curetur, vt reiectis
mnibus humanis de religione doctrinis, puriſ
mum putiſſimum Dei verbum, à quo pura pe
det Dei cognitio, purus cultus, pura religio, pu
Eccleſia, in Eccleſiaſtico miniſterio retineatur,
conſeruetur.

Sed nondum dixi. Supereſt enim altera, ea
præcipua & vtilior pars orationis meæ, quę eſt d
ratione conſeruandi verbum Dei purum in E
cleſia: ideoq; de Scholis, explicanda. Verùm
quia excludor tempore, differo eam in craſtinu
diem.

Di

Dixi heri de honeſta & vtili neceſſitate cōſeruandi in Eccleſia verbū Dei: dicā hodie de vera, quâ id poſſit perfici ratione. *2. orationis huius pars.*

Duo ſunt genera hominum, per quos Dominus Ieſus noluit ordinarie & ſemper in Eccleſia verbum ſuum prædicari & explicari; paſtores nimirum, & Doctores: quorum illi ad populum in templis; iſti verò ad ſtudioſos in Scholis deſtinati ſunt. Ita hinc ſurgit duplex ratio, quâ purum Dei verbum conſeruari in Eccleſia poſſit: quarū prior ad Eccleſiaſticos conuentus; altera ad ipſas ſpectat Scholas. Dicam de vtraque quod ſentio, breuiter & liberè; ac ſpero, orationem hanc meam nemini veſtrûm futuram ingratam. Dicam autē primùm de Eccleſiaſtica; deinde, de Scholaſtica ratione.

Quòd ad Eccleſiaſticam pertinet rationem, illud inprimis curandum eſt, vt ad Miniſteriū verbi non admittantur niſi homines verè pii, & in S. literis fideliter explicatis, benè inſtituti, ſanæque doctrinæ tenaciſſimi, fortiſſimiq; defenſores, & ad eam aliis tradendam accommodati. Hoc autem eſt officium Eccleſiarum, Principum, & Magiſtratuum. Hanc admonitionē & obſeruationē tradit Apoſtolus, cùm in vtraq; ad Timoth. tum in ea, quæ eſt ad Titum: cùm præter alia docet, oportere Epiſcopum eſſe διδακτικὸν, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου. Et id quidem meritò. Nam quo pacto ipſi Miniſtri poterunt alios fideliter & purè docere; hæreticos confutare, τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, atque ita purum retinere in Eccleſia verbum, niſi ipſi priùs ſanam fuerint, puramq; edocti doctrinam, & in

ea clarè explicanda, & fortiter defendenda exercitati? quæ exercitatio in Scholis inchoari debet.

Proinde quam plurimum refert, quibusnam in Scholis edocti & inſtituti ſint illi, qui ad Miniſterium Eccleſiaſticum promouendi ſunt. Etenim qualem quiſq; didicerit doctrinam, talem & alios doceat ipſe, neceſſe eſt. Puræ igitur doctrinæ homines, ac ſinceris in Scholis educati, eligendi ſunt, qui Eccleſiæ purum Dei verbum proponant. Atque, vt antè dixi, hoc eſt officium Eccleſiarum, Principum, Magiſtratuum.

Epiſcoporum officium.

Deinde, ipſis etiam, effectis iam paſtoribus, danda eſt opera, vt nihil ad populum è ſuggeſtis proferant, niſi ipſiſſimum puriſſimumque verbum Dei, idque tam quoad doctrinam, quàm quoad illius confirmationem attinet. Nam etiamſi multarum fortè ſcientiarum peritiſſimi ſint, & tam in profanis autoribus, quàm in S. doctoribus, tum veteribus, tum recentioribus exercitatiſſimi, ita vt illorum etiam teſtimoniis ſanam confirmare doctrinam poſſint; tamen ab huiuſcemodi hominum tam Chriſtianorum quàm profanorum dictis, quoad eius fieri poteſt abſtinendum eſt in ſuggeſtis, & nil niſi verbum a Deo prolatum, ad eius Eccleſiam referendum eſt. Quamobrem? Primùm, quia ſolus Chriſtus audiri vult & debet. Secundò, quia fit iniuria ſcripturæ, quaſi non ſufficiat. Tertiò, propter vtilitatem Eccleſiæ, vt illa aſſuefiat audiendis tantùm ſermonibus Dei, & hac ratione, dum purum Dei verbum reſidet in animis fidelium, illud verè ſeruetur in Eccleſia.

A dictis hominum tam Chriſtianorum, quàm profanorum, cur in concionibus ſit abſtinendum.

Sic fa

Sic factum fuiſſe legimus à Moſe & à Prophetis. Etſi enim multa alia præter verbum Dei probè tenerent; ad populos tamen in concionibus nihil vnquam aliud adferebant, niſi quæ ex ore Domini accepiſſent, & ex eius verbo didiciſſent. Sic Chriſtus, in quo erant omnes theſauri ſapientiæ ac cognitionis abſconditi, egit. Nihil enim docebat, niſi quæ audiuiſſet à Patre, & in S. literis Prophetarum continerentur. Sic iuſſi ſunt facere Apoſtoli. Neque enim permiſit illis Chriſtus prædicare & docere populos quæcunque ſcirent, aut ſcire poſſent; ſed terminos ac limites præfixit verbi Dei, quos minimè fas eſſet tranſilire: *Prædicate* (inquiens) *Euangelium, docentes ſeruare, quæcunque præcepi vobis*: quaſi dicat, nihil præterea. Sic Apoſtoli obtemperarunt, & ſic nobis quoque faciendum eſſe docuerunt. Prodeat Petrus 1. Pet. 4. *Quis loquitur* (inquit) *quaſi ſermones Dei.* Quantò magis igitur, qui Eccleſiæ Dei concionatur. Prodeat & Paulus. Primum præceptum quod tradit Timotheo in priore epiſtola, cap. 1. de benè regenda & gubernanda Eccleſia, hoc ipſum fuit, quod iam tracto argumentum: nimirum denunciaret illis, qui munus docendi in Eccleſia habebant, μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, h. e. neque aliud, neque aliter docerent, quàm ipſi quoq; Apoſtoli docuiſſent, & adhuc docerẽt, purum ſcilicet verbũ Dei, & purè, ματαιολόγους illos appellans, & eorum doctrinã ματαιολογίαν, quicũq; aliter & aliud docẽt, quàm quod Chriſtus docuit, & docere iuſſit. Et in altera epiſt. c. 2. iubet Epiſcopum eſſe ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας: non

1. Timoth. 1.

Tit. 1.

2. Tim. 2.

ſolùm iubet, vt nihil aliud ſecet populo Dei, quàm ſermonem veritatis; ſed etiam iubet, vt illum ſecet rectè, h.e. prudenter, purè, & ſecet ad ædificationem.

Docent omnes ii, & alii propè infiniti ſimiles loci, paſtorib. Eccleſiarum in hoc vnum omni cura, ſtudio, diligentia eſſe incumbendum, vt fidelib. in Eccleſia Chriſti nil niſi purum Dei verbū, idq; purè & fideliter explicatum proponāt; quòd hac vnicâ doctrinâ ſeruentur Eccleſiæ. Atq; hæc eſt vna vera ratio retinendi in Eccleſia purū Dei verbum, nempe, ſi paſtores in ſuo miniſterio ſe contineant intra limites verbi Dei, non ſolùm quoad ipſam doctrinam, vt ſcilicet nihil doceāt, quod non ſuppeditet verbum Dei; ſed etiā quoad confirmationem doctrinæ, vt ſe necunde ſumant teſtimonia ad probandam, quàm è fontib. ſcripturarum, & id quoad eius fieri poteſt. Hoc addo, quoniam nonnunquam vſu venit, vt cogantur Paſtores, etiam pro ſuggeſtu, præter teſtimonia & rationes ſcripturarum, vti etiam teſtimoniis & rationib. hominum tā profanorum, quā etiā ſanctorū, tā ad ſua ſana dogmata cōfirmāda, quàm ad falſa aduerſariorum refutanda; idq; aut propter peruicaciā hæreticorum, quidā non acqeſcunt ſcripturis, aliis rationib. & teſtimoniis cōuincendi ſunt; aut propter maleuolorū calumnias, quas aliis, quàm ſcripturarum teſtimoniis refellere neceſſe eſt; aut deniq; etiā propter nōnullorum infirmorum fratrum imbecillitatem, qui à veteri ſuperſtitione non poſſunt penitus auelli. & in tradita, perq; ſcripturas confirmata veritate firmari, niſi veterum etiā Patrum teſtimoniis eadē

compro-

comprobetur. Tunc .n. vtile fuerit Eccleſiæ, ſi id fecerit paſtor, modò tamen prudenter & ſobriè, pręmiſſa proteſtatione, ſe hoc facere coactum, nō egreſſurum alioqui cancellos S. Scripturæ.

Cæterùm, extra has tres neceſſarias cauſſas, quæ certè non ſæpe contingunt, non eſt boni Paſtoris & concionatoris in Eccleſia, extra limites S. literarum, per ſcripta Poetarum & Philoſophorū, aut etiam Patrum euagari. Hoc.n. eſt contaminare verbum Dei, & Eccleſiā aſſuefacere dictis hominum magis, quam S. ſcripturarum oraculis audiendis, quod quid aliud eſt, quàm puritatē verbi Dei, paulatim è mentibus fidelium, eoq; & ex Eccleſia tollere?

Peccant igitur grauiſſimè contra pietatē verbi Dei, illi, qui oſtentandæ neſcio cuius eruditionis gratia, è ſuggeſtis varia profanorum Philoſophorum, poetarum etiam obſcœnorum dicta non ſolùm citant, ſed etiam integra recitant & explicant.

Non me latet, Apoſtolum Paulum nonnunquam in ſuis ſermonib⁹ & Epiſtolis, profanorum etiam poetarum dicta, quòd ad rem, quam tractabat, eſſent accommodata, citaſſe; vt in Actis illud Arati, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν; vt 1. Cor. 15. illud Menandri, φθείρουσιν ἤθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαί; vt in Epiſt. ad Tit. c. 1. illud Epimenidis, Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί: Verùm neq; nominauit poetas, neq; id fecit frequenter, neq; ſine vtili cauſſa: ſed breuia tantum illorum dicta, rarò, ſobriè, & quaſi obiter coactus adduxit, vt qui erant ex Gentibus, ipſorum quoq; gentiliū dictis, quaſi propriis confoderentur armis? Quid igitur hoc Apoſtoli exē-

plum iuuat illos, qui citra vllam neceſſitatem, aut etiam vtilitatem, tantùm vt oſtentent neſcio quã vanam eruditionem, aſſuefaciunt mentes fideliũ audiendis multorũ eruditorum hominum teſtimoniis? Solus Chriſtus in Eccleſia audiendus eſt, ſi volumus purã eius doctrinam in Eccleſia conſeruari.

Hanc priorem regulam docuit nos Apoſtolus in altera ad Timoth. epiſt. c. 2. *Quæ audiuiſti* (inquiens) *ex me, inter multos teſtes, hæc propone fidelibus hominibus, qui erunt* ἱκανοὶ καὶ ἑτέρους διδάξαι, nempe eadem & non alia: quaſi dicat, & ita noſtra retineatur doctrina, quæ eſt verbum Dei in Eccleſia Chriſti. Atq; hæc de officio paſtorum, & de priori conſeruandi in Eccleſia verbũ Dei, ratione, ſatis.

Venio nunc ad alteram; ea eſt diligens gymnaſiorũ literariorũ & Scholarũ inprimis Theologicarũ cura, nimirũ, vt qui ad miniſteriũ Eccleſiaſticum aſſumendi ſunt, in iis priùs Chriſtianè pieq; ad officiũ illud inſtituantur. Hæc aũt cura partim ad Principes ipſos & Reſpub. partim ad ipſarum Scholarum Doctores, partim deniq; ad ipſos etiam iuuenes inſtituendos pertinet.

Ac quod ad Principes & Reſpub. pertinet: primùm ſumma diligentia curandũ eſt illis, vt in ſuis vrbib. Scholas habeant, & in iis pios, præſtantes, & excellẽtes viros, qui iuuentutem cùm bonas & liberales artes, & diſciplinas, ac linguas, tũ inprimis veram pietatis doctrinã, h.e. purũ Dei verbũ doceant: nec non etiã in ipſa pietate, Chriſtianiſq; & honeſtis moribus inſtituãt. Deinde, vt hoc cõmodè & feliciùs fieri poſſit, debent & Doctores ipſos liberalibus ſtipendiis, & pauperes ſtudioſos

hone-

honeſta aliqua ratione ſuſtentare. Sic Deus docet ſuo exemplo, cùm proſpexit Leuitis de vrbib. de decimis, &c. Sic fecit Conſtantinus Imperator, &c. Certè honeſta profeſſorum ſtipendia, non minùs nerui ſunt Scholarum, quàm pecuniæ, belli.

Poſtremò, debēt ipſi pii Principes & Magiſtratus, Epiſcopi eſſe ſuarum Scholarum, h.e. debent aut per ſe, ſi fieri poſſit, aut ſaltem per alios ſubinde Scholas viſitare, & inſpicere, quãtùm & quomodo ſtudioſi proficiant & in literis, & in vera pietatis doctrina, & curare, vt ſuum quiſq; faciat officium ſtrenuè & diligenter. Hæc eſt cura, quam ſuſcipere debent pii Principes & Magiſtratus de Scholis aperiendis & benè inſtituendis ac cõſeruandis. Sunt enim hæ, ſi benè ſunt conſtitutæ nō ſolùm vtiles Rebuspubl. verùm etiam Eccleſiis neceſſariæ, quando ſine ipſis neq; Reſpub. benè habere, neq; Eccleſiæ diu conſiſtere poſſunt. Nā quod attinet Reſpub. quantū illa valeant, & quãtum ſint felices ſine viris doctis, & vera ſapientia præditis, quorum ſapientib. conſiliis regantur, ſatis luculenter docent S. literæ; teſtantur Philoſophi, confirmat ſapientia. Eccleſiaſt. cap. 10. *Væ tibi ò terra, cùm Rex tuus puer eſt.* Quid ita? quia puer imperitus eſt rerū, indoctus, & inſipiēs ac ſtultus. Vnde quod Hebraicè eſt puer נער, Germanicè eſt Narr/*Stultus*. Ideo nomine pueri, quiuis imperitus & ſtultus intelligitur. Quid autem infelicius, quàm à ſtultis & imperitis regi? *Homine imperito nihil vidi iniquius*, dicebat ille apud Terentium. Sed tolerabile eſſet, ſi Rex puer eſſet, modò cõſiliarii eſſent probi & ſapientes. Sed cùm etiã ii ſunt

Neceſſaria Schola & propter Reſpub. & propter Eccleſias.

inſipientes, impii & improbi; quid illâ terrâ, vrbe & regno miſeriùs. Ideo benè ſubdit Salomon, dicendo: *Et principes manè comeſſantur*, h.e. illi, qui deberent vigilantes eſſe in dandis bonis conſiliis, in dicendo iure iis, qui petunt, tempus ad hoc deſtinatum inſumunt in epulis, ebrietatibus, voluptatib. Nam ſi manè inebrientur, per totum reliquum diem, nihil boni & recti poterunt præſtare. Væ igitur Rebuspubl. quæ ſapientibus & piis viris, quorum conſilio regi poſſint, deſtituantur. Ieſ. 3. vt ſingulare flagellum, quo nihil detrimentoſius regnis accidere poſſit, minatur Deus ſe daturum pueros qui regnent, ſublatis inde doctis & ſapientibus viris. Vidit hoc & Plato ſapientiſſimus, proinde ſcriptum reliquit, *Tũ demum vrbem beatam fore, cùm aut Philoſophi regnabunt*, (id eſt, viri docti & ſapientes) *aut Reges philoſophabuntur*; hoc eſt, operam dabunt ſtudiis bonarum literarum, & veræ ſapientiæ. Contrà igitur, tum demum orbis & vrbes infelices ſunt, cùm aut imperiti & ſtulti regnant, aut Reges ſtulteſcunt.

Ac profectò rem ita ſe habere, & veteres hiſtoriæ tam ſacræ, quàm profanæ, & noſtra hæc ſecula docent. Quando Reſpub. Iſraelis benè habuit? Cùm Reges habuit pios, doctos, inq; S. literis exercitatos, vt ſub Dauide, ſub Salomone, ſub Ioſaphato, Ezechia, Ioſia, & aliis ſimilibus. Veriſſimum igitur eſt quod dixi de principio, Respub. non poſſe benè habere, cùm deſtituuntur viris doctis, & verè ſapientibus ac piis. At vnde ii educuntur? E Scholis. Idcircò etiam Hebræi teſtantur, tum demum Rempublicam

cam Iſraëlis feliciſſimè habuiſſe, cùm in Iſrael frequentes eſſent Scholæ, atq; vt illi loquuntur, cùm omnes vrbes, oppida, & pagi ſuas haberent domos conuentuum, ſeu ſynagogas, & domos ſcrutiniorum ſeu ſtudiorum, in quibus S. literæ diligenti ſtudio explicarentur. Nam etiam inde boni Reges & Principes, poſteaquam in S. literis fuiſſent benè inſtituti, ad Reipub. gubernacula educebantur. Quantum igitur vtiles ſint Rebuſp. Scholæ, ſatis perſpicuum eſt. Neque enim noſtri inſtituti eſt in præſentia de hac re multa verba facere.

Cæterùm Eccleſiis non ſolùm vtiles, ſed planè neceſſariæ ſunt propter religionẽ, atq; ita neceſſariæ, vt ſine iis Scholis, neq; doctrina Euangelii pura conſeruari, neque ipſæ Eccleſiæ diu poſſint conſiſtere. Quomodo enim bonam & firmã habere poſſis Eccleſiam, ſine puro Dei verbo? Quomodo autem purum conſeruari verbum queat ſine Miniſterio? Quomodo verò Miniſterium ſine Miniſtris, ad verbum purè adminiſtrandum idoneis? At verò quomodo tales habere poſſumus paſtores ſine Scholis? Ergo ſine Scholis, è quibus euocari & educi ſubinde poſſint viri docti, ſapiẽtes & pii, alii ad Reſpubl. alii ad Eccleſias gubernandas, diu conſeruari Eccleſia non poteſt: id quod exemplo non longè petito, confirmari facilè poteſt. Quando enim Eccleſia Romana ad tantam defecit barbariem doctrinę, morum, religionis? Nimirum poſteaquam Scholæ Theologicæ aut penitus neglectæ fuerunt, aut ſaltem barbaris ſophiſtarum literis corruptæ. Sic Iulianus ille Apoſtata, tum maximè nocuit Eccleſiis, cùm

Scholas bonarum literarum clauſit Chriſtianis; putans, hâc ratione ſe poſſe illas funditùs tollere. Contra videmus, tum demum in Germania primùm, deinde in aliis regionibus inſtitutas fuiſſe Eccleſias, quando cũ bonis artibus & diſciplinis, ſtudium etiã S. literarum reſtitutum eſt, & Scholæ verè Theologicæ iterum beneficio piorũ Principum & Rerump. apertæ fuerunt. Sunt igitur hæ Scholæ in Repub. Chriſtiana multis nominibus non tantùm vtiles, ſed etiam neceſſariæ, ſaltem vt in iis, & per has ſincera pietatis doctrina retineri poſſit & conſeruari.

Antiquitas Scholarum. Hac de cauſſa videmus non ſolùm apud populum Dei, verùm etiam apud profanas Gẽtes, magnam ſemper adhibitam fuiſſe curam & diligentiam in hiſce Scholis aperiendis, conſtituendis, conſeruandis, & qui in iis docerent, ſapientibus & doctis viris, vbiq; locorum perquirẽdis, & ampliſſimis ſtipendiis conducendis; idque vt horum operâ cùm liberales artes & diſciplinæ, tum maximè ipſa religionis doctrina pura conſeruaretur, de quibus Gẽtium Scholis minimè opus eſt multa dicere ad vos præſertim viros doctos, & antiquarum hiſtoriarum peritos. *Gentiũ cura in Scholis.* Quis enim neſciat, quanta diligentia Scholas curarint, quantave liberalitate, ſtudia & ſtudioſos promouerint Ægyptii, Chaldæi, Babylonii, Perſæ, Græci, Romani? Quis ignoret in quanto pretio apud illos fuerint viri docti, literati, ſapientes, atq; inprimis doctrinæ de religione profeſſores & defenſores, vt Sacerdotes, Magi, Gymnoſophiſtæ, Philoſophi, Põtifices, Augures? Quis commemoret celeberrima

illorum

illorum Gymnaſia, Muſæa, Lycæa, Stoas, Tempe, Academias: ſed iis omiſſis, de ſcholis populi Dei, tam ante Chriſtum, quàm poſt Chriſtum, nobis dicendum eſt, vt hîc pii Principes & Chriſtianæ Reſpub. videant, quid circa has Scholas, ſui ſit officii.

Scholæ in Iſraële. In veteri Teſtamento videmus paſſim per totum Regnum Iſraëlis fuiſſe ex iuſſu Dei inſtitutas & apertas Scholas, in quarum aliis Leuitæ, in aliis Prophetæ docebant, legem Dei explicabant, iuuentutem inſtituebant, & diſcipulos ſibi faciebant, qui poſtea aut in Templis, aut in Synagogis docerent, & doctrinam Dei ad poſteros propagarent. Qui enim erant illi filii Prophetarum, de quibus ſæpe fit mentio in libris Regum, niſi ſtudioſi in Scholis Prophetarum educati? Atq; hoc voluit Amos, cùm dixit, *Non ſum Propheta, nec filius Prophetæ*, hoc eſt, nunquam fui in Scholis Prophetarum & literatorum edoctus. Qui etiam erant Nazaræi, niſi homines ad ſtudia, & ad bonorum morum inſtitutionem ſegregati, quales olim apud nos Chriſtianos fuerunt ſancti Monachi? Hunc iuuentutis florem concidiſſe ſuo tempore deflet Ieremias, vt verè deflendum eſt, cùm pereunt Scholæ, & cum Scholis iuuentus.

Quid etiam cauſſæ fuit, cur Dominus voluerit, vt 48. vrbes cum ſuburbanis ſuis darentur Leuitis à reliquis tribubus? *Num. 35.* Hæc præcipua fuit cauſſa, vt paſſim in toto Regno Iſraël eſſent Scholæ & collegia, in quibus Leuitæ docerent, & iuuenes in lege Domini, & bonis moribus inſtituerent.

His autem Scholis & collegiis moderandis ac regendis præficiebãtur ſemper viri inſignes eruditione, pietate, prudẽtia, morum grauitate, tam ex Prophetis, quàm ex Leuitis, vt Samuel Scholæ Naiothenſi, quæ erat in monte ſancto Ramah: vt
3.Reg.19. Elias Gymnaſio Hiericõtino & Ramoth Gilead, in cuius locum ſucceſſit poſtmodum eius diſcipulus Eliſæus, atq; alii aliis.

Huc etiam ſpectat, quòd Dominus vóluit, vt Leuitæ ampliſſimos haberent prouentus à ſingulis tribubus, & decimas, & cenſus; hac nimirum de cauſſâ, vt cæteris liberati curis, liberiùs ſtudiis literarum, & Miniſterio Eccleſiaſtico poſſent vacare. Ac quod Dominus de iis Scholis per Moſen conſtituerat, illud ipſum pii poſtmodum Reges ſeruandum curarunt. Quid? quòd inter ipſas quoq; Gentes diſperſi Iudæi, ſuas ſemper conati ſunt retinere Scholas, quas *Synagogas* vocant, in quibus ſua colerent ſtudia, & de S. literis inter ſe conferrent ac diſſererent? teſte Iacobo in Act.15. Etſi collapſæ illæ fuerunt magna ex parte, tempore captiuitatis; certè poſtliminio reuerſi in patriá Principes Iuda, curarunt eas inſtaurandas, præſertim Hieroſolymis, vbi primarium erat Iudaicę Gentis ſtudium, ad quod ex omnibus Regni & Mundi partibus, ſtudioſi confluebant, teſte Luca in Act.c.2.

Schola tempore Christi. De Domino verò Ieſu Lucas refert, cùm ingreſſus fuiſſet Synagogam, datum ei fuiſſe librum S. Bibliorum, tanquam Doctori, vt aliquid in eo explicaret, ipſum verò feciſſe officium. Imò idem Lucas refert, Ieſum cùm adhuc eſſet annorum 12.

diſputaſſe

diſputaſſe cum Doctoribus illarum Scholarum, idq; cum magna omnium admiratione.

Et quidem ipſe Dominus Ieſus iudicauit, ſe vtrumq; feciſſe officium, & Eccleſiaſtici Concionatoris, & Scholaſtici Doctoris, cùm dixit, *Ego ſemper docui palam & in Templo, & in ſynagogis.* Erant enim illæ ſynagogæ, vt antè dixi, Scholæ & collegia, vbi lex Domini inter doctiores explicabatur, & de ſcripturis diſſerebatur.

In Actis quoq; ſcriptum reliquit idem Lucas, *Act.2.* fuiſſe Hieroſolymis habitantes Iudæos, viros religioſos ex omni natione, eorum quæ ſub cœlo eſt, indicat, collegia ibi fuiſſe ſtudioſorum hominum, qui eò ex omnibus Mundi partibus cõfluerent.

Ibidem *cap.6.* mentionem facit collegii Libertinorum, Cyrenenſium, Alexandrinorum, & Cilicum, & Aſianorum, qui diſputabant cum Stephano. Contulerant enim eò ſe omnes iſti ſtudiorum gratia. *Act.6.*

De Paulo quoq; refert idem Lucas, quomodo *Act.22.* è Tharſo Ciliciæ, Hieroſolymam conceſſerit, & ibi per Gamalielem in lege Domini inſtitutus fuerit. Quis autem fuit iſte Gamaliel? Doctor legis in Academia Hieroſolymitana, diſcipulus Simeonis illius, qui Chriſtum in vlnas accepit. Habuit enim illa Schola Hieroſolymitana multos præclariſſimos Doctores, inter quos etiã fuit Hillel, qui anno ante templi euerſionem 100. floruit in ea Schola. Certè Paulum poſt ſuam conuerſionẽ *Act.9.* legimus ſæpiùs ingreſſum fuiſſe ſynagogas Iudæorum, cum illis diſputaſſe, & euiciſſe, Ieſum eſſe Chriſtum.

Ex iis,& aliis propè infinitis ſimilibus tam Noui,quàm Veteris Teſtamenti locis,facilè cuique liquere exiſtimo,primò,fuiſſe ſemper ex Dei inſtituto Scholas in populo Dei, vſq; ad ipſam Hieroſolymæ euerſionem. Deinde,etiam cauſſam, cùr Dominus has inſtituerit, & tanta diligentia voluerit regi,conſeruari, cuſtodiri, grauiſſimiſq; & celeberrimis Doctoribus ornari,nempe,vt in eis horum operâ,pura doctrina atq; religio conſeruaretur, quòd iis collapſis aut corruptis, non poſſit diu Eccleſia Dei conſeruari. Atq; hæc de Iudaicis Scholis.

Scholæ poſt Chriſtum.

Venio nunc ad alias,præter Hieroſolymitanã, Scholas,quæ poſt Chriſtum, vbiq; terrarum,per Apoſtolos,viroſq; Apoſtolicos inſtitutæ fuerunt, vt in eis pura Euangelii doctrina cuſtodiretur,& inde ad poſteritatem propagaretur.Habuit enim iam inde ab initio Chriſtiana etiam Eccleſia ſuas Scholas,in quibus pueri prima religionis elemẽta diſcebant:& deinde libros etiam ſacros explicari audiebant.Et qui hæc docebant,*Catechiſtæ* & *Doctores* vocabantur. Ac primum quidem Antiochiæ,tempore etiam Apoſtolorum celebrem fuiſſe Scholam,& ſanctorum,doctorumq; virorum collegium,docet Lucas in Actis,cap. 3.In ea,præter alios,Doctor fuit Barnabas, quem poſtea Spiritus S. iuſſit inde ad Miniſterium Apoſtolatus, Pauli comitem aſſumi:& Conſtantini etiam Magni tempore illa extabat Schola. Quo etiam ex loco diſcimus,vnde ſumendi ſint Miniſtri,nempe ex Scholis & collegiis ſanctorum virorum. Ac quoties Apoſtolus Paulus mentionem facit Catechiſtarum, & verbi catechizandi (facit autem

ſæpe)

ſæpe) Scholas indicat Chriſtianas, in quibus iuuenes catechizabantur.

In Aſia florentiſſimam inſtituit Iohannes Apoſtolus Scholã, in ipſa metropoli, Epheſo, è qua multi & magni Epiſcopi ac Martyres prodierunt, inter quos & Polycarpus fuit, & qui de hac re Polycarpi diſcipulus, Irenæus.

In Palæſtina Cæſareæ fuiſſe Scholam, docet Gregorius Neocæſarienſis, qui ibi operam dedit S. literis, & inde doctiſſimus ad Epiſcopatum aſſumtus fuit.

De Alexãdrina verò omnium in toto orbe celeberrima Schola quid dicam? Scribit Hieronymus, iam inde à temporibus D. Marci, qui Euangelium ſcripſit, multos & magnos in ea floruiſſe Doctores: inter hos cõnumerantur Patęnus, Clemens Alexandrinus, Origenes, Hieracles, Dionyſius, & alii inſignes viri.

De Schola Byzantina ſcripſit Gregorius Nazianzenus, & in ea inſtitutum atq; eruditum fuiſſe fratrem ſuum Baſilium narrat.

Sed quid ego Scholas omnes commemorem? Circumſpiciamus & intueamur vetuſtiſſima Canonicorum collegia, & Monachorum monaſteria ſeu Cœnobia: quid de principio hæc fuerunt aliud, niſi piorum & ſtudioſorum hominum collegia, & Chriſtianæ Academię? Teſtãtur hoc antiquiſſimæ & inſtructiſſimæ q̃ in illis adhuc extant, Bibliothecæ: teſtãtur ampliſſimæ facultates, quibus ab Imperatorib. & aliis potẽtibus liberaliter donabantur, ꝓ honeſta Doctorũ & ſtudioſorum ſuſtẽtatione. Teſtatur propriè ẽt Poſidinius in vita Auguſtini, cap. 5. & 11. cùm ait, *D. Auguſtinũ in*

Monaſterio cum Doctis habitaſſe, & ſecundùm Apoſtolorum regulam vixiſſe, & è ſuo collegio Epiſcopos aliquot, doctiſſimos viros, Eccleſiis dediſſe.

Ex iis autem omnibus, quæ diximus, partim de Scholis Chriſtianis & Theologicis, in toto orbe Chriſtiano, iam inde ab initio per omnia ſecula inſtitutis, partim de cauſſis, propter quas tantâ diligētiâ & ſtudio, tam à Moſe primùm, & Prophetis, piiſq; Regibus Iuda, quàm poſtea ab Apoſtolis, Chriſtianiſq; Principibus inſtitutæ & conſeruatæ fuerunt, facilè quiuis videre poteſt, quàm ſit neceſſarium, ſi velimus & purum Dei verbum, & puras Eccleſias apud nos cōſeruari, vt cùmprimis Scholas habeamus optimè conſtitutas, in quibus tum linguarum cognitio, & liberales artes doceantur, tum maximè puritas Chriſtianæ doctrinæ conſeruetur.

Neceſſaria Schola.

Hāc verò curam cumprimis ad Reges & Principes Chriſtianos pertinere, tum ex iis quæ diximus, tum ex aliis, quæ niſi vitioſam prolixitatem metueremus, dici à nobis, & ex S. literis, hiſtoriiſque Eccleſiaſticis demonſtrari poſſent, itidē perſpicuum eſſe poteſt.

Cura vt ſint Schola, eſt Principum.

Supereſt igitur, vt de altera Scholarum cura, quæ nimirum ad ipſos attinet Doctores, non nihil breuiter dicamus. De omnibus autem, qui in Scholis profitentur, nō eſt nobis in præſentia ſermo, ſed de Theologis tantùm Doctoribus verba facimus.

De officio Doctorum in Scholis.

Horum in ſumma, quod ad docendi prouinciam attinet, duplex eſt officium. Primùm, vt ſummam Chriſtianæ doctrinæ, ex S. literarum fontibus hauſtam, methodo συνθετικῇ collectam, & in

Officium primum catechizandi, ſeu tradendi locos communes.

& in certos locos digeſtã, adoleſcentioribus brèuiter & dilucidè tradãt & explicẽt, inq; ea quàm diligentiſſimè illos inſtituant, quod Græci κατηχεῖν appellarunt. Hoc autem propriè eſt voce erudire, ἀπὸ τοῦ ἠχεῖν, quod eſt ſonorâ voce rudimenta religionis tradere, Latini vocant *informare*. Hoc etiã fuit officium, quod priori loco faciebãt Apoſtoli, cùm variis in locis Eccleſias conſtituebant. Neq; enim mox rudibus populis Prophetarum libros interpretabantur, ſed illos primùm catechizabãt, h.e. in præcipuis Chriſtianæ doctrinæ capitibus erudiebant, idq; voce & coram.

Deinde erectis iam, & firmatis Eccleſiis, creatiſq; earum Epiſcopis, curabant, vt ſacri etiam libri explicarentur, quorum explicatione fideles in tradita priùs doctrina, magis ac magis confirmarentur.

Poſſem hoc multis demonſtrare, niſi duo ſufficerent loci, vnus Luc. 1. ꝟ. 4. Alter locus clarior eſt ad Heb. cap. 6. Vbi, quamnam methodum obſeruarint Apoſtoli in tradendo Euangelio, & quænã primùm ceu fundamenta iecerint, antequam ad Propheticorum librorum explicationem veniretur, ſatis luculenter apparet, cùm ait Apoſtolus: *Quapropter omiſſo, qui in Chriſto, rudes inchoat, ad perfectionem feramur*, hoc eſt, ad vberiorem rerum Chriſtianarum, & S. literarum cognitionem. Qui verò eſt, qui in Chriſto rudes inchoat ſermo? Explicat dicendo, *Non rurſus fundamenta iacientes pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei in Deum*, & quæ ſequuntur. Ibi enim, quæ fuerit Catechiſmi forma, quâ rudes inſtituebãt, perſpicuè indicatur. Et quidem nõ dubito, quin omnibus tradiderint &

Catechiſmus, primũ fuit Apoſtolorũ munus.

explicarint legem Decalogi, doctrinam de pœnitentia, *Symbolum* quod *Apoſtolicũ* vocatur, & *Dominicam precationem*, antequam acciperẽt in manus libros Moſis & Prophetarum enucleandos.

Hanc methodum ſeruauit Dominus, cũ ſummam ſuarum legum, quas poſtea fusè per Moſem explicauit, duabus tabulis, decemque præceptis, complexus eſt. Hanc eandem Chriſtus ſecutus eſt, cùm legis ſummam duobus præceptis, dilectione ſcilicet Dei & proximi: & ſummam Euangelii, prædicatione pœnitẽtiæ, & remiſſione peccatorum comprehendit, & docuit. Hanc poſtea & Patres tam Græci, quàm Latini, imitati ſunt, quorum alii certos quoſdam locos diligẽter pertractarunt, alii ſummam etiam omnium locorũ communium cõplexi ſunt, vt Theod. ἐπιτομῇ θείων δογμάτων, Auguſtinus Enchiridio ad Laurentium, item de fide ad Petrum.

Ergo de hac docendi methodo dubitandum non eſt, quin eadem nobis quoque ſit imitanda. Cùm verò neceſſaria ſit hæc tradendorum ante omnia locorum communium, tanquam primorum principiorum ratio, hinc perſpicuũ eſt, quod id in omnibus tradendis artibus ſolitum eſt fieri, ſiquidẽ nullæ artes, nullæve diſciplinæ rectè tradi, vtiliterve percipi poſſunt, niſi priùs iaciantur & explicentur fundamenta, quæ prima vocantur cuiuſq; artis principia. Sic Grammaticæ præcepta & principia primò docentur pueri, antequam ad Ciceronis aliorumve autorum lectionem admittantur. Sic in Dialecticis, ſic Mathematicis, ſic deniq; in Philoſophicis & aliis ſcientiis omnibus fieri conſueuit.

Id

Id certè eò magis in Theologia ſeruandum eſt, quò pernicioſiùs eſt in hac errare, quàm in aliis artibus omnibus. Proinde Apoſtolus Roman.12. vult, vt qui ſcripturas interpretantur, ad analogiã fidei interpretentur. Quænam hæc eſt? ſumma doctrinæ Chriſtianæ ab Apoſtolis traditæ, & ab Eccleſiis omnibus receptæ, vti eſt Symbolum Apoſtolicum, vt nullam S. ſcripturarum interpretationem aut admittamus, aut adferamus, quæ cum hac ſumma doctrinæ aliquo pugnet modo. Quam regulam ſi ſequerentur illi fratres, qui de Cœna nobiſcum digladiantur, illam quam vrgẽt verborum Cœnæ interpretationem, neq; ipſi adferrent, neq; ab aliis allatam admitterent, cùm ex diametro pugnet cum primis fidei noſtræ articulis.

Eſt autem hîc notandum, Doctoris qui locos tradit Theologicos, officium eſſe, non tradere ſimplicem doctrinam, ſed eam etiam firmiſſimis quibuſcunq; poteſt rationibus & teſtimoniis cõfirmare: ac primo loco teſtimoniis ſcripturarum. Quare? quia non ſatis eſt Chriſtiano homini tenere fidem, & principia fidei, ſed oportet etiam, vt teneat teſtimonia ſcripturarum, quibus videat fidem ſuam niti, & ita cùm opus eſt, ſciat fidei ſuæ rationem reddere; ſicut 1.Petr.3. iubetur quiſque Chriſtianus.

Ergo Catechiſtæ ſeu Doctores, qui inprimis fidei capitibus iuuenes inſtituunt, debẽt & doctrinam perſpicuè tradere, & eã apertis aliquot clariſq; ſcripturæ teſtimoniis confirmare, atq; hunc in modum pueros inſtituere. Atq; hæc de primo Doctorum in Scholis officio, ſatis.

Secundum officium, Interpretatio ſcripturarũ.

Alterum verò eſt, vt ſcripturas methodo ἀναλυτικῇ, iuxta analogiam fidei, diligenter & fideliter, purè & ſincerè, per ipſaſmet ſcripturas, ad ædificationem interpretētur. Hoc eſſe præcipuum illorum officium, vſq; adeo perſpicuum eſt, & è S. literis demonſtrari poteſt, vt in huius probatione immorari ſine iuſta reprehenſione nō poſſim. Nā quid aliud fuerunt Prophetæ, quàm Moſis interpretes? Qua de re loquitur Apoſtolus, cùm ait Rom. 12. *Si quis habet prophetiam* (illam exerceat) *iuxta analogiam fidei:* & cùm toties in Epiſt. ad Corinth. de Prophetis & prophetādi ratione loquitur: & cùm ait 1. Theſſ. 5. *Prophetidm nolite ſpernere:* qua de re, inquam, loquitur alia, quàm de hoc altero, eoque præcipuo Doctorum Eccleſię officio, nempe interpretandi ſcripturas? An nō Chriſtus hoc exercuit, cùm venit in ſynagogam, & datus ei fuit liber Bibliorum, vt aliquid ibi interpretaretur? An non hoc idem cōfirmant illi duo diſcipuli, qui ibant in Emaus, cùm poſt auditum Chriſtū ſcripturas explicantem, dixerunt: *An non cor noſtrum erat ardens in via, dum interpretaretur nobis ſcripturas?* Nō eſt igitur neceſſe, vt probemus, hoc alterum eſſe Doctorum officium in ſchola, ſacros Bibliorum codices interpretari: ſed hoc potiùs obſeruandum eſt, ſi velimus purum Dei verbum in Eccleſia conſeruari, cumprimis neceſſariū eſſe, vt Doctores tum in tradēdis locis communibus, purum Dei verbum ſequantur: tum in explicandis ſcripturis, à puro Dei verbo, nunquam deflectant. Quomodo hoc fiet? ſi ad ſcripturarum interpretationem non adferant niſi ſcripturas & principia fidei, id quod nihil aliud eſt, quàm, vt loqui-

loquitur Apoſtolus, iuxta analogiam fidei ſcripturas interpretari. Quomodo enim (vt vnum adferam exemplum) interpretari meliùs & puriùs poſſemus verba Chriſti de pane, in Cœna, quæ multi eò rapiunt, vt dicant, ipſum panem verè & propriè eſſe corpus & carnem Chriſti, quia ſic videntur ſonare verba, quàm ſi ad huius loci interpretationẽ adferamus primum verba eiuſdem Chriſti de calice, vt ea recitat Lucas & Apoſtolus: *Hic calix, Nouum eſt Teſtamentum,* &c. & illam Pauli explicationem, *Panis quem frangimus, nonne communio corporis Chriſti eſt?* Et Petri dictum Actor. 3. cùm de Chriſto, in cœlum ſuo corpore euecto, verba faciens ait: *Oportere illum cœlo contineri, vſq; ad tempus reſtitutionis omnium:* Et deinde principia fidei corpus Chriſti eſſe vnum, illudque humanum & finitum: & illud aſcẽdiſſe in cœlos, & iterum vẽturum eſſe: & deniq; locutiones ſcripturarum, cùm de Sacramentis verba faciunt: vt de Circumciſione, *Hoc eſt fœdus meum*: De agno, *hic eſt paſcha*: De Baptiſmo, *aquam illam*, vt vocat Apoſtolus, ad Tit. 3. c. *lauacrum eſſe regenerationis*, cùm tantùm ſit ſymbolum interni lauacri Spiritus S. quo regeneramur: & alia ſimilia dicta. Nam hæc adferenda ſunt ad verborum de Cœna interpretationem.

His autem omnibus, duò certè ἀποδεικτικῶς euincuntur: vnum, fieri nõ poſſe, & pugnare cum analogia fidei & ſcripturis, vt ille panis ſit verè & propriè corpus Chriſti: aut etiam quòd verè & propriè ſit in pane. Quare Papalem interpretationem, impiam eſſe & cum fide Catholica pugnantem. Alterum, quod ex illis locis euincitur,

eſt, panem ita eſſe corpus Chriſti, ſicut circumciſio eſt fœdus Dei; ſicut agnus eſt Paſcha; ſicut aqua eſt lauacrum regenerationis, nempe Sacramentaliter. Poſſem alia etiam adferre exempla. Sed hoc ſatis eſt in præſentia. Manifeſtum igitur eſt, ad retinendum purum Dei verbum in Schola, non ſolùm locos communes probandos eſſe teſtimoniis ſcripturarum apertis, ſed etiam ipſas ſcripturas explicandas & interpretandas eſſe per ſcripturas, & ad fidei analogiam. Nulla autem re magis corrumpi & contaminari puritatem verbi Dei, quàm aut dogmata probare, aut ſcripturas interpretari, ſine verbo Dei, teſtimoniis tantùm & interpretationibus hominum, quicunque illi ſint, ſiue Patres antiqui, ſiue noſtri temporis Doctores, illorumq; autoritate tanquã ſacra anchora niti. Quare debet Doctor in Schola & dogmata apertis ſcripturarum teſtimoniis, & ſcripturas ipſas ſcripturis cum analogia fidei interpretari. Hanc Apoſtolicam interpretandi rationem ſi omnes ſequantur Doctores, fieri certè non poterit, quin purum in Scholis Dei verbũ ſimus ſemper habituri.

Confirmatio ſcripturarũ & dogmatũ, per teſtimonia Patrum, in Schola vtilis.

Quod ſi poſtmodũ libeat Doctori & dogmata iam ſcripturis probata, & ſcripturas iã ſcripturarum interpretationibus explicatas, Patrum etiam & aliorum teſtimoniis cõfirmare, præſertim cum venitur ad cõcertationem cum aduerſariis, idq; vt ſuis ipſorum armis confodiantur, tantùm abeſt vt dicamus ei hoc non licere, vt potiùs ſi faciat, vehementer laudandus nobis eſſe videatur. Sic Patres in pugnis & digladiationibus, quas cũ Gentibus & Philoſophis habebant, ſoliti ſunt

dogmata

dogmata Chriſtiana ſcripturis iam probata, Gẽtilium etiam, Philoſophorum, Poëtarumq; teſtimoniis, cùm poterant, confirmare, vt in eorum libris videre eſt, præſertim in Iuſtino Martyre, Clemente Alexandrino, Euſebio Cæſarienſi, Lactantio, Theodoreto, Auguſtino de ciuitate Dei, & aliis. Id quod non ita facile eſt videre in eorum ſermonibus ſeu concionibus, quas ad populum habebant fidelem. Eſt enim longè diuerſa ratio Paſtorum in templis, & Doctorum in Scholis. Illis negotium eſt cum fidelibus tantùm, vt eos doceant, moneant, corrigant, conſolentur, ad quod ſufficit verbum Dei, imò alia addere ex profanis, eſt, vt antea oſtendi, Eccleſiæ detrimentoſum, niſi cogantur, vt antea expoſui. At iſtis negotium eſt etiam cum hæreticis & infidelibus, vt eorum errores refutent, ad quod licèt ſcripturæ ſufficiant, tamen vtile eſt, vt aduerſarii ſuis etiam gladiis iugulentur. Ac licet non ſemper lectionibus interſint aduerſarii, aut noſtris nulla cum eis intercedat concertatio: tamen illorum officium poſtulat, vt armis etiam aduerſariorum vtantur propter fideles & ſtudioſos auditores, qui futuri ſunt aut Doctores, aut Paſtores, vt ii etiam ſciant, quomodo cum aduerſariis pugnandum ſit, imò in promtu etiam habeant illorum aduerſus eos ipſos, arma. Hæc eſt cauſſa, cur Patres non ita in homiliis ad Eccleſiã, quàm in diſputationib. pugnis, & libris cõtra Gentes, Philoſophorũ & Poetarũ dictis vtãtur. Quia eadẽ res nõ ſẽper, nec vbiq;, nec omnib. prodeſt. Proinde nõ tãtũ concedi, imò ẽt laudari in Scholaſticis Doctorib. poteſt,

quod in Eccleſiaſticis Concionatoribus omnino improbandum eſt. Nunc tenemus quodnam ſit officium Doctorum Scholaſticorum,& quanam illi vti debeant ratione, ſi velint puram Chriſtianæ doctrinæ veritatem in Scholis,ac proinde in ipſis etiam Templis retineri & conſeruari.

Tertia cura, id eſt, de officio ſtudioſorum.

Reliquum eſt ad extremum,vt de tertia Scholarum cura,quæ ad ipſos Scholares ſeu ſtudioſos pertinet,diſſeramus. In hac explicanda,non eſt opus longa aut accuratâ ratione, ſed vno eoque plano expeditur.

Cùm enim inter Doctores & diſcipulos ſeu ſtudioſos mutua ſit relatio,explicatis Doctorum officiis,mox & quæ ſint diſcipulorum partes, facilè dignoſcitur. Ex iis igitur,quæ de duplici Doctorum officio dicta ſunt,duplex etiam ſtudioſorum eſſe officium,perſpicua & plana conſecutione colligitur.

Primum officium ſtudioſorum.

Primum,& cui etiam inprimis danda eſt opera,eſt,vt attentè audiant, diligenter excipiant,& memoriæ mandent locorum Theologicorum, quos communes vocāt,doctrinam à piis Doctoribus traditam,& apertis S.literarum teſtimoniis probatam & confirmatam. Nam quātum ſit hæc doctrina,hac methodo traditâ, iis qui volunt ſolidè & purè ſcripturas intelligere, paulò antè à nobis oſtenſum eſt.

Meritò autem dixi, hos locos memoriæ eſſe mandandos; quoniam ſemper debent eſſe in promtu, tum propter intelligentiam ſcripturarum,ad quam ſunt ceu εἰσαγωγὴ καὶ κανών: tum propter concertationes cum aduerſariis doctrinæ Chriſtianæ, contra quos ii loci ſunt ceu quotidiana

tidiana arma, quib. nos oportet ſemper eſſe munitos. Qua in re peccant permulti ſtudioſi, qui attentè quidem hos audiunt, & diligenter exceptos conſcribunt, ſed contenti ſe illos habere in ciſta deſcriptos, nunquàm memoriæ mandant. Ii ſimiles mihi videntur illis, qui cùm nihil teneant Grãmaticæ vel Grecæ, vel Latinæ, quæ nihil aliud eſt, quàm loci communes linguæ Latinæ aut Græcæ, contenti ſe multos habere Grammaticos in Muſæo, accedunt ad lectionem vel Ciceronis, vel Demoſthenis. Deinde ſimiles ſunt illis militibus, qui freti armis, quæ domi habent, ad bellum accedunt inermes. Ii, ſi contingat, vt pugnandũ ſit, coguntur aut ſuccumbere, & perire, aut ſe in fugam vertere, aut hoſti dicere, exſpecta, dum redeam domum, & ſumam gladium, & ita ſe turpiter dare omnibus ridendos. Neq; etiam diſſimiles ſunt Iſraelitis, qui minimè curabant, vt legem Domini ſcriptam haberent in cordibus, propterea quod ipſis ſatis eſſe videretur, eam habere in tabulis libriſq;.

Debent igitur ſtudioſi locos communes, etſi non ſingula verba, quod non probo, & eſt ἀδύνατον, ſaltem res ipſas & teſtimonia ſcripturarũ quibus confirmati ſunt, ediſcere, & in theſaurũ perpetuæ memoriæ recondere. Et certè non eſt perdendus theſaurus memoriæ: perditur autẽ, cùm non exercetur.

Alterum officium.

Quod ad ſcripturarum lectionem & ſtudium attinet, hoc alterum eſt illorum officium, vt non ſolùm in auditorio Doctores ſuos ſcripturam explicantes attentè audiant, & ſummam notent, verùm etiam domi illas interpretationes cum

doctrina locorum communium, & cum aliis ſcripturis conferant, & an conueniat nec ne, videāt, imitati hac in re illos Berhoënſes, qui (vt Lucas refert Act.17.) cùm audiuiſſent Paulum concionātē, & ſcripturas Prophetarū de Chriſto interpretantem, domi conſuluerūt ſcripturas, an ita ſe haberent, quæ dicebantur à Paulo. Sicut. n. publicos ſcripturarum interpretes audire, ipſis ad hoc eſt vtile, vt habeant ſtudiorum duces, nec fiant αὐτοδίδακτοι, quod hominum genus rarò Eccleſiæ profuit: ita cum ſcripturis audita conferre eſt neceſſe, ne Pythagoræorum more tantùm à ſuis Magiſtris pendeant, ſed ipſos doctrinæ fontes cognoſcant, & dogmatibus ſuorum præceptorum fidem habere diſcant, non quia hominum, quos amant, vel admirantur, ſunt placita, ſed quia ſanctarum Scripturarum nituntur autoritate, & ea vel manifeſtè ex Dei verbo deſumta, vel bona inde conſequentia deducta eſſe intelligunt.

Nec tamen, ad familiarem ſcripturarum cognitionem, quæ in primis in Theologo requiritur, comparandam ſatis eſt talis collatio, ſed quotidiana inſuper atque attenta lectione priuatim eſt opus. Conſulo igitur, vt nulla dies Theologiæ ſtudioſis abeat, quin & manè aliquam horæ partem priuatæ lectioni, iuxta librorum diuinorum ſeriem, impendant, & veſperi diuinarum operarum omnium rationes ſeueriſſimè ipſi à ſeſe exigant, cuius diligentiæ incredibile eſt, quantos breui tempore ſint percepturi fructus.

Sed nunc finem dicendi faciam, vbi de duobus adhuc ſtudioſos adoleſcentes monuero.

Vnum eſt, ne manibus, quod aiunt, illotis ſtudium hoc, vt diuiniſſimum, ita maximè arduũ, attrectent, ſed cũ reuerentia, & neceſſariis inſtructi adminiculis ad illud accedant, ſi modò laude quid dignum proficere, & conſequi diſcendo, animum induxerint. Adminicula voco artium diſcendi ac præcipuarum Philoſophiæ partium, maximè Ethices & Phyſices, cognitionem mediocrem. Abſque his enim non modò plurimas ſcripturarum ſententias non intelligent, ſed & multas grauiſſimas diſputationes de prouidentia Dei, de peccato, de libero arbitrio, de lege Dei, de virtutibus, &c. non aſſequentur. Sine illis verò, ne quidem, quæ aſſecuti fuerint, commodè tradere aliis poterunt. Et notum eſt, Apoſtolum in Theologo requirere facultatem, quæ & ſermonem rectè ſecare, atque exhortari auditores per doctrinam ſanam, & contradicentes aduerſarios redarguere valeat.

Adminicula neceſſaria Theologiæ.

2. Tim. 2.15. Tit. 1.9.

Alterum eſt, vt in toto ſtudiorum curſu, ad rectum ſcopum oculos perpetuò intentos habeant. Sic enim & current alacriùs, & currendo propiùs eum, magno ſuo & aliorum bono, contingent. Nam & Apoſtolus eo propoſito, Timotheum ſuum ad alacritatem exſtimulat, præclarè inquiens, *Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ: ne negligito donum quod in te eſt, quod eſt tibi ad prophetandum, cum impoſitione manuum Presbyterii. Hæc exerce, in his eſto, vt tuus profectus manifeſtus ſit inter omnes. Attende tibi ipſi & doctrinæ, perſiſte in iſtis. Id enim ſi feceris, & te ipſum ſeruabis, & eos, qui te audient.* ô præclaros laborum noſtrorum fructus, quos certè nec ſplendida iuris-

Scopus & vſus Theologiæ.

prudentia, nec ſagax medicina, nec ſubtilis Philoſophia ſibi propoſitos habere aut præſtare poteſt. Sola Theologia ſtudioſis ſuis præſtat, primùm quidem vt ipſimet cæleſtis ſapientiæ lumine illuſtrati, verẹque pietatis ſtudio quaſi innutriti, ſupra mundum ſapiant, & meliores ſanctioreſque quotidie euadant, atq; ita veram illam εὐδαιμονίαν, quam neq; Priamicæ calamitates, neq; mors abrumpere poſſint, apud Deum conſequantur. Deinde verò, vt docendo alios, & viam ad cæleſtia ex verbo Dei fideliter monſtrando, eiuſdem illius atq; æternæ felicitatis autores plurimis exiſtant, quo labore neq; ſalutarius quicquam humano generi præſtari, neq; nobis glorioſius eſſe ad omnem æternitatem poteſt.

Video quidem fortaſſe, quid præterea hîc ex me audire aueant ſtudioſi iuuenes, an ne de nulla vel Patrum, vel hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, vel commentariorum ſacrorum lectione conſulam. Sed cogitent tempus, quo in Academia Doctores præſtantes audire conceditur, haud longum dari, doctrinam verò longam eſſe. Illis ergo frugaliter vtantur, dum licet. Cætera, quæ ad πρᾶξιν Theologiæ magis pertinere videntur, minori iacturâ, imò maiori ſuo fructu aggredietur, vbi viuos magiſtros ampliùs audire non dabitur, ſed ipſi docendi munus ad iuuentutem, vel ad populum ſuſtinebunt. Si qui tamen iudicio ſunt confirmatiore, & aliquos etiam ex antiquitate fructus, quaſi primitias in Academia decerpere geſtiunt, me autore illi præcipuos quoſdam libellos ſibi deligent, quorum lectio tum ad præſentes controuerſias intelligendas, aliquid momenti ha-

ti ha-

ri habere, tum animos eorum ad monumenta vetuſtatis ſuo tempore auidiùs euoluenda inflammare poſſint. Tales eſſe iudico *Tertulliani Apologeticum*, *Cypriani tractatum contra Demetrianum*, *Ambroſii* (alii *Proſpero* tribuunt) *libellos de vocatione gentium*, *Auguſtini Enchiridium ad Laurentiũ*, *libellos de doctrina Chriſtiana*, *& quædam poſteriora Tomi ſeptimi opuſcula*, *Fulgentii librum primum ad Monimum*, *Damaſceni libros de Orthodoxa fide*, *Socratis hiſtoriam Eccleſiaſticam*, &c.

Sed quod dixi, finem nunc facio. Oro autem Deum æternũ Patrem, Domini noſtri Ieſu Chriſti toto pectore, vt ſanam verbi ſui doctrinam, quam in Eccleſiis Palatinatus, pro immenſa ſua bonitate accendit, puram putamq; ſeruare clementer dignetur; benedicat inſuper florentiſſimæ huic Academiæ, cuius ciuem me factum eſſe meritò gaudeo, & nos omnes faciat organa miſericordiæ ſalutaria, ad laudem glorioſi ſui nominis, & ad ædificationem Eccleſiæ, per eundem Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, cui honor & gloria in ſecula.

DIXI.

EIVSDEM

ORATIO DE OFFICIO DOcentium & diſcentium, tum in Eccleſiis, tum in Scholis, habita Argentinæ, cùm interpretationem Prophetæ Ieſaiæ auſpicaretur.

TRiplex eſt officium eorum, qui in Eccleſia Chriſti, tam in Scholis, quàm in templis do-

cent: primum, nihil vt de religione doceant, niſi purum Dei verbum. Deinde, vt illud interpretétur ſincerè atque fideliter. Poſtremum, vt vtrumque faciant παῤῥησιαστικῶς atq; fortiter, h.e. abſq; vllo hominum reſpectu, aut timore.

Hæc omnia ita eſſe, abundè docent S. literæ. Exod. 20.21. quando Deus conſtituit Moſen populi ſui ductorem, quid ei docendū tradidit? verbum ſuum, legemq; ſuam, ſubinde repetens: *Hæc autem iura eis propones.* Ieſ. 8. docet, reiiciendos eſſe omnes Magiſtros & Doctores, qui non verbum Dei, ſed ſua ſomnia docent; reuocat verò nos ad legem, verbumq; Dei, dicens: *Quòd ſi dixerint vobis, ſciſcitamini à Pythonicis & diuinis, qui muſſitant & demurmurant: annon populus Deum ſuum conſulet? pro viuis, ad mortuos? ad legem & teſtimonium:* id eſt, ad legem recurrendum eſt, quæ eſt teſtimonium verum voluntatis Dei. Hinc duo habemus, primum, quòd Deus ſolus vult nobis eſſe magiſter; alterum, quòd is nullibi loquitur nobis, niſi in lege & S. Scriptura, & propterea ad illam nos remittit ſolam, quippe quæ ſit verum plenumq; Dei teſtimonium. Ier. 1. *Ecce dedi, verba mea in ore tuo.* Nil igitur volebat Dominus Ieremiam, populum & Gentes docere, niſi verbum Dei. Marc. 16. *Euntes in vniuerſum mundum, prædicate Euangelium omni creaturæ.* Matth. 28. *Euntes ergo docete omnes gentes.* Quid? *ſeruare quæcunq; mandaui vobis.* Rom. 1. *Paulus ſegregatus.* ad quid? *ad Euangelium Dei.* 1. Cor. 1. *Non miſit me Deus ad baptizandum, ſed ad Euangelizandum.* Item. *Væ mihi, ſi non Euāgelizem.* 2. Tim. 4. *prædica verbum,* nempe Dei. Gal. 1. *Si quis Euangelium aliud, præterquam quod prædicatum eſt*

vobis,

vobis, annuntiet, anathema ſit. Hæc apertiſſimè docent, officium Doctorum in Eccleſia Chriſti eſſe, docere purum Dei verbum. *Primum officium Doctorum.*

Hanc doctrinam confirmant exempla cùm Patriarcharum & Prophetarum, tum Chriſti Seruatoris noſtri, & Apoſtolorum. Quid illi in Eccleſia Dei docuerunt? verbum Dei ſolum, præterea nihil, quatenus ſcilicet ad ſalutem neceſſarium videbatur. Adamus docuit filios ſuos, quę ipſe edoctus fuerat à Deo optimo, & ſuo conditore. Seth, Enos, & reliqui deinceps, vſq; ad diluuium, idem verbum Dei, quod ab Adamo audierant, docuerunt filios ſuos; & filii nepotes, & pronepotes. A diluuio vſq; ad Moſen, Noë, Sem, Abrahā, Iſaac, & alii Patriarchę, quid docuerūt filios ſuos? verbum Dei idem, quod ipſi didicerant à maioribus ſuis. Gen. 18. Dominus de Abrahamo ipſo teſtatur hoc, dicens: *Num celabo Abrahamū, quæ ego facturus ſum, cùm Abrahamus omnino futurus ſit in Gentem magnam?* Deinde addit Dominus: *Hoc quoque ſcio, quòd mandaturus ſit filiis ſuis, & domui ſuæ poſt ſe, vt cuſtodiant viam Domini, faciantque iuſtitiam.* Moſes verò non tantum nihil docuit in Eccleſia Dei ſibi concredita, quàm purum Dei verbum: ſed ipſum etiam literis mandauit, vt illud ſemper in Eccleſia extaret, vnde poſteri omnes, quæ ſit Dei voluntas, facilè agnoſcerent. Nec verò aliud Prophetæ docuerunt populos, quàm verbum Dei, quod vel legerant in libris Moſis, vel audierant ab ipſo Domino Deo. Hinc voces illæ: *Factum eſt verbum Dei ad me. Hæc dicit Dominus.* Luc. 1. *Factum eſt verbum Domini ad Iohannem Zachariæ filium, in deſerto.*

Chriſtus ipſe quid attulit? verbum, quod audiuit à Patre Deo. Ioh. 12. *Non loquor à me ipſo, ſed quæ audiui à Patre, hæc loquor in Mundo.* Et verbum quod Chriſtus docebat, idem erat cum illo, quod Moſes & Prophetæ docuerant. Proinde ſubinde remittit Iudæos ad Moſen & Prophetas: *Scrutamini ſcripturas*, inquiebat, *quia illæ teſtimonium perhibent de me.* Apoſtoli quid docent? verbum Dei, quod à Chriſto perceperant. Act. 4. *Quæ audiuimus & vidimus, non poſſumus non loqui.* 1. Ioh. 1. *Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus, quod manus noſtræ contrectarunt de verbo vitæ, hoc annunciamus vobis.* Apoſtolorum diſcipuli, Lucas, Marcus, Timotheus, Titus, & cæteri ferè omnes, nihil aliud cogitarunt, quàm in Eccleſiis Chriſti, in quibus erant conſtituti, aut doctores, aut paſtores, verbum Dei docere, præterea nihil.

Ioh. 5.

Huc collimarunt deniq; omnes, tam veteres, quàm recentiores, ſancti ac boni Doctores, tametſi horum permulti nonnunquam, quæ eſt omnium hominum temeritas, à verbo Dei diſcedentes, multa ex ſuis ipſorũ inuentis atq; ſomniis, in Eccleſia Dei, maximo cum detrimento Eccleſiæ, reliquerunt.

Quis ex his tum S. Scripturarum autoritatib. tum S. Patrum exemplis, non apertè perſpiciat, nihil aliud ſpectandum eſſe Doctori Chriſtiano, quàm vt ipſum ſolũ Dei verbum doceat in Scholis atq; Eccleſiis Chriſti.

In quos fines Prophetæ & Doctores à Deo mittantur.

Et certè, ſi ſpectemus finem, propter quem mittuntur à Deo doctores & Prophetæ in Eccleſiam, manifeſtiſſimum nobis erit, quodnam ſit Doctoris Chriſtiani officium. Quorſum Prophetæ,

phetæ, Apoſtoli, doctores omnes in Eccleſiam Dei miſſi ſunt & mittuntur? Duplex eſt finis. Primus eſt, vt ſicut teſtes Dei, qui teſtificentur Mundo, quòd Deus ſit in Eccleſia præſens, atque ſignificent, quæ ſit eius voluntas, quæ præcepta, quæ iudicia. Huc faciunt iſtæ ſententiæ. Iohan. 1. *Fuit homo à Deo miſſus, cui nomen erat Iohannes. Hic venit in teſtimonium, vt teſtimonium perhiberet de lumine.* Act. 1. *Vos eritis mihi teſtes in Iudæa & Samaria, & vſque ad vltimos terræ fines.* Iohan. 18. *Ad hoc natus ſum, vt teſtimonium perhibeam veritati.* Hic finis concernit etiam reprobatos, quibus Deus vult patefieri ſuam ipſius voluntatem, ſuam legem, ſua iudicia, vt hac ratione, licèt omnino non ſint reuerſuri ad Dominum, nec facturi voluntatem Dei, tamen reddantur inexcuſabiles, atque ita ex ipſorum poſtea condemnatione, illuſtrior fiat eius iuſtitia & iudicia. Ioh. 15. v. 22. *Si non veniſſem, & locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent. Nunc autem excuſationem de peccato non habent.*

En igitur finem vnum, propter quem mittuntur Prophetæ, nempe, vt teſtificentur mũdo, qualis ſit Deus, quæ eius voluntas, qui cultus, quæ iudicia. Atqui Deus ipſe qualis ſit, & quæ eius voluntas, non patefit, niſi in puro verbo. Ergo officium, ad quod abſoluendum mittuntur Prophetæ, & miniſtri oẽs, eſt prædicatio puri verbi, quâ p̃dicatione ipſi reprobi reddantur inexcuſabiles.

Secũdus finis eſt ſalus electorũ, h. e. ædificatio & cõſeruatio Eccleſiæ Chriſti. Hic vſq; adeo eſt propri⁹ finis miſſionis Prophetarũ & Doctorũ, vt ſit etiã finis, propter quẽ cõditus ſit mũdus, miſſa

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE ROMA

lex, miſſus Chriſtus, miſſi Apoſtoli, miſſus Spiritus S. nedum ipſi Doctores. Hunc eſſe finem potiſſimum, propter quem mittantur Doctores in Eccleſiam Dei, Apoſtolus apertiſſimè docet. Eph. 4. *Et ipſe* (nempe Chriſtus) *dedit quoſdam quidem Apoſtolos, alios Prophetas, alios Euangeliſtas, alios Paſtores & Doctores.* Quorſum? πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, ad inſtaurationem Sãctorum, in opus miniſterii, in ædificationẽ corporis Chriſti. Legãtur reliqua.

Ecce quorſum Apoſtolos, Prophetas, Paſtores & Doctores in Eccleſia mittat Deus, nempe, vt per illorum miniſterium Sancti electi, qui ſubinde labaſcunt, & labuntur, reficiantur, inſtaurẽtur, atq; ita extruatur & ædificetur indies corpꝰ Chriſti myſticũ, donec perueniamus oẽs ad vnitatẽ fidei, & creſcamus in virum perfectum.

Atqui Eccleſia ſicut ædificata eſt verbo, ſupra fundamentũ Prophetarũ & Apoſtolorũ, Ieſum Chriſtũ: ita etiã conſeruatur & augetur eodẽ verbo, quo verbo ablato ab Eccleſia, aut ſepulto, omnino Eccleſia corruit, perit, euertitur, quemadmodũ nos oẽs, ne longè petamus teſtimonia, noſtro hoc ſeculo experti ſumus. Ergo quotus quiſque noſtrũ eſt, qui non videat, Doctoris Chriſtiani officiũ eſſe, vt poſthabitâ doctrina hominum, ſanctũ Dei verbũ in Eccleſia doceat? Poſſem hoc cõfirmare multis etiã Patrũ tã Græcorũ, quàm Latinorũ teſtimoniis, ſed in re aperta immorãdum non eſt. Quare hoc eſto extra controuerſiam, primum officium doctoris in Eccleſia & Schola eſſe, docere purum Dei verbum.

Secundum officium Doctorum.

Neq; tantũ debet Chriſtianꝰ Doctor cõtentus eſſe verbo Dei, ſed etiam debet illud interpretari ſincerè & fideliter. Quid eſt ſincerè & fideliter? h.

e. abſq; ferméto interpretationũ humanarum, & prudentiæ carnis, ſed iuxta ipſas ſcripturas, ita vt ſcripturas ſcripturis interpretetur. Hoc vt meliùs intelligatur, afferam vnũ aut alterũ exemplũ. Omnes ſcripturæ loci aut ſunt aperti, aut obſcuri: ſi ſit apertus, tunc ſincerè interpretamur, quando iuxta apertum verborũ ſenſum interpretamur. Exemplum. Chriſtus ait, & ſubinde inculcat, *Qui credit in me, habet vitam æternam*. Hoc verbum Dei eſt perſpicuũ, non ſemel atq; iterum prolatum à Chriſto, ſed centies inculcatũ ab ipſo & Apoſtolis: Ergo tunc ſincerè interpretamur hoc verbum, quando dicimus, hominẽ ſolâ fide, abſq; operib⁹ legis, iuſtificari & ſaluari: quia hoc verbũ per ſeſe apertũ & clarũ eſt. Contrà, illi corrũpunt hoc verbũ, qui ad noſtrã iuſtificationẽ cõtendunt, nõ ſufficere fidẽ verã in Chriſtũ, ſed opera etiã legis eſſe neceſſaria. Sic corrũpebant & euertebãt hoc verbũ, imò totum Euangeliũ Chriſti, illi Pſeudoapoſtoli, qui Galatis perſuaſerant, non ſufficere fidẽ, ſed opera etiã legis neceſſaria eſſe ad ſalutem. De quib. Gal. 1. ait, quòd conturbent ipſos, & velint ματαστρέψαι, h.e. euertere Euangelium Chriſti.

Ioh. 3. ✝. 30.

Quòd ſi aliquãdo cõtingat loc⁹ aliquis obſcurus, tũc ſincerè interpretabimur, quãdo ita interpretabimur, vt interpretatio noſtra nõ repugnet aliis apertis ſcripturæ locis: id fit, quãdo ad locos ſcripturæ obſcuros interpretãdos adferim⁹ nõ ingeniũ prudẽtię carnis noſtræ, ſed alias ſcripturas apertas. Sic.n.fit, vt idẽ Spiritus, qui totã ſcripturã reuelauit, conformis & conſtans ſibi ipſi ſemper appareat. Verbi gratia: Locus ille, per fidem ſolam iuſtificari hominẽ, apertus eſt, vt oſtendim⁹.

Si igitur occurrat locus, qui videatur primo aſpectu concludere, iuſtificari hominem etiam operibus, vti eſt locus Iacobi 2. tunc illum locum ita interpretari debemus, vt non pugnet cum priore aperto, de iuſtificatione per ſolam fidem. Non pugnat autem, ſi ita interpretemur, Abrahamum ſolâ quidem fide iuſtificatum fuiſſe, vt concluſit Paulus & Moſes, verùm fide non mortuâ, ſed operante per dilectionem, vt concludit Iacobus: quibus operibus iuſtus ipſis etiam hominibus agnitus & declaratus eſt. Quando ergo interpretamur ſcripturas, ſecundùm ipſas ſcripturas: tunc interpretamur, & docemus verbum Dei ſincerè. Petrus hoc docet, cum ait 2. epiſt. c. 1. *omnem Propheticam ſcripturam, propriæ interpretationis non eſſe: ſed Spiritu S. inſpiratos, locutos fuiſſe ſanctos Dei homines*: q.d. Ergo debent etiam illorum Prophetiæ exponi, non proprio noſtro ſpiritu & iudicio; ſed illo eodem ſpiritu, quo fuerunt ſcriptæ. Quomodo hoc fit? ſi ad intelligendas illas ſcripturas afferamus non noſtrum ingenium, ſed alias ipſorum Prophetarum ſcripturas. Ergo officium Doctoris Chriſtiani eſt, docere verbum Dei, & illud ſincerè, fideliterq; interpretari.

Tertium Doctoris officium.

Poſtremò addidi *liberè & fortiter*, h.e. παῤῥησιαστικῶς, abſq; vllo hominum reſpectu atq; metu. Hoc præcipit Chriſtus multis in locis, additis etiam rationib. multis, quib. demonſtrat, ita verbum Domini eſſe docendum & prædicandum. Matth. 10. *Quod auditis in aurem, prædicate in tectis: & quod dico vobis in tenebris, dicite in luce.*

At hîc ſuboriūtur quædā tentationes, quæ ſæpiùs retinent atq; impediunt Doctores verbi, n

liber

liberè proferant, quod iuxta verbum Domini ſentiunt ac probè cognoſcunt.

Prima tentatio pertinet ad exiſtimationẽ,& ea eſt, quâ metuunt, ne cùm prædicant apertũ Dei verbũ, ab his, qui id nõ percipiunt, accuſentur hęreſeos, & nouæ, portentoſæ, pernicioſęq; doctrinæ. Huic tentationi Chriſtus occurrit, dicens: *Si vos domeſticos, ſicut & patremfamilias appellauerint Beelzebub, ne metuatis* (ſcilicet hãc infamiã) Quare? *Nihil enim eſt tectum, quod non ſit retegendum: nihil occultum, quin futurum ſit, vt ſciatur.* q.d. Fiet tãdem manifeſtum, nos non eſſe Beelzebub, ſed filios Dei. *Matth.10. v.25. & 26.*

Secunda tẽtatio cõcernit vitã hanc: ea eſt, quâ verbi Paſtores atq; Doctores, metuere ſolent, ne ſi liberè dicant verbũ Dei, à tyrannis occidantur. Huic tentationi reſiſtendũ eſſe, docet Chriſtus, cùm ait; *Nolite timere ab iis, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere: Timete eum, qui poteſt vtrumq; mittere in Gehennam*: imò nihil aduerſi nobis contingere poterit ab hominibus, ſi nolit Pater veſter, abſq; cuius voluntate, ne paſſercul⁹ quidem cadit in terram. Quare neq; timenda eſt mors ab hominibus. Idem argumentum confirmat, dicens: *Nonne duo paſſerculi minuto aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadit in terram, ſine Patre veſtro? veſtri verò etiam capilli omnes numerati ſunt. Ergone metuatis: vos pluris eſtis, quàm paſſerculi multi.* Poſtremò, adhibet promiſſionem, ſi liberè profiteamur ſe, & ſuum verbum doceamus ac prædicemus: ſin ſecus, addit minas, & hoc, quando ait: *Omnis igitur, qui me confitetur coram hominibus, confitebor ego eum coram Patre meo cæleſti*, &c. Nihil *Matt.10.28.* *Matth. 10. 29. & 30.* *v.31.*

optabiliùs, quàm coram Patre cæleſti agnoſci & commendari à filio. Ergo viciſſim debemus illũ agnoſcere & prædicare coram hominibus, verbũq; eius liberè docere, vtut aliter carni faciendũ eſſe videatur. Liberè igitur docẽdum eſt verbum Dei. Tit. 2. *Hæc loquere, & exhortare, & , argue cum omni imperio*; id eſt, liberè, abſque omni timore. Hanc παῤῥησίαν docent nos exempla Prophetarũ, Chriſti, & Apoſtolorum, qui omnes maxima cũ παῤῥησίᾳ prædicarunt verbum Dei, neq; illos amouere quiſpiam potuit à verbo liberè prædicando, non metus infamiæ, non timor mortis, non inopia, non perſecutiones, non gladius, non ignes, non cruces, nullum denique ſupplicii aut tormẽti genus. Manifeſta ſunt exempla Prophetarum, Chriſti, & Apoſtolorum, vt longa narratione nõ ſit opus. Illud tantùm diligenter obſeruandum eſſe duco, quod de Michea Propheta legimus 3. Reg. 22. Conſulti Prophetæ circiter 400. ab Achabo, eundum ne ſit cum exercitu in Rhamotha Galeaditarum, nec ne, omnes vno ore in Regis gratiam, læta Regi annuntiant, eundum eſſe: eà enim ipſum vrbe potiturum. Accerſitur etiam Micheas Propheta Dei, vt ſuam dicat ſententiam. Interim dum venit Propheta, hortatur eum nuntius, vt, quoniam cæteri Prophetæ vno ore prædixerunt Regi fauſta, ipſe quoq; illorum exemplo, fauſta prædicat. Quid Micheas? *Teſtor,* inquit, *Deum, quod mihi mandatum fuerit à Domino, id me demum eſſe dicturum*: q. d. non in gratiam hominum loquendum eſſe; ſed quod iubet Dominus, vt loquamur in verbo ſuo, tametſi illud fortè non arrideat Regi, neque etiam placeat pruden-

tiæ no-

næ noſtrę, nihil refert. Neq; enim prędicari & doceri vult Deus verbum ſuum, duntaxat propter ſalutem electorum, ſed etiam cum primis propter gloriam ſuam, quę etiam illuſtris redditur ex perditione reproborum, vt Apoſtolus Rom. 9. docet: & Prouerb. 16. *Omnia propter ſemetipſum creauit Dominus, etiam impium, ad diem malum.* Cùm igitur etiam impiorũ perditio ſeruiat gloriæ Dei, omnia ſapientiſſimè ordinantis, prædicandum eſt liberè verbum Dei, etiamſi inde reprobi occaſionem arripiant, quæ eſt ſua ipſorum malitia, impingendi, prolabendique in maiora ſcelera, & denique in æternam mortem. Hæc eſt natura verbi & Chriſti, vt aliis ſit ad ſalutem, aliis ad interitum. Chriſtus eſt lapis angularis electis: eſt etiam petra ſcandali reprobis. *Poſitus eſt in reſurrectionem multorum*, id eſt, electorum: eſt etiam *poſitus in ruinam aliorum*, id eſt, reproborum. *Verbum Euangelii odor vitæ, ad vitam electis, qui ſalui fiunt: eſt etiam odor mortis ad mortem reprobis*, id eſt, iis qui pereunt. *Chriſtus*, Iohann. 9. *Venit in mundum, vt non videntes, videant: Venit etiam, vt videntes, cæci fiant.* Non eſt igitur metuenda vel propriæ exiſtimationis, aut facultatum iactura, vel minæ hominum, vel huiuſce corporis mors, vel denique reproborum perditio, quin verbum Dei ſincerè & liberè prædicemus & doceamus.

2. Cor. 2. ℣. 15.
1. Pet. 2. ℣. 6.
Luc. 2. ℣. 34.

Quare manifeſtum ex iis eſt, quod ſit officium verorum Eccleſiæ doctorum, nimirum: 1. docere verbum Dei ſolum: ergo non doctrinas & placita hominum. 2. interpretari illud ſincerè & fideliter: ergo non

corrumpendum interpretationib. prudentiæ noſtræ. 3. liberè: ergo non in gratiam hominum: neque timendus mundus, vel aliquorum perditio: nempe impiorum ac reproborum, quib. omnia vertuntur in exitium, ob ſuam corruptam naturam. E diuerſo manifeſtum fit, quod nam ſit ſtudium Pſeudoprophetarum, & falſorũ Doctorum in Eccleſia Chriſti. 1. docere doctrinas hominum, non verbum Dei. 2. Si tamen verbum Dei aliquãdo prædicent, illud deprauare falſis interpretationib. ſumtis à prudentia carnis. 3. etiamſi aliquando non corrumpant: tamen prædicare in gratiam hominum, illa tantùm docendo, quæ humanæ prudentiæ aut arrideant, aut non ita diſpliceant.

Pſeudoprophetarum & falſorum Doctorum ſtudium.

Quæ cùm ita ſint: ergo etiam mea intereſt, primùm, ſolum Dei verbum in hac Schola interpretari. Quare minimè à me debetis exſpectare doctrinas hominum, neque Philoſophorum, neque Oratorum, neque verò etiam Doctorum Eccleſiaſticorum, ſeu antiquorum, ſeu recẽtiũ, niſi quatenus & ipſi adferunt verbum Dei. Deinde, officium meum poſtulat, vt hoc verbum interpreter ſincerè atq; fideliter, iuxta ipſum Dei verbum & mentem Spiritus S. Nemo igitur mirari debet, ſi videat, me non ſemper aliorum ſequi interpretationes, & à nullo, quantumuis magno viro in explicandis ſcripturis prorſus pendere. præſertim ſi me ab illo diſſentire, ipſæ ſcripturæ aliquãdo coegerint. Etenim in nullius hominis verba iuraui, aut iurare Chriſtianum decet: ita vt ab illis diſſentire nunquam liceat in explicandis ſcripturis. Quid enim hoc eſſet, niſi eodem homines,

& ho-

& hominum verba, honore dignari, quo Deum, & ſolum eius verbum afficere debemus? Deus ſolus talis eſt, vt in eius verba iurare omnino debeamus: & ſolæ S. Scripturæ huiuſcemodi ſunt, h. e. tam veræ, firmæ, atq; certæ, vt ab eis ne latū quidem vnguem declinare fas ſit. Si ergo præter canonicas ſcripturas, libros quoq; & interpretationes omnes S. Patrum, ita nobis ſequendas ſumimus, vt ab eis nunquam liceat diſſentire: an non in pari & æquo autoritatis gradu locabimus & Patrum libros, & Spiritus S. ſcripturas? Hoc autē quàm impium ſit, nemo non videt. Deinde, magna fieret iniuria liberalitati Spiritus S. inexhauſti. Idem enim Spiritus S. qui aperuit mentes Patribus ad intelligendos multos ſcripturarum locos, poteſt etiam nos tanto intelligentiæ lumine donare, & ſubinde donat, vt multos S. ſcripturarum locos intelligamus, quos illi non intellexerunt. Neq; enim omnia omnibus reuelauit. Ergo ſi velimus Patres per omnia ſequi: quid hoc fuerit, niſi præcludere viam donis Spiritus ſancti? Aliter certè iubet Apoſtolus, qui 1. Cor. 14. vult, vt quiſque, prout ei donatum fuerit, à Spiritu S. ſuā liberè dicat ſentētiam; deinde iudicium ſit penes Eccleſiam: *Prophetæ*, inquit, *duo aut tres loquantur: cæteri diiudicent. Porrò, ſi alii reuelatum fuerit, prior taceat*. Ergo ſi reuelatum fuerit Auguſtino, quod non Hieronymo: taceat Hieronymus, loquatur Auguſtinus. Contrà, ſi quid Hieronymo, quod non Auguſtino; taceat Auguſtinus, & loquatur Hieronymus. Ita de noſtris. Si quid reuelatum ſit Luthero quod nō Zwinglio: taceat Zwinglius, loquatur Lutherus: Et contrà, ſi quid Zwinglio,

quod non Luthero, taceat iſte, loquatur ille. Ita de reliquis. Sed iudicium ſit ſemper penes Eccleſiam; *Cæteri*, inquit, *diiudicent*. Quid? quòd non ſolùm Spiritui S. ſed etiam ipſis Doctoribus, quos imitandos ſuſcepimus, maxima ſit iniuria, cùm ita ab illis pendemus, vt ab eis aliquando diſſentire, religio nobis ſit. Nā ipſi ſcriptum reliquerunt, non ſequendos eſſe, niſi verbum Dei. Sic Auguſtinus. Apertè enim dicit: *ſe nolle ſuos libros admitti, niſi quatenus conformes ſunt diuinis ſcripturis*. Sic omnes verè pii doctores fatentur, & ita faciēdum docent. Inde cùm multi ex noſtratibus à nonnullis arguerentur, quòd in interpretandis ſcripturis diſcreparent à Patribus, reſponderunt: non eſſe per omnia ſequēdos Patres; quippe qui cùm homines eſſent, in multis hallucinati fuerint: donū interpretandi ſcripturas, perinde nunc multis donari à Spiritu S. atq; Patribus donatum fuerit. Sic illi, & optimè quidem reſponderunt. Si ergo nos proponamus nobis vel Patres, vel noſtros in omnibus ita ſequendos, vt ab eis diſſentire nunquam liceat: quid effecerimus? cōtra id profectò, quod ipſi nobis optimè cōſuluerunt, & ſcriptum reliquerunt, nempe nullo modo pendēdum eſſe ab hominibus, quantumuis ſanctiſſimis atq; doctiſſimis, ſed à ſolo Dei verbo: Atq; ita fieret, vt dum vellemus eorum doctrinam in omnibus tueri, eam euerteremus. Contra hoc ſapiētiſſimum cōſilium facere, eſt ſectis feneſtram aperire. Hinc enim ſectæ in Eccleſia oriuntur, cùm ſcilicet homines plus æquo admiramur, & in illorum verba iuramus. Ita enim fit, vt paulatim neglecto vnico præceptore Chriſto, quiſq; ſuum ſibi ex hominibus

minibus deligat magiſtrum, quem in omnib.ſequi, in animum ſuum inducat: ac quot fuerint præceptores, tot orientur ſectæ. Hoc iam inceperat Corinthi, tempore Pauli, ideo arguit illos Apoſtolus, quòd hac ratione iam in ſectas diuiderentur, dum alius dicebat, *Ego ſum Pauli: Ego ſum Cephæ: Ego ſum Apollo.* Hinc etiam ſectæ ortæ ſunt multæ in Eccleſia Romana, inter Monachos, dũ alius ſibi propoſuit imitandum Thomam; alius Scotum, alius alium, ita vt ab eis diſſentire neſas fuerit. Quare non erubuerunt vocare ſe alii Thomiſtas, alii Scotiſtas, alii Occaniſtas. Vereor ne (Satana ita operante, & Deo permittẽte; propter noſtram ingratitudinẽ in Chriſtum, & propterea in eius Euangelium) huiuſcemodi ſectæ in Eccleſia iterum oriãtur, dum alius gaudet appellari *ZWinglianus*, alius *Lutheranus*, alius *Caluinianus*, alius alio cognomine. Doctiſſimi omnes iſti ſuſpiciendi, amandi, vtpote de Eccleſia Chriſti optimè meriti: legendi etiam ſunt diligenter horum libri, & quidem etiam multorum Patrum voluminibus præferendi; quippe qui ſacras literas maiori dexteritate, iuxta mentem Spiritus S. quàm Patres, multis in locis, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον interpretati ſunt, & Chriſtianam doctrinam è tenebris erutam, mirabili perſpicuitate illuſtrarunt, mirâ breuitate complexi ſunt, pulcherrimâ etiam methodo explicarunt. Cæterùm licet tanti viri, magni ſint faciendi, propter ſingularia Dei dona, quibus ornati fuerunt & ſunt: quia tamen non Deus, ſed homines fuerunt & ſunt; ac proinde errare potuerunt, ſicut & Patres: idcirco non ſunt aut ipſi, aut ipſorum libri, ceu regula

1. Cor 1. ỳ 12.

fidei nobis proponendi, vt non liceat ipſis, cum opus eſt, cõtradicere. Solus autor S. ſcripturarum eſt Deus. Ergo ille ſolus errare nõ poteſt. Quamobrem dicamus, vt ille, *Amicus Socrates*, *amicus Plato*, *magis amica veritas*. Imò nihil gratiùs poſſumus facere ipſis Doctoribus etiam, ſi videant nos ita affectos, vt nihil velimus in religione, & ſcripturis interpretandis admittere, niſi quod habeat teſtimonium apertum in S. literis. Diſcamus à Paulo, qui noluit pendere neq; ab omnibus aliis ſimul Apoſtolis, ſed arguit Petrum liberè. Quare? quia habebat apertum Dei verbum, contra illud, quod agebat Petrus.

Hæc idcirco pluribus explicaui, vt oſtenderem vobis, quàm indecorum doctori Chriſtiano, & quàm detrimentoſum Eccleſiæ Dei ſit, ita pendere ab hominibus, vt ab eis non liceat vnquam diſcedere. Quare, videtis, iuſtiſſimas mihi cauſſas eſſe, cur non debeam ſemper aliorum interpretationes ſequi, ſed quas perſpicuũ fuerit eſſe ipſiſſimum verbum Dei, & mentem Spiritus Sancti, id quod eſt interpretari ſcripturas ſincerè atque fideliter.

Poſtremò, mea intereſt, hoc idem verbum docere liberè, id eſt, in nullius gratiam, & abſque vllius metu. Obſecro Deum Patrem, vt illam παῤῥησίαν, quam Apoſtolis largitus eſt, mihi quoq; concedat, & nunc & ſemper. Quorſum? ad patefaciẽdum magis ac magis ipſius gloriam in verbo ſuo, & promouendam ſalutem electorum. Ergo nullus mihi ſuccenſere debebit, ſi liberè pronuntiabo, quod liquido cognouero eſſe apertum Dei verbum.

Hæc

Hæc de officio meo, & eorum etiam omnium, qui in Eccleſia Chriſtiana docent, dicta ſunto.

DE OFFICIO AVDITORVM.

Auditorum Chriſtianorum officium eſt, audire verbum Domini, à quocunque prædicetur & doceatur: idque ſolicitè, attentè, & cum timore Dei. Hæc omnia nunc ſingulatim explicabo & demonſtrabo.

Ac primum quidem officium noſtrum eſſe, vt audiamus verbum Domini, nemo eſt qui dubitet, cùm Dominus vbiq; id nobis mandet. Libri Moſis huiuſcemodi præceptis pleni ſunt. Vbique enim inculcat Dominus ſuã legem, & iubet nos eam audire. Prophetæ ad rauim vſque clamant, *Audite, Audite verbum Domini*: quin vel ipſa elementa, ipſoſq; cœlos compellant ad audiendum verbum Dei: clamat Ieſaias, dicens: *Audite cœli, & auribus percipe terra, quia Dominus locutus eſt*. Cap. 49. *Audite inſulæ, & attendite populi de longè*. Sed ne omnia loca, quibus iubemur audire verbum Dei recenſeam, vnum illud, quod eſt Matth. 17. ſufficiat. Pater cœleſtis præcipit de cœlo, vt Chriſtum Filium ſuum audiamus omnibus nobis loquentem, dicens: *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, hunc audite*. Atqui hic Chriſtus, idẽ ille Deus eſt, qui locutus fuit in Moſe, & in Prophetis, & in Apòſtolis. Vnde Paulus: *An experimẽtum quæritis eius, qui in me loquitur, Chriſti?* Ergo hæc Patris vox de cœlo, iubet vt totum Dei verbum audiamus, id eſt, ipſum Chriſtum loquentẽ tam in Moſe & Prophetis, quàm in perſona ſua & Apoſtolis. Quãta verò minetur eis, qui negligunt

Ieſ. 1. ℣. 1.
Ieſ. 49. ℣. 1.
1. Cor. 13. 3.

verbum Dei, nemo eſt, qui neſciat. De Prophetis ait Deut.18. *Se animaduerſurum in illos, qui non audierint, & obtemperauerint Prophetis.* De Chriſto, Heb.2.& 3. *Si enim, qui per Angelos habitus eſt ſermo, fuit ratus, & omnis tranſgreſſio & inobedientia accepit iuſtam retributionem; quomodo nos effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutem? Videte, ne contemnatis loquentem. Et hodie, ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra.* De Apoſtolis, Matth.10. *Quod ſi quis non ſuſcipit vos, nec audit ſermones veſtros, exeuntes de domo illa, vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus veſtris. Amen dico vobis, remiſſiùs erit terræ Sodomæorum & Gomorrhæorum in die iudicii, quàm ciuitati illi.* Ponderanda ſunt diligenter verba iſta Chriſti: & verbis apertis, & ſigno addito perſpicuo, oſtendit magnitudinem & delicti, & pœnæ, manentis illos, qui reſpuunt verbum Dei. Verba ſunt aperta, *Remiſſiùs erit terræ Sodomæorum*, & vt oſtendat, veriſſima eſſe, addit iuſiurandum, dicens, *Amen*. Signum etiam adhibet, quod eſt excuſſio pulueris de pedibus Apoſtolorum, dicens, *Excutite puluerem*, q. d. Hoc actu ſignificate illis, qui reſpuunt, nec audire volunt verbum Euangelii, tantam eſſe magnitudinem peccati illorum, & tantam eſſe pœnam, quæ eos maneat, & quã breui ſenſuri ſint, vt non ſuſtineatis habere communicationem cum illis, ne pulueris quidẽ, qui pedibus veſtris adhæſerat. Sic Luc.10. *Dicite, eum puluerem, qui adhæſit nobis de ciuitate veſtra, extergimus in vos.* Actor.13. hoc præſtitit Paulus. Contradicẽtibus Iudæis Antiochiæ, Piſidiæ, verbis Pauli, & eum audire nolentibus, ipſe ſimul cum Barnaba, excuſſo puluere pedum, ab eis diſceſſit. Idẽ

Heb.3.℣.15.
Idem 4.℣.7.

Act.18. Corinthi cum eſſet, ac Chriſtum illis prædicaret, contradicentibus Iudæis, atq; eum audire non ſuſtinentibus; Paulus maximum exitium eis denuntians, ſcidit veſtimẽta ſua, & ait, *ſanguis veſter in caput veſtrum:* mundus ego ex hoc ad Gẽtes vadam. Matth.11. *Væ tibi Chorazim, væ tibi Bethſuda,* &c. Nihil eſt, quod magis iram Dei conci- tet, aduerſus nos, quàm vbi verbũ Dei, nobis annuntiatum, non audimus, ſed negligimus atque reiicimus. Quid enim eſt hoc, niſi Deum ipſum negligere & reiicere? Id Chriſtus oſtendit in Euangelio, dicens: *Qui vos recipit, me recipit; qui me recipit, eum recipit, qui miſit me.* Ita contrà, reiecto vero Deo, quid boni ſperare poſſumus? Hinc deinde peſtis, quæ charos noſtros à nobis aufert. Hinc crudelia bella; hinc agrorum ſterilitates: hinc omnia mala. Legatur Ieſ. 5. cap. E contrà verò beatos pronuntiat Dominus, qui verbum Dei audiunt, eiſque omnia bona pollicetur. Luc. 11. *Beati* (inquit) *qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud.* Pſalm.1. *Beatus vir, qui in lege Domini meditatur, de ea dies & noctes cogitans. Hic erit tanquam arbor, quæ ad aquæ riuum ſata, fructum ſuum fert tempore ſuo, foliis nunquam cadentibus, deniq; omnia faciet proſperè. Impii verò,* (qui verbum Dei reſpuunt) *ſimiles ſunt paleæ, quam ventus agitat.* Et certè, qui non delectantur verbo Dei, atque in eo non acquieſcunt, à mille ventorum generibus agitentur neceſſe eſt. Quod ad mentem attinet, circumferuntur omni vento doctrinæ, variis erroribus atque hæreſibus, vt ait Apoſtolus. Quod ad cor attinet, vbi ſedes eſt affectuum, omni concupiſcentiarum genere agitantur, vt etiam

Act.18.6. *Matth.11.21.* *Luc.10.* *Eph.4.14.*

Ieſ.57. Ieſaias teſtatur alia ſimilitudine, dicens: *Cor impii, ſicut mare æſtuans:* & iure. Solum enim Dei verbū fide perceptum, illud eſt, quo pacificantur corda, & conſcientiæ noſtræ. Huc accedit, qui in varia ſcelera eos impellit Satan; Deus verò variis pœnarum generibus exagitat. En quomodo etiā in hoc ſeculo impios, qui non delectantur verbo Dei, à ventu veluti paleas exagitari pronuntiat Propheta! Proinde, qui vitam beatam viuere cupit, non ſolùm in altero, ſed etiam in hoc ſeculo, is audiat verbum Dei, eo delectetur, in illo meditetur dies & noctes, neceſſe eſt. Atq; hoc dico eſſe cuiuſque Chriſtiani officium.

Adieci deinde, *à quocunq; illud afferatur*. Neque enim ſpectandæ ſunt perſonæ, quæ docent, ſed verbum ipſum quod docetur. Chriſtus hoc docet Matth. 23. *In Cathedra Moſis ſedent Scribæ & Phariſæi, quæ dicunt facite*, nempe quatenus è cathedra loquuntur, id eſt, docent legem Moſis & verbum Dei. Hoc propterea addidi, quia permulti ſunt qui verbum audire negligunt, niſi illi, qui docent verbum, ſint aut ſanctiſſimi, aut eloquentiſſimi viri. Hæc non ſunt inprimis ſpectanda; ſed vidēdum eſt, an adferant purum Dei verbum, necne. Si non adferant puram doctrinam, etiamſi fuerint non ſanctiſſimi modò, ſed Angeli de cœlo, non ſolùm non ſunt nobis audiendi; ſed anathema eſſe debent, vt Apoſtolus pronunciat Gal. 1. Si verò adferant purum Dei verbum, quicunq; illi ſint, audiantur, modò certò nobis conſtet, afferri ab eis purum verbum Dei: Ergo audiendum eſt verbum Dei, à quocunq; afferatur.

Addidi præterea, *ſtudioſè*, hoc eſt, ita vt omnia

ali

alia poſthabeantur propter verbum Dei audiendũ. Deus n. eſt, qui loquitur in ſuo verbo. Vt igitur Deus audiatur, cur non reliqua omnia negligantur? Nil etiam nobis magis neceſſarium ad omnia mala vitanda, & ad bona omnia conſequẽda, deniq; ad vitam æternam comparandam. Cur ergo non ſtudioſè audiatur?

At res meæ domeſticæ non ſunt negligendæ. Nõ dico, vt tuæ vocationis munus negligas, quod vt diligenter obeas, mandat Dominus: ſed hoc tantùm dico; auditum verbi Dei, præponendum eſſe rebus omnibus huius ſeculi, ac quęrendã eſſe priùs iuſtitiam Dei in verbo, cætera deinde curãda. *Quærite* (inquit Chriſtus) *primùm regnũ Dei, & iuſtitiam eius; & hæc omnia adiicientur vobis.* *Matth. 6.*

At quiſpiã dicet, quomodo omnia dicit Chriſtus ſubminiſtratum iri à Patre iis, qui quærunt iuſtitiam, cùm videamus illos, qui delectãtur verbo verè, & ſunt verè pii, tamen præ cæteris eſſe egenos, pauperes, ægrotos, miſeros? ℞. Primùm, per iſtud *omnia*, intelligit Chriſtus omnia, quæ Pater agnoſcit nobis eſſe neceſſaria ad vitã Chriſtianè tranſigendam. Neq; enim ſimpliciter ait, *Et omnia adiicientur vobis*: ſed notãter ait, *Et hæc omnia.* Quæ hæc omnia? illa quæ nobis neceſſariò curãda & parãda putatis vtpote ad hanc vitam Chriſtianè tranſigendam neceſſaria. Atqui hæc nõ deſunt filiis Dei, qui quærunt iuſtitiam. Nam licet aliquãdo videatur nos deſerere, neq; ſubminiſtrare neceſſaria, tamen non deſerit. Nouit quando adiicienda ſint, & quando detrahẽda, iuxta rationẽ ſalutis noſtræ. Vnde pulchrè Auguſtinus: Nemo. n. homo, cùm plerumq; iumento ſuo cibaria

detrahit, curâ ſuâ illud deſerit, ſed potiùs curando hoc facit: ſic igitur & Deus Pater nobiſcum agit. Deinde, illi habent omnia, qui habent quod volunt. Atqui ſancti, qui quærunt inprimis iuſtitiam & regnum Dei, habent quicquid volunt. Nil enim aliud volunt, niſi id quod habent, & illo cõtenti ſunt. Nam vſq; adeo conformes ſunt voluntati Dei, vt nolint, niſi quod vult Deus habere. Sciunt autem per fidem, velle Deum, vt habeant id, quod tantum habent ſine paupertate & ægritudine. Ergo ipſi quoq; volunt illa, prçterea nihil. Cùm igitur nil ampliùs deſiderent nec velint, quàm quod habẽt, atq; ita nihil illorum voluntati deſit, omnia dicũtur habere. Quid hoc præſtat, verbum Dei fide acceptum, quod adeo regenerat homines, & cõformes reddit voluntati Dei, vt nihil velint, niſi quod velit Deus, atq; ita ditiſſimi & feliciſſimi ſint. Ergo manifeſtum eſt, quærendum eſſe primùm regnum Dei, & audiẽdum Dei verbum: deinde hæc omnia, q̃ neceſſaria nobis ſunt, à Patre adiici. Non eſt igitur, non eſt, cur dubitemus quippiã nobis defuturum, ſi animũ primùm adiecerimus ad audiẽdum ſtudioſè verbum Dei, in quo quçritur Dei regnum, & illius iuſtitia, cùm Chriſtus, qui non poteſt fallere, dixerit: *Quærite primùm Regnum Dei, & iuſtitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis.*

Adieci quarto loco, *Attente.* Si enim attentionem requirunt omnes oratores, cùm orant; quãtò magis præſtanda eſt Deo, cùm nobis profert verbum ſuum, & nos alloquitur? Attentè audimus, quæ vtilia ſunt nobis, quæ honeſta, quæ delectabilia, quæ neceſſaria. At quid verbo Dei aut

vtilius,

vtilius, aut præſtantius, aut delectabilius, aut magis neceſſarium nobis eſſe poteſt? Attentè igitur eſt audiendum.

Deniq; addidi, *Cum timore Dei.* Eſt.n. valedicendum omni prudentiæ noſtrę, quādo audimus verbum Dei, captiuandus eſt intellectus in obſequium Christi, quando audimus Deum loquentem, erigendi ſunt oculi noſtri cum timore, & reuerentia in Deum viuentem, in cœlum vſq;, quādo de cœlo nos verbo ſuo alloquitur. Sic Moſes fecit, quādo audiuit Deum ſibi loquentē in monte: ſic oēs Prophetæ; ſic Apoſtoli; ſic Paulus auditum verbum Euāgelii à Chriſto, nō contulit cum carne & ſanguine, id eſt, cum prudētia carnis ſuæ, an illud acceptare debeat, nec ne? an prędicādum ſit illud, nec ne: ſed valedicto omni prudētiæ ſuæ (quāquā aliter etiā exponatur locus ille) abiit ſtatim in Arabiā, deinde in alias regiones prædicatū illud verbum. Ecce timorem! ecce reuerentiam! quam adhibere debemus audiēdo verbo Dei. Eſt igitur verbum Dei audiendum, ſed ſtudioſè, attētè, & cum timore ac reuerentia Dei.

2. Cor. 10. *Gal. 2. ỽ. 16.*

Hæc de officio Chriſtiani auditoris dicta ſunto. Nunc de officio tam Doctoribus, quàm auditoribus Chriſtianis communi, quædam præter ea, quæ dicta ſunt, diſſeramus.

DE OFFICIO VTRISQVE TAM Doctoribus, quàm auditoribus communi.

Officium & munus omnium noſtrûm, optimi Auditores, eſt, ſic verbū Dei nobis oblatū, viuâ fide percipere, atq; in profundo cordis collocare & cōſeruare, vt per illud primò cor ipſū, & totus interior homo renouetur, purificetur, regeneretur:

deinde pariat ac proferat ſuo tempore fruct⁹ bo
norum operum. Hoc noſtrum eſſe officium, tan
etſi negare nemo poſſit; tamē propter ſtudioſo
ad maiorem ipſorum vtilitatem, aliquot argume
tis, & ſcripturarum locis demonſtrabo.

Ac principiò quidē à fine cùm rerum omniū
tum reuelati poſt orbem cōditum Euangelii, ho
liquidò demonſtratur. Hic eſt enim finis, propte
quem ſtatim à peccato Adami, Deus verbo ſuo il
lum arguit: deinde, pollicetur ſalutem in ſemin
Chriſto, vt hoc auditum verbū Adamus in cord
fide receptum ſeruaret, ac per illud primùm rege
neraretur, reſtauraretur ad priſtinam, quā perdi
derat, Dei imaginem, atq; ita fieret noua creatu
ra: deinde ita regenitus, fructus deinceps bono
iuxta voluntatem Dei páreret ac proferret.

Hîc finis eſt, propter quem data lex, miſſi Pro
phetæ, factæ omnes promiſſiones, ſæpe afflictu
populus Dei, ſæpe etiā ab exilio reuocatus, & ma
ximis beneficiis affectus fuit: hic, inquam, eſt fin
propter quem (vt vno verbo dicam) omnia à con
dito mundo, ad Chriſtum vſque, facta à Domin
legimus, ſiue minæ, ſiue promiſſiones, ſiue bene
ficia, ſiue flagella. Omnia enim hæc eò dirigeba
Deus, vt homines præſertim electi, altera ex par
te, perſpectâ ira Dei contra peccata, contereren
tur, ac penè morerētur; altera verò ex parte, agni
tâ ac viſâ Dei miſericordia in Chriſto promiſſo, e
rigerentur ac quaſi è mortuis excitarentur, rege
nerarenturq; in nouas creaturas, atq; ita vitā cœ
leſtem viuerēt, & fructus bonorum operum pro
ferrent. Hic eſt finis, propter quē Chriſtus eſt mi
ſus in mundum, cruci affixus, mortuus, ſepultu

conſcend

conſcendit in cœlum ad dextram Patris, miſſus Spiritus S. condonauit peccata, liberauit nos à morte, donauit ſuâ iuſtitiâ, & vitâ æternâ. Audite Apoſtolum Tit.3. *Apparuit gratia Seruatoris noſtri Dei omnibus hominibus, erudiens nos. Quorſum? vt abnegantes impietatem, & ſecularia deſideria, ſobriè, iuſte, & pie viuamus in hoc ſeculo, exſpectantes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei.* Hic eſt finis Baptiſmi, in quo, vt Apoſtolus ait, conſepelimur cum Chriſto, deinde reſurgimus cum eodē Chriſto, vt conſepulti cum Chriſto, non ampliùs viuamus peccato; reſuſcitati verò cum eodem Chriſto, vitam cœleſtem agamus, viuentes Deo. Audite Apoſtolum, Rom.c.6. *Conſepulti enim ſumus cum illo per Baptiſmum in mortem, vt, quemadmodum Chriſtus reſurrexit ex mortuis, per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Non hæc dixit Apoſtolus, quaſi mors & reſurrectio Chriſti, ſit tantùm exemplar mortis & reſurrectionis noſtrę ſpiritualis: ſed potiſſimùm, quia illius mors & reſurrectio, cuius vtriuſq; participes ſimus in Baptiſmo, nos qui electi ſumus ad vitam æternam, cauſſæ ſunt & mortis noſtræ, quâ morimur peccato, & reſurrectionis, quâ reſurgimus in nouam vitam, viuentes Deo. Hic etiam eſt finis Cœnæ Dominicæ. In hac enim manducamus carnem, & bibimus ſanguinem Domini verè, eâ ratione, quâ & Apoſtoli mādu carunt & biberunt. Quorſum? vt ita incorporati Chriſto, qui ſedet ad dextram Patris in cœlis, nos quoq; ſpiritu noſtro, ab hiſce terrenis ſordibus, in cœlum vſq; ad Chriſtum eleuemur, atq; ita, tametſi corpus noſtrum hîc in terris adhuc ſerpat: tamen animus noſter, ſpiritus

Tit.2.℣.11. 12.13.

Rom.6.℣.4.

Digitized by Google

noſter, interior homo noſter viuat in cœlo, non
Col. 3. ampliùs cogitans aut curans, quæ ſunt mundi, ſed quæ ſunt cœleſtia.

Ecce finem rerum harum omnium, quas recẽſuimus quis ſit, nẽpe mutatio noſtra, regeneratio noſtra, iuſtificatio noſtra, ac denique glorificatio noſtra. Ergo hic etiam eſt finis, propter quẽ Deus optimus, ac benignus Pater, Euangelium ſuum in Eccleſia reliquit, ac doceri vult, nempe, vt illud electi fide percipiant, fide receptum in corde conſeruent ac cuſtodiant, illo cuſtodito in corde, indies magis regenerentur, regeniti fructus nouæ vitæ proferant, bonis fructibus abſolutis, in cœlo glorificentur. Audite Apoſtolum loquentem de Euangelio, quo patefacta eſt nobis facies ipſius Dei, tãquam ablato velo, quod antea impedimẽto nobis erat ſub lege, ne faciem Domini cõtemplari poſſemus, audite quid dicat 2. Cor. 3. *Nos autem reuelatâ facie, gloriam Domini contemplantes, in eandem imaginem transformamur, à gloria in gloriã, tanquã à Domini ſpiritu*: id eſt, nos per Euangelium fide receptum, reuelatâ facie, nulloq; obiecto velamine, gloriam Domini contemplamur. Ecce quid primò nobis Euangelium adferat fide receptum, nempe facit, vt Deum quaſi à facie ad faciẽ videamus, & illius gloriam cõtemplemur. Quorſum verò hoc præſtat nobis Deus per Euãgelium ſuum? ℞. Vt ex hac contemplatione gloriæ Dei, etiam nos renouemur & transformemur in eandem imaginem, quæ, vt alibi ait Apoſtolus, eſt *in iuſtitia & ſanctitate vera*, atq; ita renouati, fructus nouæ vitæ proferamus. Ideo ait, *In eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam*. En igitur fi-

nem,

nem,propter quem nobis electis annuntiari vult Euangelium ſuum Pater? nimirum, vt fide à nobis perceptum,atq; in corde,tanquam optimum ſemen in terra bona reconditum, tandem proferat fructus ac ſpicas bonorum operum. Nam qui ſeminat frumentum, aut quoduis aliud ſeminis genus,quorſum in terrã illud ſeminat? numquid vt pereat,& vt perdatur? nequaquã:ſed vt ſatum, ac ſub terra benè conditum proferat tandem fructum copioſum & bonum.Ita Deus non ob hanc cauſſam ſeminari vult & annuntiari hominibus Euangelium,vt illud pereat,id eſt,tantùm audiatur,præterea nihil fiat: ſed ideo ſeminat illud,vt fide percipiatur,in corde condatur, ibi altas radices agat,ac deinde per fructus bonorum operum ſeſe exerat ac patefaciat. Hoc omnino impletur in electis.

Quòd ſi aliquando ſemẽ hoc videatur perire, vt in reprobis;non hoc fit vitio ſeminãtis Dei,aut ſeminati verbi;ſed vitio ſit reproborũ, qui ſuapte naturâ,peſſima & ſterilis terra ſunt, plena ſaxis, referta ſpinis.

Hac ſimilitudine ſeminis libẽter vtor; quia hac etiam Dominus noſter Ieſus Chriſtus,loquens de verbo Euangelii,vſus eſt Matth. 13. & Luc.8. & apertè parabolã explicãs,ait: *Semen eſt verbum Dei: terra bona,electi ſunt:via ab hominibus protrita,terra etiam petroſa, & terra ſpinoſa,reprobi.*

Ex hac ſimilitudine videmus officium noſtrũ. Sicut officium bonæ terræ, fuit, ſemen recipere & retinere, vt tandem faceret fructus: ita noſtrum eſt, qui ſumus bona terra, id eſt, electi, verbum DEI nobis annuntiatum, ſic fide viua

Digitized by Google

percipere, & in corde ſeruare, vt tandem per illud magis ac magis renouati, tanquam bona terra, fructum bonum feramus, alius centeſimum, alius ſexageſimum, alius trigeſimum. Hoc eſt, quod aliâ ſimilitudine explicat Dominus, cum ait Ezech. c.2. *Fili hominis comede volumen iſtud, comede librum.* Neceſſe enim erat Ezechieli, ſicut & omnibus Doctoribus, & miniſtris verbi, vt priùs verbum Domini ipſe fide perciperet, traiiceret in cor, in ſtomachum ſpiritus, antequam aliis, nempe Iudæis prædicaret. Nam quid eſt comedere librum, & comedere verbum Dei? eſt fide verâ illud percipere, & traiicere in ſtomachum animæ noſtræ, & ſpiritus, atq; ibi ſeruare.

Hoc certè nobis præſtandum eſt, ſi velimus, vt nobis proſit hoc verbum Domini, alioqui non proderit, niſi ad condemnationem. Nam quemadmodum panis, niſi manducatur, & in ſtomachum traiiciatur, nihil prodeſt: ita verbum Dei, niſi viuâ fide percipiatur, & in cor traiiciatur, non prodeſt ad ſalutem. Ratio huius ſimilitudinis eſt. Verbum Dei, eſt panis vitæ, propter Chriſtum in verbo contentum, ac per verbum miniſtratum, qui Chriſtus de ſe ait, Ioan. 6. *Ego ſum panis vitæ:* propter quem Chriſtum, panem verum, etiam verbum dicitur panis κατ' μετωνυμίαν. Huc ſpectat illud Pauli 2. Timoth. 2. vbi alloquens Timotheum, ait: *cura, vt exhibeas teipſum* ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, quaſi incidentem panem filiis Dei. Ergo vera fide percipiendum nobis eſt, & manducandum, & traiiciendum in cordis ventriculum, tanquam panis.

Hoc

Hoc certè officium omnium noſtrum eſt. Vt autem id fiat, rogandus eſt ardentiſſimis votis Dominus, vt hanc viuam ac veram fidem, quam Apoſtolus Tit. 1. vocat fidem electorum, nobis pro ſua gratia donet. Eſt enim fides, ſingulare donum Dei, & quod ad inchoationem,& quod ad conſummationem ipſius fidei attinet,vt apertiſſimè poſt Apoſtolum Paulum, Auguſtinus inter cæteros oſtendit ac probat, cum alibi, tū præſertim in libro de dono perſeuerantiæ. Cùm igitur non ſit noſtri arbitrii fidem præſtare verbo Dei, aut fide illud traiicere in corda noſtra: ſed donum Dei ſit, qui gratis illud dat cui vult, quia cuius vult miſeretur, & quem vult indurat: ideo enixiſſimè orandus nobis eſt Dominus,ac petenda fides, quâ verbum eius auditum, in cor noſtrum traiicere poſſimus,ac tandem fructus ſe dignos in nobis pariat.

Hæc ornatiſſimi auditores,de iis tribus officiis libuit præfari, antequam volumen ſacrorum Bibliorum interpretandum in manus accipiam, &c.

EIVSDEM

ORATIVNCVLA AD D. PEtrum Boquinum, *continens petitionem facultatis publicè docendi, & ornamentorum Doctoratus, habita 21. Iunii, Anno 1568.*

NOn me latet, Clariſſime Domine D.Boquine,quantâ ſcripturarum cognitione,quantâ rerum peritiâ, quantâ prudentiâ,ſapientiâ, pietatate,virtute, ornatum eſſe oporteat illum, qui ad

Digitized by Google

publicum docendi in Eccleſia, Scholaque Chr
1. ſtiana, munus eligendus eſt. Nam & ornamen
illa pretioſiſſima atq; pulcerrima, quibus in V
teri Teſtamento ornari iubebatur Aaron, eiuſ
ſucceſſores, hunc ſpiritualem, quo de loquimu
ornatum, viua quadam quaſi χειρογραφίᾳ adūbr
2. runt: & quæ Chriſtus de Apoſtolis, deque illi
qui Apoſtolico officio functuri erant in Eccleſi
dixit, nimirum debere eos eſſe lucem mundi, &
3. ſalem terræ, idem apertè docent. Et quæ Apo
ſtolus de conditionibus Epiſcoporum atque Do
ctorum, tum in epiſtolis ad Timotheum, tum i
ea, quæ eſt ad Titum, eleganter præſcripſit, iden
4. liquidò demonſtrant. Et denique ea, quæ Io
hannes in ſua diuina Apocalypſi, de quatuor an
malibus, plenis oculorum, antè & retrò, in m
dio, & in circuitu throni conſtitutis, ſcripta rel
quit, hoc idem ipſum ſatis ſuperque confirman
ita vt multis minimè opus ſit ad hanc rem co
firmandam, aut argumentis, aut teſtimoni
Quotus enim quiſque eſt, qui non agnoſcat, q
non videat, qui non cernat, Doctoribus verb
Dei, longè plures, longeque maiores, quàm v
li alii hominum generi, perneceſſarias eſſe virtu
tes? Ergo optimo iure docuit Apoſtolus, non fa
cilè quemuis, ad publicum docendi munus el
gi debere, niſi priùs benè nota ſit Eccleſiæ atqu
perſpecta, ipſius virtus, pietas, doctrina: quand
ſic ad Timotheum ſcribens, dicit: χεῖρας ταχέως μ
δενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις, hoc eſt,
Latinè dicam, *manus citò ne cuipiam imponas, n*
que communices peccatis alienis. Etenim, vti n

eſt; E

eſt, Eccleſiæ pernicioſa, aliquem ſine matura deliberatione, iudicio atque delectu, ſed præcipitanter & temere, officio docendi præficere: ita etiam, qui hoc faciunt; id ipſum tandem illis detur crimini, & in perniciem vertatur, neceſſe eſt.

Quare non immeritò, cùm in omnibus aliis Academiis, tum maximè in hac celeberrima Heidelbergenſi, iam inde ab initio, lege cautum eſt, ne cuipiam publicè docendi munus concedatur, niſi is præter teſtimonium, quod habeat ſuæ eruditionis, inſignia etiam Doctoratus, vt vocant, ſolenniter in aliqua Academia priùs accipiat, quibus ornamentis, ceu ſigillis, teſtimonium factæ ſibi facultatis publicè docendi, obſignetur, & confirmetur.

Quæ cùm ita ſe habeant, credo nos, atque inprimis me, prouectioris ætatis hominem, in nullam apud bonos & prudentes viros reprehenſionem incurſurum, quòd cùm iam annis abhinc 26. & ampliùs, hanc publicè docendi facultatem acceperim, ſed citra hæc ornamenta, & verò etiam exercuerim, nunc tandem patiar, me hiſce etiam ceremoniis, hoc eſt, publico Theologici collegii huiuſce Academiæ teſtimonio, & ornamento condecorari, & in officio confirmari. Nam leges huiuſce Academiæ, vt antè dixi, & illæ quidem non iniquæ, hoc poſtulant. Scriptum autem eſt ab Apoſtolo, ὅσα ἐστιν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνά, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὔφημα, ea nobis Chriſtianis eſſe præſtanda. Nos igitur duo, ego & do-

ctiſſimus vir, fraterq; chariſſimus D. Withakerus, freti bonâ conſcientiâ, iuſſi ab honeſtis legibus, perſuaſi à piis viris, & permoti aliorum magnorum virorum exemplis, hodie ad hunc celeberrimum acceſſimus locum, & coram illuſtriſſimis Principibus, D. Friderico, S. R. Imperii Principe & Electore, D. Caſimiro, eius filio chariſſimo, Bauariæ Duce, Dominis noſtris clementiſſimis: & coram reliquis magnificis viris, excellentiſſimis Doctoribus, & nobilibus ſtudioſis, petimus à te clariſſime D. Doctor, tanquam à Decano huiuſce facultatis Theologicæ, & rogamus, vt quæ in iſto genere actionum fieri ſolere, optimè noſti, ea erga nos præſtare velis.

Poſt impetratam licentiam, &c.

Nos verò tibi, Clariſſime Domine Doctor, poſt Deum optimum & maximum, noſtrumq; Principem Illuſtriſſimum, & Dominum clementiſſimum, gratias agimus, quòd ſolennem facultatē & autoritatem, quam vocant Licentiam, publicè in Scholis S. literas profitendi; nobis non tam dederis, quàm confirmaris. Cæterùm, quò nihil nobis, ad perfectum dignitatis & autoritatis gradum deſit, rogamus te, vt inſignia etiam Doctoratus, iuxta huius Academiæ conſuetudinem, tribuas, & nos hoc poſtremo dignitatis ornamento cohoneſtes: idq; petimus, freti tuâ humanitate, beneuolentiâ, & gratificandi voluntate. Cùm enim hoc proprium ſit grati animi, vt cui multum debes, eidem plurimum velis debere, cupimus hoc alterum à te accipere beneficium, vt magis ac magis tibi deuinciamur.

Fragmen

Fragmentum explicationis Pſalm. 1. Beatus vir, qui, &c.

SCopus Prophetæ in hoc Pſalmo propoſitus, eſt; ſingulos electos, partim dehortari ab audiendis impiorum hominum conſiliis atque doctrinis, ab imitandis ſceleratorum moribus, & à colenda cum apertis Dei contemtoribus, amicitia: partim hortari ad ſerium pietatis ſtudium, & ad S. literarum amorem, oblectationem, aſſiduamq; meditationem. Hic eſt ſcopus.

Facit autem hoc duobus argumentis, quorum primum ducit ab vtili. Ait enim, Beatum fore illum, qui hoc quod proponit, non ſuum, ſed Spiritus S. conſilium ſequatur. Alterum ducit à iudicatis. Aſſerit enim, hanc quam docet, & quam pii omnes ſequuntur, ſalutarem viam, Deo probari: impiorum verò inſtituta & mores damnari: & hoc cùm ait; *Nam nouit Dominus viam iuſtorum*, &c.

Ac quod ad primum attinet argumentum, duplicem ſtatuit hominis, qui hoc diuinum ſequatur conſilium, beatitatem: vnam, in hoc ſeculo, quæ conſiſtit in iuſtificatione, regeneratione, eiuſque fructibus, & in perpetua Spiritus S. gubernatione, quâ ita pii reguntur, vt omnia tandem illis feliciter cedant. Et hoc facit, cùm ait, *Erit ſicut arbor plantata ad riuos aquarum*, &c. Confirmat autem hoc, quod de prima piorum felicitate dixit, à contrario, h. e. ab exemplo impiorum, qui contemtâ hac ſalutari doctrina; ſua aliorumque impiorum pernicioſa conſilia, mores, conſuetudines, perſequuntur. Hos enim verè eſſe miſe-

Primi argumenti explicatio.

ſos, idq; propterea, quòd ſint coram Deo inſtar paleæ, imò glumæ, quæ ab omni vento huc atque illuc facilè diſpellitur. Sic etiam impios à ſuis in varias partes, ſurſum deorſum agitari concupiſcẽtiis, & ab ira diuina mirabiliter. Et hoc facit, cùm dicit, *Non ſic impii, non ſic*, &c.

2. Beatitu. Alteram verò beatitudinem, in altero ſeculo futuram eſſe docet, quæ in eo conſiſtit, quòd huiuſcemodi pii homines in vniuerſali iudicio ſtaturi ſunt, non tam victores, contra hoſtes ſuos omnes, quàm omnium etiam impiorum iudices, mox ſimul omnes in vitam æternam recipiendi: quando contra omnes impii ſua caſuri ſunt cauſſa, & ſtatim ad æterna ſupplicia detrudendi. Hoc docet, cùm ait, *Ideo non conſiſtent impii in iudicio, neque peccatores in concilio iuſtorum.* Duo enim his verbis concludit Propheta: vnum, pios ſtaturos in iudicio, nimirum vniuerſali contra impios, eoque donatum iri æterna vita. Alterum, impios ipſos, ſuâ caſuros cauſſâ, eoque damnatum iri æternâ morte. Hic eſt enim vltimus, vtriuſque hominum generis exitus. Atque hæc eſt primi argumenti explicatio.

Secundi argumenti explicatio. Quod ad alterum argumentum attinet, quod eſt à iudicatis, ſic ait propheta: *Nam nouit Dominus viam iuſtorum*, &c. Senſus eſt, Dominus probat viam iuſtorum, quam ego hîc doceo: improbat autem illam, quam perſequuntur impii, quò fit, vt DEVS tandem illos ſeruet, hos verò perdat: id quod permultis DEI iudiciis, & hominum exemplis demonſtrari

monſtrari poteſt. Ergo illa impiorum via non eſt inſiſtenda, ſed hæc altera, nempe piorum, eſt perſequenda & conficienda. Hæc eſt alterius argumenti explicatio.

Argumentum igitur, ſeu ſumma totius huiuſce odæ, conſtat propoſitione, & duplici ratione. Propoſitio hæc eſt, ad verbum: Non eſt abeundum in conſilium impiorum; neque ſtandum in via peccatorum: neque ſedendum in cathedra deriſorum; ſed in lege Domini voluntas & animus (nobis eſt habendus atque firmandus,) & in lege eius meditandum die ac nocte. Hæc eſt propoſitio. Senſus autem huius propoſitionis, hic eſt: Non ſunt audienda impiorum conſilia & doctrinæ; neque imitanda ſceleratorum hominum vita atque mores: nec denique colenda cum apertis DEI contemptoribus, & omnis religionis irriſoribus, amicitia, profitendusve cum illis Epicuræiſmus: ſed in ſtudio legis DEI & pietatis, toto animo, totaque voluntate verſandum, inque ea lege, die ac nocte meditandum. Nunc tenemus propoſitionem Prophetæ, & eiuſdem intelligentiam. Eſt autem propoſitio hæc in genere deliberatiuo. Sequuntur igitur rationes, quibus eam perſuadere conatur: quarum prima ducitur, ab vtili; ea autem hæc eſt: *Beatus enim ille fuerit qui hoc fecerit*, h.e. facit enim hoc ad veram beatitatem cõſequendam, tam ad eam, quæ hîc haberi poſſit, quàm ad illam, quæ futura eſt poſt finem ſeculi.

Argumentum totius Pſalmi.

1. Ratio.

Ratio ſecunda, quæ eſt à iudicatis, hæc eſt: *2. Ratio.*

Digitized by Google

Nouit enim Dominus viam iuſtorum & iter impio
rum peribit. Senſus eſt, Hæc enim via, quam con
ſulo, & quam ſequuntur pii, ſtudium nempe ſcri
pturarum, & pietatis, probatur Deo, ſemperqu
fuit probata, ideo ii ſtabunt in iudicio. Alter
autem, per quam impii ambulant, damnatur, &
idcirco illi non conſiſtent in iudicio, ſed peribũt
Via igitur impiorum eſt deſerenda: piorum au-
tem, quam ego hîc omnibus conſulo, eſt perſe-
quenda. Hoc eſt argumentum, ſeu ſumma to-
tius huiuſce Pſalmi ἀναλυτικῶς explicati. Nunc ſ
placet, ſingula diligentiùs examinemus.

Quod ad propoſitionem attinet, ea duab. con-
ſtat partibus: prima eſt negatiua, nempe, receden
dum eſſe à conſortio impiorum. Altera affir
matiua, nimirum voluntatem, & animum, ad le
gem Domini eſſe applicandum. De prima part
ſic ait, *Beatus vir, qui non abiit in conſilium impio*
rum, &c.

Ad verbum eſt, *beatitudines illius viri*, &c. Allu-
dit enim ad eam duplicem beatitudinem, quam
poſtea deſcribit. Senſus igitur eſt: Multis mo-
dis beatus ille fuerit, qui conſiliis impiorum non
conſentit. *Abire enim in conſilium impiorum eſt*
conſentire illorum conſiliis, quemadmodum et-
iam Latinè dicimus, *abire, & ire in alicuius ſenten-*
tiam.

Stare autem in via peccatorum, nihil aliud eſt,
quàm ſceleratorum mores pertinaciter ſequi.
Via enim pro *vita*, & inſtituto viuendi capitur.

Sedere verò in cathedra deriſorum, eſt, amicitiam
cum Dei, & omnis religionis contemtoribus co-
lere, & cum ipſis Epicuræiſmum profiteri. Nam
ſeden

ſedendo verbo, congreſſum, familiaritatem, & eiuſdem rei cum Epicureis profeſſionem ſignificare voluit Propheta: quemadmodum etiam in Pſ. 26. cùm ait, *Non ſedi cum conſilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo: Odi cœtum malignantium, & cum impiis non ſedebo.*

His porrò tribus nominibus impiorum peccatorum, deriſorum, complectitur Propheta omnia ſceleratorum hominum genera. Omnes enim ad hæc tria genera reducuntur. Nam aut ſunt hypocritæ, & malæ doctrinæ homines, licèt externè vtcunq; honeſtè viuere videantur. 1.

Aut præter malam doctrinam ſunt etiam palã ſcelerati, cum quibus illi etiam coniungi poſſunt, qui licèt bonam profiteantur doctrinam, ſceleratam tamen ducunt vitam. 2.

Aut ſunt planè Epicuræi, qui neq; religionem, ac ſanam doctrinam, neque honeſtam vitam curant: Sed & omnis religionis, & omnis honeſti hoſtes ſunt & deriſores. Hæc tria hominum genera deſcribit etiam Petrus in altera epiſt. cap. 2. & 3. De primis ſic ſcribit cap. 2. *Fuerunt & Pſeudoprophetæ, vti etiam inter nos falſi doctores, qui ſubintroducunt hæreſes*, &c. *& multi ſequentur eorum exitia*, &c. *& per auaritiam fictis ſermonibus vos negotiabuntur, quibus damnatio iam olim non otiatur*, &c. En infelicitatem eorum, qui conſilia & doctrinas impiorum hypocritarum ſequuntur. 3.

De ſecundis ibidem ſubdit verſ. 10. in hæc verba: *Maximè autem* (ſcilicet DEVS ſeruat in diem iudicii puniendos) *eos, qui carnem ſequentes, in impura cupiditate incedunt, & domi-*

natum deſpiciunt, &c. *reportaturi mercedem iniuſti-ciæ, vt qui pro voluptate ducant quotidianas deli-cias.*

De tertio verò impiorum genere, h. e. de Epi-curæis & irriſoribus, Deique contemtoribus, ſi-ſcribit in cap. 3. verſ. 3. *Hoc primùm ſcire debetis, Venturos extremis diebus irriſores, vt qui in ſuis ipſo-rum cupiditatibus incedant, & dicant, vbi eſt polli-citatio aduentus eius?* noſtis reliqua. Hæc tria im-piorum genera, ab Apoſtolo, locis ſuprà citatis, e-gregiè deſcripta, Propheta noſter ſignificare vo-luit his tribus nominibus, impiorum, peccato-rum, deriſorum. Senſus igitur eſt: Neque hy-pocritarum & hæreticorum audiendas eſſe do-ctrinas, illorumve conſiliis acquieſcendum: ne-que ſceleratorum vitam & mores pertinacite-eſſe imitandos: neque denique, idque multò mi-nùs, cum Epicuræis, Dei omniſque religionis & honeſtatis contemptoribus ac deriſoribus, ami-citiam eſſe colendam, vllumve habendum com-mercium.

Illud verò hîc obſeruandum venit, quàm bre-uiter & quàm eleganter omnes impietatis gra-dus, per quos impii ad æternum ducuntur exiti-um, deſcribat Propheta, nempe initium, pro-greſſum, & finem impietatis. Principium eſt malis conſiliis, prauiſque doctrinis aurem præ-bere. Docent hoc Eua & Adamus. Principium enim peccati in Eua fuit, quòd audiuit ſerpentis conſilium: In Adamo, quòd conſilio vxoris ob-temperauit: id quod nihil aliud fuit, quàm ab-iiſſe in conſilium impium vxoris. Hoc prin-cipium exprimit Propheta, cùm ait, *Beatus il-*

vir, q-

vir, qui non abit in conſilium impiorum. Maledictus ergo, qui abit, id eſt, qui audit & ſubſcribit. Hoc eſt initium. Progreſſus eſt, ſeſe in manifeſta proiicere ſcelera, inque illis pertinaciter hærere. Niſi enim de principio malis reſiſtas conſiliis, prauiſque doctrinis, impietas progreſſum facit per manifeſta ſcelera. Hunc progreſſum docet Propheta, cùm ait: *Et in via peccatorum non ſtetit.* Maledictus igitur, qui in via peccatorum ſtat. Via enim peccatorum eſt vita ſcelerum plena: Et in hac via ſtare, eſt pertinaciter in ſceleribus viuere. *Via* autem appellatur vita noſtra, quia aut ad vitam, ſi bona, aut ad interitum, ſi mala, nos ducit. Finis verò impietatis eſt, manifeſtus DEI contemtus, omniſque religionis irriſio, ſeu Epicuræiſmus. Huc enim collimat Satan ſuis prauis conſiliis, impiiſque doctrinis, & tua peccandi conſuetudine, vt te in apertum Dei contemtum, & Epicuræiſmi profeſſionem tandem adducat. Hoc ſignificat Propheta voce *ſedendi in cathedra deriſorum.*

Atque hic eſt finis omnis impietatis, contemtus DEI, irriſio iudicii diuini, omniſque religionis. Beatus igitur, qui non ſe tandem ſinit in hanc pertrahi, & collocari cathedram. Non pertrahetur autem, ſi non ſteterit in via peccatorum. In hac verò non ſtabit, ſi in conſilium impiorum non abierit. Principium ergo ſalutis & beatitatis aſſequendæ, eſt conſiliis doctriniſq; impiorũ nõ acquieſcere, neq; aurẽ prębere. Atq; hæc eſt prima pars huius ſanctiſſimi conſilii

nn 2

Prophetici, quæ docet, quid vitandum ſit, & reſpondet illi dicto Petri, in primo primæ epiſtolæ cap. *Declinet à malo.*

Sequitur altera pars, nempe, affirmatiua, quâ docetur, quid faciundum ſit, & reſpondet illi alteri dicto Petri, eodem loci, *Et faciat bonum.* Sic igitur ait Propheta: *ſed in lege Domini*, &c.

EIVSDEM

De dignitate ſtudii Theologici *ORATIO, HABITA IN PROmotione D. Kimedoncii, D. Baſtingii, & D. Bollii.* XIIX. *Decembr. Anno* MDLXXVI.

QVibus duabus in rebus tota poſita eſt, plenaque hominis beatitudo, has ambas viro diuinæ ſapientiæ, quam Theologiam vocamus, ſtudioſo, pro certo pollicetur atq; confirmat ille, qui mentiri non poteſt, Spiritus S. εὐσέβειαν nimirum μετ' αὐταρκείας, in hoc ſeculo, & perfectam æternæ cæleſtiſq; vitæ poſſeſſionem in altero: ô beatum, inquiens, virum, qui in lege Domini meditatur die ac nocte, noſtis reliqua in primo Pſalmo. Prior illa beatitatis pars in hoc conſiſtit, quòd huiuſce cæleſtis doctrinæ ſtudioſi, in hac præſertim vita donantur vera Dei, diuinarumque rerum cognitione, atque hâc donati per fidem in Chriſtum iuſtificantur, perque eius Spiritum in alios homines regenerantur: renati verò pacatam bonamque ſemper retinent conſcientiam, atque ex hac ſanctè & piè in finem vſque vitæ viuentes, fructus proferunt bonos ſuis quiſque tempo-

temporibus, ſuæ nunquam non ſorte contenti. Altera pars eſt, quòd ex hac vita migrantes, ſuperatis iam hoſtibus omnibus, in beatorum ſpirituum Chriſtique ſuauiſſimum iucundiſſimumque conſortium, cum triumpho recipiuntur, æternũque cum ipſo viuunt quàm feliciſſimè. Hæc ſumma eſt veræ, quâ donari poteſt homo, felicitatis.

An verò hiſce duabus rebus aliquid ad veram perfectamque hominis beatitatem addi poteſt? plenam itaque perfectamq; felicitatem illis, qui ſeſe ſtudio cæleſtis ſapientiæ dedunt atq; conſecrant, promittit Deus per Prophetam in Pſalmo paulò antè indicato.

Primùm enim, beatum illum eſſe, foreq; beatiorem ſimpliciter pronunciat, qui reiectis impiorum conſiliis atque doctrinis, qui damnatis ſceleratorum facinoſorumq; hominum inſtitutis ac moribus; qui deniq; in ſempiternum valere iuſſis omnibus Epicuræis cuiuſuis religionis irriſorib. ad ſincerum ſanctæ legis, h. e. ſacrarum Literarum ſtudium, totum, adiicit animum, inq; eo ſeſe totum, omni exercet tempore, dieſq; nocteſque. Hoc eſt primum.

Deinde verò, quod generatim de huiuſce legis ſtudioſi beatitate dixerat, illud per partes explicat, quarum prior eſt, quòd talis ſtudioſus hauſtâ è fontibus diuinorum Bibliorum vera Dei cognitione, noua ſit in hoc ſeculo creatura, factus ceu ex oleaſtro oliua optima, arbor nimirum ſemperuirens, & ad riuum aquarum perpetuò continenterq; fluentium plantata, quæ fructus ſuauiſſimos ſuo profert tẽpore, quæ ſua perenni

viriditate mirificè ſemper oblectat, cui deniq; omnia ſuccedunt proſperè. Hæc prior eſt ſtudioſi diuinæ ſapientiæ pars beatitatis, cui mox alteram eamque ordine poſteriorem ſubiicit Propheta, nimirum quòd poſt confectum ſobriè, iuſtè pieque viuendi curriculum, reſurget tandem cum piis omnibus, ſtabitque in iudicio, & æternam beatiſſimamque deget cum Chriſto Angeliſque omnibus vitam: quando contrà impii omnes, qui in hoc mundo vt leues ſtipulæ, omnibus concupiſcentiæ ventis agitati vixerunt, in vniuerſali iudicio cadent cauſsâ, ſempiterniſque adiudicabũtur pœnis. Deum enim piorum & veræ Theologiæ ſtudioſorum hominum inſtituta, vitam, moreſque probare, ſicut contrà odit impiorum ſuæque doctrinæ contemtorum vias.

Hæc cùm ita ſe habeant, quæ pluribus etiam poſſent, ſi opus eſſet, confirmari & illuſtrari teſtimoniis, ſequitur eos non ſolùm à pietate, verùm etiam à prudentia maximè omnium laudabiles eſſe, qui in huiuſce Chriſtianæ ſapientiæ ſtudium ſeriò & conſtanter incumbunt. Conſulunt enim ſibi quàm optimè.

Quòd ſi id etiam efficiant non tam ſuæ ſalutis cauſſa, quàm vt pro ſua virili parte Eccleſiæ inſeruiant, regnumque Chriſti promoueant, non laudibus tantùm, verum etiam ſummo amore atque honore digniſſimos eſſe dubium non eſt. Quis enim eum non laudet, qui ſeſe ſtudio addicit illius ſcientiæ, quæ omnium nobiliſſima atque vtiliſſima, ſicut reuera eſt, ſic omnium etiam ſapientum iudicio eſſe cenſetur, conſtantique voce prædicatur? Quis eum ſingulari & amore & reue-

rentia

rentia dignum in Eccleſia non iudicet, qui ex vera in Deum & in patriam pietate, ſtudia ſua in ſalutem proximi, publicamq; Eccleſiæ vtilitatẽ inſtituit atq; ſuſcipit? Quid autẽ laudabiliùs quidve ſaluti Eccleſiæ conducibiliùs ſtudio Chriſtianæ ſapientiæ? Apoſtolus certè hortans Timotheum, vt in ſtudio & exercitio Theologiæ perſiſtat: *Id* (inquit) *ſi feceris, te ipſum ſeruabis, & eos, qui te audierint.* Si porrò vel artium, vel ſcientiarum dignitas atque nobilitas, à præſtantia, dignitateque primorum illarum autorum æſtimanda eſt, quid digniùs hac diuinâ Philoſophiâ. Huius enim autor non homo eſt, aut Angelus, ſed ſolus Deus optimus maximus, *qui olim locutus Patribus in Prophetis, nouiſſimè locutus eſt nobis in Filio.* Heb. 1. Si item ab antiquitate quidpiam laudabile eſt; quid laudabiliùs Theologiâ, quâ nihil eſt antiquiùs? Sapientia enim eſt Dei, ab omni æternitate in eius reſidens pectore, reuelata verò, atque manifeſtata iam inde ab initio mundi primis hominibus, per quos fideliter ad totam poſteritatem tranſmiſſa eſt. Libri quoque de ea conſcripti, antiquiſſimi omnium ſunt ac vetuſtiſſimi. Quis enim inter ſcriptores vetuſtior Moſe atque Iobo? Si verò à ſubiecto (vt loquuntur Scholæ) hoc eſt, à rebus, quæ in quauis arte tractantur, laudem ſumunt & dignitatem ſcientiæ, quid cæleſti doctrina præſtantiùs, quid nobiliùs, quidve dignius? Neq; enim hîc de rebus aut vanis, aut inutilibus, aut parum Chriſtiano homine dignis agitur: ſed de ſumma rerum, de Deo, Deiq; regno, deq; æterna

hominum ſalute atq; vita. Hîc, quæ ſint vera rerū omnium principia, non minùs perſpicuè, quàm verè certoq; docetur. Hìc, quis & qualis ſit verus Deus, quænam eius tam de nobis, quàm erga nos voluntas, quidve à nobis fieri velit, diſertè explicatur. Hîc omnium bonarū legum fons omnibus aperitur, quæ vitanda, quæve perſequenda ſint, luculentiſſimè declaratur. Hîc veriſſimæ hiſtoriæ de rebus iam inde à condito orbe propter cōmodum ſalutemq; generis humani geſtis, fideliſſimè narrātur, omniumq; aliarum hiſtoriarum firmiſſima iaciuntur fundamenta. Hîc vera Rhetoricæ, efficaxq; perſuadendi ratio traditur, quæ nimirū non in perſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis, floſculis, ornamentis, coloribus, luminibus, ſed in virtute diuini ſpiritus, diuiniq; verbi efficacitate conſiſtit. Hîc legitima, medicinam non quidem corporibus, ſed animis faciendi, imò & corpora noſtra, æterna feliciſſimaq; valetudine donandi, via methoduſq; compendioſiſſimè docetur. Hìc denique, quâ ratione tum quiſq; ſe ipſum, ſuamq; familiam regere, tum politiæ, Reſpub. Regna, totuſq; adeo mundus adminiſtrari, temperariq; ab hominibus poſſit, facilimè diſcitur. Quid vis amplius? Atque hæc omnia vna præſtat Theologia noſtra, quæ nihil aliud eſt, quàm doctrina de Deo, Deique natura, ac voluntate, operibuſque ad ſalutem hominum in S. literis reuelata. Si ergo ab iis, de quibus in quauis ſcientia atque arte agitur, ipſarum ſcientiarum, artiumque dignitas & excellentia pendet: quis non videat, nullius artis, nulliusve ſcientiæ ſtudium, cum ſtudio Theologiæ, vlla ratione comparari poſſe? Ad-

ſe? Adde iam & hoc, quod quæ in noſtra Theologia ex veris ipſius fundamentis traduntur, tam certa ſunt, vt nihil certiùs eſſe queat. Magna ſanè dignitas eſt ſcientiarum Mathematicarum propter certas euidenteſq; demonſtrationes, quibus ſua confirmant: ſed quid illæ ad certitudinē verbi Dei? Deus enim, vt non poteſt falli, ſic nec fallere vult, aut poteſt; quippe qui ipſiſſima veritas eſt atq; ſapientia. Sacras autem literas, quibus ſolis vera nititur Theologia, ipſum eſſe, certiſſimūque Dei ſermonem, ſicut nemo noſtrûm Dei beneficio dubitat: ſic etiam firmiſſimis rationibus demonſtrari facilè poteſt. Imò iam olim ſatis abundè aduerſus illorum temporum Gentes, demonſtratum à noſtris Patribus fuit. Nam præterquam, quòd veritatem hanc in ipſis electorum omnium animis inſcribit Spiritus S. vt dubitare de illa non poſſint, idem etiam cōſtat omnium fermè Gentium ac populorum teſtimonio. Quis enim, quàm Iulianus ille Apoſtata, ſceleratiſſimus homo, irriſerit ſcripta tum Veteris, tùm Noui Teſtamenti? Iudæi omnes à Moſe, in hæc vſq; tempora, conſtanter teſtificati ſunt, & teſtificantur, quæ in veteri habemus fœdere Biblia, ea à Deo fuiſſe Moſi aliiſq; Prophetis, & ſacris ſcriptoribus reuelata, quemadmodum etiam Apoſtolus de iiſdē ſcripturis pronunciat, in altera ad Timoth. Epiſtola. Omnes verò, qui Chriſto nomen dederunt, per totum terrarum orbē, longè lateq; diffuſi, perpetua conſtantiq; fide, idem de omnibus quoque libris Apoſtolicis, & certò nouerunt, & palam prædicarunt atq; prædicant. Quin & permulti, ſanguinis vitæq; profuſione obſignarunt

non ſubiiciant ex dictis Prophetarum teſtimonium, ſic fieri oportuiſſe, quia ſic ſcriptum fuerat? Quis verò veſtrûm neſciat, quotnã ante exitum de Ægypto ſeculis prædixerit Abrahæ Deus, illius ſemen futurum ſeruum in Ægypto, & inde tamen liberatum iri poſt annos 400. & amplius? Euenerunt certè omnia. Quid obſecro nominatim de Cyro deq; præclaris eius actionibus prædixerat Ieſaias, annis, antequam ea contigiſſent, ſupra centum? annon eodem tempore eodemq; modo complementum habuerunt, quo prædicta fuerant? ſi ſacris hiſtoriis non creditur, legantur profanæ, quæ de rebus à Cyro geſtis accuratiſſimè fuerunt conſcripta; ac rē ita ſe habere, manifeſtiſſimè comperietur. Quid verò clariùs his, quæ Daniel partim de ſuo, partim de longè poſt venturo tempore prædixit. Illa priora viderunt ita eueniſſe, ſicut prædixerat Propheta, omnes illius temporis nationes, nimirum Regem Nebucadnezarum ex hominum conſortio abiectum, herbam inſtar bouis comediſſe, ſub dio, die noctuque in ſyluis tanquam ſylueſtrem feram oberraſſe, capillos ei, vt plumas aquilæ, vnguesque ſicut auium creuiſſe, donec tandem (vt prædixerat Daniel) vera donatus fuit Dei cognitione ſinceraque pietate. Filium porrò eius Balthaſarum Regem interfectum, regnumque iuxta vaticinium ſancti Prophetæ, ad Medos & Perſas mox translatum fuiſſe, ſuis itidem viderunt oculis. Poſteriora verò, quæ ſcilicet de Monarchiis, quæ de regno CHRISTI, quæ de certo annorum interuallo vſque ad

Meſſiæ aduentum, quæ de eius morte, ſacrificio expiationeq; peccatorum; quæ de legis abrogatione; quæ de Antiocho; quæ deniq; de Antichristo regnoq; eius prædixerat idē Propheta, ea partim Apoſtoli ipſi ſpectarunt: partim porrò & nos reipſa contigiſſe non ſolùm legimus, verùm etiam luce meridiana clariùs perſpicimus. Quid obſecro plus fidei atq; autoritatis conciliare poteſt toti à Daniele de religione traditæ doctrinæ, quàm hæc manifeſtiſſima omnium eius vaticiniorum complementa? Idem planè de reliquorum Prophetarum vaticiniis, ſi aut per tempus liceret, aut apud vos neceſſarium eſſet, demonſtrare facile poſſem, vnde & eorum doctrinam, non minùs quàm Danielis, à Deo fuiſſe illis reuelatam, clariſſimum fieret. Theologiam autem Danielis, eandem planè cum reliquorum omnium Prophetarum & Apoſtolorū Theologia eſſe, quotus quiſque veſtrum eſt, qui neſciat? Vt reliqua taceam capita, & de ſumma tantùm aliquid dicam: An non eadem eſt omnium Prophetarum & Apoſtolorum de Deo, Deiq; natura & attributis; de Chriſto, Chriſtiq; officio; de ratione, quâ beneficii Chriſti fimus participes & ſeruamur, nimirum per fidem, doctrina? Quātum verò ad certitudinem noſtræ Theologiæ confirmandam habet hæc conſenſio ponderis? Lege profanas hiſtorias, lege Medicos, lege Iuriſperitos, lege denique omnes, quotquot ab orbe condito fuerunt profani ſcriptores, eos ſemper ſi non in omnibus, in pleriſq; tamen inter ſe multum diſſidentes comperies. At in Scripturis ſacris, tanta eſt inter priores & poſteriores omnes ſcriptores conſenſio, tantaq; harmonia, v-

di

dici aliter non poſſit, quàm omnes ab vno & eodem ſpiritu afflatos fuiſſe, ſpiritu, inquam, veritatis, ſpiritu ſapientiæ; ſpiritu (vt vno verbo dicam) Dei Deo: vt quod de ſcripturis omnibus Veteris Teſtamenti dixit Apoſtolus, id in omnes quos Canonicos Noui etiam fœderis vocamus libros, verè competat: nimirum vt diuinitus inſpirati, eoq; ipſiſſimum Dei verbum eſſe prædicentur. O verè cæcos ſimul & infelices, qui de certitudine huius cœleſtis ſapientiæ dubitant. Quantum verò hoc eſt, quod neq; doctrina ipſa vllis vnquã hæreticorum doloſis conatibus, ex Eccleſia conuelli; neq; Eccleſia ab hac cœleſti ſapientia, vllis tyrannorum machinis auelli potuit? Argumentum Gamalielis ineptum non fuit: *ſi ex Deo eſt* (inquit de religione Chriſtiana verba faciẽs) *vos non poteſtis impedire: ſi verò ex hominibus, ea per ſe corruet.* Sapiens ſanè dictum. Quæ enim diuina ſunt & pura, ea perpetua etiam ſunt; quæ peregrina & fucata, ea nequeunt diu conſiſtere. Proinde etiã de Eccleſia dixit Chriſtus: *Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.* Quid ita? quia à Chriſto Deo, Dei Patris filio plantata eſt & exædificata. Non poteſt autem Eccleſia conſiſtere ſine verbo, ſicut neq; verbum vllibi purum, puraq; eius prædicatio cuſtoditur, niſi in Eccleſia. Quod igitur S. literæ contra tot tantoſq; hoſtes ſemper in Eccleſia fuerunt conſeruatæ, nunquam verò his penitùs ſpoliari illa potuit: non paruo hęc res argumẽto eſt, eas verè à Deo traditas, inq; Eccleſia collocatas ad omnem ęternitatem fuiſſe. Ab his autem ſuum habet ortum; per has ſuos facit progreſſus; in his acquieſcit noſtra Theologia, in cuius vera

ſolidaq; cognitione, veram cuiuſq; hominis beatitatem conſiſtere, de principio huiuſce orationis noſtræ demonſtratum breuiter ſimulatq; dilucidè à nobis fuiſſe confidimus.

Quid igitur ex his omnibus demonſtratum volumus? Hoc ſanè, quod initiò propoſitum à nobis fuit, nimirum, qui ſeriò & cõſtanter incumbunt huiuſce diuinæ ſapientiæ ſtudio, idque non tam vt ſuæ, quàm vt aliorum quoque ſaluti conſulant, Regnumque Chriſti pro ſua virili parte promoueant: hos non ſolùm magnis laudibus dignos eſſe, verùm etiam qui ab omnibus amentur, & in Eccleſia iuſto honore afficiantur, digniſſimos. Quæ cùm ita ſe habeant, reſtat vt ad id, cuius cauſsâ hæc omnia fuerunt dicta, imò cuius gratiâ huc omnes conuenimus, accedamus.

Nunc igitur ad vos tres, quorum cauſſa hîc ſumus omnes, ego me meamque orationem conuerto. Quæ diximus de duabus felicitatis partibus, quas Spiritus S. viro veræ cœleſtiſque doctrinæ ſtudioſo pollicetur; ea vos partim experti eſtis, partim re ipſa ſentitis, partim in poſterum magis ac magis (vt confidimus) ſentietis in vobis ipſis. Primùm enim donati eſtis à Deo, ex veſtris ſtudiis, vera Dei, rerumque diuinarum cognitione, ita vt à Facultate noſtra Theologica iudicati fueritis digni, qui eam alios quoque publicè doceatis. Deinde, non dubitamus, quin præter cognitionem iſtam, fides quoque in Chriſtum aucta in vobis fuerit non mediocriter ex ſtudio S. literarum; vſq; adeo, vt inſtar arborum frugiferarum, ad riuos perennis aquæ continenter fluentis conſitarum,

1. Cognitio.

2. Fides efficax.

ſtarum, magno teneamini deſiderio ac ſtudio, ſuaues fructus proferendi, ad gloriam nominis Dei,& ad Eccleſiæ vtilitatem. Videtis porrò omnia veſtra ſtudia, conatuſque veſtros, proſperè vobis ſucceſſiſſe, ad res etiam externas quod attinet. Nam præter laudem & honorem, quem apud omnes conſecuti eſtis ex veſtris ſtudiis, nemo etiam bonus eſt, qui vos veſtramque pietatẽ & eruditionem non amet & veneretur. Deniq; gradum etiam, quem optaſtis & petiiſtis, nempe liberam publicè Theologiam profitendi facultatem, adepti & conſecuti eſtis, cum omnium applauſu atque gratulatione. Ita vt nihil iam reſtet (quod ad hæc externa attinet) niſi vt inſignia Doctoratus (vt vocant) accipiatis. Quod cùm vobis conceſſum ſit à clariſſimo noſtræ Facultatis Decurione, hoc ipſum etiam per me iam iam conſequemini. Sed ſi priùs vos rogauero, fratres in Domino chariſſimi, vt ſeriò & attentè cogitetis, ad quamnam functionem vos ex tam multorum ſtudioſorum numero, elegerit Deus in hoc tempore, atque hac publica ceremonia obſignare voluerit; ad munus nimirum ſicut omnium digniſſimum, vtiliſſimum, neceſſariumque in Eccleſia; ſic etiam omnium per ſe moleſtiſſimum, laborioſiſſimumque: Mundo autem & Satanæ odioſiſſimum, nempe ad euellendum ac demoliendum, & ſimul etiam ad plantandum & ædificandum, quemadmodum ad Ieremiam dixit Dominus, hoc eſt, tum ad refellendos errores atque hæreſes, quas quotidie Satan, per ſuos adminiſtros, ab inferis reuocat; tum ad cultum

3. Succeſſus externus.

4. Gradus.

Dei, à ſuperſtitionibus & ἐθελοθρησκίαις repurgand
ac vindicandum: Et contra ad propagandam cœ
leſtem doctrinam tum voce, tum ſcriptis; & a
retinendam puram in Eccleſia Religionem: eoq
in ſumma ad Regni Chriſti defenſionem, cõſer
uationem, amplificationem. Hic eſt enim finis &
ſumma vocationis noſtræ, ſicut Apoſtolus apert
Eph. 4. docet ad Epheſ. cùm ait, *ad inſtaurationem ſancto*
rum, in ædificationem corporis Chriſti, quod eſt Ec
cleſia, *dari à Chriſto Paſtores & Doctores ipſi Eccleſiæ*
Neque aliundè fieri video, vt *Eccleſia columna &*
firmamentum veritatis vocetur & ſit, quàm qui
Chriſtus dat ſubinde pios Doctores & paſtores
qui in Eccleſia verbum prædicent, pureq; inter
pretentur, qui retineant veritatem, tollant aut
errores, qui occurrant lupis, & ſuo inuigilẽt gre
gi. Annon verò rem ita ſe habere, luculentiſſim
comprobant tum vetera, tum noua diuerſarum
Eccleſiarum exempla? Da Eccleſiæ veros Paſto
res, ſincerosq; Doctores, qui ſtrenuè & diligẽte
ſuum faciant officium; tum videbis Eccleſiam il
lam, columnam eſſe & firmamentum veritatis
Tolle hos, quid conſequetur, niſi imperitia, bar
baries, impietas, idololatriæ, portentoſæ opinio
nes, execrabiles hæreſes? Contigit hoc Eccleſia
Iſraëliticæ, quemadmodum in S. literis manifeſtū
eſt. Euenit idem Eccleſiæ Romanæ. Dum in ea
floruerunt pii doctiq; Epiſcopi ac Doctores, idq
per annos multos, etiam poſt Conſtantinum illū
Magnum: fuit illa Eccleſia illuſtre exemplar alii
omnibus, adeoq; toti orbi, ſinceræ doctrinæ, pu
cultus, & ſanctitatis Chriſtianę. Illis ſublatis, pau
latim ita defecit, vt nullibi plures errores, maio
reſ

reſq; idololatriæ reperiantur, quàm in Eccleſia Romana, idq; multis ab hinc annis atq; ſeculis. Ita quę fuit, non ampliùs eſt columna & firmamētum veritatis. Sed quid Romanā in medium profero? Inſpicite, inſpicite Eccleſias, quas reformatas & Euangelicas vocamus. In memoriā reuocate præſtantiſſimos, quos ſingulæ ferè habuerunt Doctores. Animo recolite, qualis fuerit illarum Eccleſiarum ſtatus, dum à piis doctoribus docerentur, regerentur. Comparate porrò illa tempora cum noſtris. Examinate cauſſas deflexionis à pura doctrina, à cultu vero, à Chriſtiana charitate, vbinam potiſſimùm hæreant. Quis tam cæcus eſt, qui non videat, labefactationem hanc, quam inuiti & dolentes cernimus, inde proficiſci, quòd Deus propter noſtram ἀχαριστίαν, iuſto ſuo iudicio, non ſolùm pios Principes tollit, ſed etiam ſanctos, cordatos, ſinceroſque Doctores? Metuendum ſane eſt, ne quod Eccleſiæ Romanę palam contigiſſe videmus; idem eueniat Germanicis Eccleſiis, vt vnde Euāgelium cœpit propagari, inde longè lateq; emanent putidæ aquæ diuerſarum hæreſium & ſuperſtitionum. Rogandus igitur Deus, vt, noſtri miſertus, ſinceros, pioſque Doctores ſuæ largiatur Eccleſiæ: vobis verò cauendum inprimis eſt, ne, quod nonnullis contingit, contenti inflatiq; ſolo Doctorum titulo, ſtudia negligatis; ſed danda potiùs opera, vt titulus iſte, ornamentaque Doctorum, nobis ſint ſtimuli ad diligentiùs ſtudendum, faciendumque officium: id quod & precamur vobis, & ſperamus de vobis.

Nunc ad rem venio.

Ego pro ea autoritate, quâ in præſentia fungo
& nomine totius noſtri collegii Theologici, ve
ſtræ iuſtæ annuens petitioni, palàm hîc creo, pro
nuncio, ſaluto vos S. Theologiæ Doctores: voſ
non ſolùm titulo, & nomine Doctorum orno
verùm etiam omnibus honoribus, ornamenti
priuilegiis afficio, & dono, quibus ornari dona
rique ſolent omnes, qui ad iſtum dignitatis gra
dum legitima ratione conſcendunt. Quod vt fe
lix fauſtumque ſit vobis, Eccleſiæ, nobis, Deum
opt. max. ex animo precor.

Addo præterea externa huius dignitatis ſym
bola, tum vt res certior fiat; tum etiam vt iis veſt
ſemper moneamini officii.

Pileus ſignum fuit libertatis apud Romano
Libertas, quâ nunc donati eſtis, eſt libera publ
cè docendi, literaſque ſacras interpretandi facu
tas. In huiuſce ergo rei ſignum, nouos pileos ca
pitibus veſtris impono, vt veſtri ſemper monea
mini officii.

Annulus apud Romanos ſymbolum fuit no
bilitatis, equeſtriſque ordinis. Non parua eſt iſt
nobilitas, quâ iam ornati eſtis, nempe quòd inte
Doctores Eccleſiæ Dei recepti eſtis, & ceu ex or
dine pedeſtrium militum Chriſti, in ordinem
equeſtrium euecti. In huius igitur rei teſti
monium, indo digitis veſtris annulos; & vt mo
neamini, vobis ſtrenuè pugnandum eſſe pr
Chriſto, eiuſque Eccleſia, aduerſus hæreticos &
Antichriſtum.

Librum præterea ſanctæ ſcripturæ apertu
vobis trado: & rurſus clauſum reddo, vt hoc

gr

gno intelligatis, in hoc libro vobis ſemper eſſe verſandum, dieſque ac noctes meditandum: & modò hunc apertum vobis populo explicādum: modò ex hoc clauſo, ſed memoria retento, docendum, ac contra hoſtes Euangelii diſputandum.

Denique hoc publico amplexu & oſculo, nomine omnium piorum Doctorū, vos amplector in Domino, vt intelligatis pacem, charitatem, atque concordiam in Chriſto, inter nos vbique & ſemper eſſe colendam. Quod ſicut nos facturos pollicemur: ſic vos viciſſim præſtituros ſperamus, ad gloriam nominis Dei, Eccleſiæ ędificationem, & noſtri omnium ſalutem. Amen.

EIVSDEM ORATIO, CONTINENS explicationem vaticinii Iacobi Patriarchæ, Gen. 49. Non auferetur ſceptrū à Iuda, *&c.*

Recitata Heidelbergæ Anno 1573. cum Iohanni Baptiſtæ Rotano SS. Theologiæ Doctoris titulum conferret.

PErmulta ſanè ſunt, & planè innumerabilia, eaque ita magna, vt nec mente cōprehendi, nec linguâ explicari poſſint, Dei opt. max. in nos totamque Eccleſiam ſuam beneficia, quorum neq; debemus, neq; ſine ſummo ingrati animi crimine, poſſumus obliuiſci. Quantum enim quæſo vos, iſtud eſt, quòd ampliſſimum hoc, ac ſplendidiſſimum cœlum, incredibili ſtellarum multitudine ac varietate diſtinctum, Lunâque & Sole cumprimis ornatum (quorum duorum ſyderum *Cœli creatio, atq; ornatus.*

curſu,tum temporum vices, varietateſque confi
ciuntur;tum inferiora hæc generantur & viuifi
cantur)creauit cauſsâ noſtra? Quòd pulcerrim
Elementorū ordo & vſus. & vtiliſſimo nobis ordine, cœlis ſubiecit ignem
igni aërem; aëri aquam, aquæ verò terram: eam
que eatenus aquis detectam, quatenus à nobi
inhabitari poſſet? Et quòd aerem quidem volu
cribus,mare autem piſcibus, incomprehenſibil
copia varietateq; repleuit;terram verò hanc lon
giſſimè latiſſimeque patentem, omnium bono
rum fœcundiſſimam,& multiplici arborum atq
herbarum,ferarum & pecudum genere,quibu
tum aleremur, tum iuuaremur, tum oblectare
Hominis creatio, eiuſque in omnia dominatus. mur, refertiſſimam, nobis liberè poſſidendam
fruiſcendamque dedit? Quod denique noſtr
ſuis ipſe manibus formauit corpora,formatis ve
rò ſuum cuique animum immortalem,ſagacem
prouidum, intelligentem, omniſque ſcientiæ a
ſapientiæ capacem, liberaq; eligendi & reſpuen
di facultate præditum,ſuo flatu ſanctiſſimo ind
dit,totoſque nos ad ſui imaginem efformauit,e
formatoſque totius huiuſce ampliſſimi & orna
Corporis humani dignitas, & συμμετρία. tiſſimi mundi dominos conſtituit? Quis huma
ni corporis dignitatem,membrorumque omni
um,tā internorum,quàm externorum συμμετρία
quàm aptè omnia ſint compoſita,& egregiè col
locata,explicare queat? Multò verò minus di
Animi noſtri excellētia & virtus. poteſt, quanta ſit animæ excellentia, dignitas
virtus,quo modo toti corpori, ſinguliſque mem
bris ita ſit connexa, atque coniuncta, vt tame
non contineatur à corpore, ſed ipſa corpus co
tineat,viuificet,regat,perficiat, vt meritò ab A
ſtotele ἐντελέχεια fuerit appellata. Quanta verò
quà

quàm admirabilis eſt vis illa intelligendi, quâ omnia, tam quæ intra nos, quàm quæ extra nos ſunt, dilucidè contemplamur? quanta eius celeritas, quâ vno temporis momento, totum terrarum orbem peruagamur? quanta ſubtilitas, quâ non ſolùm omnia humana penetramus, ſed ad rerum etiam diuinarum naturas cognoſcendas pertingimus? quanta denique amplitudo eius eſt, quæ omnia tam diuina, quàm humana à ſe percepta, intra ſe continet atque comprehendit? Quid? quòd capax Dei ipſius eſt effecta? Magna itaque & multa ſunt Dei in nos collata beneficia, eaque luculentiſſima ſunt ſuæ erga nos beneuolentiæ teſtimonia. Quanquam nihil dixi, comparatione eorum, quæ dici poſſunt.

Vis intellectus.

Verùm enimuerò, vt vt hæc, atque alia his ſimilia, magna ſint & mirabilia Dei opera; duo tamen ſunt præcipua, quæ reliqua omnia, ſua dignitate, præſtantia, virtute, facilè ſuperant: & pro quibus gratiam illi vos, quàm poſſumus, maximam, & animo habere, & verbis agere, & omni officiorum genere, pro viribus referre (ſi quid tamen Deo referri poteſt) in omnem debemus æternitatem. Horum duorum maximorum beneficiorum vnum eſt, quòd filium ſuum vnigenitum Pater cœleſtis dedit mundo Seruatorē, qui nos, electoſque omnes, à peccatis, pretioſiſſimo ſui ſanguinis λύτρῳ redemtos, è manibus Satanæ liberatos, deque faucibus mortis atque inferni ereptos, Patri ſuo recōciliaret, filios Dei efficeret, cœleſtiſque regni ſecum hæredes conſtitueret.

Digitized by Google

Quis huiuſce beneficii magnitudinem ment
concipere,& dignè æſtimare queat?

Alterum eſt,quòd vt hoc principale,inæſtima
bileque beneficium,tum cognoſcere, tum re ipſ
percipere,eoque in æternam beatitatem frui poſ
ſemus,dedit & dat Eccleſiæ Doctores atque Pa
ſtores, qui in finem vſque mundi,ſacroſanctum
ipſius Euangelium docendo,interpretando,præ
dicando,pretioſiſſimos æternæ ſalutis per Chri
ſtum partæ theſauros nobis recludant, fideliter-
que diſpenſent, qui voluntatem Dei explicent
qui denique vt miniſtri Chriſti, & diſpenſatore
myſteriorum Dei, ac ceu ſeruatores (quemad-
Abd.21. modum Propheta eos vocat) infeliciſſimam o
ptatiſſimamque illam ſempiternæ hæreditati
poſſeſſionem, miniſterio diuini verbi, tandem a
liquando feliciter inducant. Quid his duobu
beneficiis maius, præſtantiuſque excogitari ex
petive à nobis poterat? Vtrumque hoc verè di
uinum & incomparabile beneficium, Patriar-
cha ille Iacobus mihi viſus eſt & certò præuidiſ-
ſe, & ſumma verborum breuitate complexus
Gen.49.10. ſuis filiis non obſcurè patefeciſſe,cùm dixit: *Non
Secundum verſionem Imman. Trem. deſiſtet tribus à Iehuda, neque legiſlator è medio pe-
dum eius,vſque dum venerit filius eius & ſit ei obedi-
entia populorum:*

Placet locum hunc difficilem,in ſtudioſorum
Theologiæ,imò piorum omnium gratiam & v-
tilitatem explicare. Ita igitur exponitur ad ver-
bum: *Non auferetur*,ſeu,*non recedet,ſceptrum d
Iehudah,nec ſcriba* (vt vertit Chaldæus) *de intra pe-
des eius*,id eſt,de medio pedum eius,*donec veniat
Siloh*

Siloh: Et ei aggregatio (vt Salomo interpretatur) *vel obedientia* (vt Kimhi) *populorum, nempe tunc fiet, vel erit.* Nomine autem *Siloh*, Meſſiam, qui nobis eſt Dominus Ieſus, intelligi, extra controuerſiam eſt apud doctos etiam Hebræos & Chaldæos: ſic vocatum, vel quòd ſit filius eius nempe Iehudæ (ſecundùm carnem ſcilicet, שיל enim filium ſignificat: vel quòd ſit pacificator, ſeu Mediator inter Deum & homines, itemque inter Iudæos & Gentes, à שָׁלָה, quòd fortè, vt ad rem magis facit, ſic etiam verius & certius eſt. Nomine autem מחקק ſcribam, doctoremque legis ſignificari voluit Thargum Hieroſolymitanum, cui cum aliis doctiſſimis viris perlubenter ſubſcribo. *Siloh, Meſſias.* *Siloh Etymologia.*

Eſſe porrò è medio pedum eius, idem eſt, atq; eſſe ex femore eius, quod nihil aliud eſt, quàm ex eius ſanguine generari, ſicut ex Deut. 28. ỷ. 57. manifeſtum eſt. *Eſſe è medio pedum quid.*

Ad ſenſum quod attinet, vetus certè quæſtio eſt, & perdifficilis, iam inde ab antiquis agitata temporibus, quidnam ſibi voluerit Patriarcha his verbis; ſed non minus etiam vtilis eſt, & periucunda, ſi rectè explicetur, veruſque ac genuinus verborum Patriarchæ ſenſus aperiatur: id quod me in præſentia, & in hoc amplíſſimo doctiſſimorum virorum conſeſſu, facturum confido, opto certè. Nam quæ hactenus recèpta fuit ab omnibus planè interpretibus ſententia, de ſceptro, regnoque terreno, futuro in tribu Iehudah, ibique tantiſper duraturo, dum veniret Meſſias, ac tum demũ duntaxat

indetollendo, ea quot quantaſque difficultates ſecum pertrahat, quippe quæ non prorſus tum euentu, hiſtoriaque rerum geſtarum congruere conſiſtereque videtur, neminem veſtrûm latere arbitror. Quis enim vſque adeo rerum imperitus, & ſacrarum literarum ignarus eſt, qui politicum Dauidis ſceptrum, non ſolùm ſub Roboamo, mirabiliter labefactatum, verùm etiam ſub Sedechia, poſtremo Iudæorum Rege, à Babyloniis penitus interceptum; tandem verò, posteaquam tota Iudaicæ Reipublicæ adminiſtratio, qualis qualis erat, penes *Haſmonæos*, quos & *Macchabæos* vocant, annos fermè 136. reſediſſet, per Romanos prorſus ademtum, & in Herodem, Idumæum ſcilicet hominem, idque triginta ſeptem circiter annis, antequam veniſſet Siloh, tranſlatum fuiſſe neſciat? Patriarcha autem ſimpliciter docuerat, ſceptrum perpetuò & continẽter in tribu Iehudah manſurum, vſque dum veniret Siloh. Noui, quid à noſtris aduerſus Iudæos excipi ſolitum ſit: nimirum, licet vel regnum laceratum fuerit ſub Roboamo, aut à Babyloniis occupatum, vel forma gubernationis, poſt reditum à captiuitate mutata, aut etiam Iudæis erepta; à Macchabæis autem tribus Sacerdotalis hominibus vſurpata, vel denique totum illud ſceptrum, per Romanos, in exteram Gentem penitus tranſlatum fuerit: ius tamen ipſum regni, è tribu Iehudah, neque eripi, neque transferri potuiſſe: imò verò etiam aliquam Regiæ dominationis ſpeciem, in ea tribu, vſque ad Chriſti aduentum, ſemper manſiſſe: eoque, licet corona iuxta Ezechielis vaticinium, fuerit mul-

Ezech. 21. 26.

rit multis ſeculis peruerſa, omnique ornatu regio penitus ſpoliata: ipſam tamen coronam tamdiu fuiſſe quaſi ſub terra ſeruatam, donec in manum Chriſti tradita fuit. Dicuntur hæc, & à magnis quidem viris dicuntur, & non temerè, aut ſine ratione dicuntur. Verùm, quàm conſentanea iſta ſint cum ſimplici Patriarchæ Vaticinio, quod Vaticiniũ non de iure Regni, ſed de regno ipſo; neque de varia gubernationis ſpecie, ſed de Regia fuit: quilibet per ſeſe iudicare facilè poteſt. Quotus enim quiſque eſt, qui hac reſponſione, animo ſuo plenè ſatisfactum eſſe ſentiat? Ad me quòd attinet, vel cæcus ſum, vel ſi aliqua videndi facultate ſum donatus, video quidem, veterem huius loci interpretationem defendi aliquo modo poſſe; ſed quomodo cum verbis Patriarchæ quadrare, & cum rerum euentu conuenire queat, nullo modo perſpicere poſſum. Adde, quòd Patriarcha, ſi de ſceptro regio regnoque ad tribum Iehudah, pertinente; locutus eſt, non de alio probabile eſt eum verba feciſſe, quàm de eo, de quo porro etiam Prophetæ alii vaticinati fuerunt, cùm dixerunt: *Meſſiam regnaturum in domo Jacob: ſuper ſolium Dauidis ſeßurum, & regnum eius collapſum, inſtauraturum, in iudicio & iuſticia.* De hoc eodem regno, mihi dubium non eſt, quin & Patriarcha Iacob vaticinatus fuerit, illud nimirũ non defuturum in tribu Iuda fuiſſe (quanquam atterendum, & ruinam minaturum.) donec veniret Siloh, qui ſcilicet illud à Iudæis translatum, inſtauraret, & ad omnes Gentes, perq; omnes fines terræ propagaret. Eſt autem extra controuerſiam, Chriſtum noſtrum, nullum terrenum

regnum inſtauraſſe ac propagaſſe: imò etiam apertè, regnum ſuum de hoc mundo non eſſe, dixiſſe: & firmiſſimá ratione coram Pilato probaſſe. Quare quæ de terreno ſceptro diſputantur
Ioh. 18.36.
in hunc locum, ea mihi aut nihil, aut parum ad propoſitum Iacobi pertinere videntur.

Immanuel Tremelius.

Magis itaque ad rem facit eruditiſſimi cuiuſdam, & ex noſtro quidem ordine clariſſimi viri interpretatio: quem vellem quidem honoris cauſſà nominare; ſed ne aut adulari videar, aut ipſe pro ſua modeſtia ægrè fortaſſis ferat, quis ille ſit, vobis cógitandum relinquo. Iſte vir doctiſſimus, & qui in Hebraicæ linguæ cognitione, nemini eſt ſecundus, שׁבט non pro ſceptro, ſed pro tribu accipit, & מחקק pro ſcriba, qui familias cuiuſque tribus in annalibus notabat, vt ſit ſenſus: Ante aduentum Meſſiæ, reliquas quidem tribus tandem ita defecturas fuiſſe, abituraſque in confuſionem Gentium, vt diſcerni à ſe inuicem ferè non poſſent ampliùs: Tribum verò Iuda ita conſeruandam, vt nunquam aut extingui, aut etiam confundi poſſet & diſſipari: poſt aduentum autem Siloh, hanc quoque tribum, ita confundendam fuiſſe, vt ne ipſi quidem Iudæi diſcerni à reliquis filiis Iacobi poſſent; nedum vt familiæ diſtinctæ permanerent. Quis autem non videat ex hiſtoriis, rerum euentum cum Vaticinio ita explicato, optimè & congruentèr conuenire? Decem enim tribus, longè antequam veniſſet CHRISTVS, ita fuerant diſſipatæ inter Gentes, vt non fuerint amplius (iuxta Vaticinium

ticinium etiam Ieſaiæ) populus. Tribum Iuda, licèt vſque ad CHRISTVM firma permanſerit; poſtea tamen paulatim labefactatam, videmus tandem planè corruiſſe. Ita rerum euentus apertum dat huic interpretationi, teſtimonium veritatis. Quare etiam ad retundendam Iudæorum perfidiam de aduentu Meſſiæ, plurimum facit.

Cæterùm non fuerit abs re, neque nobis (vti confido) ingratum, ornatiſſimi auditores, ſi meam quoque interpretationem in medium proferam, retentâ communi veterique nominis שׁבט ſignificatione, à quo non facilè recedunt illi, quibus religio eſt, omnes quotquot vnquam poſt hominum memoriam, interpretes fuerunt, erroris perſtringere. Omnium enim eruditorum hominum, aliqua in re, maximè verò in alicuius vocis explicatione conſenſus, plurimum (vt par eſt) ponderis habet, & autoritatis. Eò verò minùs ſpero, ſententiam meam nobis diſplicituram, quòd ſicut nihil à recepta verborum conuerſione deflectit; ſic cum rerum euentu, omni ex parte, omnino conuenit. Adde, quod cum Propheticis de Regno CHRISTI Vaticiniis optimè congruit, & aperto CHRISTI teſtimonio, confirmari nobis videtur, & verò etiam cùm ſententia proximè recitata, coniungi pulcherrimè poteſt.

Age ergo, & quod ſentimus liberè dicamus. Si quod de ſceptro, regnoque carnali, hactenus ab omnibus dictum & ſcriptum fuit, nos

de ſpirituali, h. e. de vera Eccleſia, deque verbo, quo ipſa regitur, interpretemur: Et quod de ſcribis, nos de Doctoribus & Paſtoribus in Iuda, i. in Eccleſia Iudaica, intelligamus, quid clariùs, quid luculentius, quid cum veritate hiſtoriarum congruentiùs, quid ad confirmandos homines in fide, de priori Meſſiæ aduentu accommodatiùs dici poteſt? Certè regnum, quod vſque ad Chriſtũ duraturum erat in Iuda, ſed tamen paulatim labefactandum, per Chriſtum autem inſtaurandum, temporale, terrenumque (vt antè oſtendimus) non fuit; ſed ſpirituale, Eccleſia nimirum ipſa, in qua Deus ſuo verbo regnat: vt taceam, quòd, (ſicut dictum eſt) iſte ſenſus, à proximè recitata interpretatione, non diſiungitur. Quid enim fuit tribus Iuda, quàm Regia Dei familia, vnde Rex Meſſias naſciturus erat, & in qua propter Chriſtum, reliquis tribubus à vera religione ad Gentilitiam prorſus deficientibus, vera Eccleſiæ forma, & ſpirituale regnum erat conſeruandum, donec in manum Chriſti, hoc eſt, Dei in carne manifeſtati traderetur? Nam tribus Iuda non erat in alium finem, reliquis ruentibus, incolumis cõſeruanda, niſi vt in ea, ſeruaretur ſceptrum ſpirituale, eoque ipſa Eccleſia, & ita tandem Siloh naſceretur & ex tribu Iehudah, & in Eccleſia Dei. Quæ cauſſa eſt, cur interpretatio, quæ accipit שבט pro tribu, à noſtra, quæ שבט pro regno ſpirituali in Eccleſia, interpretatione ſeparari non poſſit, neque hæc ab illa.

Si alterutra tamen duntaxat dictio ſit retinenda, malo nomẽ, *ſceptrum*, nempe ſpirituale, quàm *tribus*: propterea quòd vox, hæc includitur in illa non

non illa, in hac. Optima enim eſt hæc ſequela: ſeruanda erat in Iuda, Eccleſia Dei, vſque dum veniret Siloh: Ergo & tribus ipſa, neceſſariò erat ſeruanda. Non autem contrà neceſſaria infere-tur conſecutio. Poterat enim non recedere tri-bus à Iuda, & tamen ab ea recedere ſpirituale ſceptrum.

Quatuor itaque præuidit, prædixitque Patri-archa Iacob: *Vnum* eſt, Venturum fuiſſe Meſſiã ex tribu Iehudah, & in Eccleſia Dei naſciturum.
Vtramque enim erat neceſſarium. Eam ob cauſ- 2.
ſam alterum quoque præuidit prædixitque, nem- *Capu. Vati-*
pe antequam veniret Meſſias, licèt reliquæ tri- *cinii Patriar-*
bus defecturæ erant ab Eccleſia & à vera religio- *cha Iacobi,*
ne; à Iuda tamen nunquam vſq; ad Chriſtum, *de Iehudah.*
ſpirituale ſceptrum receſſurum: ſed in Iuda Ec- *Gen. 49.*
cleſiam Dei, quæ eſt eius regnum, ac proinde et-
iam tribum ipſam, ad illud vſque tempus con-
ſeruandam fuiſſe, nempe propter Meſſiam,
quem ſicut ex tribu Iehudah, ſic in Eccleſia na-
ſci oportebat. *Tertium* ſequitur ex altero, nem- 3.
pe ſcribas quoque, hoc eſt, fidos doctores, nun-
quam in ea Eccleſia, donec veniret Meſſias, de-
futuros. *Poſtremum*, poſt aduentum Meſſiæ, 4.
conciſuram quidem ac defecturam fuiſſe Eccle-
ſiam, etiam in Iuda, translato inde ſpirituali ſce-
ptro; ſed loco Iudæorum, Gentes ad Chriſtum copioſiſſimè acceſſuras, ſeſe Chriſti ſceptro ſub-iecturas, eum pro ſuo rege agnituras, eique ob-temperaturas: atque ita regnum Chriſti inter Gentes conſeruandum fuiſſe: *Et ei* (inquit) *ag-gregatio fiet populorum, obedientiaque præſtabitur.* Vtrumque enim ſignificat יקהת, & vtramque

Rom. 15. ſignificationem ſimul coniungendam eſſe cenſeo: vt ſignificentur Gentes ad CHRISTVM acceſſuræ, non quales Iudæi fuerant, inobedientes; ſed animo obſequendi, & ex eius verbo viuendi; vnde & obedientiam fidei vocat Apoſtolus. Annon verò hæc omnia reapſe contigerunt? An non deficientibus reliquis tribubus, & verbo ab illis recedente, Iuda perſtitit? & in ea tribu Eccleſia, ſceptrumque quo regitur, firmum permanſit vſque ad CHRISTVM? An non etiam ſuos ſemper habuit Doctores atque Paſtores, tam in captiuitate, quàm poſt captiuitatem: & tam ſub Herode Idumæo, quàm cùm Macchabæi rerum potirentur? Ita ſanè, vſque adeo vt CHRISTVS de Phariſæis dixerit, *Dum ſuper cathedram Moſis ſedent, quæ dicunt, facite.* Annon porrò poſt CHRISTI aduentum, perfectaque Meſſiæ officia, regnum & ſceptrum hoc receſſit à Iuda, ad Gentes, quæ illud amplexæ, obſequentes ſeſe exhibuerunt Chriſto? καταγγέλλεται (inquit Apoſtolus Romanis) ἡ πίστις ὑμῶν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Quando verò hoc factum? Tum demum, cùm Apoſtoli Iudæis dixerunt, *Vobis oportebat primùm prædicari verbum Dei: ſed poſtquam repellitis illud, & indignos vos iudicatis vitâ æternâ, ecce conuertimur ad Gentes.* Hoc illud ipſum eſt, quod CHRISTVS antè prædixerat Iudæis de hoc Regno, & ſceptro ab illis auferendo, deq; obedientia ſibi à Gentibus preſtanda: *Auferetur* (inquit) *à vobis regnum, & dabitur Genti facienti fructum.* Annon hîc Chriſtus perſpicuè & diſertè expreſſit, quod Patriarcha hactenus viſus fuerat obſcurè prædixiſſe? Quem obſe-

Vaticinii Iacobi de ſpirituali ſceptro complementum.

Matth. 23. 2.

Rom. 1. 8.

Act. 13. 46.

Matth. 21. 43.

obſecro, meliorem habere potuit Iacob ſuorum verborum interpretem, ipſo CHRISTO, ipſo, Siloh, de quo Vaticinium illud protulerat? Planum itaque eſt factum, Iacobum Patriarcham, de ſceptro ſpirituali, è tribu Iuda, non tollendo, deque Doctoribus, qui Chriſtum venturum prædicarent, eiuſque doctrinam explicarent, in Eccleſia illa nunquam defuturis, donec ipſemet Siloh, nempe CHRISTVS ille pacificator atque Mediator veniret, Vaticinatum fuiſſe: eoque duo illa inſignia & omnium maxima Dei beneficia, de quibus initiò diximus, filiis ſuis prænunciaſſe: CHRISTI nimirum exhibitionem; & piorum Doctorum, qui CHRISTVM prædicarent, in Eccleſia continuationem.

Propoſitæ quæſtionis de ſenſu verborum Iacobi, concluſio.

Tranſitio ad nouam propoſitionem.

Nunc explicationi huius celeberrimi Vaticinii de Chriſto, vt ad rem, de qua cœpimus dicere, teſtimonium Patriarchæ accommodetur; hoc addo, & dico, quæ de Eccleſiæ ſpiritualiſq; ſceptri in tribu Iehuda conſeruatione, deq; Doctorib. in ea ſine intermiſſione, vſq; ad priorem Chriſti aduentum continuandis, vaticinatus fuerat Patriarcha, nos verò impletum vidimus, illa vſque ad alterum Chriſti aduentum extendi, ſuumque habere & habitura eſſe complementum in vera tribu Iehuda, quæ non ſecundùm carnem eſt, ſed ſecundùm ſpiritũ, h. e. in Eccleſia Chriſti, ex primitiis Iudæorum & ex Gentib. collecta, quemadmodum & Angelus ad Mariam dixit, *Regnabit in domo Iacob, & regni eius non erit finis.* Eſt enim hoc certum veræ Eccleſiæ teſtimonium, quòd ea nunquam deficiat, neque ſpirituale in ea

Vaticinium Iacobi à priori Chriſti aduentu, vſque ad alterum, extendi.

Luc. 1. 33.

Matt. 16.18. ſceptrum, doctoresve aut paſtores, prorſus defuturi ſint. Promiſerat hoc Chriſtus, cùm dixit primùm quidem, *ſe ſuper petram, quam confeſſus fuerat Petrus, exædificaturum Eccleſiam ſuam, aduerſus quam inferorum portæ præualere non poſſint.* Deinde ſe non tam Petro, quàm omnibus ſuis in Eccleſia Miniſtris, daturum claues Regni cælorum. Neque enim claues promiſit, quin ſimul etiam pollicitus ſit, qui clauibus vterentur, paſtores & doctores. Vtrumque autem præſtitit, idq; tum maximè cùm euectus in cœlum, miſit inde Spiritum S. quo omnia replens, Eccleſiam, tum ex aliquot primitiis Iudæorum, tum ex copioſiſſima Gentium multitudine, collegit: & alios in ea
Eph. 4.10. & ſeq. dedit Apoſtolos, alios Prophetas, alios Euangeliſtas, alios Doctores & Paſtores. Quorſum verò? *ad coagmentationem Sanctorum* (inquit Apoſtolus) *ad opus miniſterii, ad ædificationem corporis Chriſti, donec euadamus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, ad ſtaturam adulti Chriſti.* Cùm verò hæc quotidiè quidem fiant, perfectionem autem habere non poſſint, niſi in fine ſeculi, an non ſatis euidenter demonſtrat Apoſtolus, & Eccleſiam Chriſti, & Doctores in ea, ad finem vſque ſeculi, nimirum ad aduentum vſque alterum Chriſti, conſtanter permanſuros? Ita in hac etiam ſpirituali tribu Iehuda, Vaticinium Patriarchæ, ſuo quodam modo, denuò impletur. Reuera enim non recedit, nec recedet ſceptrum ſpirituale, de ſpirituali Iehuda: neque ſcribæ ſeu ſinceri Doctores ex ea deficient, donec ſecundò veniat Siloh: & tum erit ei aggregatio & obedientia populorum, hoc eſt

omnium

omnium electorum tam ex Iudæis, quàm ex Gentibus, perfectiſſima.

Neque verò illud prætereundum eſt, quod vtrumque coniùnxit Patriarcha, beneficium, nimirum & Chriſti exhibitionem, & Doctorum in Eccleſia continuationem. Non ſine graui cauſſa fuit hoc factum. Significare ſanè mihi voluiſſe, id quod res eſt, videtur, nempe in Eccleſia, neque miniſterium à Chriſto, neque Chriſtum à Miniſterio ſeparari poſſe. Quid enim ſine Chriſto haberent Doctores, quod ad ſalutem conſequendam proponerent? Rurſus quid Chriſti beneficium, neque cognitum, neque fide perceptum prodeſſe hominibus poſſet? Meritò itaque cum Chriſto coniunguntur præcones, à quibus tanquam ab aurigis ille tanquam Rex & ſeruator, prædicatione Euangelii tanquam curru, per totum vehatur terrarum orbem.

Quanta igitur eſt huiuſce gratiæ, (vt de priori beneficio iam taceamus, deq; altero tantùm loquamur) qua pios Doctores in Eccleſia DEVS excitat ac ſeruat, magnitudo, dignitas, neceſſitas? Quanta ea ſit, à tribus capitibus indicat Apoſtolus: ab horum Doctorum promotore, autore, conſeruatore, ab officio, ad quod vocantur, & in quo verſantur: deniq; à fine, propter quem ad tale officium vocantur.

Quis verò quæſo autor eſt? Chriſtus non minùs Deus verus, quàm homo, omnium qui vnquam fuerunt, aut eſſe poſſunt, nobiliſſimus, omnium ſapientum ſapientiſſimus, omnium potētum potentiſſimus, omnium deniq; noſtri amantiū, amantiſſimus. *Qui deſcendit* (inquit Apoſtolus) *in*

Autor Doctorum in Eccleſia.

Eph. 4.10. *inferiores terræ partes*, hoc eſt, in infimam mundi partem, quæ eſt terra, qui deſcendit (inquam) nõ loci mutatione, ſed carnis ſumtione & ſui per carnem manifeſtatione, *ipſe eſt, qui etiam aſcendit longè ſupra omnes cœlos, vt impleret omnia. Dedit igitur ipſe alios quidem Apoſtolos, alios Prophetas, alios Euangeliſtas, alios Doctores & Paſtores.*

Officiũ Doctorum. *Quod verò horum officium?* Miniſterium nempe Euangelicum. Dedit (inquit) Doctores, ad opus miniſterii, præſtandum ſcilicet & perficiendum. Quibus in re ſitum ſit hoc miniſterium, docet Apoſtolus in inſequentibus, cùm nominat fidem, agnitionem filii Dei, doctrinam, veritatem. Clariùs autem ad Corinth. vbi ait, *nos eſſe miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei.* Et alibi, cùm dicit, *Nos eſſe factos ab ipſo miniſtros Noui Teſtamenti.*

Eph. 4.12.

1. Cor. 4.1.

2. Cor. 3.6.

Finis miniſterii Doctorum. *Quis verò finis totius huius miniſterii*, ad quod vocati ſumus? Coagmentatio eſt Sanctorum, ex quibus corpus CHRISTI myſticum exædificatur; πρὸς τὸν καταρτισμὸν (inquit Apoſtolus) τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ; & quæ ſequuntur, de continuanda hac Sanctorum inſtauratione, & corporis CHRISTI myſtici coagmentatione, in finem vſque mundi, donec creſcente in nobis per miniſterium Doctorum cognitione Filii Dei, ipſoque adeo paulatim in nobis adoleſcente CHRISTO, viri perfecti euadamus in ipſo: id quod in altero demum perficietur ſeculo, cùm Deus erit omnia in omnibus. Quid vis amplius? Habeant ergo D[illegible] Iuriſperiti ſuos Auguſtos, ſuos Vlpianos, Trebatios, Papinianos: habeant & Medici ſuos Hippocra-

pocrates ex Aſclepiadarum familia, Galenos, Aëtios, Trallianos, Celſos, Scribonios, ſuarum artium autores & Profeſſores: Nos noſtrum habemus Chriſtum, immediatum ſicut totius Theologiæ autorem, ſic omnium verorum eius Doctorum promotorem. Habeant item Iuriſperiti ſua Digeſta, Codices, Authenticas, Nouellas, quas explicent, & è quibus controuerſias omnes definiant. Sed quot in illis pugnantes inter ſe leges? quanta inter illas ſanctiones, varietas? Habeant & Medici ſuos ex Hippocrate aphoriſmos, multaque Galeni & aliorum de cauſſis morborum cognoſcendis, deque illorum curandorum ratione, iudicia: ſed & longa, & varia, & incerta, & ſæpenumerò, cùm ad rem venitur, fallentia, vt non ſine cauſſa Hippocrates initio ſuorum Aphoriſmorum, dixerit: *Ars longa, vita breuis, experimentum fallax, iudicium præceps.* Habemus nos S. literas, prophetica ſcilicet, & Apoſtolica ſcripta, in quibus explicandis verſemur, pauca numero, veritate certiſſima, rerum maieſtate auguſtiſſima. Quæ valent πρὸς διδασκαλίαν, omnis ſalutaris veritatis: πρὸς ἔλεγχον, omnium errorum: πρὸς ἐπανόρθωσιν omnium deprauatorum morum & corruptelarum; πρὸς παιδείαν, quæ eſt in iuſticia, vt perfectus ſit vir Dei ad omne opus bonum perfectè inſtructus. Quid hoc ampliſſimo Theologiæ noſtræ penu atq; theſauro pretioſius? quid dignius? quid excellentius, quid præſtantius? Deniq; finis Iuriſprudẽtiæ eſt, vt externa cuiuſq; bona, dignitates, iurã, publicã pacẽ & honeſtatẽ, tueatur atq; cõſeruet. Medici ad curãda corpora humana, valetudi- *2. Tim. 3.16.*

nemque, quamdiu Deo placet, conſeruandam, deſtinantur. Quorſum verò nos? Ad finem illis eò præſtantiorem, quo & anima, vt loquitur Dominus Ieſus Chriſtus, pluris eſt, quàm corpus, & corpus, quàm veſtimentum. Quibus ſanè verbis breuiter tria illa vulgata bonorum genera, animi ſcilicet, corporis, & quæ vocant, fortunæ, complexus eſt præceptor noſter Ieſus Chriſtus. Ad quæ verò bona hominibus diſpenſanda nos vocauit? Non certè ad fortunæ, corporiſque, ſed animi bona: non ad conſilia de rebus ciuilibus danda, non ad iura dicunda, non ad hæreditates herciſcundas, non denique ad regna & Reſpub. gubernandas; ſed ad regnum ſuum conſeruandum, propagandum & ampliandum. Neq; etiam ad corporum curationem & cōſeruationem; ſed ad animorum ſalutem promouendam, ad inſtaurationem ſanctorum (inquit Apoſtolus) ad opus miniſterii, ad ædificationem corporis Chriſti.

Matth. 6.25.

Per noſtrum enim miniſterium vult D. Ieſus, electos donari cognitione Dei, non ſolùm quis ſit, verùm etiam qualis ſit, quæve eius natura, voluntas, potentia, bonitas, miſericordia, iuſticia, aliæq; Dei proprietates, quæ attributa vocari ſolent, & quibus natura Dei vtcunque nobis declaratur atque innoteſcit. Vult intelligi, quanta ſit ſua φιλανθρωπία, quippe qui nobis pro æterna vita & habitatione creauit de principio, immateriale, incorruptibile, ampliſſimum, ſplendidiſſimum, beatiſſimumque cœlum, ſupra omnes iſtos collocatum, quod & mox Angelis repleuiſſe creditur. Ad vſum autem præſentis vitæ, cœlos hoſce omnes condidit ſpectabiles, tandemq; mutādos

& cum

& cum his reliqua omnia corporata, eoq; omnia viſibilia & inuiſibilia. Neq; vult ignorari, quæ ſit generalis Angelorum omnium ſubſtantia, natura, facultas, ſcientia, naturalis bonitas, officia: & quo pacto, cùm alii peccaſſent, alii ipſorum peccatis conſentire noluerint, vnde alii boni manſerunt, alii mali, ſuo vitio, effecti ſunt. Vult doceri Eccleſiam, vndenam creatus homo & qualis creatus fuerit, quantaq; illius fuerit in primo ſtatu perfectio, rectitudo atq; felicitas, vt ſciri inde poſſit, Deum minimè peccati, ſed tantùm omnis boni fuiſſe autorem. Vult contrà cognoſci, iram Dei aduerſus peccatum, inſtigante quidem Diabolo, aſſentiente autem homine, ſuo libero arbitrio admiſſum. Vult rurſus eiuſdem Dei erga hominē clementiam notam eſſe, qui & de peccato eũ reprehendit, & ad reſipiſcentiam conuertit, & reſipiſcenti veniam ac ſalutem promiſit. Intelligi itē vult, in primo homine, omnes peccaſſe, iræ Dei iuſtiſſimæ obnoxios factos eſſe, vt ſi quos grauiter puniuit, & damnat, id iuſtiſſimè: ſi quos ab omni tēpore ſeruauit ac ſeruat, id ex ſua duntaxat gratia, & propter promiſſum Mediatorē feciſſe, ac facere intelligatur. Vult cognoſci, in quos fines & vſus lex tota fuerit tradita, tam quæ de morib. quàm quæ de ceremoniis iudiciiſq; fuit; & q̃s deniq; ſcopus totius οἰκονομίας Veteris Teſtamenti fuerit, nimirũ vt & peccatum, iraq; Dei aduerſus illud ab hominib. perſpiceretur ac ſentiretur, & in fide de venturo Redemtore, deq; peccatorum venia propter Chriſtum reſipiſcentes confirmarētur. Vult poſtremò publicari, vbi plenitudo tēporis veniſſet, miſſum fuiſſe à Patre è cœlo vnige-

genitum Filium, qui factus homo, quæcunq; de ipſo prædicta fuerant, Mediatoris officia præſtiterit, qui Eccleſiam ex omnibus gentibus collegerit, qui theſauros ſalutis in ea reliquerit, qui horum diſpenſatores conſtituerit, Doctores nimirum atque Paſtores, qui rationem eos diſpenſandi ordinarit, prædicationem videlicet Euangelii, & adminiſtrationem ſacramentorum, qui quibus diſpenſandi ſint, præſcripſerit, nempe reſipiſcentibus, Euangelioque credentibus, qui reſipiſcentiam quoque & fidem, hominibus alioqui per ſe impoſſibilem, ipſe electis, ſicut iam inde à condito mundo ſemper donauit, ſic nunc perpetuò donet per ſpiritum ſuum, ita vt nullum ex iis, qui à Patre ſibi fuerunt traditi, perire ſinat; qui cœlum omnium electorum nomine teneat, Eccleſiam interim ſuo regens ſpiritu & verbo, donec conſtituto die, omnibus hominibus à morte excitatis, in gloria appareat, & ſuos quidem fideles in cœlum, æternamque beatitudinem recipiat, reprobos autem in fideles, iuſtiſſimo & manifeſtiſſimo iudicio, in ignem æternum detrudat: qui denique & vult, & efficit, vt pii omnes hac fide fulti, & ſpe ſuſtentati, & charitate inter ſe affecti, abnegata omni impietate, & ſecularibus deſideriis, ſobriè, iuſtè, & piè viuant in hoc ſeculo, exſpectantes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni Dei, Domini ſcilicet ac ſeruatoris noſtri IESV CHRISTI. Hæc ſummatim ſunt, quæ per noſtrum efficit miniſterium Chriſtus; hic eſt finis, ad quem ſumus vocati; hic eſt ſcopus conditionis noſtræ, quo quid honeſtius, præſtantius, nobilius, auguſtius, diuinius, homine dignius, humanoq; generi vtiliùs

Tit. 2. 12.

inueniri,excogitariue poteſt?ac proinde quę oratio, quæ eloquentia, quæ ornamenta,quæ lumina,dignitatem huiuſce Miniſterii à tribus capitibus,efficiente,materia,fine,quaſi è longinquo oſtenſam,explicare valeant,& illuſtrare.

Sed *tribus hiſce capitibus adde quartum*, vnde noſtro huic Miniſterio non parum luminis accedit atque gloriæ. Quos enim Chriſtus eligit, creat,mittitq; Doctores, eos etiam non ſolùm eruditione minimè vulgari, verùm multis quoq; magnarum virtutum generibus ornare ſolet,quibus & autoritatem,illis conciliat in Eccleſia,& efficax reddit ipſorum Miniſterium. Quænam autem ſunt hæc virtutũ ornamenta? Apoſtolus breui catalogo in priore ad Timoth. ea complexus, ſic docet, requiri in quouis Eccleſiæ Doctore, vt tum in eadem epiſtola, tum in ea quæ ad Corinthios eſt poſteriori, docuerit illis à Chriſto ornari, quoſcunq; ipſe Euangelii ſui miniſtros efficit. Eos enim ſuo ſpiritu ita regit, vt *in humana conſuetudine reddat* ἀνεπιλήπτους, *continentiæ ſtudioſos, vigilantes, ſobrios, compoſitos*, hoc eſt, honeſtis & modeſtiæ plenis morib. præditos, hoſpitales, aptos ad docendũ, alienos ab ebrietate, imò ne multo quidẽ vino deditos, nõ percuſſores, nõ turpiter lucri cupidos, ſed moderatos, alienos à pugnis, alienos ab auaritia, deniq; tales efficit, qui vitæ ſanctitate, honeſtiſſimiſq; morib. cũ pietatis doctrina coniunctis, ſuum cohoneſtent miniſterium atq; illuſtrent. Proinde Apoſtolus nõ ſimpliciter dixit de Chriſto. *Qui fecit nos miniſtros*: ſed *qui fecit* nos *idoneos* miniſtros. Et gratias agit Chriſto, non quòd ſimpliciter ſe conſtituerit in miniſte-

1. Tim. 3. 2.
2. Cor. 3. 6.
1. Tim. 1. 12.
2 Cor. 3. 6.

1. Tim. 1. 12. rio, ſed quia ſe effecit robuſtũ, & quia ſe fidelem duxit, adeoq; & fecit: Et quia, cùm antea fuerit blaſphemus & perſecutor, & iniurius, ſui ſit miſertus, effeceritq; vt in ſe ſuperabundarit gratia, cum fide & dilectione in ipſo Chriſto Ieſu. O nimium igitur felices, & ter quaterq; beatos, quos Chriſtus promouet in Eccleſia Doctores?

Deniq; accedit *quintum etiam caput*, vnde illuſtriſſima fit huiuſce, quæ de hactenus locuti ſumus, beneficii in Eccleſiam, à Deo opt. max. collati magnitudo, nempe, quòd non ſolùm tot tantiſque virtutum ornamentis ſuos Chriſtus exornat Doctores, quib. idonei fiant Euangelii miniſtri; verùm etiam præſentia ſui ſpiritus in illis habitat, perq; illos loquitur, & doctrinę Euangelicę per ipſos traditæ efficacitatem addit, vt in electorum mentes penetret atq; corda.

Quibus enim verba ſua in os ponit, his ſpiritũ
Ieſ. 59. 2. quoq; ſuum, cuius in loquantur, ſeſe daturum promiſerat, cùm per alios, tum maximè per Ie-
Ioh. 16. 8. ſaiam, & id reipſa etiam præſtitit Prophetis atque Apoſtolis, piiſque deinceps omnibus ſuis Doctoribus, per quem ſpiritum conuicerunt, conuincuntque in dies mundum, de peccato, de iuſticia, de iudicio: per quem humanas omnes ratiocinationes euertunt, omnemque ſublimitatem, quæ extollitur aduerſus DEI cognitionem: & captiuam ducunt omnem cogitationem (electorum ſcilicet) ad obediendum Chriſto: reproborum verò contumaciam vlciſcuntur. Quibus armis obſecro nos, intra annos 58. plus minus, expugnatum ferè eſt Antichriſti regnum, in tota propè Europa: regnum

verò

verò Chriſti longè lateq; propagatum per homines imbecilles atq; inermes, per Lutherum cum ſuis in Germania, per Zwinglium in Heluetia, per Caluinum in Galliis, perq; alios, aliis in locis, niſi vi verbi & Spiritus S. qui in ipſis locutus eſt, ſuaſq; exeruit vires, aduerſus omnem mundi & Satanæ poteſtatem? Non eſt, viri ornatiſſimi, cur victorias, quas obtinuimus aduerſus præpotentes reges atq; Principes, ferat quiſpiam acceptas piorum Principum armis atq; potentiæ. Vi verbi & ſpiritus, per pios Doctores, totum hoc, quod videmus, propagati regni Chriſti, recuperatæ Chriſtianæ libertatis, inſtauratarum Eccleſiarum, redactarum tot prouinciarum atq; regionum, ad obedientiam Chriſti, effectum eſt & fit, & fiet, in finem vſq; mundi, inuitis inferorum portis, & frementibus omnibus Chriſti hoſtibus. Hæc enim ſunt vera, & Chriſtianis militib⁹ digna arma; hæc ſunt tormenta noſtra; hæ noſtræ machinæ, arietes, turres, catapultæ, ad expugnandum Antichriſti regnum idoneæ, verbum ſcilicet, & ſpiritus. Atque hi etiam ſunt veri milites & belli duces, à quibus ſibi multò magis metuit Antichriſtus, quàm à potentiſſimis regibus, & quorum ſcriptis ac vocibus magis, quàm Principum armis concutitur, Doctores nimirum & paſtores. Iſti enim etiam ex hac vita erepti, pugnant, & ſæpe magis nocent mortui, quàm viui: Principes verò ſuis armis, niſi in viuis ſint, bellum facere non poſſunt. Vnde & prouerbium, *Homo mortuus, bellum amplius non facit.* ô verè inæſtimabile atq; incomparabile beneficium! ô verè diuinam noſtri miniſterii dignitatem atq; virtutem! Idcirco Paulus non

2.Cor.3.6. contentus dixiſſe, & ſuo & Apoſtolorum Doctorumq; omnium nomine, ſe factos eſſe miniſtros idoneos Noui Teſtamenti, ſubiecit etiam *Non literæ, ſed ſpiritus*: ſignificans, Spiritum S. efficacem eſſe in piorum Doctorum miniſterio. Quo fit, vt ipſum etiam Euangeliũ, quod docemus, & quod ſpiritus virtute perſuademus, *ſpiritus* appelletur. Quis ergo non & gratias agat Deo immortales, & gratuletur Eccleſiæ, & ſibi ſuiſq; gaudeat, cùm tales in Eccleſia, & de Eccleſia excitari videt viros, à quorum eruditione, pietate, virtutibuſque variis, nihil niſi gloriæ Dei illuſtratio, veritatis propagatio, Eccleſiæ defenſio, ſalus deniq; populorum ſperari poteſt? Quare, vt in pauca contraham, quæ fusè hactenus pertractaui, ſic ſentio: Cùm multa ſint Dei beneficia, pro quibus & illi habere gratiam, & Eccleſiæ gratulari, nobiſque gaudere debemus; duo tamen eſſe omnium maxima, maximeque neceſſaria: vnum, quòd Chriſtum dederit Redemtorem: alterum, quòd ex Eccleſia, & in Eccleſia, nouos ſemper excitet Doctores, qui pretioſiſſimos Chriſti theſauros, fideliter nobis diſpenſent, atq; ita efficiant, vt vaticinium Iacobi de non tollendo è tribu Iuda, ſpirituali ſceptro, deq; ſemper excitandis ex eius fœmore ſcribis ſeu Doctoribus, vſq; dum veniat Siloh, non minùs in noſtra ſpirituali tribu Iehuda, à priori Meſſiæ aduentu, vſque ad alterum impleatur: quàm verum fuiſſe videmus, in illa carnali, à tempore Iacobi, vſq; ad priorem Chriſti in carne aduentum.

Aſſumendum nunc eſſet, & iſta omnia, ad eũ, cuius inprimis cauſſa, ſolẽnis hæc, celeberrimaq;

actio

actio inſtituta eſt, accommodanda, illiuſq; pietas ac virtus demonſtranda: id quod facere nec mihi difficile eſſet, nec vobis, confido, foret ingratum, modò per tempus, ac per eius, de quo loquimur, verecundiam id liceret, & niſi etiam res ipſa notior eſſet, quàm vt mea indigeat oratione. Eſt enim *Rotani* eruditio omnibus perſpecta, ſtudium verò pietatis nemini ignotum. Nemo quidem in hoc mundo, perfectus omnibus numeris eſſe poteſt: ſed qui ad perfectionem cõtendit, is demum in bonorum virorum numero habẽdus eſt. Profectò exilium, quod propter Domini Ieſu Chriſti cauſſam, annos iam totos quindecim, cum non parua ſuorum bonorum, eorumq; non tenuium iactura coniunctum, æquiſſimo ſemper animo tulit, imò magnæ gloriæ loco habuit; finis etiam propter quem, animum ad Theologiæ ſtudium adiecit, cupiuitq; in albo Theologorum nõ tam haberi, quàm verè & re ipſa eſſe, plenam fidem ipſius in Deum, & erga Eccleſiam pietatis facere cuique poteſt ac debet. Finis certè non fuit, aut quæſtus, aut gloria, aut voluptas; ſed tantùm, vt & ipſe magis ac magis proficeret in pietate, ſacrarumq; literarum cognitione, & alios, atque inprimis noſtræ nationis homines ad Chriſtum adducere, Chriſtique regnum in patria præſertim, pro ſua virili parte, faciliùs poſſet promouere. Sæpenumero hoc ex ipſo audiui, & perſuaſum habui atq; habeo; Ipſe viciſſim non ſemel à me intellexit, & è S. literis didicit, & verò etiam re ipſa vidit & videt: Qui veri volunt eſſe Theologi, & ſerui Chriſti fideles, eos oportere & pauperes eſſe, & multorum calumniis atq; odiis obnoxios, & in

perpetuis verſari laboribus, continuiſque premi crucibus, quod hæc ſit vera eorum, qui veritatem conſtanter tueri, & regnum Chriſti propagare ſtudent, conditio: quemadmodum & Prophetarum & Apoſtolorum, Apoſtolicorumque virorum, ac noſtri etiam ſeculi fidelium Chriſti miniſtrorum exempla luculenter demonſtrant; cùm contrà & magni Medici, & excellentes Iuriſperiti ſoliti ſint omnibus eſſe chari, apud omnes haberi in pretio, opes augeri, & euehi ad res magnas gerendas. Nunquid tamen propterea Rotanus noſter, aut animum abiecit, aut remiſit? Minimè verò: ſed magis ac magis in dies Theologiæ amore accenſus, ita ſtudium hoc eſt perſecutus, donec tandem omnium collegarum iudicio dignus fuerit iudicatus, qui inter Doctores Theologiæ cooptaretur. Eruditio itaq; non vulgaris, conſtans amor pietatis, gloriaque Chriſti, & ſalus proximi, quam ſibi in ſtudiis Theologicis perſequẽdis propoſuit, effecerunt, vt eum à Chriſto, ad hanc dignitatem atq; officium electum fuiſſe, nobiſque confirmandum proponi, minimè dubitare potuerimus. Neq; verò hæc, ipſo audiente, palam hìc profero, vt ipſe efferatur (vnde enim hæc ipſi, niſi à gratia Dei?) ſed partim vt & ipſe, & nos cũ ipſo debitas agamus Deo gratias, partim vt publicum hoc meum teſtimonium, tam ipſi ſit ad iter feliciter ſuſceptum, ſtrenuè etiam continuandum ac conficiendum, calcar perpetuum, quàm aliis ſtudioſis ad inſiſtendum iiſdem veſtigiis, acris vtiliſſimuſq; ſtimulus. Eſt enim illud apud animos nõ ignobiles omnino verum, *Honos alit artes: & laudataq; virtus Creſcit, & immẽſum gloria calcar habet.*

Ac

Ac quoniam ſatis dictum eſt,tum de beneficii huius magnitudine,quo Deus nouos ſubinde dat Eccleſiæ Doctores: tum de Rotani noſtri hoc ad munus,diuina (vt nos quidem iudicamus) vocatione:nunc de hac ceremonia,quâ creari à nobis ſolent Doctores,pauca dicam: ſed ſi priùs tamen in menté nobis reuocauero, tria eſſe Doctorum, qui cœleſtem ſapientiam profitentur,genera,ſicut à diuerſis,diuerſaq; ratione creantur doctores. Quidam non ab hominibus, neq; per homines, ſed à ſolo Deo immediatè eliguntur,creātur,mittuntur,quales fuêre Prophetæ & Apoſtoli, & in quorum numero ſe quoque fuiſſe Paulus diſertè teſtificabatur & gloriabatur. Alii à Deo quidem eliguntur,ſed per homines,Chriſti miniſtros,creantur:quo in genere omnes fermè fuerunt Doctores,qui poſt obitum Apoſtolorum,in Eccleſia piè docuerunt & docent. Alii deniq; ſunt,qui ab hominibus quidem ſolenniter eliguntur,& magnis ceremoniis creantur proclamaturq; Doctores Theologiæ:ſed tantùm abeſt,vt Deo probentur,vt eos potiùs tanquam ματαιολόγυς execretur & damnet:de quibus etiam per Ieremiā conqueritur, *Currebant* (inquit) *& ego nō mittebam eos;prophetabant, & ego non loquebar ad eos.* Nunc ad id quod pollicitus ſum. *Ier.23.21.*

Dico,ceremonias haſce,quibus in creādis Doctoribus vti ſolemus,non ita eſſe neceſſarias,quin ſine vllo Eccleſiæ detrimēto aut dedecore omitti poſſint.Rurſus ita honeſtas eſſe,aio,vt cōtemni non debeant,neque ſine reprehenſione negligi à nobis poſſint.

Principiò,ſolitus eſt Deus,quos ipſe dat Eccle-

ſiæ Doctores, tum internis ornamentis condeco-
rare, tum etiam externis aliquibus ſymbolis in-
augurare, & mundo tanquã à ſe electos creatoſq;
doctores publicare. Etſi enim interna ornamẽta
per ſe, etiã ſine externis, magni ſemper facit Deus:
externa verò ſine internis, nihil moratur: q̃ ipſius
tamen eſt infinita & admirabilis ſapientia, vult vt
pii veriq; Doctores, non tantùm Angelis Dei no-
ti ſint ex internis virtutibus: verùmetiam, vt ſin-
gulis fidelibus, ab ipſis quoque externis ſignis, &
ſuæ voluntatis teſtimoniis innoteſcant. In quem
verò finem? quò attentiùs & fructuoſiùs audian-
tur. Sic Moſen, quem nõ ſolùm voluit eſſe ducto-
rem, ſed etiam doctorẽ ſui populi, primùm inter-
nè ſuo ſpiritu, ſpirituſq; donis non paucis exorna-
uit; deinde vi etiam externorum miraculorum il-
luſtrauit, & coram tota Ægypto ſe velle, pro tali
vt haberetur & audiretur, manifeſtiſſimè decla-
rauit. Sic ferè Prophetas externis miraculis, aut a-
liis ſignis, illuſtratos atque ornatos Eccleſiæ exhi-
bebat. Sic Chriſtum, quâ homo erat & eſt, cùm
eum vellet eſſe ſupremum Eccleſiæ Doctorẽ, pri-
mùm omnibus Spiritus S. donis, ſine menſura Pa-
Ioh.3.34. ter repleuit: deinde in Baptiſmo externis etiam
ſymbolis eum inaugurauit, voce ſua ſuper eum e-
Matth.3.16. dita, *Hic eſt filius meus dilectus*, &c. Spirituque S. in
ſpecie columbæ ſuper eum deſcendente ac ma-
Ioh.1.51. nente: aliâs, cœlo aperto, Angeliſque ſuper illum
deſcendentibus & aſcendentibus: in transfigura-
Matth.17.1. &c. tione, gloria Deitatis, viſibiliq; ſplendore totum
eum veſtiente atq; ambiente: deniq; voce pater-
na ſuper ipſum denuò facta, *Hic eſt filius meus dile-
ctus*, &c. Sic Apoſtolos in die Pentecoſtes, non ſo-
lùm

lum innumeris, maximiſq; & excellẽtibus donis, magis ac magis ornauit; verùm etiam viſibili Spiritus S. ſymbolo, in conſpectu totius Hieroſolymitanæ Eccleſiæ, cœleſtis ſapientiæ doctores & Apoſtolos declarauit, publicauit, confirmauit. Sic denique paſtores omnes, quos Spiritus S. donis ornatos, per homines ad docendum regendamque Eccleſiam eligit & mittit, ſymbolo quoque externo, impoſitione ſcilicet manuum Presbyterii, conſecrare ſibi atq; Eccleſiæ ſolitus eſt. Quid ni igitur, quos à Deo nobis offerri ad munus Doctoris audimus, & verò etiam ex variis Spiritus S. donis, ex doctrina pietatis, eruditioneque non vulgari, ex probitate vitæ, ſtudioque & in hac, & in illa proficiendi, intelligimus: nos non eligamus, creemus, publicemuſque Doctores, atque externis etiam Doctorum ornamentis, quibus tum ipſi ſui ſemper officii moneantur, tum alii ad eorum ſtudia, virtuteſque æmulandas incitentur, condecoremus? Sunt enim hæc, quibus exornari ſolent, ornamenta, tum internarum virtutum teſtimonia; tum officii, ad quod vocantur, monumenta perpetua. *Pileum* capiti impoſitum, libertatis ſignum eſſe docebant Romani: ſed ſubiectionis etiam eſſe ſymbolum, nemo eſt, qui ſi legit Apoſtolum, neſciat. Nouus ergo pileus imponitur capiti Doctoris, vt intelligat, ſe & inter homines verè liberum eſſe, & apud DEUM nouo ſubiectionis genere ſubiici Chriſto, docendi ſcilicet munere. Proinde meminiſſe is debet, ſe ſeruum eſſe Ieſu Chriſti, vt & Apoſtoli ſe ſemper vocabant, eoque nihil ſibi eſſe

1. Cor. 11. 10.

docendum, quod cum doctrina Chriſti non
conſentaneum, & ad eius non pertineat gloriam
Annulus inſigne eſt non ſolùm nobilitatis; vt Ro
mani docebant; ſed etiam conſtantis fidei, qu
quis alicui in ſempiternum obſtrictus eſt, velu
in cõiugii celebratione manifeſtum perſpicuum
que habemus. Annulum ergo digitis eius, cur in
duimus? tum vt ſe totum Chriſto, & Eccleſiæ eiu
in ſempiternum obſtrictum eſſe meminerit, eoc
nihil ſibi eſſe docendum, quod ad ædificationem
Eccleſiæ non faciat: tùm etiam, vt ſibi in ſtudium
morum verè nobilium, diligentiùs, quàm vnqu
antea incumbendum eſſe ſciat. De libro S. litera
rum tam aperto, quàm clauſo, quo quid ſibi tum
legendum, tum memoriâ retinendum aliiſq; pre
dicandum ſit, luculenter indicatur: deq; oſcul
pacis & amplexu, quo amicitiam concordiamc
cum collegis in ſana doctrina tradenda, colenc
eſſe ſignificatur, nemo eſt qui dubitet, neſciatv
Quæ cùm ita ſe habeant, quis ceremoniam han
creandi, ornandi, inaugurandique Doctores im
probare queat, ſi Deus quos dat Eccleſiæ Apoſto
los, Prophetas, Doctores, ſolitus eſt nõ ſolùm in
ternis Spiritus S. donis munire, ſed etiam exter
nis ſignis ſibi Eccleſiæq; conſecrare: cur nos idem
confirmare detrectaremus? cur externa ornamẽ
ta illis denegèmus, quos priùs internis à Deo, or
natos fuiſſe animaduertimus? cur non humani
lætitiæ ſymbolis gratulemur illis, quibus Deu
ſeſe fauere non paucis ſui ſpiritus donis, palá te
ſtificatur? Quid enim hoc ipſum aliud eſt, quàm
Deo vocanti tacitè ſuccinere, iubentiq; obtem
perare?

Lon

Longè alia ſanè res eſt, cùm homines internis ornamentis deſtituti, & ad ſtiuæ magis atque aſinorum, quàm ad ſcripturę S. ſacrorumq; Dei myſteriorum tractationem apti, externis Doctorum Theologiæ titulis atq; inſignibus, quibus coram hominibus tantùm fulgeant, exornantur. Cùm enim hi Deo non probentur, quî tu illos Doctores renuncias? Cùm non ſint à Deo facti idonei ad docendum, cur tu eos amplis Doctorum titulis atq; inſignibus cōdecoras? Num ideo Doctores ſunt, quia Doctores ſunt pronunciati, & Doctorum titulis atq; inſignibus ornati? minimè gētium. Proinde rectè qui vocantur *Canoniſtæ*, definierunt, eos non eſſe pro Doctoribus agnoſcendos, nec gaudere poſſe Doctoratus titulis, qui indocti, & ad docendum ſunt inepti: quales (proh dolor) nō pauci apud noſtros, nedum in Papatu, creari ſoliti fuerunt. Sic Panormitanus ille inter Canoniſtas celeberrimus ſcriptū reliquit. Quin & in Codice, de ſacroſanctis Eccleſiis, & priuilegiis earum, idem docetur. Conſentanea verò ſunt hæc cum iis, quæ traduntur in S. literis. Sic. n. Dominus per Hoſeam ad imperitum Sacerdotē: *Quia repuliſti ſcientiam, repellam & ego te, ne ſacerdotio fungaris mihi.* Quo ex loco colligere manifeſtè quiſque poteſt, tantum abeſſe, vt S. literarum imperiti ornari debeant Doctorū titulis, & doctoratus inſignibus, vt his potius, ſi fortè à neſcio quib. fuerunt aliâs ornati, exuendi ſint atq; ſpoliandi, deq; tali gradu deiiciendi. Quod etiam idē Abbas Panormitanus confirmare non dubitauit, cùm in Pandectis quoq; à ciuili Magiſtratu idē ſanciatur. Procul autem abſit à nobis, vt in celeberrima hac,

Extra in tit. de iudiciis, c. 8. clerici, leg. 9. Qui ſub prætextu.

Hoſ. 4. 6.

Ext. in tit. de Magiſt. c. 1. Quoniam Eccleſia, ff. lib. 27. tit. 1. de excuſationibus tutorum. leg. 7. Sed & reprobari.

maximeq; Chriſtiana Academia,tales homines, aut nomine Doctoris,aut Doctoratus inſignibus, aut etiam vllo eruditionis teſtimonio dignemur. Quos.n.à Deo promotos eſſe non videmus (promouere porrò dicitur eos,quos donis ſpiritualib. pietate ſcilicet, & ſolida S. literarum cognitione ornauit)illos non ſine graui in Deum & Eccleſiã crimine,magnaque donorum Dei, & bonorum verorumq; Doctorum contumelia,ad Doctoratus dignitatem,atq; officium promouere poſſumus:neq; etiam ab aliis promotos,in numero verorum Doctorum habere, pariq; cũ illis honore afficere debemus: ſed quos reiicit Deus,nobis vt reiiciendi quoq; ſunt,vtut inſignes iactẽt titulos, ſeq; à ſummis viris creatos fuiſſe Doctores glorientur,& literas diplomataq; ſuarum promotionum oſtentent.Non enim tituli & inſignia,ſed eruditio & probitas,Doctores efficiunt. Quibus, obſecro,argumentis Paulus demonſtrabat,ſe verum eſſe Apoſtolum & Doctorem Gentium? Ar-
2.Cor.3.2. & 6. gumentis certè à rebus ipſis, à diuerſis Dei in ſe donis,à ſuæ doctrinæ fructibus petitis. *Epiſtola noſtra*(inquit)*vos eſtis, quæ legitur & intelligitur ab omnibus.* Item, *Qui etiam effecit nos,vt idonei eſſemus miniſtri Noui Teſtamẽti.* Vnde vero Pſeudo-Apoſtoli? à ſplendidis titulis,à literis commendatitiis, quòd miſſi eſſent ab Apoſtolis,quòd Petri,quòd Iacobi eſſent diſcipuli.

Ergo ſicut longè maximum eſt diſcrimen inter Doctores,qui ab hominibus tantùm ſunt,& inter illos,qui ſunt à Deo,quorum alii immediatè à Deo,alii à Deo, ſed per homines,legitimè creantur; atque hi quidem magno,illi maximo,primi nullo

nullo planè digni ſunt honore:ſic longè diuerſa ratio nobis ſequenda ac retinenda eſt in iis,quos nobis à Deo offerri,vtpote pietate,ac eruditione ornatos,accuratè perſpectum cognitumq; habemus;& in illis,quos Deo minimè probari re ipſa perſpicimus. Hos enim reiicere iubemur,tanquã tanto honore indignos,Deoque non probatos. Illos verò,qui poſſumus non amare,non laudare,non amplecti,nõ titulo & nomine Doctorum atque etiam inſignibus ornare? Quos enim Deus prior promouit,quis reiiciat? Quos Deus prior excellentibus donis, vero Doctore dignis exornat,quis externa Doctorum ornamenta his deneget? Denique quos Deus ornamentis ſpiritus honorat,quis non quocunque poſſit,humani etiam honoris genere afficiat? Etenim hi ſunt illi de quibus Iacob, *Non deficient ſcribæ*, &c. Hi ſunt,de quibus Apoſtolus,alios dedit Doctores, alios Paſtores, ad inſtaurationem ſanctorum. Quare (vt finem dicendi faciam) ita ſentio,ita ſtatuo,neminem eſſe, aut etiam fore,qui ſolennem iſtam actionem noſtram qua in tot tantorumque virorum, celeberrimorum Doctorum, nobilium,ſtudioſorumq; conſpectu, *Rotanũ* noſtrum pronunciamus creamuſq; Theologiæ Doctorem,ſolitiſq; Doctorum ornamẽtis,pro more huius celeberrimæ Academiæ noſtræ,cõdecoramus,improbare poſſit,iudiciumq; de eo noſtrum vituperare. Nam præter comparatas iam virtutes Theologo dignas, ſperamꝰ etiã,eũ deinceps ſemper ita ſe geſturum,vt nos noſtri iudicii,noſtræq; huius honorificæ actionis pœnitere nullo modo

Gen.49.10.
Eph.4.11.

queat. Quod vt faxit, Deum opt. max. Patrem, Filium, Spiritum S. toto animo precamur, & precationem noſtram, ad nominis diuini gloriam, Eccleſiarumq; ædificationem exauditum iri confidimus.

DIXI.

Nunc ad rem ipſam venio.

Te igitur D. *Rotane*, qui iam conſecutus es Licentiam, vt vocant, ego pro ea autoritate, qua in præſentia fungor, & nomine totius collegii noſtri Theologici, tuæ iuſtæ annuens petitioni, palàm hîc creo, pronuncio, ſaluto, ſacroſanctæ Theologiæ Doctorem: teq; non ſolùm titulo & nomine Doctoris orno; verùm etiam omnibus honoribus, ornamentis, priuilegiis afficio & dono, quibus ornari donariq; ſolent omnes, qui ad iſtum dignitatis gradum legitima ratione cõſcendunt. Quod vt ſalutare, felix, fauſtumque ſit tibi, nobis, & Eccleſiæ, ex animo precor Deum, omnium verorum Doctorum creatorem ac promotorem. Addo præterea externa huius dignitatis ſymbola, quò res certior fiat atq; illuſtrior, atq; vt tu tui ſemper monearis officii. Ac primùm, nouum pileum capiti tuo impono, vt & alii, & tu inprimis intelligas, te non ſolùm inter homines, nouum libertatis genus adeptum eſſe, verùm etiam nouo ſubiectionis genere, munere ſcilicet dicẽdi, Chriſto factum eſſe ſubiectum. Pileus enim apud Romanos, libertatis ſignum erat: apud Apoſtolum autem, tectum habere caput in Eccleſia, ſymbolum erat ſubiectionis: ac proinde memineris, te ita verè ſeruum eſſe Ieſu Chriſti, vt non debeas fieri ſeruus hominum, nihilq; doceas, quod nõ noris eſſe

tis eſſe ex voluntate Domini tui. Annulum digito tuo indo, vt eo tanquam & equeſtris Romanorũ ordinis, veræq; nobilitatis, & cõſtantis fidei ſymbolo cõmonefias, tum in ſtudium verè nobilium morum, magis quàm vnquam tibi eſſe incumbẽdum, bonamq; militiam militandam: tum te noua fide obſtrictum eſſe Chriſto & eius Eccleſię, vt & illius gloria, & huius ædificatio, tibi ſemper ſit in docendi munere quærenda. Annulus enim ſymbolum erat apud Rom. nobilitatis, equeſtriſque ordinis, & apud omnes Gentes, coniugalis fidei. Ergo & vt bonus miles Chriſti, milites bonã militiam, & fidem coniugalẽ ei atq; Eccleſiæ ſerues oportet. Librum præterea ſcripturæ ſanctæ apertum tibi trado, & rurſus clauſum reddo, vt memineris, in hoc vno tibi ſemper eſſe legẽdum, dieſque ac noctes verſandum: & ex hoc vno, memoria retento, quoties ſeſe obtulerit occaſio, tibi eſſe docendum, vtque is liber perpetua ſit tibi regula omnis doctrinæ Chriſtianæ. Deniq; hoc publico amplexu & oſculo, te nominę omniũ piorum Doctorum complector in Domino, vt intelligas pacem, charitatem, atque concordiam in Chriſto, inter vos vbique & in ſempiternum eſſe colendam: quod ſicut nos facturos pollicemur, ſic te viciſſim præſtiturum ſperamus, ad gloriam nominis Dei, Eccleſię ædificationem, & noſtri omnium ſalutem. AMEN.

EIVSDEM

ACADEMIÆ HEIDELBERGENSIS tum temporis, Magnifici Rectoris, de legum neceſſitate & vſu: deq; Magiſtratus & officio & autoritate, Oratio, 7. Ian. Anni 1571. Heidelbergæ, ante legum recitationem habita.

VEtus conſuetudo eſt, & ea vetuſtiſſimis confirmata legibus, collegæ obſeruandiſſimi, & ſtudioſi chariſſimi: vetus, inquam, eſt, huiuſce celeberrimæ Academiæ conſuetudo, vt quotannis & in hoc tempore, & in hoc loco, leges vniuerſitatis, quibus hîc viuendum eſt ſtudioſis, à nouo eiuſdem Academiæ Rectore, publicè & ſolèniter recitentur; idq; partim, vt quiſq; quomodo hîc ſibi viuendum & gerēdum ſit, intelligat: partim vt Scholaſtica neceſſitudo, quæ ceu fœdus quoddā inter ſtudioſos & inter vniuerſitatem cōtrahitur, dum hæc illos in ſuam recipit tutelam; & illi viciſſim huic ſuam ſpondent fidem & obedientiā, hâc publica legum recitatione, & tacitâ omnium approbatione, renouetur ac confirmetur. Neq; verò hæc conſuetudo à Gentibus tantùm profanis, vt à Solone, qui (vt de aliis taceam) quotannis ſuas leges toti Reipub. recitari voluit, deſumta eſt: verùm etiam ex ipſis S. literarum fontibus hauſta. *I. Ratio, ab exemplo Dei.* Sic enim Deus ipſe opt. max. ſuo & exemplo & præcepto, nobis faciendum eſſe docuit. Exemplo quidem, cùm ſolenni legis ſuæ è mōte Syna, promulgatione, & obedientiæ ab Iſraëlitis ſtipulatione, *Deut. 31.* tum eos, quid ipſorum eſſet officii, monuit: tum fœdus cum eis ſuum innouauit atq; ſanciuit.

Præcepto

Præcepto verò, cùm ſingulari cauit mandato, vt ſingulo quoq; ſeptennio, lex toti Eccleſiæ ſolenniter prælegeretur. Sic Ioſias, poſtquam creatus fuiſſet Rex, fœdus cum Domino, palam perlectâ illius lege, & ſuo & totius Eccleſiæ nomine inſtaurauit. Sic per Eſdram, explicatis magna cum ſolennitate, è ſuggeſto, vniuerſis Domini mandatis, fœdus cum Domino renouatum, firmatumq; fuiſſe legimus. Sic longè antè, creato Rege Saule, Samuel toti populo, ius Regni perlegiſſe dicitur. Non ſolùm igitur antiquiſſima eſt hæc conſuetudo: verùm etiam diuina atq; ſanctiſſima, maxima cum vtilitate coniuncta, nimirum, vt nouo creato Magiſtratu, leges, quibus toti populo viuendum eſt, publicè recitentur. Quare non potuit, neque debuit hæc optima & vtiliſſima conſuetudo à nobis præteriri, præſertim cùm ad hoc faciendum officium, nouus quotannis Rector, ſimulac creatus eſt, ſtatim iureiurando aſtringatur.

2. Ratio, ab exemplo Ioſiæ. 2. Reg. 23.

3. Ratio, ab exemplo Eſdræ. Neh. 8.

4. Ratio, ab exemplo Samuelis. 1. Sam. 10.

Cæterùm, antequam de more, & ex officio leges vniuerſitatis vobis recitandas in manus ſumã, duabus de rebus mihi dicendum eſt: nimirum de legum, cùm in vnaquaque hominum ſocietate, tum præſertim in publicis Scholis, neceſſitate atque vſu. Secundo loco, de Magiſtratus autoritate atque officio. Hæc enim duo debent omnibus eſſe inſtar duorum calcarium, quibus ad legum obedientiam incitentur. Nunc vt me attentè audiatis peto & rogo.

Nihil itaq; apud omnes Gentes receptius, nihil per ſe antiquius aut honeſtius, nihil denique vtilius, quàm vt omnes omnium hominum ſo-

cietates, regna, vrbes, oppida, domus, Eccleſia Scholæ, certis honeſtiſque legibus coëant, viuã regãtur; quòd ſine legibus nulla planè hominum conſociatio, aut amicitia vel feliciter coire, ve diu conſiſtere queat.

Ratio 1. ab exemplis Dei. Demonſtrat hoc inprimis & ante omnia Deu opt. max. conditor rerum omnium, humaniq; ge neris amantiſſimus parens. Is enim iam inde ab i nitio mundi, & ante peccatum, & poſt peccatum certis legibus homines & ſibi obſtrinxit, & inte ſe ſanctè copulauit, quòd hoc ex ipſorum re atq vſu eſſe ſapientiſſimè norit. Neq; verò vno dun taxat, ſed omnibus, quibus fieri potuit, modis ſuas dedit mortalibus leges, eas partim mentibu humanis, in ipſarum creatione inſculpendo, par tim voce promulgando, partim ſcripto ad omn poſteritatem propagando: partim denique eas a nimis hominum ceu obliteratas, ſpiritu ſuo ru ſus in eis inſcribendo & renouando, vt tum ami citia cum Deo, tum amica inter vos ſocietas fir ma & fixa conſiſteret.

Primum exemplum Dei à lege Naturæ. Ac primum quidem, ſimulatq; creaſſet homi nes, ſtatim vitam eis inſpirando, ſimul etiam quã dam æternæ ſuæ ſapientiæ lucem, ac formam, qua verum à falſo, bonum à malo, iuſtum ab iniquo honeſtum à turpi, diſcernere poſſet, in mentibu eorum impreſſit. Hanc impreſſam lucem & for mam, *legem Naturæ* appellare ſoliti conſueu mus.

Secundum, à præceptis ante peccatum, voce traditis. Deinde verò, hâc impreſsâ & inſculptâ in ani mis hominum lege non contentus, quaſdã etian voce & verbo præſcripſit toti humano generi cõ munes, veluti legem de propagando & mult plicand-

plicãdo humano genere; *Creſcite & multiplicamini & replete terram*: legem de dominatu & imperio hominis in omnia animantia; *Dominamini piſcibus Maris, volatilibus cœli, beſtiis terræ*: legem de cibis, quibus veſci deberent; *Ecce dedi vobis omnem herbam, vt ſint vobis in eſcam*: legem de coniugio inter duos; *Quamobrem relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carnem vnam.* Adde & legem illam, de non edendo fructu arboris, quæ arbor ſcientiæ boni & mali vocabatur, Adamo & Euæ ſigillatim ac propriè, in ipſa Paradiſo præſcriptam. Neque enim in ipſa etiam Paradiſo viuere homines noluit Deus, aut etiam viuere decuit, ſine legibus, propterea quòd ſine legibus ſui Creatoris, creatura nec viuere debet, nec benè viuere poteſt. Atque hæc ante peccatum.

Tertium exemplum à preceptis, poſt peccatum.

Multò verò minùs poſt peccatum permiſſum eſt, permittive debuit, homines exleges viuere, quando excæcatâ iam mente, deprauatis affectibus, totâ denique animâ & corpore vitiatis, homo nihil aliud poterat, quàm ſeſe in omnia ſcelerum & flagitiorum genera præcipitem dare, niſi legibus quaſi frenis vtcunque cohercerETUR. Deus igitur poſt peccatum, principio quidem lumen illud, quo bonum & malum, honeſtum & inhoneſtum diſcernitur, extingui penitus noluit, ſed illius tantum in hominum animis relinquere, quantum ſatis foret ad eos perpetuò ſui officii mouendos, neglecti accuſandos, pertinaciter contemti condemnandos, qua de re Apoſtolus ad Romanos abundè diſſerit. Quo etiam ſpectat tota illa æquitatis ſumma, in qua totam

Rom. 1. & 2.

Matth.7.
Luc. 6.

legem & Prophetas contineri affirmat Chriſtus, nempe, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris:* Et contrà, *Quodcunq; vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis.* Quo ex fonte, omnes omnium Gentium & populorum de moribus, deq; æquo & iuſto leges fluxerunt.

Quartum à præceptis voce traditis.

Deinde præter hanc Naturæ legem, in ſingulorum mentibus relictam, alias quoq; verbo adiecit tam ante, quàm poſt diluuium, ad omnes homines, & omni tempore pertinentes, qualis fuit lex de vitando otio, & victu laboribus ſudoribuſque parando: qualis & lex, de ſubiectione mulierum, deque virorum in mulieres dominatu ac poteſtate: lex item de primogenitorum in reliquos fratres iure ac dignitate: lex quoq; de edendis carnibus beſtiarum, volucrium, piſcium: item de non fundendo humano ſanguine.

Quartum, à fœderis legib. cum Abrahamo.

Neq; etiam fœdus cum Abrahamo, & eius ſemine ſancire voluit ſine certis legibus: *Ambula* (inquit) *coràm me, & eſto integer: & circumcidatur ex vobis omnis mas.* Quo exemplo docemur, nullam aut cum Deo, aut cum hominibus, amicitiã, neceſſitudinem, ſocietatem, ſine certis & æquis cõditionibus, quas placita & leges appellare conſueuimus, coire poſſe.

Sextum, à lege ſcripta per Moſen.

Proinde idem Deus, ſuum poſtmodum fœdus cum populo per Moſen inſtauraturus ac confirmaturus, nõ tantùm voce, verùm etiã ſcripto, leges quas ſeruari vellet tam in religione, cultuque diuino, quàm in humano cõuictu & conuerſatione præſcripſit, & per eundẽ Moſen promulgauit. Erat.n. ea lex populo neceſſaria, non tam vt eſſet norma viuẽdi, quàm vt eſſet Pædagogus ad Chriſtum,

ſtum, per quem & remiſſio præteritorum peccatorum impetratur, & impletio legis nobis imputatur.

Quid? quòd neq; poſt peccatorum abolitionē, & cum Deo reconciliationem, quempiam in ſuā amicitiam & fidem, ac proinde neq; in ſuam familiam & Scholam, ſine lege fidei & charitatis recipit admittitve Chriſtus? *Creditis in Deum, & in me credite.* Item, *Hoc eſt praceptum meum, vt diligatis vos inuicem,* &c. *Septimum à praceptis Christi.* *Ioh.14.& 15.*

Quid? quòd, cum, quam nobis præſcripſit legē fidei & charitatis, eam per nos ipſi ſeruare nequimus, ac proinde inita amicitia & confœderatio cohærere non poteſt, vt hæc firma permaneat, legem hanc ſuam, cordibus noſtris per Spiritū ſuū Sanctum inſcribit? quemadmodum hoc longè ante promiſerat per Ierem. 31. ſe ideo ſcripturum legem in cordibus noſtris, vt non ſicut antea, irritum fieret, ſed firmum maneret inter ſe atq; nos fœdus. *Octauum, ab inſcriptione per S. Sanctū.*

Quid vis amplius? Neq; arctiſſima æternaque beatorum ſpirituum in cœlis ſocietas ac cœtus, firmus eſſe & perdurare ſine legibus poteſt. Lege enim charitatis & amoris conſiſtit. Quapropter dixit Apoſtolus, tametſi prophetia & linguę, & alia Spiritus S. dona ſint finem habitura; charitatem tamen nunquam abolitum iri: quia ſcilicet vnicâ amoris lege oēs in perpetuū conſociabūtur electi. Quare ex iis, quę de Dei conſuetudine atq; ordine dicta ſunt, ſatis manifeſtū eſſe arbitror, id quod de principio noſtræ orationis dixi: nullam videl. hominū ſocietatem, ſiue politicam, ſiue Eccleſiaſticā, ſiue publicā, ſiue priuatā, abſq; legibus *Nonum, à lege charitatis in cœlo.*

neque iniri, neque continuari poſſe: ac proind nihil eſſe in mundo antiquiùs, nihil receptiùs, n hil humano generi vtiliùs, nihil per ſe honeſti atque prçſtantiùs, quàm vt omnis hominum co tus atque ſocietas, certis honeſtiſque legibus co at, viuat, regatur.

Ratio ſecunda, ab effectis legum.

Neque id certè immeritò. Tolle enim lege quæ tum in mundo pietas, quæve religio? Toll leges, quæ tum erit inter nos æquitas, quæve ho neſtas? Tolle leges, quid in humano genere ſu pererit, niſi ἀναρχία, ἀταξία & omnium rerum cõ fuſio. Tolle leges, & quid ſumus viſuri, niſi la trocinia, adulteria, cædes, & omne genus flagiti. Etenim leges quid æquum & iniquum ſit, do cent. Proinde meritò lex Hebræis *Thorah*, h. doctrina appellatur. Sine cognitione autem a qui & iniqui, quid aliud fuerint homines, quà belluæ? Leges vnicuique quod ſuum eſt red iubent. Proinde iure Græcis lex νόμος à diſtr buendo vocatur. Vbi autem locum non h bet hæc diſtributio, ſed vnicuique licet quod l bet, quid ibi aliud fuerit, quàm luſtrum leonu & crudeliſſimarum ferarum? Leges tradunt de lectum bonorum & malorum. Sunt enim regu iuſti & iniuſti, iuris & iniuriæ. Ideo non ab re le ges ab eligendo deduci voluit Cicero. Citra au tem hunc delectum nihil homine peſtilentiù Denique ſine legibus omnia concidunt, omn corruunt, omnia pereunt.

Tertia ratio, ab exemplis gentilium.

Quare non immeritò poſt DEVM opt. ma ſapientes quoq; Reges & Principes, in ſua qu que gente, id circumprimis dederunt operam, bonas haberent leges, quibus & ſui ciues ac p

puli inter ſe honeſtè & pacificè viuere, & ſuæ ipſorum ciuitates ac regna diu conſeruari poſſent, quemadmodum exempla in profanis hiſtoriis paſſim occurrunt, Athenienſium, Cretenſium, Lacedæmoniorum, & omnium prope Gentium, atque inprimis Romanorum, qui non minùs ſtudii ac diligentiæ in ſua vrbe, optimis legibus munienda, quàm in toto terrarum orbe ſibi ſubiiciendo adhibuiſſe leguntur. Nemo enim ignorat (vt vnum adferam exemplum) quantis ſumtibus duodecim tabularum leges ab Athenienſibus acceptas Romam comportandas curarint. Quapropter, vt apud eos celebratur Numa Pompilius, & Regillanus autor 12. tabularum conſcribẽdarum; ſic apud Cretenſes, Minos; apud Thebanos Philolaus; apud Chalcedenſes, Androdamus; apud Lacedæmonios, Lycurgus: apud Athenienſes, Solon; apud Thurios, Charundas; apud Getas, Zamolxes: denique apud Indos, Gymnoſophiſtæ; apud Babylonios, Chaldæi, apud Perſas, Magi: apud Gallos, Druidæ, & apud alios alii propter bonas traditas leges, in maximo ſemper fuerunt honore.

Neque verò eſt, cur quiſpiam à legibus ſeſe eximat, & ſe minimè opus habere legibus exiſtimet. Tria enim duntaxat in mundo ſunt hominum genera, & horum nullum eſt, quod carere legibus poſſit aut debeat. Primum quidem illorum eſt, qui quænam ſint vetanda, & quæ perſequenda, ignorant. His, legibus quibus ad faciendum, quidve fugiendum ſit, doceantur, neceſſarias eſſe, quis neget? Alterum eſt eorum, qui notitiâ quidem vetandorum & perſequẽdo- *Leges omnibus ſunt neceſſariæ.*

tum præditi ſunt; ſed quæ vitanda ſunt vitare, & quæ perſequenda ſunt, perſequi omnino nolũt: ſed contra pertinaciter & perſequenda vitare; & vitanda perſequi ſoliti conſueuerunt, homines ſanè mali, & mãcipia peccati. Aduerſus hos propriè condi leges, nemo hominum eſt, qui neſciat. Quod enim Apoſtolus ſcribit, legem nõ eſſe poſitam iuſto: ſed ἀνόμοις, ſed ἀνυποτάκτοις, ſed ἀσεβέσι, ſed ἁμαρτωλοῖς, & aliis iniuſtis hominibus, γνώμη eſt naturalis, quam ipſæ quoq; Gentes non ignorant. Sic enim & poeta Græcus Antiphon (vt vno ſim⁹ contenti exemplo) ſcriptum reliquit: Ὁ μηδὲν ἀδικῶν, οὐδενὸς δεῖται νόμου. Poſtremum hominum genus eorum eſt, qui licèt Dei beneficio & ſciant, quæ facienda, quæve vitanda ſint, & tam iis vitandis, quàm illis faciendis ex animo ſtudeant, donati nimirum lege Spiritus interna; ſæpe tamẽ & ſui obliuiſcuntur officii, & ſecus, quàm ſciant eſſe faciendum, faciunt, vt ad Rom. & Galatas pulcherrimè deſcripſit Apoſtolus. Tanta eſt tum mẽtis noſtræ, tum affectuum omniũ, totiuſq; naturæ corruptio. His igitur etſi propriè poſita non eſt lex, tamen haud inutiles ſunt leges. Homines enim etiam ſanctiſſimi, nonnunquam dormiunt & ſegnes, & nimis ſecuri. Opus igitur habent legibus, quibus ceu præconib. & ſui admoneantur officii, & ad illud faciẽdũ extimulẽtur. Quare non eſt, cur in hoc Mundo vllũ hominũ genus eſſe putemus, cui non ſint non ſolùm vtiles, verùm etiam neceſſariæ, in omni vitæ genere, leges honeſtæ.

1. Tim. 1.

In Scholis maximè neceſſariæ ſunt leges.

Quòd ſi omnis hominum ſocietas bonis opus habet legibus, quibus & ſanctè beneq; deuinciatur, & diu feliciter conſeruetur: id profectò multò ma-

tò magis vt fiat in Academiis publicisq; Scholis, neceſſarium eſt. In has enim iuuentus erudienda, & in omni virtute, omnique literarum genere inſtituenda, à parentib. mittitur, vt ex iis porro alii ad Eccleſiarum miniſteria, eoq; ad ſalutem animorum promouendam; alii ad politicas functiones, & ad rerum publicarum gubernacula ſuſcipiendæ; alii ad corpora hominum curanda euocentur. Nouimus autem ex vulgata bonorũ partitione, alia propria eſſe animi, alia corporis, alia verò, quæ vel animo, vel corpori ſeruiunt. Ad has verò tres bonorum ſpecies, tria itidem ſcientiarum genera ordinari, omnibus notum eſt. Ad animum, veraque bona animi, Theologiam: ad corpus vel à morbis præſeruandum vel curandum, vel in valetudine bona conſeruãdum, Medicinam. Ad reliqua autem bona, ad iura cuiuſq;, ad publicam vrbium & regnorum pacem atque honeſtatem, deniq; ad omne illud, quod humanã ſpectat conſociationem, ex iure tuendum, ordinata eſt iuriſprudentia. Quibus trib. ſcientiarum generibus, quartum eſt ſubordinatum, Grammaticæ, Dialecticæ, Rhetoricæ, Mathematicæ, reliquarumq; artium liberalium, quæ omnes *Philoſophiæ* nomine nuncupantur & intelliguntur.

Ratio 1. ab vtilitate totius mundi.

Vnde verò hæc omnia? ſi cauſſas ſpectes ſecũdas, piè & rectè reſpondemus, ex Scholis. Vnde enim corporum humanorum curatio, ſanitas, ac valetudo? è Scholis. Ex iis enim prodeunt excellentes Medici. Vnde iuris cuiuſque, publicæ honeſtatis, æquitatis, pacis defenſio? Ex Scholis. Inde enim omnes ſapientiſſimi Iuriſperiti & eloquentiſſimi ORATORES.

Digitized by Google

Vnde religionis veræ, purique cultus diuini co
ſeruatio & propagatio? Ex Scholis. Hæ eni
dant pios veroſque Theologos: Ergo cùm
Scholas mittuntur, & è Scholis euocantur illi, q
omnia, quæ in mundo ſunt, & ad hominem pe
tinent bona, ſint adminiſtraturi, eoque totu
terrarum orbem quodam modo temperatu
nemo non intelligit, quantâ curâ, ſtudio, di
gentiâ, inſtituenda ſit noſtra iuuentus: nemp
eò maiore, quò etiam ipſi ſtudioſi plus, vel ſi b
nè inſtituantur, prodeſſe, vel ſi malè doceantu
obeſſe humano generi, Rebuspub. & Eccleſi
poſſunt: quando (vt dictum eſt) è Scholis eu
cari ſoleant, qui aut Eccleſiis gubernandis, a
Rebuspubl. moderandis, aut corporibus hom
num curandis præficiantur.

Ratio ſecunda, ab vtili ipſorum iuuenum.

Ac notum eſt illud ſapientiſſimi Salomon
*Imbue puerum iuxta viam ſuam, etiam cùm ſenuer
non recedet ab ea.* Et illud Horatii:

*Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem
Teſta diu.*

Quî autem benè inſtitui poteſt iuuentus, ſi
bonis honeſtiſque legibus? quibus tam Profeſſ
res, quàm ſtudioſi, in ſuo quiſque ordine & off
cio contineantur? quibus ſuccreſcentia iuuent
tis vitia corrigantur? quibus ad ſummam bo
atque morigeri defendantur, petulantes ve
ac præfracti coherceantur? Perneceſſariæ igitu
ſunt cùm in vnaquaq; ſocietate, tùm verò max
mè in Scholis & vniuerſitatibus.

Seruandæ ſunt leges.

Cæterùm, requiritur vt legibus obtemper
tur, alioqui quorſum leges. Et quid enim ill
aut in libris eleganter deſcriptæ, aut in Scho
di

diligenter quotidie etiam perlectæ, aut etiam in memoriæ theſaurum firmè reconditæ, niſi etiam re ipſa colantur, prodeſſe poſſunt? Neque enim in legibus audiendis, vel perlegendis, vel memoriâ retinendis, ſed obedientiâ ſeruandis, ſita eſt illarum vtilitas, cùm earum finis ſit πρᾶξις, non autem θεωρία. Sic Deus ſuam dedit legem; num vt ſimus auditores tantùm? Minimè, ſed factores: alioqui nulla magis re ad iracundiam prouocatur Deus, quàm ſi legem eius profiteamur, deinde verò eam non curemus ſeruandam, quemadmodum paſſim hac de re per ſuas Prophetas teſtificatur. Locus eſt apud Ieremiam 35. de Recabitis minimè prætereundis. Recabitæ in omnibus quę à Patre ſuo Ionadabo acceperant, mandatis, obedientiſſimi ſemper fuerunt. Inde acriter ſuum obiurgat populum Deus in hæc verba: *Confirmatum eſt verbum Ionadabi filii Recabi, quod præcepit filiis ſuis, vt non biberent vinum, & non biberunt vſque ad diem hunc; quia paruerunt præcepto patris ſui. Ego autem locutus ſum ad vos, manè ſurgendo & loquendo, & non obediſtis mihi.* Proinde pœnam huiuſce inobedientiæ & contemtus legis diuinæ ſubdit, dicendo: *Ecce ego adduco ſuper Iehudam, & ſuper omnes habitatores Hieruſalem, omne malum, quod locutus ſum ſuper illos, eò quòd locutus ſum ad eos, & non audierunt: vocaui illos, & non reſponderunt.* Tantum Deus.

Illud certum eſt, & rerum experientia quotidie confirmatur, DEVM ſolitum eſſe, ea perdere regna, vrbes, Eccleſias, Scholas, quæ legem quidem ipſius profitentur, ſed illam vt ſeruent, nullam dant operam. Sunt autem o-

mnes bonæ & honeſtæ leges, ex lege diuina, vt r
uuli ex fonte. Neque certè huiuſce diuini iudic
exempla nobis deſunt, non ſolùm in ſcripturi
verùm etiam in profanis hiſtoriis.

Quid enim obſecro in cauſſa fuit, cur Atheni
enſes minùs diu, quàm Lacedæmonii: & Lacedæ
monii minùs diu, quàm Romani floruerint? Ni
quòd illorum leges minùs eſſent bonæ, aut rariu
legerentur, quàm iſtorum? Minimè verò: ſed hæ
fuit cauſſa, nimirum, quia Athenæ citiùs, quàm
Sparta; & Sparta citius quàm Roma, legum im-
perium maieſtatemque neglexit. Quæ itē cauſſ
fuit, quòd cùm diu, multorumq; annorum bello
Carthago, & Romæ, de imperio decertaſſent, a
extremum Carthago ſuccubuit, & victa condi
tiones accepit? nempe hæc, vt rectè iudicaui
Polybius, quòd quo tempore inter has duas Re
publ. incidit contentio, tum & Carthagine mu
tò quàm antea negligentiùs, & Romæ mult
quàm vnquam diligentiùs, leges colebantur
DEO iuſto iudice & omnium bonarum legun
autore, eos qui leges honeſtas ſeruant, ſeruan-
te, & qui eas negligunt, negligente atque per-
dente. Nihil enim ſine iure perpetuum eſſ
poteſt. Ius autem ipſum, quid aliud eſt, quàm
benè viuendi norma, legibus tradita atqu
præſcripta. Legum igitur obſeruantia atqu
cuſtodia, omnium eſt ciuitatum omniumque
humanorum ſodalitiorum ſalus & conſerua-
tio.

Adhortatio ad ſtudium colendi leges.

Quare non ita vobis cogitandum eſt adole-
ſcentes. Perlectæ ſunt nobis hodie leges, ſati
eſt au

eſt audiuiſſe. Non ita, non ita, boni adoleſcentes. Sed tam nobis legendæ ſunt, quàm vobis audiendæ, vt ſeriò de eis colendis atque ſeruandis cogitemus. Idque debetis in veſtrum inducere animum, non tam propter timorem, quàm etiam, & id quidem maximè, propter conſciẽtiam. Statutis enim magiſtratuum, cum lege Dei minimè pugnantibus, obtemperari iubet DEVS: quantò magis igitur legibus illis, quæ cum Dei verbo per omnia ſunt conſentaneæ, & ex ipſis diuinæ legis fontibus hauſtæ?

Quæ cùm ita ſint, quid putamus à nobis contemni, cùm leges Magiſtratus noſtri contemnimus? Num plebiſcita? num Profeſſorum & Doctiſſimorum hominum placita? Num Senatus decreta? num mortalium Principum edicta? Minime gentium: ſed Dei omnipotentis mandatum. Ergo propter conſcientiam inprimis animus nobis ad honeſtiſſimarum legum, quæ mox prælegentur, obedientiam, adiiciendus eſt. Deinde etiam propter timorem. Magiſtratus enim, cuius eſt vt pareatur legibus, curare, profectò non ſinit impunè peccari

Nam (vt iam de officio & autoritate Magiſtratus non nihil breuiter dicam) principio omnis Magiſtratus, ſiue ſuperior, qualis nobis eſt Illuſtriſſimus Princeps, ſiue inferior, qualis vobis eſt Rector cum toto Senatu, à Deo eſt. *Non enim eſt poteſtas* (inquit Apoſtolus) *niſi à Deo.* 1. CAP. II. *huius orationis.*

Deinde, cuique Magiſtratui, data eſt à DEO autoritas, quâ malos coherceant, & bonos aduerſus improbos tueãtur. *Dei enim miniſter eſt* (inquit 2.

Digitized by Google

Paulus) *vltor ad iram ei, qui quod malum eſt, fecerit.* Proinde concludit, duplici de cauſſa, parendum eſſe Magiſtratui: nimirum & propter conſcientiam, & propter timorem: Propter conſcientiam quidem, quia cùm Magiſtratus ſit à Deo ordinatus, *qui reſiſtit Magiſtratui, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt ipſi, ſibi condemnationem ferunt.* Quid eſt autem, quod magis torqueat conſcientiam, quàm ſi tibi conſcius ſis, te pugnare cum Deo, cuius tamen iram vitare non poſſes? Ergo propter conſcientiam inprimis obtemperandum eſt magiſtratui. Propter timorem autem, quia non temere magiſtratus gladium geſtat, hoc eſt, autoritatem cohercendi habet, ſed vt eum in malos exerceat. Proinde, inquit Apoſtolus, *ſi feceris quod malum eſt, time. Vis autem non timere, quod bonum eſt, facito.* Quid autem eſt illud bonum, quod, ne timeamus, nobis faciendum eſt? Legum cultus, atque obedientia. In neminem enim animaduertit magiſtratus, niſi in legum tranſgreſſores: quoniam hoc eſt magiſtratus officium, curare vt legibus obtemperetur. Parendum ergo legibus & propter conſcientiam, & propter timorem.

3. Poſtremò, finis quoque totius autoritatis magiſtratui traditæ, & omnium pœnarum, quas de legum tranſgreſſoribus ſumit, diligenter notandus eſt. Is eſt, bonum, nempe non ſuum proprium, ſed publicum, hoc eſt, totius tam Scholaſtici, quàm Eccleſiaſtici & politici corporis ſalus. Docet hoc Apoſtolus, cùm ait: *Dei enim Miniſter eſt, tibi in bonum.* Principiò, cùm ait *Miniſter Dei eſt*, docet, omnes magiſtratus, miniſtros

niſtros eſſe non ſimpliciter, ſed Dei: ac proinde negotia non ſua propria, ſed Dei, h. e. ad quæ à Deo ſunt deſtinati & vocati, illis eſſe perficienda. Secundò, cùm ait, *tibi*, ſcilicet ſubdito, docet, Magiſtratus conſtitutos eſſe in officio, vt non ſibi, ſuis commodis, ſuis voluptatibus, ſuæ gloriæ, ſed ſubditorum ſaluti, ſeruiant: non ſecus atque parentes ſuis ſeruiunt: atq; miniſtrant liberis totiq; familiæ. Tertiò; cùm addit, *in bonũ*, apertè explicat finẽ, in quem ordinati ſunt magiſtratus: nempe, non vt ſimpliciter ſeruiant ſubditis populis: ſed vt illis miniſtrent ad bonum, ad ædificationem, ad ſalutem, nempe, ad publicam pacem, ad publicam honeſtatem, ad publicam pietatem.

Quod enim Apoſtolus generatim dixit ad Romanos, *Magiſtratum Dei miniſtrum eſſe ad bonum*: id particulatim, quodnam ſit illud bonum, explicat, 1. Tim. 2. cùm de precibus pro Magiſtratibus habendis, ait: *Orandum eſſe pro omnibus in eminentia* (idcirco) *conſtitutis, vt quietam & tranquillam vitam degamus, cum omni honeſtate & pietate.* Docet Apoſtolus, iis tribus conſtare bonum illud publicum, ad quod ordinatus eſt quiuis Magiſtratus. Primò, vt commodè, tranquillè, pacificeq; inter nos viuamus. Ad hoc primum caput pertinent leges, quæ aduerſus rebelles, gladiatores, ſeditioſos, calumiatores, iniurioſos, petulantes feruntur. Ii enim pacem publicam turbant. *Boni explicatio.* *1. Commodè & trãquillè.* *2. honeſtè.*

Secundò, vt vitam honeſtam agamus. Ad hoc alterum caput ſpectant leges, quæ ſanciuntur aduerſus morũ corruptelas, ſcortationes, impudicas [...]ntiones, choræas, ebrietates, crapulas, ludos in-

Digitized by Google

honeſtos, indecoras veſtes, & alia id genus, cu
politicæ & Chriſtiana honeſtate pugnantia. Te
3. piè. tio, vt piè, h. e. religioſè, in verò Dei cultu viua
mus. Ad hoc caput pertinent leges, quæ conſt
tuuntur aduerſus ἀθέους, hæreticos, blaſphemos, re
ligionis Chriſtianæ contemtores & corruptore
Finis igitur autoritatis & officii Magiſtratus, no
eſt ſuum ipſius commodum, aut gloria, aut volu
ptas, ſed commune totius populi bonum, vit
ſcilicet omnium pacifica & quieta; vita honeſt
atque honorata: vita denique pia & religioſa. Hæ
autem demum beata eſt, felixque vita. Quid e
Vita Chriſtiana, vita beata. nim feliciùs, quàm viuere piè, honeſtè, pacificè at
que tranquillè? Huiuſce beatæ vitæ partes, alib
Beata vita partes. quoque idem Apoſtolus explicauit, cùm ad Ti
tum ſcripſit: Ideo *apparuiſſe benignitatem & φιλαν*
θρωπίαν Seruatoris noſtri Dei, vt abnegatâ impietat
& ſæcularibus deſideriis, ſobriè, iuſtè, ac piè viuamu
Tit: 2. *in hoc ſæculo.* piè, quo ad Deum; iuſtè, quoad proxi
mum; ſobriè, ſeu moderatè, quoad nos, in omni
Explicatio vita beata. rerum vſu. Qui enim piè viuit, propitium habe
Deum. Qui iuſtè, pacem habet cum omnib. Qu
ſobriè & temperanter, conſulit & ſuæ valetudin
& ſuo honori, & ſuis facultatib. Cuius autem fe
licior vita in hoc mundo eſſe poteſt, quàm eius
qui ita viuit, vt & Deum habeat propitium; & pa
cem cum omnibus colat; & rebus omnibus a
honeſtam voluptatem, ad honorem, bonamq; v
tatur valetudinem.

Ad hanc beatam vitam omnes quoq; vniuerſi
tatis leges ordinatæ & traditæ ſunt. Ad eunden
ſcopum collimat Illuſtriſſimus Princeps confir
matione noſtrarum legum, & multorum max
morum

morumque in vniuerſitatem beneficiorum collatione. Idem ſcopus eſt Magiſtratui veſtro tam ſupremo, nempe Illuſtriſſimo Principi, quàm inferiori, Rectori ſcilicet, totiq; ſenatui, nempe, vt omnes quietam & tranquillam vitam agatis, in omni honeſtate & pietate: atque ita in ſtudiis bonarum literarum proficientes, bene beateque viuatis. Quare cùm finis noſtrarum legum noſtræque autoritatis & officii, nullus ſit alius, quàm veſtra omnium ſalus, vitaque beata: non eſt, cur quiſpiam leges colere, & Magiſtratui ſuo dicto obediens eſſe, grauari debeat.

Agite igitur, chariſſimi adoleſcentes, & quicũque in fidem vniuerſitatis recepti eſtis: in hoc intendite omnes veſtras cogitationes, conſilia, ſtudia, vt ex honeſtiſſimis vniuerſitatis legibus, hoc eſt, vt piè, vt iuſtè, vt ſobriè moderateque viuatis. Date hoc Deo, Patri noſtro cœleſti, qui hoc à nobis, pro ſuo iure poſtulat, vt ſimus ſancti, ſicut & ipſe ſanctus eſt. Date Chriſto Mediatori, qui in hunc finem, pro nobis mortuus eſt, vt ſcilicet abnegata impietate, &c. Date parentibus veſtris, qui hanc ob cauſſam huc vos magnis ſumtibus miſerunt & ſuſtentant, vt longè alii in pietate, moribus, & literis domum redeatis, quàm huc veneritis. Date Patriæ, quæ ad ſui ornamentum & conſeruationem, nos omni virtute ornatos, cupit ad ſe reuerſos videre & amplecti, & verò etiam ſeſe viſuram ſperat. Date veſtris præceptoribus, & toti vniuerſitati, qui in hoc perpetuò incumbunt, vt quotidie ornatiores effecti, tãdem & Eccleſiæ & Patriæ, tum ornamento, tum adiumento eſſe poſitis. Date hoc deniq;

Digitized by Google

huic verè nobiliſſimæ & Illuſtriſſimæ, deq; non ſolùm literatis hominib. ſed etiam de tota Germania optimè meritæ, Palatinorũ Principum familiæ, quæ annis abhinc circiter 225. Gymnaſium hoc Heidelbergenſe inſtituit, exædificauit, ampliſſimis facultatib. donauit, magnis priuilegiis muniuit, & doctiſſimis excellẽtiſſimiſq; viris vndequaq; maximis ſumtibus conductis, exornauit, & ſemper ornat. Et in quem obſecro finem? Non in alium, quàm vt hinc per totum terrarum orbẽ, ne dum per Germaniam, cum bonis literis, vera quoq; pietas ac religio, honeſtique & Chriſtiani mores, per vos ſtudioſos adoleſcentes, in omni virtute & Chriſtiana religione inſtitutos, propagetur, ad laudem & gloriam Dei, ad ædificationem Eccleſiæ, & ad veſtram omnium ſalutem.

Deniq; ſcitote, hanc eſſe voluntatem Illuſtriſſimi Principis & Domini noſtri Clementiſſimi, Friderici electoris, nempe, vt ex iis legibus, quas iam iam recitaturi ſumus, in hac vniuerſitate viuatis, pœnas alioqui graues daturus, qui ſecus contumaciter fecerit.

Nunc igitur leges ipſas audiamus, &c.

Hæ ſunt leges, quibus nobis omnib. viuẽdum eſt, quicunque in hac vniuerſitate viuere volumus. Quàm hoc ſit honeſtum & vtile, ſatis ſuperque eſt explicatum. Nihil igitur aliud reſtat, quàm vt primum inducamus in animos noſtros re ipſa præſtare, quod nouimus eſſe præſtandum. Deinde gratias agamus Deo pro omnibus eius in nos beneficiis.

Gratias itaque agimus tibi pater cœleſtis, quòd non ſolùm nos ad imaginem tuam creaſti, & per Fi-

per Filium tuum redimiſti,& per Spiritum S.tuũ regeneraſti,& per S.Euangelium tuum nos ad illam veritatem,in qua tota noſtra ſalus eſt poſita, peruenire feciſti:ſed etiam Scholas toti orbi aperuiſti,in quibus præter alias ſcientias,tuum S.Euangelium purum putum conſeruatur,& inde ad omnem poſteritatem propagatur: Et precamur, vt vſq; in finem mundi,tua hæc beneficia,in Eccleſia tua conſeruare digneris.

Deinde gratias agimus Illuſtriſſimo Principi noſtro Friderico Electori Palatino,Domino noſtro Clementiſſimo, tanquam inſtrumento Dei, quòd hanc Academiam conſeruat ac tuetur,& omnibus cumulat,quibuſcunq; poteſt, beneficiis: ac precamur Deum,vt illum diu nobis ſeruet incolumem,ad gloriam nominis Chriſti, & propagationem ſui Euangelii.

Poſtremò agimus gratias clariſſimis D.Doctoribus & Profeſſoribus, quòd hanc publicã actionem ſuâ præſentiâ cohoneſtare dignati ſunt. Reliquis autem tam ſtudioſis,quàm aliis,debitã habemus gratiã,quòd promtis animis à nobis moniti,adfuerunt,& attentè nos audierunt. Viciſſim quicquid in veſtram omnium vtilitatem & honorem præſtare poſſumus, illud nos præſtituros recipimus.

DIXI.

EIVSDEM ORATIVNCULA HAbita in Schola Neuſtadiana,ante & poſt legum recitationem.

INter alias leges huiuſce noſtræ Scholæ,magni-

ſice D. Proprinceps, &c. inter leges, inquam, ab Illuſtriſſ. Principe noſtro D. Iohãne Caſimiro huic Scholæ præſcriptas, hæc quoq; continetur, & non poſtremum obtinet locum, qua videlicet mãdatur, vt omnes hæ leges, ad quarum normã, viuendum, docendum & diſcendum eſt in hac vrbe & Schola, quotannis in frequentiſſimo omniũ Profeſſorum, præceptorum & ſtudioſorum cõuentu, per Rectorem Scholæ ſolenniter recitentur. Id verò procul dubio non ſine cauſſa: ſed vt tum ex hac ſolẽni legum recitatione, tũ ex tacita cuiuſq; in eaſdem conſenſione, non ſolùm quiſque, quid ſibi agendum, & quomodo in hac ſocietate viuẽdum ſit, intelligat: verũm etiam vt omnes ſimul, qui in hoc Scholæ corpus cooptati ſumus, & nexu legum conſtricti, in vnum magis ac magis fœdere Scholaſticę ſocietatis renouato, coaleſcam⁹. Neq; enim, quin is, quẽ modò explicaui, finis fuerit huiuſce latę legis, dubitare poſſum, quippe qui non neſcio, alios quoq; legiſlatores, atq; inprimis Deum opt. max. eaſdem ob cauſſas idem olim feciſſe & fieri iuſſiſſe. Cur enim tanta cum maieſtate, quanta nunquam fuerat antè viſa vel audita, legem ſuam è monte Syna, toti populo ſuo, fidem & obedientiam ab ipſo ſtipulatus, promulgauit? nimirum, vt ea ſolenni & legum ſuarum promulgatione, & obedientiæ ac fidei ſtipulatione, tum omnem ignorantiæ excuſationem tolleret, tum fœdus ſuum longè ante cum Patriarchis initum, cum illorum poſteris Iſraëlitis, ſanciret ac renouaret. *Deut. 31.* Eaſdem ob cauſſas, ſingulari porrò cauit mandato, vt præter quotidianam, tum publicam in cœtu, tum priuatam cuiuſque domi ſuæ lectionem,

nem, ſingulo quoque ſeptennio, lex tota, toti Eccleſiæ ſolenniter prælegeretur: id quod diligenter ſeruatum fuiſſe non dubitamus. Neq; aliò reſpexit Ioſias, cùm factus Rex, vniuerſum populũ conuocauit, & coram Iehouæ, legem eius publicè, omnibus attentè audientibus, recitari voluit. Sic enim & fœdus cum Domino confirmauit, & quænam eius eſſet voluntas, populo luculenter & ſolenniter patefecit. Eodem ſpectauit Eſdras, cùm poſt reditum è Babylone, conuocato vniuerſo populo, omnia Dei mandata, magna cum ſolennitate, è ſublimi ſuggeſto, non ſolùm recitauit ſed etiam explicauit. Comprobarunt hanc tum legem Domini, tum conſuetudinem Iſraëlitarum aliæ quoque Gentes, & ſapientiſſimi Gentium gubernatores, quorum conſilio & autoritate factum fuiſſe legimus, vt apud omnes fermè populos, mos iſte & conſuetudo, leges & ſtatuta, certo anni tempore, poſt creatum nouum Magiſtratum, publicè & ſolenniter recitandi, in hunc vſque diem obtineret: quòd nimirum hac ratione, & omnis ignorantiæ prætextus ciuibus adimatur, & fœdus inter populum ac Magiſtratum pulcherrimè renouetur ac confirmetur. Ergo quod Illuſtriſſimus Princeps noſter, leges huic Scholæ præſcriptas, quotannis in ſolenni omniũ eorum, qui in hanc Scholæ ſocietatem recepti ſunt, conuentu, per Rectorem recitari, latâ lege mandarit: hoc nemo hominum eſt, qui probare & laudare non queat ac debeat. Etſi verò, quod iam iam facturi ſumus, longè antè fieri à nobis debebat: non ſine tamen iuſtis & ne-

2. Reg. 23.

Nehem. 8.

Digitized by Google

ceſſariis cauſſis, res huc vſq; fuit dilata: inter quas hæc non poſtrema eſt ratio, quòd commodius ad hoc officium faciendum locus, nõ citiùs quàm nunc datus nobis fuit, darive potuit: vt taceam, quòd cùm ſub initium huius anni & conſcriptæ, & ſtatim etiam per Clariſſ. virum D. ſummi Conſilii Secretarium, omnibus qui tum aderant, Profeſſoribus & ſtudioſis prælectæ fuerint hæ leges, vt eædem paulò poſt denuò per me recitarentur, nulla neceſſitas poſtulabat. Adde, quòd nonnulli adhuc Profeſſores deſiderabantur, & incrementum Scholæ exſpectabatur. Quare quòd nunc primùm tantùm, ad prælegendas vobis leges ac ceſſerimus, in nullius iuſtam reprehenſionem nos incurriſſe, aut incurrere poſſe confidimus.

Agite ergo collegæ obſeruãdi, & ſtudioſi chariſſimi, ac celeberrimo hoc in loco, cœloque ſuo ſplendore vobis applaudẽte, quænam ſint noſtræ leges, attente audite.

POST RECITATIONEM.

Hæ ſunt Scholæ noſtræ leges, quæ non ideo aut conſcriptæ fuerunt, tantùm vt legerentur, aut prælectæ vobis ſunt, tantùm vt audirentur; ſed & illud, & hoc factum eſt, vt à nobis re ipſa ſeruẽtur. Quorſum verò harum obſeruatio? Non aliò ſpectat, quàm quò tota hui⁹ Scholæ inſtitutio, quàm quò pium propoſitũ Illuſtriſſimi Principis, quàm quò ſapientiſſima cõſilia Dominorum Conſiliariorum, quò delectus huius ſaluberrimæ & commodæ ad ſtudia, vrbis, quò magnifica [illegible] ficia, quò tot Profeſſorum ac præceptor[illegible] & eruditione clarorum vocatio, qu[illegible] eos ſtipendia atq; honoraria, quò i[illegible]

atq; labores, quò tam magni & qui facti ſunt, & qui fiunt, & qui faciendi ſunt, ſumtus, quò deniq; omnia liberaliſſima Heroici Principis in omnes beneficia ſpectant: eodem, inquam, harum quoque quæ à nobis exigitur, legum obſeruatio pertinet. Quid verò tandem hoc ipſum eſt? veſtrum, ſtudioſi, bonum, veſtrum commodum, veſtra ſalus, veſtra felicitas, tum politica, tum Chriſtiana. Diu multumq; apud omnes Gentes populos, ac nationes, non ſolùm inter doctos, ſed etiam inter imperitos, de humana felicitate, & quid ſit, quibuſve in rebus ſit poſita, & quanam ratione comparari poſſit, diſputatum fuit. Neq; verò id ſine cauſſa factum fuiſſe conſtat. Cùm enim à Natura cuiq; inditum ſit, vt cupiat eſſe felix, cumq; etiam finis omnium humanarum actionum ſit ipſa felicitas, quî fieri aliter potuit, quàm vt quiſque quibuſnam in rebus ea conſiſtat, & quâ via, quove modo ad eam perueniri poſſit, diligenter inquireret ac diſputaret? Digna ſanè eſt homine diſputatio, qui ſolus inter omnia animantia, ratione ac mentis intelligētiâ conſtans, ſolus etiam propter finem à ſe cognitum, operatur, eoq; & ſolus ſummum ſuum bonum, finemq; vltimum cognoſcere, atq; vt illum cōſequatur, eniti & debet & poteſt. Ac reuera nemo hominum eſt, qui & nō cupiat eſſe felix, & non omnia agat, vt ſit felix, & felicitatem ſe poſſe aſſequi non ſperet, quanquam & quibus in rebus ea ſit poſita, & qua ratione poſſit comparari, non omnes intelligant: aliis in voluptatibus corporis eam collocantibus, aliis in magna rerum bonorumq; externorum copia, aliis in honore, gloria, & nominis celebritate, aliis

Digitized by Google

in poteſtate atque imperio, quo omnibus præſi ac dominentur, nemini autem ſeruiant, vera conſiſtere felicitatem contendentibus; pleriſq verò omnibus, eam à fortuna pendere, caſibuſ fortunæ totam eſſe ſubiectam, exiſtimātibus; qu buſdam tamen altiùs conſcendentibus, ac felic tatem in virtute, virtutis verò cōſecutionem pa tim in Dei benignitate ac gratia, partim in hom nis ſtudio collocantibus, à quorum *iudicio* atqu ſententia non multum diſſenſit Ariſtoteles, Ph loſophus ille magnus.

EIVSDEM
ORATIO,

Quâ explicatur dictum Pauli, 1. Tim. 3. *Magnu eſt ſine cōtrouerſia pietatis myſterium, Deus manifeſtatus eſt in carne, iuſtificatus eſt in ſpiritu*, &c.

Rogatus à fratribus, ornatiſſimi Auditores, & fratres chariſſimi, rogatus, inquā, à fratribu vt huic celebri Chriſtianæq; Scholæ ſalutē dice rem, & aliquem ſcripturæ locum, ad conſolatio nem omnium explicarem, non potui illis hac i parte non gratificari. Etſi.n. ego aliis diſtractus e ſem negotiis & cogitationibus, vt nunquā minù ad dicendum apparatus fuerim, quàm hoc tem pore; tamen quia & qui petierunt, ſummi ſunt a mici, & res, q̄ petebatur honeſtiſſima eſt, & Scho lam, cuius cauſsâ petebatur, amo atq; obſeruo; id circo non potui, quod à me poſtulatum eſt, recu ſare, niſi voluiſſem in apertum ingrati animi cr mē incurrere. Proinde malui amicis gratificād

impe

imperitus, quàm illis quidpiã denegando, inofficioſus videri. Ergo æquum eſt, vt vos quoq;, quicquid à me dictum hîc fuerit, modò pium & Chriſtianum illud ſit, licet minùs elaboratum, totũ illud boni & æqui conſulatis; id quod vos facturos eſſe minimè dubito. Sum enim de veſtra omniũ æquitate atq; prudentia perſuaſus.

Ac primùm vobis omnibus viris clariſſimis & Auditoribus chariſſimis, ſalutem & pacem à Domino precor, per Ieſum Chriſtum, æternam. Deinde, ſpeciatim ipſi Scholæ gratulor, quòd tot præclaros, omniq; virtutũ genere ornatiſſimos, nacta ſit Dei beneficio, Profeſſores, quorum operâ, diligẽtiâ, eruditione, facilè & breui, in omni ſciẽtiarum genere, proficere poſſunt, & ſi velint, omnino profecturi ſunt ſtudioſi, ſi ſibi nõ deſint.

Cæterùm, cogitanti mihi, quemnam deberem è S. Scripturis locum, vobis explicandum deligere, qui & facilis eſſet ad intelligendum, & vtilis ad conſolandum, & verò etiam ita breuis ad explicandum: tandem occurrit iſte ex 1. ad Timoth. 3. qui paulò antè à nobis recitatus eſt. Sex enim breuibus propoſitionibus complexus eſt in hoc contextu Apoſtolus, ſummam Euãgelicæ doctrinæ, & quicquid de myſterio Chriſtianæ pietatis dici poteſt. Nam cùm paulò antè deſcribens quid ſit Eccleſia, dixiſſet eam eſſe columnam & firmamentum veritatis: nunc quæ ſit ſumma illius veritatis, breuiter, ſed dilucidè tamen, explicat, dicendo: *Et ſanè magnum eſt ſine controuerſia pietatis myſterium*, &c. Fuerit igitur & vtilis, & cõſolationis plenus hic locus, ſi diligẽter explicatus, attentè etiam audiatur.

Partitio huius textus.

Nunc accedo ad explicationem textus Apoſtolici. Hunc autem ſeco duas in partes: prima, præfatiuncula quædam eſt, quâ attentos facit lectores ad ea, quæ dicturus eſt. Secunda, continet doctrinæ Chriſtianæ ſummam.

Quod ad præfatiunculam attinet, ea ſic habet: *Et ſanè magnum eſt pietatis myſterium.* Hac præfatiunculâ docet, doctrinam Euãgelii, eſſe quidem arcanam, Mundoq; occultam, ſed tamẽ eſſe quoque certam & diuinam.

Quid enim Apoſtolus vocat pietatis myſteriũ? Euangelii doctrinam. Sic 1. Cor. 4. *Sic vos æſtimet homo, vt Miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei.* Cur myſterium? quia arcana & occulta eſt Mundo, & ſapientibus huius Mundi, atq; ita occulta & arcana, vt nulla ratione intelligi à quopiam poſſit, niſi per Spiritum S. & fide, vt eſt 1. Corinth. 2. *Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt Dei, nec poteſt percipere.* Ideo quod hîc Apoſtolus vocat myſterium pietatis, quia ſcilicet totã pietatis doctrinam continet, ſuprà vocauit myſterium fidei, quia fide tantùm percipitur. Quid? quod ne ſpiritualis quidem homo, licet fide & ſpiritu Dei præditus ſit, hanc Euangelii doctrinam percipere poteſt, niſi ex parte? Sic enim Apoſtolus 1. Corinth. 13. *Nunc cognoſcimus ex parte, & ex parte prophetamus,* &c. *Cernimus nunc per ſpeculum, & per ænigma,* &c. Meritò igitur Euangelium *myſterium pietatis & fidei* appellatur, quia arcanum & occultum eſt mundo, Angelis & hominibus. Quare autem vocat *magnum?* non ſolùm, quia valde arcanum eſt, ſed etiam, quia de rebus eſt magnis, diuinis, cœleſtibus, quæ omnem creatam ſuperãt mentem.

Qualia

Qualia quæſo ſunt hæc præcipua, quæ ſequuntur Euangelii capita? Deum manifeſtatum eſſe in carne, hoc eſt, Deum, qui lucem habitat inacceſſam, & quem nemo hominum vidit vnquam, aut videre poteſt, conſpicuum factum eſſe in carne: eundem iuſtificatum eſſe in ſpiritu, h.e. declaratum eſſe id quod erat, nempe verum Deum, licèt in carne conſpiceretur mortali: conſpectum eſſe ab Angelis, prædicatum & adoratum: prædicatum eſſe omnibus etiam gentibus, ad quas tamen pertinere minimè videbatur: creditum in mundo, hoc eſt, fide, vt verum Seruatorem receptum eſſe in mundo vniuerſo: ac demũ aſſumtum eſſe in cœleſtem gloriam, ibiq; ad dextram Patris, pro ſua Eccleſia ſedere, & intercedere. Sunt hæc omnia maxima myſteria, Mundo abſcondita, ſed tamen certiſſima. Meritò igitur Apoſtolus, Euangelii doctrinam, non ſimpliciter myſterium, ſed magnum dixit eſſe myſterium, idque cum aſſeueratione, dicendo, ſine controuerſia. Quare hîc locus communis eſt de qualitate Euangelii.

Quorſum verò hæc præfatiuncula? in duplicẽ vſum, quorum vnus pertinet ad ipſos Paſtores Doctoreſque Eccleſiæ; alter verò ad ipſos auditores. Primò, diſcere hinc debent Paſtores, quanta ſit ſui officii dignitas, cùm penes ipſos depoſitum ſit hoc myſterium tam magnum pietatis, ceu pretioſiſſimus cœleſtiſq; theſaurus, vt illum hominibus diſpenſent ad ſalutem: & ideo diligentiam adhibeant in eo conſeruando & diſpenſando. Alter vſus ſpectat ad ipſos auditores. Is eſt, vt cùm audiunt Euangelium, cogitent, rem eſſe ar- *Præfat. huius duplex vſus.*

canam carni & ſanguini, & opus eſſe fide; ideo petant à Domino fidem & ſpiritum, & atten audiant. Atq; hæc ſatis de prima huiuſce cõtext parte.

Altera verò pars continet ſummam huius m gni myſterii, h. e. Euangelicæ doctrinæ, cuius a tea dixit, Eccleſiam eſſe columnam & firmamen tum. Totam hãc ſummam ſex complectitur pro poſitionibus, id quod liquet ſi quis diligẽter ſin gulas examinet. Nam ſunt omnes (meo iudicio ſynecdochæ, quæ multa continent myſteria.

Prima & ſecunda propoſitio, continẽt ea, qu pertinent ad perſonam Chriſti, quatenus Deu eſt & homo. Ac prima quidem propoſitio, nem pe, *Deus manifeſtatus eſt in carne*, explicat verbi terni incarnationem, & omnia illa continet, qu ad illius humanitatem attinent. Alterâ, nemp *iuſtificatus eſt in ſpiritu*, declaratur illius diuinita nempe, quòd licèt in carne eſſet mortali: veru ſe tamen Deum eſſe, variis ſuæ diuinæ virtutis t ſtimoniis declarauerit: ac proinde hæc propo tio, continet in ſe omnia miracula, omnia diui opera, omnia denique Diuinitatis Chriſti arg menta, quibus declaratus eſt, eſſe Dei filius, Deus ipſe.

Tertia, nempe, *viſus eſt Angelis*, ſeu, *conſpect eſt ab Angelis*, pertinet ad vim beneficii Chriſ nempe hunc Chriſtum, qui cùm Deus eſſet, fac eſt homo pro ſalute mundi, ita reconciliaſſe te rena cum cœleſtibus, factumque eſſe Dominu non ſolùm hominum, ſed etiam Angelorum, in huius rei teſtimonium, Angeli miniſtri D deſcenderint de cœlo, & maximo cum ſtupor

ocu

oculis in hunc intentis, eum agnouerint pro vero Deo & Saluatore; eum adorarint; illum vt Seruatorem, mundo prædicarint; eiq; tanquam Domino, & Seruatori, iam inde à natiuitate, vſque ad aſcenſionem ſeruierint ac miniſtrarint. Quibus officiis & obſequiis declararunt Angeli, per hunc Ieſum, Deum reconciliatum eſſe hominibus, & cœleſtia cum terreſtribus.

Quarta propoſitio, nempe, *prædicatus eſt Gentibus*, continet huius beneficii Chriſti, ad omnes Gentes propagationem, per prædicationem Apoſtolorum, eoque regni Chriſti amplitudinem. Vbi innuitur Iudæorum reiectio, & Gentium vocatio; ac proinde hac propoſitione continetur prædicatio Euangelii, Miniſterium Eccleſiæ, Iudæorum reiectio, Gentium vocatio, regni Chriſti per totum terrarum orbem amplitudo.

Quinta propoſitio, nempe, *Creditus eſt in mundo*, ſeu *fides illi habita eſt in Mundo*, continet efficacitatem prædicationis Euangelii in electis omnibus, qui fuerunt, ſunt, & futuri ſunt; quo pacto ſcilicet Chriſtus prædicatus ab Apoſtolis, & aliis Dei præconibus, non ſolùm in Iudæa, ſed in toto orbe, ab electis fide receptus fuerit, & quotidie recipiatur: ac proinde, continetur hac propoſitione, efficax electorum vocatio, iuſtificatio, ſanctificatio, ſalus per fidem in Chriſtum.

Sexta, nempe, *Aſſumtus eſt in gloriam*, continet Chriſti, vt hominis ac Mediatoris, in cœlum aſcenſionem, glorificationem, ſeſſionem ad dextram Patris, perpetuam pro electis inter-

ceſſionem,deniq; aduentum in ſua gloria & m
ieſtate,ad iudicandum viuos & mortuos,eoq
totius corporis Chriſti,quod eſt Eccleſia,glori
cationem. Neq; enim aſſumtus eſt in gloriã cœl
ſtem,pro ſe tantùm,ſed etiam pro Eccleſia,quo
eſt corpus ipſius,vt in eandem nos,in quã & ip
tandem aliquando recipiamur,ſicut dixit Ioh.1
Vado paratum vobis locum. Et Ioh.17. *Volo,vt vbi*
go ſum,ſint & ii,quos dediſti mihi,&c.

His ſex capitibus,quid deſiderari poteſt am
plius. His autem continetur totum Euangeliun
Ergo hoc vno verſu,complexus eſt Apoſtolus to
tam Euangelicæ doctrinę ſummã,cuius column
& prædicatrix eſt Eccleſia.

Nunc reliquum eſſet,vt ſingula hæc capita,d
ligentiùs explicarem,locos communes obſeru
rem,& confirmarẽ;ſed quia non huc veni,vt v
doceam;ſed tantùm vt aliquid ad mutuam co
ſolationem dicam:idcirco hæc capita percurra
breuiter, quatenus ad noſtram faciunt conſol
tionem.

Ac primum,quid nomine Dei intelligit Ap
ſtolus,cùm ait *Deus manifeſtatus eſt in carne?* F
lium Dei, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ: non autem, vel Patren
vel Spiritum S. Quid nomine CARNIS? veri
hominem,hoc eſt,humanã carnem, anima ratio
nali præditam. Quid igitur ſibi vult, Θεὸς ἐφανερ
ἐν σαρκί? *Deus manifeſtatus eſt in carne?* idem quo
Iohannes,cap.1. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν
ἡμῖν. Quare verò non ait Apoſtolus, *Deus factus e*
homo, ſed ἐφανερώθη ἐν σαρκί? vt oſtendat, antea fui
inuiſibilem , & lucem inacceſſam cum Patre i
habitaſſe,ſed demum,noſtrâ carne aſſumtâ,fac
fui

fuiſſe nobis conſpicuum, ſeſe in rebus omnibus, excepto peccato, verum eſſe hominem declarando. Hic eſt verus huius loci ſenſus. Quod enim hîc dicit Apoſtolus, idem eſt cum illo, quod ait Iohannes cap.1.ſui Euangelii, λόγος *erat Deus, &* *ille* λόγος *caro factus eſt, & habitauit inter nos.* Item cum illo, quod ait Baruch 3. Vbi verba faciens de vero Iehoua, ait: *Hunc eſſe verum Deum, cui alius non ſit comparandus*, poſtea ſubdit: *Ea poſtea in terra viſa eſt, atq; inter homines verſata.* Refellitur ergo hîc interpretatio quorundam Arianorum & Seruetianorum, qui, vt inficiãtur, Chriſtum eſſe verum Deum, Apoſtoli locum ita eludunt: Deus, id eſt, Pater, manifeſtatus eſt in carne, h. eſt, in Chriſto vero homine, ſeſe qualis erga nos eſſet, declarauit: clementer ſcilicet, ac miſericordem, & beneuolum. Fatemur, Patrem, qualis erga nos ſit, ſeſe in Chriſto declaraſſe; ſed quam adferunt interpretationem, alienam eſſe à mente Apoſtoli: neq; hunc locum poſſe de Patre intelligi, hinc perſpicuum fit.

1. Ab illa dictione Deus. De eodem loquitur Apoſtolus in hac prima propoſitione, cùm ait ὁ Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, de quo etiam in reliquis, quas ſubdit, *iuſtificatus eſt in ſpiritu: aſſumtus eſt in gloriam*, &c. Omnes enim hæ conſtruuntur cum illo nomine, ὁ Θεός. Quis autem ille eſt, qui fuit iuſtificatus in ſpiritu, conſpectus ab Angelis, prædicatus Gentibus, creditus in mundo, aſſumtus in gloriam? Non Pater, neque Spiritus S. ſed Filius. Hic certè ſolus aſſumtus eſt in gloriam; hic eſt, quem prædicant Apoſtoli Gentibus, vt eſt 1. Cor. 1. *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum*, &c.

De ſolo igitur Chriſto, locus hic intelligendus eſt, non de Patre.

2. A dictione illa ἐφανερώθη. Hæc ſignificat, conſpicuum factum eſſe, atque viſibilem hominibus. Pater autem, etſi in Chriſto, ſuam pateſecit voluntatem erga nos: tamen nunquam factus eſt nobis viſibilis atque conſpicuus, 1. Timoth. 5. Ergo, &c.

3. Proinde hîc locum habemus communem, eumque illuſtrem de duabus in Chriſto naturis, deq; vnitate perſonæ.

Cæterùm, notanda eſt, vt de principio dixi, ſynecdoche in hac & in aliis propoſitionib⁹. Hac enim dictione ἐφανερώθη ἐν σαρκί, Apoſtolus nō tantùm voluit indicare verbi incarnationem, ſed totam eius vitam, paſſionem, mortem, ſepulturam, & quicquid geſſit ac paſſus eſt, quo verum ſe eſſe hominem declarauit. Notanda eſt etiam cauſſa finalis. Cur Deus manifeſtatus eſt in carne? pro ſalute Electorum, vt ſcilicet nos, qui æternæ damnationi, propter peccatum eramus obnoxii, ab ea liberatos adduceret Deo Patri. Hoc igitur eſt magnum procul dubio, & admirandum myſterium, quòd ſcilicet Deus Filius factus ſit homo, pauper, abiectus, quòd paſſus ſit crucem & mortem, idq; pro ſalute eorum, à quibus & ipſe & Pater offenſus fuerat. Mundus hoc ridet, vnde Paulus 1. Cor. 1. *Prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem offendiculum, Græcis verò ſtultitiam.* Ideo myſterium eſt.

II. *Iuſtificatus eſt in ſpiritu.*

Iuſtificari hîc accipitur pro declarari, talem eſſe, qualem ſe quiſque prædixit. Sic Pſal. 51. *Iuſtificaberis*

caberis in ſermonibus tuis. Iacob 2. *Abraham iuſtificatus eſt ex operibus.*

Nomine *ſpiritus*, intelligitur vis diuina, quæ in Chriſto erat, & qua ſe Deum eſſe declarabat, miraculis, remiſſione peccatorum, regeneratione, &c. Sic 1. Pet. 3. *Mortuus carne, viuificatus ſpiritu, in quo etiam profectus ſpiritibus qui ſunt in carcere, prædicauit.* Senſus igitur eſt: Chriſtus, ſicut variis ſuæ humanæ infirmitatis actionibus, declarauit, ſe hominem eſſe; ita etiam variis, ſuæ diuinæ virtutis operibus, declarauit, ſe verum eſſe Deum, ſicut etiam ſe eſſe prædicabat.

Quare dicit, *iuſtificatus?* Quia cùm dixerit, ſe eſſe Deum, niſi probaſſet vi ſpiritus, ſe talem eſſe, habitus fuiſſet pro mendaci & blaſphemo. Sic Ioh. 8. Iudæi dicunt, *Hic blaſphemat, quia dicit ſe æqualem eſſe Deo.* Chriſtus igitur, cùm apertâ vi ſpiritus demonſtraret, ſe verum dixiſſe, nec blaſphemum eſſe, dicitur iuſtificaſſe ſe ipſum ſpiritu. Eſt igitur hîc locus apertus, pro ipſius Diuinitate.

Ac certè, ſi ſpectes ipſius vitam, & actiones quaſdam, videbis, quibus ſe manifeſtarit hominem eſſe: ſed ſi alias quoque ſpectes, ſpiritus actiones, videbis, quibus ſe declararit Deum eſſe. Concipitur in vtero fœminæ, vt homo: ſed Angelus annunciat, è Spiritu ſancto: & appellatum iri filium Altiſſimi. Naſcitur, vt homo; ſed Angeli prædicant, eſſe Seruatorem, & eâ re Deum, dicendo, *Natus eſt vobis hodie Seruator, qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid.* Naſcitur plorans, vt homo: Angeli glorificant, vt, Deum, dicendo: *Gloria in cœlis altiſſimis DEO, ac in terra pax,*

in homines beneuolentia. Iacet in præſepi pauper, vt homo: Magi munera adferunt, & adorant vt Deum. Circumciditur vt homo: vocatur nomine Ieſus, vt Deus. Offertur in templo, vt homo; adoratur à Simeone vt Deus, Baptizatur vt homo. Pater è cœlo teſtatur, eum eſſe filium ſuum dilectum: Et Iohannes Bapt. fatetur eſſe verum Deum: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata Mundi.* Prædicat, docet, vt homo; miracula ſimul edit, vt Deus. Verſatur cum peccatoribus, vt homo; remittit peccata, vt Deus. Luget mortem Lazari, vt homo; reſuſcitat eum vt Deus. Patitur, vt homo; remittit etiā peccata Latroni, & Paradiſum promittit, vt Deus. Sepelitur vt homo; reſurgit vt Deus. Rom. 1. *Declaratus filius Dei, ex reſurrectione.* Sunt hæc opera ſpiritus, illa carnis. Ideo carne, ſe verum declarauit eſſe hominem; ſpiritu, Deum. Eſt igitur vt verus homo; ita etiam verus Deus. Rom. 9. *Ex quibus eſt Chriſtus ſecundùm carnem: qui eſt Deus benedictus in ſecula.* Actor. 20. *Deus redemit Eccleſiam ſanguine ſuo. Ego ſum primus & nouiſſimus.* Ieſ. 44. An non hoc eſt magnum myſterium, quòd ille, qui inter homines verſatus eſt annos 33. & amplius, artem exercuit fabrilem, paſſus, mortuus & ſepultus, &c. ſit verus Deus, ſeque talem eſſe operibus ſpiritus, & diuinis demonſtrauerit, verum dixiſſe, cùm dixit, ſe filium Dei eſſe? Eſt hæc Eccleſiæ doctrina, cuius Eccleſia eſt columna, &c. Non ſunt igitur de Eccleſia, qui eam damnant, &c.

Nunc tenemus duo præcipua capita religionis, pietatiſq; Chriſtianæ, de perſona Chriſti, eum eſſe verum hominem, verumq; Deum.

Sequi-

Sequitur iam tertium,quod eſt de officio.Cur III.
enim factus eſt homo,paſſus & ſepultus? pro nobis, vt ſcilicet nos ſeruaret. Cur ſe eſſe Deum declarauit? pro noſtra ſalute, vt ſciremus, verum eſſe redemtorem, eoque nos verè Patri per hunc eſſe reconciliatos. Niſi enim fuiſſet Deus, non potuiſſet ſaluare: & nos, niſi agnoſceremus eum eſſe Deum, non poſſemus aſſequi ſalutem, quia non poſſemus nobis verè perſuadere, eum pro nobis ſatisfeciſſe. Ergo rectè ſequitur hoc tertium:

Viſus eſt Angelis, ὤφθη τοῖς ἀγγέλοις. Illud ὤφθη, non ſignificat ſimpliciter, *viſus eſt*, ſed facie in illum conuerſa *inſpectus, ſuſpectus, agnitus, & adoratus*, vt verus Deus, & ſaluator Mundi, ab Angelis. Eſt autem ſynecdoche etiam in hac locutione. Omnia enim officia complectitur, quæ Chriſto, Angeli præſtiterunt, dum fuit in humanis. In conceptione, Angelus eius annunciat cóceptionem Mariæ, & fatetur, hunc futurum ſaluatorem. Ideo iuſſit appellari Ieſum, quòd ipſe ſaluet omnem populum à peccatis eorum. In natiuitate Angeli canunt, *Gloria in excelſis Deo*, &c. Et alius ait paſtoribus, *Hodie natus eſt vobis ſaluator*, &c. Non ita multò poſt, Angelus annunciat Ioſepho, vt eum ferat in Ægyptum, & deinde etiam poſt mortem Herodis, vt referat domum. In deſerto cùm ieiunaſſet 40. diebus, Angeli ad cũ accedunt, & miniſtrant illi vt Domino & Deo ſuo. In horto oranti & ſudanti præ triſtitia, adeſt Angelus, eumq; confortat. Poſt reſurrectionem Angeli adſunt ſepulchro, cumque reſurrexiſſe ſignificant mulieribus. In aſcenſione Angeli eũ comitantur in cœlum, vt regem cœli & terræ.

C. Deniq; (vt ad Hebr. 1.) eum adorarunt, vt verum Deum, & Saluatorem Mundi. Sic enim iuſſit Deus Heb. 1. *Rurſum autem, cùm inducit primogenitum in orbem terrarum, dicit. & adorent eum omnes Angeli Dei.* Apoſtolis autem ſignificant, eum de cœlo rediturum in fine Mundi, vt iudicet Mundũ. Hæc omnia ſignificantur hac voce ὤφθη.

Quid iis officiis teſtati ſunt Angeli? Hũc Chriſtum, non ſolùm verum eſſe Deum, & verum hominem: ſed etiam verum Mundi Seruatorẽ, peccata abſtuliſſe, Satanam expugnaſſe, mortem debellaſſe, homines Deo reconciliaſſe, pro peccatis noſtris Deo ſatisfeciſſe, regnum Deo recuperaſſe, de hoſtibus omnibus triumphaſſe, in cœlo pro Eccleſia ſua ſemper intercedere, eã curare, deniq; per hunc, terrena cũ cœleſtib. eſſe reconciliata.

Quare ex hac tertia propoſitione, *Inſpectus eſt ab Angelis*, non ſolùm confirmatur, quod antè dictum eſt, Chriſtum verũ fuiſſe Deũ in carne mortali, quia hoc intẽtis in Chriſtum oculis, admirati ſunt Angeli: ſed etiam colligitur doctrina de officio Chriſti, h.e. de reconciliatione, & pace per Chriſtum facta inter Deum & homines, inter cœleſtia & terreſtria. Huius enim rei teſtimonium præbent Angeli, dum deſcendunt de cœlo, & ea præſtant officia, quæ antè commemorauimus, & quæ omnia συνεκδοχικῶς cõtinentur hoc verbo ὤφθη.

IV. *Prædicatus eſt Gentibus.*

Explicat hîc, quomodo hoc beneficium fuerit diſpẽſatũ, & quib. nimirũ Gentib. per prædicationẽ Euangelii. Sed ſub prædicatione cõtinetur etiã Sacramentorũ adminiſtratio, quod vtrũq; cõiunxerit Chriſtus Matth. 28. Eſt aũt hoc magnum myſterium; quòd rebus tam vilib. tantus theſau-

rus communicetur. Continetur igitur hoc caput amplitudinem regni Chriſti, per prædicationem Euangelii in toto terrarum orbe, cum reiectione Iudæorum, & vocatione Gentium ad ſalutem in Chriſto percipiendam. Hoc autem fuit magnum myſterium, quòd ſcilicet Deus populum illum, quem ſibi elegerat ex omnib. Gentibus, in ſuum populum chariſſimũ, primogenitum, & quem infinitis & immenſis cumulauerat beneficiis, apud quem ſolũ dicebatur Deus habitare, ex quo carnem ſumſit Chriſtus, & pro quo inprimis mortuus eſt, hunc, inquam, populum, tandem poſt filii reſurrectionem, partamq; ſalutem, repudiarit, reiecerit, Euangelio priuarit & ſalute. Contra verò Gentes illas, quas reiecerat à Teſtamento, cũ quib. nolebat fieri cõnubia, fœdera, amicitias, ſuper quẽ erant oẽs Dei maledictiones, idololatras, &c. aſſumſerit in ſuũ populũ, miſerit Apoſtolos ad prædicãdũ Euãgeliũ, ex eis collegerit ſuã Eccleſiã, & ita regnũ ſuũ ampliarit in oẽs fines terræ. Fuit hæc certè res magna & incredibilis; ideo appellatur *myſteriũ pietatis magnũ*. Fuerãt quidẽ hæc prædicta & præfigurata in Patrib. & Prophetis: Abrahæ certè promiſit hanc Gentiũ vocationẽ, & per hãc, regni Chriſti amplitudinẽ, cùm dixit, Gen. 17. *Patrem multarũ Gentium poſui te.* Itẽ, *Benedicentur in te omnes Gentes terræ.* In huius rei teſtimoniũ iuſſus fuit circũcidere etiam Gentiles, qui apud ſe erant. Pſal. 2. *Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam.* Ieſaias plenus eſt teſtimoniis de hac Gentiũ vocatione, & amplitudine regni Chriſti.

De reprobatione etiã Iudæorũ, plenæ ſunt ſcripturæ & figuris, & Prophetiis: ſed interim non ab omnibus intelligebantur. Ideo fuit res abſcon-

dita. Hac de cauſſa, myſterium vocat Apoſtolus. Exempla. Tempore Chriſti, ipſi etiam Apoſtoli non poterant hoc percipere; etiam poſt reſurrectionem Petrus non audebat ingredi ad Cornelium Centurionem Gentilem.

Ergo, quod ait, *Prædicatus eſt Gentibus*, idẽ eſt, ac ſi dicat, reiectis Iudæis, prædicatus fuit per Apoſtolos, Gentibus ipſis. Quis prædicatus? Chriſtus, iſte Deus, qui manifeſtatus eſt in carne, id eſt, qui factus eſt homo; & qui iuſtificatus fuit in Spiritu, id eſt; qui efficaciſſimis operibus Spiritus S. declaratus fuit, & demonſtratus eſſe Deus: iſte crucifixus prædicatus fuit. Quid? quod eſſet verus Deus, verus Mundi Saluator, quòd ſua obedientia, ſua paſſione, morte, ſatisfactum Deo Patri pro peccatis totius Mundi: quòd venerit in Mundum, vt peccatores ſaluos faceret. Per quos prædicatus? per Apoſtolos 12. pauperes, idiotas, plebeios. Quibus? Gentibus, idololatris, inimicis nominis etiam Chriſti, tyrannis potentiſſimis, Philoſophis, quibus hic Chriſtus erat ſtultitia. Iſtis fuit prædicatus. Quomodo? efficaciter, ſignis & portentis, quibus Apoſtoli ſuum confirmabant Euangelium, mundumque damnantes ac conuincentes, de peccato, de iuſticia, & de iudicio. Et quidem breuiſſimo tempore, totum Mundum ſubiugarunt Chriſto per ſuam prædicationem. ô igitur magnum pietatis myſterium, quòd Deus manifeſtatus in carne, crucifixus, &c. prædicatus ſit Gentibus. De hoc Chriſtus Matth. 8. *Multi venient, ab Oriente & Occidente, & diſcumbent cum Abraham & Iſaac, & Iacob: Filii verò regni eiicientur in tenebras exteriores*, &c.

Credi-

Creditus eſt in Mundo, id eſt, fide receptus. V.
Continet hoc caput rationem, quâ receptus eſt theſaurus iſte, vid. per fidem: Sub hac autem cótinetur iuſtificatio, ſanctificatio, regeneratio, tota ſalus 2. indicat, vbi & à quibus ſit receptus hic theſaurus, vbique terrarum, qui erant in Mundo impii & peccatores: eoque continet tertiò efficacitatem prædicationis Euangelii in electis omnibus. Tandem enim ab iis omnibus, vbicunque ſint, Chriſtus prædicatus, fide vera recipitur.

1. Obſeruanda hic eſt, quòd non ait, *Creditus eſt à Gentibus, quibus prædicatus eſt Chriſtus*, ſed ait, *in Mundo*. In mundo, id eſt, non in Iudæa tantùm; ſed etiam in mundo, vbique terrarum. Sed à quibus in Mundo? ab illis, qui fuerunt ad hanc fidem prædeſtinati. Act. 13. Ab aliis certè non fuit creditus, id eſt, ab ipſo mundo, hoc eſt, à reprobis qui plures ſunt: ſed in ipſo mundo, qui tamen hoſtis eſt Chriſti, & pro quo Chriſtus non rogauit Ioh. 17. inter hoſtes Chriſti, creditus fuit & receptus Chriſtus, inuito Mundo. Pſal. 110. *Dominare in medio inimicorum tuorum*. Mundus perſequitur Chriſtum: ſed in mundo tamen ſemper ſunt aliqui, qui credunt in Chriſtum. Atque hîc habemus electionem & reprobationem. An non hoc magnum myſterium eſt?

2. Obſeruand. quod ait, *Creditus eſt*. Quid? quòd ſit Deus, Seruator, & vt talis, fide receptus. Et quotidie ſunt qui credunt in eum, qui ad eum accedunt. Qui? Electi. ô magnum igitur pietatis myſteriũ, quòd in mundo ſint tot millia hominum genera, qui hunc crucifixũ, prædicatum ab Apoſtolis, credunt verum eſſe Deum, Serua-

torem Mundi, & vt talem amplectuntur, in que eum totam collocant fiduciam.

Quâ fide creditus? Fide, per dilectionem efficaci. Vnde hæc fides? an ab ipſis? non: ſed ab hoc eodem Chriſto: is qui creditur, dat etiam vt credatur, non omnibus, ſed quibuslibet. ô magnum igitur pietatis myſterium. Matth. 11. *abſcondiſti a ſapientibus, & reuelaſti paruulis.* Quid huic? iuſtificatio, remiſſio peccatorum, ſalus. At *falluntur.* Nequaquam, apparet non falli. Nam hac fide renouantur, regenerantur, mutant vitam, contemnunt Mundum, vitam ipſam &c. Quis hæc? Chriſtus ipſe, fide receptus, in nobis habitans. Verum eſt igitur, hunc eſſe verum Deum, qui in carne manifeſtatus eſt. ô magnum pietatis myſterium! Perſequatur igitur nos Mundus quantum velit, ſemper erunt in eo, qui credent in Chriſtum hunc, & huius ſeſe ſubiiciunt doctrinę. Quia oportet, vt quod hîc dicit Apoſtolus, ſemper impleatur, *Creditus eſt in Mundo.* Hic igitur habemus electionem & reprobationem, efficacē vocationem, iuſtificationem, ſanctificationem, ſalutem fidelium per Chriſtum.

VI. *Surſum receptus eſt in gloriam.*

Continet hæc propoſito Synecdochica, aſcenſionem Chriſti in cœlum, ſeſſionem ad dextram Patris, perpetuam pro nobis apud Patrem interceſſionem, reditum in ſua maieſtate ad iudicandum viuos & mortuos, & ad recipiendum electos in eam gloriam, in quam & ipſe receptus eſt, de quibus ſingulis diſſerere nimis longum eſſet. De receptione igitur in ſuam gloriam cœleſtem, id eſt, de aſcenſione in cœlum aliquid iam dicendum eſt.

Eſt autem hæc locutio, ſicut & reliquæ omnes præcedentes, propria & minimè figurata. Quare cùm ait, *ſurſum receptus eſt*, propriè hoc accipiendum eſt, CHRISTVM ſcilicet non euanuiſſe ſuo corpore in aere, ſed ſurſum aſcendiſſe ſupra hoſce cœlos, vbi & manet in finem vſque ſeculi.

1. *Quis receptus?* Idem Deus, qui manifeſtatus eſt in carne, id eſt, CHRISTVS. Qua parte? non quatenus DEVS, quia ſua diuinitate ſemper fuit in ſua gloria, & apud Patrem; ſed humanitate. Hæc eſt enim illa, quæ mutauit conditionem & locum.

2. *Vnde, & quo receptus?* Surſum, in gloriam ſcilicet cœleſtem. Sic enim Act. 1. Angeli eodem vtuntur verbo, ἀναληφθεὶς. Sed quod hîc ait in gloriam, ibi habetur, in cœlum. Ergo Chriſtus ſuo corpore non erat vbiq;. Eò enim receptus fuit, vbi non erat. Vnde enim aſcendit? è terra. Quò aſcédit? in cœlum. Propriè aũt hîc loquitur Apoſtolus, non figuratè. Chriſtus igitur corpore cùm eſſet in terra, non erat in cœlo: & cùm receptus eſt in cœlum, non amplius erat in terra. Eſt autem etiam nunc in illa cœleſti gloria, & in ea permanebit, donec redeat ad iudicium. Impium igitur eſt dicere, *Corpus Chriſti vel vbique eſſe, vel eo modo in Cœna, quo in cœlo.*

Contra vbiquitatem & præſentiam carnalem.

3. *Qua verò de cauſſa receptus eſt in cœlũ, & gloriam cœleſtẽ?* Non tã ſuâ, quàm noſtrâ cauſâ. 1. Vt nos cõfirmaret in fide, ſe verũ eſſe Dei filiũ, patriq; dilectũ. Aſcendit.n. in eam gloriam, in qua etiã Pater eſt, & ad illius ſedet dextram. 2. Receptus eſt ſurſum in gloriam, vt oſtenderet, ſe verum eſſe ſeruatorem noſtrum, atq; ita nos in ſalutis fiducia

confirmaret. Aſcendit enim cum triumpho, vt Euangeliſtis, & Lucas in Actis & Paulus ad Eph. 4. deſcribunt, deuictis ſcilicet hoſtibus noſtris, peccato, morte, Satana, inferno, Mundo. 3. Receptus eſt ſurſum, vt perpetua interceſſione nos ſeruet in gratia Patris. Hebr. 9. *Non in manufactum ſacrarium ingreſſus eſt Chriſtus, ſed in ipſum cœlum, vt appareat nunc in conſpectu Dei pro nobis.* 4. Vt noſtra corda ſurſum eleuaret, ad quærenda ea, quæ in cœlo ſunt. Col. 3. *Si reſurrexiſtis cum Chriſto, ſuperna quærite, vbi Chriſtus eſt, ad dextram Dei ſedens.* 5. Receptus eſt in gloriam, vt certam futuræ gloriæ in nobis ſpem firmaret. In eam enim noſtro etiam nomine aſcendit, eamq; retinet, vt tandem in illam nos recipiat: id quod fit partim quotidie, dum animæ fidelium in illam cœleſtem gloriam recipiuntur, ſimulatq; migrant è corpore: partim in fine ſeculi fiet cùm noſtra etiam corpora, quæ ſepeliuntur in ignominia, reſurgent in gloria, & in æternas illas beataſque ſedes introducentur.

Proinde notandum eſt, Apoſtolum, cùm ſummam doctrinæ Chriſtianæ complecti voluit, ad extremum poſuiſſe receptionem in gloriam. Finis igitur Chriſtianæ pietatis eſt, gloria cœleſtis, in quam nos quoque tandem recipiemur per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Nam vbi Chriſtus eſt, ibi tandem nos quoq; fideles ſimus neceſſe eſt, propter precationem Chriſti à Patre exauditam, cùm dixit. Ioh. 17. *Volo, Pater, vt vbi ego ſum, & illi ſint, qui credunt in me.* Qua dere minimè nobis dubitandum eſt.

Hæc prolixiùs, quàm propoſueram: ſed vos, qua

quæ veſtra eſt humanitas, non dubito, facilè condonabitis. Precor autem à Domino gratiam, pacem, æternamque ſalutem, per Ieſum Chriſtum.

EIVSDEM

Cùm poſt compoſitum vtcunq; diſſidium, iterum ingreſſurus eſſet Scholam legendi gratia, ORATIO, *de vitandis diſſidiis in Eccleſiis & Scholis, habita 21. Iulii Anno 63.*

ANnus agitur tertius, id quod non ſine dolore commemoro, optimi auditores, ex quo in hac Schola (vt ſcitis) neque docui, neque diſputaui. Huius verò intermiſſi officii culpa, neque in ampliſſimum ſenatũ, neq; in clariſſimos D. Scholarchas transferenda eſt. Neq; enim aut ille mihi (vt multi falsò putarunt) toto diſſidii tempore lectione interdixit; aut iſti eam interdicendam curarunt; ſed ego meapte ſponte, quanquam non ſine grauiſſimis cauſſis, officium meum intermiſi.

Neque verò eſt quod exiſtimetis, me idcirco nunquam totum hunc ſeſquitertium annum, in Scholam ad officium meum, niſi nunc primum reuertiſſe, quòd aut nullo, aut perexiguo erga vos affectus fuerim amore. Nam quantus ille ſit, fueritq; ſemper, ab eo tempore, quo ad hanc functionem vocatus fui, etſi non pauca, eaque minimè obſcura habuiſtis teſtimonia: tamen hinc etiã facilè colligere poteſtis, quòd licet multæ, illęque honorificæ conditiones, tam in Germania, quàm extra Germaniam, non ſemel & iterum, oblatæ mihi fuerint: Scholam tamen hanc deſerere nũquam volui, & per hanc meam erga vos optimam

voluntatem non potui. Amaui enim & amo non vulgariter & Scholam & collegas, & totam vrbem: atque hic vnus amor effecit, vt etiam nunc in Scholam redierim, alioqui fortaſſis nunquam rediturus, niſi amor Chriſti inprimis, deinde etiam veſtri, redire me compuliſſet.

De mea igitur erga vos voluntate ſinceroque amore, dubitare minimè debetis. Spero autem Dei beneficio, quicquid huc vſq; intermiſſum eſt officii, illud maiori poſthac ſedulitate ac diligentia, à nobis, cum fœnore etiam compenſatum iri. Sum enim Moſen, omnium ſcriptorum, tam profanorum, quàm Eccleſiaſticorum, vt antiquiſſimum, ita etiam optimum, & omnium S. Scripturarum ſicut ianuam, ſic etiam clauem, ea (vt ſpero) diligentiâ ſimul & celeritate interpretaturus, vt & nihil ſim, quod aut explicatione habeat opus, aut obſeruatione dignum ſit, omiſſurus, & in eo tamen non ſim diu immoraturus, idque veſtra tantum cauſſa, vt ſcilicet maiorem in veſtris ſtudiis progreſſum facere poſſitis.

Cæterum antequam aggrediar quod inſtitui, duobus hominum generibus, pro defenſione Miniſterii non tam mei, quàm aliorum etiam omnium collegarum meorum, breuiter reſpondere operæ pretium eſt. Miniſtris enim verbi ſui ſemper Miniſterii dignitas ab omnium calumniis vindicanda eſt, idque non tam propter noſtram exiſtimationem, quàm propter ipſam Miniſterii functionem, vt ſcilicet

verbum

verbum à nobis vel in Schola explicatum, vel in templis prædicatum, libentiùs attentiuſque ab auditoribus audiatur, & maiori cum fructu recipiatur ac retineatur. Hac de cauſſa Paulus frequentiſſimus fuit in defendenda ſui Apoſtolatus dignitate, quòd alioqui contemto, aut alia ratione periclitato ſuo Apoſtolatu, periculum quoque fuiſſet, ne ipſum quoque CHRISTI Euangelium, ab ſe prædicatum, contemneretur & reiiceretur: ſuo certè exemplo, quid nobis quoque faciundum ſit, cùm talis neceſſitas poſtulat, docuit.

Sunt igitur, qui quoniam viderunt, quædam inter nos nata fuiſſe, & biennium duraſſe diſſidia, ita offenſi fuerunt, vt ipſa quoque Miniſterii noſtri dignitas atque autoritas, non parum apud ipſos obſcurata atque imminuta eſſe videatur. Sunt alii, qui noſtram non probant conſenſionem. Eſt igitur hîc mihi omnium noſtrûm exiſtimatio, & Miniſterii noſtri dignitas, cùm alias ob cauſſas, tum præſertim propter honorem & famam noſtræ Scholæ, aſſerenda.

Ac primùm, quòd quædam inter nos orta ſint diſſidia, dolendum certè eſt, & quidem vehementer dolendum, tum quia diſſidia autorem habent Satanam, & pugnant cum lege DEI: tum, quia multa ſecum trahunt non incommoda ſolùm atque damna, ſed etiam flagitia. Nam iis irritatur mirum

in modum Deus: offenditur proximus, inflammantur diſſidentium animi ad ſimultates, ad odia, ad calumnias, ad conuitia, ad contumelias, ad iniurias, denique ad ipſam ſæpenumero aduerſariorum necem, ſi non inferendam, ſaltem optandam. Ex odio verò perſonarum, ſæpe veritas etiam agnita oppugnatur; veteres errores defenduntur; noui fabricantur; ſectæ excitantur; Magiſtratus perturbātur; Scholæ diſſipantur; Eccleſiæ conuelluntur; ciuitates euertuntur; denique Satanas exultat; Antichriſtus triumphat; Chriſtus & Euangelium blaſphematur. Quis vel dicendo, vel etiam cogitando poſſit aſſequi, quot & quāta mala ex diſſidiis noſtris, præſertim Theologorum, in totam Chriſti Eccleſiam deriuentur? Vehementer igitur dolendum eſt, oriri inter Chriſtianos, præſertim verò inter Doctores Eccleſiæ, vllius generis contentiones. Proinde ſunt huc omnes vires atque nerui, piis omnibus, atque inprimis Magiſtratibus intendendi, ne ſinant in Eccleſiis & Scholis, diſſidia aut oriri, aut
Gal. 5. orta & nata foueri atque augeri. *Ne ſint* (inquit Apoſtolus) *inter vos ſchiſmata.* Et iterum: *Quod ſi inuicem mordetis & comeditis, videte, ne ab inuicem conſumamini.* Et ad Corinth. *Cùm ſint inter vos æmulatio & contentio, nonne homines eſtis, nonne carnales eſtis?* Apoſtolus hìc apertè indicat, vnde diſſidia & ſectæ in Eccleſia. vndenam? Inde, quòd homines ſumus, quòd carnales ſumus, & indulgemus nimium noſtris affectibus. Item inde, quòd non continemus nos in verbo Dei, ſed illo quaſi iam neglecto, vnus dicit, *Ego ſum Pauli, alter, ego Apollo: alius, ego Cephæ.*

Cæterùm etſi probanda nunquam ſunt diſſidia, præſertim quæ inter Doctores paſtoreſq; Eccleſiæ de religione agitantur: non ita tamen nos offendi illis debemus, vt propterea aliquid de ſolita debitaque erga illos & illorum miniſterium, reuerentia, fide, amore accidamus; præſertim cũ & ea quæ controuertuntur, non ſunt è numero illorum, quæ maximè ad ſalutem ſunt neceſſaria; & ii qui contendunt, ſtudio veritatis adducti, cõtendunt; & ideo contendunt, quòd putent, ſeſe bonam defendere cauſſam, parati ſemper cedere veritati. Neque enim res noua eſt, quòd id genus diſſenſiones in Eccleſia ſubinde inter Doctores naſcantur.

Etenim iam inde ab initio naſcentis Eccleſiæ, ſingulis temporibus, non leues fuerunt, inter ſanctos etiam Epiſcopos atque Doctores, concertationes, lites, altercationes; neque tamen eam ob cauſſam, ſuam in Eccleſia autoritatem apud fideles prorſus amiſerunt.

Non leue certè diſſidium fuit inter Apoſtolos vna ex parte, & alios multos doctos fratres ex altera, de ritibus Moſaicis. Hi enim contendebant, Gentiles quoque, qui ad gratiam Euangelii admittebantur, debere circumcidi, & ſubiici legi Moſis, ſicut erant etiam Iudæi; tum quòd nõ poſſent iuſtificari (de iſtorũ ſententia) niſi etiam circumciderentur, & legi Moſis ſubiicerentur; tum quòd æquum non eſſet, vt inter Chriſtianos, vlla eſſet diuerſitas, vel in doctrina, vel etiam in ceremoniis. Cùm itaque inter eos, qui erant ex circumciſione, & inter eos, qui erant ex Gentibus, conſenſio eſſet in doctrina Euangelii, debere

etiam eſſe conſenſionē in obſeruatione legis Moſaicæ. Fuerat hoc ſpecioſum argumentū, à cōſenſione & cōformitate ductū, vt inter oēs Chriſtianos eſſet idē in doctrina, & in ceremoniis cōſenſus. Apoſtoli cōtra demōſtrabant, neq; neceſſariā eſſe legis obſeruationē ad iuſtificationē. Sola.n. fide, homines oēs iuſtificari; neq; ęquū eſſe, vt Gētes ad circūciſionē, legiſq; Moſaicæ obſeruationē adigerētur, quòd hęc ſeruit⁹ pugnaret cū gratia & libertate Euāgelii. Cōpoſitū tandē fuit diſſidium Hieroſolymis; ſed ita, vt Apoſtoli aliqd etiā concordiæ paciſq; cauſſa, aduerſæ parti conceſſerint. Statuerūt.n. idq; ex afflatu S.S. vt etiā qui erant ex Gētib. licèt legi Moſis nō eſsēt per ſe ſubiecti: pacis tamē ſeruādæ gratia, cōformiter cū iis, qui erāt ex circūciſione, abſtinerent nō ſolū à fornicatione, & cōtaminationib. ſimulachrorū, quæ per ſe impia erant; ſed etiam à ſanguine, & à ſuffocato.

Quale etiā diſſidiū fuit illud, quod duos chariſs. collegas Paulū & Barnabā, à ſe inuicē diſiūxit? Interim ſicut Paulus, ſic etiā Barnabas, ſuam in Eccleſia apud fideles ſemper retinuit exiſtimationem atque autoritatem.

Qualis fuit illa diſſenſio inter Paulū & Petrum, cùm Petrus iudicaret, Chriſtianos & poſſe cū iis qui ſunt ex Gentib. gentiliter viuere, h. e. omni ciborū genere, ſine vllo diſcrimine veſci: & debere cū iis qui ſunt ex Iudaiſmo, Ἰουδαΐζειν, h. e. abſtinere à cibis, qui in lege prohibētur, & ſuo exēplo ita alios facere docuerit? Paulus verò contrà ſentiret, nō eſſe diſſimulandā libertatē, præſertim quādo noſtra diſſimulatione alii vel in hāc ſentētiā trahūtur, neceſſariā eſſe ceremoniarū legaliū obſeruatio-

uationẽ:vel eã edocti ſentẽtiã,in ea etiã confirmãtur:ac proinde Petrũ in liberrima ciuitate Antiochiæ,corã omnib.fratrib.acriter obiurgarit,quòd nõ rectè iuxta veritatẽ Euangelii ambularet? Nũquid ꝓpterea in minori deinceps reuerẽtia habitꝰ fuit Petrus apud fideles, quàm antea haberetur? aut Paulo aliquid deceſſit de ſua exiſtimatione & autoritate; quia auſus fuit cũ primario Apoſtolo Petro contendere? Minimè gentium.

Philippis haud conſentiebant inter ſe cõcionatores & Doctores in prædicando docẽdoq; Euãgelio,vt apparet ex Epiſtola ad Philippenſes:interim tamen retinebãt oẽs ſuam autoritatẽ;& Paulus de omnib.illis ait,Phil.1. *Siue per veritatẽ* (h.e. ſincerè) *ſiue per occaſionẽ* (h.e.in ſpeciẽ) modo prædicetur Chriſtus, in hoc gaudeo & gaudebo.

Atq; hæc exempla è Scripturis S.deſumta,ſatis ſunto.

Venio nunc ad hiſtorias Eccleſiaſticas.

Inter primitiuæ Eccleſiæ Patres, Epiſcopos & Doctores, Apoſtolorum ſucceſſores, grauiſſima fuit cõtẽtio de Paſchatis feſto, eaq; durauit in Eccleſia,annos prope 200.donec per Cõcilium Nicenũ fuit compoſita. Singuli tamen ſuam in Eccleſiis retinuerunt autoritatem.

Multę & graues diſſenſiones fuerũt inter Patres, qui ad Synodũ Nicenã cõuenerunt;nihilominus tamen Conſtantinus Imperator, omnes ex æquo vocauit fratres & conſeruos, & non minori vnũ, quam alium honore affecit, vt videre eſt in vita Conſtantini,apud Euſeb. Cæſar. *Euſeb. in vita Conſtantini, lib.3.*

De diſſidiis multarum Eccleſiarũ inter ſe,non tantùm in Paſchatis feſto, ſed etiam in tempore

& ratione ieiuniorum, in ceremoniis circa Synaxin, in connubio clericorum, in tempore & ceremoniis circa Baptiſmum, in precibus Eccleſiaſticis, & aliis rebus permultis, legantur hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, & præter alios Socrates lib. 5. c. 22.

Fuerunt interim omnes illæ Eccleſiæ habitæ pro veris Eccleſiis, & ſeſe mutuo honore afficiebant. Nihil in Eccleſia Chriſti pernicioſius, quàm reliquas Eccleſias, & reliquos omnes Doctores ac Miniſtros, qui nobiſcum in omnibus non cōſentiunt, damnare, adde & Vatiniano nonnunquam odio, odiſſe.

Quæ obſecro pugnæ, qui conflictus fuerunt inter Cornelium & Cyprianum Martyres & Epiſcopos, cum aliis aliquot Africæ Epiſcopis vna ex parte; & inter Romanos, totiuſque Italiæ Epiſcopos, ex altera parte, de rebaptizandis hæreticis? illis contendentibus, hæreticos eſſe rebaptizandos, his verò contrarium demonſtrantibus.

Sozom. lib. 8. cap. 14. 15.

Quid dicam de diſſidiis inter Epiphanium & Chryſoſtomum; Cyrillum & Iohannem Antiochenum: Hieronymum, & Auguſtinum, alioſq; Patres quam plurimos? ſua tamen cuique manſit ſalua ſemper atque integra autoritas in Eccleſia. Cur nos non ſequamur Apoſtolos, veterem Eccleſiam, antiquos Patres, maiores noſtros?

Dolendum igitur eſt, lugendum, deplorandū omnibus, quædam inter nos fuiſſe diſſidia. Sed nō ita vos offendi debetis auditores, vt propterea abiicienda vobis ſit ea, quâ ſoliti fuiſtis & debetis, veſtros proſequi Præceptores ac Paſtores, obſeruantia, amor, reuerentia, fides. Nam ſi hæc à veſtris animis abſint, aut nihil, aut parum po-

teritis in veſtris ſtudiis, illorum lectionib. iuuari.

Nobis verò Profeſſoribus atq; Paſtoribus vitandæ ſemper ſunt diſſenſiones, colendaq; quoad fieri poteſt, pia in rebus omnibus conſenſio, vt idem dicamus omnes, ſicut hortatur Apoſtolus.

Sed ſi fortè, quod auertat Dominus, cõtingat, vt aliquib. in reb. vt fieri ſolet, non vſq; quaq; cõueniamus, id quod ipſis quoq; Apoſtolis, ſanctiſs. Epiſcopis, & excellentiſſimis Eccleſiæ Doctorib. omnib. tẽporib. contigiſſe antea vidimus; nõ debem⁹ ꝓpterea facere ſchiſmata, alii alios damnare, odiſſe, execrari, traducere, atq; ita & nos & noſtrũ miniſteriũ perpetuo exponere ludibrio, præſertim cùm nobis omnib. idẽ maneat, firmũq; ſtet fundamentũ, & oẽs ſuper illud ædificemus, quod fundamentũ eſt, vt Apoſtolus docet, *Dominus Ieſus Chriſtus, & eius Euangeliũ*: tantùm quiſq; videat, vt inquit idẽ Apoſtolus, quid ſuperædificet: ne ſc. adferamus ad hoc fundamentũ, ſtipulã, ligna, fœnũ, h. e. noſtras aut aliorũ hominũ, quæ apertũ teſtimoniũ nõ habent ex verbo Dei, phantaſias. Ignis. n. diuini iudicii, cuiuſq; opus, quale ſit, tandẽ probabit. Ipſe aũt ſaluus quidẽ fiet, ſed ſic tamen, vt quaſi per ignẽ, h. e. ſi per ignẽ probatus, firmus perſtiterit in fundamento.

Duæ igitur regulæ mihi videntur eſſe ſeruandæ, ſi velimus vnitatẽ Eccleſiarum conſeruare, ipſaq; vitare ſchiſmata: vna regula eſt fidei, altera charitatis. Alterutrâ enim neglectâ, ſtatim excitantur diſſenſiones, & ex diſſenſionibus ſchiſmata oriuntur.

Prima itaq; regula ſeruandæ inter nos conſenſionis eſt, vt quiſq; ſe contineat intra metas verbi

Digitized by Google

Dei,nec ſe alterius eſſe diſcipulũ profiteatur, quã Chriſti, nullamq; aliam doctrinam ſibi ſequendã proponat, quàm verbum Dei,in S.literis expreſſum: h. e. vt non aliter loquatur, quàm loquitur verbum Dei,nec alia tradat dogmata, quàm quæ apertè tradũtur in S.literis: ſed loquamur omnes & verba & res S. literarum. Hoc.n. vt faciamus, poſtulat fides quã profitemur,in Chriſtũ,cùm fides ſit ex auditu:auditus autẽ tantùm per verbum Chriſti.Proinde *regulam fidei* appello.

Quantum hæc regula ſit neceſſaria,inde liquidò apparet, quia videmus, oẽs in religione diſſẽſiones inde ſuũ ſemper habuiſſe initiũ, quòd Eccleſiæ Doctores & alii homines, nimiũ delectati vel ſuis, vel alienis excogitatis,paulatim incœperũt à verbo Dei, h.e.primùm à lectionib.ſcripturarũ, deinde à reb.etiã ipſis, ad humanas phraſes, & inde ad humana dogmata deflectere. Inter homines aũt,cùm tot ſint ſententiæ, quot capita, & ſua cuiq; placeant, neceſſe eſt,vt cùm primùm cœperint ab vnitate verbi Dei recedere,nõ ſolùm fiat ſchiſma ab illis,qui ſe continent in verbo Dei; ſed etiam, vt inter eos, qui à verbo deflexerunt, variæ oriantur diſſenſiones & ſectæ.

Hoc ita ſe habere,cùm per ſe ſatis ſit perſpicuũ, hiſtoriæ etiã non ſolùm veteres, ſed etiã nouæ, & exẽpla noſtri tẽporis confirmant. Vnde obſecro, altercationes in Eccleſia, temporib.Apoſtolorũ, inter Chriſtianos,qui erant ex circũciſione, & inter eos,qui erãt ex Gẽtib.niſi hinc,quòd vel neutra pars, vel ſaltẽ alterutra, non ſe continebat in puritate Euangelii? ſed & Iudęi ad ſuas ceremonias,& multi ex Gẽtib.ad ſuã aliquãdo Philoſophiã

diuer-

diuertebant. Vnde inter Corinthios? Apoſtolus apertè docet, quia ſc. paulatim ab vnitate Euangelii declinantes, alius dicebat, *Ego ſum Pauli: alius ego Apollo: alius ego verò Cephæ: alius, ego aũt Chriſti.* Idcirco eos hortatur Apoſtolus, non ſolùm vt eiuſdem ſint mentis & ſententiæ; ſed etiam eodem vtantur ſermone: *Obſecro* (inquit) *vos fratres, per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt idem loquamini omnes, & non ſint inter vos diſſidia. ſed ſitis integrũ corpus, eadem mente, & eadem ſentẽtiâ.* Tria iubet Apoſtolus, quibus vera vnitas Eccleſiæ conſtat: primũ, vt idẽ loquamur omnes. Hic eſt conſenſus in ſermone & forma dicenda. Secundum, vt ſimus eadem mente. Hic eſt conſenſus in doctrina & intelligentia ſcripturarum. Tertium, vt ſimus etiam eâdem ſententiâ, γνώμῃ. Hic eſt conſenſus in volũtatib. & ſtudiis per charitatẽ. Docet igitur Paulus, tunc conſtare vnitatem Eccleſiæ, cùm nõ ſolùm eiuſdem ſumus ſententiæ & voluntatis per charitatẽ; ſed eiuſdẽ inprimis ſumus mẽtis in doctrina Apoſtolica, & eodẽ etiã ſermone, formaq; dicẽda Apoſtolica vtimur: Contrà inde oriri diſſidia & ſchiſmata, cũ incipim⁹ & animis ab inuicẽ alienari, & à doctrina formiſq; dicendi Apoſtolicis vel minimùm deflectere.

Nec ſine cauſſa Apoſtolus priori loco iubet, vt idẽ nõ tantùm ſentiamus, ſed etiã loquamur oẽs. Etſi.n. primò requiritur conſenſus mentis in doctrina; cauſſa tamen proxima diſſidiorũ eſt, cùm diuerſis vtimur locutionib. & fit, vt licet conſenſus ſit in re ipſa; tamen ſi variis vtamur dicẽdi formis, mox diſſidia, h.e. λογομαχίαι excitentur. λογομαχίαι verò ſæpenumero veras etiã αἰτιφάσεις gignũt: quia dum ſuas quiſque vult defendere locutio-

nes, fit vt etiam mutet ſententiam. Atq; hoc vnum perdit Eccleſias noſtras.

Prima itaq; regula conſeruandæ vnitatis, & vitãdorum diſſidiorum in Eccleſia, eſt regula fidei, vt ſcilicet contineamus nos in eadem Apoſtolica tum doctrina, tum forma docendi.

Altera regula eſt regula charitatis, nempe, vt ita nos mutuò diligamus, vt etſi alter ab altero, aliqua in re diſſideat, ſed quæ non conuellat fundamentũ, illum tamen per charitatem feramus, ſperantes Deum fortaſſis effecturum, vt aliâs intelligat id quod fortè nunc non poteſt percipere.

Hanc regulam tradit Apoſtolus non ſolùm loco ſuperiùs citato ex 1. ad Corinth. ſed alibi quoque ſæpius.

Galatas etiam, inter quos fuerãt diſſenſiones, poſtquã ad conſenſionem in eâdem Apoſtolica doctrina, hortatus fuiſſet, quæ eſt regula fidei: poſtea adiecit aliam regulã charitatis, quâ caueret omnia diſſidia, dicendo: *per charitatem ſeruite vobis inuicem.* Nã tota lex in vno verbo cõpletur, *Diliges proximũ tuũ ſicut teipſum. Quòd ſi inuicẽ mordetis & comeditis, videte, ne ab inuicem conſumamini.* Et ad Phil. 3. *Quotquot igitur perfecti ſumus, hoc ſentiamus.* Quòd ſi quid aliter ſentitis, hoc quoq; De⁹ nobis reuelabit. Attamen ad id, quod aſſecuti ſumus, eâdẽ procedamus regulâ, vt ſimus cõcordes.

Hanc eandẽ regulam vbiq; inculcat Auguſtinus, & ſic legit; *Quòd ſi quid aliter ſapitis, Deus quoq; reuelabit, modò in eo, ad quòd peruenim⁹, permaneam⁹.*

Ac profectò mihi videtur hæc regula ſeruãdæ inter nos conſenſionis, optima: nẽpe, vt ſi fortè aliqua in re frater à fratre diſſideat, illũ feramus, & nos in-

nos inuicẽ toleremus. *Nam ſi propter quamlibet diſſenſionẽ incipiamus nos inuicẽ mordere* (vt ait Apoſtolus) *atq; exedere, metuendũ eſt, ne tandẽ*, vt inquit Apoſtol⁹, *ab inuicẽ, alius ab alio cõſumamur*. Mutuis .n. criminationib. animi magis exacerbãtur; ii verò exacerbati, odiſſe incipiunt; odio autem excæcantur. Nam qui odit fratrẽ, in tenebris eſt, inquit Iohannes, & in tenebris ambulat: excæcati verò, & veritatem impugnant, & innumeros defendũt errores. Cæci.n. lucẽ dicunt tenebras, & tenebras lucem, vt loquitur Ieſaias. Ita fit, vt ii tandẽ, ipſum quoq; fundamentũ, quantũ in ipſis eſt, cõuellãt.

Nihil igitur ſalutarius ad vnitatem in Eccleſiis atq; Scholis conſeruandum, quàm vt primùm fide firmum retineamus fundamentũ: deinde charitate nos inuicem, etiam aliqua in re diſſentientes, toleremus. Nã ſi quid aliter ſapimus, Deus id quoq; reuelabit, vt ait Apoſtolus, modò in eo, in quod peruenimus, permaneamus, hoc eſt, in fide & charitate.

Apoſtolus cõparat fraternam dilectionẽ vinculis ſeu circulis, quib. dolia conſtringuntur, cùm ait in Epiſt. Philipp. dilectionem eſſe vinculũ perfectionis, h.e. coagmentationis Eccleſiæ. Dũ illi circuli manent integri, periculũ non eſt, vt vinum effluat; ſi frangantur, actũ eſt de vino. Corpus Eccleſiæ retinetur & cõſeruatur integrũ, ne diffluat, neve ſcindatur in partes, vinculo charitatis. Quòd ſi hæc abſit, ſcinditur Eccleſiæ vnitas. Sic etiã hũc locũ Apoſtoli interpretatus fuit, honorificæ memoriæ, deq; Eccleſia Chriſti optimè meritus Philippus Melanchthon, in epiſtolam ad Coloſſ. Eius verba ibi legantur.

Vitemus igitur diſſidia omnia, fratres, quòd vt poſſimus aſſequi, primùm cōtineamus nos intra metas S. literarum, vt idem, quod Apoſtoli docuerunt, ſentiamus, & idem etiam quod Apoſtoli, loquamur; & conſenſus nobis ſit cum Apoſtolis nō ſolùm in doctrina, ſed etiam in ſermone & forma dicendi. Deinde mutuam inter nos dilectionem, eamq; Chriſtianā colamus, atq; ita colamus, vt corporis Eccleſiæ conſeruandi gratia, nos inuicem, licèt aliqua in re diſſentientes, feramus. Neq; quæramus gloriam noſtram, ſed Dei: alioqui ſi hac neglecta, de noſtra tantùm ſimus ſoliciti, argumento eſt, nos non verè credere in Chriſtum. Quomodo enim (dicebat Dominus Ieſus ad Phariſæos) poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem quæritis, & gloriam quæ à ſolo Deo eſt, contemnitis? Certiſſimum eſt autem, ſi fuerimus omnes vera fide præditi, pacem inter nos futuram. *Credentium autem* (inquit Lucas) *erat anima vna, & cor vnum.* Ergo vbi plus fidei, ibi etiam plus pacis; & vbi plus diſſidiorum, ibi etiam minus eſt fidei. Fides autem in noſtra non eſt poteſtate, ſed Dei donum eſt. Rogemus igitur Dominum, vt in vera nos fide confirmet & ſtabiliat: & nos in huius rei ſtudium diligenter incumbamus, ac tum demum, ne dubitemus, quin futura ſit inter nos poſthac, maior quàm vnquam fuerit charitas, conſenſio, pax, eaque in Chriſto Ieſu Domino noſtro, cui ſit omnis honor, gloria, poteſtas & imperium, in omne æuum, AMEN.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM MEMORABILIVM QVÆ IN SECVNDO LIbro harum *Epiſtolarum* & in Orationibus continentur.

A.

ABire in conſilium impiorum, quid 560
Albani Ducis tyrannis in Belgio quãta 27
Amicitia vera, ſine pietate an eſſe poſſit 350
Anabaptiſtarum quot ſectæ 414
Anabaptiſmus ex Saxonia in Heluetiam prouectus 27
Animi Chriſtiani quomodo nutriantur 453
Annatas nullas ex Gallia Romam mittendas quando concluſum 30
Annulus cuius rei apud Romanos fuerit ſignum 578, & 608
Antiochena & Alexandrina Scholæ quàm celebres 510. & 511
AntWerpienſis vrbis commendatio 400
Apoſtolorum quodnam primum fuerit officium 513
Auditorum Chriſtianorum quotuplex ſit officium 541
Αὐθάδεια quantum malum 312

B.

BAptiſmi quis ſit finis 549
Beatitudo quotuplex 557, & 564
Beneficiorum Dei quantus numerus 579. & *quæ præcipua ſint eius beneficia* 581

Digitized by Google

Bezæ annotationum in Nouum Teſtamentum commendatio 266
Bonum quid ſit, & qui boni 478
Brentii obitus 334
Bullingeri ex hac vita migratio 346

C.

CAnthuarieſis Epiſcopi in Anglia ob ſinceram fidei confeſſionem, trucidatio 32, & 116
Cardinalis Lotharingii concio de reformatione Eccleſiarum pura 8 & 142, & 148
Catechiſatio primum Apoſtolorum officium 513
Catechiſtarum quodnam ſit officium 515
Chemnitii ſententia de præſentia corporis Chriſti in Cœna: & quomodo eam probet 291
Chriſtianus quis ſit 328
Clauenna oppidū in forib. Italiæ, vnde & cur ita dicta 5
Cognitio Dei vnde haberi poſſit 493
Cœlii ſecūdi Curionis filiæ, quæ prior Zanchii vxor fuit, obitus & encomium 21
Cœnæ Dominicæ quis finis 549. *eius controuerſia quomodo fuerit compoſita in Gallia* 30. *in ea quidnam percipiatur, quando, & à quibus* 88, & 89
Cœnobia Monachorum quid olim fuerint 465
Comitis Vïyſſij commendatio 368
Communio ſanctorum quænam ſit 353
Concilii Tridentini nouus auriga Cardinalis Loth. 14
Conradi Geſneri laus & obitus 23
Conſolationes quænam opponendæ cruci 292. *vnde ea petendæ* 320
Corpus Chriſti an ſit vbiq; 655. *quomodo in Cœna ſit præſens* 69, 82, 89, 93, 108
Conuerſio noſtra ad Deum quomodo fiat 442
Cultus Dei falſus vnde ſit 495

Dan-

D.

DAnæi de Antichriſto libelli commendatio 380
Eiusdem epicedium in obitum Friderici III. Electoris 386
Dei cognitio vnde haberi poſſit 493
Deus an autor ſit peccati 440. quomodo cor Pharaonis indurarit 441
Doctores & Prophetas quis mittat 593. in quos fines mittantur 528. quodnam eorum ſit officium tam in Eccleſiis quā in Scholis 525. & 549. quodnā primum 727. quod ſecundum 530. quod tertium 532 quot eorum ſint genera 605. ab illis non nimium eſſe pendendum 537
Doctorum falſorum quodnam ſit ſtudium 537
Doctoratus ornamēta & inſignia an ſint neceſſaria 605 quarum rerum ſint teſtimonia 607. quibus hæc inſignia ſint conferenda 609

E.

EBrioſi ab Auguſtino in Africa à Cœna non excluſi 144
Eccleſia quo pacto ædificetur & conſeruetur 530. quādo ſeruetur aut perdatur 493. quando ſit columna & firmamentum veritatis 347
Eccleſiæ quanā ratione vniri & reformari poſſint 142
Eccleſia Romana quando ad tantam barbariem doctrinæ & morum fuerit deducta 505
Egmondanus & Hornius comites, quando capite plexi 27
Electi ad vitam æternam, quibus notis diſcernantur à reprobis 268
Electio in Chriſto, prima cauſſa ſalutis 193
Epiſcoporum quodnam ſit officium 498
Epiſtolæ ad Epheſios ſcopus quis 469

Digitized by Google

Euangeliũ cur in Eccleſia doceatur 550. quæ eius ſit ſumma 639. cur vocetur myſterium 640

F.

FElicitas vera, in quonam conſiſtat 482
Fides à quo ſit 553. vnde ſit 493. an à ſanctis amitti poſſit 84. an ſine charitate eſſe poſſit 350
Fidei analogia quæ ſit 515

G.

GAllicæ Eccleſiæ reformatæ, an extingui poſſint 142
Gamaliel quis fuerit 509
Gentium cura circa Scholas 505
Gloria Dei in quo conſiſtat 490
Gualteri iunioris commendatio & obitus 348
Guilhelmi Landgrauii & parentis eius commendatio 356
Guilhelmi Grataroli Medici commendatio 312, & 313

H.

HEidelbergenſis Academia quando inſtituta 632. eius diſſipatio Anno 1577. quantum profuerit aliis Eccleſiis 398
Hillel, quo tempore vixerit 509
Hyperii obitus 246

I.

IAcobus Sturmius parens Scholæ & ciuitatis Argentinenſis 128
Imagines eorum quos amamus, quàm ſint charæ 135
Impietatis quinam ſint gradus 562
Indigni an manducent corpus Chriſti 91
Iulianus Apoſtata quantum damni dederit Eccleſiis, & qua ratione 450. eius edictum ne liberi Chriſtianorum in Scholas admitterentur 451

Κατηχεῖν

K.

Κατηχεῖν unde & quid

L.

Lauſannenſis Scholæ inſtauratio 119
Leges quot modis Deus dederit populo ſuo 616 voce traditæ ante peccatum quæ 617. poſt peccatum, quæ, ibid. quàm neceſſariæ omnibus 620. cur in Scholis neceſſariæ 622. cur ſolenniter quotannis recitentur 614. non tantùm audiendæ, ſed etiam ſeruandæ 624
Lex naturæ quæ 616
Leuitis cur vrbes à Deo aſſignatæ 48, 507. cur iiſdem ampliſſimi prouentus à ſingulis tribubus dati 508
Libertas vera quæ ſit 480. vnde ſit 482. quinam liberentur, ibid. & quomodo ibid.
Libertas in docendo quibus tentationibus impediatur 533
Loci communes quomodo tractandi 515. quomodo à ſtudioſis excipiendi 520

M.

Magiſtratui cur parendum 628. cur à Deo conſtitutus 629
Marbachius aſſertor vbiquitatis 9. & 19. callida vulpecula 51. ipſius de perſeuerantia ſanctorum doctrina 59
Martini Buceri imago argentea Zanchio donata 134
Memoria quomodo perdatur 521
Methodus docendi quotuplex 486
Miniſterium verbi quibus ſit committendum 497. quis eius finis 594
Miniſtri verbi vnde ſumendi 510. quæ eorum ſit conditio in hoc Mundo 603

Digitized by Google

Monachorum variæ ſectæ vnde 539. *eorum cœnobia quid de principio fuerint* 511
Mors & reſurrectio Chriſti, cauſſa noſtræ ſpiritualis mortis & reſurrectionis 549
Muſculi locorum communium commendatio 113
Myſterium pietatis Paulo quid 640. *cur ita vocetur* ibid. *cur magnum* ibid.

N.

NAzaræi qui 507
Neſtorii tragicus obitus 393

O.

OBedire alicui quid ſit 106
Offenſas condonandas eſſe, quibus argumentis aliquis perſuaderi poſſit 283

P.

PAſtoribus quando liceat ſuum deſerere gregẽ 308
eorum obitus quantũ mali Eccleſiis afferat 347
Patres non per omnia ſequendi 537. *eorum ſcriptis quãtum ſit tribuendum* 468. *eorum teſtimonia, poſt teſtimonia Scripturarum quàm vtilia* 518
Paulus Apoſtolus quomodo dicta Poetarũ citarit 501
Paulus Eberus τὸ ῥητὸν *in verbis Cœnæ defendit* 192
Peccata an ſint neceſſaria 438. *quatenus ea Deus velit vel nolit*, ibid. *an ea Deus ordinarit* 440. *an eorum autor ſit Deus* ibid.
Peccatorum præteritorum remiſſio ſemel impetrata, an poſſit fieri irrita 114
Petri Martyris obitus 11. & 252. *eius encomiũ* 12, 18 & 42. *eius diſceſſus Argentinâ* 129. & *profectio Tigurum ad profeſſionem* ibid. & 1[illegible]
Philippus Melanchthon paulò timidior 36. *eius lo[ci] communes priores, Zanchio ad perfectam Chriſti cognitionem in Italia pædagogus* 13[illegible]

Pie-

Pietatis veræ, quanta ſit vis 358
Pileus cuius rei apud Romanos fuerit ſignum 578, & 607
Populus Dei qua in re aliis gentibus antecellat 489
Præſens quatenus aliquid alicui eſſe dicatur 83. & 89
Principum quodnam præcipuum officium 455. *eorũ officium circa Scholas* 502. & 512
Prophetæ & Doctores in quos fines à Deo mittãtur 528
Prophetarum filii qui 507
Prophetiæ Danielis commendatio 285
Pſalmi primi explicatio breuis, ſed mutila 557
Pſeudoprophetæ & falſi fratres multò pernicioſiores Eccleſiis, quàm tyranni 130
Pulueris excuſſio quale ſignum 542

R.

R*Eges & Principes quomodo nutriãt Eccleſiã* 452
Regni cœleſtis ciues, quib. mediis ſeruentur 380
Reprobis cur voluntas Dei annuncietur 295
Reſpublica Iſraëlis quando felix fuerit 504

S.

S*Acramentarii quinã à Luthero appellentur* 137
Salus noſtra in quo conſiſtat 491
Sancti an contra conſcientiam peccent 443
Scholæ in genere quàm neceſſariæ 455. *Theologicæ quàm neceſſariæ & vtiles* 457. *quam ſint neceſſariæ Rebuspub. & Eccleſiis* 503. *qui earum ſint nerui ib. quàm antiquæ ſint* 506. *quibus de cauſſis inſtitutæ & cõſeruatæ* 457. *quæ Scholæ in Iſraele* 460. & 507. *quæ tempore Chriſti* 507. *quæ poſt Chriſtum* 510. *quæ apud Gentes* 458
Scripturæ an ſint obſcuræ 469. *quantum conferant earum ſtudioſis* 476. *aſſidue ſunt legendæ* 522. *earum interpretatio qualis eſſe debeat, earum ſtudium*

Digitized by Google

quàm vtile 288
Secta,vnde in Eccleſia oriantur 538
Sedere in Cathedra deriſorum quid 560
Senum conſilia audienda 292
Seruus quis ſit 481
Siloh,vnde & quis ſit 583
Simeon,de quo Luc. 2. doctor in Schola Hieroſolymitana 460
Simleri commendatio & obitus 347
Stare in via peccatorum quid 560
Stella noua,quo anno viſa 435
Studioſorum quodnam ſit officium 520
Sturmius propter ſuam de re Sacramentaria confeſſionem,vexatur 28. eius propoſitum Argentinâ diſcedendi & Tigurum ſe conferendi 17. & cur, ibid. cur Chryſoſtomum in Schola explicarit 224

T.

TAffini laus 292
Terræ motus in Gallia inuſitatus 397
Teſtimonia hominum tam Chriſtianorum,quàm profanorum non citanda in concionibus 498. & quãdo vtiliter etiam pro ſuggeſtu adduci poſſint 500
Theologia quid ſit 568. quàm antiqua 567. quis eius vſus & ſcopus 523. quæ eius adminicula ibid.
Theologorum officium quotuplex 512. quæ eorum conditio ſit in hoc Mundo 603
Tituli Miniſtrorum ſuperbi,quàm pernicioſi 402
Toſſani vocatio Geneuam 404

V.

VAlentinus Gentilis captiuus Bernam ductus 41 & capitis ſupplicio affectus 41
Vaticinii Iacobi explicatio 589. eiuſdem complementum de ſpirituali ſceptro 598

Verbum

Verbum Dei purè docendum 526. ſincerè interpretãdum 532. liberè prædicandũ 533. quomodo audiendum 541. vt purum putum conſeruetur quàm ſit neceſſarium 485. in quem finem datũ 490. quibus rationibus purum conſeruari poſſit 497. per quoſnam prædicandum 492. quos fructus adferat 492. eius auditus omnibus præponendus 545

Verbum Dei comedere quid 552

Virtus quid ſit 478

Vita beata quæ: & quæ eius partes 630

Vocatio ad Miniſterium quando ſit legitima & à Deo 374. & an propter res ſua naturà adiaphoras legitima vocatio ſit deſerenda 318

Z.

ZAnchii parentes & conſanguinei 444. cur ex Italia diſceſſerit 446. eius vocatio Argentinã ad profeſſionem 1. eiuſdem diſceſſus Argentinà & cauſſa illius diſceſſus 5. & 6. & 146. eiuſdẽ valedictio 146. eius vocatio in Angliam 3. & 446. eius vocatio Tigurum ad profeſſionem defuncto Martyre 11. 43. & 49. item Clauennam ad Miniſteriũ 20. item Heidelbergam & Marpurgum 29. item Geneuam & Lugdunum ad Miniſterium 50. & 79, & 275. item Lauſannam ad profeſſionẽ 119. & 239 itẽ Antuerpiã 266, 365, & 369. itẽ Lugdunũ Batauorũ 412. eius cõmẽdatio facta à Frid. III. Electore 29. eius ſubſcriptio articulis cõcordiæ 74. & 303. & defenſio huius ſubſcriptionis 81. & 303. & quæ in re peccatum fuerit 85. cur præter παραλειπόμενα quædã in Phyſica Ariſtotelis, nihil Argentinæ in lucem dederit 185. cur Miſcellanea ſua euulgare coactus fuerit 187. eius encomium à Danæo profectũ 382 eiuſdem Confeſſionis commendatio 405

Digitized by Google

CORRIGENDA.

Pag.13.*lin.*30,*lege* item. 22,*mœrore.* 23,14,ab. 42,16, *ni hunc.* 52,12,(*aperui autem ſemper.*) 58,17,*propoſui.* 64, 4,*Sic autem.* 66,24,*diſerto.* 73,10,*permouend.* 74,7,*arculis,pro,articulis.* 79,24,*vota.* 82,2,*has.* 86,28,*quam.* 98,14,W*rotus.* 119,10,*vobis.* 134,14,*te Buceri.* 137,℣. *penult.*fit. 144,12,*adde,*quas. 146,6,*noluerim.* 177,27, *perficerem.* 184,1,*deerit.* 188,15,*non.* 197,10,*intercederent.* 206,*Titulus*: Viro ſingulari prædito pietate & doctrina, *&c.deleatur.* 233,21,*ablatam.* 246,23,*quarta.* 284,17, *reliquos.* 286,*vltima l.Hebraiza.* 288,30, *quid tibi ?* 295, 14,*ne vlla.* 305,12,*Dominam.* 312,27,*virum viriq;.* 321, 18,*quod.* 333,27,*in manu Domini.* 361,14,*Ieremias Baſ.* ib.18,*tibi.* 364,*leg.* ne iam ſenectute debilitatis humeris plus imp.*&c.* 374,10,*manifeſto.* 373,14,*vobis.* *ead* 19,*vobis.* *ead.*25,*volens.* 383,8,*Ioſia.* *ead.*22,*pro.* 402,14,*ἀλήθεια.* 430,6,*Multis.* 440,24,*etiam.* 457,5.*canes.* 459,11, *noluerunt.* 482,19,*vultis.* 500,25,*quidum.* 529,3,*ſint.* 604,10,*opibus.* 654,8,*Quid hinc?* 656,2,*Euangeliſta.*

Digitized by Google